

Florsby

MÚLT, JELEN, JÖVŐ

ÍRTA

KÉZDISZENTLÉLEKI JÁKÓ MARGIT

12 KÉPMELLÉKLETTEL
ÉS 5 SZÖVEGKÉPPEL

BUDAPEST
A »MÚLT, JELEN, JÖVŐ« KIADÁSA
1923

*Daliás magyar leventék
legvitézebbjének,*

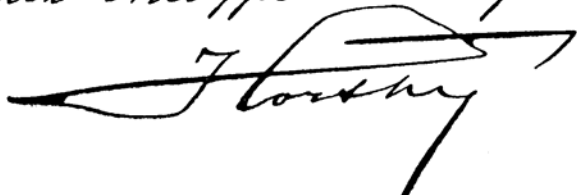
nagybányai Horthy Miklós

*Kormányzó Úr Ööméltóságának,
a nemzeti hadsereg bevonulásának
negyedik évfordulója emlékére
mély hódolattal
és honleányi tisztelettel ajánlja
a szerző.*

EMLÉKSOROK

A Kormányzó Úr Ő Főméltósága jelmondata:

*A nemzeti hadsereggel áll,
vagy bukik Magyarország!*

A stylized, handwritten signature in black ink, likely belonging to János Kossuth, the Hungarian national hero. The signature is written in a cursive, flowing style with a prominent horizontal stroke across the middle.

JÓZSEF FŐHERCEG tábornagy úr Ő királyi Fensége:

Ne keseregjünk a múlton, hanem
sannejünk belőle és nérrünk emelt fővel,
sírta lélekkel, honszeretettel hangzó szívet
a jövőbe, melynek méhében Nagy-Magyar-
ország ragyogó Kéjét látom, s az évszázá-
dos békétől szabadd magyar viruló bol-
dogországban.

Hallgass rám én szerelt nemzedek,
Kit a csaták vérfürgetegében ismertem
- csak igazán meg; legyen elég a penyű önéis-
ből és pártokodásból; légy újra a történelem
dicső, hős nemzete; az eret és nemis bölgyfa,
melyet vihar megtörhet, de ke nem dönt;
légy az, akinél én ismerlek: a lelkes harafiak
áldott nemzete.

Adorján.

JÓZSEF FŐHERCEG TÁBORNAGY ÉS FIA DR. JÓZSEF FERENC FŐHERCEG.

DR. JÓZSEF FERENC FŐHERCEG százados úr Ő Fensége

Magyar, ne bántsd a magyart!

Dr. József Ferenc fhp

ALBRECHT KIRÁLYI HERCEG főhadnagy úr Ö Fensége

Adja az Ég, hogy minél
előbb bekegyesítsen azok
súlyos sebeit, melyeket a
világfelfordulás országur.
Kon ütött. S ha majdan
a történet írja a feltá.
madást, hadd mondhesz
róunk: "... s a remények,
mely újból megalkotta a
virágzó, megelégedett és bold.
ság Magyarországot, méltó
volt a sikerhez!"

Albrecht király

ALBRECHT KIR. HERCEG.

GRÓF AMBRÓZY LAJOS rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter:

A külpolitika terén sikert nem érhet el az a kormány, amelyet egyöntetű közvélemény nem támogat. Külpolitikai céljaink elérése szempontjából tehát az összetartás és az erők központosítása ép oly fontos, mint a belső rend fenntartása és a nemzeti hadsereg harcképességének biztosítása.

DR. BENÁRD ÁGOST ny. miniszter, nemzetgyűlési képviselő:

Mikor a trianoni békét aláírtam.

És írtam, aláírtam a nevemet gyorsan, nemtörődöm-séggel. Le se ültem a székre, mely a kis asztal előtt állott, melyen hatalmas kötet, a trianoni békeszerződés feküdt.

Hogy idehaza vonatra ültem, mindenre kész, vad elkeseredés és elszánás uralták borús lelkemet: múltjék el tőlem a keserű pohár, de ha meg kell lennie, ám legyen, én kész vagyok hazámért, nemzetemért minden áldozatra, nemcsak a verejtékező, munkás életre, nemcsak a hősi halálra, de a béketűréssel, a szenvedésekkel és megaláztatásokkal teli életre és a dicstelen halálra is.

Amíg vonatom haladt, s én egyre távolodtam a honi földtől, lassan-lassan elmosódtak a képek, a benyomások, mit az újságok cikkei, egyes szónoklatok és beszélgetések, a plakátok: »átkozott a kéz. . .« bennem keltettek. Oszladozott az érzések és gondolatok köde, világosabban láttam: hazánkat nem a békeszerződés, de belső árulás és külső ellenség rabolta el. Csak az erőszaknak engedve írjuk alá a békét, melyet talpraállásunkkal, a világpolitikai helyzetnek feltétlenül bekövetkezendő megváltozásával úgyis csak gyászos-gyalázatos, súlytalan, értelmetlen emlékké változtat a történelem, melynek kerekét nem írások, végeredményében nem is a szövetségek és a háború, nem a politikai konjunktúra, de az öntudatos, erős nemzetek keze kormányoz.

Ha nem hiábavaló minden jelen nagy nyomorúságunk és megaláztatásunk, a veszített háború és a kettős forradalom minden rettenetesen véres tanulsága, ha hitben és hazaszeretemben megerősödve, fajiságában öntudatára ébredt nemzetem, úgy nem sírunk fölé hengerített szikla a békekötés, amely végre is széttépi azt a balhitet, hogy mi az egész világ ellensége vagyunk, hanem mennél igaztalanabb, mennél kegyetlenebb és megalázóbb, annál inkább feltámadásunk határköve lesz.

BERZEVICZY BÉLA altábornagy, a nemzeti hadsereg volt vezérkari főnöke:*

Ne pártoskodjunk, ne politizáljunk és ne hangoztasunk üres frázisokat, hanem cselekedjünk és tartsunk össze valamennyiën: dobbanjon együtt a sok-sok magyar szív a közös szent célért!

Ha így haladunk kéz a kézben imádott hazánk boldogulása felé, akkor újra feltámad az ezeréves, régi nagy Magyarország!

DORMÁNDI DORMÁNDY GÉZA sz. k. vezérkari ezredes:

Azok, akik személyes érintkezésbe jutottak az entente kiküldötteivel s eléggé nyíltszeműek voltak ahhoz, hogy egyesek szeretetreméltóságát nem tévesztették össze országaik hivatalos politikájával, meggyőződhetnek újból arról, mennyire igaz az a magyar közmondás:

»Segíts magadon s megsegít az Isten!«

DRASKÓCZI DRASKÓCZY ISTVÁN tábornok:

Katonai erényekben gazdag hadsereg megtartja és boldoggá teszi hazáját!

* Az emléksorokat 1922 január 30-án írta és február 20-án meghalt.

OLYSÓI GABANYI JÁNOS ezredes, a m. kir. Hadtörténelmi Levéltár csoportigazgatója:

Midőn a »Múlt, jelen, jövő« kiváló íróője azzal a kéréssel fordult hozzám, hogy írjak néhány sort könyve számára, valóban zavarba jöttem. Mit írjak? Valami banalitást, vagy komoly tudományos mondatot? Nem! Egyik sem alkalmas.

Töprengéseim alatt hirtelen eszembe jutott néhai Mikszáth Kálmánunknak egyik nagyon bájos elbeszélése. A Bach-korszakban egy tanintézet homlokzatára felírást szándékoztak tenni. Törték a fejüket a tanárok, de hiába! Végre is a tanulók között pályázatot hirdettek. Néhány nap múlva megjelent a csibukozó igazgató előtt egy csenevész diákocskó s átadta a javaslatát. Az igazgató elolvasta. Eleinte haragosan nézett a szepegő nebulóra, de azután felugrott és úgy megölelte a diákot, hogy annak a pápaszeme is leesett.

— Bravo amice! A tied a jutalom!

Pedig a kis diák csak négy szót írt, a latin igék időinek meghatározóit:

»Praesens, imperfectum, — perfectum, futurum.«

Annak a kis diáknak pályázatát semmire sem vonatkozathatjuk jogosabban, mint szegény hazánk mostani helyzetére. Mert mit is jelent ez a négy szó?

»Jelen, félmúlt, — múlt, jövő.«

De aki jól ismeri a latin nyelvet és a betűk között is tud olvasni, ezt olvashatja ki Mikszáth nebulójának pályázata-ból:

»A jelen befejezetlen, — a jövő lesz befejezett!«

Adja a magyarok Istene, hogy így legyen!

Már ahogy — mi akarjuk!

JÁKFAI GÖMBÖS GYULA a Move elnöke, nemzetgyűlési képviselő:

Szegeden minden parancs nélkül azok gyülekeztek, akik nem tudtak belenyugodni abba, hogy Magyarországon a magyar népnek idegen internacionális uralom vessen meg

lábát. A történelmi Magyarországot akartuk és akarjuk ma is visszaszerezni. Ehhez elsősorban szükséges Csonka-Magyarország immáron elnyert függetlenségének és a kor követelményeinek megfelelő átalakítása. Mert jól jegyezzük meg: Szegeden nem a reakciós, hanem az új, a keresztény, a fajilag öntudatos Magyarország alapjait raktuk le. Szegedi szellemet óhajtunk ma is belevinni a magyar közéletbe: keresztényt és nemzetit, hogy Csonka-Magyarország megerősödve alkalmas lehessen külső támogatás nélkül is kötelezettségeinek eleget tenni. Trianon megakadályozza a nemzeti hadsereg kiépítését, kettőzött feladat vár tehát a magyar társadalomra, amely önfeláldozó fegyelmezett munkával, igazi keresztény erkölcsök érvényre juttatásával kell, hogy katonás legyen, kell, hogy egységet mutasson, kell, hogy kitartson mindaddig, amíg független Magyarország nem lesz teljes, nem lesz egész, nem lesz tökéletes. Négy éves próbálgatás után megint csak visszatérek a kiindulási alapra és most is azt mondom: a szegedi szellem kell, hogy érvényesüljön mindenütt és céljainkat elérjük.

VITÉZ TISZABEÓI HELLEBRONTH ANTAL altábornagy:

Nekem az az érzésem, hogy ennek a szerencsétlen megcsonkított ország közvéleményét irányító közegeinek egy része még mindig nem ébredt tudatára annak, hogy: mire kell most elsősorban minden magyar ember erejét, akarátát és tevékenységét összefogni és irányítani?

A közszájon forgó jelszavak és jelmondatok mind csak egy szebb és boldogabb jövő képét csillogtatják szemünk előtt; jelen helyzetünk kétségbeejtő sivársága pedig a magyar nemzet nagy részével elhiteti azt, hogy ennek a gyönyörű jelmondatnak:

*Csonka Magyarország nem ország,
Egész Magyarország menyország.*

első sora való igaz, amin változtatni nem lehet. Nagyon sokan úgy is viselkednek, hogy azt kell hinni róluk, hogy ez a csonka Magyarország nekik csakugyan nem ország, tehát nem sok súlyt helyeznek arra, hogy ez a mindennapi létért küzdő, szerencsétlen ország megmarad-e vagy sem.

Ez a mi legnagyobb szerencsétlenségünk, mert ha csonka Magyarország szerencsétlen lesz, vagy széjjel hull, akkor mi örökre elvesztünk. Pedig mindenki tudja, hogy bennünket megrablóink vasgyűrűje vesz körül, akik csak akkor fogják rablott birtokukat nyugodtan élvezni, ha sikerül nekik ezt a megmaradt csonka Magyarországot teljesen tehetetlenné tenni, vagy ami rájuk nézve még jobb és előnyösebb volna — egymás közt szétosztani.

Ezt tudva, minden magyar embernek most csak egy célért kellene küzdenie, harcolni és dolgozni, hogy csonka Magyarország erős és hatalmas legyen, akit szomszédjai félve tisztelnek és megtámadni nem mernek.

Változtassuk meg az előbb leírt jelmondatot és kövessünk el mindent, hogy ez megvalósuljon:

Legyen csonka Magyarország erős, hatalmas ország, akkor újra megszületik a régi Magyarország és meglesz a menyország!«

NAGYBÁNYAI HORTHY ISTVÁN altábornagy:

Csonkán Magyarország nem állhat fenn. így nem vagyunk életképesek, lassan-lassan a balkán államok niveau jár a süllyedünk.

Minden igaz hazafinak arra kell törekednie, hogy régi határainkat visszaállítsuk. Erre két mód van: az egyik, hogy a nagyhatalmakat megnyerjük, s azok a trianoni békét revidéálják, s nekünk igazságot szolgáltatassanak. Erre kilátásunk csak akkor van, ha a hazafiságot nemcsak ajkunkon, hanem szívünkben hordozzuk, ha összetartunk, önzetlenül dolgozunk hazánk érdekében és az önző célok

után törekvő — aknamunkát végző — megbízhatatlan elemeket letörjük.

Ha békés úton nem érünk célt, arra kell törekednünk, hogy hadseregünket úgy szervezzük meg, hogy a legjobb kilátással, a győzelem biztos reményében vehessük fel a harcot ellenségeinkkel.

Erre első feltétel egy hazafias, nobilis gondolkozású, becsületes, lelkes, bátor, vagyoni gondoktól mentesített, jól nevelt, szorgalmas tisztikar, a régi tradíciók alapján. Ha ez megvan, nem lesz nehéz a legénység lelkiületére hatni, azokat a helyes irányba vezetni és a kellő kiképzést nekik megadni. De a kiképzés megkönnyítése és gyorsítására föltétlen szükséges már az iskolában a gyerekeket hazafias érzésben nevelni, azokat sportszerűen úgy kiképezni, hogyha a nemzeti hadseregbe bevonulnak, már mint félig kész katonák teljesíthessék kötelességüket.

Remélem, hogy az az erő, mely nemzetünkben van, sok hibánk dacára diadalmaskodni fog, s visszaszerzi őshazánkat!

HUSZÁR KÁROLY volt miniszterelnök, a nemzetgyűlés alelnöke:

A magyar keresztény nemzeti államot sikerült az ellenforradalom által a bolsevizmus örvényéből kiszabadítani. Ennek a történelmi cselekedetnek jelentőségét, mi a benne élők, még alig tudjuk felbecsülni. Csak az utánunk jövő nemzedék lehet igazi bíránk. Hitem és meggyőződése, hogy a munka csak úgy lesz teljes, ha nemcsak negatívumokban fog kimerülni, hanem a pozitív alkotások terére is lép. A zajtalan, csendes és kitartó keresztény szociális reformmunka mentheti meg csak a nemzetet. Minden, ami a gondolkörön kívül esik, mint divatos jelszó és ideiglenes hangulat, el fog múlni, de az igazi keresztény élet, mint eleven erő, újjáalakít és felvirágoztat mindent, amit saját gyengeségünk és ádáz ellenségeink letiportak.

DR. KELEMEN BÉLA ny. főispán, a szegedi kormány volt belügyminisztere:

1919. év május havában Szegeden alakult meg Károlyi Gyula gróf elnöklete alatt az első magyar nemzeti kormány, mely célul tűzte ki a bolsevizmust az egész országban letörni és helyreállítani a jogfolytonosságot, a törvényes rendet és a munka tiszteletét. Azokban a nehéz, küzdelmes időkben is megnyilvánult a turáni átok, a visszavonás, az irigység, a gyűlölködés, a törtetés, mely a külföldi (francia) befolyás felhasználásával háttérbe szorította az önzetlenül küzdőket, a bátor kezdeményezőket.

Mégis ennek az alakulatnak, elsősorban Horthy Miklós hadügyminiszternek, később fővezérnek, az ő tetterejének és neve nimbuszának köszönhetjük a nemzeti hadsereg megszervezését és ezzel az új Magyarország megalapozását; az ő zászlója alatt kezdette meg útját a nemzeti érzésen és a keresztény erkölcsön alapuló magyar újjászületés.

KIRCHNER SÁNDOR ezredes, a m. kir. honvédelmi minisztérium hadifogoly osztályának vezetője:

A sors úgy hozta magával, hogy épen akkor, amikor minden építőmunka megakadt és a hatalmon lévők minden meglévő intézményt lerombolni törekedtek, nekem jutott a feladat több százezer szerencsétlen hadifogoly bajtársam megmentése érdekében alkotni.

1918 decemberében vállalkoztam erre a nehéz feladatra, de alig hogy hozzáfogtunk a munkához, máris kitűnt, hogy ennél a humánus ügynél is a politikai felfogás mértékadó és így rövidesen az ügyek éléről távoznom kellett. A Károlyi-kormány és a kommün alatt a hazafiasán gondolkodó és a hadifoglyok ügyét felkaroló bajtársaim sem tudtak a szenvedőkért sokat tenni, mert hiszen ki állott volna szóba a

A kommün bukása után foglaltam ismét vissza állásomat és azóta folyik tulajdonképpen érdemleges munka szegény sokat szenvedett honfitársaink megmentéséért. A kulturállamok visszaadták hadifoglyainkat, egyedül Szovjet-Oroszország az, amellyel még ma is nehéz tárgyalásokat kell folytatnunk, hogy magyar véreink visszajuthassanak. Hosszadalmas volna arról beszélni, mi mindent tett a magyar kormány. Csak az tudja igazán megítélni ezen, úgyszólván az egész földgömbre kiterjedő ügy megoldásánál fölmerülő végtelen nehézségeket, aki közvetlen megismerte azon ezer és ezer akadályt, amelyek minden akciónál, minden tervezetnél fölmerültek. Mi ismerjük a helyzet nehézségeit, tapasztalatból tudjuk, hogy egy váratlan, előre nem is sejthető politikai, vagy más esemény a jól előkészített terveket hetekre megakaszthatja, esetleg az összes fáradozásokat és számításokat halomra döntheti. Es mégis soha senki, aki magyar bajtársaim ügyét a szíven viselte, egy pillanatra sem adta fel a reményt, hogy az összes derék magyar testvéreink hazaszállítása elé gördülő akadályokat le fogjuk tudni küzdeni, mert szent volt és most is szent a meggyőződésem, hogy minden igaz ügynek győzedelmeskednie kell és az önzetlen, becsületes, céltudatos munkának meg kell hozni a maga gyümölcsét.

Ezen nagy munkában mindenki részéről a legnagyobb támogatásban részesültünk, de különösen hálával kell megemlékeznem a magyar társadalomról, amely legalább ebben a kérdésben egységet mutatott és igyekezett a hatóságok munkáját alátámasztani; a magyar anyákról, a magyar asszonyokról, akik magyar szívük egész melegével karolták fel a magyar hadifoglyok ügyét. Hálával és elismeréssel kell adóznunk az amerikai társadalmi egyesületeknek erkölcsi és anyagi támogatásukért, amely nélkül a kelet-sibériai hadifoglyainkat alig lettünk volna képesek hazahozni, valamint a Nemzetközi Vöröskereszt Együletnek erkölcsi támogatásáért, mert neki köszönhetjük, hogy elszigeteltségünk mellett az o nagy nemzetközi befolyása és

összeköttetése révén Szovjet-Oroszországból a többi államok hadifoglyaival együtt a magyar hadifoglyok hazaszállítása is immár három év óta folyamatban van.

Most már csak egy kívánságom van, ezt a szót »magyar hadifogoly«, mely évek hosszú során át egyet jelentett azzal, hogy »szenvadni«, ne halljuk többé, hogy végre elkövetkezzék az a boldog pillanat, amidőn minden derék magyar bajtársamat visszaadtuk a hazának és a családnak.

DR. KÓSZÓ ISTVÁN m. kir. belügyi államtitkár, nemzetgyűlési képviselő:

Szétszaggatott hazánkat már a múltban is nem egyszer feldarabolták, de akkor is nem diadalmas ellenség, hanem mindig »önfia vágta sebéét«. Ma sem ellenségeink fegyverei vertek meg bennünket, hanem egy Linder-féle bolond gondolat, egy örült jelszó: »nem akarok katonát látni !«

Ezen az alapon fordult fel a jogrend. Ilyen körülmények között hazánk földjét — melyet lábhoz tett fegyverrel meg lehetett volna védeni — ellenállás nélkül szálolták meg szomszédaink.

A jelen küzdelmeiben, a beteg lelkek gyógyító munkájában titkos vulkanikus erők gátolták azt a kormányt, mely a közelmúltban Szeged város immúnis magyar talajában vetette meg lábát és a honalkotók pusztasze i vér-i szerződését megismételte, hogy a történelmi Magyarországo visszaszerezze.

A régmúltban többször felosztott Magyarország mindannyiszor összekapcsolódott újra, a magyar nemzet öntudatra ébredése és önzetlen vezetők bölcsessége mellett. A most megcsonkított Magyarország is visszanyeri területi épségét, s át lesz itatva keresztény és nemzeti érzéssel, gondolattal, ha a múltak példáján okulni tudunk.

Fel tehát egy magasztos küzdelemre, apáink lelke az Isten megsegít!

BÁRÓ soomorjai LUKACHICH GÉZA altábornagy, a Mária Terézia-rend lovagja, a Nyukosz elnöke:

Noli me tangere.

Miként a nemesség régi volta büszkeségét képezi a családnak, ép úgy büszkék a nemzetek a régi alkotmányra, a régmúlt időkből származó törvényeik érintetlenségére.

Ezen — úgy mondhatjuk — nemzeti nemesség erkölcsi tökét képez, amely a nemzetet válságos időkben összetartja és erőt ad a küzdelemre.

Összetartás! Naponta halljuk e felhívást, de ez legtöbbször nem más üres frázisnál, mert azok hangoztatják, akiket a nemzet az általuk választott irányban követni nem akar.

Vezessük a nemzetet azon az úton, amely önérzetének és érzelmi világának megfelel, akkor felhívás nélkül is követni fogja mindenki és meg lesz az összetartás. Ilyen út csak egy van: régi alkotmányunk és törvényeink tiszteletben tartása, a szent korona fényének megóvása. Ezen kincsekhez ne nyúljunk hozzá!

Minden más úton kockára tesszük a nemzet jövőjét, mert pártokra szakadunk, erőtlenné leszünk és talpraállásunk lehetetlenné válik.

VITÉZ MAGASHÁZY LÁSZLÓ őrnagy, a kormányzó első szárnysegéde:

összetartani és dolgozni!

MOLNÁR DEZSŐ altábornagy:

A megokosodás útján . . .

A helyzet tisztul. Ma már minden gyermek tudja, hogy a háborút a magyarság nem katonailag veszette el, hanem alattomos budapesti hazaárulás okozta rettenetes szerencsétlenségünket! Nagy szó ez, az első határozott lépés

a megokosodás útján, amelynél bűn volna megállanunk. Előre tehát a régi, dicső háromszínű zászlóval és Hadurunk harsonás jelszavával:

»A nemzeti hadsereggel, világhíres m. kir. honvédségével áll, vagy bukik Magyarország!«

BÁRÓ PERÉNYI ZSIGMOND v. b. t. t., ny. belügyminiszter, a Magyar Nemzeti Szövetség országos elnöke:

Sok ellenségtől fenyegetett nemzetünk olyan, mint a partok közé szorított folyó. A folyót szorongatják és fojtogatják a partok, de mégis él és tovább folyik, amíg forrásai ki nem apadnak.

Nemzetünk is élni fog, dacolva minden veszedelemmel és ellenséggel, de csak akkor, ha erejét növelik és táplálják életének forrásai, melyek a hazaszeretetből fakadnak.

DR. PRESZLY LORÁND csendőr-örnagy:

A magyar jelen sötét árkából vájjon lesz-e feltámadás? Bízom benne, különösen ha a magyar múlt dicsőségéből erőt és hitet, öntudatot és önbizalmat tudunk meríteni; ha keresni és megtalálni fogjuk a nemzeti ideált, a tiszta erkölcsöt, a becsület vallását, az ember- és hazaszeretetet; ha a nemzetünk sorsát intézni hivatott bölcs férfiak végre olyan módot fognak találni, mely valóban képes lesz az egyesek s a tömegek erkölcsi korlátok közötti állandó békés összetartására.

RUBINT DEZSŐ altábornagy, vezérfőtanácsnok, a m. kir. Hadtörténelmi Levéltár és Múzeum főigazgatója:

»Múlt, jelen, jövő« . . . Milyen egyszerű három szó és jelentőségük mégis milyen óriási! Az ember, a család, a nemzet, az állam történetének tágas mezei. Melyik a legfontosabb a három közül? Talán mindegyik egyenlő . . . De mégsem! A múlt a legfontosabb, mert jövő boldogulá-

sunkat a jelenben csak a múlt hagyományain és tanulságain építhetjük fel. Régi igazság, hogy »Múlt nélkül nincs jövő!« Különösen vonatkozik ez most porbasujtott, de már lábbadozni kezdő szegény magyar hazánkra. Becsüljük meg ezeréves nemzeti tradícióinkat, okuljunk a múlt nagyszerű tanításaiból, mert különben olyan bünt követünk el, mint az a gyermek, aki szüleinek sírkövét rombolja le . . .

DR. RUFFY PÁL államtitkár, a hadifoglyok hozzátartozói egyesületének elnöke:

Hazatérő hősök.

Véres csatamezők diadalmas hőseit nagy Oroszország rengeteg mezőin szerteszórta a háború, Mint egy felrobbant naprendszer égő szilánkjai hullottak széjjel.

Szenvedtek sötét börtönökben, fogolytáborokban, gyárakban, letarolt erdők rengetegében, a vörösök poklának gyilkos tüzeiben. De az ő legnagyobb szenvedésüket a lélek fájdalma okozta. A vágyakozás azokhoz, akiket szeretnek — a vágyakozás apái szent földére — haza.

Minden télen újra várták a tavaszt, a szabadulást, és újra rájuk szakadt a tél, Szibériának velőthasogató fagyos lehellet e.

Hét év telt így el.

Ezalatt sok frissen hantolt sírt takart be a hóföreteg, sok csillag hullott le azokra a nyomtalan sírokra, amelyeknek hősei már ott küzdenek Csaba táborában, a hadak útján.

De akiknek ereje, apáik erkölcsse, tiszta vére dacolni tudott minden pokloknak gyilkos gaszágával, azok már megérkeztek, vagy útban vannak hazafelé.

Várja őket egy búbaborult, széttépett ország, apáinak sírja, szeretteinek ölelése.

Mintha mindegyikének forró agyát az idegenben elhalt hős bajtárs lelke hevítené. Átérik, hogy nagy hivatottság vár rájuk, egy rombadőlt országnak újra felépítése.

*Velük tévelygett a mi gyászunk, a mi fájdalunk is,
velük hazaszáll a mi elbujdosott lelkünk.
Mert ők a megváltást hozzák haza.*

Egyszer majd felharsan a hatalmas Isten ítéletének harsonája és igazságot teremt azok között, akik lelketlen göggel az ő örök törvényein tapostak s egy becsülettel küzdő, ezer sebben vérező, hős nemzetet éhes falánksággal téptek össze.

VITÉZ ILENCZFALVI SÁRKÁNY JENŐ altábornagy, volt budapesti körletparancsnok, a legfelsőbb katonai törvényszék elnöke:

A jövő a jelenen épül fel. A jövő boldog nagy Magyarország most készülő alapjának egyik fő támasza és pillére: a lángoló hazaszeretet és izzó nemzeti érzés által vezetett áldozatkész nemzeti hadsereg.

Ezt megérteni és minden erővel támogatni minden magyar hazafi legszentebb kötelessége!

GRÓF SOMSSICH TIHAMÉR ny. főispán, volt országgyűlési képviselő, a Magyar Királyság Pártja elnöke:

Miként a nap ad fényt, éltető meleget és boldogító napsugarat a földnek, úgy a szent koronából kiáradó varázserő tündöklő glóriája állíthatja vissza Magyarországot nagyságát, fényét és boldogságát!

Legyen csak Budavárában majd egy erős és nagy nemzeti királyunk, akkor a hatalmas Magyarország erejétől reszketni fog az ellenség!

BÁDOKI Soós KÁROLY altábornagy, ny. honvédelmi miniszter:

A múlt ezeréves dicső története biztatás a jelen sivár helyzetében, de kötelez bennünket arra is, hogy elődeink ragyogó példájához méltók legyünk.

Összeszorított ököllel és vasakarattal leküzdvén a jelen minden nehézségét — dolgozzunk, hazafias kötelesség-érzetben, a tekintélyeket tisztelve összetartsunk, hogy így megteremtsük a jobb jövő alapját, melyben rendületlenül bízni és hinni kell minden igaz magyarnak!

VITÉZ SOMOGYI PÁL ezredes:

Porig alázott csonka Magyarország I. . . Vájjon mikor szerzünk vissza, gyönyörű Pozsony, Arad, Kassa, kincses Kolozsvár! P?

Vájjon meddig kell még túrnünk ellenségeink arcucsapásait? Meddig várunk még gúzsbakötött kezekkel!?!?

Akad-e magyar ember, akinek agyában ezen gondolatok naponta legalább százszor ne villannának?! és mégis! mintha még mindig nem eleget beszélnék, nem eleget cselekednék!

„Ne felejtsük el, hogy hazánk csonka.”

„Egyetértést magyarok!”

Ez legyen mementónk!

Harsogjuk egymás fülébe naponta százszor e jelmondatot! Ha két magyar találkozik, ezzel köszöntjük egymást! Az anya gagyogó gyermekét e szavakra tanítsa először. írjuk ki házunk falára. Nyomtassuk ki, függesztjük ki minden sarkon. Vetítsük vászonra. Mondjuk és mondassuk el esti és reggeli imánkban! Hozzunk törvényt, mely kimondja, hogy amíg elrablott hazánkat vissza nem szerezzük, a nemzetgyűlést az elnök ezen jelmondatral tartozik megnyitni. E jelmondatral kezdje meg előadását naponta minden tanító, tanár az óvodától az egyetemig. Minden gyűlés, társadalmi összejövetel, értekezlet szónokának mondanivalóját ezen szavakkal vezessek be.

Hogy gyermektől az aggastyánig mindenki, a napnak minden órájában szeme elé tárva lássa és el ne felejthesse azt a nagy feladatot, amelynek elvégzésére a haza minden hü fiának összefogni, munkát, pénzt és ha kell — vért áldozni kell.

Lehet-e egy nemzet előtt a cél az út, amely felé egyesült erővel haladni kell, világosabban és kötelezőbben megadva!?!

Aki magyar, az csak ezen útnak tarthat! Ellentéteket félretéve, egy táborba tömörülve, résztvesz tehetsége szerint a reája eső építő munkában és a haza üdvéért — ha kell — egy darabig eltűri még a nyomort, a nélkülözést is!

És ha ezt mindannyian megtettük, akkor még csak azt a bizalmat kell a szívünkbe vésniünk és ott megőrizniünk, hogy az a nemes férfiú, aki hatalmas öklével leütött a vörös szörnyre és kiemelte hazánkat a bolsevizmus szennyéből — ha eljön az ideje — tévovázás nélkül le fog sújtani ádáz ellenségeinkre is és kicsavarja rabló karmaikból sokszor elsíratott drága országdarabjainkat.

Talán már nincs is oly messze ez az idő!? . . . amikor büszkén felemeljük lealázott fejünket, amikor végre megfűjják a trombitát! . .

Hadúr segíts!

SZÖRCSEI SZÖRTSEY JÓZSEF kormányfőtanácsos, a Magyar Nemzeti Szövetség országos igazgatója:

Hogy Magyarországnak vissza kell kapnia történelmi határait, amellet szól minden bizonyíték. Tartós béke Európában el sem képzelhető másként, csak úgy, ha visszaállítják Középeurópa egyensúlyát, ez pedig csak úgy lehetséges, ha a Dunamedence ismét egységes, erős ország, Magyarország lesz. Ha a világ sorsának intézői Európában nyugalmat és békét akarnak, akarniok kell Nagy-Magyarországot is.

A magyar nemzet múltja számtalan példával bizonyítja, hogy a legsúlyosabb megpróbáltatások után is talpra állott, megerősödött az ország. A magyar fajban őserő buzog, amit ha visszafojtanak, annál nagyobb robajjal tör elő, ha meglazulnak a reá erőszakolt zsilipek. A magyar nemzet jogát ezer év véste az erdélyi havasok ormába, a Tátra szikláiba, ezer év írta piros magyar vérrel az Adria fehér partjaira. Magyar csontok és magyar vértanuk szellemei örködnek a nemzet múltja fölött. Erre tanít bennünket a magyar történelem. De megtanít arra is, hogy oly sokszor

megnyirbált határait a lelkek integritásának erejével, a nemzeti szellem fegyverével küzdötte ki magának a magyar mindenkoron. Minél erősebb' tehát a lelkek egysége, az akarat-atomok ölelkezése, mely egyetlen, hatalmas akarásba képes lobbanni, hogy feltámassza a nemzetet, annál közelebb jutunk szent célunkhoz: a történelmi Nagy-Magyarországhoz is.

BÁRÓ uzsoki SZURMAY SÁNDOR gyalogsági tábornok, v. b. t. t., ny. honvédelmi miniszter, a Mária Terézia-rend lovagja:

Göröngyös és tuskés az az út, melyre szegény hazánk legfényesebb hadisikereinek ellenére is sodortatott. A jobb jövő felé törtető nemzet nem egy szinte legyőzhetetlennek látszó akadályt eltávolított máris útjából, de megszámlálhatatlan, szinte kétségbeejtően sok gátat látunk még magunk előtt.

Es mégsem szabad kétségbeesnünk!

Láttuk a múltban mindannyiszor, ahányszor már teljesen elveszettnek látszott minden remény és a jobb jövőbe vetett minden hit, a nehézségek tömegét leküzdötte a magyar őserő, azonképen mostani súlyos helyzetünkben is ez az őserő fog végül is diadalmaskodni és elseperni mindent, ami a nemzet boldogulásának útját állja.

BÁRÓ THAN KÁROLY altábornagy, vegyesdandár parancsnok:

Fegyveres erővel és izmos karral vette birtokába honfoglaló Árpád a Kárpátok övezte magyar hazát.

Fegyveres és izmos karral ezer évig oltalmazták és megtartották harcoss eleink a magyar földet.

1918-ban a háborút elvesztettük ugyan, de karunk még eléggé izmos volt, hogy fegyverrel érvényt szerezzünk a Diaz-féle fegyverszünetnek és megvédjük ennek alapján hazánk területi épségét. Ámde a jogászgondolkodás, mely a múlt században minden egyéb felfogás mellett úrrá lett Magyarországon, úgy találta, hogy Weber cs. és kir.

altábornagynak nem volt joga a független Magyarország nevében fegyverszünetet kötni. Belgrádban azután megkaptuk a megalázást és Magyarország felosztását.

Félre tehát a prókátorkodással és jöjjön a matematika és természettudományok művelődéséből eredő exakt gondolkodás, mert csak dekadens nemzetek küzdenek paragrafusokkal és jogi tételekkel ott, hol csak erő, tűz és vas vezethet célhoz.

NYIRBAKTAI TATTAY ISTVÁN tábornok:

Múlt — Jelen — Jövő.

Minő mély, világokat átölelő nagy gondolatharmónia. A mag, a virág, a gyümölcs. Az agg, az ifjú, a gyermek. A végtelen örök mozgás. A Scarabaeus. A Ptah Isten. A halhatatlanság. A vallás — az örök hit. Az élet törvénye,, igazsága.

A Múlt és Jelen a Jövő forrása. A Múlt a Jelent — e kettő építi fel a Jövőt. — Elet elemek, örök igazságok. Népek, nemzetek Tripartitiuma, — királyi hármas »Aranykönyve«.

A Múlt feledése vagy tagadása elvágja a népek, nemzetek életereit, bizonytalanná teszi a Jelent és Jövőt.

Az egyének, családok, népek, nemzetek életének »Jövő« nagysága a Múlt példát adó, megszikkadt erkölcsén és dicsőségén nyugszik.

Régmúlt idők. Csodás legendák. Átküzdött történelem. Vitézi erények, hős jellemek, dicső vértanúk, honfibúban veszett száműzöttek, a hazáért halt szabadságharcosok, ősi erények, nemzeti hagyományok, ezeréves büszkeség, házi erkölcsök, kegyelet, igaz hit, magyar becsület, hol nyugosztok?! Beh más volna a »Jelen« magyarja, ha ebből a mély kútból merítené a Jövőt!

Hamisított demokratizmus, liberalizmus, szocializmus, internationalizmus — kínpadja a Múltak, tagadása az ősi becsületes erkölcsöknek.

Népek, nemzetek temetője lesz a hit, a vallás, az igaz erkölcsök, az ősi erények, a »Múlt« megtagadása.

Ébredj nemzetem, Árpád vitéz népe. Hívd vissza a Múltat, térj meg a Jelennek és építsd sziklára a — Jövőt!

VITÉZ BÁRÓ WILLERDING REZSŐ gyalogsági tábornok, volt hadsereg-főfelügyelő:

A magyar katona bátorsága, hősiessége és vitézsége nemcsak büszkeségünk, hanem reménységünk is!

HERCEG WINDISCHGRAETZ LAJOS v. b. t. t., volt miniszter, nemzetgyűlési képviselő:

Magyarország összeomlását a hűtlenség, a becstelenség és a gyávaság okozták! Újjáépítése csak hűség, becsületesség és bátorság által remélhető!

DR. P. ZADRAVEC ISTVÁN táborigazgató:

Múlt?

Mint a, fergegeteg, mint a zúgó szélvész, úgy vágattak be Árpád fejedelem vezérlete alatt őseink — és hazát teremtettek . . . Az itt élők meghunyászkodtak, az ős szláv, »schiavó« — rabszolga lett. . . Vérről zivataros napok, borzasztó letárolások dacára megtartotta hazáját a magyar . . . Közmondássá lett: »Áll Buda, él magyar még!« . . .

Jelen?

Oly kicsinyes és bűnös! . . . Testvérmarakodás, irigység, önzés, gyanúsítás a legszélesebb rétegekben . . . A rongyosok száma ijesztően nő . . . Az éheseknek már nemcsak gyomra korog, de vad moraja, szinte üvöltése hallatszik . . . A valutázó, a siker, a spekuláló dőzsöl, mulat. . . A vértől átázott, s vérről megtermékenyített földből kincseket összeharácsoló dehogyan volna morzsalékokat az éhes felé, az elvérzett apa árvája felé! . . . A felelősök? Huszonnégy

P. Jadravcefskij
tábori príspök

*pártra szakadva küzdenek egymással — a hatalomért . . .
A hatalom? Ilyen tömeggel a háta mögött nem is lehet
más, mint »trianoni végrehajtó« ...*

Jövő?

*Ha a jelen látószögéből nézzük, oly reménytelen és
sötét. . . Ha azonban a múltat visszük beléje, forrongó,
lázás, honalkotó lesz! »Hol vagy új Árpád P« Szeretnők
hinni, hogy új Árpád, új emberek törnek elő, nem a tüdő-
vészes jelenből, hanem a véres múltból táplálkozva, kiket
rohanásukban nem lehet megakasztani jelszavakkal, frá-
zisokkal, »jogrend«, »fehér terror« emlegetéssel. . . Kik
nem a jogrend kódexével a kezükben bocsátkoznak alkudo-
zásokba — hanem új Krisztusként lángostorral teremtenek
rendet itthon. — A külfölddel szemben pedig egyelőre
dacolni lehet önérzetes fellépéssel is . . . És aztán majd
valamikor . . . A homályos jövőben megszólal még a harci
riadó is . . . És ?:*

*A magyar név megint szép lesz,
Méltó régi nagy híréhez ...
Mit rákentek a »tegnapok«,
Lemossuk a gyalázatot!*

PROLÓGUS.

Most, mikor könyvemet imádott Hazámnak ajándékozom, érzem, hogy sok olyan dolgot kellett belőle elhallgatnom, amelyek élő nagy emberek titkai, ezeket most még nem hozhatom nyilvánosságra. Talán majd egyszer később, ha nyugodtabb, csendesebb és boldogabb időket élünk, ha nem siet annyira a történelem óramutatója, mint most, és ha nem szánt végig a magyarságon a trianoni ördög szívet-lelket ölő kegyetlen ekéje, melynek nyomán felszakad a magyar róna és drága földjének szíve közepéből kibuggyan a magyar vér . . .

Négy hosszú évnél eseményekben dúsan szaturált drámai lüktetésű cselekményeinek sorozatát nem akartam közreadni banális naplójegyzetek formájában, hanem egyszerűen csak úgy, ahogy lelkivilágomban átéltem az események viharos szélvészének forgatagát.

Ne tekintsék ezt a munkát négy év történelmi, katonai és politikai eseményei részletes leírásának, ne ítéljenek meg, de arra igazán nem érzem magam hivatottnak, az a történelem krónikásainak feladata.

Nem készítettem a zord időkről rövid feljegyzéseket, a szívem sejtjeibe, a lelkem atomjaiba a szívem vérével írtam be mindent, s memóriám emlékeiből, mint egy sejtelmes, titokzatos ködfátyolból lépnek elő a jelenbe négy év történetének diadalmas hősei, hogy elmondják a mesét . . .

Legyen szerény írásom minden sora, betűje az én lobogó-lelkű, zengő magyar szívem tántoríthatatlan hazafias érzésének ritmikus szívdobogása, amelyen átremeg és zokogva sajog négy viharvert forró történelmi esztendő visszhangja, sejtelmesen átsuhan az idők ezüsfátyolán és bepillant a lelkek tükrébe. Néha-néha vándorló, zarándokló szívem meg-megáll és itt-ott sebtében feljegyez valamit, azután tovább száguld képzeletem szárnyas fel hő paripáján . . .

Örökbecsű, maradandó emléket szeretnék adni munkámmal forrón szeretett Nemzetemnek, hogy ne csak a most élők olvassák, hanem ismerje meg mindezt a jövő korszak nemzedéke, a jövő generáció zsenge ifjúsága, akik nem élték át azokat a vörösködös, gyilkos borzalmakat, amelyeket mi a poklok tüzén keresztül átszenvedtünk. Es talán a boldogabb jövő nemzedék, melynek bölcsője ma még csonka országunk kicsiny határai közt ring, mire felnő és délceg vitézzé, gyönyörűséges hajadonná serdül, kitárhatja a karját és magához ölelheti a napsugarak glóriájának aranyfényében tündöklő ezeréves drága Nagy Magyarországot — Kárpátok bársonyos lombjaitól Duna-Tisza selymes vizén keresztül a kéklő Adriáig , , .

Csak arra kérem kedves olvasóimat, hogy szerény soraimon keresztül képzeljék magukat az én rózsaszín lelkivilágom bűvkörébe, a lezajlott események tövises rózsakoszorújába és érezzék azt, amit én éreztem, amikor írtam, — amikor fontam a magyar szívek illatos virágkoszorúját . . .

Erezzék, hogy ez a könyv a magyar szív könyve, négy forró történelmi esztendő könyve, — a magyar szívé, amelynek muzsikás himnuszát csodás hangszerek öntik édes melódiába: a múlt aránya, a jelen acélja, a jövő hárfája, — a magyar szívé, amelynek rajongott lovagjai: hős magyar vitéz-ek, daliás levették, akik ép karral, ifjú erővel és lelkes buzgalommal őrzik, védik imádott szent hazánkat!

Ezt a könyvet a nagy háború dicső hadvezérei, hős tisztiek,

vitéz magyar katonák és szépséges honleányok is olvasni fogják. Nem tudhatjuk, melyik percben hangzik el a sors parancsa.

Támadjanak fel a Szilágyi Erzsébetek, Zrínyi Ilonák, Dobó Katicák, Lorántffy Zsuzsannák, Báthory Erzsébetek, Rozgonyi Cicellék és Perényi Katalinok, a hős magyar asszonyok fel-támadt lelke szálljon a miénkbe és öntsünk buzgalmat, lelkesedést és hősiességet a honfiakba.

Dicső hadvezérek! Vitéz tisztok és altisztok! Hős magyar daliák! Lánglelkű nagyasszonyok, szépséges honleányok! Magyarok milliói! Elszakított drága Testvéreim! Halljátok meg négy esztendő tanulságait Kárpátoktól az Adriáig, tegyétek el ezt az emléket, mint egy drága kincset a szívetek kellő közepébe, ne feledkezzetek meg erről soha, váljék a véretek-ké és diktálja büszke magyar szívetek minden dobbanása a varázslatos jelszót: Istenünkért, imádott szent Hazánkért és forrón szeretett, rajongott, jószágos Kormányzónkért minden áldozatra készen kell lennünk és minden, de minden csepp vérünket oda kell adnunk! Isten minket úgy segítse! . . .

MÚLT, JELEN, JÖVŐ.

»A múlt elesett hatalmunk köréből, a jövőnek urai vagyunk. Ne bajlódjunk azért hiábavaló reminiscenciákkal, — sokan azt gondolják: Magyarország — volt, én azt szeretem hinni — lesz!

Széchenyi.

Szeretném, ha ez a három nagy szó: Múlt, Jelen, Jövő úgy ragyogna a lelkek felé, mint egy csodás ékszerben egybefoglalt, villámló tűzű drágakő, szeretném, ha azok, akik ezt a könyvet olvassák, e villámló tüzezen át — mint mikor megszakad az ég — belé akarnának látni e három szó szíve közepébe, ha megéreznék, hogy miért dobog a szíve ennek a könyvnek: glóriás múltért, a megtépzott jelen vasakarataért, hogy átverekedhesük magunkat a magyar jövő ígéretföldjére!

Múlt, Jelen, Jövő . . . Figyeljete csak! Világraszóló pompájú színjáték, a legklasszikusabb dráma isteni erejű eseményei lüktetnek e szavak mögött, amelyeket egybefon a legcsodásabb koszorú, amelyet a magyarok Istene a Kárpátok tölgyfalombjából, a Duna-Tisza selyméből, az Adria kék bársonyából font.

A Múlt. Elesett hatalmunk köréből. Ne bajlódjunk hiábavaló — de csak hiábavaló — reminiscenciákkal, — tanítja Széchenyi, akinek egész gondolatvilágát a Múlt, Jelen, Jövő egybekapcsolódó eszméje fűtötte, amelyben három testben egyugyanaz a szív dobog és szíve dobogása himnusszá muzsikál ódik: Magyarország nem volt, hanem lesz!

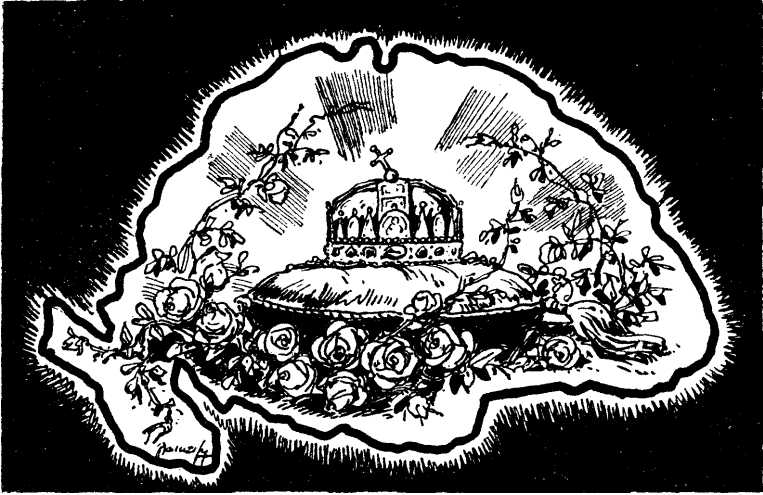
A Múlt. A magyar Panteon Memnon-szobrai is csodára nyílnak néha. Zengenek a magányos éjszakában. A szava mindnek más, de a dal örök, szívig simuló muzsikával zengi az Isten teremtette ezeréves Magyarország keresztény mivoltát és elpusztíthatatlan termőerejű nemzeti akaratát. Nem szeszély, ha

megállapodunk a Múlt egyik ősi dicsőségű fejezeténél, Hunyadi koránál, amellyel ennek a könyvnek egyik része foglalkozik. Annak a kornak minden vonása rokon a mai időekkel; ebbe a tételbe mélyed bele e könyv jócska része, amelynek olvasása közben felbukkan eléink a Jelen legendás Hőse. Reminiszcenciák ezek, — tele a Jelen drámai izgalmával.

Hosszú forradalmakban, gyilkos lelki rombolásokban, hóhérkezek fojtogatásában mégsem hültünk halottakká. Hogyan történt, — emlékeket összefűzve — hadd örökítsék meg ezek a lapok.

Az agyonkínzott, de új erőre kapó, acélos akaratú csonka magyar milliók élén rendületlenül áll a Jelen Hőse, és ha nem ernyednek el az izmok, a mi tépett, ezer sebből vérző, de mégis teli reményű jelenünkből kisarjadzik a Jövő.

Már derül a horizont, kibontakozik Szent István és Széchenyi életberöppent álma, a keresztény, a nagy, magyar Magyarország. Száll, úszik a magyar hajó a Jövő vizei felé és horgonyt fog vetni ott . . . ott . . . Látjátok-e? Ott, ahol a felhők kirajzolják a Kárpátok tölgyfalombjaiból, a Duna-Tisza lágy selyméből, az Adria szelíd kék bársonyából font ezeréves, drága, szent koszorút ...

MÚLT.

Múlt.. . Szálljunk vissza a múltba és pillantsunk be öt század előtti tükrébe ... Előttünk a nagy Hunyadi János kora.

... Az őszi alkony lilás párázatában tornyos várkastély áll egy magas szirttetőn. Hunyad várának tornyán az őrszem éles kürtjele harsan, zúg bele a levegőbe. A fővezér közeleg.

A fel vonórudat lebocsátják, a várórség fegyverbe lépve várja urát.

Az alkony ködében sötét szilhouettek bontakoznak ki az égszínkék háttérből. Jön a győztes magyar sereg!

A délceg paripák büszkén táncolnak, patáik alatt dübörög, porzik a föld. Pogány törökverő csata után boldogan érkeznek haza a vitéz magyar hősök.

Felharsan a hármás kürtjelzés, harsog a trombita, ritmikusán perog a dob. A fővezér a vár elé ér. Az egész sereg, mint egy cövek, megáll. Zúg az éljen a hős hadvezér felé, aki mozdatlanul ül fekete lován. Marcona, páncélos alakja mintha egybeforrt volna lovával, melynek szinte földbe gyökeredzik a lába.

Előtte ellovagolnak daliás vitézei, valamennyinek kardjára egy-egy levágott török fej van tűzve. Mögöttük hosszú négyes sorokban, bilincsekbe verve, rabláncra fűzve, búsan sóhajtozva lépegetnek a török foglyok.

A vezér előtt felvonul a győzelem jele: a hadizsákmány. Társzekereken arany és ezüst kincsek, ágyúk, fegyverek beláthatatlan sokasága vonul fel a várba.

Es Hunyadi még mindig büszkén áll és vár, némán merül el a szemlélődésben.

De felpattan a várkastély egyik ablaka és hófehér selymes köntösében, sugárzó, rózsapírban égő arccal megjelenik a vár úrnője, szép Szilágyi Erzsébet és üdvözetet lenget a diadalmas, hős vezér felé.

A másik pillanatban a városszony sudár alakja lelibeg a lépcsőkön, fehér uszálya kígyózva omlik utána. Előtte tipeg két aranyhajjú, göndörfürtű kis magzatja: László és Mátyás. Az apróságok kacagva, tapsolva, boldogan szaladnak apjuk felé. A várúrnő gyermekeivel siet ura elé, hogy hódoljon a győzelmes fővezérnek.

Nyikorog, csikorog a felvonóhíd, a hadvezér paripája büszkén lépeget a vár kapuja elé a vár őrség sorfala között.

Hunyadi leszáll a lóról és a csaták tüzeiben kikovácsolódott kemény katona-lelke egy pillanat alatt megpuhul, boldogan siet hűséges hitvese kitárt karjaiba és szívrepesve kapja fel ölébe kacagó két fiacskáját, az egyik karjába Lászlót, a másikba Mátyást . . .

*

. . .Tartsuk a történelem tükrét a múltba, Hunyadi kora elé és — csodás hasonlatosság! — felbukkan benne a jelen.

Lebbentsük fel a fátyolt, amelyet az élet suhanó évszázadai eltakartak előlünk; álmodjunk történelmi időkről és — csodás! — mintha nyitott szemmel álmodnók a jelent.

Hunyadi kora és a mai korszak között történelmi összefüggés van. Ezt az összefüggést, ezt a nagy hasonlatosságot a mi Hunyadi Jánosunk — Horthy Miklós — ültette be a magyar jelenbe, ő az, aki a keresztyény magyar szellemet, a nemzeti kultúrát visszaállítja arra a fokra, amelyen Hunyadi korában volt.

Zadravecz püspök, a mi Kapisztránunk nemes, magyaros gondolata volt, hogy a nemzeti hadsereg védőszentjévé ajánlotta Kapisztránt, a hős barátot és az ő agya szülte azt a harmonikus gondolatot, hogy a Kapisztrán templom oltárképén Hunyadi János, Kapisztrán és Horthy Miklós hármasképe tündököljön, mint az elszánt magyar hazafiság, vitézség, valláshűség és bölcs országlás szimbóluma . . .

A múlt és jelen összeforr Hunyadi és Kapisztrán, Horthy Miklós és Zadravecz püspök alakjában. Merüljön fel lelkünkben a jövő képe Hollós Mátyás hatalmas birodalmára emlékezve ...

A MAI IDŐK — HUNYADI KORÁNAK TÜKRÉBEN.

Varázslatos, csodás erőnek kellett dolgoznia, hogy felvetődjék az eszme: a romokból megelevenedő Magyarország leg-hatalmasabb pillére, a nemzeti hadsereg a nándorfehérvári csata évfordulóján 1921 július 24-én Kapisztrán Jánost védőszentjévé avatta és a hadsereg élére állította, mint eszményt: ideált a róla elnevezett Kapisztrán templomban fényes egyházi ünnepség keretében. A nemzet hálája és kegyelete pedig 1922 november 19-én, a ferencendi barátok fennállásának 700 éves évfordulóján szobrot emelt a hős barát emlékének a Kapisztrán templom előtti Kapisztrán téren.

»Úgy tudom, hogy a szőrcsuhás barátok sohasem kívántak elismerést. Ők lelkük vallásosságából és nemes kedélyéből mindig csak adtak, — de nem törődtek azzal, hogy ezért mit kapnak,

A Magyar Nemzet azonban nem lehet hálátlan. Most, midőn a Barátok hétszázéves fennállásuk jubileumát ülik, legkevesebb, amit adhat nekik — az elismerés és a hála.

Emlékünkbe jön a Nemzet sok fájdalma és diadala . . . és ott látjuk a velünk síró és örvendező Barátot ... és meghajtjuk előtte lelkesen a fáradt Magyar Nemzet zászlóját« — írta a ferencendi barátok hétszázéves jubileuma alkalmából megjelent és hazánk nagyjai által írt »Emléksorok« c. könyvben *Horthy Miklós*, Magyarország kormányzója.

De a zászlóval való halk tisztelgés közben szálljon vissza az emlékezet Kapisztrán és Hunyadi korába, találjon lelkesedést a múltban, amelyben jelenünk kitéphetetlenül gyökeredzik, és találja meg a múlt tükrébe nézve, a vonások csodálatos rokonságát felfedezve, a jelen fájdalmában megszülető diadalmas jövő képét . . .

A legmélyebb, lelket üdítő szépségek a gondolkodás gyé-

mántbányáiban titkolódnak; elmenni értük fáradságos és küzdelmes; sugallat, szerencse és kivételes tehetség kell, hogy vezesse a mélybe leszállót, hogy kincset találjon. Csodálatos sugallat vezette *dr. P. Zadravec* István tábori püspököt, aki Pázmán Péter és Kapisztrán János isteni adományait — okos-ságot, bölcseséget, szónoki tehetséget, lángoló hazafias szeretetet és gyújtó erőt — egyesíti magában, hogy Kapisztránra gondolt és így a hős barát emlékét és korát állította a magyar lelkek elé: a gondolkodás gyémántbányáiból vakító tűzű, messzeragyogó drágakövet hozott elő, amely hatalmasan gazdagítja a lélek, a hit, az éltető remény, az önmegismerés nemzeti gyogyonát.

Hadd gyönyörködjünk e gondolat-drágakő szépségének egész teljességében; szálljon vissza az emlékezés abba a korba, amelynek Hunyadi János és Kapisztrán János voltak egész Európától csodált hősei; szálljon vissza az emlékezés és okozzon megdöbbenést annak felismerése, hogy *mennyire hasonlít az a korszak a mostanihoz!*

Ajándékozza meg az olvasó türelmével e kis tanulmányt, amelynek terjedelmét mentse az az igyekvés, hogy nemcsak ötletszerűen akar elhaladni a két korszak párhuzamossága mellett, hanem a *hasonlóságot* is törekszik kimutatni és hogy ezt megtehesse, nem száraz történelmi adatokat akar egymásra halmozni, hanem rég letűnt századok embereit emberi mivoltukban igyekszik bemutatni, hogy így az idők lelkének lüktetését a mai idők számára is érzékelhetővé tegye.

Ki akarom mutatni, hogy Magyarország *akkor is* Európa jóindulatában bízott, hogy mindenki cserbenhagyta, — Európában *akkor is* teljes zűrzavar uralkodott — Magyarországon nemtörődömség nyilvánult meg az ország főbenjáró ügyei iránt. *Az egyetlen embert*, akinek európai értelemben vett államférfiúi koncepciója volt, akkor is *állandóan* intrikákkal akarták elgáncsolni, a kudarcaikat sokan szívesebben látták volna, mint az ország javára aratott sikereit. Rá akarok mutatni, hogy a nemzet mégis, minden cselszövés ellenére halványként, atyjaként tisztelte.

... A történelem az élet tanítómestere, a múlt ismeretéből megtanít következtetni a jövőre, de egyúttal a mai idők tükrét is megmutatja.

A magára hagyott Magyarország.

A török veszedelemnek a keresztény civilizációt, a keresztény kultúrát fenyegető mivolta Zsigmond király korában kezdett kibontakozni, Hunyadi János korában — Albert, I. Ulászló és V. László uralkodását nevezzük Hunyadi korának — mutatkozott meg a maga valóságában, csúcspontjára pedig a veszedelem II. Mohamednek a szultáni trónra való lépésével érkezett el. 1453-ban Mohamed elfoglalta Konstantinápolyt. Ezzel az óriási jelentőségű eseménnyel azonban — amely egész Európa történelmére, sorsának alakulására döntő befolyást gyakorolt — nem igen gondoltak sem Magyarországon, sem a többi országokban: még e történelmi mérföldjelzők után lehető következményeket sem mérlegelték az uralkodók, sem tanácsadóik.

Teljes zűrzavar uralkodott egész Európában, —akkor is! — egyenetlenkedés, viszálykodás, visszavonás tombolt mindenütt, mindenkit — uralkodókat, főurakat, államférfiakat — a saját érdekeltsége körébe legközelebb eső ügyek érdekeltek. Hogy mélyrehatóbban gondolkozzanak, erre — úgy látszik — nem értek rá az őket túlságosan elfoglaló gondoktól!

Magyarország akkori helyzete pedig könnyűszerrel volt áttekinthető. A török lassankint csaknem teljesen meghódította a délszláv államocskákat, ilyenformán kaput tört magának Magyarország felé, amelynek meghódítása a keresztényellenes muzulmán eszme vágyainak vágya volt.

Egész Magyarországon, egész Európában egyetlen ember akadt, aki átlátta a török veszedelem nagyságát és aki a veszedelem ellensúlyozásának mikéntjére is tudott rendszabályt: teljes erővel fellépni a török ellen, minden összeszedhető energiát ellene fordítani, hogy így esetleg Európából, de mindenestre a Balkán-félszigetről elűzhető legyen.

E grandiózus gondolat megvalósításában — tervek, koncepciók egymagukban is eléggé jelzik az emberi értékeket — a pápát kivéve egyetlen hatalom sem segítette Hunyadit. A nevét szárnyára vette ugyan a hír Európa-szerte, fejedelmek elhalmozták kegyeikkel; katonát, sereget azonban egy sem adott.

Az úgynevezett »hosszú« hadjárat megindításakor — amely öt hónapig tartott — és amelynek során Hunyadi Nándorfehérváron átvonulva, a Morava medrében leereszkedve, Nist elfoglalva egészen a Balkán-szorosig hatolt és ott a török sereget döntően megverte; mindössze pár ezer keresztes vitéz és kis létszámú lengyel csapat segítette Hunyadit, aki egymagában huszoneezer embert állított zászlói alá. Mikor aztán a győzelem híre végigszállott Európán, az európai uralkodók hirtelen lelkesedésben törtek ki és sürgetve kérték Ulászló királyt, hogy folytassa a harcot, az ő segítségük nem fog elmaradni. A törököknek Európából való kiűzésére érkezett az alkalmas pillanat. Brankovics György szerb fejedelem is nagyban fogadkozott, hogy nagy segítséget ad, így az a remény állott fenn, hogy az albán Kasztrióta György a maga ígért húsz-harmincezer főnyi seregével csatlakozhatik Hunyadihoz. Segítséget ígért az oláh vajda és a bosnyák fejedelem, mindkettőjüket Hunyadi segítette uralomhoz. A pápai hajóhad a Dardanellákba vitorlázott, gályákat ígért a burgundi fejedelem, továbbá Velence. Megvolt a lehetősége annak, hogy a hatalmas tengeri és szárazföldi haderők kombinált hadművelettel lépjenek fel: az egész nagy haderő a kor legkiválóbb hadvezérének alárendelve; megvolt minden remény ahhoz, hogy a törökre döntő csapást mérjenek. Egész Európa lázban volt. Várta a kifejlődő nagy eseményt, amely a kereszténységet ádáz ellenségeitől végleg megszabadítja.

A hadjárat megindításának kitűzött időpontjára a nagy fogadkozással ígért külföldi segítség természetesen nem érkezett meg. Mindössze néhány lengyel és pár főnyi keresztes csapat — az utóbbiakat a nagybuzgalmú Caesarini Julián pápai követ toborozta össze nagy fáradtsággal — csatlakozott Ulászló királynak Hunyadi alá rendelt seregéhez, amely mindössze alig húzezer emberből állt. Ez a sereg indult el a törököknek Európából való kiűzésére, abban a reményben, hogy a szövetségesek, akikkel a haditerv közöltetett, majd a Fekete-tenger-nél egyesülnek a magyar sereggel.

Meg kell jegyezni, hogy Hunyadi elejétől kezdve nem bízott a hadjárat sikerében, annak megindítását ellenezte, Ulászló király azonban nem tudott ellentállni a külföldi uralkodók sürgetésének.

Lássuk most, hogyan egyesültek a szövetségesek a magyar sereggel a Fekete-tengernél. A magyar sereg Hunyadi fővezérlete alatt átvonult Bulgárián, elérkezett a Fekete-tenger partjára, ahol elfoglalta a Várna körüli erősségeket. A szövetségeseket nem találták sehol. Közben hírt kapott a király arról, hogy Brankovics szerb fejedelem nemcsak hogy segítséget nem küldött, hanem a törökökkel paktálva, elárulta a magyar sereg mozdulatait, mindezenfelül pedig megakadályozta Kasztrióta György albán fejedelmet, hogy Hunyadi seregéhez csatlakozzék. Ebből állt tehát a lázasan és nagy fogadkozással ígért szárazföldi európai segítség.

Miben segített a tengeri haderő? A török szultánnak — aki seregével Kis-Azsiába kelt át — sikerült megvesztegetnie az olasz hajóhadat és bárkákon átkelt hadaival az európai partra. Csoda-e, ha ilyen körülmények között a várnai csata a törökök győzelmével végződött?

1448-ban Hunyadi, hogy a várnai csorbát kiköszörülje, új hadjáratot indít a törökök ellen. Követek mennek a külföldi fejedelmekhez segítséget kérve. A nápolyi király három díszesen felszerelt paripát küldött Hunyadinak ajándékba, más uralkodók kegyeik külső jeleivel, kitüntetésekkel halmozták el a kormányzót, — ezzel tértek vissza a követek. Segítséget nem küldött senki, Brankovics szerb fejedelem, — akit pedig legközelebb érintett a török szomszédság — újra megtagadja a hadjáratban való részvételt. Hunyadi János azonban 24.000 embert gyűjtött össze, ezzel a sereggel elindult, mert legalább abban reménykedett, hogy az oláh vajda megtartja ígéretét. A remélt nagy segítség leolvadt 8000 emberre. Ez is csak arra volt jó, hogy csata közben megadja magát a törököknek.

Konstantinápoly elfoglalása után, mikor híre szállt Európában, hogy a török nagyszabású hadjáratot készít elő Nándorfehérvár és Buda elfoglalására, újra kitűnt a nagy fogadkozás. A török elleni hadjáratban aktív részvételt ígértek Burgundia, Arragónia, az olasz köztársaságok, hercegségek és a németek. A segítség természetesen ismét elmaradt. Csak egyetlen ember: a hetvenéves Kapisztrán János volt az, aki Hunyadi mellett állt. Az ő segítsége fölért egy hadseregével. A mostani Kapisztrán templomban (helyőrségi templom) vöröskeresztes fehér

zászló alá toborozta a magyar vitézeket. Több ezer főnyi keresztetes sereget gyűjtött össze, tartott rendben; ő lelkesítette, buzdította a harcosokat és 6 vezette csatába őket. 1456-ban a nándorfehérvári csatát, — amely hetven esztendőre megszabadította Magyarországot a török rémtől — ketten nyerték meg: Hunyadi János hadvezéri tudománya és Kapisztrán János lánglelke.

. . . így festett a külföldi segítség a török elleni minden hadjáratban. Színleg rokonszenv, barátság nyilvánult Magyarország iránt, a valóságban azonban közöny, féltékenység, gánzoskodás és ellenségeskedés.

Nézzünk Hunyadi korának tükrébe. Meglátjuk benne a mai idők képét.

Szeretnék egy dologra rámutatni és azt hangsúlyozni, hogy *ami Hunyadi korában a török veszedelem volt Európára nézve, az a mi időnkben a bolsevizmus.* Hunyadi korában Konstantinápoly eleste és az azt követő idők, események ugyanazt jelentették, mint amit a mi időnkben a bolsevizmusnak Magyarország ellen való hadjárata jelentett. Mind a két esetben — nevezzük Mohamednek, Károlyi Mihálynak, Kun Bélának, vagy Leninnek, egyre megy — ugyanegy ellenség garázdálkodott, mindegyiknek az volt a célja, hogy a kereszténység elnyomásával juthassanak világalomra. Mind a két esetben Európa teljes közönnyel szemléli a sorsdöntő eseményeket, Magyarország önfeláldozását; mind a két esetben Magyarország védelmezi és menti meg a civilizációt egy barbár áradat ellenében Európa számára. *És mind a két esetben ugyanegy ellenszere volt, illetőleg van a világalomra törekvő tervek meghiúsítására: a nemzeti hadsereg.*

Mert Hunyadi hadserege is nemzeti hadsereg volt; nemzeti célokért, nemzeti ideálokért hevülve harcoltak. Azt pedig talán fölösleges hangsúlyozni, hogy a mi nemzeti hadseregünk nélkül a bolsevizmus sohasem hullott volna porba.

Mielőtt tanulmányomat tovább folytatnám, ezen a ponton szeretnék kissé megállapodni. A történetírás megállapította, hogy Hunyadi János korával kezdődik a magyarságnak a törökkel való, századokig tartó nagy harca. Hunyadi még támadólag lépett fel, a második korszakban: Mátyás már megelégedett a támadások visszaverésével, a harmadik kor-

szakban: a Jagellók alatt pedig a védelem már nem kielégítő, út nyílik a török támadó fellépésének.

A történelmi grafikon tehát állandóan süllyedő tendenciát mutat. Szeretnék abban hinni, hogy a megpróbáltatásoknak a bolsevizmussal és az annak következtében reánk szakadt korszaka rövidebb is — hiszen a huszadik században gyorsabban rohannak az események, mint a lassúbb középkorban — és hiszek abban, hogy a sorrend is fordított lesz. *Az első korszak: a Károlyi forradalom és lélekrokonságának, a bolsevizmusnak támadó föllépése volt, — szomorú eredménye mai sújtott, csonka helyzetünk. — A második korszakot: a védekezés korszakát most éljük, a harmadik korszak a jövő: a támadás periódusáé, azé a támadásé, amely le tudja rázni a bolsevizmus által reánk szakadt következményeket. Ez az új generáció feladata és kötelessége, hogy az ezeréven át egységben tartott Kárpátok koszorúzta imádott, szent hazánk egész területéről verje ki az ellenséget!*

Hunyadinak rengeteg ármánnyal kellett harcolnia, le kellett küzdenie a visszavonást, de minden cselszövésen keresztül is el tudta végezni történelmi feladatát, mert neki is volt mire támaszkodnia: a nemzet rajongása, a nép szeretete és vitéz nemzeti hadserege.

Erős hittel remélem és fanatikusan hiszek abban, hogy a történelem a fentebbi sorrend szerint fog megisméltódni.

Az isteni Gondviselés, a magyarok Istene most is adott nekünk egy második Hunyadi Jánost, egy igaz magyar vérünkből való, erőshezű, bátor, bölcs hazafit, egy melegszívű, jóságos kormányzót. És van egy Kapisztránunk is, egy lánglelkű nemzeti apostolunk.

Egy nemzetnek, amelynek Horthy Miklósa, Zadravecz püspöke és délceg magyar leventékből álló vitéz nemzeti hadserege van, hinnie kell a haza feltámadásában!

Bármennyire törekedett és törekszik is a bolsevizmus és annak lelki rokonsága Magyarország megrontására, bármennyire is áskálódnak ellene azok, — román, cseh, szerb — akik e romboló erőkkkel cimborálva, azt hiszik, hogy a szolgálatukba tudják hajtani a magyarságot, — egy nemzetnek, amelynek lelke még nem vészett el, hinnie kell a feltámadásban, amely felé csak azok vezethetik, akik a nemzeti tűzvészben, a forra-

dalomban megedzett lelket kapva ingathatatlanok, *akiket a történelem gondoskodása kijelölt, hogy e tragikus időben az ország, a nemzet élén álljanak.*

Hinnünk kell a történelem megisméltődésében, Hunyadi kormányzatának és Kapisztrán lángelkének jeltámadásában! . .

A magára hagyott Hunyadi.

Minden szépítés és minden színezés nélkül igyekeztem megrajzolni, hogy Magyarországot, — amelyet eszmei céljaiban Hunyadi János képviselt — abban a grandiózus gondolatban, hogy a keresztény és civilizált Európát fenyegető török veszedelmet támadással és megsemmisítésre törekvő hadjáratral kell* távortartani, mennyire nem segítette, mennyire részvét nélkül magára hagyta a külföld — akkor is!

Első jelentkezése volt ez a tünet az európai diplomácia ridegségének és szívtelenségének, amely azután egyre jobban kibontakozott és csúcspontját a mohácsi csatát megelőző időben érte el. Ferenc francia király, csakhogy gyűlölt ellenfelén, V. Károly császáron, bosszút állhasson, szövetséget kötött a törökkel.

Helyettesítsük mindig a török fogalmába a bolsevizmus fogalmát és ide is beilleszthetjük a fordított párhuzamot Magyarországnak a török ellen való harcában. *Az első korszakban Európa rideg közönye vett körül bennünket, amikor az egész segítség jóformán csak színleges volt; nagy néha csurrant-csöp-pent; a másodikban — Mátyás korában — már csak ígéretekben merült ki; a harmadikban — II. Lajos idejében — pedig Európa főellenségével — ha nem is közvetlenül, de közvetve — ellenünk szövetkezett az európai diplomácia egyik főtényezője, Franciaország. Ezt a mi időnkbe — fordított sorrendben beállítva — a párisi tanács munkája tölti ki teljes szívtelenséggel, testünk szétlépésével, ha nem is közvetlen, de közvetett felelősséggel a magyarországi bolsevizmusért; — a második korszakot most éljük át, amikor színleg némi halvány jóindulat lidércfénye lobban fel itt-ott irányunkban. Isten segítségével a harmadik korszakot is megérjük, amikor már támadólag, illetőleg a megsemmisítő győzelem küszöbönállásának teljes biztonságérzetével léphetünk fel a*

bolsevizmus, annak rokonsága és learatói ellen, az európai diplomácia kénytelen lesz legalább passzív és nem ellenünk fellépve szemlélni a harcot, amely — a körülményektől függ — akár fegyvertelen, akár fegyveres lesz.

Mind a három perióduson keresztül végigvonul az európai diplomácia tökéletessé kifejlődött szívtelensége, amely az eszmei tartalom megtagadásával csak pillanatnyi önző érdekeivel törődik, rövidlátóan nem vetve számot azzal, hogy a pillanatnyi érdekek szolgálata az általános érdekeket írja alá.

*

De nemcsak Európa hagyta magára törökverő gondolatának megvalósításában Hunyadi, jóformán magára hagyta a rendi Magyarország is. *A keresztény és nemzeti eszme Hunyadi korában is hódított, mint szólam, de mikor tenni kellett érte, a nagy felbuzdulásokat, lelkes ígéreteket csak szomorúan összezsugorodott tett követte — akkor is! Tragikus magyar vonás!*

Kezdjük a sorozatot 1439-cel, amikor I. Albert király országgyűlése általános fölkelést rendelt el a török ellen, gyülekezőhelyül Titelt jelölve meg. (A titeli táborozásban szerzett vérhasban halt meg Albert király.) Alig néhány lelkes magyar úr jelent meg a nemesség sorából, a főurak távolmaradásukkal tüntettek. Az összegyűlt igen gyérszámú csapatok felbomlottak. Ezt a szégyent — amely után a törökök már azt hitték, hogy a magyarokkal éppen olyan könnyűszerrel lehet elbánni, mint az apróbb délszláv államokkal — Hunyadi ereje, kitarása, szervezőképessége és hadvezéri jelessége mosta le.

Egymás után kétszer, a szebeni csatában és a Vaskapunál úgy tönkrement egy-egy nagy török sereget, hogy a keresztény világ most már elérkezettnek látta az időt a török végleges kiűzésére. A Vaskapu melletti győzelmet, amely fölülmúlta a szebenit is, — 80.000 főnyi török sereg csaknem teljesen elpusztult — országszerte háromnapos hálaadással ünnepelték meg.

Caesarini Julián bíboros, a pápa magyarországi követe, Hunyadi e győzelmén fellelkesülve, — benne a kereszténység zászlóvivőjét és a kor legjelentékenyebb hadvezérének felismerve — keresztesháborút hirdetett a török ellen és arra a magyar urakat is buzdította; fegyverszünetet kötöttek ugyan Frigyes császárral, az országgyűlés azonban elégnak

vélte, hogy a rendesnél nagyobb adót szavaz meg, de sereget nem adott. Mindössze néhány főúr jelentkezett bandériumával, felvonult a királyi dandár, megérkezett a lengyel segédcsapat, a Caesarini Julián bíboros, pápai nuncius által gyűjtött több ezer keresztes, de ezek együttvéve mindössze 15.000 főnyi sereget alkottak.

Hogy egy ember lel késsége, az általa képviselt ügy iránt való bizalma, rendületlen hite és vasakarata mindennél fontosabb, — frappánsan bizonyítja az 1443. évi nagy hadjárat, amely azzal végződött, hogy a törökök a Balkán-szorosnál döntő vereséget szenvedtek.

A nagy lelkesség, amely a török ellen tervezett nagyszabású vállalkozás hírére támadt, a kivitel percében 15.000 főre olvadt le. Ha Hunyadi ekkor elveszti a kedvét, ha nem számít előre azzal, hogy cserben fogják hagyni, a történelem óramutatóján 1526 helyett jóval hamarabb következik el a katasztrófa: hiszen az 1443-iki hadjárat volt az, amely hosszú időre megfélemlítette a törököket, akiknek nem jött meg a bátorságuk ahhoz, hogy hódító terveikbe a Magyarország, azután pedig Közép-Európa ellen való hadjáratot bekapcsolják. 1443-ban Hunyadi — ez mutatja, *hogy mennyire bízott* a külföld és a főurak segítségével — 25.000 főnyi sereget toborzott a maga költségén. Tehát 40.000 ember élén elindult. Három török sereget egymásután megvert; a három sereg maradványát egy új csapattal közeledő török vezér egyesítette a maga seregével, — Hunyadi ezt is megverte, a Balkán-szorosnál pedig győzelmes diadalt aratott.

Nagyon természetes, hogy ez a győzelem leírhatatlan örömet keltett Európaszerte; nagyon természetes, hogy ezek után újra fellángolt a buzgalom, most már egyenesen a törökök kiűzését tűzve ki célul. Hunyadi csak kelletlenül vállalkozott a hadjárat vezetésére, — előző tapasztalatai ezt a kelletlenséget bőven indokolják. Más államférfi, más hadvezér talán arra számított volna, hogy az előző győzelem után éppen a magyar főurak és nemesek lesznek azok, akik csapataikkal tömegesen felvonulnak, hiszen akkor igazán arról volt szó, hogy az ország kapujának közvetlen közelében álló, a létünk megsemmisítésére, alkalmas pillanatra leső ellenségre rá lehessen mérni a halálos csapást.

Hunyadi János, a bátor hadvezér és erőskezű, vasakarátú, éleslátású bölcs kormányzó, szembenézve a valósággal *tisztában volt azzal, hogy a főurak és a nemesek irigyen és féltékenyen nézik egyre emelkedő pályáját, szerteszálló hírét, tekintélyét, dicsőségét, hatalmát* és arra számított, ami bekövetkezett; a magyar főurak — bármilyen óriási volt is a lelkesedés, bármilyen reálisak voltak is a vállalkozás sikeréhez fűződő remények, — nem fognak részt venni a hadjáratban aminthogy nem vett benne részt a külföld sem.

Emberi nagyságnak próbája a lelkerő, amelyből mint valami csodás forrásból, válságos helyzetekben is friss akarattal buggyan ki a cselekvés. Lehet-e válságosabb helyzetet képzelni, mint amilyenben Hunyadi volt, amikor százalmasan gyenge sereggel Várna alá kellett indulnia? Maga sem bízott a vállalkozás sikerében, az országgyűlés parancsára, de az országgyűlés segítségével nélkül, a külföld sürgetésére, — amely mögött azonban az előre tervezett cserbenhagyás lappangott, — egy gyenge király, — I. Ulászló — akarata meg kellett tennie, ami ellen a jobb meggyőződése is tiltakozott.

A lelkerő lendítő erejének szép, fölemelő példája: hit és remény nélkül, jóformán teljesen magára hagyatva készült Hunyadi a várnai útnak és Várna alatt mégis kicsibe múlt, hogy a győzelmet a kezébe ragadja, ha Ulászló király, — akinek csapatait Hunyadi tartaléknak rendelte ki — nem engedi magán eluralkodni a hadvezére iránt való féltékenységet, ha megvárja a pillanatot, amikor a csata menetébe beleszólhat, azt el is döntheti.

A lelkerő, az emberi benső e legszebb ékszere a legtündöklőbbben ragyogott fel Hunyadiban a nándorfehérvári csatát megelőző készülődésekben. Ez az időszak volt Magyarország történetének — annyi között is — egyik legválságosabb korszaka.

A török trónon a világ meghódítását tervező világtörténelmi perspektívákban is egyik legnagyobb szabású uralkodó, II. Mohamed ül. A török hatalom lángnyelvei egészen Magyarország közvetlen kapujáig, Belgrádig csapdosnak. *Idehaza az egyetlen koncepciójú, az idők terhéhez méltóan nagy hadvezért és államférfit kicsinyes, undorító intrikákkal igyekeznek elgáncsolni, a nyeregből kivetni, a hatalomból kibuktatni, akár az*

ország bukása árán is. De a cselszövő gonosz ármánykodók pokoli terve akkor nem sikerült. Hunyadi kormányzó korában gróf Cillei Ulrik volt az ármánykodó ellenséges tábor vezére.

Hunyadi feltámadt lelke szállt a mi erőszekű, vasakarata, bölcs kormányzónkba, a mi büszke magyar vérünkéből való jóságos, melegszívű, daliás Horthy Miklósunk nemes lelkébe, akit a magyarok Istene már mint fővezért is arra -predesztinált, hogy a sokat szenvedett magyar nemzet fiait vezesse ki a vérzivataros, örösködös poklok borzalmas tüzéből— verőfényes szép tavaszba, aranyfényű, tündöklő, napsugárban ragyogó, boldogságban úszó, életető, melegítő, szívet-lelket boldogító diadalmas forró nyárba.

Nemcsak Hunyadi lelke támadt fel most, de — sajnos! — az ármánykodó, kárörvendő, irigy Cillei Ulrik gonosz lelke is feltámadt. A mi időnkben az áskálódó féltékeny Cillei Ulrikok mérgezett nyila szintén az Isten kegyelméből való államfő ellen irányul, de hiába! Továbbra is bízom a mi jóságos, bátor kormányzónk szerencsecsillagában és végső nagy győzelmének teljes sikerében. Bármennyire is áskálódnak ellene az irigy, rosszakarátú, féltékeny, gonosz Cillei Ulrikok, annál ezerszeresebben rajongja őt körül az egész nemzet, az egész ország és az egész hadsereg ujjongó lelkesedése és lángoló szeretete!

Kell-e erősebb, megdöbbentőbb példát mutatni a mai idők emberének, hogy a történelem a jelenségek ismétlődésének változó sorozata?

Mikor Hunyadi Nándorfehérvár védelmére szervezkedik, az ármánykodó Cillei nem titkolja azt az óhaját: »bár vernék meg a törökök Hunyadit, hogy elveszítene minden befolyását«. Es Cillei nem áll egyedül: ez az óhajítás nyilatkozik meg a főurakban is. Ez az oka, hogy még csak nem is tompa közöny, hanem jóformán ellenséges indulat fogadta az ország sorsának intézésében részesek oldaláról Hunyadinak az ország kulcsának védelmezésén buzgólkodó vállalatát.

Ennyi ármány, gáncs, aljas irigykedés, ellenséges közöny mind nem volt elég ahhoz, hogy a Szegeden táborozó Hunyadinak kedvét szegje: lángbuzgalommal, eleven akarattal, törhetetlen energiával, — ha magára hagyottan is, mindössze pár hívtől körülvéve, — készült a török fogadására.

A mi időnkben Horthy Miklós fővezér nemzeti hadseregével együtt Szegeden készült a bolsevizmus letörésére.

A hazaszeretet, a nemzeti érzés, a kötelesség tudata ellensúlyozni tudta benne azt, ami az átlagembernél bizonyosan megtörtént volna: az elkeseredés okozta letargiát, a szárnyaszegettséget. Feladatában való eleven hite, mintha csak szárnyat adott volna csodás tetterejének. Es megtörtént a csoda: egy pártoskodó, belviszályokat folytató ország, amelyben az intrikák fontosabbak voltak a nemzeti lét kérdésénél, győzedelmeskedett a nálánál sokszorosan erősebb ellenség fölött. Az országot ehhez a győzelemhez az az ember vezette, akit magára hagyott mindenki, aki mellett csak a lelkiereje és a fanatikus Kapisztrán barát állott, akit csak az életcéljául kitűzött eszméért, a kereszténységért és a nemzetért folytatott harc hevített.

Ezt a harcot, az utolsót úgy vívta meg Hunyadi, hogy megkoronázta vele élete egész munkáját. Minden csatájánál legklasszikusabb stílusú a nándorfehérvári csata (1456), amely a vár-fölmentésnek eszményi példája: az ostromlott vár, illetőleg a fölmentő sereg olyan döntő győzelmet arat az ostromló ellenség fölött, amelynek következtében a támadó kezek hetven esztendeig nem mernek a megtámadott ellen akcióba kezdeni.

Hunyadi élete utolsó nagy művével elhárította Magyarországot felől a mohácsi vésznek majdnem egy századdal előbb való bekövetkezését.

. . . Történelmi időkben a gondolkozó emberek számára nincs izgalmasabb lelki élmény a történelem olvasásánál.

Intrikák Hunyadi ellen.

Az állami és társadalmi életnek nincs olyan megnyilvánulása, amelyben ne az intrika — az emberi indulatok legaljasabbja — játszaná a legfőbb szerepet. Keserű igazság, de nem szabad szemet hunyni előtte: *az boldogul, aki az intrika szövevényeinek mestere, aki embereket emberek ellen tud kijátszani, aki eszközeiül tudja őket felhasználni, mint a háttértől mozgatott bábokat; néha hosszabb-rövidebb ideig, gyakran megingathatatlan állandósággal az az élet termésének learat ója, aki az intrika stratégiájának mestere. Ahol emberek vannak, ott — még a leglehetőlenebb helyzetekben is — fel burjánzik az intrika, a létért való küzdelemnek ez a beteg formája, amely — minden narкотikus mámornál erősebben — képessé teszi az embert a leg-*

gonoszabb, legaljasabb cselekedetekre. És az intrika mérgezett szúrásai ellen nincs védekezés; sebezetlen nem maradhat ellene senki ember fia. A lelki konstrukciótól, az energia mennyiségétől, a fizikai és szellemi erők összetevődésétől függ, hogy a mindig orvul és váratlanul suhanó nyíl milyen sebet tud ejteni.

Van a történetírásnak egy fajtája, amely a mindenek fölé emelkedő nagyokat úgy akarja megörökíteni, hogy az alakjukat szobrokként állítja elé, az élettől jóformán el vonatkoztatottan. Nem, ne így nézzük Hunyadi korát; nézzük csak a történelemnek ezt a korszakát is csak úgy, mint élő emberek nyüzsgését, küzdelmét, egész egyszerűen: mint az életnek századokkal ezelőtti megnyilvánulását. Ne tegyünk fátyolt a szemünk elé, nézzünk nyitott tekintettel a múltba és akkor fog csak igazán mindenek fölé emelkedni, milliók fölött kimagasló szoborrá nőni Hunyadi óriási alakja.

Ember volt ő is és a körülötte élő emberek egyében sem törték a fejüket, csak az ellene szótt intrikákon. A mérgezett nyilak, amelyeknek egész felhői szakadatlanul nemes alakja felé repültek, mégsem tudtak érzékeny sebet ütni rajta: éppen ez bizonyítja isteni küldetését, éppen ez bizonyítja azt, hogy az isteni Gondviselés állította arra a helyre, ahonnan milliók fölé kellett kimagaslania.

Röviden rámutattam arra, hogy Hunyadi a maga elé tűzött eszmei célért lelke egész hevületével küzdött; ezt a lángot nem tudta sem kioltani, sem apasztani semmiféle ármány. Hogy miért nem? Annak megokolására gyenge a tollam, segítségül kell hívnom egy másik szellemóriást, akinek a szíve, agya éppen úgy csordultig volt a haza szeretetével, mint Hunyadié. *Széchenyi* írja a »Hitel«-ben: »Ki a közönségnek (közösségnek) akar használni, legelső kötelessége: magáról egészen elfeledkezni ezt a gondolatát az »Eszmetöredékek«-ben, majd »Néhány szó a lóverseny körük című munkájában bővebben is kifejti, mikor ezt írja: »Ki népszerűséget, vagy felső kegyelmet, mint célt tekint s nem a haza, nem a nemzet azon vezéreszme, mely melegíti keblét s feszíti minden tehetségét: az bármily tisztalelkű s emberséges ember legyen is egyébiránt, valódi és teljes ereje szerint liasznot nem áraszthat nemzetünkre, hazánkra.« Ebből a pár sorból, amely reflektorszerűen világít rá a kérdésre, megkapó egyszerűséggel világlik ki: miért tudott megmaradni az intrika

nyilainak zápora ellenére is Hunyadi a magyar közélet szírtetőjén. Olvassuk tovább Széchenyit: *»Hon iránti hűség okozza az emberi nem legszebb tetteit s ez fogja egyedül, ha vafami a világon, nemzetünket a sűly édestől megmenteni; mert ez acéloz állhatatosságra mindannak megszerzésében, mi legyen erkölcsi, legyen anyagi, előmozdítaná a haza javát: ez készlet kirepülni a tág világba s visszatérni drága zsákmánnyal a hon határai közé ismét, ez nyomja el az emberi kebel gyöngeségeit s midőn a tiszta erkölcsnek egyik legfőbb oszlopát képezi, sem irigységnek, sem kaján indulatnak nem enged diadalt soha!«*

Tisztán állhat előttünk az egész kérdés, Hunyadi örökké megmaradó nagyságának titka.

*

Minél jobban elmerülünk tárgyunkba, annál élénkebben bontakozik ki előttünk a kép: *e kornak csaknem minden vonatkozása rokona a mai időknek.*

Kísérjük végig az intrikák szakadatlan sorozatát, amelyek Hunyadi ellen irányultak — és jóformán el kell mondanom Hunyadi egész pályafutását, úgyszólván fel kell jegyeznem e korszak egész lefolyását. Es ha közben felvetődik a kérdés: voltaképpen hát miért is dolgozott ellene szakadatlanul az ármány, holott ő volt korának legkimagaslóbb embere, holott ő volt az, aki minden gondolatával, minden tettével a haza üdvén, a haza megmentésén fáradozott, újra csak Széchenyiből kell citálnom ezt a csontig hatóan fájdalmas igazságot: *»A magyar legnagyobb ellensége a magyar«,* mert hiszen» . . . *a magyar-nak egy kvalitása van: magát vezetetni nem engedi; itt mindenki vezér akar lenni. Ha valakinek a lejáratására már elérkezettnek látják az időt az ellene szövethetiek, ha valaki olyan polcra küzdötte fel magát, amely többeknek kellemetlen, összekovácsolódik egy »szent szövetség« és nem törődve semmivel, a legszentebb értékekkel sem, tör, zúz, gyűjtogat. Az intrika mámora az alkohol gőzénél is borzalmasabb.«*

... Hunyadi ellen abban a pillanatban megkezdődött az intrika, mikor az országgyűlés I. Ulászló halála után 1446-ban kormányzóvá választotta. A kormányzói méltóságra sokan aspiráltak; Újlaki, Garai, Hédervári nádor — mindegyik az élete végéig halálos ellensége maradt nemcsak Hunyadinak,

de családjának is — nem is titkolták ezt az óhajításukat. Az ő személyük azonban számításba sem jöhetett Hunyadi mellett. Ők gazdag, hatalmas, befolyásos főurak voltak ugyan, de nem mutathattak fel különös érdemeket, Hunyadiban ellenben az egész közvélemény, főnemesség, köznemesség és polgárság (ebben a korszakban e társadalmi rétegek befolyása már tetemesen megnövekedett) a cselekvés emberét látta, a hadsereg fővezérét, aki a haza érdekében mérhetetlen sokat tett. Hogy a köznemesség hogyan vélekedett a soraikból kiemelkedett Hunyadiról, arra jellemző a bihariaknak a pápához intézett levele, amelyben így írnak róla: »*Isten után őt tekintjük véd-angyalunknak!* A kormányzói méltóságra törekvő főurak belátták a Hunyadi ellenében való vetélkedés céltalanságát; hiszen ez ellen a nemzet józan ítélete tiltakozott; így történt, hogy az országgyűlés egyhangúlag Hunyadit kiáltotta ki kormányzónak és csaknem teljes királyi hatalommal ruházta fel.

Alighogy Hunyadi letette a kormányzói esküt,¹ máris felbukkantak a rendkívüli nehézségek, amelyekkel meg kellett küzdenie. Nemcsak a török, nemcsak Frigyes német császár adtak gondot Hunyadinak, hanem meg kellett küzdenie a gazdag és hatalmas főurakkal, az ország magas tisztviselőivel is, akik egytől-egyig mérhetetlenül nagyravágyóak voltak és nem tudták megbocsátani Hunyadinak, hogy — noha nem dicsekedhetett gazdag és hatalmas ősök fényes sorával, mint ők — mégis ő nyerte el — voltaképpen ellenükre! — a legnagyobb méltóságot, amelyre önjereje, igaz érdemei, a nemzet, az ország érdekében való küzdelmei emelték.

Hunyadi ellenségei között a legnevezetesebbek voltak Újlaki Miklós és Garai László, mind a kettő nagyhatalmú, gazdagbir-

¹ A kormányzói eskü, amely fennmaradt, mint nyelvünk egyik régi emléke is, rendkívül érdekes. Így hangzik:

»Isten engem úgy segéljen, bódog asszony nekem irgalmat úgy nyerjen, Istennek mind szenti érettem úgy támadjanak, Istennek szent teste én végnapomon úgy méltóljék, föld tetememet úgy fogadja, onnan harmadnapra úgy ki ne vesse, magol magom úgy ne szakadjon, ítéletnapon Istennek szent színét úgy láthassam, örök pokolba úgy ne temettesem, hogy az szerzést, kit ez ország szerzésére megirtanak vala, erősen és tökéletességgel mind megtartom, semmit ellene nem teszek, nem téték. Amen.«

tokú főúr. A kormányzó tisztában volt velük: államférfíúi bölcseségére mi sem jellemzőbb, mint az, hogy e két ellenségének ellene való indulatát csillapítani igyekezett: Újlakit kormányzóhelyettesé, Garait előbb horvát-dalmát bánná, majd nádorrá emelte, bár elképzelhető, hogy ennek elhatározása milyen áldozatába került Hunyadinak, kinek nyilvánvaló volt, hogy a még magasabb polcra emelt főurak hatalmukat ellene fogják felhasználni.

A Hunyadi kormányzósága alatt tartott második országgyűlésen — ennyi idő elég volt nekik ahhoz, hogy a főnemesség és a középnemesség soraiban is pártot szerezzenek maguknak a kormányzó ellen — már megmutatták méregfogaikat a szövetkezett főurak. Ugyanez az országgyűlés, amely egyhangúlag a legnagyobb lelkesedéssel, érdemeinek teljes méltatásával kormányzóvá választotta Hunyadit, pár hónappal később már olyan határozatokat hozott, amelyekből ki kellett érezni a kormányzó személye iránt való bizalmatlanságot: az országgyűlés kimondta, hogy ezentúl »kamara haszna« címen adót kivetni nem szabad, kimondta azt is, hogy az országos főtisztviselőket ezentúl évenként választják s ily választásnak még a kormányzói hivatal is alá van vetve. Valószínű, hogy az országgyűlés annak sejtése nélkül hozta meg e határozatokat, hogy ezeknek éle alattomban Hunyadi személye ellen irányul, tény azonban az, hogy a hatalomravágyó, féltékeny főurak már eszközöket tudtak találni intrika-aknáik elhelyezésére.

Ez volt az első lépés a Hunyadi ellen megkezdett intrikák sorozatának; a kezdet szerény volt ugyan, hiszen csak tapogatózás, kísérlet volt. Amint azonban a főurak látták, hogy az alap le van fektetve, szívós szorgalommal dolgoztak tovább ármánykodásuknak teljes kiépítésén.

A magyar főurak nem sokra mehettek volna önmagukban, hatalmas szövetségest nyertek azonban gróf Ciliei Ulrikban, minden idők egyik legkimagaslóbb intrikusában, aki a csel-zövésnek és ármánykodásnak nagymestere volt.

Ciliei intrikáinak leírása rövid történelmi háttér megfestése nélkül lehetetlen.

Mielőtt az országgyűlés Hunyadit kormányzóvá választotta volna, a trón betöltéséről kellett határoznia: királyá a gyermek V. Lászlót választották, akit Frigyes német császár tartott magánál. Az országgyűlés döntésére két tényezőnek

volt döntő befolyása: Hunyadinak a László-párthoz való csatlakozásának és annak, hogy a főurak, akik közül nem egy — mint Újlaki és Hédervári nádor — a királyi trónra vágyott, végül megegyeztek abban, hogy a gyermek Lászlót ismerik el uruknak.

V. László Frigyes császárnál nevelkedett; Hunyadi arra törekedett, hogy fölserdüléséig a császár udvaránál maradjon, mert hiszen ellenkező esetben nevelését rokonai, Cillei és Garai vennék át, akik ilyenformán — a haza nagy kárára — jelentékeny befolyást gyakorolnának a kormányzatra. Ezzel szemben Cillei a legraffináltabb eszközökkel azon dolgozott, hogy László királyt Frigyes császárral kiadassa és így befolyásának szabad teret nyitva, mérhetetlen hatalomvágyát érvényesítse.

Ebben az időben Ausztria élén a Frigyes császár által kinevezett kormányzó állott, Magyarországot Hunyadi János, Csehországot Podjebrád György kormányozta. Cillei az osztrákokkal szűrte össze a levelet; Bécsben puccsot szervezett, népgyűlést hivatott össze, amely Lászlónak kiadatását követelte, a Frigyes által kinevezett kormányzónak megtagadta az engedelmisséget, ideiglenes kormányt nevezett ki, amelynek fejévé *Eyzinger Ulrikot* választotta meg tartományi régensként. Lasanként a dolgok odáig fejlődtek, hogy 1452 telén Bécsbe osztrák, magyar és cseh főurak közös gyűlést hívtak össze. Ezen a gyűlésen, amelyen Eyzinger vitte a szót, a főhatalmat a háttérből már Cillei gyakorolta. Minden célját elérte; szövetséglevelet állíttatott ki, amelyet kénytelen-kelletlen Hunyadi is aláírt, bár tudta, hogy ezzel Cillei terveit erősíti, a politikai intrika azonban oly ügyesen volt felépítve, hogy nem lehetett előle kitérni, hiszen hét évvel előbb a magyar országgyűlés már Lászlót választotta királynak, a szövetség pedig arra a célra köttetett, hogy a serdülő királyt Frigyes császár kezéből kiszabadítva, országába hozzák. Nemsokára Frigyes császár csakugyan ki is adta Lászlót, miután alaposan megijedt a Cillei kezében levő osztrák főurak fegyveres fenyegetésétől, annak ellenére, hogy tudta, hogy Hunyadi és Podjebrád nem barátai a mozgalomnak, amelyet fegyveresen nem is támogattak.

Csak erre a percre várt Cillei; László király nevelését ő vette a kezébe. Minden gondolata csak arra irányult, hogy a hatalmat a kezébe ragadhassa; ezt a gondolatot szolgálta minden eszközzel. Az ifjú királyt a Frigyes udvarában megszo-

kott egyszerű életmódról hamarosan leszoktatta; rendkívüli körültekintéssel, minden aprólékosságra kiterjedő figyelemmel, elpuhító, henyélő és mulatozó életmódra szoktatta unokaöccsét. A test elpuhítása után következett a lélek destruálása; a kép-mutatásra, színlelésre való nevelés, mindez természetesen azért, hogy neveltjére való befolyása megingathatatlan legyen. Cillei — ha szabad ezt a hasonlatot alkalmazni — olyan hangszert konstruált magának, amelyen csak ő tudott játszani. Játszott is rajta virtuóz módon.

Első dolga volt, hogy Hunyadival letétette a kormányzói címet. De azért Hunyadi mégis élete végéig az ország kormányzója maradt. Nyíltan nem mert vele szembehelyezkedni; ellenkezőleg: az ármány törét a hízelkedés palástja alá takarta. A király — V. Lászlót Cillei jelentette — Hunyadi Beszterce örökös grófjának nevezte ki, címerét megbővítette; négy mezőre osztott pajzs első és negyedik tagjában az ősi Hunyadi címerrel, második és harmadik tagjában egy koronát nyújtó oroszlánnal. Az oroszlán az adományozó oklevél szerint Hunyadi Jánost jelenti, aki az országot kormányozta, megvédelmezte és számos dicső háborút viselt; a korona pedig, amit az oroszlán tart, azt jelenti, hogy Hunyadi a király jogait és birtokait hűségesen megtartotta, a királynak hódoló készséggel felajánlotta s őt szerencsésen uralomra vezette.

Cillei a királyt abban a szellemben nevelte, hogy aki nem tud színlelni: nem tud kormányozni. Ez a címer-adományozás a színlelés tökéletessége volt. Cillei nyíltan és szinte demonstrálóan azt hirdette a királlyal, hogy megbízik Hunyadiban és hálát érez iránta, mindez azonban csak arra való volt, hogy zavartalanul elhitesse V. László lelkében a gyanút és bizalmatlanságot: elhitette a királlyal, hogy Hunyadi elejétől fogva a koronára tör és most is az a szándéka. Ez a nevetséges mese olyan termékeny talajra talált a király zsenge lelkében, hogy a gyanú élete végéig élt benne és a Hunyadi iránti gyűlölet fiára, Hunyadi Lászlóra is átvitte, akit éppen a koronára való törekvés gyanúja miatt fejeztetett le esküje ellenére. Hogy mennyire élt a Hunyadi iránt való gyűlölet V. László királyban, kitűnik abból az okmányból, amelyet éppen Hunyadi László lefejeztetése után adott ki és amelyben egekig magasztalva Ciliéit, Garait, nem átallja Hunyadi János emlékét azzal

megrágalmazni, hogy »gonosz dolgokat vitt véghez« (!), hogy »már ő törekedett a koronára« (!)

De nemcsak a királyban keresett eszközt Hunyadi ellen Cillei; módot talált ahhoz is, hogy a magyar főurakkal szövetezzen ellene. A Hunyadi-ellenes szövetség vezetői természetesen Garai és Újlaki voltak. Hiábavaló volt e kiterjedt intrika-szövevény ellen Hunyadinak az osztrák és cseh kormányzókkal, Eyzingerrel és Podjebráddal kötött szövetsége, amelyről a Magyarország hadi hatalmát reprezentáló vezérnek természetesen — ellensúlyozásképpen — gondoskodnia kellett; Cillei csakhamar kiintrikálta Eyzingert és most már — miután a talajt az egész vonalon előkészítette—nyíltan arra törekedett, hogy a három ország tényleges teljhatalmát a maga kezében egyesítse.

Hunyadi azonban útjában volt. Nem habozott egy pillanatra sem, hogy ezt az akadályt hogyan győzze le. Azokban a hónapokban, amikor Hunyadi a törököknek Konstantinápoly elfoglalása után való és Magyarország ellen irányuló készülődéseit egész való mivoltukban felfogva, a hadjárat megszervezésére készült, Ciliei meg akarta gyilkoltatni. Három ízben cselrel próbálta kézrekeríteni és megöletni. Mind a háromszor az volt az ürügy, hogy a király hivatja Hunyadit. Egy alkalommal a tervbe beavatott Újlaki volt az üzenet közvetítője, Hunyadi azonban átlátott a szitán és mikor harmadszori felszólításra megjelent a kitűzött találkozózn, nagy fegyveres kíséretet vitt magával, Cilleinek nyíltan a szemébe vágta, hogy tisztában van szándékával, tudára adta, hogy kezében van, egy intésére összevagdálnák, de mégis a király iránt való tiszteletből megbocsát neki, óvakodjék azonban, hogy még egyszer így találkozzék vele.

Cilieinek Hunyadi ellen szőtt intrika-sorozatának ez volna a tetőpontja: akkor, midőn Európa legnagyobb hadvezére az ország megmentésén, Európa érdekeinek megvédélmezésén, a kereszténységet elsöpréssel fenyegető áradat feltartóztatásán és visszazúdításán fáradozik, amikor a haza, a nemzeti eszme hevíti minden gondolatát, tettét — nemcsak hogy e munkájában nem talál segítő kézre, amint az természetes volna, hanem még tetejében éppen e sorsdöntő időkben akarják eltenni láb alól, a gyilkosság tervétől sem riadva vissza. A kép azonban nem volna teljes, ha szembe nem állítanék egymással a csel-szövevényt és a cselekvést.

Mialatt Nándorfehérvár ostroma folyt, Cillei, — akinek leghőbb óhaja volt, vajha Hunyadit megvernék a törökök — Budán udvari vadászatot rendezett és addig-addig vadászgatott a királlyal a hegyekben, míg egyszerre csak Bécsben találta magát. Budáról gyáván elmenekült mindenki, a főurak gyáván birtokaikra vonultak vissza, a főváros pedig, a Vár, a régi krónikás szavai szerint: »Üresen maradt, s elhagyatva, mint a barom-itatóhely a pusztában.«

Két hétig teljesen őrizetlen maradt Buda vára, csak akkor szállingóztak vissza a menekülők, mire megérkezett a nándorfehérvári hatalmas győzelem híre.

Nándorfehérvár meg volt mentve és 1526-ig, a mohácsi vészig védbástya volt Magyarországnak.

Mialatt az egész keresztény világ Hunyadi csodás győzelmének örült, azalatt a nagy hadvezér, aki megmentette az országot, ragályos, halálos betegséggel küzdött és a győzelmes csata után egy hónappal 1456. augusztus 11-én Zimonyban halt meg pestisben, leghűségesebb barátja, az agg Kapisztrán János karjai közt lehelte ki nemes lelkét.

Földi tetemeit királyokat megillető fényes pompával a gyulafehérvári templom kriptájában helyezték el örök nyugalomra öccse mellé. Síremléke még ma, majdnem ötszáz év múlva is megvan, ugyan megcsonkított állapotban. 1916. őszén az oláh háború kitörésekor a kegyetlenkedő és kegyeletsértő oláh rablóbandák még a templomot sem kímélték meg. A csoportosan betóduló bocskoros oláh katonák a síremléken levő szobrát puskatussal verték és mialatt árulónak nevezték, — hogy román származása dacára magyar lett, — közbe letörték mindkét lábát és karjait.

A nagy hadvezért hű barátja, a hős Kapisztrán három hónappal később követte a halálba. 1456. október 23-án halt meg a ferencrendiek újlaki zárdájában, ahol el is temették. Az egyház szentté avatta a lánglelkű hős barátot, mi pedig halálának 465-ik évfordulóján, 1921. október 23-án a Kapisztrán templomban Zadravec püspök lelkes kezdeményezésére a nemzeti hadsereg patrónusává avattuk.

Mikor XIII. Kelemen pápa 1758. augusztus 19-én Magyarország uralkodóit az »apostoli király« címével ékesítette fel, beszédében a magyaroknak a törökök elleni hadjárataival kap-

csolatban így nyilatkozott Hunyadiról: »Az ellenség hatalmas seregei fölött kivívott győzelmeivel nevének olyan dicsőséget biztosított, hogy az a késő századokban sem fog feledésbe menni.« Igen. Hosszú századok után még ma is szívünkben őrizzük drága emlékét, nevét arany betűkkel írta be a magyar történelem könyvébe és emlékét soha el nem múló dicsőség glóriája sugározza körül ...

Hunyadi János — Horthy Miklós.

A mai időkben a jelenre és jövőre való küzdelemhez a múltból kell erőt, hitet, reményt és lelkeséget merítenünk.

Aki nemcsak a napi eseményeket figyeli a maguk elaprózottságában, hanem összefoglaló képet próbál magának alkotni arról a még kialakulatlan forrongásról, amely vihart jósolva fellegszerűen sűrűsödik Európa fölött, — az előtt szinte kétségtelen bizonyossággal rajzolódik ki a kép, hogy előbb-utóbb Magyarországnak olyan események elé kell érkeznie, amelyek sorsfordulatot jelentenek.

Az igazi nagy események most még szunnyadnak az idők titkában, de bármelyik pillanatban kiröppenhetnek.

.... Ilyen eseményterhes időkben a múlt emlékének felelevenítése mindenki számára, — akiben tisztán lobog a hazaszeretet lángja — azzal a felemelő és megnyugtató érzéssel kell, hogy járjon, úgy a történelemnek a feltámadásba vetett hitet adó, gondoskodó keze mindig kijelölte e rengeteg megpróbáltatásokon keresztülment ország számára a hivatott vezért.

Aki a történelmet nem úgy szemléli, mint száraz krónikát, hanem »mint útmutatót a jelenre és jövőre, nem térhet ki annak megállapítása elől, hogy a történelem a világrendben felmerülő és érvényesülő erkölcsi erők összeütközésének változó eredményét sorakoztatja fel. Minden eseményt, egészen a legkisebb vonatkozásokig, az uralmon levő erkölcsi erő és felfogás kormányoz és irányít; aki valamely kor lelkét meg akarja ismerni, annak az események összetevődő mozaikjából meg kell állapítania: melyik volt az a vezető eszme, amely uralmon volt és amely az eseményeket, az emberek sorsát aszerint alakította, hogy a vezető eszmével harmonikusak voltak-e, vagy sem.

Hunyadi János korát a nemzeti és a keresztény eszme kormányozta. Rövid foglatban elmondtam, hogy Hunyadi ellen hiábavaló volt minden intrika, minden gáncsoskodás, minden ravasz ármány, a legkörmönfontabb áskálódás is; — egyszerűen az a magyarázata, hogy korának uralkodó eszméje benne teljesült meg a legtökéletesebben, ez az eszme felvértezte minden támadás ellen. A keresztény és nemzeti eszmének Európában Hunyadi volt a zászlóhordozója, ő volt az, aki Magyarországnak tekintélyt, súlyt adott, — így történt, hogy a kor vezető eszméjét kifejező legkimagaslóbb egyéniség ellen hiábavalóak voltak egészen a királyig vezető elgáncsoló, lejárató törekvések.

A mi korunk uralkodó planétája szintén a nemzeti és keresztény eszme, sajnos, jóformán ugyanúgy, mint Hunyadi korában: ha az eszme megtestesítéséről van szó, a jelszavak hangoztatásánál jóval halkabban, csendesebben folyik a tett, a cselekvés munkája, a mentő és konzerváló munka.

Eddig bőven talált az olvasó olyan momentumokat, amelyek frappánsan demonstrálták az akkori korszak és a mai idők között való hasonlóságot. A mostani fejezetben arra igyekszem a fősúlyt fektetni, hogy Hunyadi János portréját rajzoljam meg néhány jellemző vonással.

... Az elgondolás munkája közben, amely az események csoportosításának lencséjén keresztül igyekezett Hunyadi szellemi fotográfiáját elkészíteni, — szüntelen kettős kép bukkan előm. Amiképpen a tanulmányom keretébe tartozó két korszak hasonlósága az események ismétlődését demonstrálta — éppúgy történik ez akkor, amikor az események komprimálásából egy arckép helyett *kettő* bontakozik ki.

. . . Hunyadi János már Zsigmond király uralkodása alatt tűnt fel: a szendrői csatában mint hadosztályvezérnek jelentékeny része volt a győzelem kivívásában, Zsigmond halála után pedig már a szó szoros értelmében az ország fővezérének polcán állott, befolyása és tekintélye oly nagy volt, hogy az ő csatkozása döntötte el, ki legyen a király. A szellemi kiválóság lebírhatatlan, mindenén átütő erejének csodálatos példája ez a gyors iramban emelkedő pálya, amelynek megkoronázása az ország kormányzatának átvétele. Kormányzó korában az ő bölcsesége dönti el a trón betöltésének kérdését, az egymással

vetelkedő pártok vitájának az ő fellépése vetett véget, fellépése azonban csak akkor következett el, amikor annak szükségét elérkezettnek látta. Kormányzói tisztének, illetőleg címének letétele után is ő maradt az ország tényleges vezére, hadvezéri tudása, államférfíúi bölcsesége nélkülözhetetlenné tette.

Karakterét lángoló hazaszeretete teszi egységessé, ez volt az a motor, amely minden tettében űzte, vezette: az a meggyőződés, hogy amíg csak egy török él Európában, addig nemcsak Magyarországot, de egész Európát állandó veszedelem fenyegeti. Államférfíúi koncepciójában éppen úgy, mint hadvezéri szerepében a területi integritás volt az irányítója, minden tettének rugója. Amikor I. Albert halála után arról volt szó, hogy ki kerüljön a magyar trónra, Hunyadi Ulászló pártjához csatlakozott, mert ezáltal a török veszedelem ellen való védekezés erejét gyarapíthatta és az állandóan fenyegetett területi integritás érdekét szolgálhatta.

Csodálatos harmóniában egyesült Hunyadiiban: a hadvezér, az államférfíi és az emberi nagyság. Amikor a török elleni hadjárat előtt minden ellenségével — belsőkkal, külsőkkel egyaránt — kibékül, ebben ez a hármas harmónia jelentkezik: az emberi nagyság teszi, hogy erőt vesz az indulatain, a hadvezér érdeke követeli, hogy serege a külső ellenségek ellen ne forgácsolódjék szét és egységesen léphessen fel; ezért az államférfíi diplomatikusan békét köt mindenkivel, aki a török elleni hadjáratát erőbelileg gyengíthetné. Diplomáciai érzéke nyilvánul meg akkor, amikor Magyarország súlyának értékesítése érdekében szövetséget köt a másik két kormányzóval, Podjebráddal és Eyzingerrel; államférfíúi érzéke nyilatkozik meg abban, hogy a kor szellemét megértve és annak hangot adva arra törekszik, hogy a főurak káros egyeduralmának megtörésére felhasználja a köznemességet: kimondatja az országgyűléssel, hogy a királyválasztásnak a nemesség közbenjöttével kell történnie, a királyválasztó országgyűlésen minden nemesnek meg kell jelennie.

Az emberi kvalitások legegyszerűbb fogulatlanabb fokmérője az ellenségek véleménye. Államférfíúi nagyságát legjobban jellemzi, hogy Cillei minden áron, mindenképpen a megrontására törekedett, hogy a magyar főurak közül azok, akik ellenségei vol-

tak, szükségesnek tartották, hogy ellene irányuló szövetséget kössenek. Hadvezéri nagyságára a legbeszédesebb dokumentum, hogy legnagyobb ellensége, Mohamed török szultán — aki a világ meghódítására indult, mikor Nándorfehérvárat ostromolta és porig alázva került ki az ostrom megghiúsulásával egybekapcsolt világraszóló vereséggel, — amikor Hunyadi halálának híre hozzá érkezett, egy óra hosszat mélán, elgondolkozva nézett maga elé, majd így kiáltott fel: »A világ legnagyobb hadvezére veszett el benne!«

Emberi nagysága minden vitán felül áll, tetteiből, cselekedeteiből a legtisztább jellem tündöklően ragyog elő. Végrendelete, amellyel fiaitól búcsút vesz, érdemes arra, hogy örökre íenmaradjon: »Isten félelme, s a hazaszeretet az egyedüli örökség, amit reátok hagyok, mert a többi javak a szerencsének csak mulandó adományai.«

Lehetek ellenségei, megtörténhetett, hogy nem minden terve sikerült, a néplélek azonban, ez a legérzékenyebb értékmérő, megérezte Hunyadi mindenki fölébe emelkedő nagyságát és jelentőségét. A polgárság és köznemesség rajongott érte, az ő szavuk, ha nem is tüntetően, de ellenállhatatlanul, a közvéleményből kisugárzó erővel követelte Hunyadi kormányzóvá való választását, tehát azt, hogy válságos időkben az intézze Magyarország sorsát, aki előző hadjáratokban annyit küzdött javainak, határainak megvédelmezéséért.

. . . Minden adat, amelyet Hunyadi portréjának megrajzolásához felhasználtam/ önkénytelenül nem úgy hangzik-e, mint a mai időkre való vonatkoztatás? Nem lehet benne felületesen pusztá érdekességet konstatálni — a történelem különös kegyü ismétlődésének kell lennie, hogy büszkén elmondhatjuk: nekünk, a mi tépett, sújtott és mégis büszke reménnyel az égbe tekintő korunknak is van Hunyadi Jánosunk. Van egy bölcs kormányzónk, forrón szeretett Horthy Miklósunk, aki a nemzeti és keresztény eszme zászlóhordozója, akinek fanatizáló ereje minden megaláztatottságunk ellenére is, Európa-szerte súlyt, tekintélyt tudott adni Magyarországnak, aki olyan alapokat tudott lerakni a fejlődés, a boldogulás számára, hogy a magyar jövő fölött nem kell csüggednünk. Minden percéi nemzetének ajándékozta és a legvál-

ságosabb időkben, ezer veszély közt, mikor mindenki ideges és a fejét veszti, ő a legnyugodtabb energiával adja ki a rendeleteket és osztja ki a parancsokat. Az ő éleslátó erejéből és fanatikus hitéből kell bátorságot, erőt és kitartást meríteniünk, abból a hitből, amely rendületlenül hisz Magyarország hivatottságában és éppen e hivatottságból következő feltámadó erejében. Azt, hogy az integritás gondolatáról nem mondhatunk le, amíg csak egy magyar él, Horthy Miklós lehelte izzóvá a magyar lelkekben, a csüggedtséget az ő vezérlő gondolata öntözi fel felfrissülő bizakodássá a magyar szívekben. A mi kormányzónk ellen összefoghatnak az újkori Cilleiek, Újlakiak, Garaiak, — hiába, róla éppen úgy lepattan minden intrika, mint Hunyadiról: a kor vezető eszméinek ő a leghivatottabb megszólaltatója és végrehajtója.

Ahogy Hunyadi János, úgy Horthy Miklós is Magyarországnak tekintélyt adó reprezentánsa, kifelé és befelé súlyt adó vezérlő egyénisége. Az arckép kettőssége még abban is megnyilvánul, hogy Horthy Miklóst — éppen úgy, mint Hunyadi Jánost — haditettei, legendássá vált vitézsége és hősiessége avatta a magyarság nemzeti büszkeségévé; a legyőzhetetlen »Novara« parancsnoka, az otrantói csata hőse, a nemzeti hadsereg délceg fővezére és Magyarország kormányzója, daliás magyar leventék legvitézebbje: Horthy Miklós berezült minden magyar szívébe...

Amikor nemzeti válságunkban elérkeztünk ahhoz a sorsdöntő pillanathoz, amikor létünk, becsületünk megmentésének utolsó órája ütött, lehetett-e más, aki kiépítette azt a tartó pillért, amelyre rendületlen bizalommal támaszkodhatunk, mint a nemzeti hadsereg.

A történelem Horthy Miklóst választotta ki Magyarország megmentőjének dicső szerepére. A sors állította arra a magas polcra, hogy hazafias munkálkodásának, isteni küldetésének szent hivatását Magyarország feltámasztásával koronázza meg. És ahogy Hunyadi János jelentette a maga idejében Magyarország kardját: a mi időkben ezt a kardot, az Isten kardját Horthy Miklós tartja a kezében. Ez a kard védelmez és fog megvédelmezni bennünket leskelődő ellenségeinktől és el fog érkezni az ideje, hogy ez a kard fogja területi integritásunkat, ezeréves szent hazánk régi határait visszaszerezni. Mert hiszen Istennek hála, Horthy Miklósban a hadak vezére harmonikusan egyesül az államférfiúval, aki megérzi a pillanat nagyságának és fontosságának alkalmasságát

és nem enged a felületes csábításnak: nem engedi kockára tenni a magyarság jövőjét, hanem alaposan, megfontoltan, higgadtan és bölcsen vár mindaddig, míg a történelem hívó szava fel nem csendül. A »Novara« mindig veretlen volt, biztató ígéret ez arra, hogy Magyarország mindig veretlen lesz, nem ütközik össze leskelődő, bujkáló szirtekkel, míg Horthy Miklós kormányozza.

. . . Minél jobban elmélyedünk Hunyadi János portréjának tanulmányozásába, annál elevenebbé válik a Horthy Miklóssal való félreismerhetetlen hasonlatosság. Mind a kettőt a néplélek követelte kormányzóul, mind a kettő a legnehezebb probléma, a király kérdés eldöntője. Ahogy Hunyadi János I. Albert halála után Ulászló pártjához csatlakozott és királyt adott a magyar trónnak, úgy Horthy Miklós bölcsesége fogja eldönteni a királykérdést, ő fog hozni a budavári királyi palotába koronás főt és az elárvult magyar trónra királyt.

A huszadik század magyarságának Horthy Miklós az oroszlánja, aki miután feltámasztotta, talpraállította és megvédelte az országot, koronát nyújt a nemzetnek, mint ahogy V. László Hunyadi János címerébe rajzoltatta a Hunyadi jelképező oroszlánt, amint koronát nyújt.

. . . És mind a két kormányzónak, Hunyadi Jánosnak és Horthy Miklósnak ott áll a szobra a legszebb, legmagasztosabb és legsodásabb helyen: minden magyar szívében.

*

Úgy-e izgalmas dolog a történelem tükrébe pillantani és meglátni benne a mai idők képét? Ne áltassuk magunkat: ma éppen olyan válságos időket élünk, mint Hunyadi korában. Ne szépítsük a valót: annak a férfiúnak, aki most Magyarország élén áll, éppen úgy, mint Hunyadinak, tömérdek nehézségen kívül a magyar urakkal, az ellene szőtt intrikákkal kell megküzdeni. Ahogyan Hunyadi a maga korában pillértartója volt Magyarországnak, úgy pillértartója, legfőbb oszlopa, támasza e rengeteg veszélyben sínylődő országnak a mai idők Hunyadi Jánosa: Horthy Miklós kormányzó.

Akiben úrrá válik a fájdalom és a kesergés, meneküljön rég letűnt századok vigaszához: Magyarországnak mindig adott a sors olyan férfiakat, akik ezer sorscsapás között is meg tudták védelmezni.

Bízzunk benne bízó hittel, hogy amiképpen Hunyadi minden eléje tornyosuló akadály ellenére meg tudta védelmezni Magyarországot, úgy az akkori korhoz rendkívül hasonlatos mostani időkben meg fogja védelmezni hazánkat a mi kormányzónk, a mi Horthy Miklósunk bölcsesége, vitézsége, a mi Kapisztránunk, a mi Zadravecz püspökünk hazaszeretettől buzgó lánglelke és a mi nemzeti hadseregünk daliás leventéinek vitézsége, hősiessége.

Hunyadi csatanyerések után vált az ország legnagyobb tekintényévé, *Horthy Miklós mint a világháború legdicsőségesebb, legvitézebb magyar hőse, tette a nevét legendássá.* Hunyadi a magaszervezte hadsereggel küzdötte ki az ország sértetlenségét. *Horthy Miklós, aki megteremtette a nemzeti hadsereget, ezzel a hadsereggel mentette meg a végső elmerüléstől, a kommunizmus, a vörös rémuralom bukása után az oláh járomba való sülyedéstől Magyarországot.*

Hiszek benne rendületlen hittel, hogy ezzel a hadsereggel fogja kiküzdeni országunk sértetlenségét. A tizenötödik században Hunyadi János jelentette a magyar nemzet becsületét, tekintélyét, jövőjét, reménységét, *ma Horthy Miklós jelenti ezeket a felbecsülhetetlen értékeket.* A tizenötödik században Hunyadi adott királyt az elárvult magyar trónnak, az ő államférfiúi bölcsesége kívánt gondoskodni arról, hogy olyan királyt kapjon a nemzet, aki politikájával és összeköttetéseivel a legjobban szolgálhatja az ország érdekeit és azt az eszmét, amelynek szolgálatában való küzdelemre a magyarság hivatott volt: a kereszténység védelmét. Nem Hunyadi az oka, hiszen egész valóját, egyéniségének, erejének egész súlyát latbavetette, hogy az ifjú kis király úgy nevelkedjék, hogy zsendülő lelke fogékonyra váljék a nagy feladat megoldására: a nemzeti eszmének, a kereszténység védelmének az európai viszonylatokba való bekapcsolására, ezen keresztül Magyarország súlyának, tekintélyének Európa egész frontja felé való érvényesítésére és növelésére.

Rendületlenül hiszem, hogy Horthy Miklós kormányzó államférfiúi bölcsesége a legkényesebb kérdésnek, a királykérdésnek megoldása felé azon az úton fogja vezetni a nemzetet, amely a magyarság érdekeinek a leginkább megfelel.

Nem pusztá véletlen, nem üres szimbólum, hogy ma is, mint hős Rákóczi korában, sastollas magyar vitézek képviselik a nemzet erejét.

Nagy Rákóczi Ferenc serege is a semmiből támadt, a nemzeti eszme támasztotta fel és tette egységessé; *a nemzeti hadsereget is a semmiből teremtette Horthy Miklós fővezér, ő forrasztotta megrendíthetetlen egységességbe, ő tette eszményi feladatokra képessé, ő adott neki egész Európában elismert súlyt és tekintélyt: ez a legfőbb Hadurával teljesen egybeforrott hadsereg — legyen ez mindennapi fohászuk — valóra fogja váltani a legszebb magyar álmot: Kárpátoktól az Adriáig felszabadulnak a magyar bércek és rónák az ellenséges megszállás rabigája alól, megtépett, megcsönkített szegény hazánk felszabadul a járom alól, a (leigázott, legyőzött) régi ezeréves Magyarország feltámad haló Poraiból és a sok gyötrelmes szenvedés után újra szabadok és boldogok leszünk . . .*

Hunyadi becsületet, tekintélyt adott a magyarságnak, az üres trónnak királyt; *Horthy Miklós megtisztította a magyarság lelkét a forradalmak alatt rátapadt salaktól, becsületet, tekintélyt, erőt adott egy szomorú korszak után feltámadt nemzetnek, erőt, súlyt, reménységet és jövőt ígérő hadsereggel ajándékozta meg hazánkat.*

Horthy Miklós nemes lelkét Hunyadihoz hasonló tökéletes tisztasággal tölti be a nemzeti és keresztény eszme. Hisszük és valljuk, hogy a nagy történelmi szerepet már eddig is betöltött és még nagyobb feladatokra hivatott Horthy Miklós minden ellene irányuló nyílt és titkos intrika ellenére is bölcs kormányzatával vissza fogja szerezni a régi határokat és legdrágább kincseinket, a szent koronát — amelyet a forradalom vihara lesöpört — újra diadalmasan felragyogtatja, az elhagyott királyi palotába olyan lakót hoz vissza, aki soha többé el nem hagy bennünket, aki lélekben eggyé forr velünk, akinek meleg magyar szíve a mi szívünkkel együtt és egyszerre dobban.

És abban a magasztos, boldog, ünnepélyes, szent percben, mikor az ezeréves Kárpátokkal koszorúzott régi Magyarország feltámad, uralkodó és nemzet szíve, lelke egyesül, a magyar nemzeti király és a sok millió magyar ajkáról mint egy egetverő, diadalmas, hálás fohász szálljon fel a magyarok Istenéhez régi nemzeti imádságunk:

»Isten, áldd meg a magyart!«

JELEN.

Ugorjunk át néhány évszázadot, ébredjünk fel a múlt szép álmaiból és lépünk be a dicsőséges, glóriás Múltból a megcsonkított, megtépázott, ezer sebben vérző szegény kicsiny hazánk gyászfátyolos Jelenébe.

Most ne álmodjunk tovább régi, dicsó, szép történelmi időkről, hanem ébren, nyitott szemmel lássuk magunk előtt elvonulni az átélt gyászos évek tragikus eseményeit.

Első pillanatban még tisztán ragyog az égbolt azúrján a boldogító, éltető nap aranykorongja, este már gomolygó, szürke felhők között bújik el a hold és eltűnnek a fénylő magyar csillagok. Reggel már zúg a szélvész, kitör az orkán és végigdübörög Kárpátoktól az Adriáig. Kárpátok viharvert tölgyfalombjai megdőlnék, a selymes faleveleket vadul rázza a dühöngő szél. A hajnalpírban megmozdulnak a repkénnyel és borostyánnal átfont korhadt fakeresztek, mintha a Kárpátok temetőjében pihenő hős halott vitézek fel akarnának támadni, hogy megmentsek a végveszedelemtől az elárvult drága Hazát. De csak

a szélvész zúg dübörögve a sírok fölött és végignyargal az egész országon ...

Sír, zokog a magyar róna és az Alföld puha, búzatermő, lágy földjét Duna-Tisza könnye öntözi. . .

Beborult fölöttünk az ég, a forradalmak pokoli vihara lesöpörte ezeréves legdrágább kincsünket és porba hullott a szent korona ...

De már pirkad a rózsaszínű hajnal és ködös, borongós négy év zivatarja, gyilkos fergetege után újra kiderül a mennybolt és fátyolos kék azúrján felragyog a szivárvány aranyhíd] a . . .

Kicsiny országunk határaitól kezd oszlani a gyász-fátyol és tovasuhanó füst alakjában száll, úszik távoli felhők mögé.

Gyászos ködön át felénk ragyog ismét a nap aranytányérja és tündöklő fényben, glóriás aranysugaraktól koszorúzva, boldogan lenget üdvözlét mindnyájunknak a Jelen diadalmas, legendás Hőse. Hitet, reményt, szeretetet, bátorságot és összetartást kér a magyartól és dicsőséges feltámadást, boldog jövőt ígér.

A Jelen Hőse körül káprázatos, tündöklő fényben úszik az ég és a legendás Hős titokzatos, magyar szívet-lelket boldogító mosolya szétárasztja szeretetének csodatevő aranysugarait messze-messze tájakra, feltámadásra váró, csendes, bús magyar falvakba, városokba. Kitérja karjait, hogy forró szeretettel magához ölelje az egész magyar nemzetet és szívéhez szorítsa az ezeréves, drága koszorút Kárpátok örökzöldjétől, a búzatermő, aranykalászos Alföld rónáin és Duna-Tisza lágy hajbain keresztül az Adria kék bársonyáig . . .

Lépjén elének a Jelen győzelmes, legendakoszorús Hőse: *vitéz Horthy Miklós*. Lebbenjen fel négy év szomorú gyász - fátyola és táruljon fel előttünk a Jelen képe . . .

A magyar forradalom a francia és az orosz forradalom tükrében.

Szovjet-Oroszországban Rettenetes Lenin uralmának hatodik esztendejében a vértörvényszék halálra ítélte a szociálforradal marok vezéreit. Bűnük az volt, hogy politikai felfogásuk nem egyezett a kommün két vezérének, Leninnek és Trockijnak a felfogásával. Forradalmárok voltak, de nem olyan szélsőségesek, mint a vörös cár és helytartója. Es ez éppen elég volt az orosz hatalom bitorlójának ahhoz, hogy vérpadra küldjék azokat, akikkel valamikor egy csapatban rohantak az orosz államiság fel gyűjtésében, amint hogy Robespierre a legnagyobb lelkingyugalommal a gilotin alá küldte egykori fegyvertársát, Dantont.

A halálraítélt szociálforradalmárokat a szociáldemokrácia szellemi vezérei védték, azok a válogatottak, akik a legközelebb álltak a kommunista gondolatkörhöz; a védőket kiüldözték Moszkvából. A halálraítéltek megmentésére tollat ragadott Anatole France, a huszadik század istentagadó Voltaire-je, a szabadgondolkodásnak a háború előtt ünnepelt klasszikusa, akinek forradalmat hirdető *szelleme* »Az istenek szomjaznak« című regényében csúcsosodik ki. Életmentésnek szánt levelére kegyetlen történelmi igazságokkal teletűzdelt levelet kapott Trockijtól, a huszadik század Marat-jától.

»Barátom és Mesterem! — írta Trockij a vérben-gázolás kéjével. — Valószínűleg nem ringatja magát a közbenjárásr illetőleg hiú ábrándokban. A mi bíróságunk tovább halad és semmi sem tartja vissza, még az Ön behízelt prózája sem. »Az istenek szomjaznak« és most a bort lefejtettük, — ők határozottan inni akarnak. Miért volnánk mi becsstelenek, mikor ezeket a gazembereket megöljük, mert csak ezt a törvényt követjük: »Vagy a barátom leszel, vagy meggyilkollak.« *Komolyan hiszi Ön azt hogy meg lehet dönteni egy társadalmi osztályt ha közben*

zunk össze. Ellenfelek között az ultima ráció ma is ágyú, gépfegyver és a puska. *Ez a forradalom, kedves Mesterem! Ez az, amit Ön is előkészít, amelynek azonban csak a szép oldaláról írnak, miközben beadják társadalmuknak szarkazmusait.* Egy szóval, *a girondisták, akiket mi elpusztítottunk, az önök áldozatai.* — *Trockij.* «

Kerenszkiről, az elődjéről, az orosz Károlyi Mihályról meg sem emlékezett a vörös cár után következő legfőbb kommunista hatalmasság. Minek is? Hiszen Kerenszkít elsöpörte az idő, ő már csak a történelmi könyvek gyászos epizódfigurája marad, aki örökre befejezte a jelenését és soha vissza nem térően eltűnt a színpadi sülyesztőn. Kerenszkiről még csak megemlékezni sem tartja érdemesnek Trockij, aki ebben a levelében valósággal egybetömöríti a történelem örök tanulságait, — de csak egészen addig a fejezetig, ameddig az ő szereplése terjed.

A magyar kommün azonban gyorsabb tempóban pergette le a történelmi drámát és ráeszmélteti emlékezetünket mindarra, amit Trockij elfelejtett a francia forradalom tanulságaiból levonni. Megtanultuk felismerni és a magunk szemével látni a történelem ismétlődését, hogy: azokat, akik tegnap még radikálisok, forradalmárok voltak, elsöprik azok, akiknek a pionírjai, hídverői voltak: a még túlzóbbak. A magunk szemével láttuk, hogy a Kerenszkiket, Károlyi Mihályokat elsöprik a Leninek, Kun Bélák, mint ahogy a Mirabeau-kat elsodorták a forradalmi hullámok, amelyeknek a tetején Danton és Robespierre himbálózta.

Megtanultuk és a magunk szemével láttuk, hogy a forradalom csak akkor vetődhetik felszínre, ha a történelem gyenge akarató, jóindulatú, de mély átfogó képességek nélkül való királyokat, XVI. Lajosokat ültet a trónra, akik nem tudják átpillantani azokat a széles perspektívákat, amelyeket engedékenyséjük és naiv jóakaratauk megnyit a tömegeket uszító, a forradalmakat megakadályozó államhatalmi zsilipek lerombolására vezénylők előtt.

Megtanultuk és a saját szemünkkel láttuk, hogy a forradalom az államgépezet működésének csődjével kezdődik: azzal, ha a gépek legfőbb őre nem áll mindent átfogó pillan-

tassai a komplikált szerkezet előtt; megtanultuk, hogy a forradalom gyújtogat ássál kezdődik és a tűz szervezett szításával folytatódik.

De megtanultunk és a saját szemeinkkel láttunk egyebet is, — hála azoknak a nemzeti tulajdonságbeli különbségeknek, amelyek az orosz és a magyar nép között jelentkeznek.

Eszembe jut az, amit 1918 október elején a bátyám a Pesti Hírlapba írt:

»Nem szabad elfelejtenünk a háború tanulságait, hiszen a háború az összes nemzeti tulajdonságok extraktuma. A háborúban az orosz csak lomhán, lustán tudta a győzelem után üldözni az ellenséget, ezért nem tudta soha learatni a győzelem következményeit. A magyar katona repült az üldözésben. Ez: a cammogás meg a rohanás a magyar és az orosz népet megkülönböztető legfőbb tulajdonság. Oroszországban majdnem egy évig tartott, míg Kerenszki forradalmát Lenin forradalma söpörte el; Oroszországban majdnem egy éve tart a kommunizmus. A magyar repül, az orosz cammog, ezért hiszem, hogy ha el is kell következnie a társadalmi forradalomnak, fölöttünk gyorsan fognak kitisztulni a forradalom fellegei.«

Így történt. Es mert így történhetett, a magunk szemével láthattuk, megérthettük, amire a francia forradalom története tanított meg bennünket, hogy a forradalom vége: a restauráció; azok az eszmék élednek fel poraikból, — nagyobb hatóerővel — amelyeket a forradalmárok el akartak pusztítani.

. . . Végigszenvedtük a forradalmakat, lelkünk keserűvé válásával fizettük meg a rettenetes tandíjat. Felüldülve, frissen dobogó szívvel kell hallgatnunk olyan szózatot, olyan intelmet, mint amelyet a magyar nemzeti erők biztos kézzel összefogó bölcs kormányzója hirdet: »Csak a nemzeti gondolat kultusza, csak a nemzeti érzés az, amiből erőt meríthetünk a jövő nagy küzdelmeihez.« Halljátok, hogy e szózaton keresztül hogyan kongatnak felétek Széchenyinek, a legnagyobb magyarnak ünnepi harangszavai: »A nemzeti szellem nem hagyható magára, művelésén tudatos munkával kell dolgozni, mert sohasem annyira magas fejlődésében, hogy ne kellene tovább is ápolni.«

Halljátok?

1918 október 31-én kezdődött a bolsevizmus ..

»Forradalom« — ez a szó a történelemben nemzeti tartalommal szokott csengeni. Különösen meleg és forró, szívünk-höz szóló csengése van a forradalomnak a magyar történelemben, hiszen az elmúlt évszázadok forradalmi alapjában véve szabadságharcok voltak, amelyeket a magyarságnak az elnyomatás alól való felszabadulási vágya fűtött, az önálló állami és nemzeti létre való törekvés.

Az 1918-iki forradalomnak a nemzeti érzéshez abszolúte semmi köze nem volt. Az első napok külszíne, hamis látszata nemzeti vonatkozásokat akart ugyan adni az őszirózsás forradalomnak, ez azonban csak külszín, csak látszat, amely mögött egészen más tendenciák rejtőzködtek. Ma már az adatok megvilágításában azt a gyanakodó érzést, amely az 1918-iki forradalom első napjaiban az igazán nemzeti gondolkodásukat nyugtalanította, ezt az érzést pozitív megállapítássá lehet fejleszteni. Es érdemes rajta elgondolkozni: az őszirózsás forradalom rövid ideig nemzeti törekvésekért való pihegésének nem az volt az alapja, mintha a vezetők törekvéseinek visszahatása lett volna; az optikai csalódást az okozza, hogy a nemzeti érzésű tömegek eleven ereje, a századok óta zsarnokoskodó és szétzüllött, dekomponált Ausztria karmaiból való menekülés felszabaduló érzése festette néhány órára piros-fehér-zöldre 1918 őszirózsás forradalmának első napjait. Hogy azonban a forradalom előkészítői és megszervezői a három színből csak egyet ismertek, a pirosat: az adatok egész tömege bizonyítja, amelyeket az események káoszában való oknyomozás vet felszínre. Ők tudatos gonosszággal engedték, hogy a tömegek abban a naiv hitben éljenek: a nemzeti felbuzdulás korszaka következik el, amikor végre oly sok balszerencse, nyomor, kifosztottság és szenvedés után meg lehet ragadni a történelem logikájának kerekét és azon felkapaszkodva, a boldog jövő felé emelkedhetik az önálló Magyarország. A naiv tömegek, amelyek forradalomra nem is gondoltak, ebben a kábultságban éltek, a forradalom számító vezérei, akik hónapok óta folytatták a magyarság történelmi erői ellen az alkalmukat befelé nyerték és előszedetten szemlálták

ták a tömegeket. A gyeplő azonban már az ő kezükben volt és a forradalom szekerét a vörös országút felé hajtották. De éppen ez: a nemzeti érzés, amely már az első pillanatban fel-lángolt, volt az oka annak, hogy a forradalom aránylag oly rövid ideig tarthatott és hogy az ördögszekér végül befordult az árokba, hogy azután a nemzeti érzés tüzei az egekig lobogjanak . . .

Az októberi forradalmat nem is lehet, nem is szabad alap-jában véve forradalomnak nevezni, hiszen nem egy nemzet összes erőinek egyesült összefogása volt ez a fennálló hatalmi szervezetek kormányzati berendezkedése ellen, hanem csak egy tucatnyi ember szervezett aknamunkája, amelyben a nemzet sohasem vett részt. Az őszirózsás forradalom nem volt forrada-lom, hanem — ahogy Horthy Miklós kormányzó egy maroknyi társaság összefogását klasszikus tömörséggel megfogalmazta — »szervezett szenny!« gáncsvetése a nemzet és a társadalom ellen. Igaz, hogy a gáncs vetésben — történelmi távlatokhoz képest — egy pillanatra elbukott az ország, vérzésében pedig rengeteg energia-vesztéséget szenvedett.

A szervezett szenny gáncs vetése — használjuk inkább ezt a megjelölést a történelmi romantikával csengő forradalom helyett — egész előkészítésében és megszervezésében az orosz példát követte; azonban nem szabad elfelednünk, hogy akkor, amikor nálunk a nemzet és a társadalom elleni gáncsvetést előkészítették, Oroszországban a Kerenszki-forradalom már rég lezajlott, a vörös cári trónon már Lenin ült, aki a legnagyobb súlyt a propagandára, a bolsevizmus terjesztésére fordította és akinek fantazmagóriája azt a vörös ábrándot termelte ki, hogy a bolsevizmus egész Európában el fog terjedni és mindenütt a proletárdiktatúra máglyái fognak égni. Amikor tehát az orosz példát említjük, korántsem arra gondolunk, mintha az októberi gáncsvetés Kerenszki példája szerint rendezkedett volna be, hanem arra, hogy 1918 októberében és október előtt már Lenin diktálta a tempót, ő szállította a módszert, amely a Kerenszki-forradalom mintáját már bolsevista taktikával bővítette ki.

Mindezt öt adat igazolja.

Az első bizonyíték:

1918 júniusában a munkásság általános sztrájkot rendezett. Célját és értelmét gazdasági okokkal senki sem magyarázhatja

meg; ez a sztrájk kifejezetten politikai sztrájk volt, *valósággal és a szó szoros értelmében a bolsevizmus hadgyakorlata*. Vezetőjéből később a bolsevizmus egyik főszervezője lett. Már a júniusi sztrájk alatt jelentkezett a munkás- és katonatanács, amely az egész sztrájkot irányította, természetesen a szociáldemokrata párt helyeslése mellett. Ez a munkás- és katonatanács a Budapest közelében lévő Gyomron tartotta üléseit.

A második bizonyíték: 1918 október 13-án, tehát tizenhét nappal a nemzet és a társadalom elleni gáncsvetés előtt, a szociáldemokrata párt népgyűlésén, amely a radikálisokkal és a Károlyiékkel való szövetséget jóváhagyta, Kunfi Zsigmond kijelentette: »A pártvezetőség undorodik ugyan a polgári pártokkal való kooperációtól, *hiszen mindnyájunk lelkében szovjettelek él*, de azért meg kell kötni a véd- és dacszövetséget a polgári pártokkal.«

A harmadik bizonyíték: 1918 november 2-án, tehát a forradalom harmadik napján, a munkásság néporséget alakított, amely azonban valójában munkáshadsereg volt; fegyvert csak a munkásság kaphatott, a polgárság nem. Ez tehát a munkásság felfegyverzése, az egyik legsarkalatosabb bolsevista programpont megvalósítását jelentette.

A negyedik bizonyíték: Mikor Károlyi Mihály november 7-én Belgrádban átvette Franchet d'Esperay tábornoktól a fegyverszüneti feltételeket, Budapestre való útjában több tanú előtt úgy nyilatkozott, hogy: »minden feltételt elfogadok, mert egy kis bolsevizmussal úgyis szabadulni lehet a feltételek teljesítésétől«. Lehet, hogy ez elszólás volt, de elhangzott.

Az ötödik bizonyíték: Diner-Dénes József, a tudákoskodó, de alapjában véve zavaros fejű újságíróból lett külügyi államtitkár, úton-útfélen azt hirdette, hogy néhány hét alatt egész Európában kitör a társadalmi forradalom; külpolitikáját a bolsevizmusra alapította, amit nemcsak az a tény bizonyít, hogy Svájcba Bedy-Schwimmer Rózát küldte ki Magyarország követének, hanem az is, hogy Kéri Pált a Leninnel állandó összeköttetést fenntartó Plattenhez küldte ki külön megbízatással Svájcba.

Ezek a bizonyítékok, amelyek nyomról-nyomra haladva *elég* értelmesen tüntetik fel az októberi gáncsvetés láncolatát,

tervszerűségét, eléggé dokumentálják, hogy *Magyarországon a bolsevizmus már 1918 júniusában gubódzott, amelyből a vörös pillangó tulajdonképpen 1918 októberében repült ki.*

A bolsevizmusról azonban Magyarországon a szervezett szenny vezetőm kívül alig volt valakinek fogalma. *Ez tehát azt bizonyítja, amit ez oknyomozás bevezetőjében hangoztattunk, hogy t. i. a tömegek forradalomra nem is gondoltak, ezt mindössze egy tucatnyi ember tudatos és bolsevista tendenciájú szervezkedése robbantotta ki.*

Kétségtelen, hogy a szervezett szenny pokoli leleményességgel és elvetemedett módon kitűnő taktikával dolgozott: fel tudta használni a maga céljaira az összes számára kedvező körülményeket, amelyek, sajnos, tömegesen jelentkeztek és amelyek a belső fronton a rendre bomlasztóan hatottak.

Ha az események alakulását figyeljük, nem szabad az októberi gáncsvetést önmagában szemlélni, hanem csak azokkal az összefüggésekkel kapcsolatban, amelyektől elválaszthatatlan: nem mellőzhetjük a háború menetét, a háború alatt kialakuló világpolitikát. Korántsem azt akarom ezzel mondani, amire oly előszeretettel és hevesen szeretnek hivatkozni mindazok, akik a gáncs vetőkkel, megrontásunk okozóival szellemi közösségben vannak, hogy t. i. a »forradalom« a háború következménye volt. Ez így, ebben a formában nem igaz, hiszen ez a szövegezés azt jelentené, hogy a történelem logikájának következményeképpen a forradalom a nemzet forradalma volt, már pedig az események, az adatok azt bizonyítják, hogy a nemzetnek semmi lelki közössége nem volt, aminthogy nem is lehetett a léte ellen irányuló gáncsvetéssel. Ellenben tény az, hogy a »forradalom« szervezői a maguk szempontjából vett eredményes munkát sohasem végezhettek volna, ha nincs háború és ha a háború során a nemzeti energiák nem rongyolódnak szét, nem merülnek ki; ha ezeket a kimerült energiákat, a végsőkig feszített idegeket nem izgatják még jobban megbocsíthatatlan hibákkal és baklövésekkel. A gáncsvetők Marx tanítását követték, amely szerint a kommunizmusra való áttérés számára a legkedvezőbb pszichológiai pillanat a veszített háború. Hogy ez a pszichológiai pillanat elkövetkezzék, — ezen dolgoztak földalatti szervezeteikkel a gáncsvetők, akiknek minden törekvése odairányult, hogy a háborúból — veszített

háború legyen. Az ő érdekeik ezt kívánták; a nemzet ellen irányuló munkájuknak egész gonoszsága ezen a ponton csúcsosodik ki. Hogy azonban ezt az aknamunkájukat figyelemmel kísérhessük, röviden vissza kell pillantanunk a háború eseményeire, természetesen csak olyan vonatkozásokban, amelyek ezzel a kérdéssel kapcsolatban állnak. És az objektivitás kívánja, hogy leplezetlen nyíltsággal tárjuk fel azokat a hibákat, amelyeket a legfőbb hadvezetőség, a felbomlott osztrák-magyar monarchia legfőbb intézőkörei elkövettek. Mindezek a hibák, sajnos, sokban hozzájárultak ahhoz, hogy a gáncsvetők kedvező talajra találjanak elvetemedett munkájuk és propagandájuk számára, igaz természetesen az is, hogy e hibák egymagukban — bolsevista aknamunka nélkül — nem sodorták volna Magyarországot az összeomlás örvényébe.

Mi könnyítette meg a hazaárulók aknamunkáját?

A hibák, amelyek a gáncsvetők munkáját megkönnyítették, párhuzamosan haladtak egymással; katonai és politikai természetűek voltak és ha gyökerükig akármik hatolni, meg kell állapítani, hogy a *céltudatlanság, a határozatlanság és a kialakulatlan pro gramm-nélküliség* volt az a legfőbb ok, amely e szomorú okozatokat létrehozta. Újra kifejezetten kell hangsúlyozni: *e hibák egymagukban nem taszítottak volna bennünket a teljes pusztulásba, azt ellenben feltétlenül előidéztek, hogy a háború nem járt legyőzetéssel az ellenségre nézve.*

A kettős monarchia lejtőre való jutásáért Magyarországot sem katonai, sem politikai tekintetben nem terheli semmiféle felelősség egészen addig a pillanatig, amíg Károlyiék meg nem kezdték aknamunkájukat. Éppen ellenkezőleg: a magyar nemzeti erő megnyilvánulásai tartották a lelket a kettős monarchiában attól a pillanattól fogva is, amikor a helyzet már válságosra kezdett fordulni, addig a pillanatig, amíg a hazaárulók bomlasztó erői aktív módon nem kezdtek jelentkezni.

A kép teljessége kedvéért szemügyre kell azonban venni azokat a katonai és politikai hibákat is, amelyek a kettős monarchia vezetésében jelentkeztek, mert ezek adják meg a

keretét Károlyi Mihályék hazaárulásának; szemügyre kell venni annál is inkább, mert a kép figyelmes szemlélése után kiderül, hogy a gáncsvetők aknamunkája nélkül Magyarország semmi esetre sem vált volna olyan szomorúan csonkává, mint amilyen ...

*

A háború fordulatát az 1917. év vége jelentette. Gróf Czernin, a kettős monarchia akkori külügyminisztere még a karfreiti áttörés előtt egy memorandumot terjesztett az uralkodó elé, amelyben a monarchia súlyos helyzetét vázolta és amely végső konklúziójában oda nyilatkozott, hogy Ausztria és Magyarország erős kimerülőképben vannak, még egy éves háborút nem bírnak el. A monarchiában éhség, elégedetlenség uralkodott. Czernin kenyérbékének nevezte ugyan a breszti békét, az ukrajnai kenyér azonban nem tudott Ausztriába érkezni a vasutak lerongyolódása miatt. Czernin a békekötés mellett foglalt állást az uralkodóhoz intézett memorandumában és kifejtette, hogy a békekötésre alkalmas pillanat érkezett: a központi hatalmak seregei mindenütt ellenséges földön állanak, míg később, amikor az erők gyengülése elkerülhetetlenül fog mutatkozni, az antant már aligha lesz hajlandó oleszó békét kötni. A külügyminiszternek ez a memoranduma Svájcban keresztül eljutott az antant államférfiaihoz. Lloyd-George és az angol miniszterek 1917 nyarán feltűnő sokat foglalkoztak a nyilvánosság számára mondott beszédekben a béke kérdésével, a kettős monarchiával szemben meglehetősen barátságos hangon nyilatkoztak, amiből békekészségükre jogosan lehetett következtetni. Czernin memoranduma azonban mintha egyszerre elvágta volna a hangjukat. Békéről többé szó sem esett; a kíméletlen, a végsőkig való harcot hirdették, az utolsó pillanatig való kitartást. Lloyd-George akkoriban mondta el híres beszédét: »A csúcs felé közeledünk, kitartás, nem szabad visszafordulni!« A hirtelen változás oka: Czernin kicsempészett memoranduma feltárta az antant-államférfiak előtt a kettős monarchia válságos helyzetét. Ekkor, 1918 elején, hozta nyilvánosságra Clemenceau, az akkori francia miniszterelnök IV. Károly királynak sógorához, a belga hadseregben szolgáló Sixtus pármái herceghez intézett levelét, amelyben az Elzász-Lotharingiára vonatkozó francia

igények mellett nyilatkozik és amelyben— úgy látszik, Czernin memorandumának hatása alatt — arra kéri sógorát, hogy tapogatózzék az antant-kormányoknál a békekötés érdekében.

Károly király hű maradt a koronázáskor megadott programjához, amelyben a tisztességes békére való törekvését hangoztatta, — a háború kellős közepén, akkor, amikor a németek nyilvánvaló módon a diplomáciai trükkök egész sorozatát vonultatták a »*fauler Friede*« (rothadt béke) ellen. Ausztriában és Magyarországon gőzerővel megindult az agitáció a békekötés érdekében. Ez az agitáció még tüzezsőbbre szította a háborúban kifáradt közvéleményben a béke utáni vágyat; a defetizmus csírái egyre jobban szaporodtak, abban a pszichológiai pillanatban, amikor a békéről beszélni sem lett volna szabadj csak szótlantul, de annál erélyesebben kellett volna érte dolgozni.

Károly király Sixtus herceghez intézett levelének nyilvánosságra kerülése azt bizonyította, hogy az uralkodó Berlin tudta nélkül külön utakon kereste a békét (később bebizonyult, hogy még külügyminiszterének tudta nélkül is), ami meghozta a reakciót. Károly királynak Canossát kellett járnia Berlinben; a következmény az volt, hogy a felháborodott szövetségstárs felhasználta az alkalmat a katonai, politikai és gazdasági viszony kimélyítésére; a legfőbb hadvezetést Németország vette át, külpolitikai tekintetben pedig az osztrák-magyar külügyminisztérium elvesztette önállóságát. Németország számítása az volt, hogy 1918-ban döntő csapást mér az antant-ra: az amerikai hadosztályok még nem érkeztek meg Franciaországba; Oroszország porbahullásával pedig felszabadult negyven német hadosztály. Ezekkel a haderőkkel akart Ludendorff döntő győzelmet aratni a nyugati fronton, a Calais és Paris ellen irányzott csapással.

Békéről többé nem beszéltek; sem az antant, sem a központi hatalmak hivatalos külügyi szervei. Annál erősebb volt a reakció a kettős monarchiában, különösen pedig Ausztriában, amit még fokoztak különböző körülmények.

Az antant halálra ítélte Ausztria-Magyarországot, amely testestől-lelkestől kiszolgáltatta magát Németországnak; önálló és a központi hatalmakkal hadilábon álló feleknek ismerte el a cseheket és a délszlávokat. Természetes, hogy az Ausztria-

ban és Magyarországon űzött belső agitáció számára óriási eszköz volt az antantnak ez a sakkhúzása, amelyet a bomlasztásra törekvő elemek a legnagyobb kíméletlenséggel igyekeztek kihasználni.

A kettős monarchia politikájának legfőbb intézésében azonban ennek dacára sem következett el a céltudatosság, a határozottság, aminthogy a tetterős cselekvés végső konzekvenciáit sohasem tudta levonni. Sem akkor, amikor határozni kellett volna a Németországgal való utak követéséről, illetve a különválásról, sem akkor, amikor Németország a maga diktatúráját érvényesítette és a végsőkig való kitartás jelszavának érvényesítését követelte.

A hadseregben a csehek már nagyban folytatták a hazaáruló propagandát, szabotáltak, a szó szoros értelmében sztrájkoltak. Az antant-hadseregekben az ellenséghez átpártolt cseh kötelékekből külön csapatok alakultak; a forradalmi Oroszország offenzívájában a cseh brigád valósággal lemészárolt egy magyar ezredet. A cseh hazaárulók mégis amnesztiát kaptak, Károly király környezetében mégis hemzsegték a csehek. Érthető, hogy ezek az állapotok a fronton is és a mögöttes országrészben is elkeseredést váltottak ki. Az 1918. év folyamán a hadfelszerelési gyárakban, a közüzemekben egymást érték a sztrájkok; az állam gépezete meggyengült. A sztrájkoló munkássággal szemben mégsem érvényesült a kellő szigor, holott nyilvánvaló volt, hogy ezek a sztrájkok hatalmi célokért, az államerő meggyengítésének érdekében folytak, holott nyilvánvaló volt, hogy ezek a sztrájkok az állami hadiüzemek munkáját jelentékenyen megbénítják és így a harci front elleni aknamunkát fejezik ki. Az erős láz mégsem érvényesült; a sztrájkmozgalmak lassú lappangását, majd fellobbanását nem fojtotta el semmi. A monarchia legfőbb hatalmi szervei nem tudták magukat céltudatos cselekvésre elhatározni, ezzel azután — ha akaratlanul is — az ellenség malmára hajtották a vizet. Voltak elégedetlenségek az ellenség táborában is, a katonai alakulatok ott már jóval előbb megtagadták az engedelmességet, mint a kettős monarchia frontján, különösen a francia harcvonalon voltak gyakoriak ezek a jelenségek, ahol »a vérivó Pétain« ellen zendülésben törtek ki egyes csapattestek, az ellenséges részen kíméletlen erő vet letörték ezeket a mozgalmakat, a belpolitikai

fronton pedig Clemenceau miniszterelnök attól sem riadt vissza, hogy Caillaux-t, a miniszterelnökségben elődjét, a békepárt vezérét bebörtönöztette. Ausztriában és Magyarországon azonban szinté kedélyes zavartalansággal folyt a defetizmus, a fronton és a hadiművekben a szabotálás, a sztrájk, a csehek nyílt hazaárulása. Hogy ennek visszahatása nem maradhatott el, az egészen természetes. A céltudatlanságra, gyengeségre a legjellemzőbb, hogy 1918 júniusában, amikor a kettős monarchia hadserege élet-halálharcot vívott a Piavenál, Ausztriában és Magyarországon lefolyt a bolsevizmus főpróbája: általános sztrájkok törtek ki, amelyeket azonban nem kísért semmiféle megtorló intézkedés.

Ilyen volt a belső front helyzete: éhség, elégedetlenség, béke vágy, defetizmus jellemezte. Mindezeket a jelenségeket a céltudatos vezetés hiánya idézte fel; kapkodás, az egyik végletből a másik végletbe való áttérés, amelyet azonban ekkor sem hajtottak végre őszintén (a különbéke keresése után a német szövetség kimélyítése), ami csak szította a háborúellenes tömeghangulatot, az elkeseredést.

Figyeljük meg most a részletekben való elmélyedés nélkül, csak a lényegig terjedően a katonai helyzetet.

Németország 1918 tavaszán megkezdte nagy nyugati offenzíváját. A cél: az ellenséges front áttörése volt. *Ludendorff* négyszer is megpróbálkozott, mindhiába; az amerikai hadosztályok már megérkeztek a nyugati frontra és az antant-haderők fel tudták fogni a lökést. A negyedik kísérlet meghiúsulása után az osztrák-magyar hadvezetőségnek kellett megkezdnie a német főparancsnokság utasítása következtében az offenzívát az olasz fronton. *Hötendorfi Conrad* és *Boroevics* viszálykodása folytán a hadsereg főparancsnokság azt a képtelen tervet dolgozta ki, hogy a támadásnak az egész harc-vonal mentében egyszerre kell megindulnia. A stratégia azt tanítja, hogy az áttörő csatában egy frontszakaszra kell összegyűjteni a túlerőt, hogy az ellenséges vonalnak kellő mélységben és kellő szélességben való áttörése után a többi frontszakaszon álló, aránylag gyengébb erők is elvégezhesék a felgöngyölítés munkáját. Hol tanulta a badeni hadsereg főparancsnokság azt az újfajta stratégiát, hogy két hadvezér viszálykodása következtében egyik se, de egy harmadik se kapjon

az áttöréshez való túlerőt, de azért az egész front kezdjen áttörési csatát, — örök rejtély marad, ellenben bizonyos, hogy ez a intézkedés az osztrák hadvezetés legszörnyűbb ostobaságai közé tartozik. Olyannyira az, hogy amikor a Piave-csata első napjai után ennek a rendelkezésnek híre ment, senki sem akarta elhinni, annyira képtelenségnek tartották. Ha azonban osztrák tábornokokról van szó, úgy látszik a legbrutálisabb képtelenségek is valósággá formálódhatnak. A támadás végrehajthatatlanságával a badeni főparancsnokságnak is tisztában kellett lennie, tudta, hogy nincs elég muníció, tüzérségi lőszer nélkül pedig áttörő csatát megvívni lehetetlenség. A piavei katasztrófa okaira módfelett jellemző *Boroevics* tábornagynak, a piavei arcvonal főparancsnokának alábbi nyilatkozata, amelyet a marsall halála után Bolgár Ferenc ismertetett a Pester Llóydban.

»A hadseregfőparancsnokság a támadás idejét május 20-ára tűzte ki. E dátumból láttam, hogy *Badennek a hadsereg állapotáról halvány fogalma sem volt. Az emberek annyira ki voltak éhezve, hogy a gyakorlatok alatt összeestek. A lovak csontvázza soványodtak le, úgyhogy a tüzérség menetképtelen volt.*«

A támadás első terminusát elhalasztották, közben új haditerveket dolgoztak ki; a támadásnak június 15-én kellett megindulnia.

»Jellemző, — írja *Boroevics* — hogy a hadseregfőparancsnokság június 14-én négy részre szakadt szét, tehát tulajdonképpen négy főparancsnokság volt; a törzs egy része Badenben, Waldstätten Bellunóban, Arz Tirolban, ő Felsőge az udvari vonaton a telefonnál.«

Kapkodás, fejetlenség az egész vonalon. Még jellemzőbb az a részlet, amelyben *Boroevics* elmondja, hogy Conrad tiroli kudarca után új hadműveleti tervet dolgozott ki, amelyet ő Felsőgének előadott, aki azt helybenhagyta. Mire az élelmezésre és lőszerkérdésre tért át, *napokkal később* azt az értesítést kapta, hogy az *élelmiszer csak június 25-ig van biztosítva*. A lőszergyártás pedig annyira csökkent, hogy ágyúnként naponta csak öt lövést lehet számítani.

»Ezek a jelentések rémületet keltettek, — írja *Boroevics*. — Arz vezérkari főnöknek megmondtam, ha így állunk, ne viseljünk háborút!« Elmondja még *Boroevics*, hogy a vereség igazi oka nem a Piave volt, hanem a hadseregfőparancsnokság sok

felületessége és könnyelműsége, »ő *Felsége környezetében* — írja — *nincs igazi ember. Mivel oldalán tanácsadó nincsen, nagyon szomorú jövőnek nézünk elébe. Én többé nem avatkozom a dolgokba, torkig vagyok!*

A hadvezetésben tehát ugyanazok a hajmeresztő állapotok, mint a belső fronton. Az egyik a másikkal párhuzamosan haladt, hiszen végeredményben is a belső front lanyha kezelése okozta, hogy a hadsereget még lőszerrel sem lehetett ellátni. Az egész úgy fest, mintha Ausztria-Magyarország Németországgal szemben durcáskodott volna: megparancsoltad, hogy támadjak, jó, de aztán te lássad a végét! Ez a durcáskodás több mint százezer magyar ember életébe került a Piave-csatában.

A piavei vereség híre átszivárgott a mögöttes országrészekbe, ahol az elkeseredés még fokozódott, amit az agitátorok csak fokoztak.

Ilyen helyzetben következett be Foch tábornagynak a nyugati fronton megindított offenzívája, amely teljes sikerrel járt és a németeket még a Hindenburg-vonalból is kiszorította, amelyet pedig a támadás megállításának céljaira építettek ki valóságos erődítmény-rendszerre. A németek ellenállóképessége megtört, lépésről-lépésre, de meg nem szűnően vonultak vissza a határ felé. A háború túljutott a fordulóponton.

Az újabb csapás a balkáni fronton következett be, ahol a központi hatalmak szintén vereséget szenvedtek. A bolgárok szeptember 30-án fegyverszünetet kötöttek. A kocka el volt vetve: *elvesztettük a háborút.* Október folyamán a nyugati fronton a franciák, angolok, amerikaiak, belgák tovább folytatták az előnyomulást; a német hadsereg zárt kötelékekben állandóan hátrált.

A monarchia bomlása megkezdődött. A front mögötti országrészekben mindenki tudta, — ez is jellemző! — hogy október végén az olaszok is offenzívát kezdenek. *Mire az olaszok a támadást megkezdték, Ausztria-Magyarország felbomlása már befejeződött, a korhadt szervezetnek már csak lökésre volt szüksége, hogy felboruljon. És megkorhadt a front is, amelynek nem volt többé ellenálló ereje.*

Október 24-én megtörtént a lökés: az olaszok megkezdték offenzívájukat, de a szeptember 30-ika óta eltelt napok elegendőek voltak ahhoz, hogy Ausztriában és Magyarországon

minden összeomljon. A legfőbb intéző körök mulasztásait a gáncsvetők, a hazaárulók alaposan kihasználták. Az ellenséges propaganda rendkívüli erőfeszítéssel és nagy leleményességgel dolgozott. Northcliffe lordot, a Times és rengeteg angol újság kiadóját az angol kormány megbízta a központi hatalmakban folytatandó propaganda munkájával, szervezésével és legfőbb irányításával. Northcliffe lord nagy ügyességgel gombolyította a szálakat, mérgező propagandájának eredményei a monarchiában nem maradtak el; kivette részét a francia kormány is; Londonban és Parisban a háborús propagandabizottságok elnökei sűrűn tartottak értekezleteket, amelyeken egységes haditervet dolgoztak ki. 1918-ban Franklin-Bouillon képviselőnek, a külügyi bizottság elnökének elnöklete alatt előkészítették az egységes olasz-délszláv propagandát, amelynek az volt a hivatása, hogy a monarchia nemzetiségeit azzal a jelszóval lázítsa fel, hogy a kettős monarchiában a nemzetiségek elnyomottságban élnek, szabadságukat csak az antanttól várhatják; a római értekezleten, amelyen képviseltették magukat a csehek, lengyelek, délszlávok, oláhok, már határozott programot is kidolgoztak a propaganda végrehajtására, amit megcselekedni annál könnyebb volt, mert hiszen a monarchiában a nemzetiségek — főleg a csehek — messzire kiterjeszkedő hálózattal dolgoztak ellenségeink érdekében. Bizalmi embereik minden minisztériumban ott voltak; magát Károly királyt is a cseh politikusok egész légiója vette körül. A kémhálózat nagyszerűen meg volt szervezve, az aknamunka elé nem hárult akadály. A csehek nemcsak titkos propagandával ásták alá a monarchia alapjait, nemcsak a lakosságot lázították, hanem tettekkel is dolgoztak: a fronton megtagadták az engedelmisséget, átpartoltak az ellenséghez; a mögöttes országrészben pedig szisztematikusan munkálkodtak a monarchia életereinek elvágásán: muníciógyárakat robbantottak, malmokat, élelmiszer-raktárakat gyújtogattak. Mindezen fölül a nemzetiségeket lázító propagandairatokkal árasztották el nagy példányszámban; a bujtogató iratok a semleges országokban lévő szociáldemokrata szervezetek segítségével kerültek a monarchiába. Az ellenség sajtópropagandája különös súlyt helyezett arra, hogy a képviselőházban tartott beszédek, a destruktív sajtónak ezekhez fűzött kommentárait röpiratok alakjában repülőgépekről ter-

jessze a fronton. És a monarchia kormányai tehetetlenek voltak ezzel szemben! Cenzúra volt ugyan, de ez a cenzúra mindenféle-képpen működött, csak lelkiismeretesen nem, a kormányok ölbe-tett kézzel engedték, hogy a két képviselőházban elmondott beszédeket a sajtó szélében-hosszában tárgyalhassa. A formá-nak feláldozták a lényeket: a képviselőházban elmondott beszé-dek nem voltak cenzúrázhatók; ezzel a szabadsággal azután alaposan visszaéltek a képviselők is és az újságírók is. Az ellensé-ges propaganda intézői volnának a megmondhatóí, hogy mennyi pénzbe került mindez. Hogy azonban kifejlődött, kétségtelen, hogy a fronton kiszámíthatatlan romboló hatást váltott ki ez a propaganda, el lehet képzelni, milyen lelki hatást gyakorolt az éhező, de mégis a vérét, az életét áldozó hadseregre az a látvány, hogy a parlamentben az országban uralkodó egyenetlenséget dokumentálják, azt mesterségesen szítják, amihez buzgó kísé-retül szolgált a destruktív sajtó demagóg izgatása.

Mindehhez hozzájárult a monarchia legfőbb intéző köreinek lehetetlen békepolitikája, amely felébresztette a tömegek béke-vágyát, a békepolitika kudarcai után pedig a háború elleni gyű-löletet szította. Az antant államférfiai a kitartást, a végső győzelemig való kitartást hirdették közvéleményüknek, hogy a győzelem érdekében áldozatot kell hozni; vasszigorral foj-tották el a békepropagandát, amely az országban időnkint fel-ütötte a fejét, nálunk a kormányok állandóan a gyors béke délibábjával izgatták a tömegeket.

1918 szeptember 14-én az osztrák-magyar külügyi kormány javaslatot tett Wilsonnak, hogy a hadviselő felek képviselői valamely semleges helyen üljenek össze és közöljék egymással kormányaiknak a békére vonatkozó alapelveiket. Németország nem csatlakozott a monarchiának ehhez a lépéséhez. Wilson szeptember 19-én elutasítja az ajánlatot; bizalmasai előtt ki-jelenti, hogy addig nem köt békét, míg a központi hatalmak teljesen le nincsenek verve, míg a teljes győzelem nem nyújt biztosítékot békeprogrammjának megvalósítására. Wilson takti-kájára jellemző, hogy hírhedt tizennégy pontjában még arról beszél, hogy Ausztria-Magyarország népeinek a legelső alkalom-mal biztosítani kell autonóm fejlődésüket, amit nálunk úgy értelmeztek, hogy ez az autonómiát jelenti; négy pontjában arról szól, hogy a háború által felvetett területi kérdéseket az

illető lakosság érdekében és javára kell megoldani; egyre az igazságosság elvének érvényesülését hangoztatta, ami természetesen csak arravaló volt, hogy fokozza a béke vágyat, amelynek felébresztését Ausztria-Magyarország külügyi kormánya keltette fel a monarchia népeiben. Jellemző, hogy a békevita meg nem szűnően folyt és még jellemzőbb a kettős monarchia kormányaira, hogy ez a békevita tulajdonképpen nem volt egyéb, mint heves propaganda Wilson eszméi mellett. Megint csak feltolul a kérdés: mennyi pénzébe került ez az antantnak?

Október 4-én Ausztria-Magyarország újabb békeajánlattal fordul Wilsonhoz, amelyben fegyverszünetet kér és a béketárgyalások megindítását is kéri a tizennégy pont és a négy pont alapján. Wilson válasza késett ...

Közben megindult Foch marsall nagy offenzívájának új fejezete, amely már Ausztria-Magyarország ellen irányult; ennek az eredményeit akarta megvárni Amerika elnöke.

Belső ellenségeink nem maradtak tétlenek; október 10-én megalakult a radikális blokk: a szociáldemokraták, a radikálisok és a Károlyi-párt szövetsége. A radikális blokkban a szocialistáké és a radikálisoké volt a vezető szerep, a parlamentben való szereplést Károlyi Mihályékra bízták. Mődfőlött jellemzően vetett világot a radikális blokk céljaira október 13-án Kunfi Zsigmond, Károlyi egyik későbbi minisztere, a kommün egyik népbiztosa, — ezekkel a szavaival, amelyeket a szociáldemokrata párt népgyűlésen mondott el, bejelentve a szövetekezést: »A szociáldemokrata pártvezetőség — mondotta — undorodik a polgári pártokkal való kooperációtól, hiszen mindnyájunk lelkében szovjet-lélek él« — ez azonban nem akadályozta meg az együttműködést. A vörös taktika ugyanis minden eszközt alkalmasnak tart, amely végcéljának: hatalomra jutásának elérésében segíti.

Jól értsük meg: ezt 1918 október 13-án mondta Kunfi, az októberi »forradalom«, a kommün kitörése előtt —és az országban sehol egy riadt visszhang. Károly király két héttel később Kunfival »a válság kibontakozásáról « tárgyal. Szegény, fiatal király! Milyen tanácsadói voltak!

Pár nappal később egy még megdöbbentőbb esemény történt. Október 17-én megjelent a császári manifesztum, amely kimondja Ausztria föderalizálását. »Ausztria — hangzanak

többek között a manifesztum szavai — *népeinek akaratához képest szövetséges állammá alakul, amelyben minden néptörzs saját külön államközösséget alkot letelepülési területén...* Ez az új alakulás, amely a magyar szent korona országainak integritását semmi tekintetben sem érinti, minden nemzeti külön államnak *biztosítja önállóságát...* A népeket, amelyeknek önrendelkezési jogán az új birodalom felépül, *felhívom, hogy nemzeti tanácsaik útján vegyenek részt a nagy munkában*, ezek a nemzeti tanácsok, amelyeket minden nemzet reichsratbeli képviselőiből alkot, a népek érdekeit egymással szemben és a kormánnyal való érintkezésben érvényre juttassák. Kívánom, hogy hazánk a benne egyesült nemzetek egyetértésétől megszilárdítva, mint szabad népek szövetsége kerüljön ki a háború viharából.«

Szegény jó király! Micsoda tanácsokat adtak neki I Károly királynak az volt a tragédiája, hogy mindenkinek jót akart.

A föderalizáló rendelet indította meg Ausztria végső bomlását. A fronton kihirdették; eredménye az volt, hogy az Összekevert nemzetiségekből álló kötelékek megtagadták az engedelmisséget. Mindenki a maga önálló államába akart menni.

»Ez az új alakulás, amely a magyar szent korona országainak integritását nem érinti . . .« Pár nappal később kiderült, hogy műyen tragikusan érintette ez az új alakulat Magyarország integritását.

Október 21-én érkezett meg Wilson válasza a monarchia október 4-iki békeajánlatára. *Elutasító volt.* A monarchiát arra utasította, hogy a »cseh-szlovákokkal« és a »jugoszlávokkal«, folytasson közvetlen tárgyalásokat Ausztria-Magyarország. »Az elnök — mondja Lansing külügyi államtitkár jegyzéke — nincs már abban a helyzetben, hogy a népek pusztá autonómiáját ismerje el a béke alapjának, hanem kénytelen ragaszkodni ahhoz, hogy ők és nem ő bíraskodjanak afölött, vajjon az osztrák-magyar kormány részéről minő akció fogja kielégíteni e népek aspirációit.«

Ez a jegyzék a föderalizáció kártyavárának összeomlását jelentette. A jegyzék a »cseh-tót« és »jugoszláv« nemzetekről beszél és arról, hogy ők illetékesek elbírálni, minő aspirációik vannak az osztrák-magyar külügyi kormánnyal szemben. Ez kifejezetten annyit jelentett, hogy Magyarország integritása a legsúlyosabban van érintve.

Wilson jegyzékének tartalmát a csehek, a délszlávok természetesen még a közzététel előtt ismerték; nemzetközi hálózatuk kiépítettsége mellett naivság volna ennek az ellenkezőjét feltételezni.

A csehek visszautasították a manifesztumot, arra hivatkoztak, hogy a cseh-tót ügy nemzeti ősi ügy, a cseh-tótokat az antant önálló hadviselő államnak ismerte el és visszautasították a császári manifesztumnak Magyarország integritására vonatkozó részét is, azzal az indokolással, hogy ez az integritás ellentétben áll Wilson tizennégy pontjával és a cseh-tót állam eszméjével. Már pedig Ausztria-Magyarország külügyi kormánya elfogadta Wilson tizennégy pontját. Hasonló álláspontra helyezkedtek a délszlávok is.

Magyarországon is jelentkezett a császári manifesztum hatása. Október 18-án a román nemzetiségű képviselők nevében Vajda-Vöjvoda Sándor kijelentette, hogy a monarchia által is elismert önrendelkezési jog alapján *»a magyarországi és erdélyi román nemzet«* e jogával élni kíván, önmaga akarja megszabni állami elhelyezkedését. *Nem ismeri el a magyar parlamentet és a magyar kormányt olyanként, amely a román nemzetet is képviselheti.*

Október 19-én Juriga Nándor képviselő a tót nemzetiségű képviselők nevében deklarációt olvasott fel, amelynek értelmében *a magyarországi szlovák nemzeti tanács* kijelenti, hogy *a szlovákok önálló parlamentet követelnek és követelik önállóságukat és jogukat.*

Ezalatt a csehek Prágában, a délszlávok Zágrábban, Uz ukránok Lembergben, az osztrák-németek Bécsben készítik elő önálló nemzetgyűléseiket, alakítják meg nemzeti tanácsaikat.

... Így festett Ausztria és Magyarország a császári manifesztum és Wilson válaszána napjaiban: a teljes bomlás és dezorganizáció jeleit mutatva.

De ide kívánczik még egy kép. A császári manifesztum kibocsátásának előestéjén, október 16-án Wekerle miniszterelnök bejelenti a magyar országgyűlésen a perszónál-uniót. Károlyiék — nyilván nagyon tájékozottan — közbekiáltják: *»Késő!«* A Károlyi-párt határozati javaslatot nyújt be, amelyben a Wekerle-kormány eltávolítását, egy demokrata, pacifista nemzetiségi békét hozó kormány kinevezését követeli. Károlyiaknak ezt a szerepet osztották ki a szocialisták, akiknek az

antanttal való összeköttetéseire már föntebb rámutattam. Károlyi pártjának egyik vezére, Lovászy Márton pedig ezt a vallomást tette egy közbekiáltás alakjában: *»Mi antantbarátok vagyunk!«*

Szegény jóhiszemű Károly király! Október 31-én miniszterelnökké nevezte ki Károlyi Mihályt, akiről — mint Windischgraetz Lajos herceg írja naplójában, amelyet a herceg szíves volt rendelkezésemre bocsátani — Windischgraetz óvatosságra intő szavaira így nyilatkozott: *»Nem, nem, Károlyi becsületes ember. Magyarországon mögötte állanak a tömegek, minden erőnkkel őt kell támogatnunk. . .«*

A királyság utolsó napjai.

Attól a perctől fogva, hogy Bulgária fegyverszünetet kötött az antanttal, — dokumentumok vannak róla, hogy ezt a lépést a forradalmár bolgár politikusoknak az antanttal való benső és anyagi térre is vonatkozó összeköttetése készítette elő — a kettős monarchia katonai veresége befejezett tényvé vált: a Balkánon a hatalmi pozíciót az antant foglalta el. A belpolitikai fronton ennek a katonai vereségnek a határai olyan intézkedésekben jelentkeztek, amelyek sietteték az összeomlást.

Károly király október 17-én császári rendeletet ad ki Ausztria föderalizálásáról, elismeri a nemzeti tanácsokat, elismeri Jugoszlávia és Csehország önállóságát. Október 22-én Wekerle bejelenti a hírlapokban, hogy a perszónál-unióról szóló törvényjavaslat elkészült, amelyhez a király is hozzájárult. A kettős monarchiában szilárdan állt Magyarország, a mindenfelé jelentkező forradalmi hullámoktól elszigetelten.

És ekkor, ezekben a döntő napokban megint olyasmi történt, ami a kettős monarchia hadvezetőségét, katonai köreit élénken jellemzi. Ezek a hatalmi körök, amelyek különös kedvüket lelték abban, hogy a háború alatt a magyarságot a mellőzés túsúrásaival bántalmazhatták, holott tisztában voltak azzal, hogy eredményt csak magyar csapatokkal lehet elérni, — most, Ausztria bomlása közben, ahelyett hogy Magyarország erejére próbáltak volna támaszkodni, megint jónak látták, hogy a gyűlölködő elvakultság rendszerét folytassák

és zsarnoki allűrökkel lépjenek fel Magyarországon, hálából azért, mert itt még rendületlenül, meg nem ingatottan állott a rend. Valósággal úgy fest a dolog, hogy az osztrák góg rövidlátása is Károlyiék segítségére volt ...

Október 22-én Károlyi Mihály a képviselőházban javaslatot terjeszt be a per szónál-unióról. Ugyanazon a napon, amikor Wekerle bejelenti, hogy a kormány az erre vonatkozó törvényjavaslatot már elkészítette, ami tehát azt jelentette, hogy a perszónál-únió, Magyarország teljes függetlensége tulajdonképpen már megvan, hiszen a király hozzájárulását adta, amint-hogy az másképpen nem is történhetett, hiszen Károly király, mint osztrák császár, az osztrák tartományok függetlenségét is elismerte. Károlyi azonban mindezzel nem volt megelégedve, neki mindenáron arra volt szüksége, hogy izgathassa a közvéleményt. Október 22-iki beszédében hisztérikus türelmetlenségében már »jósok« is, helyesebben elszólja magát, amikor jövődő terveit bejelenti. *»Ha nem akarjuk, — mondta — hogy itt a szankülottizmus, a bolsevizmus a legnagyobb mértékben kitörjön, akkor ma és nem holnap kell a cselekvés terére lépniünk. Ha a kormány nem cselekszik, én cselekedni fogok.«*

Mit kellett volna cselekednie a kormánynak? Magyarország teljes függetlensége, Ausztriától való tökéletes szétválása jóformán befejezett tényé vált, ami magában foglalta az önálló magyar haderőt, a magyar határok megvédelmezését, Magyarországnak a béketárgyalásokon szuverén félként való megjelenését. Károlyinak azonban ez nem kellett, hiszen előtte nem ezek a célok lebegtek, hanem az, hogy ő kerüljön hatalomra, politikai cinkostársaival együtt; neki, mint a beszédében maga is elárulta, felfordulás, szankülottizmus, bolsevizmus kellett. Károlyit, sajnos, nem vették komolyan. Mindössze az történt, hogy indítványát, mint fölöslegeset, leszavazták, őt ellenben nem tették ártalmatlanná. Clemenceau, aki akkor Franciaország miniszterelnöke volt, nem volt olyan gyenge, mint Wekerle: a francia miniszterelnök letartóztatta Caillaux-t . . .

Károlyinak arra volt szüksége, hogy felizgassa a közvéleményt. Segítőtársa volt ebben az osztrák copf.

Október 23-án, egy nappal az után, hogy Wekerle a nyilvánosság számára bejelentette Magyarország függetlenségét, Debrecen felé robogott a királyi pár udvari vonata, a csodála-

tosan szép magyar ős reggelén Debrecen felé, amelynek falai között 1848-ban a Habsburgokat trónvesztetteknek nyilvánították. A teljesen függetlenné vált Magyarország ünnepének kellett volna lennie a debreceni napnak: nemzet és király köynyes összeölekezésének.

Es a debreceni állomáson egy közös *cseh* ezred szolgáltatta a díszszázadot, meg a bandát. Csehek fogadták a független Magyarország királyát Debrecenben, csehek, akik a fronton cserbenhagyták a magyar zászlóaljkat, akik átpártoltak az ellenséghez, csehek, akik az ellenség oldalán a magyarok ellen harcoltak és akik az orosz fronton Zborovnál vérfürdőt rendeztek és meggyilkoltak egy magyar ezredet, csehek, akik ellen minden magyar ember szívében forrt a gyűlölet! Csehek!!

A debreceni urak úgy tervezték, hogy a magyar király fogadtatására egy honvéd század áll ki a pályaudvarra és a királyi pár megérkezésének ünnepélyes pillanatában a honvédszenekar rázendít a magyar Himnuszra. Ezt a tervet a hadtestparancsnokság hirtelen lefújta és mikor az udvari vonat berobogott, a honvédszenekar és a Himnusz helyett a cseh banda eljátszotta a — Gotterhaltét! örök szégyenfoltja marad ez a debreceni királylátogatásnak; az osztrák himnusszal nem a magyar királyt, hanem az osztrák császárt üdvözölték Debrecenben.

Mikor a király és a királyné az ősi függetlenségi érzésű magyar városba érkezett, bíbor baldachin alatt kellett a Gotterhaltét hallgatniuk!

A magyar főurak és az ő Felsege kíséretében levő miniszterek összenéztek. Kínos volt a zavar, míg a Gotterhalte hangzott. Károly király zavarában az ajkát harapdálta, Zita királyné is nyugtalanul tekingetett jobbra-balra. A királyi pár zavara érthető is volt: nyilván attól tartottak, hogy erre az arcul csapásra kínos jelenetek következnek, kirobban a magyar elkeseredés, hogy akkor, amikor már Csehország is önállóvá *vélt*, az osztrák katonai copf Gotterhalte-val provokálja a független Magyarországot. De azt, hogy Magyarországon a magyarságban nyoma sem volt forradalmi hangulatnak és hogy a »forradalmat« Károlyiék mesterségesen szították, mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a királyt a maga körében tudó magyar tömeg férfias méltósággal tűrte el az osztrák inzultust.

A Gotterhalte utolsó hangjai után mintegy varázsütésre, a pályaudvar körüli téren ezer és ezer ember ajkáról egyszerre felhangzott nemzeti imádságunk: a Himnusz. Abban a pillanatban, mikor az »Isten áldd meg a magyart . . .« első hangjai kiröppentek sok ezer torokból, Károly király megkönnyebbülten sóhajtott fel, katonasapkáját a kezében tartotta, kezeit összekulcsolta, fejét egészen lehajtotta, mintha imádkozott volna és a szeméből omlottak a könnyek. Zita királynénak a meglepetés pillanatában görcsösen megrándult a válla a kitörő zokogástól, zsebkendőjét a szeméhez emelte és visszaszorította előtörő könnyeit, de pár pillanat múlva finom arcát verőfényes mosoly ragyogta be.

Károly király és Zita királyné fellélekzettek: eltűntek a viharfelhők, amelyekből villámok is lecsaphattak volna. Ez az elfogódottság, ez a meghatottság, ezek a könnyek a magyar nemzetnek szóltak, a magyarság nyugodt méltóságának és önérzetének . . .

A Himnusz végeztével a tömeg határtalan lelkesedéssel ünnepelte a királyi párt. Ez a jelenet: a Gotterhalte, a Himnusz és az ünneplés jelenete, amely olyan volt, mintha egy történelmi drámából ragadták volna ki, nem tartott tovább tíz percnél, de aki ott volt és átélte ezeket a történelmi perceket, az soha életében nem fogja elfelejteni ezt a megrázó jelenetet.

Debrecen város ötfogatán vonult be a városba a királyi pár a magyarság lelkes örömrivalgásától kísérvé. A bevonulás is jellemző volt: az ötfogatón díszbe öltözött alabárdos, sisakos magyar testőrök helyett fehér parókás, copfos bécsi lakájok kísérték a magyar királyt.

A királyi pár előbb a hódoló küldöttségeket fogadta, azután lezajlott az egyetem felavatása; délután pedig a debreceni kálvinista nagytemplomot tekintették meg, azt a történelmi nevezetességű templomot, ahol 1848-ban detronizálták a Habsburg-házat. Megható volt az a jelenet, mikor a királyi pár távozásakor a templom kapujában egy öreg 48-as honvéd leborult a király lábai elé. ő volt az utolsó 48-as, aki a debreceni öreg templom küszöbén térdet hajtott Károly király előtt.

. . . Azalatt, míg a királyi pár fogadtatása lezajlott, a debreceni eseményekről telefon-értesítés érkezett a képviselőházba és a Gotterhalte miatt izgalmas jelenetek játszódtak le

a Házban. Az ellenzéki képviselők padjain vihar tört ki és a képviselőház elnöke meg is bélyegezte ezt az esetet. Ilyen kurucodásra nem volt egyetlen példa sem az 1867 óta labanckodó képviselőházban. Pár perc múlva helyreállt a rend, de újra kitört a vihar, mikor Ballá Aladár felolvasta a Károlyi Mihály által átnyújtott táviratot, hogy a 79. horvát gyalogezred betört Fiúméba és a várost elfoglalta.

A Házban leírhatatlan volt az izgalom, úgyhogy fel kellett függeszteni az ülést. Wekerle miniszterelnök elhatározta a kormány lemondását, amit később a nyílt ülésen be is jelentett.

Aznap beszélt gróf Tisza István utoljára a Házban. Beszéde végén ezeket mondta:

— *Ha bukunk kell, bukunk el együtt becsületben.*

Az ő szava, amely sohasem hazudott, szomorúan, csüggedő arccal, megcsukló hangon izente boldogtalan nemzetének ezeket a fájdalmas szavakat:

— *Ezt a háborút elvesztettük ...*

Máskor melegcsengésű hangja most ridegen kongott és félelmesen visszhangzott a Ház falai közt. A halotti csendben elindult ez a szomorú mondat a parlamentből és végigzúgott az egész országon. Mindenütt úgy hatott, hogy fájni kezdtek tőle az emberek és érezték fejük fölött a halál kaszájának hideg, jeges suhintását ...

Szász Károly, a képviselőház elnöke, a kormányválságra való tekintettel ezekkel a szavakkal napolta el az ülést: »Igen valószínű, hogy a krízis rövid idő múlva megoldást fog találni és a képviselőház hamarosan összeülhet.«

Károlyiék gondoskodtak róla, hogy a krízis ne találjon megoldást; az országgyűlés többé nem ülhetett össze ...

A parlament elnapolása után mindenki az egyesülés szükségességét, a nemzeti erők összefogását hangoztatta. Károlyiék gondoskodtak róla, hogy ez ne következhessek be.

A Károlyi-párt, a szocialisták és a radikálisok elhatározták, hogy megalakítják a nemzeti tanácsot, amely proklamációt intéz a nemzethez és csatlakozásra hív fel mindenkit. Estére az egyetemutcai Károlyi-palota vörös szalonjában ültek össze Károlyiék, a radikálisok és a szocialisták négy-négy tagja. Abban a teremben várakoztak Károlyi Mihályra, amelyben hajdanában Haynau a halálos ítéletet írta alá. Károlyi későn

érkezett haza a Házból és ő beszélt először az értekezleten, elmondta azt, amit bejelentett Wekerlének, hogy *cselekedni fog*; tudja jól, hogy a nemzeti tanács megalakulása forradalmi cselekedet, de *kell, hogy ő* — már mint Károlyi — *álljon az ország élére, mert Magyarországot csak ő tudja kivezetni a háborúból és az országot újjáalakítani, megmenteni csakis forradalmi úton lehet.*

Ez volt tehát a nemzeti erők egyesítése: Károlyi egyesítette a nemzetellenes elemeket; az újonnan alakult nemzeti tanács pedig elhatározta, hogy a »kompromittált pártok« közül (az ellenforradalomnak, illetőleg a nemzeti közérzületnek akkor még ez volt a neve) nem szabad senkinek sem bekerülnie. Féltekenyen vigyáztak arra az ördög cimborái, hogy csak maguk között legyenek, hogy pokoli terveiket ne zavarhassa senki.

Károlyiék egyhangúlag elhatározták a nemzeti tanács megalakítását, amelynek a magyar politika Macchiavellije, a farizeus Hock János, egy ördögarcú jezsuita lett az elnöke, akinek a reverendájába maga Mephisto bújt bele és forradalmi lázító elveit a hízelkedés és álszenteskedés palástja alá takarta.

Ezután már, sajnos, Károlyi »uralkodott« Magyarországon. Érthetetlennek tartom, hogy ez a tehetségtelen, pipogya ember hogyan került be a képviselőházba. Hiszen egy képviselőtől elsősorban megköveteljük, hogy tudjon értelmesen magyarul beszélni. Károlyi pedig nem tudott a beszédhibája, illetve a platina szájpadrólása miatt; értelmetlenül makogott, dadogott és beszédeiből csak a magánhangzókat lehetett érteni, azokat is valami sajátságos orrhangon ejtette ki. Károlyi Mihály farkastorokkal és nyúlszájjal született. 14 éves korában operálták, platina szájpadrólást tettek a szájába és megtanult beszélni. Eleinte csak makogó hangokat hallatott, kínlódott a szavakkal, valósággal dühöngött, ha nem értették meg. Tanulmányait valahogy elvégezte és megkapta az érettségi bizonyítványt, de helyesen nem tudott írni még képviselőkorában sem. Láttam több levelét, amelyek az abszolút unintelligens helyesírási hibáktól hemzsegték. Mikor nagykorú lett, az ország egyik legnagyobb hitbizományának lett az ura. Rettenetesen költekezett, ivott és kártyázott. Később tanulni kezdett, sokat olvasott, mindenből egy keveset megjegyzett. Elhatározta, hogy nagy ember lesz. Képviselő lett; az ellenzéki szélső demokrácia

feje. Az OMGE elnökéből, szélső konzervatívból szélső radikális. Jellemére ez is kellő fényt vet.

Károlyi éles ellentétbe került Tiszával, akit szívből gyűlölt. Ez a gyűlölet egy párbajból származott. Tisza kardlapozni kezdte, Károlyi elszaladt, Tisza utána iramodott és a vívótermen körül kétszer-háromszor futott utána, üldözte és a kardlapjával sokszor oldalba ütötte és legyőzte. Azután még fokozódott Károlyi gyűlölete, mikor Tisza az összes politikai ellenfeleit — köztük Károlyit is — rendőrökkel vezettette ki a Házból. Ezt Károlyi sohasem bocsátotta meg neki és képviselőtársai előtt esküdözött, hogy ezért bosszút fog állni Tiszán.

A háború kitörése előtt Károlyi híveivel Amerikába ment, ahol pártja részére nagy pénzeket gyűjtött, amelyekkel sohasem számolt el. Hazafelé való utaztában kitört a háború, Károlyit és társait a franciák internálták és csak 1914 októberében jöhettek haza. Megérkezése után Károlyi feleségül vette az exaltált hóbortos Andrassy Katinka grófnőt, gróf Andrassy Gyula mostohaleányát.

Károlyi szereplése tulajdonképpen a háború végén kezdődött, akkor kezdte szőni cinkostársaival együtt politikai aknamunkájának ördögi szálaít. Ez a dégénérait, gyáva, gyenge jellemű ember mégis félre tudta vezetni a tömegeket. Ez csakis úgy történhetett, hogy a radikálisok és a szocialisták állottak sűgökként a háta mögött, akik régóta készültek a forradalomra.

Megfoghatatlan, hogy a viharos múltú, förtelmes, ferdearcú, dégénérait Károlyi hogyan tudta félrevezetni Magyarországot: buta, rossz szónok és még hozzá gyáva is volt.

Emlékszem, mikor 1918 február 7-én a Ház karzatáról egy részeg katona lövöldözött, Károlyi az első lövés hallatára ijedtében a pad alá bújt; világosan emlékszem erre, mintha most látnám. Abban az időben sűrűn jártam a Házba Tisza István beszédeit hallgatni, mintha előre éreztem volna, hogy nem sokáig fogom hallani.

De menjünk csak tovább. Október 24-én reggel már nagyon izgatott volt a hangulat, sokan tudták, hogy a nemzeti tanács titokban megalakult. A Károlyi-palota egész nap zsűfolva volt; katonák, diákok jöhettek, mentek, tüntetők vonultak föl; egy tiszti küldöttség felkereste Károlyit, amely 800 tiszti csatlakozását jelentette be a nemzeti tanácsnál.

Október 25-én a politikai körök arra számítottak, hogy a király Károlyit bízza meg a kormány megalakításával, amelynek tagjai Kúnyi, Garami, Jászi volnának, külügyminisztere pedig Andrassy Gyula lenne, minthogy Burián külügyminiszter lemondott. A parlamentben bejelentett perszónál-unióra való tekintettel, amely az Ausztriával való összes közös ügyeket megszüntette, mindenki azt hitte, hogy Andrassy magyar külügyminiszter lesz. Csakhamar nyilvánosságra került, hogy Károly király Andrassyt közös külügyminiszterré nevezte ki, az antanttal megkezdett tárgyalásokra való tekintettel.

Október 26-án reggelre a helyzet már olyan, hogy a közvélemény érzi: az államhatalomnak nincs ereje. Ezt egész nyíltan fejezte ki az, hogy a napilapok a cenzúrára való minden tekintet nélkül leközltek a nemzeti tanácsnak a nemzethez intézett proklamációját. A helyzetre jellemző, hogy a lapok nem számítottak arra, hogy az államhatalom ezt a lépést megtorolhatja: biztosra vették a forradalom győzelmét.

A proklamáció, amely a szocialisták stílusát és politikai törekvéseit tükrözte vissza, követelte »a mai korrupst parlament és kormányrendszer« haladéktalan eltávolítását, Magyarország teljes külpolitikai, gazdasági és katonai függetlenségét, a magyarországi seregeknek hazájukba való visszazállítását, a háború azonnali befejezését, a képviselőház feloszlását, új választások kiírását, a népek önrendelkezési jogának teljes biztosítását Magyarország nem magyarokú népei számára a wilsoni elvek értelmében, az újonnan alakult ukrán, lengyel, cseh[^] délszláv és osztrák-német nemzeti államok elismerését és annak megértését, hogy a »független és demokratikus Magyarország nem ellenzi jogos életigényeik kielégítését«.

Ez a proklamáció mindent nyíltan kifejez. Magyarország teljes függetlenségét Károly király szava biztosította, ezt nem kellett követelni. *Forradalomra, nemzeti tanácsra nem volt semmi ok.* Az azonban, ahogy Magyarország függetlenségének megvalósítását a proklamáció meg akarta valósítani és meg is valósította, nyílt beismerése az ellenséggel való összeköttetésnek, amely, mint azóta bebizonyosodott, fenn is állott: az antant-propagandával való összeköttetést a nemzetközi szocialista szervezetek közvetítették. Magyarország függetlenségének megvalósítása azon az úton, hogy a magyar katonaságot azonnal

haza kell hozatni a frontról, egyet jelentett Magyarországnak az ellenség kezére való átjátszásával. A nemzetiségek önrendelkezési jogának elismerése a wilsoni elvek alapján, amikor Wilson a monarchia békeajánlatát már visszautasította és félreérthetetlenül kijelentette, hogy a monarchiának közvetlenül az antant által hadviselő felekként elismert Jugoszláviával és Cseh-Szlovákiával kell megállapodnia, az újonnan alakult államok elismerésének és »jogos« »életigényeik« kielégítésének elismerése tisztára az ellenséges program megvalósítására való törekvést jelentette, a nyílt hazaárulást, az ellenséggel való cimborálást. Es ezt a *nemzeti* tanács proklamációja merte hirdetni. Még csodálatosabb, hogy a tömegeket az első napokban félre lehetett vezetni és el lehetett hitetni velük, hogy ez a forradalom magyar nemzeti célok megvalósítására törekszik.

A »nemzeti tanács« proklamációjának megjelenése napján Károly király megkezdte a politikusokkal való tárgyalásokat; magához hívatta a szocialistákat, radikálisokat is. Károlyt délután Gödöllőn fogadta kihallgátason, estére újra maághoz kérte.

Hogyan gondolkozott Károly király Károlyról, Windischgraetz herceg örökítette meg emlékirataiban. A debreceni látogatás után Windischgraetz az udvari vonaton figyelmeztette Ő Felségét, hogy Károlyiék forradalmat készítenek elő és a dinasztia ellen akarnak fordulni.

»A király nem akarta ezt elhinni, — írja Windischgraetz — nem ment a fejébe.

— Hogy fordulhat a forradalom ellenem, — mondta a király — hiszen *ugyanaz a programom, ami Karolyié, ami az öné!* Én is gyökeres változást akartam, én is szakítani akartam Németországgal, de sokkal becsületesebben. Ki támogatott engem? Nem akartam a cseheket, a délszlávokat kielégíteni? Varázshatalmam nincs. De lehetetlen, hogy a forradalom ellenem forduljon! Hogy nem nyúltam korábban a legradikálisabb reformokhoz, csak azt bizonyítja, hogy nem akartam autokratikusan kormányozni. Meg vagyok kötve. *A népek politikáját csinálják a népek maguk. Én nem kergethetek el minisztereket, akiknek többségük van.*«

XVI. Lajos sem hitte, hogy a forradalom ellene fordulhat, hiszen engedményeket tett a forradalomnak. XVI. Lajos is bízott Mirabeauban; ő sem tudta magát erélyes rendszabályokra

elhatározni; Károly király sem tudta, hogy a felforgató törekvésekkel szemben a gyengeség gyorsan megbosszulja magát

Károly király tehát október 26-án délután kihallgatáson fogadta Károlyi Mihályt és este újra magához kérte.

— Azért hívtam, — szolt Károly király — hogy gondolkozzék a dolgok fölött és egy félóra múlva adjon nekem határozott választ, hogy tudja-e vállalni a miniszterelnökséget az ismert feltételek mellett.

A király feltételei azok voltak, hogy a hadügyi, belügyi és igazságügyi tárcát a mérsékeltbb pártokból való politikusok kapják.

Közbe Károly királyt a telefonhoz hívták és Károlyi egyedül maradt ő Felsége dolgozószobájában. Húsz perc múlva visszajött a király.

— Kérem gróf úr, —szolt — majd ebéd után folytatjuk.

Károlyi is elment vacsorázni egy gödöllői vendéglőbe.

Mikor a királyi pár a gödöllői kastély ebédlőtermében asztalhoz ült, nem sejtették, hogy aznap este lesz *az utolsó ebédjük Magyarországon...*

Kedves ereklyém közt őrzöm az utolsó ebéd menüjét,, amely talán érdekelni fog többeket:

Potage crème de riz.
 Petits soufflés à la Ypsilanti.
 Steaks de veaux, légumes, salade.
 Mousse de jambon à la Lamberti.
 Asperges en branches.
 Parfait au chocolat en surprise.
 Pâtisserie de fromage.
 Dessert.

Mikor Károlyi vacsora után visszament a kastélyba, nem a király dolgozószobájába, hanem a gödöllői kastély egy másik, termébe vezették és azt mondták, hogy ott várjon audienciára.

De nem Károly király jött, hanem Zita királyné lépett be a terembe; ő Felsége a délutáni kihallgatáson mutatta be Károlyit a királynénak.

Károlyi az első pillanatban azt hitte, hogy valami félreértés történt és őt tévedésből vezették oda. De a királyné egyenesen hozzálépett és Károlyi zavarában elfelejtett kezét csókolni.

Zita királyné homlokán a bánat felhői tornyosultak, szomorúan és izgatottan így szólt:

— *Kérem méltóságodat, segítsen rajtunk . . . Úgy hallom, hogy forradalomban vagyunk. . . Segítse szegény jó férjemet, ő mindenképpen megérdemli. . . Mi gróf úrban bízunk ...*

Károlyi egy szót sem tudott szólani, mert Zita királyné könnyezve sietett ki a teremből. Azután Károly király a dolgozószobájába hívatta Károlyit.

— Mi a királynéval még ma éjjel Bécsbe utazunk, de a napokban visszajövünk, a gyermekek addig itt maradnak. Fel kell mennem Bécsbe, az újonnan kinevezett osztrák kormányral lesznek sürgős és fontos tárgyalásaim. Kérem, kísérjen fel Bécsbe.

A király és a királyné kíséretükkel Bécsbe utaztak a kitörőfélben levő budapesti forradalom elől. Ez volt a királyi párnak utolsó magyarországi útja uralkodásuk alatt. Szegények, ha sejtették volna, hogy pár nap múlva porba hull a szent korona . . .

A történelem más formákban ismétlődött. Mirabeau a Tuileriákban Versailles-be szöktette XVI. Lajost és Marie-Antoinettet. . .

Október 27-én reggel Károlyi a bécsi pályaudvaron találkozott a királyi párral. Károly király nagyon barátságosan azzal búcsúzott tőle, hogy a délelőtt folyamán audienciára hívhatja. Károlyi biztosra vette miniszterelnöki kinevezését.

Károlyi a bécsi pályaudvaron arra kérte ő Felsége főudvarmesterét, gróf Hunyady József ezredest, hogy a kihallgatás időpontjáról értesítse őt telefonon, ő egész délelőtt a Bristol-szállóban lesz és várja az értesítést.

A királyi meghívás késett. Károlyi egész délelőtt hiába várt, nem történt semmi. Végre délben egy órakor csengett a telefon, Hunyady Schönbrunnból közölte Károlyival, hogy *visszautazhat Budapestre, mert Ő Felsége nem fogadja; délután két órakor jelentkezzék a pályaudvaron József főhercegnél, aki közölni fogja vele a továbbiakat.*

Mivel október 27-ike vasárnapra esett és a munkaszünetes napon a nemzeti tanács népgyűlést hirdetett, a királyi pár el akarta távolítani Károlyit Budapestről, akinek kíséretét fedezetként használták fel, mert attól tartottak, ha Károlyi aznap Budapesten marad, könnyen fellobbanhat a forradalom.

Károly király pár nappal előbb sürgönyözött az olasz frontra, Vittorióba József főhercegnek, hogy jöjjön azonnal Bécsbe. József főherceg ugyanakkor érkezett meg, amikor a királyi pár. Ő Felsége egész délelőtt tanácskozott József főherceggel, ki-nevezte őt »homo regius«-nak és kérte, hogy állítsa helyre a rendet Budapesten.

A bécsi pályaudvaron József főherceg közölte Károlyival, hogy Ő Felsége azért hívatta az olasz frontról Bécsbe, mert »homo regius«-nak nevezte ki és őt bízta meg a válság megoldásával.

Vasárnap, október 27-én este érkezett meg József főherceg és Károlyi Budapestre. Mindenki azt hitte, hogy Károlyi miniszterelnökként tért haza. Mikor megtudták, hogy üres kézzel jött, Lovászy Márton így üdvözölte:

»Magyarországon téged illet meg a közbizalom. Ha nem a király bizalmából, hát a nép bizalmából.«

Megindul a lavina.

Október 28-án József főherceg kiadta proklamációját, amely így hangzott:

»A Nemzethez!

Ő Felsége koronás királyunk azzal bízott meg, hogy válságos közviszonyaink oly megoldását hozzam létre, amely a nemzet egyetértésével nemcsak biztosítsa, hanem életbe is léptesse hazánk teljes önállóságát és függetlenségét.

Nagy és elhatározó lépés ez, mert külügyi vonatkozásainknak, haderőnk önállóbbá tételének és általában az igazgatás minden ágának független berendezését a kor szabadelvű irányának és a széles néprétegek érdekeinek megfelelő módon kell valóra váltanunk.

A béke azonnali elérése mellett, annak jövőre való biztosításáért a népek nemzetközi nagy szövetségének megkötése uralja törekvéseinket.

Allami területünk épségének és egységének megóvása és annak a veszedelemnek elhárítása, amely a béke megkötéséig is fenyeget bennünket, azt a feladatot szabja elém, hogy az összes nemzeti erők egyesítése, a közérületnek azt az összeforrását keltsem fel, amely egyedül vezethet célunk eléréséhez.

Bizalom-mai fordulok ezért a nemzet minden hú fiához, hogy segítse elő ennek a célnak elérését és félretéve minden ellentétet, minden személyes érdeket, óvja meg az ország törvényes rendjét, szegődjék higgadtsággal, komolysággal és önzetlen odaadással a nemzet nagy ügyének szolgálatába.

Az erők egyesítése megérleli az összetartás gyümölcseit; hazánk épségben megóvandó önállóságát és függetlenségét, a társadalom rendjét és korszerű berendezését, a béke áldásait és jövő fejlődésünk biztosítékait.

Hazafias érzületem egész melegével kérem e nehéz és sürgős feladatomhoz a nemzet támogatását.

Budapest, 1918 október 28.

József főherceg.

Ezzel egyidejűleg a főherceg megkezdte a politikai kibontakozásra irányuló munkáját. Egész sereg politikus jelenik meg előtte, köztük Károlyi Mihály is, aki azzal fenyegetődzik, ha nem ő kap megbízatást a kormányalakításra, kitör a forradalom.

Hogyan kerülhetett Károlyi annyira előtérbe, hogy a parlamentben való gyökerek nélkül mégis miniszterelnök-jelöltként szerepelhetett? Ma hihetetlennek hangzik, hogy ez a dégénéraít, rossz hajlamokkal telített politikai gonosztevő, aki a képviselőházban nyíltan fenyegetődött, pár nappal később már a hatalom átvételéről tárgyalhat? Az egyik ok: Károly király — mint az Windischgraetz hercegnek, a király bizalmasának naplójából megállapítható — bízott Károlyiban. A másik ok régi írások közül bukkan elő, amelyek évekkel ezelőtt készültek a »forradalom« első évfordulóján. Ma már nyilvánosságra lehet őket hozni, hogy az októberi kód, amelyet Károlyi hívei terjesztettek, ezzel is eloszlatható legyen.

József főherceg elsősorban a székely hadosztálynak Budapestre való vezénylését kérte a királytól, hogy régi, kipróbált hűségű embereivel fentarthassa a rendet. A királytól ígéretet is kapott; az uralkodó gondolkozását jellemzi az, hogy akkor, amikor arról volt szó, hogy Bécsbe egy erélyes tábornokot nevezzen ki katonai parancsnokká, ezt ellenezte és így indokolta:

»Az erős nyomásnak, a régi rendszernek meg kell szűnnie. Nem fogok népeim ellen a mögöttes országrészben hadat viselni, elég vér folyt, *a mögöttes országban rendezkedjenek be a népek akaratak szerint.*«

így gondolkozott Károly király, amikor október 28-án már Bécsbe is megbízható katonaságot kértek a hadseregfőparancsnokságtól, az a válasz érkezett, hogy az Arme-Oberkommandónak nincs hatalma a csapatok fölött. ...

József főhercegnek azonban megígérték, hogy küldeni fognak csapatokat. Igaz, hogy az ígéretet sohasem tartották be, többszöri sürgetés ellenére sem. Ez az ígéret a számítások alapjául szolgálhatott: miképpen rendezkedik be az államhatalom Budapesten.

Bécsben még arról volt szó, hogy a főherceg nádori megbízatást kap, ennek a méltóságnak a betöltésére a főherceg vállalkozott volna. József főherceg részletesen informálódott a politikai viszonyokról, vezető politikusok felfogásáról és megtudta, hogy még Tisza Istvánnak is — akit egy egész világ választott el Károlytól — az volt az álláspontja, ha Károlyi annyira követeli a kabinetalakításra vonatkozó megbízatást, meg is kell bízni, hadd viselje azután a felelősséget mindazért, ami történni fog.

Báró Lukachich Géza tábornok, akit október 26-án nevezett ki a király Budapest katonai parancsnokává, 28-án arról tett jelentést a főhercegnek, hogy a budapesti karhatalom állapotai teljesen lezüllöttek. 81 század közül mindössze ötre lehet számítani; ezzel szemben áll kétszázezer főnyi felfegyverkezett munkásság. Lukachich erősítést kért a főhercegtől, aki újra megsürgette az Arme-Oberkommandótól a székely hadosztályt. Arz vezérkari főnök kijelentette, hogy az intézkedés megtörtént.

Lukachich a minisztertanácsnak előterjesztést tett a statárium kihirdetésére. A lemondott, de még hivatalban levő Wekerle-kormány az előterjesztést elutasította és a főügyésznek azt a javaslatát, hogy Károlyit le kell tartóztatni, szintén elutasította.

Ebben a helyzetben József főherceg elfogadta Károlyi felajánlkozását.

Károlyi a főhercegnek neki tett közléseit a nemzeti tanács elé terjesztette, amely a szocialisták pressziójára kimondta,

hogy a belügyi tárca átengedéséről szó sem lehet, azt a szocialistáknak kell megkapniok. A belügyi kormányzás az államhatalom egyik legfontosabb ága: érthető, ha a szocialisták ezt mindenáron maguknak követelték; szükségük volt a belső hatalomra, hogy terveiket előkészíthessék. A hadügyi tárcához nem ragaszkodtak; az volt a számításuk, hogy a hadsereg felbomlasztását, amelyet már megkezdtek, teljessé teszik és ha a belügyi kormányzat eszközei a kezükben vannak, nem lesz erő, amely velük szembeállhat. Az ő céljuk a felforgatás volt, az államhatalomnak az állam kezéből való kiragadása. Miután a Károlyi-kormány meghíusult, *a nemzeti tanács kimondta, hogy mivel nincs kinevezeti kormány, ezentúl az ország ügyeit maga fogja intézni.*

Ez már nyílt forradalom volt. Hogy még nagyobb nyomatókat kapjon a forradalmi útra való áttérés: a függetlenségi-párt Gizella-téri erkélyéről a Károlyi-kormány megalakulásának meghíusulását lázító beszédekkel hirdették ki az összegyülekezett embereknek, akik között elhelyezték fizetett agitátorait és úgy tüntették fel a dolgot, mintha a főherceg akadályozta volna meg Károlyi kormányrajutását. Kiadták a jelszót:

— Budára! A Várba! A főherceg elé! Követelni kell Károlyi kinevezését!

Megindult a tömeg; a Lánchíd előtt azonban rendőrség és katonaság állta el az utat. Lelketlen izgatók a kordonnak nyomták a tömeget; a katonák már engednek: köztük elvégezte munkáját a propaganda; a rendőrök fegyelmezettebbek: nem engedik magukat félrelökni és fegyverüket használják. A tüntetésnek, a forradalom első jelének több sebesülte van. A lelkekben ekkor kezd a válságérzet feszülni.

És ugyanaz a rendőrség, amely 28-án még ellenállt, 29-én testületestől csatlakozott a nemzeti tanácshoz, ami a forradalom kitörését eldöntötte. Ez a forradalom! — mondhatná az, aki az események rohanásában a forradalom romantikáját keresi mint lendítőerőt. Pedig nem történt egyéb, mint az, hogy a nemzeti tanács, illetőleg a szocialisták agitátorai beférkőztek a rendőrség emberei közé, akiket demagóg frázisokkal, a szellemi terror eszközeivel, az elégedetlenség szításával rá tudtak venni arra, hogy esküjüket megtagadják. Az unintelligens tömeg könnyen kezelhető, ha akadnak lelkiismeretlen vezetők.

A lavina megindult . . . Ugyanakkor, amikor az olasz fronton is megindult a támadás, amikor a frontot ott is áttörték, amikor a fegyverszüneti tárgyalások megindultak, — október 29-én József főherceg, miután Károlyival való tárgyalásai meghiúsultak, gróf Hadik Jánost bízta meg a kormány megalakításával. A nemzeti tanács ekkor már a nyeregben érezte magát. Pontos értesülései voltak a fronton történő eseményekről, tudták, hogy bomlasztó munkájuknak már ott is megvan a maga eredménye; nyíltan kiálltak a fórumra, főhadiszállásukat a Károlyi-palotából az Astoria-szállóba helyezték át; Hadikkal pedig szóba sem álltak, azt izenték neki, hogy egyenként nem tárgyalnak vele, ha valamit akar, forduljon a nemzeti tanácshoz mint testülethez. Ez tehát azt jelentette, hogy a nemzeti tanács a hatalom forrásának tekinti magát. Ennek külső kifejezést is adott, amikor megalakult a nemzeti tanács végrehajtó bizottsága. Elnöke természetesen Károlyi Mihály lett; tagjai: Ábrahám Dezső, gróf Batthyány Tivadar, Bíró Lajos, Böhm Vilmos, Diner-Dénes József, Fényes László, Garami Ernő, Garbai Sándor, báró Hatvány Lajos, Hock János, Jánosi Zoltán, Jászi Oszkár, Kunfi Zsigmond, Lovászy Márton, Purjesz Lajos, Weltner Jakab, Müller Ernőné, Bedy-Schwimmer Róza.

Hadik azt izente vissza a nemzeti tanácsnak, hogy törvénytelen alakulatnak tartja és nem tárgyal vele. Hadik a radikális blokk, illetve a nemzeti tanács kizárásával alakította meg kormányát. A helyzet komolyságával mindenki tisztában volt. Könnyelműség volt-e, vagy gyávaság, hogy a kormány egy törvénytelennek tartott, valójában pedig lázadó alakulat ellen nem lépett fel az erőhatalom eszközeivel? — ma már nem lehetne megállapítani. Legvalószínűbb, hogy gyengeség; már pedig a gyengeség a felforgató törekvésekkel szemben: a legnagyobb bűn. Hadik kormánya meg is adta a gyengeség árát: mindössze egy napig élt.

A badeni hadseregfőparancsnokság hibái a fegyverszüneti tárgyalásokkal kapcsolatban.

Mikor a bányász leszáll a tárnába és kísérel meg magát mellé kéri a világosságot, Dove-lámpát kell magához vennie, nehogy a bányalég felrobbantsa. A kettős monarchia tragédiájának

káoszában, ebben a pokoli szövényben, az igazság lámpáját kell a kezében tartania annak, aki nem akarja, hogy eltévedjen és gondolkodásának épületét felrobbantsa 1918 őszének bányalége.

. . . Tovább kell mennünk a megkezdett úton és keresnünk kell az események közötti összefüggéseket. Ezekhez tartozik a front helyzetének ismerete.

Károlyiék tisztában voltak azzal, hogy a bomlasztás munkáját nem végezhetik el eredményesen, egész koncepciójuk összedül, ha Magyarország legerősebb oszlopát, a hadsereget nem döntik össze. Pusztító munkájukkal már régen kikezdtek a frontot, amivel az előző fejezetek foglalkoztak. Ez a propaganda főleg a tartalékban álló csapatokra vetette magát, következménye az lett, hogy harcoló csapatok nem is tagadták meg az engedelmességet, a tartalékban levők annál inkább. Meg kell állapítani: a propaganda eredményességét elősegítette az, hogy a kettős monarchiában a politikai szervezet, az államgépezet felmondta a szolgálatot. Ha rendesen működik, a hazárukló aknamunkája aligha sikerülhetett volna. Ez a kettős szerencsétlenség döntötte romba Magyarországot. Es meg kell állapítani azt is, hogy nem a front bomlasztotta meg a mögöttes ország erőit, hanem megfordítva, aminthogy régi igazság az, hogy a mögöttes országrész feladata a háborúban, hogy a maga kitartásával, szervezetével és szervezettségével, érzéssel erős ömlessen a harc vonalba.

Október végefelé készülödték fel az olaszok, hogy harc-vonalunk ellen ökl is támadást kezdjenek. A legföbbs hadvezetötségnek, a badeni főparancsnokságnak tisztában kellett lennie az erőviszonyokkal, tehát azzal, hogy súlyos teherpróbát ez a front aligha bírhat ki. A külügyi politikának párhuzamosan együtt kellett volna működni a főparancsnoksággal; elérkezett az a pillanat, amikor a diplomáciának a harc-vonal segítségére kellett volna sietnie. A valóságban pedig az történt, hogy a főparancsnokság húzta-halasztotta a fegyverszüneti tárgyalások megkezdését mindaddig a pillanatig, amikor a front katasztrófája bekövetkezett, azután kapkodó intézkedéseivel még növelte a tragédia arányait; a diplomácia pedig egyenesvonalúság, határozottság helyett bürokratikus ötlettelenséggel dolgozott, olyan csigalassúsággal és olyan sivár,

ötlettelenséggel, mintha tudja Isten, az idők végtelenségéig várni lehetett volna az eredményre. Ezzel szemben Károlyiék gyorsan felkészültek a maguk munkájára, amellyel az utolsó csatában résztvettek és az ellenség oldalán harcoltak: egyrészt beledobták a közvéleménybe azt az izgató jelszót, hogy Erdély veszedelemben van, holott Erdélyben ott állt az egész intakt Mackensen-hadsereg, a román hadsereg pedig Moldvába szorulva, felkészületlen volt még és csak hosszabb idő után kezdhették volna támadó fellépést, másrészt pedig a Károlyi-féle titkos földalatti szervezetek — mint Windischgraetz herceg írja naplójában — hatalmukba kerítették a rádió-állomásokat, összeköttetésben álltak a fronttal, szakadatlan felhívásokat intéztek a tartalékban levő csapatokhoz, hogy tegyék le a fegyvert és jöjjenek haza.

Az agitációnak, a badeni főparancsnokság vérlázító tehetetlenségének és a diplomácia sivárságának meg is lett az eredménye. *A harcvonalat nem az ellenség törte át, hanem a mögöttes országrész döntötte meg . . .*

Nézzük meg egész közélről a részleteket.

A fegyverszüneti bizottságot október 12-én alakította meg a badeni főparancsnokság. Tehát akkor, amikor az olaszok támadásának még híre-hamva sem volt. A bizottság kiküldetéséről joggal lehetne józan ésszel arra következtetni, hogy ez azért történt meg, hogy meg is kezdje az ellenséggel a fegyverszüneti tárgyalásokat. Hiszen az olaszok minden valószínűség szerint kapva-kaptak volna az ajánlaton: félelmetes ellenségnek ismerték hadseregünket. Az utolsó csatáról szóló beszámolójában ezt írja az olasz vezérkar jelentése: »Főlényes, igen erős és jól megerősített állásban levő ellenség megtámadásáról volt szó«. Ezzel az ellenséggel kétségtelenül szívesen kezdték volna meg az olaszok a fegyverszüneti tárgyalásokat, hogy az elégedetlenség már az olasz hadseregben is magas fokra hogy megkíméljék hadseregüket a véráldozatoktól, hiszen tudni kell, hogy hágott. Az olasz hadvezetőség tisztában volt azzal, hogy nem feszítheti túl a húrt anélkül, hogy ennek következményei az ország belső helyzetében ne mutatkozzanak. Ha a győzelem után tárgyaltak a fegyverszünetről, mennyivel inkább tárgyaltak volna akkor, ha a »főlényes, igen erős és jól megerősített állásokban levő ellenség« ezt a csata megkezdése előtt felajánlja.

Az egész hadjárat alatt egyetlenegy stratégiai győzelmet sem aratott az olasz hadsereg, ellenkezőleg. 1917-ben, a karfreiti áttörés következményeként olyan vereséget szenvedett, amelyhez fogható nincs az egész világháborúban. 1922. év végén fejeződött be az a vizsgálat, amelyet az olasz kormány a karfreiti vereség okainak megvizsgálására indított; ezen vizsgálat eredményéből valók a következő adatok: Abban az időben kétszázezernél több katonaszökevény bujkált Olaszországban, a hadsereg szelleme olyan rossz volt, hogy 1917-ben minden napra esett egy kivégzés, igen gyakori volt az engedelmességet megtagadó csapatok megtizedelése. Csapataink front-áttörése után, amely a Piaveig való előnyomulásra vezetett, az olasz katonák azt hirdették, hogy vége a háborúnak, az előre rendelt tartalékokat sztrájtörőknek nevezték; a vereség okát legfőképpen abban látta az olasz vizsgálat, hogy a front úgy festett, mintha egy katonai tömegsztrájkot hajtott volna végre.

És 1918 októberében mégis megtörtént az a hihetetlen dolog, hogy a fegyverszüneti bizottságot a badeni főparancsnokság tétlenségre ítélte. Még rettenetesebbnek tűnik fel a kép, ha az adatok fényében közelebről szemléljük meg.

Az egyes arcvonalparancsnokok értesítették a badeni főparancsnokságot, hogy az olaszok támadásra készülnek. Jelentést tettek a helyzetről: a front éhezik, az átlagos testsúly 50 kg, ilyen emberanyaggal nehéz lesz boldogulni. Lőszert sürgettek, mert csak négy napra való volt. Az egyik arcvonalszakasz azt jelentette, hogy a meglevő tüzérségi lőszerből nem jut több, mint naponta öt lövésre. Mindenki tudta, hogy az ellenséges támadás kibontakozását a tüzérségnek kell megakadályoznia. Az arcvonalparancsnokság muníciót kért. Baden így felelt: nincs, nem küldhet, mert a muníciógyárak részben a szénhiány, részben a sztrájkok miatt nem tudtak eleget termelni. A front visszatáviratozott: mi lesz, ha megindul az olasz támadás és a meglevő lőszer is elfogy? Baden nevében Waldstätten tábornok ezt felelte: *»Akkor imára kell vezényelni és jöjjön, aminek jönnie kell.* És ennek a tudatában halasztotta a főparancsnokság a béketárgyalások megindítását!

A front csapatai azonban mégis kitartottak, ellenálltak az ellenség első rohamainak, Isten csodája, hogy így volt. Mert hiszen a zavart, a front hangulatának feszültségét fokozták a hazuról jövő hírek. Ausztria föderalizálásának híre október 20-án, tehát közvetlenül az olasz támadás előtti napokban érkezett meg a harcvonalba. Ekkor érezte hatását a székely hadosztályoknál a Károlyi-propaganda: a katonák haza kíváncsoltak Erdély védelmére, amelyet veszélyeztetettnek tudnak. Nem csoda, ha a székely csapatok nem bíznak a hadvezetőségben, amely 1916-ban is csődöt mondott intézkedéseivel és nem akadályozta meg, hogy Erdélybe betörhessen az ellenség és a székely otthonokat feldúlhassa. A vezetőkben való bizalom megingott az esztendők során, amelyek bőven teremték a hibák sorozatát. Most pedig a legfőbb hadvezetőség még a látszatát is elkerülte annak, hogy megnyugtató intézkedésekkel lecsillapítsa a felizgatott kedélyeket... Mindez aránylag a kisebbik baj lett volna, mert hiszen a katonai keretek felbomlása, az engedelmesség megtagadása az ellenségnél is gyakori tünet volt. Ami pedig a legfontosabb, amikor igazán a küzdelemre került a sor, a katonák, elsősorban a magyarok, vitézül ellenálltak és feltartóztatták az ellenséget.

Október 28-án furcsa dolog történt. Amikor már nyilvánvaló volt, hogy harcvonalkunk nem bírja ki az ellenség súlyát, — 16 napi tétlenség, tétovázás után! — Baden végre felhatalmazta a fegyverszüneti bizottságot: kezdje meg a tárgyalásokat és érdeklődjék a feltételek iránt. Ugyanebben az időben kihirdették a fronton a császári manifesztumot, hogy az eddigi hadseregek helyett nemzeti hadseregeket szerveznek és mindenki abba a hadseregbe lép be, amelyhez nemzetisége szerint tartozik. Közismert dolog, hogy a közös hadsereg kötelekei kevert nemzetiségűek voltak. Mindenki megérti, hogy *csata közben* ennek a rendeletnek végrehajtása azt jelenti, hogy a rend, a fegyelem teljesen felbomlik. A kötelekek megsemmisítését jelentette ez, hiszen egy-egy hadosztály cseh, szlovén, tót, sváb, rutén katonái kijelentették, hogy ők a maguk hadseregébe lépnek be és ennek az újonnan alakítandó hadseregnek kötelekében és céljaiért fognak harcolni. Majd ha megalakul. De hol alakuljon meg? Hogyan? És főleg: *csata közben!*

Ez még nem volt elég. Még egy másik rendelkezés is történt. Ugyancsak október 28-án ez a parancs érkezett Badenből az alárendelt parancsnokságokhoz: »Az összes csapatok megkérdezendők, a köztársaság, vagy a királyság kívánatos-e?« Sréter tábornok írja röpiratában: »A távirat a parancsnokoknál háromféle cselekvést váltott ki: az egyik megkapta, elolvasta, kihirdette és leszavaztatta a csapatokat; a másik megkapta, elolvasta és a papirkosárba dobta; a harmadik el sem fogadta«. A magyar csapatok parancsnokai majdnem kivétel nélkül a harmadik módon intézték el a Baden által megindított destrukciót.

El kell ámulni: Baden elvesztette az eszét? A csapatok közé belevitte a politikát, *döntő csata közben!* Fegyelmezett katonákat, akik letették az uralkodóra a hűségesküt, megkérdez arról, hogy érvényesnek tartják-e a hűségesküt?

Ez a parancs annak az agitációnak eredménye volt, amelyet a front mögött fejtettek ki az agitátorok, Ausztria föderalizálása után: köztársasági mozgalmat kezdtek a tartalékcsapatok között. A badeni főparancsnokság ezzel a rövidlátó lépéssel akarta egyensúlyozni ezt az agitációt, biztosra véve, hogy úgylátszik a fronton ki lehet erőszakolni a monarchista államforma mellett való döntést. Az otromba ötlet — *nép-szavazás a fronton* — azonban megbosszulta magát. Hogy nem robantotta fel nyomban a helyzetet, csak a parancsnokoknak köszönhető.

... A »forradalom« utáni napokban tudtam meg József főhercegtől, hogy a tiroli csapatok, amelyeknek főparancsnoka volt, mikor tudomást szereztek arról, hogy a front mögött köztársasági agitáció folyik, ki akarták őt kiáltani királynak. Bennem felvetődött a kérdés: miért nem állt a csapatok élére, miért nem vonult a magyar határok védelmére? A főherceg akkor mély bölcseséggel beszélt arról, hogy ellenkirályra is volt már példa a magyar történelemben, de az ő hazafias érzése azt diktálta, hogy lecsillapítsa lelkes katonáit, akiket hűségesküjükre figyelmeztetett; mindenképpen meg akarta óvni az egységet, amelyre nagy feladatok vártak.

Azóta sokat töprengtem ezen. Nem tudok más következtetésre jutni, hogy közel jártam az igazsághoz, amikor az a gondolat foglalkoztatott: miért nem fogadta el József

főherceg a tiroli fronton történt királlyá proklamálását? Az ösztön, — ha valaki nem ismeri még az eseményeket a maguk teljességében, ha nem keresheti az összefüggéseket — mégis a legjobb tanácsadó. Bennem akkor, amikor Tirolban harcoló magyar katonák fellekesüléséről hallottam, a *nemzeti királyság* eszméje alakult ki. Es ma, amikor már teljes összefüggésükben látom 1918 októberének eseményeit, úgy gondolom, ha már Károly király Ausztria bomlását elkerülhetetlennek látta, ha a föderalizáló rendeletet kiadta és ebben Magyarország integritását hangoztatta: meg kellett volna, hogy tagadja magában a Habsburgot, nagystílusú politikai cselekedetet kellett volna végrehajtania. Ha akkor, amikor a föderalizáló gondolatra elhatározta magát, egyúttal le is tudja vonni a logikus konzekvenciát és le tud mondani az osztrák trónról, proklamálja a független magyar nemzeti királyságot, a magyar határokra parancsolja a magyar hadosztályokat, a politikai hatalmat erős kézbe adja, —nincs forradalom, nincs összeomlás, a teljesen szervezetlen cseh, szerb és román haderők nem rabolhatták volna el Magyarország kétharmadát ...

Az osztrák trónról való lemondás olyan hatalmas hatásokat váltott volna ki a magyarságból, hogy nincs az a Károlyi Mihály, aki a magyar erőn rést tudott volna ütni. Nem szabad elfeledni: Károlyi a sikerét legfőképpen annak köszönhetette, hogy félre tudta vezetni a tömegeket, a »forradalom« első napjaiban el tudta velük hitetni, hogy nemzeti gondolatok vezetik; csak akkor hozakodott elő nyíltan a vörös ütőkártyával, amikor már a nyeregben ült. A ravasz gonoszsággal visszaélésre használt nemzeti szellemnek az igazi mederbe való terelése: egy nagyszerű királyi gesztus elsöpörte volna a szervezett szennyet ...

Sajnos, nem így történt.

Aki a történetíró hidegen kutató szemével figyeli az eseményeket, annak elfogultság nélkül, ridegen kell az igazat megmondania. Károly király váratlanul és készületlenül jutott a magyar királyi és osztrák császári trónra, az uralkodás, a kormányzás iskoláját nem végezhette el, a történelem trónra ültette a tapasztalatlan fiatal uralkodót, akinek az okozta a tragédiáját, hogy túlságosan jó, kedves, barátságos, jóhiszemű, de nagyon gyenge és befolyásolható volt. Hiányzott belőle

az energia, a határozottság, a vasakarat és a vasököl. Rossz, tanácsadóinak köszönhette szomorú tragédiáját, amely minden magyart megdöbbsentett. Hiszen tudjuk, hogy szeretett minket és jól beszélt a nyelvünket, de alig élt közöttünk két éves uralkodása alatt tíz napig. Ez nekünk nagyon kevés volt és nem elégített ki bennünket.

A magyar hamar tud lelkesedni és rajongani, de hamar is tud felejteni és haragra gyulladni. A magyar nagyon szerette Károly királyt, a nemzet szíve, lelke összeölekezett, egybeforrt a királyéval, de mikor koronázáskor láttuk, hogy szeretetünk virágait hiába hordjuk a trón köré, az uralkodópár alighogy beszívta a magyar szívek, lelkek balsamos virágillatát, aznap visszautazott a császárvárosba, a lelkesedés, az örömujjongás lelohadt, csalódássá változott és szeretetünk virágai elhervadtak, megfagytak a jeges, hideg bécsi széltől...

Az volt Károly király legnagyobb hibája, hogy tanácsadóira hallgatva elhagyott bennünket és csak Bécsből dirigálta Magyarországot. A magyar népnek olyan király kell, aki Budapesten lakik és aki viszont szeret minket. A nép fantáziájában úgy él a király képe, mint az Istentől kiválasztott felsőbb lényé, aki igazságosan uralkodik, képviseli ki és befelé a hatalmat és megvédi a nemzet érdekeit. A király és a nemzet képezik az országot. Most, ezekben a válságos időkben azért van örökös zavar, elégedetlenség és békétlenség, mert az országnak nincs szíve: nincs királyunk ...

Ha Károly király a »forradalom« napjaiban valóra váltja a legszebb magyar álmot, lemond az osztrák trónról, a Habsburg névről és a Habsburgok négyszázéves hibáit, bűneit helyrehozza azzal, hogy ő, mint a legelső magyar nemzeti király uralkodik a magyar nép fölött, még most is mi volnánk a legboldogabbak. Akkor nincs forradalom, nincs trianoni békeszerződés, nincs szomorú, gyászban, búbánatban élő szegény csonka Magyarország ...

De sajnos, nem így történt.

És mikor a forradalom hideg szelét éreztük és a vihar tombolása jeges orkánná fajulva dübörögve zúgott körülötünk, másodszor is elhagyott bennünket a király és azóta nincs szívünk . . .

Nagyvonalú királyi cselekvés helyett árván maradtunk és a badeni főparancsnokság szomorú kapkodása, meg a külügyminisztérium tehetetlensége az örvény szélére sodorta szegény hazánkat.

Kísérjük tovább az eseményeket.

Addig jutottunk, hogy október 28-án Baden felhatalmazást adott a fegyverszüneti tárgyalások megkezdésére. Miután az olaszok frontunkat a Piavenál már áttörték, a feltételeket november i-én közölte a bizottság a főparancsnoksággal. A hadihelyzet következtében világos volt, hogy gyorsan, minden elodázás nélkül kell döntenie; a felhatalmazás mégis késett és hosszas huza-vona után csak november 3-án érkezett meg a beleegyezés, miután a bizottság ezt ismételten megsürgette és figyelmeztetett arra, ha nem történik gyors döntés, az anarchia elkerülhetetlen. A huza-vonat az okozta, hogy a fegyverszüneti feltételeket hozzászólás végett kiadták — a különböző nemzeti tanácsoknak. Akkor, mikor százezrek életéről volt szó, a végső katasztrófa elkerüléséről, döntő fontosságú katonai kérdésekben nem a vezérkar, nem a külügyminiszter irányított, hanem az osztrák forradalom lázában született, demagóg elemekből álló nemzeti tanácsok kontárkodtak. Mélységesen tragikus . . .

Még különösebb, hogy végül, mikor a fegyverszüneti szerződés aláírására Baden felhatalmazást ad, egyúttal parancsot küld a csapatoknak, hogy az ellenségeskedések azonnal megszüntetendők. Holott a szerződés világosan kimondta, hogy az ellenségeskedés megszüntetésének időpontját a bizottságok fogják megállapítani. A badeni főparancsnokságnak ez a végzetes intézkedése okozta, hogy a mi harcvonalunkon a katonák beszüntették a harcot, az olaszok ezt alaposan kiaknázták, több százezer foglyot ejtettek és mérhetetlen hadianyagot zsákmányoltak.

A legkülönösebb a badeni főparancsnokság ténykedésében az volt, hogy a Károlyi-kormány hadügyminiszterének. Linder nek a rögtöni fegyverletételre vonatkozó parancsát közvetítette a csapatokhoz. Ezt az esztelen intézkedést könnyűszerrel megakadályozhatta volna, hogy nem tette, aligha lehetett más oka, mint a káröröm: hadd menjen tönkre még jobban a front, hadd bomoljanak szét a magyar kötelékek. . .

A „forradalom” éjszakája.

Tisztán az olvasó előtt állhat az októberi »forradalom« egész levegője, amelyből Károlyi Mihályék összeesküvése ki-robbant és amely Magyarország rombadöntését eredményezte. Könyvemnek az a célja, hogy az eseményeket a maguk oksze-Jűsége szerint csoportosítsam, mert így, a »forradalom« dátu-mainak zavaró összekeveredése nélkül a logikai összefüggés zavartalanul jelentkezhetik. Térjünk most a dráma legizgatóbb jeleneteire.

A forradalmi jelenetben Károlyi Mihály játszotta a fősze-repet; arról volt szó, hogy mindenáron kierőszakolja a hatalomra-jutást, a miniszterelnökséget.

Október 28-án, amikor József főherceg kibontakozási tár-gyalásait folytatta, Károlyi Mihály is megjelent a főherceg-nél és kijelentette, hogyha nem ő lesz a miniszterelnök, kitör a forradalom. Aznap este csakugyan kitört a lánchídi zendülés, ami semmiesetre sem bizonyítja azt, mintha a tömegek Károlyi mögött álltak volna, hanem azt, hogy Károlyiéék mozgósítani tudták mindenre kapható agitátoraikat és hatalomra jutásuk érdekében a felforgatás eszközeire is készek voltak. Október 29-én az a helyzet alakult ki, hogy maga József főherceg vállalja a miniszterelnökséget, de a kormányban tárcát kap Károlyi is. Károlyi ezt nem fogadta el; végül a főherceg neki ajánlotta fel a miniszterelnökséget, azzal a feltétellel, hogy három tárca betöltésére szabad kezet tart fenn magának. Károlyinak ez sem volt elég. Tehát Hadik lett a miniszterelnök. Kinevezésének az éjszakáján »kitört« a »forradalom«.

Október 30-án Budapesten nyilvánosan is megalakult a munkástanács. Különböző gyárakban több százezer munkás gyűléseket tartott, amelyek a szociáldemokrata-párt által nyilván előre elkészített, azonos szövegű határozati javaslatokat fogadták el. »A gyűlés megállapítja, — hangzik a határozati javaslat előre megrendelt mintája — hogy *eddig nem látott nagy jelentőségű feladatok várnak a magyar proletárságra*, éppen ezért szükségesnek látja új, az eddigiek kiegészítésére és össze-foglalására szolgáló *harci szervezet megteremtését*, kívánja tehát a munkástanács azonnali felállítását. Utasítja a gyárbizalmi testületet, hogy haladéktalanul válassza meg a gyári munkás-

ság kiküldötteit a munkástanácsba.« Aznap nyilvánosan megkezdte szereplését a katonatanács is, amely a Károlyi-pártkörben eskette fel a katonákat és további toborzásra kötelezte őket. A nemzeti tanács állandó összeköttetésben volt ezekkel a felforgatásra alakult szervezetekkel. A kapcsolat világos: Károlyiék harci szervezetet teremtettek a maguk számára. Az október 30-áról 31-ére virradó éjszaka ezek a »harciszervezetek« minden ellenállás nélkül kezükbe tudták ragadni a hatalmat, holott pár száz megbízható katona elegendő lett volna, hogy a csöcseléket elzavarja és rendet teremtsen. De erre a feladatra, a »forradalom« csírájának megfojtására nem jelentkezett, vagy nem mert jelentkezni senki, mert hiányzott a vezetőkben az elszántság, az erély, a vasakarát és a bátorság.

Nézzük meg közelebbről: hogyan is történt? Göndör Ferenc a »forradalom« egyik aktív résztvevője írja följegyzéseiben, hogy a térparancsnokságot néhány részeg katonával »foglalta el.« Az elfoglalást úgy kell érteni, hogy egyetlen sebesülés sem történt és ellenállás sem volt. »Bementünk az egyik szobába, — írja Göndör — ahol egy alezredes, két kapitány, két főhadnagy és egy hadnagy volt. Felszólítottuk őket, hogy csatlakozzanak a nemzeti tanácshoz és tegyék le az esküt. Csak a hadnagy csatlakozott. A tiszteket foglyoknak jelentettük ki és azt a parancsot adtuk, hogy szobáikat nem hagyhatják el. Bevallom, hogy *forradalmár létemre régen voltam úgy megijedve, mint ezekben a percekben. Nem kellett nagy stratégiának lennem ahhoz, hogy átlássam a harctéri helyzetet, amely e pillanatban vigasztalan és reménytelen volt a mi számunkra. Fegyveres erőink elszéledtek és a város más pontján léptek akcióba, (!) két-három katonánk cirkált a dohos folyosókon és arra' kellett gondolnunk, ha most csak egy szakasz katona érkezik ellenünk, vagy ezek a letartóztatott tisztek észbe kapnak és fellázadnak, (?) akkor el vagyunk veszve a Platzkommandóval együtt. A hideg futott végig a hátamon, amikor arra gondoltam, hogy ha egy kis segítséget küld ide Lukachich, mit fog csinálni ez a zord alezredes, akit most letartóztattam és mit fognak csinálni ezek a többi kardos tisztek. A reggeli szürkületben elhagytam a Platzkommandót és városparancsnoki tisztemet letettem a nemzeti tanács asztalára.* «

Segítség nem jött, a tisztek nem »lázadtak« fel és a »forradalmárok« szabadon garázdálkodhattak, sőt foglyul ejthették Várkonyi tábornok, városparancsnokot is, akit az Astoria-szállóba, a nemzeti tanács főhadiszállására szállítottak. Hogy milyen volt a helyzet és a bátorság: arra jellemző, hogy amikor egy szakasz csendőr érkezett a szálló elé, a rémület vett erőt az egész egybesereglett csőcseléken, politikusokon, elzúllott matrózokon. Lövöldözni kezdtek a csendőrökre, percekig mindenki azt hitte, hogy vége a »forradalom«-nak és Lukachich fegyveres erőt küldött az elfogatásukra. Csak később derült ki: a csendőrök eljöttek, hogy — felesküdjenek a nemzeti tanácsra. Ha nem volna olyan végtelen szomorú, ha nem járt volna olyan rettenetes következményekkel: úgy festhetne az egész »forradalom«, mint valami operett-jelenet.

A városparancsnokság tehát már el volt foglalva. Jöttek ajánlkozók, hogy elfoglalják a rendőrséget. Megengedték nekik. Simán, ellenállás nélkül ment az egész: maguk a »forradalmárok« sem számítottak rá. »Megszállták« a telefonközpontokat is. Az Astoriában reszketve várták a reggelt, féltek, hogy minden percben jöhetnek Lukachich csapatai. Nem jöttek. Hajnalodott. A »forradalom« ügye el volt intézve. »Győzött.« Mi történt?

... Az október 30-áról 31-ére virradó éjszakán izgalmas telefonbeszélgetések hangzottak el, amelyeket a nemzeti tanács kémszervezete kihallgatott és feljegyzett; ezek a jegyzetek híven adják vissza az éjszaka képét.

Báró Szurmay Sándor gy. tábornok, honvédelmi miniszter éjjel 1 óra 35 perckor felhívta báró Lukachich Géza katonai karhatalmi parancsnokot és közölte vele, hogy joga van ahhoz, hogy teljesen belátása szerint cselekedjék, öt perccel később Lukachich jelentette Szurmaynak, hogy a helyzet kezd komollyá válni. Megtudta, kik a katonatanács tagjai, felsorolta a nevüket és indítványt tett az elfogatásukra. Szurmay beleegyezett. 1 óra 45 perckor Lukachich kiadta a parancsot egy laktanyának a katonatanács és a nemzeti tanács tagjainak elfogatására.

(A telefonközpont a parancsot rögtön elárulta a nemzeti tanácsnak.) 1 óra 55 perckor Szurmay Badenbe telefonált Arz vezérkari főnöknek és jelentette, hogy itt már csak az erőszak

használhat. (Arz válaszát nem jegyezték fel, de a továbbiakból arra lehet következtetni, hogy — szokásához híven — nem mert közvetlenül intézkedni.) 2 óra 15 perckor Lukachich felhívta Hunyady grófot, a király főudvarmester ét és jelentette, hogy egyetlen eshetőség van: a csapatok alarmozása. Mielőtt azonban ezt tenné, ki akarja kérni ő Felsége tanácsát. A telefonbeszélgetés, úgylátszik megszakadt. Egy perccel később Lukachich újra felhívta Hunyadyt és kérte, hogy költse fel a királyt, de Hunyady nem akarta megtenni. Lukachich újra követelte, de Hunyady ismét megtagadta a kérést.

— Politikai manőver az egész — mondta Hunyady. — A mi részünkről ezt nem lehet olyan komolyan venni!

3 óra 10 perckor Lukachich újra telefonált és határozottan követelte, hogy költse fel azonnal Károly királyt, mert a helyzet már nem tűrhet halasztást. Hunyady azt válaszolta, hogy azonnal kapcsolja Ő Felsége hálószojáját. A király a csengetésre felébredt és a telefonhoz ment. Lukachich jelentette, hogy forradalom van Budapesten, a katonaság egy része az engedelmességet megtagadta, a középületeket a forradalmi katonaság elfoglalta. Elmondta a Szurmayval való megegyezését, hogy elfogátja a nemzeti tanács tagjait, mert most már csak a legnagyobb erőszak segíthet.

— Felséges Uram, — folytatta Lukachich — nagy baj van, itt a katasztrófa. Ha Felséged parancsolja, én próbálok rendet csinálni. Előre is jelenthetem, hogy ez rettenetes vérfürdőbe fog kerülni, ezért a felelősséget elhárítom magamról. Felhatalmaz-e Felséged, hogy a katonasággal lövethessek? Mert csak Felséges Uram egyenes utasítására vagyok hajlandó ezt a parancsot teljesíteni.

— *Nem. Nem szabad megtenni. A népet nem szabad bántani* — felelte Károly király és letette a kagylót.

... Az Astoriában a nemzeti tanács retteggve várta Lukachich csapatait. Ha ezek megjelentek volna, — csak egy maroknyira való — vége a »forradaloménak. Lukachich tétlen maradt. Az ok: nem kapott a királytól felhatalmazást a lövésre. Istenem: ha az ellenség forradalmi csőcselék, akkor nem ragaszkodunk a formákhoz! ..

ő Felsége azért nem adott felhatalmazást a lövésre, mert gyermekei még Gödöllőn voltak és bizonyára azt hitte, ha

Lukachich lövet, a dühöngő nép bosszúból Gödöllőre menne és bántalmazná az aranyhajú királyi gyermekeket. . .

Az okot, amiért a király nem adta beleegyezését a fegyveres fellépésre, egy másik telefonbeszélgetés is igazolja. Ugyancsak a nemzeti tanács kémei jegyezték fel a telefonközpontban, amelyet már a nemzeti tanács tartott megszállva.

3 óra 35 perckor Hunyady Schönbrunnból a magyar miniszterelnökséget kérte, de a központ megtagadta a kapcsolást. Hunyady azután Gödöllőt kérte és becsületszavát adta, hogy nem akar politikai ügyben beszélni.

— *ő Felsége gyermekeiről van szó!* — mondta.

Erre a központ kapcsolt. Hunyady a gödöllői kastély ügyeletes tisztjének kiadta a rendeletet, hogy a gyermekeket reggel hét órakor költsek fel és két tiszt kíséretében induljanak el két autón. Az autókról le kell venni a címereket és a soff örök viseljenek magyar honvéd egyenruhát. Útírány: Vác-Esztergom-Érsekújvár. Hunyady közölte, hogy Érsekújvárig eléjük jön. 8 óra 40 perckor Hunyady újra felhívta a gödöllői kastélyt és érdeklődött, hogy végrehajtották-e parancsait? Jelentették, hogy az autók elindultak.

... A király gyermekei Budapest közelében voltak a forradalom éjszakáján. Károly király, az aggódó apa, nem engedte meg, hogy a lázadó csőcselék ellen fegyvert használjon a katonaság. Károlyi éstársai ennek köszönhették, hogy hatalomra jutottak...

*

Ezalatt odalenn a cattarói öbölben fellázadt a magyar flotta. *Horthy Miklós tengernagy, a »Novara« legendás hőse, megfojtotta a lázadást és megmentette a monarchia tengerészetét.* Amikor az admirális megindította a lázadók ellen a vizsgálatot, két táviratot talált a zendülő matrózoknál. Az egyik Károlyi Mihálynak szólt, a másik Trockijnak. Horthy Miklós a lázadókat azonnal felakasztatta és helyreállt a nyugalom. Az admirális sokkal okosabb volt, nem telefonálgatott a királynak, hogy szabad-e akasztatni, hanem rögtön intézkedett.

Így kellett volna tenni Lukachichnak is, felakasztatni azt a 30-40 matrózt, akik éltetni kezdték a forradalmat és Károlyi Mihályt társaival együtt börtönbe vetni. Akkor talán kikerülhettük volna a forradalmat...

Október 31-én reggel Károlyi József főhercegnél volt kihallgatáson. A főherceg közölte Károlyival, hogy Ő Felsége felhatalmazásával megbízta őt a kormány megalakításával. Károlyi elfogadta a király kinevezését és visszament a nemzeti tanácsba, amely akkor már a városházára költözött. Károlyi megalakította a kormányt. A névsor ez:

Belügy: gróf Batthyány Tivadar. Kereskedelemügy (ideiglenesen): Búza Barna. Pénzügy (ideiglenesen): Károlyi Mihály. Munka- és népjóléti: Kunfi Zsigmond. Vallás- és közoktatásügy: Lovászy Márton. Hadügy: Linder Béla. Közélelmezés: Nagy Ferenc. Nemzetiségi miniszter: Jászi Oszkár. A pénzügyminisztérium politikai államtitkára: Szende Pál.

*

Október 31-én ragadta magához Károlyi a hatalmat. A házak falain és a kirakatok üvegén délután már ott rikoltott háromszínű papírokon: Éljen a magyar nemzeti tanács!

... És amerre csak mentem, mindenütt a szemembe ötlött, bármerre fordultam, hogy elkerüljem őket, mindig eléim kerültek és éreztem, hogy lelkem szelíd bársonyát letapossák és gúnyosan röhögnek ezek a szavak szomorú arcomba.

Hideg verejtéktől csapzó hajamat lengette a szél, arcom lángban égett, amint lihegve, tikkadtan botorkáltam hazafelé a Dunaparton. A folyópartra menekültem, ahol alig járt valaki, még látni sem akartam az embereket. Révedező tekintettel kérdeztem a Duna hullámainál és a tovaszálló gomolygó szürke felhőktől: mondjátok meg, mi lesz velünk, szegény magyarokkal?...

De azok nem feleltek, csak hullámozgottak, úsztak tovább az őszi alkonyatban, mi pedig sülyedtünk egyre lefelé ...

Hazaérkezve átfutottam az esti lapokat. Gróf Andrássy Gyula, az osztrák-magyar monarchia utolsó külügyminisztere különbékét kért. Szinte hallottam kérő, kétségbeesett hangját. Aharctéri jelentések is kedvezőtlenek voltak, az összes frontokon hátrált a magyar sereg.

... Es itt felesküdt a katonaság a nemzeti tanácsra. Az utcáról egyhangú katonalépések ritmikus ütemét hallottam; kinéztem az ablakon; a közeli Radetzky-laktanyából négyes sorokban jöttek a katonák, mindegyiknek a vállán volt az úti-

ládája és mentek a pályaudvar felé, haza. Borgózós fejfel éltették Károlyi Mihályt és örültek, hogy haza mehetnek.

Autók, nagy otromba teherautók száguldottak át dübörögve a Margit-hídon, tengerész-suhancok ültek benne, fegyvereiket durrogatták és a háromszínű zászlót lengették, mintha nemzeti ünnep lenne . . . Megállították a szembe jövő kocsikat, szekereket, lekergették az asszonyokat, embereket és mintha a legtermészetesebb dolgot művelnék, a rablók felültek és tovább hajtottak. Azok szegények pedig a kociút közepén álltak és siránkoztak az éjszakában . . . Hiába kértek segítséget a többi emberektől...

— Mi lesz velünk? Folyton ez zúgott az agyamban és eszembe jutott az a lelkesedés, amellyel a magyar háborúba ment. Azóta sok-sok hitves gyászolja könnyes arccal és szívfacsaró fájdalommal hős életepárját, menyasszony a vőlegényt, gyermek az édesapát, testvér a testvért... Hány dicső hős honvéd forró vére festette égő pirosra a Doberdó kőszikláit és hány korhadt fakereszt búsul szerb földön, az orosz-lengyel határszélen, és a Kárpátok suttagó tölgyfalombjai alatt...

Mint egy szomorú álomkép, elvonult lelki szemeim előtt a négyéves háború. . . Istenem, hát ezért volt minden? A felárgolás, a lelkesedés, a hazaszeretet, a harci riadó, a hősi halál. .. Hős magyar vitézek, daliás leventék ezért siettetek a háborúba? ... A mi hadseregünk világhírű lett és a magyar hősiességet az egész világ csodálta. A szerb és az orosz fronton, a Kárpátok irtózatos csatáiban és a Doberdó sziklás hegyormain drága magyar vérell írhatta fel a történelem a Karszt szikláira a magyar hősök dicsőségét és vitézségét. . .

Ezért ontottátok a véreket dicső magyar honvédek száz-ezrei, hogy itthon összeomljon minden? Ezért harcoltatok a frontokon bőszi tigrisként, dühös oroszlánokként, hogy ezalatt itthon gyáva kalandorok kezükbe ragadják az ország kormányrúdját és elárulják a hazát? Hát azért volt a négyéves háború, hogy az ezeréves Magyarország felboruljon, mint egy kártyavár? . . .

*

... Az utcai fülsiketítő zajtól zúgott a fejem, szédülve támolyogtam szobámban. Odalenn nagy tömeg verődött össze. Az emberek Károlyi plakátjait olvasták, aki mint az ország

megmentője, a békét hirdette. A rekedthangú tömeg éljenzett; hogy mit, azt bizonyára ők maguk sem tudták.

A »forradalom« éjszakáján az Astoriában, Károlyi így szólt a barátaihoz:

— »Minél kisebb lesz az ország, annál nagyobbra nővök én. Mikor ellenzéki vezér voltam, megvolt egész Magyarország, most, mikor miniszterelnök lettem, elszakadt Horvát-Szlávia, mire köztársasági elnök leszek, tíz megye marad és mire király leszek, öt megyéből fog állni Magyarország!«

Ha hallották volna ezt azok a megcsalt milliók, akiknek a »forradalom« reggelén ezt hazudta:

— Magyarországot csak én menthetem meg!

De a félrevezetett tömeg éljenezve ünnepelte. A katonák sapkáján ott fehérlett az őszirózsa, a halottak virága. Űgy rémlett előttem, mintha ez az őszirózsás kóválygó *tömeg egy* temetésre menne. Eltemették a dicsőséges magyar múltat és Nagy-Magyarországot ... Az ország sírjáról lelopták a halottak virágait és feltűzték sapkájukra Kár oly király sapkarózsája helyébe. Balga gyászmagyarok, ostoba gyászvitézek önmagukat is eltemették...

Zúgó, lüktető agyam nem hagyott aludni. Kis drága húgommal félelmünkben összeöleleztünk és halkán beszélgettünk. Babus fel akart vidítani, csicssergett kedves gyermekhangján, de én többnyire hallgattam. Éjfél tájban János bátyám felrántotta az ajtót; ijedt arca fájdalmas lelki izgalmakat árult el. Némán, hangtalanul leroskadt egy kék selyem karosszékre.

— Mi történt az Istenért? — kérdeztem kétségbeesve.

— Hát nem tudjátok? — zokogott a hangja — kitört a forradalom és megölték Tiszát...

Arcát kezeibe temette és hárman zokogtunk, hulló könnyeinkkel sirattuk a vasakarátú kemény magyart, Tisza Istvánt. Vele együtt most már igazán eltemethetjük a dicsőséges glóriával koszorúzott verőfényes, boldog magyar múltat...

Könnyek közt aludtam el, sirattam a legnagyobb politikust és sirattam szegény forradalomba borult, elveszett szép magyar Hazámat...

*

Mintha egy rossz álom lett volna, úgy érzem mindig, ha néha-néha elhomályosult képzeletemben mégis eszembe jut. A jóra mindenki szívesen gondol vissza, de a rosszat hamar iparkodunk

elfelejteni. Így vagyok én a forradalommal és a kommunizmussal is. Ki szeretném törölni az emlékezetemből ezeket a gyászos időket és nem akarok soha többé visszagondolni azokra a borzalmas hónapokra. A lelkemben gyászfátyollal takarom el az 1918. október 30. és az 1919. augusztus 1. közötti időket.

*

Hogy is volt csak? Félre kell lebbentenem emlékezetemről a gyászfátyolt, hogy képzeletemben pár percre újra meg-elevenedjen a »forradalom« képe . . .

. . . Hajnalban Babus húgom ijedten rázott fel álmomból. Kedves kis arca mintha könnyektől lett volna nedves.

— Manyikám, úgy félek, azért költöttelek fel, mert olyan rossz volt egyedül félni. . .

Odakünn még alig pirkadt a hajnal és világosodni kezdett. Fűlsiketítő lárma, ordítózás hatolt be az utcáról. Hatalmas teherautók száguldozva dübörögtek végig és ilyenkor rezgett az egész ház, mintha össze akarna dőlni; az ablaküvegek zörögtek a csillár kristályüvegjei és üveggyöngyei halkán, ritmikusan összekoccantak, mintha a szalonban a zenélő óra ezüstcsengetésű hangján játszott volna bánatos, egyhangú halk melódiát. . .

— Azt hiszem, kitört a forradalom, — szoltam — de azért ne félj kis Babuskám. Jöjj, nézzünk ki az ablakon.

Egy pillanat alatt meleg ruhákat kaptunk magunkra és kinyitottuk az ablakot. Hideg, esős, kellemetlen ködös szél csapott az arcunkba és fogvacogva néztünk le az utcára. Odalenn sűrű tömegekben feketéitek az emberek ezrei és rekedten ordítottak:

— Éljen a forradalom! Éljen a köztársaság! Éljen Károlyi Mihály!

És micsoda boldog, kipirult, örömmámortól sugárzó arcok. Le szerettem volna kiáltani:

— Ti balga, ostoba, félrevezetett emberek, ugyan minek örültök? Mikor inkább zokognunk és gyászolnunk kellene forradalomba taszított szegény Hazánkat. . .

Es ezekben a gyászos, tragikus órákban a katonák letépték a tisztok csillagjait, meg a sapkarózsát és exaltait leányok fehér őszirózsát tűztek a helyébe. A forradalmi katonaság felvirágozott teherautókon járta be a várost, a csócselék megéjlenezte őket,

mire fegyvereik durrogatásával válaszoltak. Olyan volt egy teherautó, mintha az élőhalottak virágos sírja megindult volna a temetőből, ide-oda száguldván, sehol nyugalmat nem találva. . .

A frontokról hazaözönlő katonaság is a nemzeti tanácshoz csatlakozott. Mikor az Astoriában megjelentek, egy tiszt eskette meg őket:

— Esküdjetek katonák!

Es a »forradalom« reggelén felhangzott a nemzeti tanácsra tett eskü sok-sok ezer magyar katona ajkáról.

*

A nemzeti tanács intézkedésére hajnalban szabadon bocsátották mindazokat, akik felségsértés, lázadás és izgatás miatt voltak letartóztatva. Az első, aki a fogház kapuján kirohant, Lékai-Leitner János volt, aki két héttel a »forradalom« kitörése előtt merényletet követett el gróf Tisza István ellen a parlament előtt.

November 1-én a reggeli lapok ridegen, szárazon közölték Tisza István meggyilkolását. Fájó szívvel hadd örökítsem meg a történeti hűség kedvéért én is ezekben a sorokban. . .

A Hermina-úti Roheim-villában lakott gróf Tisza István a feleségével. A nagyasszony mindig a férje mellett volt; talán azzal a bizonyos női sejtéssel megérezte a közelgő veszélyt és hitvesi szárnyaival akarta megvédeni. . . Mindig elkísérte az urát a Házba, sokszor láttam, amikor Tisza felkísérte a feleségét a karzatra, megcsókolta a kezét és lesietett, hogy a miniszterelnöki bársonyszéken foglaljon helyet. Csak elnéztem, hogy ez a kedves öreg emberpár milyen idillikus boldogságban élt.

A zavaros napokban felesége, rokonai és közeli ismerősei kérve kérték, hogy utazzon el vidéki birtokára, míg itt a hangulat lecsendesül. De Tisza István hajthatatlan maradt; azt felelte, hogy ő nem fél és bátran szembenéz a sorssal.

A destruktív párt lapjai már október elején támadták Tiszát, úgyhogy a közvélemény nagy része ellene foglalt állást, mert azt hitték, hogy ő ellenzi a békét. Ennek a sajtóhadjáratnak volt a következménye, hogy Lékai-Leitner október 16-án merényletet követett el Tisza István ellen, amint a Házból eltávozva autójába akart ülni feleségével együtt, de szerencsére a soffőr a merénylő kezéből kiütötte a revolvért.

Tisza István ellenezte a háborút, de ezt kevesen tudták róla, mert ezt a meggyőződését ritkán hangoztatta, ő volt az, aki a nemzetet összetartásra és erőfeszítésre buzdította. Előre érezte, hogy a háború elvesztésével az osztrák-magyar monarchia is felborul és Magyarország elveszett; előre látta, hogy veszített háború esetén Magyarország feldarabolása elkerülhetetlen. Minden alkalmat megragadott, hogy békét kössünk; Károly király is akarta a békét, de II. Vilmos német császár telhetetlen hatalomvágyában abban reménykedett, hogy kedvezőbb békét köthetünk. Hiába beszélte rá Tisza a német császárt a béke megkötésére, ő mindig ellenezte. A négyéves háborúnak tehát Vilmos császár volt az oka és mégis sokan Tisza Istvánt okozták.

Jellemző, hogy már október 31-én reggel az a hír terjedt el a városban, hogy Tiszát megölték. A hír nem volt igaz, de az bizonyos, hogy már napokkal előbb a nemzeti tanácsban többen tervezték Tisza meggyilkolását és a halálos ítéletet maga Károlyi Mihály pecsételte meg.

31-én délelőtt két férfi kereste Tiszát; felesége arra kérte, hogy ne fogadja őket, de ő azt felelte, hogy nem fél. Dolgozószobájában fogadta a két látogatót; az egyik tiszt uniformisban volt és ezt kérdezte:

— Önnél lakik az a cseh gazember, aki engem elítélt? Itt rejtegeti?

Tisza István becsületszavát adta, hogy nem rejteget senkit. Erre a két gyanús látogató távozott. Bizonyára Károlyi kémei voltak, akik meg akarták tudni, hogy Pesten van-e Tisza?

Ebéd után eljött hozzá sógora, Sándor János és unokaöccse, báró Radvánszky Béla. Mind a ketten könyörögve kértek, hogy ezekben a puszkaporos napokban menjen vidékre. De sajnos, nem sikerült őt a távozásra rábírní.

— Sohasem bujkáltam, — mondta — most sem fogok!

Azt mondják, hogy aznap délután öt óra felé Kéri Pál, — Károlyi bizalmasa és egyik legjobb barátja — az Otthon-körben kihúzta az óráját és így szólt:

— Tisza csak még másfél óráig fog élni.

Este hat óraker nyolc fegyveres katona vette körül a villát. Négyen az utcán maradtak, négyen pedig átmásztak a kerítésen. Dr. Sándor László rendőrőkapitány közbenjárására

Tisza István őrizetére kirendelt nyolc csendőr volt a villában, akik a földszinten kártyáztak, fegyvereik a falhoz voltak támasztva. A négy katona rájuk rivallt:

— Most ütött Magyarország órája! Szégyeljétek magatokat, hogy most is őrzitek azt a gazembert, aki miatt négy évig szenvedtünk. Menjen innen, akinek kedves az élete! — és a csendőrök eltávoztak.

A nagy lármára kijött a hallba Tisza István, felesége és unokahúga, Almássy Denise grófnő kíséretében. Tisza a kezében revolvert szorongatott.

— Mit óhajtanak?

— Tisza Istvánt keressük.

— Én vagyok.

A katonák szemrehányásokat tettek;

— Nyolc éve vagyok katona, ön az oka ennek a háborúnak, ön az oka, hogy ezren és ezren elesetek, milliók szenvedtek, lakoljon érte! Eljöttünk, hogy leszámoljunk.

— De fiaim, nem én vagyok az oka a háborúnak . . .

— Tegye le a revolvert!

— Leteszem, ha maguk is félreteszik a fegyvert.

— Álljanak félre a nők!

— Nem állunk!

Tisza egy kis asztalra dobta a revolvert. Almássy grófnő a nagybátyja elé *vetette* magát.

Az egyik katona újra ordított:

— Álljanak félre a nők!

Semmi válasz. Pogány József így szólt:

— Kegyelmes úr, ütött az utolsó óra!

Ebben a pillanatban négy lövés dördült el; Tisza elterült a földön, felesége és Denise felsikoltottak. Az egyik golyó Almássy Denise orrát sértette meg. A hölgyek leborultak Tisza Istvánhoz, aki még élt és tompa, halálküzdelmes hangon suttogva így szólt;

— Meglőtték. . . végem van . . . Ennek így kellett lennie . . . Jaj, a fejem...

A katonák hirtelen eltávoztak. A merénylők a következők voltak: Pogány József, Dobó István, Sztanykovszky Tibor és Horvát-Szanovics Tivadar. A gyilkosság előkészítésében részt vettek: Kéri Pál, Gaertner Marcell, Hüttner Sándor főhadnagy és Csernyák Imre százados.

Pár perc múlva szegény jó Tisza István halott volt. Mikor megérkeztek a mentők, az orvos csak a halált tudta konstatálni és csak Almássy grófnőnek nyújthatott segílyt.

Férje holtteste mellett egy zsámolyon ült a hűséges hitves, az ura kezét szorongatta és üvegesedő szemmel révedezve tekintett a drága halottra.

Este megjelent a villában Sas hadnagy, Linder adjutánsa és a kormány részvétét tolmácsolta .

— Ezt a részvétet nem köszönjük meg — felelte ridegen Radvánszky báró, Tisza unokaöccse.

Károlyi a következő részvétáviratot küldte gróf Tisza Istvánnénak:

»Emberi kötelességemnek tartom, hogy legnagyobb politikai ellenfelem tragikus halála fölött őszinte és mély részvéte-met fejezzem ki. Károlyi Mihály.«

Tisza Istvánné összetépte a táviratot.

Károlyi Mihály koszorút is küldött Tizának; a szalagra az volt írva: »Legnagyobb politikai ellenfelemnek, emberi ki-engesztelődésül. Károlyi Mihály.«

A gyászoló család a szemétre dobatta Károlyi koszorúját.

Károlyi, aki gyermekkorá óta rajongott a forradalomért, a forradalmi napokban nevetve mondta barátainak:

— »Tisza az egyetlen ember, aki utamban van, el kell tenni láb alól. Magyarországot csak én tudom megmenteni a háborútól, ha köztársaság lesz és én vezetem. Nem bánom, ha szét is kell tépni az országot, csak Budapest maradjon az enyém.«

Első terve sikerült, megölette Tiszát. Talán ha az ő meggyilkolását meg lehetett volna akadályozni, bizonyos, hogy nem lennének ilyen szomorúan megcsónkítva. Tisza István lángeze, erős energiája és vasökle megóvott volna bennünket «ttól a nagy szerencsétlenségtől. De sajnos, a nagy államférfi halott volt. Elvesztettük. . .

Aznap éjjel felravatalozták Tiszát és reggel titokban szállították el Gesztre kihült tetemét. Ősi birtokán helyezték örök nyugalomra a geszti sírboltban. Két hűséges nő kísérté el utolsó útjára: az özvegye és Almássy Denise. Temetésén csak kevés-számú jó barátja jelent meg. Szomorú dolog, hogy a Tisza-párt éppen aznap lépett be a Károlyi-pártba.

Tisza Istvánt eltemettük és a napok óta szunnyadó forradalom krátere vulkánikus erővel tört ki. . .

A nagy államférfi halálának harmadik évfordulóján, 1921. október 31-én a nemzet a miniszterelnöki palotában egy emléktáblát állíttatott fel Tisza István emlékére, amelyet Kisfaludy Stróbl Zsigmond szobrászművész készített. A márványtáblát babérkoszorú öleli át; fölül egy kardot tartó turulmadarat ábrázol, alatta van a magyar címer és ez a felirat:

»Gróf Tisza István m. kir. miniszterelnök emlékének, aki a hazáért élt, s érte vértanúhalált halt.«

Legyen ebben a sivár jelenben, egy boldogabb jövő küszöbén Tisza István nagy szelleme a mi vezérlő csillagunk ...

*

. . . Mialatt Tiszát megölték, Lukachichot letartóztatták és a nemzeti tanács foglyaként az Astoria-szállóba vitték.

A kommün bukása után egy szép nyári napon találkoztam báró Lukachich Géza altábornaggyal, aki érdeklődésemre elmesélte nekem letartóztatásának és menekülésének a történetét. Átadom a szót Lukachichnak.

— »November 1-én délben a katonai parancsnokság tiszti étkezdéjében ebédeltem, mikor jelentették, hogy a katonatanács megbízásából, egy bizottság vár engem hivatalos szobámban. Befejeztem az ebédemet és felsiettem. Hunke altábornagy, Kobek Kornél volt főispán, Csernyák Imre százados és Szántó Béla hadnagy, — a későbbi vörös hadügyi népbiztos — voltak a látogatóim. Hunke altábornagy előadta, hogy a nemzeti tanács őt bízta meg a budapesti katonai parancsnoksággal és kért, hogy adjam át neki a parancsnokságot/Azonnal hívtam a vezérkari főnököt, akinek az átadásra vonatkozólag néhány utasítást adtam.

Szántó hadnagy közelebb jött hozzám és ezt súgta:

— Közölni szeretnék valamit Excellenciáddal.

— Ugyan mit? — kérdeztem.

— Azért jöttünk, hogy a katonatanács megbízásából Kegyelmes Uramat átkísérjük az Astoriába; további rendelkezésig ott kell maradnia.

— Ha kívánják, megteszem, de miért haragszanak reám?

— A kivégzésekért . . .

Az átadás után autóba ültünk és az Astoriába robogtunk. A nemzeti tanács egyik szobájában tartottak őrizet alatt. Az egyik tisztet megkérdeztem:

— Meddig kell még itt maradnom?

— Előbb civil ruhát szerzünk, úgy kell innen menekülnie,, nehogy a tömeg felismerje, mert különben testi épségéért nem vállalhatunk felelősséget. . .

Előkerítettek egy civil ruhát és átöltöztem. Azután többen az Astoria Magyar-utcai kis kapujához kísérték. Ott beugrottam egy autóba és másnap sikerült külföldre szöknöm. Majdnem tíz hónapig voltam távol, pár nappal ezelőtt érkeztem vissza, most már elmúlt a veszély és hála Istennek, újra itthon vagyok. . .

*

Október 31-én este kilenc órakor tették le az esküt a Károlyi kormány tagjai ő Felsége Károly király megbízottja, József főherceg kezébe.

Azt a feszületet, amelyre a Károlyi-kormány József főhercegnél az esküt letette, József Ferenc főherceg őrizi lakosztályában; egy alkalommal megmutatta nekem a történelmi nevezetességű feszületet.

Érdekesen írja le Windischgraetz herceg naplójában azt a beszélgetést, amelyet a Károlyi-kormány kinevezéséről Károly királlyal folytatott.

»Megkérdeztem, — írja Windischgraetz — letette-e Károlyi az esküt?

— Igen, — válaszolt nevetve a király — azt hiszem, első ízben történt, hogy a miniszterelnök telefonba mondta az esküt. A miniszterek József főherceg kezébe tették le az esküt.

Erre aztán a magyar kormányról kezdtünk tárgyalni..

— Alig ismerem az új kormány tagjait — mondta a király.

Csodálkozásomnak adtam kifejezést, hogy Károlyi ilyen minden színvonalon aluli kormányt állított össze, alig vannak szakemberei, hogyan akar ezekkel valamit elérni?

— *Ki a hadügyminiszter? Linder ezredes? — kérde a király. — Nem ismerem.*«

Mi ez, ha nem »forradalom«? A király nem ismeri a hadügyminiszterét! Akinek a személyét gondos megválogatással mindig az uralkodó szokta megjelölni! Hogyne, hiszen a had-

ügyminiszternek a legfőbb hadúr bizalmi emberének kell lennie: kezében tartja a hadsereget, amely az uralkodóra tett esküt. Es Károly király nem ismerte a hadsereg fölött rendelkező minisztert. Ez már a legteljesebb anarchia!

»Szemrehányásokat tettem a királynak, — írja naplójában Windischgraetz — hogy elfogadott ilyen kétes összeállítású kormányt, mert ezek a miniszterek csak személyes érdekeiket ápolják és igazán nem törődnek a tömegekkel, melyeknek javát a király szívében viseli. Megmondtam, hogy szívesebben láttam volna tiszta parasztkormányt, vagy szocialista kormányt (csodálkozom Windischgraetz kijelentésén), mint a polgárság egészségtelen rétegeinek képviselőit, Jásziékat és Szendééket.

— *Fel séged tulajdonképpen túlsok felségjogot adott ki a kezéből, adja Isten, hogy meg ne bánja. Ha maga a király nem királyhű, ugyan ki legyen akkor királyhű az államban?»*

Ebben Windischgraetznek tökéletesen igaza volt, éppen úgy, mint abban, amikor ugyanezen beszélgetés alkalmával őva intette a királyt Károlyitól. Ekkor felelte Károly király azt, amit egy előző fejezetben már idéztem:

— »Nem, nem, Károlyi becsületes ember, Magyarországon mögötte állnak a tömegek, minden élönkkel őt kell támogatnunk, ő most a miniszterelnök, *megparancsoltam, hogy minden rendelkezésre álló fegyveres erő az ő parancsaihoz tartsa magát.*

Hogy milyen fájdalmasan és borzalmasan csalódott a király Károlyiban, azt megmutatták a következő napok tragikus eseményei.

Ezeknek a történetét 1918. nov. 11. mesélte el József főherceg a bátyámnak. Azt a beszélgetést a forradalmi időkben nem lehetett nyilvánosságra hozni.

November 1-én délután Károlyi, Batthyány, Jászi és Kunfi a legnagyobb izgalom jeleivel keresték fel a főherceget. Batthyány a két keze közé tartotta a fejét, a szobában fel-alá futott. Kijelentették, hogy a helyzet tarthatatlan, a hangulat rohamosan változik, Károly királytól mindenki elfordul, mert ő (Károly király) tudott a horvátok elszakadásáról, e törekvésüket támogatta, s így királyi esküjét megszegte, mindenki a köztársaság felé hajlik, amely feltartóztathatlanul jönni fog.

A nemzeti tanács mindezek után elhatározta, hogy olyan kormányt, amely egy esküszegő királynak tett esküt és amely

a köztársasági hangulatnak ellenszegül, egyszerűen letartóztat. Károlyi, Batthyány, Jászi és Kunfi kijelentették, hogy elkerülhetetlenül szükséges, hogy a király esküjök alól fölmentse őket. Arra kérték József főherceget, hogy ezt oly megjegyzéssel jelentse be a királynak, hogy az egyedüli helyes megoldás, amely a helyzetet még megmenthetné, Károly király azonnali lemondása volna.

Károlyi végül precizírozta a kibontakozás lehetőségét — feltéve, hogy ez még nem késő — s felkérte a főherceget, hogy a királlyal a következőket közölje:

A kormány még aznap proklamációt fog kiadni, amelyben kijelenti:

1. Hogy hatalmát a néptől bírja, de nem érzi magát feljogosítva, hogy az ország kormányformája fölött döntsön, ez irányban az országgyűlés döntését kívánja;

2. Hogy evégből azonnal összehívja az országgyűlést, melynek rögtön ki kell mondania az ország teljes függetlenségét; meg kell alkotnia a sajtószabadságról, az egyesülési és gyülekezési jogról, valamint az általános, egyenlő, titkos választójogról szóló törvényeket. A kormány fel fogja hívni az országgyűlést, hogy ezek tekintetében legkésőbb 24 órán belül határozzon; ha a Ház ezeket elfogadja, jó, ha azonban nem fogadná el, akkor a nemzeti tanács oktrojálni fogja ezeket.

3. Hogy 4-6 héten belül választást rendel el és az új országgyűlés mint alkotmányozó gyűlés fog dönteni az ország államformájáról, nevezetesen hogy királyság maradjon-e, vagy köztársaság legyen-e.

Ezt Károlyi közölte telefonon Károly királlyal. Jelentése végén kijelentette még, hogy a kormány ugyan kész arra is, hogy lemondjon, de egy más kormány sem hozhat jobbat.

Károlyi azután, hogy telefon jelentését befejezte, Jászival egy másik szobába ment, hogy telefonon beszélhessen a nemzeti tanáccsal, ahonnan felhívták.

Ezalatt József főherceg telefonon beszélt a királlyal. Vázolta úgy a pillanatnyi helyzetet, mint saját helyzetét és arra kérte a királyt, hogy Károlyit és miniszter társait ne oldja fel az eskü alól.

A király e beszélgetés folyamán feloldotta József főherceget esküje alól és felhatalmazta bármilyen fogadalom letételére.

Mialatt József főherceg Károly királlyal telefonon beszélt, Károlyi és Kunfi, akik a nemzeti tanáccsal való telefonbeszélgetésüket befejezték, magukon kívül berohantak a főherceghez és a telefonba kiáltották körülbelül a következőket: »A köztársaság rohamlépésekkel közeledik! Egyetlen út van, amely segíthet még! A király mondjon le! Ha ezt nem teszi, erre erőszakkal kényszerítik!«

Gróf Batthyány Tivadar hangosan zokogni kezd, egy pamlagra rogy, Károlyi és Jászi halotthalványan, reszketve állanak József főherceg mellett.

Közben megszakadt Károly királlyal a telefonösszeköttetés; csak pár óra múlva sikerült újra helyreállítani, úgy hogy József főherceg újra jelentést tehetett a helyzetről. Közben gróf Károlyi telefonbeszélgetést folytatott apósával, az akkor Bécsben Károly király mellett levő gróf Andrássy Gyulával; a beszélgetés után Károlyi azt jelentette József főhercegnek, hogy Andrássy közlése szerint a miniszterek feloldatnak esküjük alól. Ezek után Károlyi és minisztértársai József főherceg palotáját azzal hagyták el, hogy a köztársaság kikiáltása elkerülhetetlen.

Hogyan árulta el Károlyi Belgrádban Magyarországot?

Október 31-én került »kormányra« Károlyi Mihály. Első és legfontosabb dolga volt, hogy a hadsereget szétzülessze, hiszen ezt követelte a szervezett hazaárulás érdeke. Először a hadsereget kellett tönkretenni, nehogy a harctérről épen hazatérő hadosztályok a »kormány« ellen forduljanak és katonai erővel megakadályozzák az ország tönkretételét, a vörös berendezkedést.

Linder, Károlyi hadügyminisztere, november 2-án az Országház-téren a nemzeti tanácsra esküt tevő katonasághoz beszédet intézett, amelyben a pacifizmus mellett tett hitvallást. »Az új győzelmes élet — mondta — a pacifizmus jegyében születik meg. Nem kell hadsereg többé. *Nem akarok többé katonákat látni!*«

Akkoriban teljes fegyelmezettségben, zárt kötelékekben több, mint 28 magyar hadosztály volt hazatérőben a frontról. Károlyiék, akik nem akartak többé katonákat látni, akik

Magyarország felbomlására törekvő hatalmukat féltették a szervezett katonai erőtől, mindent elkövettek, hogy e hadosztályok szétzülljenek. Nem gondoskodtak hazaszállításukról, élelmet, vonatokat nem küldtek eléjük, ellenben megkeresték a hadsereg-főparancsnokságot és az ausztriai nemzeti tanácsokat, hogy a határra érkező magyar csapatokat fegyverezzék le, ezenkívül szocialista agitátorokat küldtek a hazatérő katonák elé. Hogy a Károlyi-kormány csakugyan tett intézkedést a magyar csapatok lefegyverzésére, bizonyítja a hadsereg-főparancsnokság következő szövegű körtávirata: »A hadsereg-főparancsnokság ő Felsége jóváhagyásával elrendelte, hogy a magyar kormány sürgős kívánságának meg kell felelni, hogy *Magyarország területére egy csapat se lépjen fegyveresen*. A fegyvereket a vasúti berakodás előtt a hatóságoknak kell átadni.«

Szétbomlasztani, szétzüllesztani a katonai erőt mindenáron, — ez volt a Károlyi-kormány vezető gondolata. A diszkreditálás, a megtévesztés és a csalás eszközeivel ennek a célnak az elérésére törekedett.

József főherceget azzal csalták meg, hogy az eskü letétele után ráruházzák a hadsereg főparancsnokságát. József főherceg azt hitte, hogy ezzel megmentheti hazáját; azt remélte, hogy a hadsereg fölött való rendelkezéssel megvédheti Magyarország határait, a katonai hatalmat a kezében tartva, a kormány balrafordulását megakadályozhatja és a haza érdekeit szolgálhatja. Mindenki érezte és tudta, hogy József főherceg sajnó szív-fájdalommal ment hazája és dinasztíája ellenségei közé esküt tenni. De nem tehetett egyebet. A király határozott kívánságára tette le a fogadalmat. Néhány nappal az eskü után a várt megbízatás helyett József főhercegnek értésére adták, hogy »a változott viszonyokra való tekintettel a kormánynak nincs módjában, hogy ígéretét megtarthassa«.

*

A szisztematikusan és tervszerűen kigondolt hazaárulás rendszeréhez hozzá tartozott az is, hogy Károlyi kormánya nem ismerte el a páduai fegyverszüneti szerződést, amelyet az osztrák-magyar hadsereg-főparancsnokság nevében *Weber* gyalogsági tábornok kötött meg *Diaz* tábornok, olasz főparancsnokkal, aki viszont az entente-hatalmakat képviselte. *A szerződés, amelyet*

november 4-én kezdődő hatállyal kötötték meg, Magyarország integritását biztosította, amennyiben Magyarországra vonatkozóan az országhatárt jelölte meg demarkációs vonalul. Weber tábornoknak ezirányú kérdésére Diaz tábornok helyettese, *Badoglio* tábornok, az olasz vezérkar főnöke, kifejezetten úgy nyilatkozott, hogy azokon a frontokon, amelyekre vonatkozóan a feltételek nem jelölnék meg közelebbi vonal-megnevezést, az országhatár tekintendő demarkációs vonalnak. Még a Károlyi-kormány is ezen az állásponton állt november 4-én. *Rubint* altábornagy megemlíti »Az összeomlás« c. könyvében, hogy a magyar hadügyminisztériumban egy ügyszerződést talált, amely a következő záradékkal volt ellátva: »A fegyverszüneti határozványok rendkívüli kiadásként hozandók a sajtó által nyilvánosságra. Ezen rendkívüli kiadásnak a fegyverszüneti határozványok képeznek a magvát. Fel kell hívni a figyelmet a fegyverszünet egyes pontjaira, így pl. Isztria, Dalmácia és Déltirol megszállására. Feltűnő ezzel szemben — dacára, hogy a fegyverszünet osztrák részről kötött meg, — Magyarország területi integritásának megóvása. Ezen kedvező körülmény a magyar kormány azon álláspontjának köszönhető, (?) hogy a teljes fegyverletétel alapján áll. « (?)

Ez az utóbbi kitétel ugyan nyilvánvaló hazugság, mert hiszen az entente nevében tárgyaló olasz hadseregfőparancsnokság nem is tudott a magyar kormány fegyverletelési rendeletéről, — a fontos az, hogy a *Linder* vezetése alatt álló hadügyminisztérium maga is konstataulta, hogy a páduai szerződés Magyarország területi integritását biztosítja. Akkor még a maguk számára akartak ebből Károlyiék tőkét kovácsolni, később azonban meg gondolták, a rendkívüli kiadásokból nem lett semmi; *Károlyiék a páduai szerződést elejtették, aminek nyilván az volt az oka, hogy ez a szerződés hűsz hadosztály fenntartását engedte meg Magyarországnak.*

Azok után, hogy Károlyiék a páduai szerződést magukra nézve kötelezőnek elfogadták, azok után, hogy tudomásul vették, hogy e szerződést *Diaz tábornok az olasz, szerb és román fronton levő összes entente-haderők nevében kötötte*, azok után, hogy világos volt előttük, hogy *e szerződés az összes frontokra érvényes erejű*, — Károlyi hirtelen taktikát változtatott és a sajtó képviselői előtt olyan nyilatkozatot tett, hogy a kormány megunta

már a fegyverszüneti tárgyalások huza-vonáját és önállóan fog intézkedni. *Akkor beszélt Károlyi huza-vonáról, amikor már a fegyverszüneti szerződés perfekt volt! Ennél bizonyítóbb dokumentumot nem lehet produkálni arra, hogy Károlyiék megfontoltan és tudatosan elárulták az országot! Meg akarták hiúsítani a szerződést, mert félték az entente által is engedélyezett katonai erőőtől!*

A közvéleményt azzal vezették félre, hogy Károlyinak kitűnő összeköttetései vannak az entente-tal, amely hamarosan megköti velünk a békét, — Károlyi kedvéért (!) — a nemzeti-ségek tőle elfogadják az autonómiát, úgyhogy a háborús nélkülözések egy csapásra megszűnnek. Károlyi hozzálátott a pokoli terv megvalósításához. Előbb Páduába akart utazni, hogy még külön is fegyverszüneti szerződést kössön Magyarország nevében. A jugoszláv nemzeti tanács azonban nem biztosította Károlyi számára az átutazást. Ezért a Belgrádba való utazást választotta. Károlyi megkérte *Franchet d'Espérey* tábornokot, az entente balkáni haderőinek főparancsnokát, hogy Belgrádban találkozhassak vele. *A francia tábornok ekkor Konstantinápolyban tartózkodott, — ez a körülmény is eléggé jelzi, hogy az entente mire helyezte a fősúlyt. Nem Magyarországra, hiszen a Magyarországgal szemben való feltételeket az olasz fegyverszüneti szerződés feltárta; Magyarországot az entente Olaszország, érdekkörébe utalta. Az entente — illetőleg Franciaország és Anglia — a keleti kérdéssel volt elfoglalva. Franchet d'Espérey tábornokot meglepte Károlyi kérése, de azért repülőgépen Belgrádba utazott, hogy Magyarország miniszterelnökével tárgyaljon.*

Károlyi november 7-én érkezett Belgrádba. »Kíséretében« voltak: Jászi Oszkár, Garami Ernő, báró Hatvány Lajos a nemzeti tanács, Bokányi Dezső a munkástanács, Csernyák százados a katonatanács képviselőjében, néhány minisztériumi hivatalnok és öt újságíró. Este hét órakor jelent meg a küldöttség Franchet d'Espérey tábornok előtt. Hogy micsoda nagyszerű összeköttetései voltak Károlyinak az entente-tal, — kiderült a fogadtatásnál. Károlyi bemutatta a küldöttség tagjait; a tábornok nem fogott kezét velük és le sem ültette őket. Szemtanuk állítják, hogy Franchet d'Espérey toporzékolat dühében, amikor megtudta, hogy a katonatanács és a munkástanács képviselői is jelen vannak.

— *Hát már ilyen mélyre süllyedtek önök?* — kérdezte Károlyitól.

A továbbiakban Franchet d'Espérey valósággal gorombáskodott Károlyival, aki a maga »demokratizmusában« és »pacifizmusában« odáig ment, hogy a teljes díszbe öltözött tábornok előtt társaival együtt sportruhában jelent meg. El lehet képzelni, hogy a »magyar küldöttség« milyen benyomást tett a francia tábornokra. Politikában, történelemben sokszor kis dolgok, futó impressziók a döntők. Franchet d'Espérey egy csürhetársaságot látott maga előtt, nevetlen frátereket, akiknek az illendőségről fogalmuk sem volt. *Ezek* reprezentálták Magyarországot; a tábornok a küldöttség formájáról, megjelenéséről alkotott magának véleményt egész Magyarországról és közállapotairól. Valljuk meg: joggal. Csoda-e, ha elzüllöttnek látta egész Magyarországot, csoda-e, ha megragadta az alkalmat ahhoz, hogy új feltételeket szabjon — hiszen katona volt! Miért ne tette volna? Hiszen *Károlyi azt hangsúlyozta előtte, hogy Magyarország leteszi a fegyvert, a páduai szerződést nem ismeri el érvényesnek*, mert a magyar nép akaratát csakis a magyar nép küldöttei képviselhetik. *Ezek* a küldöttek! Rövid gorombáskodás után a francia tábornok vacsorázni ment, Károlyit és társait pedig faképnél hagyta. Vacsora után Károlyi felolvasta francia nyelvű memorandumát, amelyre a tábornok több megjegyzést tett.

Franchet d'Espérey a legnagyobb zavarban lehetett; kijelentette, hogy a dolgot jóváhagyás végett közölnie kell Párisban. Károlyi a fegyverletétel bejelentése után visszautazott Budapestre. Károlyi attól félt, hogy a tömeg, amely a keleti pályaudvaron várta, esetleg megtudhatja a hazaárulást, tüntetni fog ellene és a tüntetésnek komolyabb következményei lehetnek, ezért a ferencvárosi pályaudvaron megállították az udvari vonatot és titokban szálltak ki; a belgrádi székelyekkel egyenként szállingóztak be a megcsalt fővárosba.

Károlyi Belgrádban egy századost hagyott hátra a Párisból érkező válasz átvételére. November 9-én érkezett meg Clemenceaunak Franchet d'Espéreyhez intézett távirata, amely, azt tartalmazta, hogy a tábornok *csak katonai kérdésekről tárgyalhat*. Párisban — úgylátszik — sehogy sem értették a dolgot; csakugyan érthetetlen is volt. A »magyar kormány« miután

értesült Clemenceau válaszárol, Linder hadügyminisztert küldte ki Belgrádba, a szerződés aláírására. És mivel Clemenceau maga sem tudhatta, hogy mi történik a balkáni káoszban, kiadott egy dodonai tartalmú rendelkezést, hogy Franchet d'Espérey csak katonai kérdésekről tárgyalhat. A belgrádi zavart élénken elárulják a dátumok. Clemenceau francia miniszterelnök távirata november 9-én érkezett meg, Linder 11-én jelentkezett a szerződés aláírására, de 12-én sem álltak vele szóba, — nem tudták, hogy mit csináljanak. 13-án végre magukhoz rendelték Lindert. *Négy nap kellett hozzá, míg az entente rájött arra, hogy mi történt Magyarországon; négy napig tartott, míg végül az entente rájött arra, hogy Magyarország az ölébe hullott, — anélkül hogy kinyújtotta volna érte a kezét.* Úgylátszik, ez a négy nap sűrű távirat váltás közben telt el, mert időközben Belgrádba rendelték Henrys francia tábornokot, aki ekkor már a »Magyarországot megszálló hadsereg parancsnoka« címet kapta. Négy nap kellett hozzá, míg az entente egy hadosztályt ki tudott küldeni a balkáni hadseregből; négy napra volt szükség, amíg a balkáni haditervet megváltoztatták és megszervezését is keresztülvitték; négy napra volt szükség, hogy a módot is megtalálják arra: hogyan lehet a szerződést formailag is létrehozni. A belgrádi szerződést *nem Franchet d'Espérey írta alá, hanem Misics szerb és Henrys francia tábornok neve szerepel rajta. Ez a diplomáciai forma fejezte ki azt, hogy az entente balkáni hadseregét átcsoportosították, ez fejezte ki azt, hogyha már Károlyiék mindenáron sürgették Magyarország megszállását, az entente nem térhetett ki előle.*

Az entente akkor még nem is gondolt arra, hogy Magyarország ellen vonuljon. Erről tanúskodnak az angol és francia lapok helyzetképei, amelyek arról számolnak be, hogy a balkáni hadseregnek legalább kéthónapi előkészületet kell tennie a Duna-vonal átlépésére. Ismerni kell ezenfelül az erőviszonyokat. Franchet d'Espérey balkáni hadserege, amely négy hadosztályból állt, már kezdettől fogva gyenge volt. Ezek közül egy angol hadosztály — a legerősebb — Konstantinápoly felé vonult, a Dardanellák biztosítására, ami Anglia legfőbb érdeke volt; egy francia hadosztály Bulgáriát szállta meg, a szerb hadosztályok pedig kifáradtak a harcban: elérték céljukat, hazájukat visszafoglalták; a háborút befejezettek tar-

tották és otthonukba akartak visszatérni. Magyarország megszállására senki sem gondolt, — se Franciaország, se Anglia, se Szerbia. *Csak Károlyi és Linder sürgették az ország megcsonkítását.*

Ki lehetett ez elől térti?

A belgrádi szerződés megkötésével a Károlyi-kormány 1918 november 13-án Magyarországot a Szamos felső völgyétől a Maros, Tisza vonalától, a Dunától a horvát-szlavón határig, Besztercétől a Szabadka-Baja-Pécs-vonalig, Pozsonytól Kassáig a románoknak és a szerbeknek önként kiszolgáltatta. Ami ezer éven át a miénk volt, azt oda kellett adni. Ezenfelül a Károlyi-kormány kötelezte magát arra, hogy a Mackensen-hadsereget, ha az tizennégy napon belül nem vonul ki az országból, lefegyverzi.

A Mackensen-hadsereget!

Tudni kell, hogy ez a hadsereg több mint 80.000 fegyveres katonát számlált, nem is számítva a román fronton álló magyar csapatokat. *Ezzel a haderővel fel lehetett volna tartóztatni a románokat és a Duna-Száva-vonalon álló entente-haderőket.*

Világos: *a belgrádi szerződéssel Károlyiék kinyitották a Magyarországra vezető legerősebb kapukat; a Dunát, a Szávát és a Kárpátokat. Valósággal invitálták az ellenséget, amelyet nemcsak arról biztosítottak, hogy Magyarország leteszi a fegyvert, hanem arról is, hogy a Magyarországon álló egyetlen még számbavehető fegyveres hatalomnak, a Mackensen-hadseregnek — amely a határok megvédésére kötelezte magát — lehetetlenné fogják tenni az ellenállást, a balkáni hordák beözönlésének meggátolását.*

Csak természetes, hogy ezután a csehek is megmozdultak és követelték a Felvidéket. A Károlyi-kormány pedig semmiféle védelmi intézkedést nem tett, hanem kijelentette, hogy a cseh előnyomulást jogtalanak tartja ugyan, de *jegyveresen nem áll ellen.* Mert pacifista.

Vaknak és ostobának kell lennie annak, aki nem veszi észre *a legnyiltabb és legkörmönfontabb hazaárulást, amelyre Károlyiék tervszerűen, gonosz megfontoltsággal készültek. Eladták az országot és megnyitották a beözönlő hordák előtt az ország kapuit.*

A köztársaság kikiáltása és Magyarország megszállása.

A hadsereget eltüntette a föld színéről Károlyi; beletaszította a mesterségesen felidézett zűrzavar örvényébe, amely nyomtalanul elnyelte. Károlyi tendenciáit módfölött jellemzi a páduai fegyverszünetnek a belgrádival való összehasonlítása: Diaz még hűsz hadosztályt és sértetlen területet engedélyezett Magyarország számára; Franchet d'Espérey, kétségkívül azoknak az impresszióknak és híreknek hatása alatt, amelyet Károlyiéek belgrádi fantasztikus megjelenése keltett, a hűsz hadosztályt leszállította hat gyalogos- és két lovashadosztályra: Magyarország katonai erejét egy balkáni államocska nívójára sűlyesztette le és az ország lezűllöttségének konstatálásával kapcsolatban megnyeste a területét is. Természetes, hogy Károlyiéek kapva-kaptak ezeken a feltételeken, hiszen sohasem lehet tudni, nem ébrednek-e fel az emberek a homlokukra zuhant első taglóütések kábultságából és nem áll-e az élükre egy tetterős tábornok, aki elsöpörheti az egész lázadó csöcseléket és helyreállíthatja a rendet.

A hadsereg elsűlyesztése után Károlyi Mackensen impozáns hadseregét is megsemmisítette intrikáival; Mackensen tábornagyot törbe csalta és internáltatta. Károlyinak nem az volt a fontos, hogy Magyarország területét megvédelmezze a románok ellen, hanem ellenkezőleg: ez a hisztérikus gonosztevő azon fáradozott, hogy ne legyen egy maroknyi haderő sem Erdély határán, amely a gyenge erejű és félve előre tapogatózó románokat megállíthatna volna és meg tudja akadályozni, hogy a keleti Kárpátok érintetlenek maradjanak, éppen úgy, ahogy érintetlenek maradhattak volna az északi Kárpátok is a szintén szervezetlen csehekkel szemben. Károlyi előre kidolgozott tervek szerint végrehajtott hazaáruló munkájának teljességéhez még az is hozzátartozott, hogy összezúzza az alkotmányt és eltávolítsa a királyt is, hogy hatalma zavartalan lehessen.

November 9-én Vilmos császár fejéről lehullott a korona. Összeomlott a bajor és a szász királyi trón is, megszűntek az összes német fejedelemségek és hercegségek. Csak egy Hohenzollern viselt koronát a fején, odalenn az áruló, Oláhországban.

Károly király, Ausztria császára kiáltványt intézett az osztrák néphez, amelyben kijelentette, hogy személyével sem akar útjában állni az eseményeknek és elismeri azt a döntést, amelyet Német-Ausztria jövőendő államformájára hozni fog. Bécsben november 12-én proklamálták az osztrák-német köz-társaságot.

Ezalatt Károly király családjával együtt elmenekült a forrongó császárvárosból és eckartsau kastélyába költözött. A királyi pár bús némaságban, katasztrofálisan, elhagyottan bal-lagott le az aranyhajú, angyalarcú kis gyermekekkel a schön-brunni kastély lépcsőin. Azelőtt hódoló udvari nép és éljenző mágnássereg földig hajolt a hatalmas monarchia uralkodópárja előtt. . . Most akármerre néztek, nem láttak senkit, nem haj-longott senki, mindenki elhagyta őket, egyedül maradtak. . .

. . . Mialatt autóba szálltak és elhagyták a schönbrunni kastély kapuját, a kis Ottó trónörökös hiába szalutált és jüiba integetett kis kezével jobbra, balra, mint máskor.

— Hiába köszönök, ma nem látják meg, — mondta szo-morúan a szőkefürtű Ottó. — Apa, miért nem köszönnek ne-künk az emberek? Mama, miért könnyes a szemed?

... De a kérdésekre nem kapott választ. A kastélyt meg-szálló népörség vörös sapkarózsás katonái elfordították a fejü-ket, az örség nem lépett fegyverbe, nem hangzott a trombita és a kürt jel. Alig fordultak ki az udvari autók a kapun, a kas-télyra felhúzták a vörös zászlót és az osztrák kétfejű sast vörös rongyokkal takarták le . . .

... A boldogtalan uralkodót és sorsüldözött családját az „ autók száguldva röpitették a dunamenti Eckartsau felé . . .

November 13-án, egy nappal az osztrák-német köztársaság kikiáltása után négy magyar zászlósúr: herceg Esterházy Miklós, gróf Dessewffy Emil, gróf Széchenyi Emil és báró Wlas-sics Gyula Eckartsauba utaztak azzal a küldetéssel, hogy szólít-sák fel Károly királyt a trónról való lemondásra. Hosszas tárgya-lások után a király megkérte a magyar főurakat, hogy szöve-gezzék meg az okmányt.

Mialatt Wlassics a lemondó okiratot megszövegezte, a ki-rály elment vadászni, mert a kastélyban egy falat élelem sem volt és a királynak vadat kellett hozni, hogy a családja éhen el ne pusztuljon. Egy óra múlva boldogan jött vissza a király és

örömmel hozott két nyulat. Bejött a királyné is és szomorúan mesélték, hogy alig van ruhájuk, csak az, amit a menekülés utolsó pillanataiban sietve összeszedtek. Több éjszakán ágynemű nélkül aludtak és az osztrák kormányzótanács, amely pártfogásába vette őket, még csak nem is válaszolt kérésükre.

— Nous étions tout seuls — mondta bánatosan Zita királyné, mire a főurak megígérték, hogy nem hagyják el őket és intézkednek, hogy minden kényelmük meglegyen.

Az okmány elkészült és Károly király lassan, gondolkozva, reszkető kézzel írta alá a szöveget és kitörő férfisirással, zokogva ráborult hűséges barátja, főudvarmestere, gróf Hunyady József vállára. Egy szem sem maradt szárazon ...

A nyilatkozat szövege a következő:

»Trónralépésem óta mindig arra törekedtem, hogy népeimet minél előbb a háború borzalmaitól megszabadítsam, amely háború keletkezésében semmi részem nem volt.

Nem akarom, hogy személyem akadályul szolgáljon a magyar nemzet szabad fejlődésének, mely iránt változatlan szeretettel vagyok áthatva.

Ennélfogva minden részvételről az államügyek vitelében lemondok és már eleve elismerem azt a döntést, amely Magyarország jövőendő államformáját megállapítja.

Eckartsau, 1918 november 13.

Károly« s. k.

. . . Károly király lemondó okiratának nyilvánosságra kerülése napján, november 15-én ünnepelte 25-ik házassági évfordulóját Budapesten a magyar Habsburg, József főherceg és hitvese, Augusztia főhercegasszony. A szomorú viszonyok között elkövetkezett házassági évfordulón nem akartam elmulasztani az alkalmat, hogy legőszintébb érzelmeimet ne tolmácsoljam a főhercegi párnak. József Ferenc főherceg és Libits társaságában mentem fel a rózsaszalónba, ahol együtt volt az egész főhercegi család. Augusztia főhercegnő szürke ápolónői ruhában, József főherceg tábornagi díszben volt: mintha szimbóluma lett volna ez annak, hogy mind a ketten a hazáért küzdöttek azon a helyen, ahova sorsuk és hivatásuk állította őket. Szinte jól esett tábornagi egyenruhában látni a főherceget, hiszen a for-

radalom napjaiban a tisztek gallérjáról a megbolondult utcai nép levagdalta a csillagokat. Kifejeztem szerencsekívánataimat, nem tudtam elhallgatni a szomorú idők aktualitását; átadtam az évfordulóra készített szerény ajándékomat: egy-egy saját hímzésű finom pókhálószerzi ezüst csipkekendőt és két cikket, amelyeket azokban a napokban írtam két hetilapba József főhercegről. Azután nagyon komoly dolgokra terelődött a szó: a főherceg a forradalomról beszélt és a forradalom éjszakájáról. Sok megkapó részletet, amelyet a nyilvánosság számára meg lehetett írni, ebben a könyvben az események sorrendjében, a maguk helyén említettem meg.

A melegszívű főherceg hangján átrezgett a néma fájdalom, mialatt mesélt, majd így folytatta:

— Kedves bátyjával tegnap hosszasan beszélgettem, ő is csodálkozott, hogy a körülményekhez képest elég nyugodt vagyok.

— De mondja, mit csinálhatunk egyebet? — szólt közbe Augustza főhercegasszony.

Beszélggettünk az akkoriban megjelent »József főherceg« című könyvemről, irodalomról és zenéről. De újra csak a forradalom felé terelődött a diskurzus, látszott, hogy viharban, veszélyben élünk, nem tudtuk ezt a témát kikerülni.

— Nem tehetek róla Fenséges Uram, — mondtam — de nekem Károlyi nem tetszik, az az impresszióm, hogy becsap mindnyájunkat. Tudom, hogy Fenségedet ő beszélte rá és kényszerítette a köztársasági esküre. Ez úgy fáj nekünk. . .

— *Higyje el, nekem sokkal jobban fajt, de nem tehettem más-képp, annak sajnós, úgy kellett lenni...*

Ezalatt a szomszéd szobából élénk kacagás hangzott. Oda-néztünk. A kis Magda főhercegnő mulattatására a nagyok mindenféle játékot kieszeltek; József Ferenc főherceg egy spanyolfalra mászott fel és onnan nevetett a kis hűgára.

— Mit csinálsz Józsi? — kérdezte mosolyogva József főherceg.

Elragadó kép volt ez. Látszik, hogy milyen boldogságban és szeretetben élnek. Ők a mi nemzetünk féltett büszkeségei, a Habsburg-család magyar tagjai, akiket a szívünkbe zártunk és a szeretetünk melegével becézünk . . .

Ilyen idillikus boldog családi életet élt a főhercegi család, mintha odakünn nem zúgott volna a hideg forradalmi szél . . .

Olyan volt ez a főhercegi családi idill, mint valami kedves, friss oázis a forradalom sivatagában. Es másnap ebben a sivatagban felébredt a számum, a pusztító számum . . .

November 16-án — miután, Károlyiék mindent alaposan és sátáni számítással előkészítettek — színpadi külsőségek közben kikiáltották a köztársaságot. Megelőzőleg a képviselőház kimondta feloszlását; a főrendiház pedig — ahogy az elnöklő Wlassics Gyula óvatosan és mindent fenntartóan kihirdette a határozatot — tanácskozásait berekesztette. Utána következett a nagy cécó. A képviselőház kupolacsarnokában összesereglett egy csomó ember, akiket a budapesti nemzeti tanács, mint a vidéki nemzeti tanácsok állítólagos kiküldötteit — rendelt ki, természetesen minden törvényes megbízás nélkül. Hock János, az elnök bejelentette a képviselőházban és a főrendiházban történeteket, majd kihirdette, hogy a nemzeti tanács »a nép akaratóból« kimondta, hogy Magyarország független és önálló népköztársaság, amelynek alkotmányát sürgősen összehívandó nemzetgyűlés állapítja meg, addig is a főhatalmat — ez volt a fontos! — a Károlyi Mihály elnöklete alatt álló népkormány gyakorolja a nemzeti tanács intézőbizottságának támogatásával. A köztársasági elnöknek, Károlyinak »beszéde« után Kunfi Zsigmond agitált félig burkoltan a bolsevizmus mellett. Beszédéből a mohó hatalomvágy kapzsi féktelensége csendült ki.

»El fog következni az idő, — mondta — amikor piros zászlókkal is ki fognak állni a népek és hatalmas szimfóniában fogják elzengeni a világszabadság diadalát.«

A kupolacsarnokban és az Országház-téren rendezett cécó híre természetesen elhatolt a külföldre is a maga leplezetlen valóságában. A külföld tisztában volt azzal, hogy Magyarország a bolsevizmus útjára lépett.

Mi pedig rettegetve láttuk idehaza, hogy az egész ország az anarchia állapotába jutott. Tengerészcsapatok alakultak csupa olyan emberekből, akik sohasem láttak tengert, ezek voltak az első terrorcsapatok, amelyek raboltak, garázdálkodtak, fosztogattak. Este nem volt tanácsos az utcán járni, nap-nap után megtörtént, hogy férfiakról a télikabátot és hölgyekről

a drága prémes bundákat lehúzták. Így festett a népszabadság, a demokrácia!

A köztársaság kikiáltása után Károlyiék szűken érezték magukat az egyetem-utcai palotájukban. Bevonultak a királyi palotába, ahol 32 termet nyitattak maguknak, akkor, amikor úri családokat két szobába zsúfoltak össze, a lakás többi szobáit pedig »elrekvirálták«.

Feljegyzésre érdemes, —hadd mulasson rajta az olvasó — hogy Károlyiné a királyi palotába való bevonulás után könyörgött férjének, hogy másnap délelőtt játsszák el újra a bevonulást és egy filmvállalat vegye fel filmre, hogy a »hálás utókor« később is gyönyörködhesen ebben a »történelmi nevezetességű« jelenetben. Es csakugyan másnap megjelent egy mozioperatőr és Károlyiék végigjátszottak a komédiát. Rengeteg nép csődült a Várba. A katonaság sorfalat állt és a katonazenekar a Himnuszt és a Rákóczi-indulót játszotta. Kezdődött az »ünnepfelvonulás«. Katinka szertartásosan lépkedett az ura oldalán, előttük tipegett két gyermekük: Ádám és Eva, mögöttük lakájok hosszú sora.

De hála Istennek, a film elromlott és nem sikerült a komédiát megörökíteni az utókor számára. Ki sem mondhatom, mennyire örültem, hogy a filmkomédia nem sikerült.

Emlékszem akkortájt, mikor a »kegyelmes asszony« a királyi palotában »trónolt«, egy alkalommal . . . grófnéval sétáltam az utcán, mikor szembejött egy autón Katinka, mellette ült a férje titkára, Jeszenszky. Mi ketten a barátnőmmel — aki Károlyiné unokatestvére — csak gyalogosan igyekeztünk. Egyszerre felkiáltottam:

— Te, nézd, ott jön bolsi Kata!

— Fordítsuk félre a fejünket, — szólta a barátnőm — nehogy megismerjen, mert én nem köszönök ennek a nőszemélynek!

Még a saját rokonai is így beszéltek róluk, tudni sem akartak Károlyiékéről,

A köztársaságot kikiáltották, Károlyi bevonult a királyi palotába, Kunfi már a bolsevizmust hirdette — és ezekben a napokban megindult a »vörös újság«. Kun Béla, aki Szamuely Tiborral, a bolsevizmus hóhérával együtt orosz fogságból Lenin küldetésében Budapestre érkezett, megkezdte bolsevista agitációját. Annyi pénzt kaptak az u. n. orosz vörös kereszties misz-

sziótól, amennyit csak akartak. Százezrével nyomatták a röpiratokat; kommunista katonákat ültettek be a telefonközpontba, több ezer fegyvert, kézigránátot, revolvért szereztek, — de Károlyiék nem tettek ellenük semmit. Hogyan is tettek volna, hiszen Károlyi — ez csak előttünk volt titok, az entente előtt nem — régóta játszott a bolsevik tüzellel. Francia lapok írták meg, hogy Károlyi már 1917 végén ajánlotta fel szolgálatait az entente-nak, hogy Magyarországon az orosz eseményekhez hasonló fordulatot fog előidézni; 1918 tavaszán pedig Svájc-ból — ahol haditerveinket árulta el — levelet írt Guilleaux francia kommunistának, amelyben felhívta, hogy dolgozzanak együtt a világforradalom kirobbantásán. Ez a levél 1919 januárjában került a francia kormány kezébe egy házkutatás alkalmával. Hogyan is tett volna Károlyi a kommunista patkányok ellen, hiszen — mint egy Budapestről, a kommün bukása után megszökött bolsevista megírta röpiratában — ez az elvetemedett hazaáruló már 1918 januárjában — tehát jóval a forradalom előtt — állandó összeköttetésben állt terroristákkal, akiket pénzzel tömött. Ez a társaság politikai gyilkosságoktól sem riadt vissza; ezek közé tartozott Lékai-Leitner János, aki Tisza István ellen merényletet követett el. A csoport vezetője Korvin-Klein Ottó volt.

»Ez a társaság — írja röpiratában a Budapestről megszökött Nánássy nevű kommunista — azt tűzte ki feladatául, hogy Tisza Istvánt és Lukachich tábornokot meggyilkolja.«

Ezeknek az adatoknak a fényében kell nézni a »forradalmat« és Károlyiék »köztársasági vívmányait«. Ezeknek az adatoknak a fényében kell gondolkodni arról: milyen lélek élt abban a Károlyiban, aki eladta a hazáját, aki a gonoszág fanatizmusával pusztította el a nemzeti erőt és kinyitotta a kapukat Északon, Délen és Keleten az ellenség előtt.

Gonoszabb, cudarabb képet még nem tárt fel a történelem. A nyitott kapukon be is tódult az ellenség, hamarabb, mintsem maga is gondolhatta volna. Károlyi, a csehek, szerbek és románok szálláskészítője precízebb munkát végzett, mint amilyenre számítottak.

Összegezzük az adatokat, mielőtt rátérnénk a legszomorúbb tárgyra, Magyarország megszállásának leírására. Még a belgrádi egyezmény is hat gyalogos- és két lovashadosztályt engedélye-

zett. Ezzel szemben a szerbek három, a románok három hadosztállal, a csehek négyezer emberrel —tehát összevéve kisebb haderővel, mint amennyi Magyarországnak rendelkezésére állhatott volna a védelemre — hajtották végre számbavehető ellenállás nélkül Észak-Magyarország, Erdély és Dél-Magyarország megszállását; a csehek 18, a szerbek 6, a románok 19 megyét rabolhattak el.

Elvesztettük Magyarország kétharmadát; Pozsonytól a Duna torkolatáig mindent eladtak a bűnös hatalomért Károlyiék. Elraboltatták a Felvidéket, a tölgyfalombos Kárpátokat, a búzatermő aranykalászos Alföld legtermőbb részét, a kékvízű bársonyos Adriát, egyetlen kikötőnk is elvesztettük ... És durva oláh bocskorok tapossák drága Erdélyünk földjét. . . Szép szülőföldünk, melytől 1918 őszén oly nehezen búcsúztunk, vajjon sejtetted-e velünk együtt, hogy akkor öleltük meg egymást utoljára?

Sem a páduai, sem a belgrádi fegyverszüneti szerződésben megjelölt demarkációs vonalakban szó sem volt Felső-Magyarországról. Kétegy nem férhetett hozzá, hogy ez az országrész Magyarországot illeti. A csehek nem csináltak ugyan titkot belőle, hogy igényt tartanak Felső-Magyarországra, de ha az ellenállás legalább egy szikrányi lett volna, egy talpalatnyi területet sem foglalhattak volna el. Mindezenfölül: a csehek igényeit a versaillesi legfőbb tanács nem akarta honorálni. *Benes* cseh külügyminiszter maga ismerte el egy a forradalom első évfordulóján mondott beszédében, hogy a Felföldért kemény diplomáciai harcot kellett vívnia. A csehek azonban szemfülesek voltak; állandóan azzal érveltek az entente előtt, hogy Magyarországon a bolsevizmus fenyeget, amelynek továbbterjedése egész Európát veszélyeztethetné és ezt csak a cseh megszállás akadályozhatná meg. Memorandumot memorandum után küldtek Parisba, amelyben a megszállás jogosultságának elismerését kérték, — de az entente nem válaszolt. Intézzék el ezt a kérdést csehek és magyarok egymás között úgy, ahogy tudják.

Massaryk, a cseh köztársaság elnöke, Prágába való megérkezése után nyomban hozzálátott a köztársaság nemzeti erejének megszervezéséhez. Elsősorban a hadsereg kereteit akarta kiépíteni. Erre a francia és olasz fronton harcolt légiókat sze-

melte ki, amelyekből egy hadtestet alakított. De legalább másfél hónapi időre kellett számítani, míg ezek a kötelékek megérkeznek és formális hadtestté alakulhatnak.

A csehek tisztában voltak a magyarországi belső viszonyokkal; Linder intézkedéseinek és hadseregromlasztó jelszavának gyorsan híre ment egész Európában; a csehek minden gondolkozás nélkül elindították a rendelkezésükre álló haderőt Felső-Magyarország megszállására. Ez a haderő 4000 fegyveres gyalogosból, 1 lovasszázadból és 2 ütegből állt. Ez a haderő — még pedig cseh haderő — később két és fél hadosztályra kibővülve, tudta megszállni két és fél hónap alatt a Felföldet, 18 magyar vármegyét!

Magyarországba való betörésüket a csehek 1918 november 11-én, tehát még a belgrádi fegyverszüneti szerződés megkötése előtt kezdték meg és 1919 február elsejére befejezték.

Mit tett ezzel szemben a Károlyi-kormány?

Egyedül Pozsony védelmére, magában a városban közel 5000 nemzetőr és egy alakulatban levő ezred állt rendelkezésre; nem is számítva az Érsekújvár ott, Győrött, Esztergomban és Komáromban állomásozó katonaságot, amely egymagában elegendő kellett volna, hogy legyen az egész felvonuló fegyveres cseh csőcselék szétverésére. Csakhogy ezt a csőcseléket kloakaszínvonalában még felülmúlta az, amely a magyar fegyverek alatt állt. A Károlyi-kormány mindent elkövetett a hadsereg szétzüllesztésére, amit azután még fokozott. Ha lett volna is a Felföld védelmére hivatott magyar csapatokban egy csöppnyi lelkesedés, azt is kiirtotta volna a »kormány.«

A csehek sürgetésére, hogy a Felföld megszállását az entente ismerje el, december 23-án, — mikor már tisztán látszott, hogy az előnyomulás a magyar fegyveres erő teljes elzüllesztésében nem vált ki komplikációkat előidéző fegyveres konfliktust, — megérkezett a válasz, amelyet *Vix* alezredes, a budapesti francia katonai misszió főnöke továbbított a kormányhoz azzal a követeléssel, hogy »az Uzsoktól Pozsonyig terjedő vonalat ürítse ki és adja át a cseheknek, mert a cseh-szlovák államnak jogában áll elfoglalni a szlovák területeket.« A Károlyi-kormány válasza az volt, hogy »ragaszkodik a belgrádi fegyverszüneti szerződéshez, további engedményeket tenni nem hajlandó, tehát nem hajlandó arra sem, hogy a demarkációs vona-

lon innen fekvő területeket katonailag kiürítse. Ha az *entente* (?) ennek dacára — a fegyverszüneti egyezmény nyilvánvaló megsértésével — mégis meg fogja szállni a kérdéses területeket és továbbra is követeli ezen területek katonai kiürítését és erőszakkal fog követelésének érvényt szerezni, vérontás elkerülése végett *nem fogunk fegyverrel ellentállni.* «

Ettől a fenyegetéstől csakugyan megijedhetett az *entente*! Minden adat, amely az oknyomozás útján felbukkan, élénken bizonyítja Károlyiék szervezett hazaárulását.

November 1-én, Linder fegyverleteteli parancsa után a déli front helyzete is gyökeresen megváltozott. Addig, míg a Duna—Száva-vonalon számbavehető katonai erő állt, a szerbek nem is gondolhattak a Duna-vonal átlépésére. A fegyverleteteli parancs azonban ezt a frontot is szétugrasztotta, úgyhogy a szerbek — szintén a belgrádi fegyverszüneti szerződés megkötése előtt — megkezdték Magyarországra való beözönlésüket. Három hadosztályt indítottak útnak, amelyek november n-éig Dél-Magyarország legnagyobb részét már megszállták, december 25-én pedig a belgrádi szerződés ellenére a Muraközt is megszállták. Hat megye jutott a szerbek kezére.

Károlyi segítő keze nélkül, amely a nemzeti erőket lerombolta, a románok sem gondolhattak volna Erdély megszállására. Romániát forradalom fenyegette, amelynek kitörését csak az tudta megakadályozni, hogy a tömegindulatokat az, elégedetlenség helyett a »diadalérzet«
útjaira tudta terelni Erdély váratlan »meghódítása.«

Románia már megelőzőleg meg akarta szállni Ukrajnát és Bulgáriát. Mind a két helyen fegyveres ellenállással találkozott, a tervet — a román belső viszonyok ziláltsága és a hadsereg gyengesége folytán — el kellett ejteni. Hogy Erdélyt megszállhassák: maguk a románok sem hitték. A katonaság nem tett eleget a behívási parancsnak, úgyhogy mikor nyilvánvalóvá lett Magyarország teljes dezorganizálódása, a román kormány a háború alatt Erdélyből Romániába menekült denunciánsokból alakított szabad csapatokat. Mikor ezek a gyenge csapatok át tudtak kelni a keleti Kárpátok szorosam, mikor be lehetett bizonyítani a román katona előtt, hogy nincs ellenség, nem kell semmitől sem tartania: nagynehezen össze lehetett szedni, roppant hosszadalmassággal három hadosztályt. Hogy milyen

nehezen tudta Románia kifáradt, csenevész karját kinyújtani az ölébe hullott Erdély felé: mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy december közepéig tartott, míg a belgrádi fegyverszüneti szerződésben megállapított demarkációs vonalat a három román hadosztály elérte.

Mindennek a feltárása után kell a helyzetet elbírálni. Az erdélyi Kárpátok szorosait több, mint másfél hadosztálynyi haderő állotta el. Vegyük ehhez hozzá azt, hogy két hadosztálynak az erdélyi frontra való szállítása folyamatban volt, amikor Linder kiadta a fegyverletételi parancsot. Ha csak a másfél hadosztály a helyén maradhatott volna, a románok meg sem merik kísérelni a fegyveres előnyomulást! Mackensen nagy hadseregére nem is lett volna szükség: egy maroknyi magyar haderő is meg tudta volna védelmezni Erdélyt, ha Károlyi és Linder nem robbantják fel szándékosan a hadsereget.

Így azonban, a Mackensen-hadsereg elvonulása után a gyulafehérvári román nemzeti tanács kimondta, hogy nem elégzik meg a belgrádi fegyverszüneti szerződésben megjelölt vonallal, hanem a Szamos—Tisza-torkolattól Szegedig terjedő vonalat követeli. December 15-én adta ki parancsát a román vezérkar főnöke a Szatmárnémeti—Nagykároly—Nagyvárad—Arad közötti terület elfoglalására. A válasz erre az volt, hogy az erdélyi kerületi parancsnokság elrendelte Erdély kiürítését; az oláhok bevonultak Marosvásárhelyre, december 24-én pedig Kolozsvárt is megszállták. Sohasem volt olyan szomorú, gyászos karácsonya kincses Kolozsvárnak, mint akkor . . .

Magyarország a feloszlás teljes képét mutatta. Hogy a szerbek és románok egymással hajba ne kapjanak: a franciák nagyobb erőket ékeltek a két hadsereg közé, Arad és Szeged katonai székhellyel. Abban az időben Magyarország területén cseh, román, szerb, francia és néger katonák tanyáztak. Csak magyar katona nem volt sehol, hiszen Károlyiék nem akartak katonákat látni...

Így festett a nagy jóindulat, amelyre Károlyi állandóan hivatkozott, hogy az entente-tal szemben egyedül az ő hatalomrajutása tudja Magyarországot megmenteni. Maradékoszággá lett Károlyi »kormányzása« alatt az ezeréves Nagy-Magyarország. A külföld pedig elszörnyűködve szemtanúja volt az ország teljes szétzúllásának.

Károlyi Svájcba Bedy-Schwimmer Rózát küldte »követnek«, akivel egyetlen diplomata sem állt szóba. Ez lett volna a kisebb baj. A nagyobb baj az volt, hogy ennek a női szörnyetegnek a reprezentálása Magyarország teljes lezüllesztésének szimbólumaként hatott a külföld előtt.

Károlyi ezzel sem törődött. Tudatosan készült romboló munkájának megkoronázására. Kormányában mesterségesen siettette a balra tolódást; külügyi államtitkárát, Diner-Dénes Józsefet szabadon engedte garázdálkodni, aki élt is ezzel a joggal: széltében-hosszában hirdette, hogy rövid idő múlva el fog következni a világforradalom. Másik bizalmi embere Kunfi Zsigmond volt, akinek a taktikája arra irányult, hogy a polgári rendből származó minisztereket kibuktassa a kormányból. Harmadik támasza Pogány József volt, akit már a forradalom első napjaiban a katonatanács kormánybiztosává nevezett ki és aki a kommunista szervezkedést minden erejével szolgálta, ha azt az álarcot is mutatta, hogy ellensége a kommunizmusnak. Ez az álarc azonban hamar lehullott. . . . Negyedik támasza Jászi Oszkár volt, aki a nemzeti légi politikát irányította: lovat adott a románok és tótok alá. A tót nemzeti tanácsokat nyomban elismerte, a román nemzeti tanáccsal autonómiáról tárgyalta: így védelmezte a Károlyi-kormány a határokat. A hadsereget megsemmisítette és az ellenséget valósággal invitálta.

A kommün „előjátéka”.

Az előző fejezetek elég világos képét tárhatták fel annak a szisztematikus romboló munkának, amelynek végrehajtására Károlyi Mihály vállalkozott és amelynek rendszere az volt, hogy le kell dönteni mindent, ami az országban nemzeti erőt, tekintélyt és súlyt jelent, ami útját állhatná a romboló törekvések hatalomrajutásának. Megmérgezni, félrevezetni a közhangulatot a békevágy táplálásával, hogy a mögöttes ország-rész hangulata átragadjon a frontra, propagandát folytatni a fronton, ledönteni a trónt, kiűzni a hadsereg kezéből a fegyvert, megnyitni az ellenség előtt a védhető határokat, összekötetésben állni az ellenséggel, még azon az áron is, ha haditervek elárulását jelenti, telekürtölni a hiszékeny tömegeket azzal,

hogy minket csak az entente-barátság menthet meg, azután zsebrevágni az entente részéről kapott és megérdemelt inzulust, — konok következetességgel így dolgoztak Károlyi Mihályék.

Franchet d'Espérey tábornok azért bánt el Károlyival olyan csúfosan, mert tudta róla, hogy kémiszolgálatot teljesített: egy francia hadvezér sem alacsonyodhat le annyira, hogy kémekkel úgy tárgyaljon, mint egyenrangú felekkel. Károlyi ugyanis elárulta Franciaországnak a készülő német offenzíva egyes részleteit. Azt is tudták Károlyiról, hogy Svájcban Lenin megbízottjával érintkezésbe lépett: ezért tudott a külföld magának világos képet alkotni arról, hogy Magyarországon bolsevizmus készül, ezért részesítették Károlyit a kellő megalázásban.

Mindezekről dokumentumok beszélnek, — amint e könyv megfelelő helyein hivatkozás is történik rájuk. A történetírás kétségtelenül meg fogja állapítani, hogy Károlyi Mihály már abban a pillanatban készült a bolsevizmusra, amikor forradalmi agitációját megkezdte, — ha talán anélkül is, hogy elég értelmi képessége lett volna annak felfogására, hogy mit jelent a bolsevizmus. Ez azonban nem akadályozta meg abban, hogy az országban állandóan ne az új társadalmi berendezkedés szükségességéről recseljen a szocialistáktól szajkómódra betanult szövegeket. Nem az értelmi képessége, hanem a gonosz-sága volt a döntő tényező, amely a nevét a világtörténelem leggyalázatosabb hazaárulóinak névsorában kell hogy elkönyvelje.

. . . Nálunk ha az események forrataka fel is röpített egy-egy bizonyítékot, — elsodorta a »forradalom« forgószele, mint valami könnyű falevelet. Érdemes a régi újságlapok között lapozgatni, felfedezni egy-egy bizonyítékot. 1918 november 19-én a budapesti munkástanács ülésén bejelentette, hogy az orosz szovjet-kormánytól távirat érkezett a magyar kormányhoz, amelyben az utóbbit felhívják, hogy alakítsák meg a magyar szovjet-köztársaságot és verjék le végleg a kapitalizmust. A »kormány« nem tagadta, hogy csakugyan érkezett egy ilyen távirat és a munkástanács jóváhagyását kibővítette azzal, hogy a magyar »kormányt« felszólították: továbbítsa a táviratot Zágrábba és Prágába. A »kormány« kijelentette, hogy a táviratot az orosz szovjet-kormány kívánságához képest továbbítani fogja.

Nem feltűnő-e, hogy a »kormány« kíváncsiságát egyáltalában nem izgatta: honnan tudta meg a munkástanács, hogy milyen távirat érkezett Moszkvából? Nem feltűnő-e, hogy a kormány nem kereste a munkástanács szovjet-összeköttetéseit, amelyek napnál világosabbak és nem csapott le a maga hatalmával erre a fészekre? Nem bizonyít-e mindent, hogy ehelyett engedelmesen kijelentette, hogy a táviratot továbbítani fogja. Válaszolt-e rá, — arról nincs bizonyíték. Aki logikusan tud gondolkozni, valószínűnek kell hogy tartsa: a válasz elme)t Moszkvába. A tartalma nem lehetett más, mint az, hogy a kapitalizmus megdöntésére még nem érkezett el az idő.

Károlyiék még nem látták elérkezettnek az időt a kapitalista rend megdöntésére. Tehát propagandát csináltak ennek a gondolatnak. Jászi Oszkár és Károlyi voltak e gondolat pionírjai. Károlyi a függetlenségi párt értekezletén már így beszélt: »A tulajdonjog elméletét csak a modern kor elméletének megfelelően fogadom el. *A jövőben ez a processzus úgysis előre fog haladni. Ezt a processzust én megakadályozni nem akarom*»... Jászi Oszkár pedig a radikális-pártban arról beszélt, hogy a *magántulajdon nem szentség*.

A katonatanács élére Károlyi Pogány Józsefet állította, a későbbi kommunista uralom egyik legvéresebb fenevadját, aki gondosan ügyelt arra, hogy a katonatanács bolsevista elemei, az orosz frontról és fogságból hazakerült, bolsevizmussal megmételtyezett katonák szélsőbaloldali törekvései érvényesüljenek. Pogány féltékenyen vigyázott arra, hogy az, aki a hadügyminiszteri székbe kerül, ne gyengíthesse a vörös mozgalmat. Károlyi az ő pártjára állt. »*Én gyorsvonatra ültem és aki nem tud követni, az szálljon le!*« — ez volt Károlyi válasza azoknak, akik lelkiismeretfurdalást éreztek.

Ugyanakkor, amikor a munkástanács Moszkvával való összeköttetésének kétségtelen bizonyosságát adta, — megindult Budapesten a bolsevista agitáció. Nem titkosan. *Nyíltan*. A »kormány« tudtával és beleegyezésével, ha ezt a beleegyezést az a lepel takarta is, hogy Károlyiék nem állták útját semmiféle politikai meggyőződés hirdetésének. Csak átlátszó lepel volt az is, hogy a Károlyi-kormány egyes tagjai a bolsevizmus ellen nyilatkoztak, hogy ezzel az egyre idegeskedőbb polgárságot elkábítsák. Ezeket az álnyilatkozatokat csak porhintéseknek

szánták, ez nyilvánvaló, hiszen ugyanakkor Kunfi, Károlyi kormányának legerőszakosabb és legbefolyásosabb tagja, a szocialista osztályuralom egyeduralmát hirdette, ami a marxi szótár értelmezése szerint a kommunizmust jelenti. Mit értek a nyilatkozatok, amikor tettek kellettek volna? Közöséges népámítások voltak ezek a nyilatkozatok, amikor a tettek a kommunista uralom megalapozása érdekében kalapálták az amúgy is szervezetlen polgári társadalmat. Még egyszer hangsúlyozni kell, mert ez a tény: a »kormány« tudtával és beleegyezésével, sőt akarata szerint történt.

Novemberben *Kun Béla* és *Szamuely Tibor*, akik orosz hadifogságba jutottak és ott kommunistákká lettek, megérkeztek Budapestre és megkezdték bolsevista propagandájukat. Kun Béla háromszázezer márkát hozott Lenintől, budapesti költségei fedezéséről pedig az itteni »orosz vöröskeresztes miszsió« gondoskodott. Egymásután adták ki a bolsevista röpiratokat, amelyeknek mintáit Oroszországból hozták magukkal. Kun Béla eleinte a vidéken kezdett agitációt, a bányavidékeken, Tatán és Salgótarjánban már arról beszélt, hogy »nemcsak megölni, de darabokra is kell tépni a burzsoáziát«. Károlyiéknek az izgatás ellen egy szavuk sem volt. Decemberben már kommunista-párt volt Magyarországon, amelynek vezérei Kun Bélán és Szamuely Tiboron kívül dr. László Jenő ügyvéd és Vágó József »Az Est« kiadóhivatali tisztviselője. A párt megvásárolt egy külvárosi nyomdát, amelyben a *vörös újságot* nyomatták. (Szégyen volna magyar könyvben nagy betűvel írni.) A polgárság ellen féktelen harcot hirdetett ez a szenny-lap: minden jó kommunistának mindennap agyon kell ütnie egy burzsoát, — ez volt a legfőbb eszmei tartalma. A Károlyi-kormány ezt az izgatást is politikának minősítette. Nyilván a maga politikájának, amelyet maga helyett — egyelőre — mások hirdettek.

December 19-én a kommunisták utcai tüntetést rendeztek a vörös gárda felállításával mellett és letépték a nemzetiszínű zászlót. A »kormány« nem tett ellenük semmit. Két nappal később megmagyarázta egy berlini távirat, hogy miért vonultak az utcára a budapesti kommunisták: a németországi kommunisták, akik spartacusoknak nevezték magukat, tizenegy millió rubelt kaptak agitációs célokra. Egy másik távirat

arról adott hírt, hogy az orosz szovjet a legnagyobb erejű propagandát fejté ki, hogy a bolsevizmus »eszméit« Oroszország határain túl terjessze. December végén Berlinben a kommunisták megkísérelték, hogy végrehajtsák a kommunista puccsot. Leverték őket. De Kunfi, aki a spartacusok készülődéseiről tudott, már a győzelmükre számított és pöffeszkedve jelentette ki: »Egy polgári kormány három percig sem tudna a helyén maradni.« És Károlyi? A spartacusok leverése után, ahelyett hogy Kun Béláékat ártalmatlanná tenné, december 31-én politikai pártnak ismerte el a kommunista-pártot, — egy nappal azután, hogy Kun Béla a kaszárnyákban arra lázította a katonákat, hogy mutassák meg hatalmukat és kergessék el a tiszteket.

Kell még több bizonyíték Károlyiék bolsevista törekvései mellett?

1919 január első hetében újra kommunista harc készült Berlinben. A munkástanács ülésén *Kúnfi a kommunistákkal való megegyezés mellett szállt síkra, Vágó József pedig már a proletárdiktatúra kikiáltását követelte.* Berlinben a Spartacusok harca még nem dőlt el. Mit tett a Károlyi-kormány?

Kiugratta polgári tagjait. Károlyi, mint a magyar köz-társaság ideiglenes elnöke, a nemzeti tanáccsal együtt Berinkey Dénest nevezte ki miniszterelnökké. A szocialisták az összes hatalmi tárcákat követelik. Tárgyalnak velük. Egynek kivételével átadták nekik az összes hatalmi tárcákat.

Mialatt Berlinben a spartacusokat leverték, Budapesten — kompromisszumot kötöttek a kommunistákkal szövetkezett szocialistákkal.

Berlinben — a szocialista kormány! — vérbefojtotta a kommunisták lázadását. Ennek Budapesten az volt a hatása, hogy ellenforradalomnak deklaráltak mindent, ami a bolsevizmusra berendezkedni készülő szocialisták útjában állt. Pogány József bejelentette a katonatanács ülésén: »Ellenforradalom: az Ébredő Magyarok Egyesülete, a MOVE, az álszékelyek, (!) a magyar irredenta és más hasonló egyesületek. Az ellenforradalom legerősebb fegyvere a sovinizmus és a területi integritás jelszava«. A »kormány« parírozott Pogánynak: feloszlatta a MOVE-t, amelyet *Gömbös Gyula* vezérkari százados alapított. Az utcákon megjelentek a Terület védő Liga plakátjai, vörös

mezőben öt darabra szakadva sírt, zokogott le a falakról szegény megcsonkított hazánk térképe, középen a megmaradt kis magyar föld és köröskörül az elrablott területek. Ezeket a plakátokat, — amelyek feldarabolásunk ellen tiltakoztak azokban a napokban, amikor a balkáni dögkeselyűk hada rászállt az ezeréves Magyarország testére, — Károlyiék letépték a falakról. A plakátok helyett, — amelyek világgá kiáltották, hogy megcsonkításunkba nem egyezhetünk bele »Nem! Nem! Soha!« — újakat ragasztottak: az ő »diadaluk« plakátjait, az egyikén Károlyi letaszította a trónról Károly királyt, a másikon pedig egy munkás vörösre mázolta a parlamentet.

A vörös terror mindent elhallgattatott. Feloszlatta *gróf Bethlen István* alapítását, az egységes kereszténypartot és a *Tormay Cécile* alapította Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségét. De a vörös terror még tovább ment. Vadászott az »ellenforradalmárookra«, akiknek mibenlétét Pogány József határozta meg: a nemzeti gondolkozású férfiakra, akiknek már a pusztá léte is veszedelmes a bolsevizmusra berendezkedni készülőknek.

Károlyi kijelentette, hogy kommunista pártállása miatt senki ellen nem szabad eljárást indítani. Február 26-án a »kormány« rendeletére letartóztatták *Wekerle Sándort, báró S zurmay Sándort, báró Sztterényi Józsefet és gróf Mikes János* szombathelyi püspököt, akiket a szentgotthárdi cisztercita kolostorban internáltak, hogy a leplezetlen vörös uralom alatt a gyűjtőfogházba kerüljenek, ahonnan csak a rémuralom bukása után szabadultak ki.

Kommunistának tehát a hajaszála sem görbülhetett meg, a vörös szempontból vett ellenforradalmárokat azonban ki akarták irtani.

A bolsevisták éltek is a »jogaikkal«: romboltak, fosztogattak egész Budapesten. A lázítókon, az izgatókon kívül Magyarországon senki sem tudta, hogy mi a kommunizmus. így történhetett, hogy mikor az agitátorok hazug, hizelgő szavakkal ecsetelték a bolsevista eszméket, a forradalmasított fejvesztett tömeg ész nélkül »beugrott« a kommunista patkányoknak.

A kétségbeesés, az elkeseredés a tetőpontra hágott. Ezer sebből vérző szívünk feljajdult a rettenetes sorscsapásoktól. Sokan nem bírták ki tovább a szenvedést és külföldre menekültek. A mágnások és a pénzarisztokrácia legnagyobb része Svájcba menekült, mi pedig egyedül maradtunk, a vörös anar-

chiával szemben védtelenül álltunk és minden percben rettegve gondoltunk arra, hogy mi lesz?

. . . Északról, Keletről és Délről naponta ezrével érkeztek a megszállt területek szegény hazátlan, bujdosó menekültjei, akik mindenüktől kifosztottan a megcsonkított anyaország forradalmasított fővárosában kerestek védelmet és hajlékot. A szerbek, csehek és románok kiutasították őket, mi pedig szeretettel öleltük a keblünkre hontalan véreinket, de egyelőre nem adhattunk nekik kényelmet és lakást, sajnos, csak vasút i kocsikban tudtuk őket elhelyezni. Szegény sorsüldözött testvéreink, a külső ellenségtől idemenekültek és a csonka haza fővárosában rosszabb helyre kerültek, mint ahonnan jöttek a bolsevizmus vörös kráterének előcsarnokába . . .

A bolsevista agitáció 1919 február 1-én hágott a legmagasabb fokra. A kommunisták a »kormány« ellen fellázították a leszerelt katonákat és a házbérfizetések megtagadására izgatták az embereket: már elérkezettnek látták az időt arra, hogy átvegyék a hatalmat. A szocialisták még ingadoznak, nem tudják elhatározni magukat: ütött-e a cselekvés órája? A kommunisták vérmesebbek voltak. Nem túrték, hogy a szocialisták lapja, a népszava, álarc mögé bújva, hol kommunista célokat hirdessen, hol meg azon töprengjen, hogy ki lehet-e már tűzni a vörös lobogót. A bolsevisták ostromot intéztek a népszava nyomdája ellen, az ütközetben a tüntetők lelőttek nyolc rendőrt és húszat megsebesítettek.

Egyszerre erélyes tudott lenni a »kormány?« Elfogatta Kun Bélát és kommunista társait. A gyűjtőfogházban a rendőrök véresre verték Lenin követét. Károlyi Mihály intézkedett, hogy a kommunista foglyokat a legjobb bánásmódban kell részesíteni. Kun Bélának ott is tovább szótték kommunista terveiknek ördögi szárait. A gyűjtőfogházban állami asszisztencia mellett szerkesztették a vörös újságot és bolsevista röpiratokat küldtek szét. Állandó látogatójuk volt Kunfi Zsigmond és Böhm Vilmos, aki közben a Károlyi-kormány hadügyminisztere lett. A szocialista miniszterek állandóan tárgyaltak a bolsevista vezérekkel *a bolsevizmus uralmának megszervezéséről!*

Közben Pogány József, aki a bizalmi-rendszer megteremtésével teljesen elzüllesztette a hadsereget, már hozzálátott a vörös hadsereg alapjainak lerakásához: rendeletet adott ki,

hogy a csapatok válasszák meg a tisztjeiket, akik a választáson kibuktak, azokat elcsapták. A »kormány« szintén a vörös uralom előkészítésén dolgozott: szocializálási minisztériumot alakítottak és a bankbetéteket zár alá vették. Azoknak a tárgyalásoknak, amelyeket Kunfi és Böhm folytattak Kun Béláék-
kal, megvolt az eredményük.

Kun Bélák a gyűjtőfogházból még Leninnel is érintkezhetek szikratávíron: a csepeli állomás egyik közege rendelkezésükre állt. Március 14-én Kun Béla átadta Böhm Vilmosnak a maga feltételeit, amelyek mellett a hatalom átvételére vállalkozik. Kunfiék már hirdetik a blöfföt, hogy Oroszországból a Kárpátok felé kétszáz ezer főnyi vörös hadsereg közeledik. Bebizonyult hazugság volt; a bolsevista lelkiismeret azonban ilyen csekélységekkel nem törődött, nekik az volt a fő céljuk, hogy a maguk uralmát megalapozhassák.

A legkedvezőbb időben érkezett meg az entente új jegyzéke, amely új demarkációs vonalat állapított meg. A jegyzék történetéhez hozzátartozik, hogy a románok fegyveres erővel akarták elfoglalni Szatmárnémetit, Aradot és Nagyváradot. Ezt akarta megakadályozni az entente, amikor új demarkációs vonalat és ezzel kapcsolatban semleges övet jelölt meg, amely *az entente fegyveres védelme alatt* állt volna a románokkal szemben.

A jegyzéket *Vix* alezredes, a francia kormány budapesti képviselője március 21-én délelőtt adta át Károlynak, aki erre azzal felelt, hogy kormányával együtt lemondott és átadta a hatalmat a kommunistáknak. Azzal a naiv és együgyű indokolással, hogy »a magyar kormány nem viselheti a felelősséget a határozat végrehajtásáért, mert nem hívták meg a békekonferenciára és nem működhetett közre a határozat meghozatalában«.

A valóság teljes kiforgatása volt ez a válasz! Tisztázni kell itt a kérdéseket. Ha Károlynak van hadserege, a románok sohasem merészkednek messzemenő tervek megvalósítására gondolni. De minthogy magyar hadsereg nem volt, — *az entente maga is igazságtalannak tartotta a román előnyomulás szándékát és meg akarta akadályozni, hogy Arad, Nagyvárad, Nagyszalonta, Nagykaroly és Szatmárnémeti román kézre kerüljön.*

Ezt a valóságot ferdítette ki Károlyi arra, hogy a nemzeti elkeseredéssel indokolta a kormánygyeplőnek a kommunisták

kezébe való dobását. Pokoli agyafúrtság kellett hozzá. Legyünk tisztában azzal: nem a korlátolt Károlyi fejében született meg ez az ördögi terv.

A jegyzéknek a hatalom átadásához és Károlyiék lemondásához nem volt semmi köze. Vix március 21-én adta át a jegyzéket; egy nappal előbb már elhatározott dolog volt, hogy Károlyit le fogják mondani, mert Kunfiék és Böhmék már megállapodtak Kun Béláékkal március 20-án. Pogány összehívta a katonatanácsot, melynek feladata lesz a proletárdiktatúra kikiáltása. Március 20-án Pogánynak a Vix-jegyzékről halvány fogalma sem lehetett. A minisztertanácson, amelyen a lemondást elhatározták, senki sem tudta, hogy kik lesznek az új kormány tagjai. Károlyiék azt hitték, hogy Kunfi lesz a miniszterelnök és tiszta szocialista kabinet fog alakulni; a városban már néhány beavatott nyíltan beszélt arról, hogy miniszterek helyett népbiztosok kerülnek uralomra. Még Károlyi sem tudta, hogy mi lesz.

Kemény Ferenc írta, hogy Kéri Pál, aki a katonatanács üléséről jött, a minisztertanácsból kihivatta Károlyit, elmondta, hogy »az egész város kommunista«, segítségül hívta Gellért Oszkárt, Károlyi sajtófőnökét és Kunfit, aki »váratlanul« megjelent, hogy lemondásra kapacitálja Károlyit. A kisdud intrikus csoport, amely teljesen a kezében tartotta Károlyit, győzött. »Hát rendben van, csinálják meg« — felelte Károlyi. Kéri és Kunfi megszövegezték a lemondási proklamációt és Károlyi aláírta.

Így készült az az okmány, amellyel Károlyi Mihály, »a magyar köztársaság ideiglenes elnöke« lemondott és átadta a hatalmat a »proletariátusnak«.

Pár perc múlva Kun Béla autón robogott a gyűjtőfogházból a királyi palotába . . .

A vörös rémuralom.

1919 március 21-én, pénteken estefelé Magyarországon rossz szelleme, Károlyi Mihály, — akiben hittünk, bízunk és végül keservesen csalódtunk — eladta az országot. Gyászos nap volt ez, örök szégyenfoltja dicső történelmünknek.

Esős, csatagos idő volt, zúgott a szél, mintha túlvilági lelkek

kétségbeesett sóhaja akart volna segíteni rajtunk, de már késő volt...

A rémuralom első óráiban egy hangversenyen voltam Babus húgommal. Még a koncert befejezte előtt a tűzoltó mondott valamit egy teremőrnek. Valaki elkapta a szavait és rémülten szaladt kifelé. Az utcán lármás, rekedt hangok, kiabálások zaja fülsiketítő hangzavarban egyesült. Mindenki tolongott kifelé, sietni kellett. Mialatt a ruhatárban magunkra vetjük prémes bundánkat, akkor vettük csak észre, hogy Babus a nagy sietségben a hangversenyteremben hagyta ezüstfletteres fehér tüll sálját, visszamentünk, de hiába, akkor már hűlt helye volt és a boldog megtaláló örülhetett a szép sálnak.

Valaki hangosan mesélte, hogy a bolsevista tömeg betört az Operába és a ruhatárból ellopták az összes kabátokat és az estélyiruhás közönség a hidegben felöltő nélkül ment haza.

Az utcán az emberek izgatottan és szomorúan adták át egymásnak a gyászos szavakat: győztek a kommunisták! A tömeg pedig rikoltozva ordított: Éljen a szovjet-Magyarország! Éljen a proletárdiktatúra!

Rémülten siettünk. Láttuk, hogy a bolsevisták a kocsikat és az autókat elkommunizálták, akik benn ültek, azokat kidobták, és ők ültek be a bőrpárnás, tükrös autókba. Végre szívdobogva hazaértünk. Drága jó Anyánk az ajtóban várt reánk, amikor beléptünk, mosoly futott át szép arcán és örömpeszeve bugygyant ki belőle a szó:

— Csakhogy már itthon vagytok! — és megölelt, megcsókolt bennünket. Vacsora után bejött velünk a szobánkba és sokáig beszélgettünk. De a fáradtságtól és az izgalomtól elálmosodtunk. Mint kis gyermekkorunkban, sokáig ott ült az ágyunk szélénél, mint egy jószágos őrangyal és álomba ringatott minket. Félálomban is éreztem arcomon puha kezének finom simogatását...

Reggelre ébredve, sajnos olvastuk a lapokban Károlyi kiáltványát, amely így hangzott:

»Magyarország népéhez! A kormány lemondott. Azok, akik eddig is a nép akaratából, s a magyar proletárság támogatásával kormányoztak, belátták, hogy a viszonyok kényszere új irányt parancsol. A termelés rendjét csak úgy lehet biztosítani, ha a hatalmat a proletariátus veszi kezébe. A fenyegető

termelési anarchia mellett a külpolitikai helyzet is válságos. A párisi békekonferencia titokban úgy döntött, hogy Magyarországnak csaknem egész területét katonailag megszállja. Az entente-misszió kijelentette, hogy *a demarkációs vonalat ezentúl politikai határnak tekinti.* Az ország további megszállásának nyilvánvaló célja az, hogy *Magyarországot felvonulási és hadműveleti területté tegyék a román határon harcoló orosz szovjet-hadsereg ellen.* A mi tőlünk elrabolt területek pedig zsoldja lenne azoknak a román és cseh csapatoknak, amelyekkel az orosz szovjet-sereget akarják leverni. Én, mint a magyar népköztársaság elnöke, a párisi békekonferenciának ezzel a határozatával szemben a világ proletariátusához fordulok igazságért és segítségért, lemondok és átadom a hatalmat Magyarország népei proletariátusának. Károlyi Mihály«.

A vörös rémuralom a hazugság jegyében indult el; végig ez is maradt a vezető motívuma. Nem igaz, hogy Károlyiék a nép akaratából kormányoztak; nem igaz, hogy a viszonyok kényszere parancsolt új irányt. A viszonyok kényszerét magyarul Károlyi Mihály, Kun Béla és Kunfi Zsigmond aknamunkájának hívják. Nem igaz, hogy az entente a demarkációs vonalat ezentúl politikai határnak tekinti. Vix alezredes ezt maga is megcáfolta. Sohasem lett volna határ a demarkációs vonalból, ha van magyar hadsereg. Nem igaz, hogy az entente Magyarországot felvonulási területté akarta tenni az orosz szovjet-hadsereg ellen; ha ilyesmiről lett volna szó, az entente első-sorban a magyarországi vörös-hadsereget támadta volna meg és verte volna le.

Mikor egy alkalommal Károlyi Mihály a forradalmi kormányzótanács érdekében Bécsbe utazott, az állomásról jövet, kocsin hajtattott a KärtnerStrassen és a Bristol-szálló előtt le-szállt, a járdáról eléje állt *gróf Salm Lajos* és kétszer pofon vágta, mialatt így szólt:

— Fogd, ez az olasz frontért jár, ez pedig Magyarországért, te bitang gazember, kutya hazaáruló!

Károlyi kétségbeesetten tekintett Salmra, de az a köréjük sereglő tömeghez így szólt:

— Emberek, ide nézzetek, ez az a Károlyi Mihály, aki Magyarországot elárulta!

Amikor a kocsis ezt meghallotta, — aki véletlenül magyar ember volt — nagyot káromkodott és az ostorával rácsapott Károlyira, azután elvágatott.

A kiáltványért, Károlyi hazaárulásának betetőzéséért és mindazért, amit Magyarország tönkretétele érdekében tett, édeskevés volt ez az inzultus, amelyben — sajnos — egy osztrák, nem pedig egy magyar mágnás részesítette.

. . . Károlyi hazugságtól hemzsegő kiáltványát nyomon követték a többiek. Kun Béláék azt hirdették, hogy a bolsevizmus kitörése csak rövid idő kérdése az egész világon; ez volt a második pillére a hatalmuknak, amelyet orozva elfoglaltak. Harmadik pillértik, amelyre építettek, az volt, hogy kétszáz-ezer főnyi orosz hadsereg közeledik a Kárpátok felé, napok kérdése, hogy a magyar vörös hadsereg kezét fogjon az oroszokkal. Kitalált mese volt ez is, csak arra volt jó, hogy a tömegeket félrevezessék és ne engedjék felébredni abból a megdöbbenésből, amely a vörös uralom kitörését követte. Időt akartak nyerni, hogy berendezkedhessenek.

Az első lépés a »tanácskormány« megalakulása volt. Kun Béla nem vállalta az elnökséget, taktikából a »díszkeresztényt«, a dróton rancigált bábót, Garbai Sándort állította a »kormány« élére.

A »szovjet-kormány« vagy ahogy ők nevezték, a forradalmi kormányzótanács elnöke Garbai Sándor lett, a »kormány« egyetlen keresztény tagja, a többi mind zsidó volt.

Külügyi népbiztos: Kun-Kohn Béla, hadügyi népbiztos: Pogány-Schwarz József, igazságügyi népbiztos: dr. Rónai-Grünfeld Zoltán, belügyi népbiztos: Vágó Jenő, később dr. Landler Jenő, közoktatásügyi népbiztos: Kunfi-Kunstatter Zsigmond, később Szamuely Tibor, földművelésügyi népbiztos: Hamburger Jenő, közéleti népbiztos: Ehrlich Mór. Ebből a »díszes« sémita társaságból állt a »tanácskormány«.

További lépése volt a vörös berendezkedésnek, hogy megszüntették a rendőrséget; ezt követte a vörös hadsereg és a vörös őrség megszervezése, mert hiszen a proletárdiktatúrának csak fegyveres erő lehetett az alapja. Végrehajtották, amit a Károlyi-kormány alatt a budapesti munkástanács követelt: a polgárság lefegyverzését és a proletárság felfegyverzését.

Rendeletet adtak ki, amely szerint az összes fegyvereket be kellett szolgáltatni és a »gyanúsabb helyeken« házkutatást is tartottak. A fegyverek beszolgáltatásánál sorba kellett állni és sajnos, senki sem akadt, aki azt indítványozta volna a kettős sorokban álló fegyveres burzsóáknak, hogy azt a pár vörös őrt fegyverezzék le, hiszen akkor még kevesen voltak.

Elhatározták, hogy a fegyelmetlen hadsereg helyébe megszerzik a vörös hadsereget. A tisztek nagy része megszökött, de akik itt maradtak, azokat bekényszerítették a vörös hadseregbe. A színházakban vörös katona-estéket rendeztek és vasárnaponként a legjobb primadonnák szavaltak az utcákon és toborozták az embereket a vörös hadseregbe való belépésre.

Ezalatt a főurak legnagyobb része gyáván viselkedett, magára hagyták Magyarországot a vörös rémmel való harcában. Legtöbben Bécsbe vagy Svájcba menekültek, akik itt maradtak, azokat Kun Bélák elfogták és a gyűjtőfogházba szállították. Sohasem volt olyan előkelő társaság a gyűjtőfogházban.

A proletárok elfoglalták a palotákat, a legszebb főúri termekbe mosóteknők és tűzhelyek kerültek és a szőnyeggel borított selyemkárpitos szalonban boldogan mosott és főzött a proletár asszony.

A nagyobb lakásokat sem kímélték, 4-5 szobás úri lakásokba helyezték a 6-7 gyermekes proletár családokat és közös konyhán kellett velük főzni. Ez a közös lakás volt a diktatúra legfájdalmasabb, legkegyetlenebb cselekedete az úri osztály részére.

»Minden a miénk!« — ez volt a hangoztatott jelszavuk, a takarékból kivették a pénzünket, elvették az ékszereinket és ellopták a lakásunkból az élelmiszereinket. Csak rendeleteket adtak ki a megszokottá, vált refrénnel: »halálbüntetés terhe alatt« — és nekünk, szegény burzsujoknak mindent be kellett szolgáltatni, úgyhogy még a mindennapi kenyerünket is elvették tőlünk. Krumpli sóval, gerstli salátával, tök és bab volt a »burzsuj«-menü. Húst hetekig nem láttunk. Akiknek már nem volt tüzelőjük, azok vendéglőben étkeztek és az éttermek bejáratánál már reggel 10 órakor sorba kellett állni azoknak, akik ebédet akartak kapni.

Hogy a mindennapi kenyeret, a tököt, vagy ahogy a pesti humor elnevezte: a szovjetfőzeléket megszerezhessük, a kör-

nyékre kellett gyalogolni. Államtitkárokat és miniszteri tanácsosokat lehetett látni, amint a hátizsákot cipelték, és megtörtént, hogy a proletárok lelőtték őket a villamosról.

De bezzeg a Hungáriában vagy ahogy »ők« nevezték: »a kis szovjet«-ben csak úgy roskadtak az asztalok a jóféle pecsenyétől és csemegéktől. Ott érkeztek Károlyi Mihályék és a »népbiztos elvtársak« családjaikkal, akik öt-hatfogásos ebédet kaptak. És a szegény burzsuj éhesen kullogott arrafelé, a vörösök még az utcát is elzárták, a Dunaparton székekkel torlaszolták el a Türr István-utcát, a Váci-utca felől pedig vörös katonák álltak őrt, s ha valaki arrafelé ment, durván rákiáltottak.

A parlament volt a »nagy szovjet«, ott tartották a gyűléseiket és ott határoztak a sorsunk fölött. A véresszájú Vágó így beszélt:

— »A burzsoáziát mind meg kell ölni, a hulláikból hegyeket kell emelni, azután a Dunába dobjuk őket vagy máglyán égetjük el.«

Rákosi Mátyás helyettes népbiztos így beszélt:

— »Ha uralomra jut a burzsoá, Csepeltől Pestig állnak majd az út két oldalán az akasztófák, amelyeken majd mi fogunk lógni.«

Böhm Vilmos ugyanezt a témát így variálta:

— »Ha módja és lehetősége volna a burzsoáziának arra, hogy a hatalma visszatérjen, nem lenne elég fa a Kárpátok erdejében, amelyből akasztófát ne csinálnának a mi számunkra.«

A vérszomjas Szamuely pedig így beszélt:

— »Nem kell félni a burzsoáktól, hűvösre kell tenni őket, »gajdesz«,* »haza kell küldeni«* őket, tegyük őket ártalmatlanokká, még mielőtt szuszogni tudnának, a Dunába kell dobni vagy fel kell akasztani a kutya burzsuj fajzatot.«

Ilyen és hasonló »szellemes« beszédek hangzottak el a gyönyörű képviselőház üléstermében, az akkori »nagyszovjet«-ben.

És Kun Béla ezalatt nyugodtan mondta a londoni »Daily News« tudósítójának:

— »Mindenki boldog lesz és mindenki jól fogja érezni magát.«

* A gyilkolásnak, a megöletésnek speciális kommunista kifejezése.

Kun Béla cserélt Károlyival, most már ő járt Károly király autóján, a lakása a Hungáriában volt, a hivatala pedig a királyi palotában.

Szamuely egy grófi palotát szemelt ki magának lakóhelyül és az egészet elfoglalta.

— Hol fog lakni a kegyelmes gróf úr? — kérdezte a hűséges öreg portás sirva és aggódva.

— Jegyezd meg te kutya, hogy már nincs se méltóságos, se kegyelmes, se gróf, csak »elvtárs«. A gazdádnak pedig már jó lakása van a gyűjtőfogházban — felelte Szamuely.

Piszkos, gyűrött alakok száguldottak végig a városon, a mi autóinkon és a mi kocsijainkon. Mindent elloptak. A Károlyi-rezsim idejében szocializálásnak nevezték a lopást, a proletárdiktatúra alatt pedig kommunizálásnak.

»Szociális termelésből fakad a jólét« — hirdették plakátjaikon; voltak ijesztő plakátok is, pl. az egyik egy fegyveres vöröskatonát ábrázolt, mellette ez a szöveg: »Reszkess, te sötétben bujkáló rémhírterjesztő ellenforradalmár!«

Az utcákon mindent lehetett kapni elég olcsón: »Valódi lopott árú!« — kínálták portékáikat az utcai árusok.

A vörös hadsereg után megszervezték a vörös őrséget, amelynek főhadiszállása József főherceg palotájában volt. A vörös őrség budapesti parancsnoka Jancsik »elvtárs« volt, aki a főkapitányság épületében székelt. Az országos főparancsnok dr. Vajda Zoltán ügyvéd, tart. főhadnagy lett, aki József főherceg palotájában, József Ferenc főherceg lakosztályában tartotta rezidenciáját. Chlepkó »elvtárs«, a »politikai megbízott«, József főherceg lakosztályában székelt és ott kínozza, vallatta a szegény áldozatokat.

A gyönyörű palotára alig lehetett ráismerni. Azelőtt ünnepeyes, fenséges csend honolt az impozáns palotában, a vörösök alatt jövés-menés, szaladgálás és lárma váltotta fel a csendet. Hetekig nem takarítottak, rettenetes nagy volt a piszok; a folyosók és a lépcsők bíborszőnyegeit szivar- és cigaretracsutkák borították, a fehér szárnyas ajtókat útmutatók és számok csúfították el, a hallban a főhercegi címerről letörték a királyi koronát, József főherceg szobráról letörték a bajuszt. Zsófia főhercegnő szalonjában a kandallón álló Erzsébet királyné márványszobrát leöntötték tintával, a főhercegi címeres gobe-

lineket letépték a karosszékekről és a falak selyemkárpitját is tintafoltok éktelenítették el. Az értékesebb tárgyakat és festményeket egyszerűen hazavitték az »elvtársak«. Három napig szabad volt a lopás az egész vonalon, csak azután leltároztak. Chlepkó »elvtárs« pl. a Bősendorfer-zongorát Kispestre vitette és egy »prolihölgy«-nek ajándékozta. Ugyan ki tudná felsorolni azt a sok kárt, amit ezek a vérszomjas, kegyetlen vadállatok okoztak.

A királyi palotában is loptak, raboltak, Kun Béla járt elől »jó« példával, »csak« egy pár szőnyeget és néhány dísz tárgyat vitetett haza. Kun Bélának a hivatalos helyisége hat teremből állt, titkárok, detektívek, vörös katonák és népbiztosok tömegén lehetett bejutni a vörös rémuralom pünkösdi királyához. Érdekes véletlen, hogy »Kun elvtárs« abban a teremben trónolt, amely most a kormányzó kabinetfőnökének, *dr. Bartha Richárdnak* a hivatalos szobája.

A vörösök felállították az ügyészség és a törvényszék helyébe a forradalmi törvényszéket, melynek elnöke dr. László Jenő ügyvéd lett és tagjai: hétpróbás vörösök, munkások, tudatlan emberek voltak. Kimondták, hogy a forradalmi törvényszék bármely órában, a szabad ég alatt is megtarthatja üléseit; ítéletei ellen felebbezés nincs; a büntetést az ítélet-hirdetés után azonnal végre kell hajtani.

A diktatúrának nagy segítőtársa volt a sajtó. A lapok »bizalmi férfiai« mind kommunisták voltak, akik ráparancsoltak az újságírókra, hogy kommunista cikkeket írjanak. Több kommunista író volt, akik a fehér érzelmű becsületes írók ellen hajsztát indítottak. A vezér Göndör-Krausz Ferenc volt, aki most a bécsi *ember* (azért sem írom nagy betűvel!) című kommunista lap szerkesztője. Göndör szervezte a »sajtódirektórium«-ot, amely minden szerkesztőségbe két-két embert küldött ki, ezek rendelkeztek, hogy mit írjanak az újságírók és milyen cikkek jelenjenek meg. Ha egy-egy cikk nem tetszett, beszüntették a lapot. Áprilisban a rendes lapokat megszüntették és csak néhány kommunista lap jelenhetett meg: a *vörös újság*, a *vörös katona* és a *népszava*.

A kommunisták az egyházat is üldözték. A papoknak a szószékről vörös szellemben kellett prédikálni, vörös katonák ellenőrizték és sokszor le is tartóztatták a papot. Rövid idő

múlva az „apácáknak és a szerzeteseknek ki kellett lépni a rendből és megtörtént az a furcsa eset, hogy az apácák férjhez mentek és a katolikus papok megházasodtak. Később a vörösök több templomot be is csukattak. Kunfi azt tervezte, hogy a templomokat mozikká vagy színházakká alakíttatja át, de elvetemdedt tervét nem merte végrehajtani. Órák alatt nagyhatalmak, királyi trónok omlottak össze; a forradalmak viharában csak egy volt, ami a lelket tartotta bennünk — az Egyház.

Kunfi egy rendeletet készített arról, hogy az iskolákat a proletárság számára kell fenntartani és az új szellemben megkezdődött a tanítás. Minden iskolába beosztottak egy »jó kommunista« vezetőt és agitátorokat küldtek ki. A történelmet eltörölték és helyette legtöbb időt szenteltek a kommunizmus fejtegetésének.

Az egyetemen a régi professzorok helyébe új kommunista tanárokat neveztek ki, ezeket mind Kunfi válogatta össze. így rendezkedett be a vörös uralom.

Április elején váratlan siker erősítette meg Kun Béláék pozícióját. Minden előzetes előkészítés nélkül Budapestre érkezett *Smuts* angol tábornok a békekonferencia megbízásából. Az volt a missziója, hogy a bolsevista kormánnyal megegyezzen a demarkációs vonalakat illetően. Kun Béla ellen javaslatokat tett, már úgy látszott, mintha a kettős monarchia testéből alakult államok konferenciára készülének a területi kérdésekben való megegyezésre, amelyben természetesen Kun Béláék »kormányá« is résztvevő volna. Ez a diplomáciai siker, — amely azonban nyomtalanul eloszlott, mert a békekonferencia nem tette magáévá *Smuts* tábornok javaslatait, — a pillanatnyi helyzetben mégis erősítette a kommunisták helyzetét. Ugyanerre az időre esik Kun Bélának egy másik külpolitikai sikere: Német-Ausztria elismerte a magyarországi bolsevista kormányt. A siker titka: Német-Ausztriának akkor *Bauer Ottó* volt a külügyminisztere, aki szintén orosz fogságban volt a háború alatt, sőt tagja volt a pétervári szovjetnek. Ausztria elismerése következtében Kun Béla Bécsbe küldhette »követeit«, akiknek egész működése abban állt, hogy nagy pénzekkel állandóan kommunista felkeléseket szerveztek. Ezt a sikert azután a budapesti kommunisták alaposan kamatoztatták: a lapjaikban, népgyűléseiken állandóan olyan hazug híreket terjesztettek, hogy külföldön is kikiáltották a proletárdiktatúrát. Hol Csehország-

ról, hol Ausztriáról, hol Szerbiáról, hol meg Németországról szóltak a hírek, amikor azután a félrevezetett emberek mégis csak rájöttek, hogy ezek a hírek csak a vörös agyvelők tudatos rémlátásai, azután azzal kezdtek operálni, hogy a legexcentrikusabb országokat tették meg a bolsevizmus színhelyévé. Afganisztán, Egyiptom, India és a többi keleti állam került sorra a kommunista híresztelések ködvilágában. Természetesen ezekből a hírekből sem volt igaz egy szó sem.

A kommunistáknak azonban a taktikájukhoz tartozott, hogy hazugságokkal tartsák magukat felszínen és erősítsék uralmukat: bele akarták préselni a tömegek tudatába, hogy az ő uralmuk tartós és örök berendezkedésű. Maguk is érezték, hogy nem hisz senki az uralmuk komolyságában. De szükségük volt erre azért is, mert április első napjaiban kezdődtek meg a szovjet-választások. Soha még ilyen választásokat nem látott Magyarország. Szavazni csak proletároknak volt szabad és azoknak sem volt egyéb joguk, mint az, hogy leadják az előre kinyomtatott hivatalos listát. Ahol nem a hivatalos lista ment keresztül változatlanul, ott megsemmisítették a választásokat. A szovjet-tagok, a kommunista képviselők kinevezésére ezt a módot találták ki az erőszak nagymesterei. . .

De nemcsak a politikában, nemcsak a falvakban erőszakoskodtak, hanem az iskolákban is. A gyermekekre ráuszították a legvörösebb izgatókat, a tanítókkal azt hirdették, hogy nem szabad tisztelni és szeretni a szülőket, a vallás ostobaság, haza nincs, ez csak a kapitalizmus ósdi fogalma. Így rombolták össze a gyermekek lelkét. Talán ez volt a kommunisták legnagyobb bűne a sok közül.

Április közepéig tartott a zavartalan vörös dáridó. Ekkor kezdődött meg a románok offenzívája. Bebizonyult, hogy a vörös hadsereg még aljasabb csürhe, mint az oláh sereg: az első negyvennyolc órában szétfutottak a vörös katonák és az oláhok akadálytalanul nyomulhattak előre. Április 18-án, nagyszombaton tartott ülést a budapesti munkás- és katonatanács a Népoperában, amelyben a vereséget bejelentették. A jelszó az volt, hogy meg kell rémíteni a burzsoáziát. Pogány József ki is jelentette: »A polgárság mától kezdve foglyunk. Vegye tudomásul a burzsoázia, hogy minden lépés, amellyel a románok, a csehek és a szerbek előnyomulnak, keserves megpróbál-

tatás lesz a számára«. Kun Béla pedig arról beszélt, hogy »az entente bennünket a francia kommün sorsára akar juttatni«. Szamuely arról szónokolt, hogy »mindenkin, aki ellenségünk, keresztültiprunk«. A gyűlésen határozatot hoztak, hogy a munkásságot fel kell fegyverezni és kikeli küldeni a frontra. Ezen a napon kezdődött meg a túsok tömeges elfogatása; ekkor terjedt el a hír a polgárság körében, hogy a kommunisták vérfürdőt akarnak rendezni.

Közben pedig a románok szakadatlanul előnyomultak. Május 2-án már úgy látszott, hogy a vörösök elvesztették a játszmát. Hivatalos jelentésükben azt közölték, hogy a románok a szolnoki hídfőt elfoglalták és átkeltek a Tiszán. Ugyanekkor a csehek bevonultak Miskolcra. Híre járt, hogy a kommunista-kormány lemondásra készül. Már a plakátok is készen voltak, amelyek a lemondást bejelentették volna. A »kormányzótanács« ülése délután öt órára volt kitűzve, elhalasztották hét órára. A lemondás bejelentése helyett — Kun Béla arról mondott beszédet, hogy a végsőkig kell kitartani és ellentállni, ha kell, lépésről-lépésre kell visszavonulni a Bakonyon keresztül Wiener-Neustadtig.

Mi történt? A lemondás elmaradásának oka az volt, hogy a vörösök maguk is feketébb színben látták vereségüket a valóságnál. A románok nem vonultak be Szolnokra, nem keltek át hadseregükkel a Tiszán, csak kisebb járőröket küldtek ki, amelyeket azután visszavontak. A szolnoki fehér gárdát, amely hamarosan megalakult, a Szolnokra rövidesen visszatérő vörösök kivégezték; Szamuely, aki megelőzőleg már egy sereg vidéki városban töméntelen akasztást rendeztetett a becstelen magyarok között, tobzódhatott a vérengzés kéjében.

Kun Bélának lemondás helyett új munkás-zászlóaljkat küldtek a frontra, amelyek meg is állták a helyüket, mert a románok nem támadtak. Az entente parancsa megállította őket a Tisza-vonalon. Így történt, hogy május elsejének megünneplése, amelyet a vörösök szörnyű nagy parádéval rendeztek, nem fulladhatott a polgárság örömmámorába. Óriási költiséggel vörösbe vonták egész Budapestet. Szobrokat, tereket vörös díszítésekkel láttak el, vörös diadalkapukat emeltek, Marx, Lenin és a népszava munkássobrát állították fel a forgalmasabb helyeken, a vörös rongyokat Bécsből hozatták,

rengeteg élőállatot adtak érte, mialatt mi éhezünk. Így történt, hogy Pogány fenyegetése kezdett valóra válni. A Battyhány-palotában felbukkant az első terrorcsapat, a »Lenin-fiúk«, akiknek vezére Cserny József volt. Így történt, hogy *Romanelli alezredesnek*, az olasz misszió vezetőjének egyre több dolga akadt: emberséges jó szívet egyre többen ostromolták, hogy mentse meg a hozzátartozóikat, akiket a vörösök elfogtak és halálra ítélték. Száz és száz emberéletet mentett meg erélyes fellépésével Romanelli alezredes, akinek a nevét felejthetetlenül a szeretetébe fogadta a magyar társadalom.

Ezekben a rettenetes izgalmas napokban voltak sokan, akik mások vigasztalására jó hírekkel traktálták a társaságot. Utólag, ha a sok biztató jó hírre gondolok, úgy érzem, hogy még hálásak is voltunk az illetőknek, mert mindig reménykedtünk, hogy talán holnap vége lesz a szenvedésnek.

A társaság egyik tagja halk hangon újságolta:

— Romanelli alezredes ma adta át Kun Bélának az entente ultimátumát, amelyben felszólítják, hogy egy napon belül adja át a helyét.

A többiek lelkesen örültek.

— Ez még semmi, — folytatta — ma délben 23.000 angol és két század olasz lovasság vonult be Nagymarosra.

— Teck angol herceg — mondta tovább — eljegyezte József főherceg leányát, Zsófia főhercegnőt.

— Éljen! — suttogták többen.

Szomorúan folytatta az élő telefonhírmondó.

— Ma reggel végezték ki Csernoch János hercegprímást, Lánczy Leót és Rakovszky Istvánt.

— Rakovszky Stefit? — kérdezték többen. — De hiszen ott ül — és a Nemzeti Kaszinó egyik asztala felé mutattak, ahol Rakovszky keserű arccal nyelte le a rossz ebédet.

— Nem értem, — mentegette magát a hírnök, — jó forrásból kaptam a híreket, de örülök, hogy ez nem igaz.

Egy másik úr azt híresztelte, hogy Bécsből az angol missziónak egy sürgöny érkezett: »Teddy holnap Pesten lesz.«

Szerinte Teddy angol csapatokat jelentett, később derült ki, hogy William Freeman angol kapitány Teddy nevű autójáról van szó, amelyet az angol misszió javítás végett küldött Bécsbe.

Ilyen és hasonló hírek keringtek, amelyeket senki sem vett komolyan, de jól esett mindig reménykedni.

Május 2-ától kezdve a vörös fronton nyugalom volt. Kun Bélának nagy vállalkozásba fogtak. Elhatározták, hogy megtámadják a cseheket. Tudták, hogy a feladat nem nehéz. Május 18-án megkezdték az offenzívát, amely meglepő sikerrel járt: Miskolc, Kassa, Eperjes csakhamar a kezükre került. Ekkor azonban Clemenceau diplomáciája alaposan az orránál fogva vezette Kun Bélát. Június 13-án táviratot küldött Budapestre, amelyben tudatta, hogy az entente Magyarország ügyével akar foglalkozni, ezért fölösleges minden vérontás és Kun Béla vonja vissza csapatait a demarkációs vonalra, ebben az esetben a románok is vissza fognak vonulni a Tiszántúlról. Kun Béla teljesítette Clemenceau kívánságát, megállította, sőt visszarendelte a győzelmes vörös hadsereget, amelynek erősödni kezdő katonai szellemét ezzel teljesen lerombolta. A románok azonban nem mutattak semmiféle hajlandóságot a visszavonulásra. Kun Béla nagyon csodálkozott, egyik táviratot a másik után küldte Parisba, hogy micsoda dolog ez, válasz azonban nem érkezett. Clemenceau, a ravasz vén róka, alaposan becsapta a tudatlan, diplomatásdit játszó Kun Bélát . . .

*

A kommün alatt hősiesen éhezünk, volt olyan nap, amikor csak egy csésze keserű feketét vagy teát ittunk, hozzá egy darab kenyeret. Néha kedves, jó barátunk, *dr. Bernard Weiss* amerikai kapitány adott néhány konzervet és más élelmiszert. Akkor nem nélkülöztünk és az a nap mindig ünnep volt nekünk. Egyik este bátyám egy egész oldal szalonnát hozott haza sugárzó arccal.

— Hol törtél be? — kérdeztem mosolyogva, mert tudtam, hogy a kék pénzünk már elfogyott és fehérért nem lehetett élelmiszert kapni, csak ruhaneműért cserébe. Kiderült, hogy orosz fogságban sínylődő szegény Zoltán fivérem csizmájáért kapta bátyám a szalonnát.

Vacsora alatt észrevettem, hogy János gondterhelten, idegesen nézett hol az egyikre, hol a másikra és hallgatott. Később kirobbant, kibuggyant belőle a szó, mint a friss forrás a hegyekből. Izgatottan indult meg ajkairól a szóáradat, mint ahogy

a lavina megindul. Az idegesség heve magával rántott mindnyájunkat és szívdobogva hallgattuk őt.

— Képzeltétek, mi történt ma délután velem . . .

Mind a négyünk arca, mint egy csodálkozó ijedt kérdőjel meredt bátyámra, de nem szóltunk közbe és ő folytatta:

— Egy civilruhás látogatóm volt a szerkesztőségben, aki Szántó hadügyi népbiztos titkárának mondta magát és okmányjaival igazolta személyazonosságát. Nem tudtam, hogy mit akarhat tőlem. X. Y. tüzérhadnagy beszélni kezdett:

— »Tanácsot jöttem kérni. Engem már napok óta rá akarnak beszélni, hogy vegyem át a terrorcsapatok főparancsnokságát. Nem tudom, hogy mit tegyek: ha elvállalom, a családomra hozok örök szégyent, ha pedig, megtagadom a kívánság teljesítését, bosszút állhatnak nemcsak rajtam, de a szüleimen és a testvéreimen is ... «

— Szántó hadügyi népbiztos titkárától mindent megtudtam, amit akartam, — folytatta János az elbeszélését — kiszolgáltatta nekem a legtitkosabb adatokat. Elmondta, hogy a népbiztosok tisztaban vannak azzal, hogy a hatalmat nem tarthatják sokáig a kezükben. Kun Béláék már tárgyalnak arról, hogy azokban az órákban, amikor a proletárdiktatúra fennállása veszélyeztetve lesz, az uralmat átadják a főhóhérnak, Szamuelynek, aki a hírhedt Cserny-féle terrorcsapattal együtt fog »uralkodni«.

Mindnyájunkon átfutott a hideg és eszünkbe jutottak azok a hírek, amelyek napok óta keringtek, hogy Kun Béláék átadják a hatalmat Szamuelynek, aki az egész burzsoázia kiirtását tervezte.

Bátyám folytatta:

— Azt feleltem a hadnagynak, hogy az ittlévő entente-missziók idejekorán közbe fognak lépni, hiszen bizonyára ők is mindenről pontosan értesülve vannak. De a hadnagy közbevágott:

— »Szántó népbiztos, aki igen bizalmas információkat közölt velem, elmondta azt is, hogy a kellő pillanatban az entente-missziókat is le fogják tartóztatni. Ártalmatlanná teszik őket. A proletariátus végső »rendcsinálásának« nem fog útjában állni semmi. Már történtek intézkedések, hogy három nap

múlva a Cserny-zászlóalj át fog költözni a Batthyány-palotából a Mozdony-utcába. A hadügyi népbiztosságtól 21, 15 és 10 centiméteres ágyúkat és igen tekintélyes muníciót, robbanó gránátokat kaptak. Az Engels-laktanya és a Böszörményi-úti laktanya legénysége egyetért velük. Ha a vörös hadsereget a fronton vereség érné, több ezredet fognak visszavonni és míg az ellenség bevonul, a terrorcsapat Budapesten nagytakarítást, vérfürdőt fog rendezni.«

A hadnagy hangja ekkor már könyörögve szólt:

— »Segítséget, tanácsot jöttem kérni, mit tegyünk? Bízék bennem. Mindent elmondtam. Az életemmel játszom, minden lépésemet figyelik, azért jöttem civilben, nehogy megtudják, hogy ide jöttem. Hallottam, hogy Ön Uram, a háborúról naponta fejtegetéseket írt, hogy stratégiával foglalkozik. Egyenesen önhöz fordulok bizalommal, a legautentikusabb helyre jöttem, hogy az adatokat eláruljam. Kérem, lépjen közbe és mentse meg a polgárság életét. . .«

Mindnyájunk arca kipirult a lázas izgalomtól, amint szólanul hallgattuk őt.

— És te mit feleltél? — kérdeztem bátyámtól és megragadtam a kezét.

— Megígértem, hogy minden tőlem telhetőt el fogok követni, hogy megakadályozzam a vérfürdőt.

— Na és azután mi történt? Tettél-e valamit? — türelmetlenkedtem.

— Azonnal rohantam a Dunapalotába az entent e-missziókhöz. A kapunál egy vörös detektív az utamat állta: — »Csak idegen alattvalók mehetnek fel«,— ordította, de én úgy tettem, mintha idegen volnék és nem érteném, nyugodtságot erőltettem magamra és beléptem a kapun. A hallban fegyveres vörösőr meredt reám, de én gyorsan felszaladtam a lépcsőn. Romanelli alezredest kerestem, de csak a segédtsíztjét találtam ott, aki azt mondta, hogy az alezredek elutazott és másnap este érkezik meg. Addig nem várhattam. Eszembe jutott jó emberem és fel-siettem az amerikai misszióhoz, *dr. Bernard Weiss* kapitányhoz, akivel sokat voltam együtt és gyakran néztük a térképet, hogy milyen hadállásokat kellett kiürítenie a vörös hadseregnek. Szerencsére otthon találtam a kapitányt és kihívtam az erkélyre.

— Tudom, hogy a szobájában mikrofon van, nem akarom, hogy a beszélgetésünket Kun Bélának megtudják, rendkívül fontos közölnivalóm van.

— Gyorsan elmondtam neki mindent, az entente-missziók letartóztatására vonatkozó tervet is és hozzátettem, hogy ilyesmire Pétervárott is volt példa és az orosz minta nagyon ragadós Budapesten.

— Mit lehet tenni? Mit tegyek? — kérdezte az amerikai kapitány.

— Kérem, utazzék rögtön Bécsbe és tegyen jelentést az entente-missziók főnökeinél, hogy akadályozzák meg a vérontást és oszlassák fel a terrorcsapatokat.

— Helyes, — felelte dr. Weiss kapitány — azonnal Bécsbe utazom.

— Feljegyezte az összes adatokat és lekísért a kapuig. Azonnal intézkedett, hogy az autója álljon készen a bécsi útra és elbúcsúztunk. Amint kiléptem a kapun, megint egy vörös őr állt elém: »Mit keres itt ez a burzsuj?« — ordította — de én egy szót sem szóltam. A Ritz előtt állt egy amerikai zászlós autó, egy ismerős amerikai tiszt ült benne, akivel pár percig beszélgettem, amíg tiszta lett a levegő, azután hazasiettem.

Ezer kérdéssel árasztottuk el bátyámat, később a többiek aludni tértek. Mi ketten magunkra maradtunk, János a szobájába hívott.

— Margit, — szólt hozzám — lehet, sőt majdnem bizonyos, hogy a vörösök megtudják, hogy Szántó titkára nálam járt és hogy mit árult el nekem. Akkor engem letartóztatnak és házkutatást tartanak nálunk. Égessünk el mindent, ami veszélyt hozhatna reánk — és az íróasztala összes fiókjait kinyitotta, minden papírlapot átnézett, egy nagy csomót a kályhába dobott és meggyújtotta. A tűz lángja fellobbant és hamuvá váltak a drága írások . . .

— Látod, milyen csacsi vagy te, — szóltam, csakhogy mondjak valamit, mert nem tudtam elviselni a nyomasztó csendet — nem fáj a szíved, hogy ezeket a kedves emlékeket, nagy emberek írásait el kellett égetni.

— Nem tettem mást. . .

— Neked is el kellett volna rejteni mindezeket. Látod én a főhercegek fényképeit, udvari és más magasrangú személyek hozzám intézett leveleit, kézirataimat, nálam levő »József főherceg« című könyvem néhány példányát, a fehérneműimet, az ezüstömet, ékszereimet és értékesebb ruháimat mind elrejtettem egy külföldi állampolgárnő ismerősöm lakásán, ahol a vörösök nem tarthattak házkutatást.

— Bár én is így tettem volna — sóhajtotta bátyám.

Egy autó zúgott végig az utcán, megremegett tőle a ház, a csillár üveggyöngyei összekoccantak.

Ijedten néztünk egymásra, mert az autó megállt a ház előtt.

— Értem jönnek! — zokogta János hangja tompán.

Megnyugtattam és megcsókoltam. Kinéztem az ablakon.

— Az autó a szemben levő ház előtt állt meg! — kiáltottam fel örömmel és mind a ketten megkönnyebbülten sóhajtottunk fel, nagy kő esett le a szívünkről.

Egész éjjel beszélgettünk. Bátyám azelőtt való nap meglátogatta József főherceget Alcsúton és kértem, hogy mesélje el részletesen, hogy mit csinálnak József főhercegek, hiszen tegnap esti megérkezése óta jóformán alig beszélünk egymással.

János sokat mesélt róluk, akikért szeretettel aggódtunk. Elbeszélte az egész látogatását és József főherceggel való bizalmas beszélgetését a legapróbb részletekig.

— Milyen kár, hogy nem mondhattad el tegnap, amit Szántó titkára ma közölt veled. Tudom, hogy nagyon érdekelné József főherceget.

— Megvárom Weiss kapitány visszaérkezését és ha már tudom az eredményt, újra elutazom Alcsútra, hogy mindent jelentsek József főhercegnek.

Már pirkadni kezdett a hajnal, világosodott. János kért, hogy menjek pihenni, ő is fáradt. Elbúcsúztam tőle és kértem, hogy aludjon nyugodtan, ilyenkor, ha már világos van, a vörösök nem mernek senkit letartóztatni. Megsimogattam az arcát és újra megcsókoltam. Látszólag megnyugodott.

Leányszobánkba érve egy pillanatra felgyújtottam a vilányt, Babus az igazak álmát aludta, gyönyörű rózsaszín arcát szelíd mosoly ragyogta be és göndör, szőke fürtéi a homloka körül gyűrűzve omlottak alá. Bizonyára angyalokról álmodott drága testvérkém. Megcsókoltam rózsaharmatos édes arcát. . .

Két rettenetes, borzalmas nap telt el. Az izgalmunk, a félelmünk, az aggodalmunk óráról-órára nőtt, minden csengetésre összerezteztünk.

Végre megérkezett Weiss kapitány. Jó hírt hozott, a terv sikerült. A megkönnyebbülés sóhaja szállt fel a lelkünkéből.

Másnap olvastuk a szovjet-lapokban, a népszavában és a vörös újságban: »az entente-missziók közbelépésére a tanácskormány elrendelte a Cserny-zászlóalj feloszlatását«.

. . . Most, amint az elmúlt idők rémségei a jelen tükrében borzadnak elémm, — csak most érzem azt a veszedelmet, amelyben akkor éltünk.

Szántó titkárának, dr. Weiss amerikai kapitánynak és — szerénytelenség nélkül jegyezhetem meg — János bátyám gyors, bravúros közbenjárásáért kimondhatatlanul hálásak lehetünk mindnyájan, hogy megmentettek bennünket a biztos haláltól.

A jó Isten áldja meg mind a hármukat. . .

József Ferenc főherceg fogsága.*

Mikor március 21-én estefelé József főhercegek megtudták, hogy kitört a kommunizmus, a borzalmas percekben együtt volt az egész család; első gondolatuk az volt, hogy menekülni kell.

Olyan hirtelen jött ez a veszedelem, hogy alig volt idejük csomagoltatni.

— Mindegyikünk részére csak néhány darab fehérműt, két-két ruhát és a legszükségesebb dolgokat csomagolják be — adta ki a parancsot József főherceg, és Augustza főherceg-asszonyhoz fordulva így folytatta:

— Az a meggyőződésem, hogy ez csak pár napig fog tartani és azután, ha minden rendbe jön, újra visszatérhetünk.

Ezalatt zaj hallatszott a parkból; József főherceg két hű szolgáját leküldte, hogy tudják meg, ki okozza a zajt.

Néhány perc múlva lélekszakadva tértek vissza és jelentték:

* E fejezetből szemelvények jelentek meg 1919 október i-én Budapesten »A Társaság«-ban és 1919 december 2 S-én New-Yorkban az »Amerikai Magyarország« karácsonyi számában.

— Fenséges Uram, a kommunisták a palotánk alsó kapuján betörték, a sofföröket lelövésssel fenyegették és elrabolták a két nagy autót, két kocsit és nyolc lovat.

József főherceg szomorúan, némán bólintott és a kezével intett, hogy elmehetnek.

Augusztza főhercegasszony megragadta az ura kezét és kétségbeesve szólt:

— Még azt sem hagyták meg, amin elmenekülhettünk volna . . .

— Károlyi megígérte az előbb, hogy gondoskodni fog rólunk és elősegíti, hogy mi észrevétlenül kijuthassunk innen és elmenekülhessünk biztos helyre . . .

A két kisebb gyermek zokogott:

— Apa, mama, mi lesz velünk? . . .

A szülők és a két nagyobb csitították őket és együtt összebújva szomorkodott a hat drága lélek.

Károlyi Mihály megígérte, ha valami baj lesz, éjféle 12 óráig telefonálni fog József főhercegnek. Éjfél elmúlt, de Károlyi nem telefonált. Libits Adolf udvari tanácsos hívta fel Károlyi Mihályt a főherceg helyett.

— Vártuk, hogy fogsz telefonálni. Mi történt? Beszélj!

— Magyarul nem mondhatom meg. Tudsz angolul?

— Igen.”

— Már nem vagyok köztársasági elnök, átadtam a hatalmat a . . .

— Akkor tehát a főhercegeknek menekülni kell . . .

Mivel a főherceg automobiljait elkommunizálták, Libits a főhercegi család részére egy autót kért Károlyitól, hogy azon menekülhessenek az alcsúti kastélyba. *Károlyi nem adott autót.* József főherceg tehát családjával együtt fájó szívvel kénytelen volt gyalog elhagyni otthonát.

Még az októberi forradalom utáni napokban többen azt tanácsoltuk József főhercegnek, hogy családjával együtt menjen külföldre. De a mi jószágos, melegszívű főhercégünk tagadólag rázta a fejét és azt mondta, hogy semmi szín alatt nem hagyja el Magyarországot határát, bármi történjen is, ő együtt akar maradni a magyarokkal, ha kell, szenvedni is fog a hazáért, bajban és veszedelemben itt akar maradni.

Ebben az elhatározásában senki sem tudta megingatni, de a budavári palotából mégis el kellett mennie. A Fenségek márc. 21-én éjjel búcsút mondtak a szép palotának, gyalog mentek el ismerősükhöz, a Városmajor-utcába, Say Győző alezredes, szárnysegéd lakására, ahol két napig tartózkodtak. 24-én hajnalban kocsin mentek Alesútra, a kastélyba vonult vissza a főhercegi család. Ebben az évszázados ősi kastélyban élt a főherceg nagyapja, József nádor, itt élt az édesapja, József főherceg és itt pillantotta meg a napvilágot a mi József főhercégünk. A kastély árnyas fái között vígan futkározott mint kis gyermek, a park útjain játszott katonásdit, itt töltötte boldog ifjú éveit és a kommün kitörésekor ide vonult vissza egész családjával.

Istenbe vetett hittel túrték a rettenetes csapást, bele nyugodtak a változhatatlanba és bízva bíztak az eljövendő szép jövőben.

Csendes visszavonultságban éltek együtt mindnyájan; József főherceg édesanyja, Klotild főhercegasszony, a főherceg nővérei, Mária Dorottya és Erzsébet főhercegnők, a főhercegi pár, Augusztia főhercegasszony és József főherceg és a gyermekek: József Ferenc főherceg, Zsófia főhercegnő, László főherceg és Magda főhercegnő.

Együtt élt a főhercegi családdal az egész kommün alatt Libits Adolf udvari tanácsos, a főherceg régi bizalmasa, birtokainak jószágkormányzója, a főudvarmesteri hivatal vezetője.

Az udvarhölgyeket el kellett bocsátani, csupán a kis Magda főhercegnő mellett maradt egy nevelőnő. Néhány komorna, szakácsné, szobalány, komornyik és inas képezték a személyzetet.

Március 29-én a vörös őrség elfoglalta a budavári főhercegi palotát minden bútossal, drágasággal, kincsel, ékszerrel és ruhával együtt. Egyszerűen besétáltak a palotába Vágó belügyi népbiztossal és dr. Vajda Zoltánnal az élükön — ez utóbbi lett a palotában tanyázó vörös őrség országos főparancsnoka — és elfoglaltak mindent. Három napig szabad volt a lopás az egész vonalon.

Vajda Zoltán, László Berthold, Chlepkó és Sárkány »elv-társak« voltak a legnagyobb urak a palotában.

Vajda Zoltán nagyon szépen viselkedett, amint ő lett a vörös őrség országos főparancsnoka és a főhercegi palotában

jelölték ki a hivatalát, azonnal végigjárta az egész palotát és rögtön halállal fenyegette meg azokat, akik lopni merészelnek. Bezáratta az összes termeket és elrendelte a leltározást, amelyen mindvégig személyesen résztvett és vigyázott, hogy semmi ne vesszen el. De, sajnos, a háromnapos szabad lopás ideje alatt sok minden eltűnt.

Vajda felszedette a termék kisebb szőnyegeit, a nagyokat nem lehetett felszedni, mert azok egy-egy termet egészen beborítottak és le voltak szögezve, a gobelin- és selyembútorokat lepedőkkel, vászontakarókkal húzatta be és a folyosó bíbor-szőnyegeit is felszedette. Az ő érdeme, hogy a vörös örök nem lophattak többé semmit.

Ezalatt az alsúti kastélyba a vörösök detektíveket küldtek ki a főhercegi család őrizetére.

Megalakult az alsúti direktórium, első dolguk volt, hogy elkommunizálták a főherceg birtokát és a személyzettel együtt felosztották maguk közt.

A környékbeli proletárok ki-be jártak a kastély kapuján, egymásnak adták a kilincset, egész nap sétáltak a parkban, sőt a teheneiket is ott legeltették a dús fűvön.

Mindezt a főhercegi család szó nélkül tűrte. Lelkileg nagyon sokat szenvedhettek.

Magyar katonák imádott hadvezére, hősök glóriájával, babékoszorúval övezett dicső nemzeti hősünk, József főherceg és családja ezt a sorsot érdemelték? Azért, mert egész életükben mindig csak jót tettek, bőséges adományokkal enyhítették a nép nyomorát, vagyonuk egy részét elosztották a szegények között. A jó Isten a megmondhatója, hogy a háború alatt hány béna és vak katona kapott a főhercegtől házat, pár hold földet, pénzt, tehenet is, hogy könnyebb legyen a megélhetés. A parancsnoki fizetését mindig a katonái közt osztotta ki »hős József apánk« — ahogy a vitézei nevezték. — Szájról-szájra szálltak róla a mondák, legendákat fűztek délceg alakja köré, imádságba foglalták a nevét és mégis ... A legmagyarabb hadvezért családjával együtt kiűzték a várbeli palotából, vad rablóbandák feldúlták otthonát. Irgalmas Isten, hát van igazság a földön?

Minden perc óráknak tűnt fel, leírhatatlan az a sok átélt izgalom és szenvedés. Hiszen tudjuk jól, hogy a kegyetlen, vér-

szomjas Szamuely első terve az volt, hogy »hazaküldi« a Habsburg-családot, mert útjába állnak. Ezer szerencse, hogy ez nem történt meg.

Az 1793-iki francia forradalomhoz hasonlít a magyar proletárdiktatúra, még a francia kommün véresszájú vezérei: Marat, Danton és Robespierre is feltámadtak nálunk Szamuely, Kun és Vágó személyében. Ezek voltak a legkegyetlenebbek, a többiek csak parancsokat teljesítettek.

Rettegve, dideregve, borzongva éltünk napról-napra, a bizonytalan, rejtelmes jövő, mint egy nagy vörös kérdőjel, meredt elénk: Mi lesz? mi lesz?

*

A főhercegi család tagjai közül legtöbbit szenvedett a kommün alatt József Ferenc főherceg. Még a proletárdiktatúra első napjaiban, március 27-én turistakirándulásra indult Somssich Andorral, úgy volt, hogy gyalog mennek Somssich miki birtokára, de az országúton Tapolcánál elfogták őket a vörösök és Kanizsán át szállították be mindkettőjüket a budapesti főhercegi palotába, ahol a vörösök garázdálkodtak. Éjfél után 3 órakor kellemetlen utazás után fáradtan, kimerülve érkezett meg a palotába József Ferenc főherceg és Somssich. Felvezették őket a főherceg lakosztályába. A főcinkos, Juhász Dezső, vallotta a főherceget, a többiek is kegyetlen hazugságokat fogtak rá, hogy külföldre akart szökní. A nemeslelkű ifjú főherceg némán, panasz nélkül tűrte sorsát. Szomorú elhagyatottságban és rettegésben teltek el az órák.

Mikor mindezt megtudtam, éreztem, hogy valamit tenni kell, nem nézhetem összetett kezekkel ezt a szörnyű igazságtalanságot; magyar leány vagyok, hátha segíthetek rajta valamiképpen?

József főherceget és családját régi idő óta ismerem; a főhercegi családdal való összeköttetésem folytán kötelezve éreztem magam a segítő közbelépésre.

József Ferenc fenséghez őszinte pajtáság fűzött. Értesültem arról, hogy a fiatal főherceget mindenki elhagyta, nem volt egy megbízható hűséges lélek sem mellette, ami nem is lepett meg, hiszen elégszer tapasztaltam, hogy embertársaink csak addig ragaszkodnak hozzánk, amíg jó dolgunk van és ki-

használhatnak bennünket, de ha bajba, veszedelembé kerülünk, a jó barátok egymás után elillannak, mint a kámfor.

Telefonáltam a palotába, a vörös őrségre és érdeklődtem hogy van a fiatal főherceg.

— Főherceg? — felelte egy borízú, rekedt, mély hang — az már nincs, elvtársnő.

— Jézus Mária, mi történt?

— A főhercegek meghaltak, csak elvtársak vannak! — és gúnyosan nevetett a telefonba.

— Kérem, mondja meg, hogy a fiatal Habsburg József Ferenc hogy érzi magát?

— Most már értem, az a fiatal burzsuj, akit tegnap hoztak be, elvtársnő?

— Nem vagyok elvtársnő!

— Ki beszél?

— Nem mondom meg.

— Tessék feljönni Sárkány elvtárshoz és ő megmondja, amit kérdezni tetszik, esetleg meg is engedik, hogy elvtársnő beszélhet a fogoly burzsujjal . . .

Lecsaptam a kagylót, reszkettem a méregtől. Fel akartam menni a palotába, de szüleim féltettek és nem engedtek el otthonról, nem használt a könyörgés . . .

Ezalatt József főherceg, hogy letartóztatását elkerülje, március 26-án elbúcsúzott családjától; megáldotta őket, mint mikor a háborúba indult és a Bakonyon, a Vérteseken keresztül faluról falura bujdosott, míg végre a tihanyi kolostorba érkezett.

Ott, ahol harminc évvel ezelőtt érettségizett, a tihanyi apátságban két napot töltött. Onnan Keszthelyre és Ormándra hajtatott.

Útközben a kocsissal sokat beszélgetett József főherceg és megkérdezte:

— Ismer engem?

— Igenis, jó uram és atyám, de ahogy egy élő Istenben hiszek, úgy nem fogom elárulni!

József főherceg meghatottan kezét szorított volt katonájával és könnyek közt felelte:

— A jó Isten áldja meg ezerszer, fiam! Ez az első jó percem, mióta földönfutóvá lettem.

*

Kiskorpadon gróf Attems lovassági tábornoknál, majd Somssich gróféknál, Inkey báróéknál és Jankovich gróféknál pihent néhány órát és ismét folytatta útját, mialatt fogolyfiáért aggódott, — ahogy akkoriban mondani szokta: »Képtelen vagyok másra gondolni, mint forrón szeretett Józsimra. Jézus Krisztus kísérje, a jó Isten oltalmazza és hozza vissza épen őt!«

Nagylángon gróf Zichy Jánosék kastélyába szállt, onnan pedig Börgöndre kocsizott, ahol gróf Cziráky Lászlóék megható melegséggel fogadták.

Többen arra kérték József főherceget, hogy álrühában és lóháton meneküljön át a szerbekhez, de ő ezt felelte:

— Nem, soha! Most öt kilométerre voltam a szerbektől, játszva átmehettem volna, de ezt nem akarom. Visszamegyek Alcsútra és ha kell, napszámos leszek, de a hazámat nem árulom el! Nem hagyom el a magyar határt, bármi történjen is!

József főherceg annyira aggódott családjáért, hogy április 10-én visszatért Alcsútra, ahol kellemetlen meglepetés érte. A kastélyt a helyi direktórium lepecsételte és csendőrökkel őriztette.

Aznap szomorú hír érkezett Kistapolcsányból, József főherceg szeretett családi fészkeről. A csehek lefoglalták a kastélyt és minden bútort elvittek. Minden elveszett, még Augusztia főhercegnő nagy ezüstjét is ellopták, amit Ferenc József királytól kaptak az esküvőjükre.

Szép kistapolcsányi kastély, szeretettel és sok szép emlékekkel gondolok vissza az ott eltöltött kedves, feledhetetlen órákra ...

A szerencsétlenség sohasem kopogtat be egyedül. Ez a sok baj még mind nem volt elég. A budavári főhercegi palotában a vörösök megtalálták a főhercegek befalazott ékszereit, ezüst- és aranytárgyakat.

Két detektív érkezett Alcsútra, akik kihallgatták József főherceget, ő így felelt:

— Egész családi ékszerünket és kincseinket rablók elől rejtettem el, nem a haza elől. Ha akartam volna, külföldre küldhettem volna mindent, de azért nem küldtem ki, hogyha kell, a hazám rendelkezésére bocsáthassam mindenemet!

A detektívek megköszönték a főherceg »nagyon kielégítő« nyilatkozatát és közölték, hogy a kincsek biztos helyen vannak, a Magyar Általános Hitelbank széfjében.

József főherceg és gyermekei a munkában kerestek enyhülést, dolgoztak a kertben és fát vágtak. Naponta 50-50 korona fizetést kaptak. Keserves kenyér volt . . .

Fájó szívvel hallottam, hogy a főherceget és Somssichot március 30-án, vasárnap délután a Dunapalotába vitték. Nem bírtam ki tovább ezt a bizonytalanságot. Nyugtalanul mentem el hazuról és érdeklődtem több helyen, hogy kihez tartozik ez az ügy? Megtudtam, hogy a főkapitányság épületében lévő vörös őrség — a régebbi rendőrség — parancsnoka, Seidler Ernő rendőri népbiztos fog bővebb felvilágosítást adni.

Be kell vallanom, hogy szívdobogva léptem a szuronyos vörösökkel körülzárt komor épületbe. Nehezen jutottam be, de mikor beléptem a kapun, felsóhajtottam és a bátorságom is megjött.

Többen útbaigazítottak és sokáig tartott, míg Seidler népbiztos előszobájába elérkeztem. Többen voltak ott, de engem soronkívül fogadott; ezt egy udvarias detektívnek köszönhettem, aki bevezetett.

Összeszedtem minden erőmet, kezet fogtam Seidler népbiztossal és beszélni kezdtem. Nagyon előzékeny volt, türelmesen végig hallgatott, azután még ő vigasztalt, hogy ne legyek olyan szomorú és ne vegyem úgy a szívemre az egész dolgot.

— De népbiztos úr, hogy mondhat illet? — feleltem. — Természetes, hogy aggódom érettük, hiszen magyar leány vagyok és mi mindnyájan már régen a szívünkbe zártuk őket, nem tehetek róla, hiába van proletárdiktatúra, hiába fosztották meg őket mindentől, nekem ma is ugyanazok, mint azelőtt; én csak szeretni tudom őket jóban, rosszban, szenvedésben egyaránt, ezt az érzést és ezt a rajongást nem lehet belőlem

soha kiölni — nem tudtam uralkodni magamon és könnyezni kezdtem.

— Ez nagyon szép, — szólalt meg Seidler — ennyi rajongás és szeretet láttára az én kemény szívem is megpuhul.

— Gondolja meg népbiztos úr, mennyire aggódnak gyermekükért otthon a szülők. Ha ismerné jól a fiatal főherceget, tisztában volna vele, hiszen olyan, mint egy ártatlan gyermek,, nem vétett senkinek, mindig csak a tudománnyal, a könyveivel törődött; hogy gondolhatnak róla rosszat? Es tulajdonképpen- miért van elfogva?

— Mert az a jelentés jött, hogy külföldre akart szökni.

— De az lehetetlen, esküszöm, hogy tévednek, hiszen pénz nem volt nála, csak üdülni akart Somssich birtokán, eszeágában sem volt a szökés.

— Hát majd meglátjuk. Kérem, nem akarja meglátogatni? örömmel ugrottam fel.

— Igazán szabad beszélni vele?

— Amikor parancsolja, de úgy-e, nem méltóztatik rossz néven venni, ha a beszélgetés alatt egy detektív is benn lesz?

— Nem, dehogy, nincs titkunk, bárki meghallhatja, amit beszélni fogunk. Vihetek neki olvasnivalót és virágot?

— Természetesen.

— Úgy-e beszélhetek vele a szüleiről, testvéreiről?

— Hogyne, mindenféléről. Es mikor volna kedve őt meglátogatni?

— Talán holnap.

— Rendben van; méltóztassék először felfáradni ide, azután átkísértetem. De előbb adok egy írást, hogy ne kelljen máskor várnia, ide nagyon nehéz bejutni, sokszor százan és százan várnak reám.

Jegyzőkönyvéből kitépett egy lapot és ráírta: »Azonnal bebocsátandó! Seidler«, lepecsételte a hivatalos bélyegzővel és átadta.

— Nagyon köszönöm a jóságát — szóltam és elbúcsúztam. Másnap délelőtt pontosan megjelentem Seidlernél és egy detektív kíséretében átmentem a Dunapalotába. Útközben

megkértem a detektívet, hogy vigyen be a főhercegnek egy levelet és »Livia Alexandrovna« c. regényemet, de ne árulja el, hogy ott vagyok, mert meg akarom lepni.

Így is történt. Benyitottunk a második emeleten levő 41. számú szobába, ahol két detektív kártyázott. Innen nyílt a 40. számú, a főherceg és Somssich szobája.

A detektív bement, átadta a főhercegnek amit küldtem és csakhamar kijött Somssich Andrissal együtt. Pár szót beszélek Somssichsal és besiettem hozzá. Örömmel, elfogódva üdvözöltük egymást.

— Nem is tudtam, hogy itt van, de ilyen nagy meglepetés! — szólt hozzám nevetve a főherceg.

— Hát persze, én akartam így és sikerült a meglepetés.

— Köszönöm a levelét és a regényt; de foglaljon helyet — és köhögni kezdett.

A detektív is leült távolabb, látszólag nem is figyelt reánk.

— Milyen bátor leány maga, hogy el mert ide jönni!

— Mit gondol, csak nem képzelte, hogy én is elhagyom, ha bajba kerül!

Némán megszorította a kezemet és újra köhögni kezdett.

— Mi az Fenség, már megint meg van hülve?

— Náthás vagyok és köhögök, tudja, hogy ez nálam gyakran előfordul.

Jókedvűen beszélgettünk sok mindenről, de legtöbbit az édesapjáról. Közbe halkán súgtam:

— Mit izén haza? írok levelet Alcsútra.

— Maga már tudja, hogy mit kell írni, írjon sokat apámnak, hogy otthon nyugodtak legyenek.

Másra tereltem a szót.

— Mit csinál egész nap?

— Többnyire olvasással töltöm az időt, hoztam a könyvtáramból egy pár könyvet; most Goethe Faustjának második részét olvasom németben. Estefelé megyünk egy félóra sétálni a detektívekkel, közbe kártyázunk és eltelik az idő. Csak már szabad lennék — súgta halkán és sóhajtott.

— Ne búsuljon, majd jóra fordul minden. Már többször el akartam jönni, hogy megvigasztaljam, de előbb nem lehetett; úgy szomorkodtunk és aggódtunk otthon.

— Bánatosan nézett reám.

— Maga az egyetlen, aki nem hagyott el, ezt sohasem felejttem el. Egyszer majd elmondok mindent; az volt a leg-szomorúbb, hogy a 24-ik születésnapomon történt. . . Nem fogom soha elfelejteni azt, amikor elfogtak.. . Mindenki meg-
feledkezett rólam, senki sem gondolt reám. . .

— Ne mondjon ilyet, gondolatban mi is ott voltunk a közelében és tudja jól, hogy azon a napon meg akartam lepni valamivel, csak hogy nem tudtam átadni, de most elhoztam, tessék — és átadtam egy kis csomagot.

A főherceg mosolyogva nyúlt utána és kíváncsian bon-
totta ki a selyempapírból a halványzöld és aranyhímzésű gobelin-tárcát, rajta a színes gyöngyökkel kirakott főhercegi korona és alatta a J. F. betűk ezüst gyöngyből.

— Gyönyörű szép, nagyon köszönöm, nem gondoltam, hogy ilyen szép lesz. Úgy-e sok munka volt?

— Pár hétig dolgoztam rajta, persze csak két-három órát naponta.

— Istenem, mennyi szép gondolat lehet benne — és ne-
vetve tette el, majd folytatta:

— Mikor fog megint hangversenyezni?

— Míg a proletárdiktatúra tart, addig nem; higgye el, nem zongorázom semmit, nincs kedvem.

— Pedig kár, olyan óriási sikert aratott februári hang-
versenyével. Emlékszik?

— Hogyne.

— Úgy haragudtam, mikor az egyik Chopin-darabba, azt hiszem, a Ges-dur etude-be beletapsoltak, azt hitték, hogy már vége van.

— Engem is nagyon bosszantott.

— Es mit csinál az irodalom?

— Alszik, nem írok semmit, nagyon ideges vagyok.

— Elhiszem.

Körülbelül egy óráig beszélgettünk, nagyon hamar eltelt az idő, búcsúzni kellett.

— Jöjjön el máskor is, jó? Ne hagyjon el!

— Legyen nyugodt, eljövök.

— Úgy fogok örülni, látja, milyen egyedül vagyok.

Gyógyulást kívántam a főhercegnek és elbúcsúztunk.

Somssich Andorral pár pillanatig beszéltem.

— Maga olyan jókedvű mindig, vidítsa fel, tréfálkozzon vele sokat, ne engedje búsulni. . .

Amint hazaérkeztem, írtam József főhercegnek Alcsútra egy hosszú levelet, amelyben minderről beszámoltam. Később hallottam, hogy a Fenséges Asszony levelem olvasása közben a meghatottságtól könnyezett.

Máskor is felmentem Seidlerhez és kértem, ha lehet, engedjék haza a főherceget, hiszen ártatlan.

— Majd meglátjuk, csak türelem, talán pár nap múlva — felelte.

Ismét ugyanaz a detektív kísért át a főherceghez. Amint beléptem az ajtón, hallottam, hogy József Ferenc főherceg és Somssich a másik szobában zeneelméletet tanulnak. Mikor meghallották a hangomat, mind a ketten kijöttek. Somssich kinn maradt a detektívekkel, akik őrizték őket; mi ketten és a detektív bementünk a másik szobába. Áadtam neki egy csokor ibolyát.

— Virágot hozott nekem? Ó, nagyon kedves, pedig inkább nekem kellene magának virágot adni — és mosolygott.

— Most fordítva áll a dolog.

— De egy szálat elfogad tőlem, úgy-e?

— Köszönöm. Hála Istennek, most már jobb színben van Fenség; úgy-e már nincs meghülve?

— Elmúlt; most nagyon jól érzem magam.

A detektív hozzánk lépett.

— Bocsánatot kérek, de hivatalos ügyben egy órára el kell mennem, azután majd visszajövök.

Csodálkozva néztünk egymásra, az ajtó becsukódott, a detektív eltűnt.

— De most meséljen el mindent, mi történik kinn a nagy világban? En nem tudok semmit.

Sokat beszélünk politikáról és említettem, hogy itt van Smuts angol tábornok, aki tárgyal Kun Béláékkal.

Az ablakhoz ültünk és kinéztünk a Dunára, ő Fensége tekintete felsiklott a várbeli palotájukra, amelyen most vörös zászló *hngett*. Látszott az arcán, hogy mire gondolt, de egy szót sem szólt, csak halkán felsóhajtott.

Megtörtem a csendet:

— Otthon jól vannak.

- Igen? Úgy örülök. Sokat írt haza?
 — Mindent. Legyen nyugodt, nemsokára szintén otthon lesz; beszéltem Seidlerrel.
 — Előzékeny ember lehet.
 — Igen, de most ne vesztegessek a drága időt, hamar írjon haza egy pár sort és én elküldöm.
 — Milyen jó maga.
 — Van levélpapírja?
 — Mindjárt előveszem, itt a fiókban van.
 — De hamar, hogy mire a detektív visszajön, készen legyen a levél.
 — De mit írjak?
 — Amit akar.

A főherceg írni kezdett; arcán az öröm és a szeretet sugárzott, hogy írhat haza. »Meine liebe Mama!« — így kezdte és arcán a gyermeki szeretet és rajongás tükröződött vissza, a vágy szülei és testvérei után.

- A levél hamar elkészült.
 — Olvassa el, hátha van benne valami, amit nem szabad megírni.
 — Nem olvasom el. Tegye borítékba és ragassza le. Úgyis tudom, hogy nem írt semmi különöset. A fő az, hogy otthon megkapják. Legyen nyugodt, nem kerül idegen kézbe, egy öreg inasokkal küldöm ki Alcsútra — és elrejtettem a drága levelet.
 — Meséljen valamit. Igaz, hogy a vörösök sokat kegyetlenkednek és sok embert megölnék? — kérdezte.
 — Sajnos, igaz. De ne beszéljünk erről. Mesélje el az elfogatását.
 — Tekintete mélabússá vált.
 — Az nagyon szomorú volt. Az országúton fogtak el minket és képzelje, még utánam is lőttek.

— Borzasztó! De mondja el az egészet . . .
 — Mikor Alcsútra menekültünk, felkeresett Somssich Andor és arra kért, hogy menjek vele, ő biztos helyre vezet, ahol nyugodtan élhetek. Ebbe a ruhába öltöztem, amit rajtam lát, — félig katonai, félig sportöltöny: katonabricsessz és civilkabát — egy rozoga kocsiba ültünk és elindultunk. A Bakonyban eltévedtünk és csak másnap értünk Zircre, ahol az apát

szállást adott a kolostorban. Azután Balatonalmádiba mentünk kocsin, onnan pedig Tapolcára. Keszthelyre igyekeztünk, úgy volt megbeszélve, hogy ott találkozom szüleimmel. Egyszerre két vörös őr megállította a kocsinkat és egy detektív megismert. Bekísért bennünket a városházán székelő munkás-tanácsba, ahol a direktórium vezetői kihallgattak és beírták a jegyzőkönyvbe: ellenforradalmi gyanú.

— Azután bekísértek minket Keszthelyre, ahol tudomásunkra adták, hogy visszaküldenek bennünket Budapestre, hogy ott igazoljuk magunkat. Rémes utazás volt. Képzelve, nyitott tehervonaton kísérték minket, a detektívek a szomszéd földött szakaszban utaztak, nekem pedig a nyakamba csöpögött az eső. Éjfélkor érkeztünk meg a délivasúti pályaudvarra, tagjaim a nagy hidegtől meg voltak gémberedve és gyalog kellett felmenni a Várba. A palotánkba kísérték, ahol már minden fel volt dülva. Somssich és én a szobámban aludtunk, a mellettünk lévő szobában őrzött minket egy detektív. Reggel, amíg a detektív a fürdőszobámban mosdott, elrejtettem a nálam lévő tizenötezer koronát.

— Reggel bekísértek a belügyi népbiztosság épületébe, ahol tíz órától délután kettőig kellett várnom Vágó népbiztos előszobájában. Odabenn tanácskoztak és határoztak a sorsom fölött. El sem tudom mondani, mit álltam ki ezalatt az idő alatt.

— Rettenetes! Jó, hogy már túl van rajta Fenség.

— Ezt soha életemben nem fogom elfelejteni. Szuronyos vörös katonák jöttek, mentek, közben az egyik odajött hozzám, gúnyosan végignézett és így szólt: »Habsburg József fia? Most már tudom!« — és köpött egyet.

— Jaj Istenem.

— Elsápadtam, összeszorítottam a szájamat, de egy szót sem szóltam, csak szenvedtem.

— Mennyi mindent kellett eltűrnie, szegény kis Fenség!

— Végre elteltek a rémes órák és azt határozták, hogy a Ritzbe internálnak. Vágó kijött és átvezetett egy másik szobába. Vallatni próbált, azután két detektívet adott mellém, akik visszakísértek a palotánkba. De mondja, miért lett olyan szomorú?

— Könnyekben törtem ki, de hallgattam.

— Maga tud valamit és nem akarja megmondani, tudom, érzem, hogy valamit titkol előttem.

— De nem . . .

— Mondjon el mindent, akármilyen rossz hírt tud is, csak bátran mondja el, nekem mindent meg lehet mondani.

Felállt. Az arca elváltozott, sok lelki szenvedést árult el. Felnézett az égre, mintha onnan kért volna segítséget. Most néztem csak meg jobban. Eddigi rózsaharmatos gyermekarca megférfiásodott.

Odakünn tavaszi napsugarak ezüstözték be a Duna hullámaid és játszva szökelltek, táncoltak a habok tetején, mintha sok-sok csillogó igazgyönggyel lett volna a víz tükre telehintve.

— Mondjon el nekem mindent; én nem félek. Látja, a mi családukat már annyi súlyos csapás érte és mégis kikerültünk a veszedelemből.

— A jó embereket mindig megsegíti a jó Isten. Sokat imádkozom . . .

— En is. Ha nem lenne a hit és az imádság, talán megőrültem volna.

— Úgy fáj a lelkem, majd meghasad a szívem, hogy itt kell hagynom a négy fal közt és nem tudok segíteni . . .

— Ne sírjon, nem szabad. Na szépen vagyunk, — és mosolygott — maga eljött engem vigasztalni és látja, most még nekem kell magát megvigasztalni.

— De mikor olyan rettenetes . . . Csak már haza mehetne . . .

— Reméljük a legjobbakat. De folytassam tovább ezt a szomorú elbeszélést. Rettenetes lelkiállapotban voltam a palotánkban. Az édesapám lakosztályába vezettek, hogy keressem össze mindazt, ami kedves nekem, értésemre adták, hogy holnaptól kezdve nincs ott semmi keresni valóm, mert a palotát a vörös őrség részére elkommunizálják.

— Majdnem összeroskadtam a bensőmben égő fájdalomtól. Szerettem volna leborulni és mindent magamhoz ölelni, a bútorokat, a képeket, a selyemkárpicos falakat, a levegőt . . .

— A detektív látta mély megindulásomat és elfordult. Most már nem kellett visszafojtani előtörő könnyeimet, szabad folyást engedtem könnyeim árjának és elbúcsúztam kedves, szép otthonomtól és a parktól; magamhoz öleltem és megcsókoltam a virágaimat, amelyeket én ültettem el . . .

A hangja megcsuklott, könnyezve folytatta:

— Azután ide hoztak a Ritzbe, a többit már tudja,

— Istenem ... — az órára nézett — milyen kár, már eltelt az óra, nemsokára visszajön a detektív. Búcsúzzunk el szépen, nehogy figyelmeztessenek minket, hogy letelt az idő.

Kopogtattak az ajtón, de nem jött be senki, hanem mi mentünk ki.

— A viszontlátásra! — és mosolyogva kezet fogtunk.

Természetesen a főherceg levelét futárral küldtem ki Alcsútra és én is írtam József főhercegnek.

Később megint felmentem Seidlerhez és kértem, ha lehet, adjanak ki a palotából a Fenségek részére fehérműt és ruhát, mert jóformán semmit sem tudtak elvinni, minden itt maradt. Megígérte, hogy utána néz, és azt hiszem, az ő érdeme, hogy nemsokára kaptak a Fenségek mindenből valamit.

Abban az időben Seidlert áthelyezték a vörös frontra ezredparancsnoknak és Jancsik lett az utóda. Akkor voltam ott, mikor átadta a helyét. Csak pár percig beszéltem vele.

— Gratulálok, — fordult hozzám — szabadon bocsátjuk, ő holnap reggel haza fog utazni.

— Hála Istennek! Úgy-e mindig mondtam, hogy ártatlan?! Köszönöm.

— Minden az Ön érdeme, végre teljesítettük a kívánságát és szabadon engedjük.

örömben még egy pár köszönő szót rebegtem és szaladtam a főherceghez, hogy közöljem vele a jó hírt. Futottam fel a lépcsőkön, hogy hamarabb érjek fel hozzá. Egy kis turpissággal beszélhettem vele detektív jelenléte nélkül.

— Józsi fenség, — szóltam lelkendezve — holnap reggel szabad lesz és haza utazhat!

Az örömtől egy szót sem tudott szólni. A tekintetét sohasem fogom elfelejteni, könnyes szeme rajtam pihent és ebben a percben olyannak láttam ismét, mint évekkkel ezelőtt, az arca újra hamvas, rózsaszín lett.

Közel jött hozzám és mindkét kezével a jobbomat szorongatta, simogatta hálás örömmel.

— Kedves kis jó barátom, köszönöm, köszönöm. De mondja, ha ismét hasonló helyzetbe kerülök, fordulhatok-e magához? Fog segíteni rajtam akkor is?

— Kívánom, hogy ne legyen arra szükség. Bízzék bennem!

Másnap reggel József Ferenc hazautazott Alcsútra. Amint a vonat elkanyarodott és csak szürkés füstfelhő jelezte az útirányt, siettem a legközelebbi templomba, hogy hálát rebegek az Egek Urának . . .

*

Április 11-én délben érkezett haza József Ferenc főherceg. El lehet képzelni, milyen nagy örömmel fogadták otthon. Az édesapját betegen találta. József főherceg még múlt ősszel nem feküdt le betegsége alatt, kiment az olasz front nyirkos, vizes lövészárkaiba, hogy meglátogassa hős katonáit. Nagyon meghűlt és megbetegedett. A főherceg lesóványodott; a betegséghez hozzájárult az állandó aggodalom, hogy mi lesz? Augusztá főhercegasszony hűségesen ápolta a férjét és ott volt fia betegágya mellett Klotild főhercegasszony is.

A főhercegi pár három nagyobb gyermeke, Zsófia főhercegnő, József Ferenc és László főhercegek dolgoztak a kertben, mint a napszámosok. Reggeltől délután hatig kapáltak a veteményes kertben, fákat döntöttek ki a parkban, felvágták és felfűrészelték. Szorgalmasan dolgoztak egész nap és fizetést kaptak a munkástanácstól. József Ferenc 1900 koronát, Zsófiika és László 1200 koronát kerestek külön-külön fehér pénzben egy hónap alatt.

A napi munka után együtt voltak szüleikkel, korán volt a vacsora, mert nem volt világítás. A villany nem égett, mert a vilianytelepen kifogyott a szén, gyertya és petróleum nem volt, tehát korán kellett lefeküdni.

Így telt el az idő és elérkezett a vörös május első napja. Alcsúton is nagy ünnepségre készültek a proletárok. A kastély nagy ebédlőjét ki kellett üresíteni, mert ott táncoltak és mulattak hajnalig a proletárok, mialatt József főherceg betegen feküdt és rossz néven vették, hogy a Fenségek nem vettek részt a mulatságon.

Május i-én a tanácskormány újra elfogatta József Ferenc főherceget; nem lehetett semmit tenni, szomorú szívvel vett búcsút szüleitől és testvéreitől. A kegyetlen Szamuely az egész családot el akarta fogatni, de Kun Béla közbelépésére a tervet megmászították; József főherceget nem foghatták el, mert az

orvos kijelentette, hogy súlyos betegsége miatt a fővárosba való szállítás életveszélyes lehet. Ismét elszakították őket egymástól, édesapától és édesanyától az elsőszülött fiút, féltett kincsüket, büszkeségüket.

A vörös cafatokkal és izléstelen rongyokkal, otromba szobrokkal feldíszített Budapest utcáin a keleti pályaudvartól gyalog az Astoriába, majd a főkapitányságra kísérték József Ferenc főherceget. A hírhedt vörös politikai nyomozó, Juhász Dezső »elvtárs« vallatta a főherceget és közölte vele, hogy mint politikai foglyot a gyűjtőfogházba fogják szállítani és gúnyosan kérdezte, hogy meg van-e elégedve?

Ugyanakkor valaki a főherceghez lépett és halkan súgva megnyugtatta, hogy ne búsuljon, mert pár nap múlva ellenforradalom készül.

Még aznap beszállították József Ferenc főherceget a gyűjtőfogház egyik cellájába. Sokkal rosszabb helyre került, mint először.

Szomorúan csalódva láttam, hogy azok, akik a főhercegi családnál többször megfordultak és a vendégszeretetüket élvezték, egy lépést sem tesznek a fiatal főherceg érdekében. Sőt a szolgálattevő tisztek és az alkalmazottak közül — akiknek kötelességük lett volna fiatal gazdájuk sorsa iránt érdeklődni és lehetőleg valamit enyhíteni a helyzetén — egyetlenegy sem akadt, aki egy lépést tett volna érte.

Fiatal leány létemre titokban elhatároztam, hogy József Ferenc főherceget kiszabadítom a gyűjtőfogházból, ha kell, az életem kockáztatásával is. Tervemről csak Babus hűgomnak szóltam és elhatároztuk, hogy meglátogatjuk a főherceget. Előbb azonban a látogatásra szóló írásbeli engedélyt kellett megszerezni.

Megint csak a főkapitányságra, illetve a vörös őrségre siettem. Jancsik Ferencnek, a vörös őrség budapesti kerületi parancsnokának a titkára, Tóth »elvtárs« azt mondta, hogy az ügy nem tartozik hozzájuk, hanem menjek a forradalmi törvényszékre és keressem ott fel László Jenő »kormánybiztos«-t, a forradalmi törvényszék elnökét, ha nincs ott, akkor a helyettesét, Hikádé Antal alelnököt, vagy egy vádbiztost.

Tóth titkár adott egy írást, ezzel jutottam be a Markó-utcai forradalmi törvényszék kapuján, ahol szuronyos vörös örök

kérték az igazoló iratokat. A földszinten adtak egy másik írást, hogy felmehetek a II. emeleten levő 24. számú terembe. Jellemző a vörösök műveletlenségére, hogy a kapu melletti irodában levő analfabéta hivatalnok így állította ki a belépési igazolványomat: »Engedéjezem, hogy Jákó Margitth felmehett László Jenő elvtárshoz II. 24.« Olvashatatlan aláírás és a forradalmi törvényszék pecsétje.

Jót nevettem a helyesírási hibákon. Mialatt felértem, a cirkáló vörösök a lépcsőn és a folyosón legalább tízszer igazoltattak. Már untam a dolgot, de végre feljutottam. Bekopogtattam, de nem jött rá válasz; vártam egy kicsit. Egyszerre csengett odabenn a telefon és megszólalt egy hang:

— Halló, itt forradalmi törvényszék és ott?

— Nem értem. Igen, igen, gyűjtőfogház?

— Mi van velük?

— Nem kell sokat teketóriázni, rögtön fel kell kötni a gazembereket — és cinikusan nevetett.

Reszkettem a borzalomtól, hideg futott rajtam keresztül és befogtam a fületem, hogy ne halljak semmit. Istenem, ilyen könnyen, nevetve ítélkeznek az emberek fölött? Hány szerencsétlen áldozatot küldtek ezek a másvilágra? Ki tudja, mennyi ártatlan ember vére tapad a vádbiztosok lelkiismeretéhez?

Egyszerre nyílik az ajtó és kilép egy »elvtárs«. Egyenesen hozzám jött.

— Idézés? — kérdezi.

— Nem, hála Istennek. László Jenőt keresem.

— Milyen ügyben?

— Majd neki megmondom.

— Kérem, nincs itt, tessék délután jönni.

Délután is hiába mentem, vártam sokáig, de nem volt szerencsém se László Jenőhöz, se Hikádéhoz. Másnap újra elmentem, végre ott találtam László Jenőt és beküldtem a névjegyemet.

László Jenő két vádbiztos jelenlétében fogadott. Az egyik cinikus megjegyzést tett a névjegyemen levő címerre.

— Kérem, — feleltem haragosan — azzal ne törődi ön most sokkal fontosabb ügyről van szó.

— Mi legyen az? — kérdezte László Jenő gúnyosan.

Ránéztem, végigmértem tetőtől-talpig, a viselkedése felháborított, de úgy gondoltam, jobb lesz, ha szépen elmondom, hogy miért jöttem. Előadtam, hogy szeretném a gyűjtőfogházban meglátogatni József Ferenc főherceget és kérdeztem, hogy nem volna-e lehetséges őt onnan esetleg a Dunapalotába internálni?

— Szó sincs róla, jó helyen van ott!

— De kérem, az igazán nem főhercegnek való hely.

— Örüljön, hogy ott van a volt főherceg — és nevetett.

— Kérem, ne gúnyolódjék, ő nem tehet róla, hiszen ártatlan; önök fosztották meg mindentől.

— Úgy van! Most ő is csak elvtárs!

— Ha elvtárs volna, akkor nem lenne bezárva, hiszen az elvtársak mind szabadon járkálnak. De hiába reménykednek, a diktatúra úgysem fog sokáig tartani...

László Jenő felállt és gúnyosan dörögte felém:

— Nem fél attól, hogy ezen kijelentéséért letartóztatjuk? Mindjárt be is hívhatok két vörös ört és akkor legalább együtt lehet a gyűjtőfogházban a . . .

— Ki ne mondja azt a sértő szót, — lihegtem fuldokolva az izgalomtól és haragosan pattogtam — mert baj lesz. Ha csak egy szóval is próbálna megbántani, pofon ütöm, érti? Nem bánom, tartóztassanak le. De hogy egy férfi egy ártatlan és védtelen leányt sérteget, az már a legutolsó dolog. Szégyelje magát!

Biztosra vettem, hogy letartóztat, de nem törődtem semmivel, csak a becsületesemet védtem és hidegen, fölényesen néztem László Jenőre, aki zavarba jött és nem tudott felelni, mire én újra megszólaltam:

— Kérem, térjünk végre a tárgyra. Legyen szíves, adjon egy igazolványt, hogy őt meglátogathassam.

— Miért akarja meglátogatni a fiatal Habsburgot? Mit keres egy ilyen elegáns fiatal hölgy a börtönben? Talán . . . — és ismét gúnyosan nevetett.

A vér az arcomba szökött, a sértést újra meg akartam torolni. A tenyerem már viszkedett, szerettem volna az

»elvtársat« jobbról-balról jól ellátni, de észrevettem az egyik vádbiztos fenyegető mozdulatát és hallottam az ajtó előtt cirkáló vörösök lépéseinek egyhangú koppánását. Reszkettem a méregtől és szikrázó szemeim egy-egy pillantásával dobtam, löveltem László Jenő felé lesújtó, lenéző tekinteteket. Óh, ha azzal a tekintettel ölni, gyilkolni tudtam volna, László Jenő abban a pillanatban meghalt volna. De jobbnak láttam hallgatni, eszembe jutott, hogy proletárdiktatúra van és nem lehet semmit tenni. Mit tehettem egyebet, le kellett nyelnem a súlyos sértést, mert nem akartam, hogy engem is elfogjanak. Es akkor ugyan ki szabadítaná ki Józsi fenségét?

Igaza van Shakespeare-nek, a világ legnagyobb drámaírójának: »A bátorságot a veszély alkalmá növeli.«

Nem féltem. Olyan voltam, mint egy mindenre elszánt bős oroszlán. Összeszedtem minden erőmet, felálltam és büszkén kiegyenesedtem. Végignézttem a három elvtársat és beszélni kezdtem.

— Azért akarom őt meglátogatni, mert hallom, hogy önök éheztetik és ennielót akarok neki vinni. De figyelmeztetem, hogy beszéljen velem más hangon, kikérem magamnak ezt a sértő, gúnyos tónust. Udvariasan, szépen kezdtem önnel beszélni és én is előzékeny hangot kérek. Elmondtam látogatásom célját; megkapom a látogatási engedélyt vagy nem? Nincs több időm és könyörögni nem fogok!

Látszólag nagyon alázatos lett.

— Mivel Hikadéval is meg kell beszélnem a dolgot, méltóztassék holnap reggel bejönni hozzám, addigra ki lesz állítva az igazolvány.

Látta, hogy menni akarok, meghajolt és a kezét nyújtotta felém.

Nekem egy férfi előre meri nyújtani a kezét? — gondoltam magamban és jót nevettem. Most már én néztem végig gúnyosan László Jenőt és a két vádbiztost és egy hideg fejbiccentéssel indultam az ajtó felé. Értelmetlenül bámultak utánam. Örültem, hogy végre kijutottam és a fogaim közt sziszegtem: gazember — ökölbe szorult a kezem és zokogtam; fájt, hogy megsértettek és ártatlanul kellett szenvednem. De ezt is eltűrtem a jó ügy érdekében.

Másnap a kezemben volt a látogatási engedély. Nagy kő esett le a szívemről. Azonnal izentem a főhercegnek, hogy dél előtt meglátogatjuk.

Babussal becsomagoltunk sok mindenféle jót (tejet, teát, cukrot, kenyeret, kalácsot, sonkát, borjúszeletet, süteményeket, tortát, a legfinomabb bonbonokat, csokoládét, barack-lekvárt, befőttet stb.) és hosszas viszontagságos út után megérkeztünk a gyűjtőfogházba. A kapu mellett volt az irányító iroda, ott

A budapesti ferraradalmi törvényszéktől.

Engedély.

1919

Megengedem, hogy *Yakó Margit és Gabon*

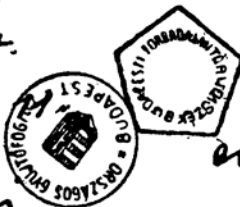
Habsburg József ferenc *né*

fogolyiyla beszélhessen.

Budapest, 1919. *aug. 7* -----

Kedde Csüt
Leon hat.
de-9-
Kyám

csotleg du 2-5 ig

felmutattam az igazolványt és adtak egy cédulát, amelyre ráírták: Habsburg József Ferenc. Egy vörösőr a főhercegeért ment, minket pedig az igazgatói irodába vezettek, hogy oda fog jönni a főherceg.

Több látogató volt ott; a túsok társalogtak hozzátartozóikkal. Mi két detektívvél beszélünk. Kértem őket, hogy amennyire csak lehet, lássák el a főherceget mindennel, adjanak neki paplant, párnát, hogy ne érezze annyira a fogság rideg-ségét. Megígérték.

Nyílt az ajtó és feltűnt József Ferenc főherceg magas alakja. Mind a ketten hozzá szaladtunk és örömmel üdvözlöttük a mosolygó fiatal főherceget, aki kettőnk között foglalt helyet.

— Mikor megtudtam, hogy ide fognak jönni hozzám, úgy örültem előre is és már alig vártam magukat, látják, ez igazán megható.

Szomorúan láttam, hogy rossz színben van, de ezen nem is csodálkoztam. Ártatlanul zárták be és a sok lelki szenvedés visszatükröződött bánatos arcán.

Áadtuk a csomagokat, a főherceg nagyon örült.

— Maguk elkényeztetnek engem.

— De csokoládét is hoztunk ám! — szólt nevetve Babus.

A főherceg letört belőle egy kis darabot és mosolyogva kóstolgatta.

— Tudom, hogy szereti az édességet, — szóltam — legalább ez édesítse a keserű órákat.

— Bizony szomorú, hogy ide kerültem. . .

Felsóhajtott. A csendet Babus törte meg.

— Nagypénteken egész nap böjtöltünk, még vizet sem ittunk és gyalog mentünk kilenc templomba imádkozni...

— Nem nehéz kitalálni úgy-e, hogy miért zárandokoltunk és miért imádkoztunk, — szóltam közbe — nagycsütörtök estétől nagyszombat reggelig böjtöltünk, úgyhogy az éhségtől ki voltunk merülve.

— Igazán milyen szép maguktól, csak a jó Isten hallgassa meg az imádságukat...

A távolból harangszó ünnepélyes csendes kongása hallatszott be a nyitott rácsos ablakon. A tompa mély hangok hullámainak rezgése a szívünkig, lelkünkig hatolt; pár pillanatig néma csendben voltunk a meghatottságtól.

Babus nagyon ügyes volt, kérésemre a detektívvel beszélgetett, mi pedig mosolyogtunk a leleményességén. Nem figyelt reánk senki és halkán beszélgettünk.

— Tudja, miért fogták el?

— Nem, fogalmam sincs róla.

— De én tudom. Mert az édesapját a Dunántúlon ki akarták kiáltani királlyá ...

— Most már értem.

— Egy gyermeknek kötelessége, hogy szenvedjen a szüleiért. Gondolja csak meg ...

— Igen. Még jó, hogy apámat nem fogták el, szegény olyan beteg.

— Sajnos, tudom, de a jó Isten majd megsegíti.

— Ő ki sem bírta volna a börtönt. . . olyan jó ember, mint ő, talán nincs több a világon ...

— És a fia is méltó az édesapához. Bámulom ezt a nagy lelki erőt és csodálkozom a hősiességén, hogy milyen nemesen tűri ezt a nagy csapást.

— Sokszor töprengek és aggódom, türelmetlen vagyok, a félelem is elfog néha, hogy mi lesz velem? Mikor kerülök ki innen?

— Csak még pár napig legyen türelemmel, esküszöm, hogy mindent megteszek a megmentésére és innen is ki fogom szabadítani.

— Nem hiszem, hogy fog sikerülni, innen nagyon nehéz kijutni.

— Bízék bennem, tudja, hogy amit az én makacs székely fejemben elhatározok, annak teljesülnie kell.

— Bárcsak sikerülne. Olyan szomorú tavasszal bezárva lenni; a természet hiányzik nekem, reggel, ha hallom a pacsirtaszót, úgy vágyódom ki... és nem lehet. . . Rács mögött ülök bezárva, mint valahol egy pálma a sivatagban . . . Sokszor szeretném a négy falat szétfeszíteni. . .

— Felsőhajtott és hazafelé szállt gondolatban.

— Most egy éve az olasz frontról szabadságra mentem haza Kistapolcsányba és az ősi fák árnyékában élveztem a szép tavaszt, akkor otthon voltam . . .

— Hoztam valamit otthonról, csak most jut eszembe, nézze — és átadtam egy csokor gyöngyvirágot, amit magam szedtem a főhercegi parkban.

— Egy kis otthoni levegő! — suttogta boldogan és meghatottan hajolt a gyöngyvirágok fölé, azután mindkettőnknek átadott egy-egy szál virágot.

— Hogy tudott bejutni a parkba? — kérdezte.

— Ravaszul. Úgy-e tudja jól, hogy édesapja titkára, Dömler a park mellett lakik egy villában. A parkot és a villát egy kis kertajtó köti össze, tehát egy merészet gondoltam. Meg-

látogattam Döllernét és közbe besurrantam a parkba gyöngyvirágot szedni. Nem szedhettem többet, mert arra jött egy vörösőr és elszaladtam.

— Merészség volt.

— Virágot lopni szabad!

Nevettünk és tréfálkoztunk.

— Milyen itt az ellátás?

— Nem kapunk sokat enni, úgyhogy alig elég, mindig éhes vagyok. A lakosztályom egy cella; csak ne zárnák rám az ajtót, olyan kellemetlen, mikor egyedül maradok a gondolataimmal.

— Borzasztó. Tud jól aludni Fenség?

— Nem, rémes álmaim vannak. Maga tudja, hogy én a fronton lövészárokból laktam, mint a többi tiszt, nem vagyok kényelemhez hozzászokva, csak már szabad volnék! . . .

— Türelem.

— Mondja, mi újság? Meséljen valamit, én csak a népszavát és a vörös újságot olvasom.

Halkan súgtam neki egy pár politikai hírt.

— Szóval még nincs remény . . .

— Képzelve, az angol király a napokban levelet írt Fenséged édesapjának és az egyik parancsörtsztje személyesen hozta Budapestre. Kun Béla fel akarta bontani a levelet, de az angol tiszt így szólt:

— »Ön nagyon kicsi ahhoz, hogy V. György angol király levelét felbontsa, ő Felségétől szigorú parancsom van, hogy csakis József főherceg ő Fenségének adjam át személyesen a levelet.«

— Az angol tiszt tegnap autón ment ki Alcsútra, de nem engedték egyedül, a tanácskormány egyik megbízottja kísérte.

— Érdekes. Maga mindent tud, talán azt is, hogy mi volt a levélben?

— Igen. A Fenséges úr március elején, még a Károlyi-rezsim idejében írt az angol királynak egy levelet, amire ez volt a válasz. Az angol király azt írta, hogy egyelőre a Fenséges Úrnő vegyen részt a politikában, azután külpolitikai eseményekről írt, amelyek Magyarországgal vannak kapcsolatban és . . .

— Beszélgettünk sok mindenről.

- Mi van Somssich Andorral? Űgy-e ő is itt van?
- Igen. Mondja mikor jönnek el?
- Minden nap eljövünk, holnap már többet tudok mondani . . .

A folyosón váltunk el tőle, egy vörösőr vitte a csomagokat és elkísérte a főherceget a cellájába, mi pedig a kijárat felé indultunk. Útközben megálltunk és visszaneztünk, ő is hátrafordult és mosolyogva intett nekünk. Még pár pillanatig láttuk, de a folyosó kanyarulatánál eltűnt szemeink elől.

Otthon gondolkoztam, hogy mi legyen az első teendő? Valaki azt tanácsolta nekem, hogy menjek Kun Béla jó barátjához, Károlyi Mihályhoz, de erről hallani sem akartam. A hazarúló Károlyi Mihálytól, — legnagyobb ellenségünkötől, aki ebbe a rettenetes vörös pokolba kergette szegény országunkat — nem kérek semmiféle szívességet. Különösen büszke magyar leány létemre nem kérhetek tőle protekciót József Ferenc főherceg részére, hiszen Károlyi nagyon csúnyán, kétszínűen viselte magát a főhercegekkel szemben.

Mást határoztam. Tudtam, hogy angol, amerikai és olasz missziók vannak a Dunapalotában és úgy gondoltam, legjobb lesz, ha elmegyek az olasz misszió főnökéhez, Guido Romanelli alezredeshez, William Freeman angol korvettkapitányhoz, vagy dr. Bemard Weiss amerikai kapitányhoz és ha kell, még Kun Bélához is elmegyek.

Mindenekelőtt legjobbnak láttam, ha János bátyámat is beavatom a titokba. Elmondtam neki, hogy a főherceget meglátogattuk és szeretném kiszabadítani a gyűjtőfogházból. Bátyám nagyon helyeselte tervemet, de figyelmeztetett, hogy vigyázzak, mert a játék nagyon veszélyes és ha nem a legügyesebb taktikával folyik, könnyen elfoghatnak. Megnyugtattam, hogy ne aggódjon értem és kértem, hogy ne szóljon se apának, se mamának, legyen ez a mi hármunk titka; majd ha sikerül a terv, akkor elmondok mindent szüleimnek, de nem akarom, hogy aggódjanak érettem.

Még aznap felmentem a Ritzbe. Romanelli alezredes hivatalos helyisége ugyanott volt (II. em. 40-41.), ahol a főherceg első alkalommal volt internálva. Sem őt, sem Freeman angol korvettkapitányt nem találtam ott, — ez utóbbi Parisba utazott hivatalos ügyben, — tehát gondoltam: három a magyar

— és dr. Bemard Weiss amerikai kapitányt kerestem fel. Több angol és amerikai tiszttársaságában találtam. Végtelenül udvarias és finom volt az első perctől fogva, egy megtestesült igazi gentleman. A vörösök durvaságai után jól esett ez a nagy előzékenység. A bizalmát, a jóindulatát kértem és elmondtam, hogy milyen szomorú helyzetben van József főherceg fia.

— Hol van a főherceg? — kérdezte csodálkozva.

— Hát Önök nem tudják?

— Nem.

— A gyűjtőfogházban, ahol azelőtt a gyilkosok voltak bezárva.

— Lehetetlen.

— Sajnos, ez így van, kapitány úr. Sőt meg is látogattam a főherceget, beszéltem vele; borzasztó helyen van.

— Nem gondoltam volna, hogy egy főherceget börtönbe mer zárni a tanácskormány.

— Fájdalom, de így van. És még hozzá József főherceg betegen fekszik az alcsúti kastélyban, gondolhatja, kapitány úr, milyen aggodalomban élnek ők mindnyájan.

— Sok kegyetlenséget követtek el eddig a vörösök, mi azért vagyunk itt, hogy rendet csináljunk.

— A jó Isten áldja meg, kapitány úr, mikor szabadítanak meg bennünket ettől a gyilkos rablóbandától? Rettenetes, ezt nem bírjuk ki sokáig.

— Csak türelem, még öt-hat hét. . .

— Borzasztó, még olyan sokáig szenvedjünk? Tönkretesznek, kiéheztetnek, legyilkolnak bennünket.

— Mi is csak az entente parancsát teljesítjük, amennyire tőlünk telik, mindent elkövetünk, de egyszerre nem tudunk segíteni; nem tart már sokáig. . .

— Arra szeretném kérni, kapitány úr, hogy a főherceg ügyében legyen segítségemre a kormánynál.

— Nagyon szívesen, parancsoljon velem.

— Önnek, mint az entente egyik képviselőjének, ügye-jogában áll a kormánytól valamit kérni?

— Igen.

— Kérem, az entente nevében szólítsa fel Kun Bélát, hogy engedje szabadon József Ferenc főherceget.

- Azt nehezen fogja megtenni.
- De hátha!
- Lehetséges.
- Mit gondol, kapitány úr, nem volna jó, ha felmennék Kun Bélához?
- De igen, nagyon jó volna
- Azért kérem, szóljon még ma a kormánynak...
- Természetesen. És ha semmi szín alatt nem akarják a főherceget haza engedni?
- Akkor legyen szíves, mondja meg nekik, hogy internálják ide a Ritzbe; az a fő, hogy a gyújtófogházból kikerüljön.
- Megpróbálom, szólok nekik, de holnap délelőtt 10-12 óra tájban tessék okvetlenül felmenni Kun Bélához.
- Félek, hogy a tervem nem fog sikerülni, a fiatal főherceg mesélte, hogy József főherceg valaki által kérte Kun Bélát, hogy engedje ki a fiát a gyújtófogházból, mire Kun Béla, Vágó és Szamuely azt izenték vissza a főhercegnek, hogy se mint népbiztosok, se mint emberek nem engedhetik szabadon.
- De talán egy fiatal hölgy kérését mégis teljesítik.
- Ha van szívük, megteszik; olyan szépen fogok beszélni Kun Bélával. Ugy-e mondhatom neki, hogy az entente-misszió küldött hozzá?
- Természetesen.
- Akkor majd beszámolok az eseményről.
- All right. Good luck!
- I thank you. Good bye for the present, captain.
- Good day.

Másnap délelőtt felmentem a királyi palotában levő külügyi népbiztossághoz; fényes termek hosszú sorain haladtam keresztül, — amelyekben nem is olyan régen még Károly király és Zita királyné jártak.

Végre bejutottam Kun Béla »szentélyébe«. Vöröskeresztes ruhában mentem fel. Mikor megmondtam, hogy az entente-misszió küldött, azonnal bevezettek. Már tudták, hogy jönni fogok és vártak. Sajnálattal hallottam, hogy Kun Béla pár órával előbb a frontra utazott, de két népbiztos volt megbízva, hogy a főherceg ügyét velem megbeszéljék.

Néhány percig várnom kellett a vörös szalonban, mert mind a két népbiztos telefonált a szomszéd teremben. Az egyik a vörös fronttal beszélt, kérdezősködött, hogy milyen a front helyzete. A másik népbiztos telefonálásából csak ennyit hallottam:

— Kérlek, hetvenöt millió koronára van szükségem két óra múlva, most $\frac{1}{2}$ 12, legkésőbb $\frac{1}{2}$ 2-re legyen a pénz kézben és aranyban nálam.

— Mit? Lehetetlen? Ha én parancsolom, akkor pontosan meglegyen! Még egyszer hangsúlyozom, hogy $\frac{1}{2}$ 2-ig legyen nálam az összeg.

— Látod, hogy mégis lehet? Akkor rendben van. Szervusz.

A másik percben nyílt az ajtó és mind a ketten eléem jöttek abba a szalonba, ahova előbb bevezettek.

A két népbiztos a bemutatkozás után így köszönt nekem:

— Kezeit csókolom!

És »méltóságos asszonyoména« szólítottak engem az »elv-társak«. Hát mégis van rang és cím? Sőt címadományozás!?

Mikor megmondtam, hogy milyen ügyben jöttem, említették, hogy tegnap este dr. Weiss amerikai kapitány beszélt erről Kun Bélával. Kértem őket, hogy amilyen hamar csak lehet, intézzék el az ügyet. Nagyon sokáig tárgyaltam velük, úgy beszéltem, hogy a végén még ők is megsajnálták a sorsüldözött főhercegi családot.

— Önöknek mindegy lehet, hogy itt van-e Budapesten a fiatal főherceg, vagy nem. Mindenesetre otthon az édesapjánál jobb helyen volna. Kérem, engedjék őt haza, hiszen az egész család úgyis Alocsúton van és önök akár minden nap telefonon is meggyőződhetnek, hogy ők ki sem mozdulnak onnan. Sok súlyos csapást mértek önök ok nélkül az egész családra, pedig ők egy szóval sem bántották önöket, nem törődnek a politikával, csak csendben, nyugalomban akarnak élni. Elvették tőlük a palotájukat és elszakították a szülőktől a legnagyobb gyermekét; kérem, adják vissza a betegen fekvő aggódó édesapának a szíve, a lelke büszkeségét, féltett kincsét: az ártatlanul szenvedő fiút.

— Nehéz ellentálni egy ilyen bájos ifjú hölgy kívánságának, ha tőlünk függne, azonnal teljesülne a kérés, de Kun

Béla »népbiztos elvtárs« határozata dönt. Holnap délben érkezik vissza Kun Béla és beszélni fogunk vele erről.

— Kérem az urakat, legyenek szívesek szólni Kun Béla népbiztos úrnak, hogy végtelen nagy hálaára kötelez, ha ezt a kérésemet teljesíti.

— Parancsára, méltóságos asszonyom, a legnagyobb készséggel és örömmel állunk rendelkezésére.

— És mikor tudhatnám meg a választ?

— Holnap délután 5-6 óra közt a kormány két megbízottja közölni fogja az eredményt méltóságos asszonyommal az amerikai missziónál.

— Nagyon jó lesz.

A »népbiztos elvtársak« a búcsúzásnál kezét csókolta nekem. Így tartják be az »elvtársak« a vörös tízparancsolatot?

Aznap délután elmentünk a főherceghez, röviden elmondtam neki a történeteket, biztosra vettem, hogy nemsokára kiszabadul a gyűjtőfogházból és előre örültünk.

A főherceg már sokkal jobb hangulatban volt; panaszkodott, hogy meg van hülve.

— Már megint?

— Köhögök és nem akar elmúlni.

— Mintha előre éreztem volna, hogy fáj a toroka, látja, hoztam mézet.

— Az jó a köhögés ellen?

— De mennyire; egy liter forró vízbe keverjen négy nagy kanál mézet és víz helyett fogja szépen inni a kis beteg.

Több látogató volt az irodában, mellettünk állt báró Szurmay Sándor altábornagy, aki Edith leányával beszélt és közbe folytón nevetve hallgatta, amit mi beszéltünk.

— Látja, milyen jó kis doktorom van? — kérdezte a főherceg mosolyogva Szurmaytól.

— Csináljunk egy kis ellenforradalmi puccsot, jó kis társaság van együtt — szoltam nevetve. A főherceg csendesített, Nemes püspök sápadtan kulcsolta össze a kezeit, Szurmay és Károlyi György velem együtt nevettek.

Sokat tréfálkoztunk, a főherceg sok mindent mesélt.

— Milyen jó kedve van!

— Hát még az sem? Nem vagyok már cellában; a kórházorvos rendelete folytán áttettek a kórházba; ott sokkal jobb,

külön szobám van, szinte üdítően hat a nagy, — ugyan rácsos — ablak. Egy pár bokrot és nagyobb darab eget lehet látni az ablakból.

— Nemsokára nagyobb világot fog látni, adja Isten, hogy minél előbb.

— Pompás volna. Mi hír van otthonról?

— A Fenséges Úr még mindig beteg.

— Még most is fekszik?

— Igen, de már jobban érzi magát.

— Hát a többiek?

— Ők jól vannak és mindnyájan csókoltatják, Fenség.

— Mikor ír haza?

— Ma még nem, majd ha biztosat tudok írni, hogy mikor kerül ki innen, akkor hosszú levelet írok, de most nem akarom a Fenségeket megszorítani, hogy itt a gyűjtőben nincs valami jó dolga.

— Okosan teszi, hogy most nem ír.

— Üzenetet mindig küldök; legjobban szeretnék Alcsútra menni, lehet, hogy a napokban kimegyek.

— Ne menjen, nagyon sajnálnám, ha miattam bajba kerülne.

— Ne féltsen engem, túljárok én száz és száz »elvtárs« eszén, sokkal furfangosabb vagyok.

— De inkább maradjon itt, jó? Ne hagyjon el.

— Majd meglátjuk, talán szót fogadok.

— Hiszen maga úgyis mindent meg fog írni, úgyhogy nyugodtak lesznek otthon.

— Jó.

— De úgy-e maga nem küldi postán a leveleket?

— A cenzúra miatt nem megbízható a posta, azért Alcsútról minden héten kétszer jön be valaki, hoz a kastélyból üzenetet és én is küldök mindig híreket.

Politikai híreket is közöltem vele.

—Milyen kár, hogy fáj a torka és nem eheti meg a fagylaltot.

— Legyen nyugodt, majd megkóstolom és adok belőle másoknak. Múltkor is a befőtteket és a süteményeket közösen fogyasztottuk el, úgy ízlott, hogy rögtön elfogyott.

Már sok idő eltelt, búcsúzni kezdtünk. A főherceg sajátkezűleg vitte fel a csomagokat, mindennek nagyon örült.

Babussal együtt teljes gyógyulást kívántunk a főhercegnek és még a folyosón is utána szóltam:

— Vigyázzon magára, hogy ne hüljön meg jobban.

— Jó. Mikor jönnek?

— Holnap.

— Vizszontlátásra!

A folyosón Szurmay Edith bárónő szaladt utánunk.

— Várjatok meg!

Es amint kiértünk a gyűjtőfogház kapuján, belénk karolva közelebb hajolt hozzánk, a szeme pajkosan csillogott és huncut mosollyal az ajkán, halkán, titokzatosan súgta:

— Tudjátok-e, hogy én ma svindlivel jutottam be apushoz?

— Hogy hogy? Mondd el, kíváncsiak vagyunk.

— Egy héten csak kétszer szabadna apust meglátogatni, de ezt nem bírjuk ki, mami olyan ideges, Blankával felváltva mindig valami ürügyet találunk ki, hogy bejöhessünk. Ma pl. otthon egy kis orvosságos üvegbe vizet öntöttem és mikor ideértem, a kapunál azt mondtam, hogy engedjenek be, mert az orvos orvosságot rendelt apusnak, amit okvetlenül még ma be kell vennie.

— Es nem jöttek rá, hogy te svindlitzél?

— Képzeld, nem. Ilyen szerencsém van nekem.

Május 12-én délután 5-6 óra tájban felmentem az amerikai misszióhoz; Weiss kapitánynál már ott volt a kormány két kiküldöttje. Kun Béla titkára Podach közölte velem, hogy haza semmi szín alatt nem engedik a főherceget, de úgy módosítják a kérésemet, hogy a Dunapalotába internálják.

— Mikor?

— Most 6 óra van, holnap, 13-án déli 12 óráig már itt lesz a Ritzben.

— De kérem, ne feledkezzenek meg az ígéretükről.

— Amit a kormány és Kun Béla ígér, azt mindig beváltja.

Előre is hálás köszönetemet küldtem Kun Bélának ezért a szívességért.

Másnap reggel elmentem a forradalmi törvényszékre és többeket kértem, hogy telefonáljanak ki a gyűjtőbe, vajjon ott van-e még József Ferenc, mert nem akartam a hosszú utat hiába megtenni. Egyik sem akart telefonálni, Hikádé azt mondta, hogy nincs rá ideje.

Tudtam, hogy honnan fúj a szél. A forradalmi törvényszéken természetesen mindenki a főherceg ellensége volt; tudták, hogy lépéseket tettem kiszabadulása érdekében. Mikor a kormány intézkedett, hogy Habsburg József Ferenc politikai foglyot a forradalmi törvényszék írásban mentse fel a gyűjtőfogházban való fogság alól, László Jenő és Hikádé voltak azok, akik megakadályozták és nem akarták aláírni. Ezért nem szállították déli 12 óráig a főherceget a Ritzbe. Ez a két »elvtárs« nem akarta, hogy Ő Fensége a gyűjtőből kikerüljön, hogy miért, azt ők tudták legjobban.

Mégis kimentünk a gyűjtőbe, de mire kiértünk, már 12 óra volt és letelt a látogatási idő, nem akartak beengedni bennünket, de mikor megmutattam a forradalmi törvényszék által kiállított vörös látogató jegyet, szó nélkül kinyitották a belső kaput is. Egy hölgy, akit szintén nem akartak beengedni, hozzánk csatlakozott és sírva könyörgött, hogy tegyünk úgy, mintha hozzánk tartozna. Nagyon szívesen eleget tettünk kérésének és együtt mentünk az irodába, ahol az igazgató-helyetttel beszélünk, aki a látogatási idő leteltére való tekintettel nem akarta megszegni a fogház szabályait, eleinte makacskodott és nem akarta lehívni a főherceget.

Ha török-szakad, — gondoltam — beszélnem kell a főherceggel!

Hugómmal együtt kértem, hogy most az egyszer tegyen kivételt, olyan messziről, Budáról jöttünk és a rossz villamosközlekedés miatt késtünk el, sokáig kellett várni és helyet is alig kaptunk.

Végre engedett a hosszas kérésnek és felküldött egy vörösört a főhercegért.

Azután újból kértem, hogy hívassa le a hölgy férjét is.

— Hogy hívják?

— Gróf ...

— Nem lehet beszélni vele, már el van ítélve.

A szegény grófnő hangos sírásra fakadt; fájdalmának kitörését, kétségbeesett zokogását könnyezve szemléltük és újra kértük a keményszívű igazgató-helyettest, mire megpuhult és lehívatta az illető grófot. Előbb ő érkezett az irodába, volt nagy öröm, amikor meglátták egymást.

Pár perc múlva jött a főherceg. Babus húgomat kértem hogy ő beszéljen a detektívvel, hogy ne figyelhessen reánk' mi pedig csendesen, suttogva beszélgettünk.

— Hallgasson ide: tegnap és tegnapelőtt tárgyaltam a kormánnyal és megígérték, hogy ma délig beszállítják magát a Ritzbe.

A főherceg tekintete az ég felé siklott, kék szemei az örömtől csillogtak, sőt mintha egy-egy fényes könnycsepphez hasonló drága gyémántcsepp is rezgett volna bennük. Az arca egészen átszellemült és megszorította a kezemet.

— Hála Istennek! Örangyalom! Mondja, hogy csinálta ezt?

— Majd egyszer elmondom, sőt le is írom az egészet.

— Hiszen még apámnak sem akarták megtenni és magának sikerült. Maga igazán a magyar Charlotte Corday.

— Csakhogy én nem öltem meg Marat-t, illetve Szamuellyt; de higgye el, ha magának bántódása lenne, talán megtenném.

— Mondom, hogy mégis Charlotte Corday!

— Figyeljen ide jól. Még ma délután mindent csomagoljon szépen össze és várjon türelemmel, de ne szóljon senkinek arról, amit mondtam. Imádkozzon! Holnap már a Ritzben akarom viszontlátni! Szamuelly nem akarja kiengedni a gyűjtőből, a forradalmi törvényszéken is Fenséged ellen vannak, de ez mind nem számít, bízzék csak bennem. Megtudtam, hogy Szamuelly ma délben Sopronba utazik, tehát délután felszólítom a kormányt, hogy mivel a megbeszélte határidő lejárt, ma estig adok terminust, hogy váltsák be az ígéretüket. Biztos vagyok benne, hogy megteszik.

— Bár csak már kinn volnék!

— Én örülnék legjobban.

— Hát még én!

— Megizenem haza, hogy ki fog kerülni innen.

— Pompás. Mennyire fognak örülni otthon — és elmosolyodott, majd később folytatta:

— Hála Istennek, csakhogy már fehér ruhában is látom, olyan szomorúan hatott reám sötét ruhában.

— De Fenség, sokszor csúnya idő volt és kora tavasszal igazán nem jöhettek fehér ruhában, mert hideg volt.

— Mikor a Ritzben voltam, akkor is mindig sötét ruhában és gyászfátyolos kalapban jött, úgy éreztem, mintha már a temetésemre jött volna.

— Tévedés, az egy brüsszeli csipkefátyol volt.

— Mindegy. Soha életemben nem fogom elfelejteni, hogy annyira megszorított — és huncutul mosolygott.

— Azt hittem, észre sem veszi, hogy milyen színű ruha van rajtam.

— Hogy én nem veszem észre? De mennyire! Na arról jobb nem is beszélni...

Elénk társalgással telt el egy jó óra és a folyosón búcsúzott el tőlünk.

— Ne töprengjen, ne izgassa magát, legyen egész nyugodt, a szabadulás órája nemsokára itt lesz, de senkinek egy szó sem! Legyen ez a mi titkunk .

— A viszontlátásra! — suttogta lágyan és az arckifejezése olyan különös volt, amit soha életemben nem fogok elfelejteni. A remény, az öröm, a boldogság tükröződött vissza kedves, szelíd arcáról. Mind a ketten éreztük, hogy utoljára találkoztunk ott a komor falak között és egy csendesebb, nyugodtabb és barátságosabb helyen fogjuk viszontlátni egymást.

Délután bejelentettem az amerikai missziónál, hogy a kormány nem váltotta be az ígétét és írtam Kun Bélának. Kérésemet ismételve emlékeztettem őket az ígétükre és mivel a határidő lejárt, esti nyolc óráig kértem az ügy sürgős elintézését.

Öt óra lehetett, mikor a levelet megkaphatták és 6 órakor már a kormány telefonon intézkedett, úgyhogy a főherceg 8 órakor már a Ritz halljában volt.

László Jenő és Hikadé »elvtársak« váltig erőszakoskodtak, hogy a kormány internálja a főherceget a Hungáriába, a szovjet-házba, de a tervük nem sikerült.

A Dunapalota III. emeletén levő 70. számú erkélyes szobát jelölték ki a főhercegnek és a 71. számú szobában lakott a szolgálatban levő detektív. Éppen egy emelettel feljebb volt a szobája, mint márciusi, illetve áprilisi elfogatása alatt.

Itt már sokkal jobb és biztosabb helyen volt, mert az, entent e-missziók is ott voltak a közelben.

Május 14-én reggel, mint vöröskeresztes nővér siettem fel a főhercegi palotába, a parkban virágokat akartam szedni, hogy egy pár szál otthoni virággal köszönthessem a főherceget új otthonában.

Az irányító irodában, — ahol azelőtt József főherceg titkárának, Döllér Antalnak volt a hivatalos helyisége — egy tűzértishti uniformisban levő »elvtárs« durván rám förmedt, mikor engedélyt kértem, hogy a kertben virágot szedhessek.

— Most már a miénk a palota, nem adunk egy szál virágot sem nekik, nincs többé joguk hozzá, eleget szagolták ők a virágokat, most már miénk az egész világ! — és hencegve, gúnyosan röhögött.

Fejébe szállt a hatalom — gondoltam — na de jön még a kutyára dér, vége lesz a proletárdiktatúrának!

De hangosan csak ennyit mondtam:

— Majd Vajda Zoltán főparancsnokhoz megyek!

— Tessék.

A palota szomorú látványt nyújtott, a fenséges csendet, nyugalmat és rendet rendtelenség és lárma váltotta fel. Szomorú volt ott járnom a jól ismert kedves falak között a vörösök garázdálkodása alatt. A süppedő szőnyegeken eldobott szivar- és cigarettacsutkák éktelenkedtek; otromba vörösőrök cirkáltak fel-alá és nagy volt a járás-keles, százan és százan rohantak végig a folyosókon és csapkodták a megszámozott és útmutatóval ellátott hófehér szárnyas ajtókat. Innen repültek szét a parancsok a proletárdiktatúra vörös frontjára. A folyosókra kihordták a bútorokat és a táncteremben halmozták fel az el nem lopott kincseket és drágaságokat.

Nem kértem senkitől útbaigazítást, ismertem jól a járást; bátran járhattam be a palotát, senki sem kérdezte, hogy mit keresek ott.

Szomorú gondolatok viharzottak az agyamban, lelkemet a bánat gomolygó sötét felhői lepték el.

Benyitottam a kis földszinti házi kápolnába és összerázódtam. Ijedtemben keresztet vettem. Minden eltűnt onnan, ami a kápolnára emlékeztetett volna. A vörösök őrszobát csináltak a kápolnából, ágyak és mosdók terpeszkedtek benne. Csak a két szenteltvíztartó búslakodott a falon, a vörösőrök ebbe dobták a szivar csutkát és a hamut, ha megunták a földre dobni.

Hideg borzongás futott rajtam keresztül ennyi barbarizmus láttára, hogy így megszentelték a kis kápolnát.

Ments meg Uram a gonosztól! — suttogtam magamban és keresztet vetettem.

Ahogy kiléptem a folyosóra, József főherceg öreg komornyikja toppant elém és nagy volt az öröme, amikor meglátott. Elmesélte, hogy a személyzetet a vörösök megtúrták a palotában és havi 3000 korona fizetést kaptak. Halkan panaszkodott, hogy mennyit loptak, raboltak eleinte, de ők egy szót sem szólhattak. A szegény öreg sírva kérdezősködött a Fenségekről, de csendre intettem és nagyon halkan mondtam róluk pár szót.

Felmentem a vörösörség országos főparancsnokának dr. Vajda Zoltán főhadiszállására, aki a II. emeleten József Ferenc főherceg lakosztályában tartotta rezidenciáját.

Sajnálattal hallottam, hogy Vajda kiautózott, de egy óra múlva visszajön. Egy becsületes kinézésű vörös hozzám lépett és megkérdezte, hogy milyen ügyben jöttem. Elmondtam, hogy virágot szeretnék szedni a palota kertjében a fiatal főherceg részére.

— Tessék velem jönni!

Mikor leértünk a parkba, körülnézett és halkan így szólt:

— Kérem szépen, nem tetszik tudni valami jó hírt? Meddig fog ez még tartani?

— Hogy beszélhet így? Hiszen maga is vörös.

— Dehogy is, csak »ők« azt hiszik, olyan vagyok, mint a hónapos retek, kívül vörös, belül fehér.

Jót nevettem, mire ő folytatta:

— Vagyunk itt egy páran, akik figyelemmel kísérjük »őket«. Azt is tudjuk, hogy a lopott arany tárgyakat és a többi kincseket hova rejtették. Tessék megmondani a Fenséges Urnak, hogy majd minden visszakerül.

— Maga derék ember.

Körülnéztem az elhanyagolt parkban és úgy fájt a szívem, mikor láttam, hogy a zöld pázsiton heverésznek a vörösök. Azelőtt a Fenségek nem is léptek volna a fűre és ezek kényelmesen végigterpeszkedtek. A tunyaság, lustaság és butaság rítt le petyhüdt, ostoba arcukról. Undorodva megfordultam és beszívtam az illatos, friss virágillatot. Szedtem orgonát, jázmin, a fiatal főherceg sajátkezűi eg ültetett virágaiból is szakítottam

rózsát, liliomot és tulipánt. A kis kertajtón távoztam és siettem a Ritzbe.

Kihivattam a detektívet és elmondtam, hogy a gyűjtőben is meglátogattam a főherceget, megmutattam az igazolványt és kértem, hogy engedjen pár percig beszélni vele, míg Jancsiktól új látogató jegyet kérek. Örömmel vezetett be hozzám.

— Hála Istennek, csak hogy már itt látom! — ezek voltak első szavaim — úgy-e mondtam tegnap? . . .

Pár pillanatig nem tudott szólni a meghatottságtól, csak a kezemet szorongatta és az arca ragyogott az örömtől.

— Charlotte Corday . . .

Ebben a két szóban benne volt minden: elismerés, hála, köszönet. Az ajka mosolygott és mint a virág kelyhében a har-
matcseppek, úgy ragyogott kék szemeiben valami, a gyémánt-
cseppektől fátyolos lett a tekintete és a másik pillanatban
rezegve gördültek végig kedves arcán.

Örömmel láttam, hogy már nem olyan ideges és nyugtalan; az arcszíne üde és friss, ritkán láttam olyan jókedvűnek.

Átadtam a virágokat és vázába raktam a csokrot; a főherceg beszélgetésünk alatt simogatta kedvenc virágait és a tekintetével csókolgatta őket.

— Hogy aludt Fenség? Hogy érzi magát?

— Pompásan, nagyszerűen. Egész más itt, szinte el sem akarom hinni. Képzelve azt álmodtam, hogy megszöktem a gyűjtőből, a vörösök elfogtak és a Lenin-fiúk egy rémes helyre vittek . . .

— Ideges lázálom, az idegei még nincsenek kipihenve, a lelkét még fogva tartják az átélt izgalmak és nem is csodálom, ha álmában rémképeket lát. Felejtse el azt a sok keserűséget, mintha egy rossz álom lett volna.

— Nehéz lesz hamar elfelejteni. . .

Halkan súgtam a fülébe, hogy a detektív meg ne hallja:

— Innen könnyű lesz kiszabadulni — és hangosan folytattam, hogy a detektívnek fel ne tűnjön:

— Milyen könyvek ezek?

— Lenin, Marx, Engels.

— Szóval proletárirodalom.

— Higyje el, papíron elég érdekes.

Nem akartam sokáig maradni és felálltam.

— Nézze Fenség, ne tekintse azt, hogy leány vagyok, gondolja, hogy a testvére, a jó barátja, a legjobb pajtása vagyok és mondja meg egész őszintén, hogy mire van szüksége, hiszen tudja jól, hogy mindent megteszek, amit csak kíván.

— Tudom, Charlotte Corday, igazán megható a kedvesége és a jósága.

— Szóljon bátran.

— Szeretném, ha mindennap eljönne és mindig elhozná a bécsi Pressét, abban legalább van valami olvasnivaló.

— Még mi kell?

— Ezután is hoz édességet?

— Természetesen. Ezentúl is mindennap eljövök és hozok csokoládét, bonbont, meg süteményeket.

— Nem érdemlem meg, hogy annyira elkényeztet.

— Gondolkozzon csak, nem kell még valami?

— De igen. Nézze, csak ez a két ruhám van, ezek olyan melegek, a palotánkban maradtak a nyári ruháim, kérje el a könnyű sötétkéket és a kékcsíkos fehér ruhámat; a cipőimből és a gallérjaimból is adjanak.

— Jó, felmegyek.

— Egyszer én is szeretnék a palotánkba menni.

— Hova gondol? Hiszen ott vörösök vannak.

— Az nem baj, csak a kertet, a virágaimat szeretném látni.

— Türelem, majd később, De mi kell még?

— Papír, tollszar, lila tinta, amilyen magának van. Es olvasnivalót is kérek.

— Minden meglesz, csak legyen jó és vigyázzon magára.

— Azt hiszem, meg lesz velem elégedve. Mondja, tudják már otthon? Megizente apának, hogy itt vagytok?

— Ma reggel küldtem ki valakit Alcsútra, most már otthon is tudják, hogy itt van, képzelem, mennyire örülnek mindnyájan.

— De szeretném már látni őket. . .

— Legyen türelmes. Valami érdekeset mondok. Figyelje csak meg, tegnap kedd volt, meglátja, innen kedden fog kiszabadulni. Ez az előérzetem.

— Érdekes. Kíváncsi vagyok és megjegyzem magamnak a keddi napot. Mondja, mikor jön el megint hozzám?

— Holnap.

Mosolyogva búcsúztunk el. Szirmai detektívet a folyosón megkértem, hogy legyen jó a főherceghez.

— Szomorú kötelesség, — felelte — hogy Ő Fenségét őriznem kell, amennyire tőlem telik, igyekezni fogok a Fenséges Úr kedvében járni.

— Ez nagyon szép, köszönöm. Kérem, hányan fogják felváltva őrizni a Fenséges Urat?

— Azt hiszem, hatan nyolc óránként váltjuk fel egymást, úgy hogy minden második nap itt leszek mellette.

Az amerikai misszióhoz siettem. Két angol tiszttel beszéltem, akik gratuláltak az eredményhez.

— *Az életét mentette meg*, — mondta az egyik — *mi tudjuk jól, hogy mi volt Szamuely terve*. Boldog lehet a főherceg, hogy ilyen jó őrangyala van . . .

Ebben a pillanatban lépett be dr. Bemard Weiss amerikai kapitány.

— Hálásan köszönöm kapitány úr szíves közbenjárását és jóindulatú pártfogását, amellyel ebben az ügyben segítségemre volt.

— Kérem, nagyon szívesen álltam rendelkezésére, de én igazán semmit sem tettem.

— Ne legyen olyan szerény, tudom, hogy sokat köszönhetek kapitány úrnak.

— Szót sem érdemel. Kérem, tessék megmondani a főherceg úrnak, hogy ne legyen bizalmas a detektívekhez, ne kérdezzen tőlük politikai híreket. Tessék vele nagyon halkán beszélni, mert mikrofon van bevezetve a szobájába, nálam is; a vörösök mindent kihallgatnak, vigyázzanak és beszélgessenek inkább az erkélyen.

— De ilyet! Majd figyelmeztetem.

— Es még valamit. Tudják már a Fenségek, hogy a főherceg itt van?

— Megizentem.

— Ha visszajövök Wienből és ha kedve lesz, az autómon kimehetünk a Fenségekhez, hírt vinni a főhercegről és sok mindenről.

— Örömmel mennék Alcsútra, de nem akarom a főherceget egy napra sem elhagyni. Menjen kapitány úr nélkülem és vigyen híreket, én úgysis írok levelet.

— Majd megbeszéljük.

A Vöröskeresztnél volt dolgom. Báró V. . . akkori »főbizalmiával beszéltem, mikor átjött oda a szobájából Josipovich Géza v. b. 1.1., a Vöröskereszt elnöke, akit még néni ismertem.

— Kegyelmes uram, — szólt V... — bemutatom Jákó Margitot, aki segítségemre volt abban, hogy József Ferenc főherceget a gyűjtőfogházból kiszabadítottam.

Elfutott a méreg, bosszantott a báró hengegése, dicsekvése, másrészt furcsának találtam, hogy egy hölgyet mutat be egy férfinak, ha ezerszer kegyelmes úr is, de gondoltam, nem szólok erről, hiszen proletárdiktatúra alatt megszokhattam, hogy sok mindent kell lenyelni és szótlánul túrni, de azért szerényen megjegyeztem:

— Pardon V. . . úr, egy kis tévedés van a dologban, kár magának más tollával ékeskedni, tudtommal én szabadítottam ki a főherceget a gyűjtőfogházból . . .

V. . . elpirult, Josipovich rögtön átlátta a helyzetet, bólintott a fejével és megrázta a kezemet.

— Gratulálok! Büszke vagyok, hogy megismertem egy hőslélkű, bátor magyar honleányt.

V. . . kikísért és kíváncsian kérdezte:

— Mondja, hogy csinálta ezt a bravúros nehéz dolgot? Mesélje el, hogy tudta kiszabadítani őt?

— Kérdésére kérdéssel felelek. Mondja, hogy merte azt hazudni, hogy maga szabadította ki a főherceget?

Elpirult és hallgatott, de én fölényesen folytattam:

— Egyébként nincs önnel semmi beszédem, időm sincs, hogy elmeséljem a főherceg kiszabadítását, de ha majd egyszer nyugodtabb időket élünk, akkor megírom részletesen és akkor elolvashatja. Legyen nyugodt, abban magáról sem fogok megfedkezni . . .

Kövét meredt tekintettel bámult utánam. A »kiszabadítás« abból állt, hogy V. . . cigarettát és szivart küldött a főhercegnek az örök és detektívek részére.

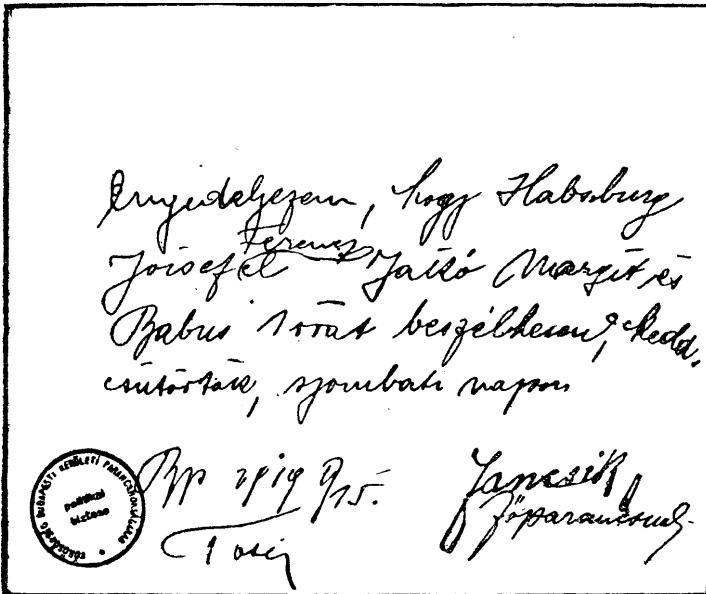
Azután Jancsik Ferenchez, a vörösörség budapesti parancsnokához siettem új igazolványért, mivel most már ismét a vörösörséghez tartozott a főherceg ügye. Mikor Jancsik titkárától, Tóth »elvtársítól« kértem látogatási engedélyt, így szólt:

— Kérem, az kinn van a gyűjtőfogházban.

— De kérem, én jobban tudom, tegnap este óta a Dunapalotában van, tessék telefonon meggyőződni szavaim hitelességéről.

Telefonált a gyűjtőbe, ahol természetesen ugyanazt mondták, amit én. Kiállította az igazolványt és feltűnt nekem, hogy nem tud helyesen írni. Azt mondják, hogy Jancsik »elvtárs« még úgy sem tudott írni és csak éppen hogy a nevét tudta hibánélkül leírni. Ilyen tudatlanok voltak az »elvtársak«! Es ilyeneknek a kezében volt a hatalom négy és fél hónapig . . . Szegény Magyarország . . . Ebből sok mindent meg lehet érteni. . .

Ezt a látogatási engedélyt kaptam:

Fáradtan, kimerülve érkeztem haza és végre elmondhatam otthon mindent, most már nem kellett többé titkolózni.

Írtam Kun Bélának egy szép köszönő levelet, hogy a kérésemet teljesítették.

Kun Bélának azt izenték vissza nekem, hogy legmélyebb tiszteletteljes kézcsókjaikat küldik és nagyon örülnek, hogy ezt

Olysoi Gabányi János ezredes »Mártírjaink« című könyve számára József főherceg átengedte naplója azon részét, amely a kommün idejéről szól. Mikor ezt a naplót elolvastam, nagy meglepetésemre rábukkantam a saját nevemre. József főherceg így emlékezett” meg rólam:

»Alcsút, 1919 május 14.

A mi főkertészünk belép s a következőket jelenti: Fiamat *Jákó Margit* sok közbenjárása után a Hotel Ritzbe vitték, ahol éhezik, különben jól van.«

A főkertésznek az az információja, hogy József Ferenc főherceg éhezik, téves volt, hiszen én minden földi jóval elláttam. Ha már aznap József főherceg megkapta volna azt a leveletem, melyben fiának a gyűjtőfogházból való szabadulásáról részletesen írtam, nem hitte volna el a főkertésznek, hogy a fia éhezik.

József főherceg Alcsútról a fia részére hozzám küldött kegyeret, tojást, csirkét, sonkát, amit nagy örömmel vittem József Ferencnek. Hosszú levélben számoltam be József főhercegnek a fia szerencsés kiszabadulásáról és kértem, hogy többé ne küldjön semmi élelmet, én ezután is bőségesen ellátom mindennel. Tudtam, hogy nekik is alig van élelmiszerük és ami van, arra a kevésre még nagy szükségük lesz.

József Ferenc kívánságához híven felmentem a főhercegi palotába, hogy a vörösöktől elkérjem a ruháit. Vajda Zoltán főparancsnokot kerestem fel. Mikor a kérésemet előadtam, behívatta a helyettesét, László Bertholdot, aki megígérte, hogy utána fog nézni és kért, hogy másnap jöjjek fel. Vajda adott egy igazolványt, hogy bármikor beléphetek a palotába, amit sokszor igénybe is vettem, utána néztem, hogy mit »művelnek«.

Eszembe jutott, hogy a palotában maradt »Álomlovag« című regényem kézírata, amit Zsófia főhercegnő és József Ferenc főherceg együtt olvastak. Ez jó ürügy volt, hogy Zsófia főhercegnő lakosztályába mehessenek. Ott volt a gazdasági hivatal, ahol mindjárt kieszközöltem, hogy az alcsúti uradalomból küldött tejből Döller titkárné és éhező gyermekei naponta 1-2 litert kaphassanak.

A főhercegnő lakosztályában fájó szívvel láttam a sok pusztítást és rendetlenséget. Arra gondoltam, hogy pár héttel ezelőtt a kedves intim leányszobákban még együtt csevegtünk

és vígan tréfálkoztunk Zsófia főhercegnővel, egyszer a szalonjának zöldfüggönyös interieurját festette, máskor zongorázott, vagy mandolinon játszott.

Kedves emlékek ébredtek és újultak fel lelkemben, magam előtt láttam bájos mosolygó arcát és szinte hallottam víg kacagásunkat ... Óh Istenem, azóta mennyi minden történt ...

A regényt nem találtam meg Zsófia főhercegnő lakosztályában, azt mondták, hogy az összes könyveket és iratokat József főherceg könyvtárába vitték. Lementem tehát az első emeletre József főherceg lakosztályába. A könyvtár rendezés alatt állt, legnagyobb meglepetésemre Grill Lorándot, József Ferenc főherceg iskolatársát ismertem meg, amint a könyvek körül foglalatzkodott.

Kitörő örömmel üdvözölt, azután körülnézett, hogy nem hallja-e senki a beszélgetésünket és becsukta az ajtót. Megragadta a kezemet és izgatott örömmel, lelkendezve érdeklődött a főherceg sorsa iránt és én elmeséltem neki mindent. Azután elmondta, hogy nagy utánjárással sikerült megszereznie a könyvtárosi állást, amit csak azért vállalt, hogy a palotában ne lopjanak semmit a vörösök és ügyelt arra, hogy József főherceg legféltettebb kincsei, a könyvei közül ne hiányozzon egy sem. Kért arra, hogy nyugtassam meg a főherceget, mert ő vigyáz mindenre és többé nem tűnhet el semmi. Panaszkodott, hogy a vörösök figyelik és attól fél, hogy viselkedését gyanúsnak fogják találni és egyszerűen kidobják.

Azután Grill Loránd minden héten felkeresett engem, hogy híreket halljon egykori kedves osztálytársáról, én pedig vittem és hoztam nekik a legmelegebb baráti üdvözléseket.

Másnap undorral kerestem fel László Bertholdot, aki József főherceg dolgozószobájában rezideált. Szerettem volna ellökni a főherceg drága íróasztala mellől ezt a henevegő sehonnait. Azzal fogadott, hogy József Ferenc főherceg ruhái közül semmit sem talált.

— Hol vannak a civil ruhái, az uniformisa, a cipői, hova lett mindez?

— Nincs semmi.

— Hát a huszár kapitányi díszruhája, a mentéje hol van?

— Abba belement a moly és el kellett dobni.

— Szépen ment abba a moly!

Szikkasztam a dühtől. Az összes ruhákat és fehérneműket »elkezelték.« A főhercegnők ruháiba öltöztették a hölgyeiket, akikkel a vörös pütkösdi királyok reggelig dőzsöltek és tivornyáztak.

Felmentem Vajdához és elpanaszoltam, hogy László nem akar adni a ruhákból.

— A gazember! — kiáltotta felháborodva. — Ezek a vörösök mind gazemberek!

— Hogyan, ön nem vörösérmű? — kérdeztem csodálkozva.

— Dehogy, én a legegkeseredettebb ellenforradalmár vagyok, engem belesodortak a vörös hínárba. Az egész háború alatt mint főhadnagy küzdöttem a fronton, Landler Ernő az ezredtársam, tisztársam volt, aki a diktatúra kitörése után eljött hozzám és felajánlotta nekem a vörösörség országos fő parancsnoki állását. Nem akartam elfogadni és gondol kozási időt kértem, Landler fenyegetett, hogy jól gondoljam meg a dolgot, mert különben letartóztatnak és felakasztanak, a lakásomat pedig elrekvirálják. Landler az ezrednél sátánnak hívtuk és ez a név rajta is maradt, ő nem vállalt aktív népbiztosi állást, a bátyja, Landler Jenő népbiztos volt, de a sátán csak a színpalak mögül rendezte a vörös színjátékot.

— A gondolkozási idő kezdett letelni és én majd megőrültem az aggodalomtól. Féltettem a feleségemet, két kis gyermekemet és töprengtem, mi lesz, ha engem becsuknak, nagy lakásunkat elveszik és családomat az utcára teszik. Este értem jött a sátán. Nem kérdezett semmit, hanem magával vonszolt és kényszerített, hogy ezt az állást elfogadjam. így kerültem be ebbe a vörös pokolba.

— Szegény ember. És nem gondol arra, hogy mi lesz, ha felborul a vörös uralom, akkor magát is le fogják tartóztatni ...

— Ártatlan vagyok. A jó Isten látja lelkemet ...

Szívből sajnáltam szegény, becsületes Vajda Zoltánt és

elgondolkoztam. Istenem, hány ilyen kényszer-áldozata van a vörösöknek, akiknek intelligens, művelt vezetőkre volt szükségük, hogy meg tudják teremteni a proletárdiktatúráját.

Később Vajda magához hívatta László Bertholdot és előttem összeszidta. Rögtön volt ruha és fehérnemű. Egy

kosárba kiválogattam a Fenségek részére mindegyiküknek fehérneműt és kértem Vajdát, hogy mivel a főhercegek éheznek, én pedig az egész családot képtelen vagyok ellátni, mert nekünk is alig van, nem küldhetné nekik élelmiszereket Alcsútra?

Másnap Vajda Zoltán parancsára László Berthold egy kocsin kivitte a fehérneműt Alcsútra és ételmet is vitt.

József Ferenc két kedvenc batikolt villanylámpáját is kiadta Vajda és virágot is vihettek bármikor a kertből, erre is Vajda Zoltán adott engedélyt.

A fiatal főherceg a kis íróasztalra helyezte a halványzöld selyemernyős kis lámpát és a szoba sarkában állt a nagyernyős barna lámpa.

Estfelé felcsavarta a villanyt és halk hangon beszélt:

— Majdnem úgy érzem magam, mint otthon a dolgozó-szobámban. Most olyan misztikus csend van itt, csak be kell hunynom a szememet és egy pillanatra elhítem magammal, hogy szabad lettem és újra otthon vagyok . . .

Más irányba tereltem „a társalgás fonalát.

— Jó, hogy ezt a ruháját vette fel, adja csak*ide a másik kabátot, tegnap láttam, hogy kifeslett.

— Csak nem akarja megvarrni?

— De igen; adja ide!

— Nem, azt igazán nem lehet.

Energikusan a szekrényhez léptem, ici vettem a kabátot és a varráshoz fogtam.

— De nézze, a bélés is kiszakadt.

— Jó, azt is megvarrom.

Ezalatt József Ferenc gondtalanul ropogtatta a tőlem kapott finom csokoládés bonbonokat, engem is megkínált többször, de nem akartam megfosztani a kedvenceitől. Lehajtottam a fejemet és szorgalmasan varrtam. Feltűnt nekem, hogy a főherceg olyan szokatlanul nagy csendben van és felnéztem. Előttem az asztalon egy café à la crème feküdt és utána nyúltam. Józsi fenség huncutul mosolyogva figyelte a mozdulatomat és hangos kacagásra fakadt, én pedig elpirultam, mert a cukorkának csak a papír burkolatát tartottam a kezemben, a tartalmát ő már az előbb elfogyasztotta.

— Hahaha! Bravó! Sikerült a vicc, maga beugrott nekem — és folyton kacagott.

— Hát illik engem becsapni? — kérdeztem tréfásan.

— Ez a büntetés, hogy az előbb kosarat adott!

Megvarrtam a tavaszi kabátját, a keztyűjére gombot varrtam és a kis kabáttal is elkészültem. Kifordítottam a kabát ujját és akkor vettem észre, hogy átvarrtam a jobb oldalra, volt nagy nevetés, sokat bosszantott a főherceg. Természetesen felfejtettem és újra megvarrtam, mialatt közös ismerőseinkről és sok egyébről beszélgettünk.

— Mondja, mit tud unokafivéremről, Albrecht főhercegről? Mi van vele?

— Egy héttel ezelőtt mindnyájan Svájcba menekültek.

Sokat beszélgettünk a snájdig Albrecht főhercegről és a királyi családról. A detektív kopogott és beszólt:

— Egy úr keresi a vörös keresztet hölgyet.

Kimentem. Egy ősz angol író, Henry Felbermann kélt arra, hogy mutassam be őt a főhercegnek, mert beszélni szeretne vele és megmutatta a kormánytól az engedélyt. Bevezettem és figyelmeztettem a főherceget, hogy ne tegyen semmiféle politikai nyilatkozatot. A rövid látogatás ideje alatt József Ferenc alig beszélt pár szót.

— Amint látja, jól vagyok, csak a szabadságom hiányzik. Milyen szép meleg idő van . . .

Így teltek a napok, hetek. Együtt búsultunk, szomorkodtunk; néha örültünk is, amikor híreket hoztam ellenforradalmi kísérletekről. Vártuk a felszabadulást és titokban reménykedtünk.

Minden nap meglátogattam, néha kétszer is, amit könnyen meg lehetett tenni, hiszen délelőtt és délután más-más detektív volt mellette és az egyik nem mondhatta meg a másiknak, hogy aznap már ott voltam. Sokszor eljött velem Babus és János bátyám is.

Elmeséltük apró-cseprő titkainkat, ha valamibe belekezdünk és nem akartuk folytatni, így szólt:

— Csak mondjanak el nekem mindent bizalmasan, tudják jól, hogy én nem mondom el senkinek.

Panaszkodtunk, hogy miért is élünk most ebben a csúnya vörös világban? A háború kitörése előtt még kis lányok voltunk, nem vitték bennünket sehova.

— Még ráérnek, különösen maga még most is kis lány, —

és Babusra nevetett — ne búsuljanak, fogunk mi még sokat táncolni és mulatni, csak türelem!

A Ritzben elég jó helyen volt József Ferenc főherceg. Különösen az nyugtatott meg, hogy a mellette levő két szobában volt az összekötő misszió, amelynek vezetője, Zerkovitz Emil min. tanácsos ott is lakott. A rendkívül nagyműveltségű, világlátott és több nyelven beszélő Zerkovitz Emil volt az összekötő kapocs az entente-missziók és a tanácskormány között. Azért vállalta ezt a megbízatást, hogy hazájának a segítségére legyen. Sok embert segített ki a bajból, sok életet mentett meg és az entent e-misszióknál titokban Kun Béláék ellen dolgozott.

— Vigyázzon, tanácsos úr, — figyelmeztette Weiss kapitány — ha a vörösök megtudják, felakasztják.

Zerkovitz nevetett és tovább folytatta ellenforradalmi munkáját. Naponta bementem hozzá egy kis beszélgetésre, mikor kijöttem a főhercegtől és legtöbbször nála raktam le a nagyobb csomag élelmiszereket, mielőtt vizitbe mentem a főherceghez és kértem, hogy adja át neki, amit ő feltűnés nélkül megethetett, hiszen együtt ebédelt és vacsorázott a főherceggel, ha ugyan főztek a Ritzben.

Zerkovitz Emil mindig jókedvű, aranyos kedélyű volt. Ha nagyon el voltam keseredve, ő vigasztalt, ha sirtam, ő biztatott és megnyugtatót, hogy nem tart már sokáig.

Kimondhatatlanul jól esett nekem, hogy volt a főherceg közelében egy megértő jó lélek, aki vigyázott rá éjjel-nappal.

Zerkovitz Emil önfeláldozó, lelkes, hazafias munkát végzett a vörös időkben és megérdemelné, hogy részletesebben ismertessem nemzetvédelmi áldásos munkásságát, de sajnós, szegény Zerkovitz a közelmúltban meghalt és nem érhettem meg, hogy könyvem lapjain is tiszta szívből fakadó meleg köszönetemet küldjem neki egy hálás kézszorítás alakjában.

Május 24-én dr. Bemard Weiss kapitány kiment az autóján Alcsútra, vele küldtem híreket a fiatal főhercegről. Alig egy fél óráig volt a kastélyban a kapitány és még aznap visszajött. József főherceg még mindig betegen feküdt.

25-én Somssich Andor kiszabadult a gyűjtőfogházból és meglátogatta József Ferenc főherceget. Hármásban beszélgettünk.

— Ellenforradalmi gyűlést tartunk, — mondtam nevetve — jó lesz vigyázni, mert az ajtónál őrt áll egy vörös detektív.

Somssich panaszkodott, hogy mialatt a gyűjtőben volt, elrekvirálták az egész lakását és egész nap futkosott a városban, míg végre az Astoriában kapott egy kis padlásszobát.

Értesültem, hogy József Ferencet a vörösök »kiszemelték«. Soha életemben nem fogom elfelejteni azt az izgalmas napot. Abban az időben rettenetesen kegyetlenkedtek az elvetemült véreskezű Lenin-fiúk, az emberek suttogva beszéltek Návay Lajos, a két Hollán, Ferry Oszkár, Menkina, Borhy, dr. Stenczel János, Dobsa László és más ártatlan áldozatok meggyilkolásáról, akiket a Lenin-fiúk rablógyilkos bandája küldött a másvilágra. Nem aggódtam tehát ok nélkül József Ferenc főhercegért.

Egy ismerős tiszt figyelmeztetett a veszedelemre, amit május 26-án délutánra terveztek Szamuellyék. Akkor érkeztem haza, de amint ezt a rossz hírt meghallottam, mint egy örült, rohantam vissza zuhogó esőben József Ferenchez és sírva kértem, könyörögtem, hogy reggelig ne mozduljon ki a szobából.

— De miért?

— Nem mondhatom meg, de értse meg, hogy itt kell maradnia a szobájában, egy lépést se tegyen kifelé. Reám van bízva Fenség, rajtam van minden felelősség, az Istenre kérem, fogadjon szót nekem.

— Pedig megígértem, hogy délután ötkor a detektívvel kimegyek a keleti pályaudvarra; angol és francia sebesültek utaznak át és beszélni szeretnék velük.

— Isten ments, itt fog maradni! Abból egy szó sem igaz, hogy angol és francia sebesültek utaznak át. Törbe akarják csalni, vigyázzon Fenség.

Garlathy Kálmán detektív, — aki évek óta lelkes híve volt a főhercegéknek és boldogabb időkben a főhercegi palotában Stodolny János detektívfelügyelő mellett teljesített szolgálatot, most József Ferenc főherceg leghűségesebb és legönfeláldozóbb őrzője volt — bekopogtatott és így szólt:

— Fenséges Uram, most búcsúzom, engem felvált egy kollegám. Arra kérem Fenségedet, hogy ma semmi szín alatt ne méltóztassék kimenni a szobából . . .

— Látja? — fordultam József Ferenchez és kezét fogtam Garlathyval. Olyan megnyugtatóan hatott reám, ha Garlathy volt mellette.

Leszaladtam az amerikai misszióhoz és kértem az angol és amerikai tiszteket, hogy vigyázzanak a főhercegre, nehogy valami baja történjék.

Zerkovitz Emilt is kértem, hogy vigyázzon rá, legyen sokat mellette és ha lehet, ő se menjen sehova. Elfogultan, finoman vigasztalt, hogy menjek nyugodtan haza, mert ő vigyázni fog a főhercegre.

Az órák nagyon lassan teltek, de végre elmúlt a veszedelem. Aznap József főherceget is el akarták fogni, de az amerikai misszió közbenjárása megakadályozta ezt.

Kérésemre másnap dr. Bemard Weiss kapitány feljött a főherceghez pár percre, mialatt én is ott voltam. A detektív fontoskodó arccal jelentette be és nagyon csodálkozott, mikor úgy üdvözöltem, mint ahogy kedves ismerőst szokás. Elcsevegtünk és érdeklődve hallgattuk a legújabb bel-és külpolitikai híreket.

Az amerikai kapitány elmondta, hogy ritkán látogathatja meg a főherceget, mert őt is kémek veszik körül, akik minden lépéséről beszámolnak a kormánynak. Figyelmeztettük a főherceget, hogy vigyázzon minden szavára, amit a detektívekkel beszél; ha valami jó hír lesz, azt én mindig közölni fogom vele.

Másnap reggel teafőzés közben találtam József Ferencet. A villanyfőzőben már forrt a víz, bedobtam a teát és csészébe töltöttem. Azután tojást főztem és tréfából felszolgáltam a reggelit, kínáltam süteményekkel.

Mikor láttam, hogy a detektív nem jön be, egy jó hírt mondtam.

— Tegnap érkezett meg Bécsből Libits unokahúga, Dóra bárónő, aki Romanelli alezredes parancsörtisztjenek, Angellini kapitánynak a menyasszonya.

— Érdekes.

— Beszéltem Dórával és elmondta, hogy Romanelli, ő meg a vőlegénye holnap reggel egy olasz autón kimennek Alcsútra Libitset meglátogatni. Dórát megkértem, hogy vigye el leveleimet a Fenségek részére és adja át Libitsnek. Most pedig arra kérem, írjon az édesapjának, majd beleteszem a levelembe és Dóra elviszi.

— De hátha valaki felbontja?

— Legyen nyugodt, az olasz missziót nem vizsgálják át a vörösök.

A főherceg hosszas unszolásomra megírta a levelet az édesapjának, amit én elrejtettem és kicsempésztem. Írtam Augusztia főhercegnőnek, József főhercegnek, Zsófia főhercegnőnek és Libitsnek. Négy levelemmel együtt Dóra útján Alcsútra küldtem a szenvedő gyermek sorait az aggódó szülőknek, testvéreknek.

Pár napig fekvő beteg volt József Ferenc, erős influenza, nátha és köhögés gyötörte. A szigorú szesztilalom dacára vittem neki vörösbort, — útközben eszembe sem jutott, hogy a vörösörök elfoghatnak, mint annyi más. A villanyfőzőn cukorral felforraltuk a bort, ami jót tett neki.

Akkor már se ebédet, se vacsorát nem főztek a Dunapalotában fűtőanyaghiány miatt, így tehát egészen az én gondjaimra volt bízva és elláttam őt mindennel, nem szenvedett semmiben hiányt.

Egy alkalommal, mikor megérkeztem hozzá, a detektív látva, hogy mi mindent csomagolok ki, azt hitte, hogy testvérek vagyunk és így szólt:

— A kedves fivére már nagyon várja, bizonyára éhes.

Jót nevettem. Mindenből megkínáltam a detektívet, sőt még borral is, amit legnagyobb csodálkozásomra nem utasított vissza; örömmel elfogadta, pedig szesztilalom volt a szovjeturalom alatt.

— Kedves fivére egészségére! — szólt és kiitta.

Az én »kedves fivérem« tényleg már várt engem, az erkélyen állt, mikor benyitottam. Nevetve újságoltam, hogy miniket testvéreknek tart a detektív.

— Annál jobb, legalább nem fog bejönni!

A főherceg jó étvággal fogyasztotta el a hosszú menüt, melynek végeztével kacagva indítványoztam:

— Dobjuk le a cseresznyemagokat, ki tudja messzebb dobni?

Versenyeztünk. Nagyon jókedvű volt, amit fokozott az a hírem, hogy József főherceg már sokkal jobban van, fel is szokott kelni és az időt legnagyobbbrészt az alcsúti kastély terraszán tölti a napon sütkezve.

Közöltem a főherceggel, hogy megszőktetem és elmondtam tervemet.

Sétára indul a jó detektívvel, Garlathyval, akit beavatunk a dologba. Mialatt Garlathy szemet huny és elfordul, azalatt mi ketten elhagyjuk Pestet. Autón egy óra alatt megérkezünk egy kerttel ellátott és kényelemmel berendezett szép villába, én pedig rögtön visszajövök. Elég izgalmon mentem keresztül és tovább már nem akartam, hogy az elmúlt veszély után a vörösök hatalmában legyen.

Szőktetési tervemről beszéltem dr. Weiss kapitánynak, aki helyeselte, de a főherceg hallani sem akart erről, hiába mondtam, hogy ott nagyobb biztonságban volna és senki sem tudná, hogy hol van.

— Hát akkor kérni fogom a kormánytól a végleges szabadonbocsátását.

— Azt nem fogja tenni »elvtársnő«, mert bajba kerül. Ha bosszantani akart, mindig elvtársnőnek szólított.

— Pedig innen is ki akarom szabadítani, alig várom, hogy otthon legyen.

— Elhiszem, úgy-e örülne, ha már nem lennék itt és megszabadulna tőlem?

— Ne értsen félre, de boldog volnék, ha már az édesapja védőkarjaiban láthatnám. Minden követ megmozgatok és tudom, hogy ismét sikerülni fog a kiszabadítás. Úgy érzem, hogy engem földöntúli hatalmak segítenek, mert eddig minden sikerült, amihez hozzáfogtam,

— Figyelmeztetem, hogy vigyázzon magára! Látja, én úgy érzem, ha rövid időre haza is engednek, biztosan megint elfognak és az még rosszabb lenne, tehát inkább maradok. Mikor áprilisban kiengedtek, olyan nagy örömmel mentem haza Alcsútra, higgye el, most nem mennék szívesen, mindig arra gondolnék: hátha újra elfognak?

— De az nem fog megtörténni.

— Nevetni fog, ha elmondom, hogy márciusban kezdtem tanulni egy nagyon nehéz Czerny-etűdöt, azután elfogtak; mikor kiengedtek és haza mentem, újra zongoráztam, de nem tudtam megtanulni, mert ismét elfogtak. De ha innen kikerülök első dolgom lesz, hogy jól bevágom az etűdöt, addig nem lesz békességem.

Kis szünet után megszólaltam.

— Nem vágyódik haza, a szülei, a testvérei után?

A tekintete fátyolossá vált, elmélázott, sőt mintha kék szemében ismét ott ragyogtak volna a csillogó gyémántcseppek.

Határozotam: cselekedni fogok.

Elmentem Szamuely Tiborhoz és Kun Bélához, de nem biztattak semmi jóval, sőt! Pár pillanatnyi »audienciám« alatt Kun Béla sajnálattal jelentette ki, hogy ez az ügy Rónai Zoltán igazságügyi népbiztoshoz tartozik.

Kun Béla »tróntermében« láttam Károlyi Mihályt és a feleségét, de nem akartam őket észrevenni és félrefordítottam a fejemet.

Átmentem az igazságügybe Rónai népbiztoshoz. A titkára arra kért, hogy foglaljak helyet, mert várnom kell. Sokan voltak a teremben a felső tízezer legelőkelőbbjei közül. Egy-egy »kihallgatás« után nyílt az ajtó és a titkár egyikhez, másikhoz odament és így szólt:

— A népbiztos elvtárs nem ér rá fogadni önt, tessék írásban benyújtani a kérést.

Összenéztünk szomszédnőmmel, egy rendkívül bájos, szimpatikus és szintén fekete selyembe öltözött hölgygel. A kezét nyújtotta felém és mosolygott.

— Odescalchy hercegnő vagyok. Mit gondol, minket sem fogad?

— Én is erre gondoltam. Ki tudja, mi lesz.

— Szomorú sors, hogy itt kell várnunk.

A titkár a nevemen szólított és bementem Rónaihoz. A hercegnő gratulált, hogy sikerült audienciát kapnom.

Rónai népbiztos udvariasan fogadott és azt mondta, hogy egy kérvényt kell írni, amelyben Habsburg József Ferenc, mint politikai fogoly kéri szabadonbocsátását és akkor sikerülni fog kiszabadulnia.

Arra kértem Rónait, hogy utánam fogadja rögtön Odescalchy hercegnőt. Megígérte. Amint kiértem, azonnal megmondtam a hercegnőnek, hogy ő következik; hálásan nézett reám és tényleg őt szólította be a titkár.

— Várjon meg, kis drágám — suttozta felém a hercegnő, mialatt bement Rónaihoz.

Azután együtt mentünk és elpanaszoltuk egymásnak bánatunkat. Egy darabig elkísért, én visszakísértem és elbúcsúztunk. Azóta sem láttam. Később hallottam, hogy az ura kiszabadult és kimenekültek Svájcba.

Rónai tanácsát megfogadtam és megírtam a kérvényt, de József Ferenc nem akarta aláírni.

— Ártatlan vagyok és nem írom alá, hogy politikai fogoly vagyok. Nem kérek a kormánytól semmit, nem kell a protekciójuk?

Elhatároztam, hogy az ügyet az ő tudtán kívül fogom elintézni, de nem szóltam semmit, másról csevegtünk.

— Úgy sajnálom, hogy a naplóm, amit a gyűjtőfogházban írtam, ott maradt.

Nem szóltam erre egy szót sem. Aznap délután kimentem a gyűjtőfogházba és megtudtam, hogy egy detektívnel van a napló. Az igazgatói irodába siettem, ott találkoztam Stodolny János detektívfelügyelővel, aki hónapok óta le volt tartóztatva, mert ő segítette József főhercegeket a meneküléshez a kommün kitörésekor. Beszélgettem vele és csodálkoztam azon, hogy egy szóval sem panaszkodik a keserű sors ellen. Irodai munkára osztották be saját kérésére.

— Tessék elhinni, még egyszer megtenném, az életemet is odaadnám a Fenségekért.

Melegen megráztam a kezét. Stodolny kinyomozta, hogy melyik detektívnel van a főherceg naplója. Elkértem és írást adtam arról, hogy átvettem.

Másnap csak ennyit mondtam a főhercegnek:

— A naplója nálam van.

— Hogy csinálta?

— Egész egyszerűen. Majd csak akkor adom át, ha csendes, tiszta napokra virradunk. Legyen nyugodt, a napló jó helyen van, egy külföldi állampolgárnő őrzi több értékes levéllel, fényképpel és irattal együtt; minden le van pecsételve. Ha esetleg engem is elfognak és házkutatást tartanak nálunk,, nem fognak otthon semmit találni.

Másnap reggel a Ritz halljában egy olasz tiszt titokban megsúgta nekem, hogy Bécsben leverték a kommunistákat. Pár perccel előbbjött Romanelli alezredeshez a titkos telefonjelentés.

Boldogan újságoltam József Ferenc főhercegnek. Garlathy, a jó detektív el sem akarta hinni, de a főhercegnek megsúgtam, hogy honnan tudom. Reméltük, hogy nálunk is hamarosan vége lesz a vörös pokolnak.

Elmentem újra Kun Bélához a főherceg kiszabadítása miatt. Wagaszt volt rendőrkapitány »elvtárs«-hoz utasított a Béla-utcába, a volt főkapitányságra. Az egész utca tele volt emberekkel, akik vártak, hogy bejuthassanak. Bátran odaléptem a vörösörökhöz, megmutattam az irataimat és azt mondtam, hogy hivatalos ügyben sürgősen kell beszélnem vele, Imponált nekik a merész fellépés és a vöröskeresztes fehér ruha.

Az egyik vörös szó nélkül kinyitotta az ajtót és odasúgta a másiknak:

— Ez a hölgy biztosan politikai megbízott.

Ahogy én vörös politikai megbízottnak éreztem magam!

Wagaszt nagyon udvarias volt és a főrendiházban levő politikai nyomozóhivatalba utasított Guzi János »elvtárshoz«.

A félelemtől szédülve támolyogtam ki. Istenem, odamenjek a legnagyobb gazemberekhez? Hiszen ott van Szamuely gárdája, Korvin-Klein Ottó, Juhász Dezső, Papp Sándor, Surek »elvtárs«, — akinek az volt az elve, hogy »a burzsujok hulláiból hegyeket kell emelni« — Nick Gusztáv — aki évekkel ezelőtt meggyilkolta Mágnás Elzát és most a szovjetház nyomozóhivatalának »alelnöke« — és a többi véreb.

Oda is elmentem, A parlament bejáratánál egy feldúlt arcú Lenin-fiú közölte velem, hogy Guzi »elvtárs« autón elment és jöjjen délután.

Félve léptem be délután a gyilkos véredek közé; a folyosón vérnyomokat láttam és mintha messziről kínos nyöszörgést, kiáltást hallottam volna. Bizonyára kínoztak egy áldozatot a pincében.

Az egyik teremben várnom kellett, be lehetett látni a másikba, ahol az »elvtársak« tanácskoztak, határoztak élet és halál fölött.

Egy Lenin-fiú magyarázgatott nekem.

— Az ott Guzi János, — és egy kicsi, gyűrött, piszkos alakra mutatott — akivel beszél, az Juhász Dezső.

Jól megnéztem a gazembert, aki többször vallatta a fiatal

főherceget. Mellette állt egy torzképű groteszk gnóm, a majomképű Korvin-Klein Ottó. Tudták, hogy miért jövök; aki bejelentett, attól megkérdezték látogatásom célját. De azt nem tudták, hogy minden szavukat hallom.

Egy pár szót hallottam a beszédjükből.

— Mégis Szamuely elvtárs tervét kellett volna végrehajtani, — szavalt az egyik — az egész családot *gajdesz*. Azzal a bűdös burzsujjal nem lehet kikezdeni; ez az udvari dáma vigyáz rá és mindig mellette van, fene protektor a van . . . egy amerikai tiszt is védi . . .

Hideg verejték gyöngyözött a homlokomon. Istenem, éppen nekem kellett ezt végighallgatnom.

Bevezettek Guzi »elvtárs«-hoz. Tárgyaltam vele hosszasan és Juhász Dezsővel is. Kértem, hogy bocsássák szabadon József Ferenc főherceget és adjanak egy írást, hogy se neki, se a főhercegi család többi tagjainak nem lesz többé bántódása.

Az »elvtársak« visszavonultak és félórai tanácskozás után közölték velem, hogy József Ferenc két-három nap múlva szabad lesz. Ez június 14-én történt.

Örömben onnan megtelefonáltam a főhercegnek az eredményt, alig akarta elhinni. Az »elvtársak« hallgatták a beszélgetésünket.

Június 17-én, kedden reggel megjött az írásbeli engedély, hogy József Ferenc szabad.

— Mit jószoltam akkor, emlékszik? Látja, hogy kedden szabadul ki?

Lázasan csomagoltunk és délben útnak bocsátottam e szavakkal:

— A jó Isten vezérelje szerencsésen haza . . . Tanulja meg azt a nehéz etűdöt . . . Csókoltatom a Fenséges Asszonyok kezét, a Fenséges Urnák adja át mély hódoló tiszteletemet, Zsófia főhercegnőt meleg szeretettel üdvözlöm . . .

— Isten vele, Charlotte Corday, a viszontlátásra! — és elbúcsúztunk.

József Ferenc főherceget Garlathy detektív kísérte haza; estefelé érkezett meg a kastélyba, ahol leírhatatlan volt az öröm és a boldogság. Másnap reggel értesítést kaptam, hogy a fiatal főherceg szerencsésen megérkezett. Nagy kő esett le a szívemről.

Kimondhatatlanul boldognak éreztem magam, hogy végre szabad lett. A jó Isten mégis meghallgatta buzgó könyörgésemet, nemhiába omlottak könnyeim és nemhiába imádkoztam szent áhítattal, hogy segítse meg őt a magyarok Istene . . .

Mártírkoszorú.

A szenvedések töviskoszorúját nemcsak egész Magyarország köré fonták azok a hónapok, amelyek Károlyi Mihály és Kun Béla elorzott hatalmának jegyében folytak le; nemcsak Magyarország megcsonkítását és bebörtönzését jelentette a leplezett és leplezetlen vörös korszak, hanem százával akadtak személyükben külön is meggyötörtjei és mártírjai ennek a rémuralomnak, amelynél gyászosabbat és szégyenteljesebbet nem élt még meg Magyarország ezeréves történelmének ideje alatt.

Alijának ezek a lapok emlékéül azoknak, akik testi és lelki szenvedéseiket, életüket és vérüket áldozták a honszeretet oltárán; akik a férfias bátorság tántoríthatatlanságával tette-készségüknek ragyogó példáit adták.

Egyben hasonlítottak a Károlyi-korszak és Kun Béla rémuralmának hónapjai a török világhoz: mind a két korszakban állandó portyázások folytak az ellenség ellen. És ahogy a Zrínyi Miklósok, Dobó Istvánok, Losonczyak véráldozatai nem voltak hiábavalók, mert hiszen példamutatóul szolgáltak, mert hiszen az életükkel a nemzeti áldozatkészség oltárán messze utakat bevilágító fáklyákat gyújtottak: 1918 és 1919 hónapjaiban az ellenforradalmároknak az ellenség ellen folytatott portyázása és állandó, szünet nélkül való szervezkedése volt az a szikra, amely égő lánggra lobbantotta a nemzeti érzés tisztító tüzét, — a nemzeti érzését, amely az Istent, Hazát, Királyt, Családot, Erkölcsöt tagadó vörös salaktól megtisztította Maradék-Magyarországot, — a nemzeti érzés tüzét, amely szikra-
vető lobogással lángol a csonka határok felé, hogy egyszer, minél előbb, felperzselje azokat a kulisszákat, amelyeket az oszthatatlan Magyarország arénájába erőszakosan tologattak rabló kezek . . .

A magyar szabadságharc hősei azok a mártírok, akik a rémuralmat megszenvedték. Es ha mi megtanultuk az iskola-

padban, hogy áldó imádság mellett mondjuk el az ezeréves történelem hőseinek és vitézeinek szent nevét, az utánunk következő generációnak meg kell tanulnia, hogy a nemzeti hősök Pantheon-jába új lelkek költöztek: az ellenforradalmak áldozatai.

Károlyiék és Kun Béláék rettegettek az ellenforradalomtól. Jellemző, hogy még napvilágra sem mertek bújni az októberi vörös forradalmárok, máris az ellenforradalomtól riadoztak. Károlyiék azért csavarták ki a fegyvert a hadsereg kezéből, mert a polgárság megtorlásától féltek; Kun Béláék azért fegyverezték fel a proletariátust, hogy őréséget állítsanak maguknak: a személyüknek és a hatalmuknak azok ellen, akiktől joggal féltették átkot fakasztó véres uralmukat.

Nagyszabású ellenforradalomra a kommün alatt nem került sor, mert a polgárság nemcsak szervezetlen volt, hanem éppen ezért mindenki jól tudta, hogy az első nyom, az első áruló jel az életébe kerül, és ezenfelül az egész mozgalom kibontakozását is lehetetlenné teszi. Es dacára annak, hogy a »tanácskormány« hallatlan tökéletességre emelte a kémszervezetét, dacára annak, hogy a legkisebb gyanús jelet is azonnal besúgták, — mégis állandóan rettegettek a vörös diktátorok az ellenforradalomtól. A kommunista kormány mindenütt ellenforradalmárokat szimatolt. A román offenzíva idején, húsvét vasárnapján, éjszaka túszoikat szedtek az egész országban és nyíltan hirdették: ha az ellenforradalom ki merne törni, a letartóztatott túszoikat kivégeztetik. Budapesten kétszáz, a vidéki városokban ötven—ötven túszt szedtek, akikkel förtelmesen bántak. A gyűjtőfogházban 30-40 embert zsúfoltak egy-egy szobába; a legbrutálisabban bántak velük, inzultusokkal, gorombaságokkal illették őket.

Az ellenforradalom kitörésének megakadályozása Szamuely Tibornak, ennek a vérszopó fenevadnak jutott osztályrészül. Ez a kalandor, aki a háború előtt újságíró volt, azután a fronton elfogták és orosz fogságba kerülve, bolsevista agitátor lett, csakhamar vezető szerepre vergődött Leninek társaságában. Itthon Magyarországon azért osztották ki neki a hóhéri szerepkört, mert Oroszországban százával végeztette ki a magyar tiszteket, akik nem akartak belépni a vörös hadseregbe.

Szamuely az ország minden részében megjelent terrorcsapatával, ahol békés, jóérezsű polgárok kivégzésére ürügyet

találhatott. Gyakran megtörtént, hogy a halálraítélt emberek nyakán ő maga igazgatta a kötelet. Hajdúszoboszlón, Szolnokon, Sárospatakon, Kapuvár ott, Csornán, Dunavecseán, Kalocsán, Hartán, Dunapatajon, Pakson, Fejér megyében, a Dunántúl, a Duna-Tisza között és egész csonka Magyarországon, ahol magyar szív dobogott és ahol a hazafiság szent tüze lángolt a lelkekben, mindenütt járt Szamuely és amerre járt, ott a vörös halál aratott.

A román offenzíva megindulásának napjaiban, amikor már a tönieglélek megérezte, hogy a vörös rémuralom nem tarthat sokáig, az egész országban felgyulladtak az ellenforradalom szikrái. A magyarság igazi hazafias érzését titokban kellett tartani, de itt-ott kirobbant a szunnyadó parázs alól a lappangó, de lobogó lánggal égő magyar tűz.

Ahol az ellenforradalom felütötte a fejét, ott másnap megjelentek a terroristák. A véresszájú, kegyetlen, vörös haramia-vezér, Szamuely vezetése alatt vonultak be az ellenforradalmár falvakba és városokba a terrorista hóhérok.

Képtelenség leírni mindazokat a borzalmas gyilkosságokat, amelyeket ezek a vadállatok elkövettek. Rablás, rombolás, pusztulás és ártatlan emberek kivégzése támadt a vörös pribékek nyomában.

Anyáknak, hitveseknek és testvéreknek kellett végignézni apáik, férjeik és fiaik akasztását, amelyet a vörös vadak kéjelegve, gyönyörködve, röhögve néztek.

Száz és száz keresztény magyar vértanú ártatlan vére tapadt a vörös bitangok kezeihez.

Legerősebb volt a kalocsai ellenforradalom, amely június közepe felé tört ki és magával rántotta a dunamelléki falvakat, és átterjedt a Dunántúlra is. Olyan komoly volt az ellenforradalom, hogy Kun Bélának nagyobb fegyveres erőt kellett küldenie a letörésére Szamuely vezetése alatt. A vörös túlerő napokig tartó harc után győzedelmeskedett; Szamuely kéjelgett, hogy vérben gázolhatott. Kalocsán 14 polgárt akasztottak fel. A Lenin-fiúk a főtérre hurcolták a szerencsétlen áldozatokat az akasztófa alá, Szamuely a körmeit piszkálva, kéjes gyönyörűséggel szemlélte a tömeggyilkosságot. Egy-egy intése újabb magyar vértanúk végtelen sorának szaporodását jelentette . . .

Kalocsa után Dunapataj következett, ahol Szamuely 64 derék ellenforradalmárt akasztatott fel, mert nem akartak a vörösökhöz csatlakozni. A dunapataji ellenforradalom szervezőjét, Fekete Lajos református elemi iskolai igazgatót, egy derék, becsületes magyar embert és hétgyermekes családapát, a többi áldozattal együtt a paplak előtti akácfák alá hurcolták a vörös pribékek. A többieket mind felakasztották, csak *Fekete Lajos* igazgató-tanítónak kegyelmezett meg Szamuely, mert az egész város népe sírva könyörgött az életéért. Ő volt az egyetlen, aki megmenekült a biztos haláltól; de a többiek mind vértanúhalált szenvedtek a magyar hazáért . . .

... És patakokban hullott a drága magyar vér, a szegény mártírok vérért fájdalmasan szívta be az édes magyar anyaföld, mi pedig a könnyeinkkel öntöztük a földet, amelyből fehér rózsák fakadtak és ezen a fehér virágerdőn keresztül Szegeden kibontotta fehér lobogóját a nemzeti kormány és a nemzeti hadsereg, amelyeknek alakulásáról és keletkezéséről csak titokban értesültünk. És mialatt a vörös rémuralom borzalmas keserveit szenvedtük át, halálfélelmes, álmatlan éjszakáinkon imádságba foglaltuk *Horthy Miklós* fővezér nevét és szívrepesve vártuk a felszabadító fehér hadsereget . . .

1918 novemberétől kezdve ellenforradalmár mozgalmak voltak országszerte, amelyek azonban, sajnos, teljes szervezetlenségben folytak le; ősi szokás szerint többet beszéltek és fecsegték az emberek, mintsem cselekedtek. Így azután az ellenforradalmi hírek eljutottak Károlyiékhoz és a vörösökhöz. Az első ellenforradalmi társaságot Budapesten a Baross-kávéházban fogta el a vörösörség, mert feltűnő hangosan beszéltek terveikről. Mind a tíz szerencsétlent éjfélkor a Batthyány-palotába vitték; a »tárgyaláson« Cserny József, a Lenin-fiúk hírhedt haramiavezére elnökölt, aki az óráját maga előtt tartotta és minden vádlott ügyének tárgyalására csak egy percnyi időt engedett, azután kihirdette az ítéletet: valamennyinek golyó általi halál.

Kun Béláék 131 napos rémuralmának legborzalmasabb eseményei a Lenin-fiúk, a terroristák kegyetlen vérengzései. A terrorcsapat hóhérgárdáját Cserny József, a banda vezére

szervezte, aki elfoglalta a Teréz-körúti Batthyány-palotát, amelyet 200 társával erőddé alakított; a pincébe több vagdón muníciót hordatott, sok ágyúval és gépfegyverrel rendelkezett, ezek közül kettőt a kapuba állíttatott a járókelők ijesztésére.

A terroristák rémes gyilkosságairól és gonoszságairól köteteket lehetne írni, ennél nagyobb borzalmakat még a spanyol inkvizíció örültjei sem tudtak kitalálni. Néró császár óta nem volt ilyen keresztényüldözés. A szép velencei stílusú palota rablógyilkosok fészke lett, amelyre a borzalmak sötétsége borult.

Cserny az elsőemeleti nagyteremben »trónolt«. Asztalán kések heverték és az asztal alatt mindig volt bor, amelyet a grófi pincéből hozatott fel. Az egyik teremben felállította a vész-törvényszéket, ahol az elfogott ellenforradalmárok fölött ítéleztek. A pincében volt a kínzókamra. Ide vezették a szerencsétlen áldozatokat, és ha nem akartak vallani, kínozták őket: tűszúrásokkal, karsavarásokkal és tüzes vasnyilakkal. Szavazással döntöttek a sorsuk fölött, célba lőttek rájuk, a szájukba papírvágókést vagy acélvonalzót dugtak.

A legenyhébb vallatási kínzás egyike az volt, amikor *Szörtsey Józsefet* fejjel lefelé a falhoz állították és a talpát öngyújtóval perzselték, mialatt Cserny vallatta a szegény áldozatot:

— Igaz-e, hogy *Károly király* tegnap este a Zsigmondkápolnában beszélt *báró Perényi Zsigmonddal*, és ön vigyázott a kápolna ajtajában, hogy ne zavarja senki a beszélgetést?

Gyakran megtörtént, hogy a vádlottakat levetkőztették, véresre korbácsolták és ha jajgatni mertek, összeszíjzták őket, fejjel lefelé a falhoz állították és tüzes vassal kínozták a szerencsétleneket.

Állandóan páncélautók jöttek-mentek a palota előtt berregve; ezeken jártak a Lenin-fiúk. Estefelé és éjjel nagy bútorszállító kocsik álltak meg az ódon kapu előtt, amelyekből sok összekötözött nőt és férfit hurcoltak le a vörös kínzókamrába.

Szamuely egy szót hozott Oroszországból: »*gajdesz*«; ha ezt telefonálta Korvin-Klein Ottó vagy Guzi János Csernynek:

— Jóska, most át küldtem hozzád egy burzsujt, gajdesz!
— ez azt jelentette, hogy az illetőt meg kell ölni.

Májusban már 600 tagja volt a terrorcsapatnak, és a Lenin-fiúknak szűknek bizonyult a Batthyány-palota és *gróf Hunyady József* Trefort-utcai palotájában fiók-főhadiszállást rendeztek be.

Ha a kormány valahol ellenforradalmi mozgalmat sejtett, Cserny leküldött oda egy csapat terroristát és azok végeztek az áldozatokkal.

A Lenin-fiúk fekete bőrruhát viseltek, az oldalfegyveren kívül a csizmájukban nagy kést hordtak és a karjukon halálfejes jelvény volt. A Batthyány- és a Hunyady-palota előtt ezek a kézigránátokkal is felfegyverkezett terroristák álltak őrséget, akik valósággal megijesztették a járókelőket. A gyalogjárót ágyukkal és gépfegyverekkel torlaszolták el. Néha unalmukban a saját mulattatásukra elsütötték a pisztolyaikat és röhögtek, ha az utcán a golyók éles süvítése nyomán valaki halálos hör-géssel holtan rogyott össze.

Ha nem volt »dolog«, kéteshírű démonok suhantak be a palotába és mulattatták a terroristákat.

Az Országház és a Batthyány-palota pincéi sok véres titkot rejtegettek. A sok áldozat közül, akiket odahurcoltak, kevesen látták viszont a napvilágot, a legtöbbet halálra kínozták és holttestüket a Dunába dobták. Százzámra gyilkolták azokat, akik a bolsevik rémuralom ellen tiltakoztak. Estefelé gyakran jajkiáltások hallatszottak ki a pincéből és sortüzek dördültek el. Ilyenkor összerázkódtunk, megrémültünk és önkénytelenül ez a kérdés viharzott lelkünkben:

— Mikor kerülünk mi sorra?

*

Akármilyen nagy volt a terror, a hazafias érzést a kommunisták nem tudták elnyomni. Éjnek idején, elhagyatott helyeken jöttek össze az ellenforradalmárok, titkos gyűléseken kibontották a háromszínű magyar zászlót és felajánlották életüket a haza megmentésére. Sajnos, ezek az ellenforradalmi puccsok nem sikerültek, mert a vörösök megtudták a terveket és elfogták a mozgalom vezetőit.

Az első ellenforradalmár a vörös uralom alatt *Dormándy Géza* vezérkari alezredes volt, aki összekötő tisztje volt az entent e-misszióknak, összekötőtisztjeiből és jóbarátaiból egy

tucatnyi ellenforradalmi csoportot alakított azzal a céllal, hogy a kommunistákat megbuktassa. Dormándynak a szervezésben segítőtársai voltak *Horváth Győző* és *Rapaich Dezső* századosok. Titkos tárgyalásokat folytattak az entent e-missziókkal, akik megígérték, hogy a vörösök megbuktatására katonai segítséget nyújtanak. Két matróz feljelentette Dormándyt, hogy ententisztekkel együtt ellenforradalmi terveken dolgozik, és a »kormány« elfogatta a vezetőket. Dormándyt félholtra verték, napokig vívódott élet-halál között és mire felépült, a biztos halál várt volna reá, ha *William Freeman* korvettkapitány, az angol misszió vezetője, nem lép fel erélyesen és nem teszi felelőssé Kun Bélát és a tanácskormány tagjait az életükkel is azért, hogy a Dormándy-csoport tagjainak semmiféle bántódása ne legyen.

Freeman egy angol nyelven írt jegyzéket intézett Kun Bélához, ez megelőzte *Romanelli* alezredes hasonló tartalmú jegyzékét és magyar fordításban így hangzik:

Duna-parancsnokság.

Előadói szám: 135.

F. William Freeman kir. sorhajókapitány.

Kun Béla úrhoz, a külügyek népbiztosához

Budapest, Hungária-szálló.

utasítást kaptam, hogy önt tájékoztassam aziránt, hogy az egyesült hatalmak kormányai a tényleges magyar kormányt testületileg és személyileg felelőssé teszik a Politikai foglyok és túsok biztonságáért, akiket akár önök, akár az önök bármely szerve tartóztatott le.

A továbbiakban ugyanezt nyilvánítják az egyesült hatalmak kormányai Dormándy Géza volt alezredes esetében, akit a fentebbi kategóriába tartozó politikai foglynak tekintenek.

maradok tisztelettel:

F. William Freeman

kir. sorhajókapitány.

És csakugyan, a vörösök nem merték bántani *Dormándyt*, de azért fogva tartották. Ez a jegyzék tette lehetővé, hogy felgyógyulása után *Dormándy* hetekig szimulált beteget. A meg-

figyelésére kirendelt orvosok segítségére voltak, hogy eszméletlenségét a vörösök természetesnek hitték és így történt hogy hónapokon keresztül ki sem hallgathatták.

Még a Károlyi-rezsim idejében megalakult a »Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja«, melynek vezérei *gróf Bethlen István* és *báró Perényi Zsigmond* lettek. A párthoz csatlakozott a *Szörtsey József* kezdeményezésére alakult »Erdélyi Liga«, amely 4 hónap alatt 62 ezer tagot számlált. Mikor a kommün kitört, *Bethlen István* Bécsbe menekült, ettől fogva *báró Perényi Szörtsey* segítségével vezette az ügyeket, összeköttetésbe léptek az entent e-missziókkal, a szegedi ellenkormányal és lázasan dolgoztak a kommunisták ellen.

Június első napjaiban már annyira megérett az egész dolog, hogy az ellenforradalmat június 14-ére tervezték, de ez a szép terv nem válhatott valóra, mert a vörösök ismét megtudták az ellenforradalmi terveket és a vezéreket elfogták. Hét napig Cserny előszobájában őrizték őket és mindegyiküket többször kihallgatták, de ők csak önmagukról vallottak, egyik sem akarta a másikat még nagyobb bajba keverni, úgyhogy a vörösök csak lényegtelen dolgokat tudtak meg. *Perényi báró* a Batthyány-palotában tudta meg, hogy az ellenforradalom szervezésén kívül royalista puccsal is vádolják. A vörösök még azt sem tudták meg, hogy az ellenforradalomnak 4000 harcosa volt.

Báró Perényi Zsigmondot és *Szörtsey Józsefet* a vörösök egy hét múlva elvitték a Margit-körúti vésztörvényszék elé, ahol ezzel fogadták őket:

— Holnap már lógni fognak!

Mikor másnap az ifjú *Perényi Zsigmond báró* kereste az édesapját, egy Lenin-fiú gúnyosan így felelt:

— Az már biztosan lóg!

A vörösök halálra ítélték *Perényi bárót* és *Szörtseyt*, de *Romanelli* olasz alezredes, *Freeman* angol korvettkapitány és *Haccius* svájci vöröskeresztes megbízott közbenjárására a halálbüntetést életfogytiglani fegyházra változtatták. Később a gyűjtőfogházba zárták őket, ahol a diktatúra bukásáig szenvedtek szomorú rabságban.

És csoda-e, ha ilyen körülmények közt a vezérek nélküli ellenforradalmi sereg nem tudott győzedelmeskedni a vörösök fölött?

Az ellenforradalom első hőseire, *Dormándy Géza* alezredesre, báró *Perényi Zsigmondra* és *Szörtsey Józsefre* mindig büszkén és hálással gondolunk. Minden magyarnak meg kell előttük hajtania a szeretet zászlaját . . .

*

Báró Perényi és *Szörtsey* elfogatása után *Lemberkovics Jenő* százados állt az ellenforradalmárok élére. Az elkeseredés tetőpontra hágott, az elbódított, félrevezetett munkások sem hittek többé Kun Béláéknak; mindenki érezte, hogy a kommunizmus a megsemmisülésbe, a pusztulásba viszi az országot.

Lemberkovics összehívta barátait és feltárta a helyzetet. Valamennyien megesküdték, hogy kirobbantják az ellenforradalmat, bármi történjék is. Lemberkovics hű segítőtársai voltak: báró *Láng Boldizsár* ezredes, dr. *Balkay Dezső* alezredes, *Bartha László* őrnagy, a Ludovika Akadémia parancsnoka, báró *Diószeghy*, *Hollós* őrnagy, *Filipecz Dénes*, *Okolicsányi László*, *Legény Béla*, *Schweitzer* főhadnagyok és *Szikora László* hadnagy.

Június közepén, mikor a tervek már készen voltak, az ellenforradalmi készülődésről tudomást szerzett Haubrich hadügyi népbiztos, aki látszólag a fehérekkel tartott és mindenhez hozzájárult.

Lemberkovics százados éjt nappallá téve, fáradozott és dolgozott. Bízott a katonákban, a munkásokban, de különösen Haubrichban bízott legjobban.

Június 22-én elbúcsúzott beteg, 40°-os lázban fekvő feleségétől.

Az ellenforradalmárok aznap este Budán az új Szent János-kórház melletti temetőben találkoztak. Körülbelül tízen voltak együtt; Lemberkovits szótlánul tisztelegve üdvözölte a társait. Beljebb húzódtak a sírok közé és mindenre kész, elszánt, határozott arcok fehérlettek ki az éjszaka holdvilágos ezüstjéből. Izgatottan várták vezérük parancsait. *Lemberkovits megszólalt:*

— *Urak*, holnapután *végrehajjtuk* . . .

A megbeszélés után észrevétlenül elszállingóztak, másnap báró *Diószeghy* főhadnagynál jöttek össze és tanácskoztak.

Lemberkovits ellenforradalmának titkos komitéjéhez csatlakoztak a tengerészek is, akiknek a főparancsnoka *Böhm Cosimo* korvettkapitány volt. *Csicsery László*, *Mahr Jenő* és

Zemplén Szilárd sorhajóhadnagyok megkezdték a propagandát a légénység körében. Az volt a tervük, hogy öt monitorral megszállják a Dunát és a vasúti hidak elzárásával megakadályozzák a vörösök összeköttetését a Dunántúllal és a fronttal.

Június 24-én reggel újra együtt voltak a vezetők. Lemberkovits írásbeli parancsokat adott. Az ellenforradalomnak így kellett volna kitörnie:

»Az Engels-tüzérlaktanya délután 3 órakor lead húsz jelzőlövést és tíz éles gránátot a Gellérthegy sziklás oldalai felé, öt srappelt magasrobbanó pontokkal a Margit-híd fölé, ötöt Újpest felé. Erre a Ludovika válaszol, polgári csapatok vonulnak be a laktanyákba, ahol felfegyverzik őket. Pályaudvarok, postaépületek, telefonközpontok megszállása. A vasashadosztály, valamint a munkások felvonulnak, s a monitorok megérkezése után, csupán a felvonulás pressziója alatt a kormányt lemondattják.«

Délután három óra helyett félőtkor adták le a jelzéseket az Engels-laktanyában, amelyre a Ludovika válaszolt.

Ekkor a »Maros«, »Pozsony«, »Lajta«, »Komárom« és »Csuka« monitorok felhúzták a hajók orrára a vörös zászlót és a hajó végére a nemzeti színű zászlót és lesétáltak a Dunán. A Hungáriával, a »szovjetházzal« szemben pontosan megálltak és lövéseket adtak le a Hungáriára, amelyek mind találtak. A szovjetházban nagy volt a riadalom és a kétségbeesés. Sokan menekültek, ezek közt volt Kun Béla is, aki egy szomszéd épületbe, a hadtest parancsnokságra szaladt, ahol Haubrich karhatalmi diktátorral együtt megtette a szükséges intézkedéseket az ellenforradalom letörésére.

Mindenütt mámorosak voltak az emberek az örömtől és fehér zsebkendőt lobogtattak. *Dr. Berend Miklós* egyetemi tanárt, aki az ellenforradalmi monitorok láttára zsebkendőjét lengette, lelőtték a vörösök. Ugyanez a szomorú sors érte *Herczeg Gézát*, aki ellenforradalmi röpiratokat osztogatott.

Ezalatt *Lemberkovits* az Engels-laktanyában lelkesítő beszédeket mondott, de amikor *Filipecz* főhadnaggal együtt távozni akart, egy Szegő nevű detektív elfogta őket és mindkettőjüket a főkapitányságra, Jancsik előszobájába kísérte, ahol Weisz politikai megbízott hátulról lelötte őket. A két áldozatot a Rókus-kórházba vitték, ahol aznap este meghaltak.

Hogyan történhetett, hogy az ellenforradalom vezéreit a

szervezkedés főhadiszállásán, a harc kitörésének jóformán az első pillanatában elfogták? Hogyan is történhetett volna másképpen, mint úgy, hogy az ellenforradalomnak árulói akadtak, akik mindent besúgtak a vörösöknek. Ez volt az oka annak, hogy a vörösök jóformán minden részletet előre tudtak. Haubrich kétszínűen viselkedett, hasonlóképpen Böhm Vilmos, a vörös főparancsnok is. Haubrich nyíltan tárgyalt az ellenforradalmárokkal, azzal biztatta őket, hogy velük tart; az egész mesterségesen rendezett színjáték azonban nyilvánvalóan csak arra való volt, hogy beugrassa és lépre csalja az ellenforradalmárokat, így történt, hogy a nagyszabásúnak ígérkező mozgalmat elfojtották, a kijelölt csapatok nem csatlakoztak, ellenforradalom csak a Ludovikában és a dunai monitorok között volt. Ezekkel az elszigetelt erőkkel nem volt nehéz elbánni a vörös túlerőnek, amely ekkor már arról ábrándozott, hogy hullahegyeket kell emelni a burzsoázia holttestéből.

.... És ezekben az órákban egy Weisz nevű politikai megbízott ezt ordította: »néhány száz hulla, az nulla!«

... Ezalatt az ellenforradalmi hajók a Dunán le és fel cirkáltak, sajnos, anélkül, hogy érintkezésük lett volna a szárazföldi csapatokkal. Dunapentelén látszólag hozzájuk csatlakozott a »Munka« hajó, de mikor a közelbe ért, bevonta a nemzeti-színű zászlót és a vöröset tűzte ki az árbocra. A »Munka« lövöldözni kezdett a »Komárom«-ra és elkecseregett harc folyt köztük. A vörösök még négy monitort küldtek a »Munka« segítségére, amelyek megtámadták az ellenforradalmár hajókat. Az ellenség lövései eltalálták a »Komárom« parancsnoki hídját, a gránát szétépte *Mahr Jenő* sorhajóhadnagy oldalát, aki szó nélkül esett össze. A másik gránát szilánkjai *Csicsery László* sorhajóhadnagy mindkét lábát leszakították és ő is holtan zuhant a földre. A legénység közül is többen megsebesültek és nagy volt az elkecsereedés a két fiatal hős tengerésztiszt halála miatt, akiket mindnyájan nagyon szerettek.

Zemplén Szilárd vette át a »Komárom« parancsnokságát és tüzelést parancsolt. A vörösök újra támadtak és a »Komárom« úgy válaszolt erre a támadásra, hogy öt perc alatt elsüllyesztette a kommunista »Munka« hajót.

Végül mégis a vörös túlerő győzedelmeskedett; az ellenforradalmi monitorok parancsnokait, tisztjeit és legénységét

elfogták és Szendrővárra internálták, ahol a proletárdiktatúra bukásáig maradtak fogva.

Lássuk most, hogyan folyt le az ellenforradalom a száraz-földön.

A Ludovikából a jelző ágyúlövések után *Grassy*, *Kiss* és *Szikom* főhadnagyk vezetésével harminc növendék elindult a Baross-uccai József-központ felé, amelyet el is foglaltak. A telefonközpont kisasszonyai boldogan fogadták a fehérvirágos drága gyermekeket. Amerre elhaladtak az utcán, mindenütt örömkönnyekkel és fehér kendők lobogtatásával üdvözölték és az Isten nevével köszöntötték őket.

A postaépület megszállására a harminc fiú nem volt elég, *Szikora* főhadnagy Bart ha őrnagytól telefonon segítséget kért és a parancsnok 15 ludovikást küldött. *Grassy* főhadnagy ment értük, de mire visszatértek, a telefonközpontot már körülzárták a vörösök. A bátor tiszt és a lelkes kis csapat rohamozással megtámadta a vörösöket és megverték őket, azután magukkal vitték a vörösök két géppuskáját és veszteség nélkül visszatértek társaikhoz az épületbe.

A telefonközpont előtti téren számtalan sebesült és vörös katona feküdt.

A Ludovikán is hősiezen és bátran harcoltak a fiúk. Lövi politikai megbízott egy szakasz vörös katonával a Ludovika elé vonult és a fegyelmetlen vörösök lövöldözni kezdtek, amire a növendékek sortüze volt a felelet. Bartha őrnagy az ablakból lelőtte Lővit és a Ludovika kapuja előtt számtalan vörös katona holtteste feküdt.

A Ludovika is magára volt hagyatva, mint a telefonközpont. Este kilenc órakor Karácsony István százados vállalkozott, hogy kiszökik a városba, érdeklődni, hogy mi történt és azonnal visszatér. Egyedül indult el, fegyver nélkül és Haubrichhoz sietett, aki dühös volt és Bartha őrnagy részére a következő szolgálati jegyet küldte:

»A ludovikások szüntessék be az ellenségeskedést, térjenek nyugalomra és úgy a tiszték, mint az akadémikusok nyugodtan várják be a holnapi vizsgálatot.«

Karácsony százados éjfélkor Haubrich autóján visszatért a Ludovikára. Bartha őrnagy a helyzetről értesülve, szomorúan, lehajtott fejjel teljesítette a parancsot.

Karácsony István, Mildner Ferenc és Erődy Ödön századosokat, a Ludovika Akadémia tanárait a vörösök lihegő bosszújukban megkínózták, kicsavarták a karjaikat és megölték őket.

Az ellenforradalomban 250 akadémiai növendék vett részt, akik közül *Pogány Jenő* hősi halált halt és többen megsebesültek.

*

Az ellenforradalom estéjén alig mert valaki az utcán járni. Fegyveres vörös katonák ordították:

— Kapukat bezárni! Rolókat lehúzni! Eloltani a lámpákat!

Egyes helyeken nem hallották ezeket a kiáltásokat és nem húzták le a redőnyt. A durva vörösőrök egyszerűen belövöldöztek a világos ablakokba. Ennek a vad lövöldözésnek sok áldozata volt.

Valóságos ostromállapot volt a fővárosban. A kapukat este 7 órakor kellett bezárni, záróra 9 órakor volt és 10 óra után csak igazolvánnyal volt szabad az utcán járni.

Az ellenforradalom éjszakáján sok izgalmat álltunk ki. Egyikünk sem tudott aludni.

— Milyen jó, — szólaltam meg a halálos csöndben, — hogy József Ferenc főherceg már otthon van, nem kell érte aggódnunk.

Babus átölelt és könnyezve szólt hozzám:

— Mi pedig éretted aggódnunk, hogy miatta bajba kerülsz, el is foghatnak — és két karját védőszárnyként tartotta elém.

A többiek szomorú tekintete is az ő szavait árulta el, de nem szóltak, nem akartak izgatni.

— Én téged féltlek, éretted aggódom, — szóltam János bátyámhoz, — hiszen megtudhatják, hogy az amerikai misszióval együtt te hiúsítottad meg pár nappal ezelőtt a terroristák vérengzését.

Bátyám legyintett a kezével és hosszú ideig csendben maradtunk. A néma csendbe az utcai zaj lármája hatolt be és össze-rezzentünk, ahányszor egy-egy otromba teherautó megrázta az ablaküvegeket. Vörösőrök kiáltottak az éjszakában és mi csendesen virrasztottunk egymást féltve, egymásért aggódva.

Lassan telt az idő, a percek ólomsúllyal nehezedtek a lelkünkre, óráknak tetszettek, de végre pirkadni kezdett a hajnal,

az ablakok lehúzott redői mögül beszivárgott egy kis szürke világozás. Mindig világosabb lett és a mi kedélyeink is lecsillapodtak, nyugodtabbak lettünk.

Babus és én magunkra maradtunk, a nagy csendben szinte hallatszott szívünk dobogása, kicsit beszélgettünk még, de azután lefeküdtünk és együtt imádkoztunk.

— Úgy félek, — suttogott Babus hangja — átjöhetnek-e hozzád?

— Kis csacsikám, — feleltem — ha félsz, jöjj át hozzám. Odabújt a párnámra, kék babaszeméből omlottak a könnyek és karjával átfonta a nyakamat, így aludt el csendesen és így érte a reggel, amikor felébredtünk az izgalmas éjszaka után.

Úgy éreztem, hogy a sok izgalomtól tíz évet öregedtem.

Másnap reggel a ludovikások fehérruhás fiatal csapatát szuronyos vörös katonák kísérték be az üllői-úti Mária Terézia laktanyába és elzárták a drága ártatlan gyermekeket. A gyász és szomorúság ismét ráborult az egész fővárosra . . .

25-én a forradalmi törvényszék kötél általi halálra ítélte a Ludovika parancsnokát, tisztjeit és növendékeit. 26-án híre futott a városban, hogy az Oktogon-téren fogják őket felakasztani és 24 tús részére felállították az akasztófát. A tér közepét vörös katonák kordonnal elzárták és tíz-tizenötezer ember várta izgatottan, hogy mi fog történni. Már hozták az elítélteket, akiket *Páter Bonaventura* és *Romanelli* alezredes mentettek meg a biztos haláltól.

Guido Romanelli alezredes, a budapesti olasz katonai misszió főnöke az entente nevében erélyes hangú jegyzéket intézett Kun Bélához:

»Követelem, hogy az utolsó események folytán kezébe esett túsok és politikai foglyok életét minden kivétel nélkül respektálják, még azokét is, akik fegyverrel kezükben estek foglyul Emlékeztetem önt és kormányának minden tagját, hogy önök együttesen és egyénekenként felelősségre lesznek vonva, ha a fönntemlített erőszakos rendszabályok valóban végre lesznek hajtva.

Romanelli alezredesnek köszönhetjük, hogy a tiszteket és a ludovikásokat nem ölték meg, az ő közbenjárására fogságra változtatták az ítéletet Kun Béláék, amely hat hétig, a diktatúra bukásáig tartott.

Hála Istennek, az akasztások elmaradtak és *Romanellinek* örökké hálás lehet a magyar nemzet.

Mikor a kötelesség a hazájába szólította vissza *Ronianetti* alezredest, a főváros egy operai díszelőadás keretében ünnepelte és hálás köszönete jeléül egy elismerő okiratot adományozott neki.

1922 őszén a fővárosban egy bizottság alakult, amely *Romanelli* ezredes tiszteletére az Országházban egy ünnepséget rendezett, amelynek keretében a magyar társadalom nevében báró *Perényi Zsigmond* v. b. 1.1., a »Magyar Nemzeti Szövetség« országos elnöke, *Berzeviczy Albert* v. b. t. t., a »Magyar Tudományos Akadémia« elnöke és *Pékár Gyula*, a »Petőfi Társaság« elnöke üdvözölték. A szép beszédekre *Romanelli* ezredes meghatottan válaszolt és hangsúlyozta, hogy a rémuralom idejében lovagias kötelességének tett eleget, amikor a hős ellenforradalmárok életét megmentette és boldognak érzi magát, hogy a magyar nemzetnek szolgálatot tehetett.

Dr. Csemoch János bíboros-hercegrímás átadta *Romanelli* ezredesnek a nemzet ajándékát, egy pompás, gyönyörű díszkardot. Ez a kard szimbóluma annak a lovagias, bátor felépésnek, amellyel *Romanelli* ezredes bravúrosan mentett meg sok emberéletet. *Romanelli* ezredes nevét áldó imádságba foglaljuk.

*

Meghatóan, gyönyörűen írta le *olysói Gabányi János* ezredes: »Mártírjaink« című hatalmas könyvében a vörösök áldozatainak kínszenvedését és halálát.

Sajnos, könyvemben nincs annyi hely, hogy a hősi halált halt mártírok neveit mind feljegyezzem, de a sorok közt szeretném megdicsőült, glóriás szellemüket a hősök jelvényeivel, cserfalevéllal és babérággal megkoszorúzni. A nevük a magyar történelem Panteonjába került és emléküket hálás, fájó kegyelettel őrzi minden magyar.

Minden város és minden község emlékoszlopot állított a hős vértanúinak. A fővárosban a Lánchíd oszlopán emléktábla örökíti meg a két *Hollán Sándor* államtitkár, apa és fiú emlékét; a hős ellenforradalmár, *Lemberkovits Jenő* emlékét háza falán (III., Bécsi-út 22.) aranybetűs sorok hirdetik.

A Markó-utcai főreáliskolában 1921. április 23-án, dicső haláluk második évfordulóján, leplezték le kivégzésük színhelyén *dr. Stenczel János*, *Nikolényi Dezső*, *Herczeg Géza* és *Várkonyi Bálint*, a négy hős ellenforradalmár emléktábláját.

A mozdony-utcai, illetve Ferry Oszkár-utcai házban, ahol a terroristák egyik véres fészke volt, 1921. július 21-én, szintén meggyilkolásuk második évfordulóján leplezték le *Ferry Oszkár* csendőr altábornagy, *Borhy* és *Menkina* csendőr alezredek emléktábláját.

Az ellenforradalom évfordulóján, 1920. június 24-én, a Ludovika Akadémia *Horthy Miklós* kormányzó, József főherceg és családjaik, a kormány, a hadsereg és számos előkelőség jelenlétében megható ünnepséget rendezett, amely tábori misével kezdődött. *Dr. P. Zadravec István* tábori püspök fényes papi segédlettel misét mondott, amelyet az evangéliumnál félbeszakítottak és a kormányzó jelt adott a vértanuk emlékoszlopának leleplezésére. Lehullott a lepel és láthatóvá vált az emlékmű, amely *Sidló Ferenc* szobrászművész alkotása. Egy márványoszlopon négy pajzs nyugszik, két pallost márványkoszorú fon át, amelyek a hősi halottak vértanúságát szimbolizálják. Fölül látható a magyar szent korona és alatta a felirat:

»1919. június 24. A Ludovika Akadémiának, a nemzeti eszméért vívott dicső küzdelme emlékére.«

Kétoldalt olvashatók a hősök nevei:

Lemberkovits Jenő, *Karátson István*, *Mildner Ferenc* századosok, *Erődy Ödön* tart. főhadnagy, *Pogány Jenő* II. évfolyambeli akadémikus.

Az ellenforradalom két hős tengerésztisztjét, *Csicsery László* és *Mahr Jenő* sor hajóhadnagyokat 1919. június 28-án temették el Baján. A temetést a szerbek rendezték olyan pompával, amely a legnagyobb hősöket megilleti. A sírnál a pap beszéde után a szerbek díszlövéseket adtak le.

Könnyező matrózok egy közös nagy sírba bocsátották le két forrón szeretett fiatal tisztjük koporsóit, amelyeket sok virág és koszorú borított. Gyászoló bajtársak hazai földet szórtak reájuk, hogy békében pihenhessenek...

Az angolok az elesett két tengerésztiszt emlékére síremléket állítottak.

A hősök nem sokáig pihentek ideiglenes sírjukban. A Move kezdeményezésére a kormány Budapestre hozatta fel holttestüket. A koporsókat a »Pozsony« monitor hozta Budafokig, ahonnan az angol sírkövel együtt a »Szeged« őrnaszád hozta őket a fővárosba. Az Eötvös-téri hajóállomásnál egy-egy tábori ágyú talpára helyezték a koporsókat, amelyeket nemzetiszínzalagos koszorúk borítottak; ezek közt voltak *Horthy Miklós* kormányzó, *József főherceg* és a hadsereg koszorúi. A ravatalt ezren és ezren állták körül. A temetési szertartást *ár. P. Zadravec* *István* tábori püspök végezte, aki magasan szárnyaló beszéddel búcsúztatta el a hős vértanukat. A gyászoló tömeg a Kerepesi-úti temetőbe kísérte a koporsókat, a tábori püspök megáldotta a hősöket, és a gyászbeszéd után ágyúdörgés közben leengedték a két koporsót a drága magyar földbe, ahol csendesen álmodnak dicsőséges, boldog feltámadásról.

Adj, Istenem, örök nyugalmat nekik. . .

Minden magyar vértanú emléke a szívünkbe van vésve, de a legtöbb könny hullott *Ferry Oszkár*ért és leányáért, *Margit*ért, aki sehogysem tudott belenyugodni imádott édesapja halálába, még a vőlegénye sem tudta visszatartani, Margit követte az édesapját a halálba. Egyik este morfiumot vett be és másnap reggel hiába költögette a nagyapja. . .

Sohasem fogom elfelejteni azt a megható kegyeletes gyászünnepeket, amelyet a Move rendezett a Petőfi-téri hajóállomáson a három csendőr vértanú halálának évfordulóján, 1920. július 2i-én és még most is fülemben csengenek *Zadravec* püspök gyönyörű szavai:

— »Ferry! Borhy! Menkina! Sohasem láttalak benneteket, mégis úgy nézek reátok, mint ideálokra, mert vértanuk vagytok, a vértanúság pedig eszményesít. A vértanúság, bár zúzza az anyagot és pehelykönnyűvé teszi a lelket, hatalmassá, szétzúzhat atlanná, széttéphetetlenné teszi az eszmét, az igazságot. Vértanuk! Hatalmasan zengő krédójává váltatok ti az ébredező magyar nemzet számára. Gyászoló közönség, ne gyászoljunk, hanem mint zarándokok járuljunk a vértanuk emléke elé, a késő századok unokái pedig tanulják meg tőlük évszázadok után is a krédót, a hitet és a reményt.

— Cserfalevél és pálma illet meg titeket, hős vértanúk! A ti vértanúságtok törzséből liajtszon ki a nemes hazaszeretet

gallya. Fogadjátok a nemzet koszorúját, amely zöld, mint a ti emléketek.

Es te nagy folyó, addig is, míg meg fogod látni a magyar dicsőséget, vidd le Mohácson, Nándorfehérváron át a Fekete-tengerig szöveget és hirdesd, hogy él még, örökké él a magyar!«

A csodaszép beszéd után felharsant a dísz jel. A parton tisztelgett *Horthy Miklós* kormányzó, *József* és *József Ferenc* főhercegek, a katonaság és a csendőrség. Kilenc csendőr egy hatalmas nemzetiszínszalagos tölgyfakoszorút hozott, hogy a vértanuk hullámsírába, a Dunába dobják.

Ebben a pillanatban egy zokogó öreg úr, *Laky Dániel* professzor, Ferry Oszkár apósa, izgatottan vergődött át a tömegben és a kormányzó felé fordulva meg-megcsukló hangon, könnyes szemmel így szólt:

— Ferry Oszkár koszorújából egy cserfaágat szeretnék kérni, hogy elvigyem az unokám sírára az édesapja üdvözlését kislányának, Margitkának . . .

Szavai végén kitört az elfojtott zokogás. Egy szem sem maradt szárazon, mindenki könnyezett.

Horthy Miklós kormányzó letört egy ágat a koszorúból és meghatottan, részvétellel nyújtotta át.

... Azután behullott a koszorú a három mártír hullámsírába és a Duna hullámai elnyelték . . .

Ez a megható jelenet örökre a szívembe vésődött . . .

... Tudjátok-e, miért fénylenek mostanában a hadak útja körül ragyogóban a magyar csillagok?

A háború elesett vitéz magyar hőseinek és a kommün mártírjainak megdicsőült hófehér lelke virraszt fölöttünk; az ő lelkük ragyogása ad ezüstösen káprázatos tündöklő fényt a csillagoknak, ahonnan némán örködnek sorsunk fölött és biztatón integetnek, hogy a magyar jövő miatt nem kell csüggednünk, nem kell kétségbeesnünk. Mert ők szenvedésükkel és mártírhalálukkal megváltották a magyar jövő ígéretföldjét és a fénylő csillagok mögül sok-sok százezer virrasztó magyar lélek fog nekünk segíteni, hogy egyesült erővel felépíthessük és fel-támasszuk a poraiból feléledő ezeréves, drága Nagy-Magyar-országot . . .

Az önfeláldozásnak és hazafiságnak tündöklő példáját igazolják a pécsi események. A Károlyi-forradalom idejében, a szerb megszállás alatt, a magyarság feje fölött tombolt a vihar, majdnem három esztendeig és mikor a nemzeti hadsereg csapatai élén *Soós tábornok* felszabadította Baranya lakosságát a szerb megszállás keservei alól, Pécs fölött újra kiderült az ég, mint egy biztató ígéret a szebb jövő felé: felragyogott a szivárvány aranyhídja és aznap az esti csillagot a magyar reménység és a magyar szeretet glóriája sugározta körül. . .

A pécsi események középpontjában *Zaykai-Riffel Sándor* ezredes állt. Az ezredes, aki családunk régi jó barátja, a harc-téren Zoltán fivérem ezredparancsnoka volt, két évi frontszolgálat után 1917-ben betegen érkezett haza és felgyógyulása után a pécsi hadapródiskola parancsnoka lett. Azóta Budapest térparancsnoka, gyalogsági dandárparancsnok és vitéz is lett, de sajnos, 1923 április 5-én délben egy harcászati gyakorlaton, mint dandárparancsnok részt vett és egy gyilkos katona golyója halálát okozta. Mikor ezt a fejezetet írtam, nem gondoltam, hogy felejthetetlen, kedves jó barátunk emlékét a »Mártírkoszorú«-ban, a hősök galériájában fogom fájó szívvel megörökíteni.

A pécsi felszabadulás utáni napokban egy csendes őszi alkonyatkor megszólalt a csengő éles hangja és rég nem látott kedves barátunk volt a látogató. Az örömteljes viszontlátás és üdvözlés első percei után az ezredes cigarettára gyújtott és mialatt a füstkarikák ölelték, csókolták a levegőt, élénk, kíváncsi kérdésekkel ostromoltuk vendégünket, hogy mi is történt vele és családjával három év alatt, mióta nem láttuk?

— Mikor is voltam utoljára nálatok, kedves barátom? — kérdezte apától.

— 1918 őszén, a forradalom előtti napokban. Tehát éppen három évvel ezelőtt.

— Igen. Már három éve . . . Azóta mennyi mindenen mentem keresztül. . . A forradalom kitörésekor a pécsi hadapródiskola parancsnoka voltam. November első napjaiban egy átirat érkezett hozzám a Károlyi-kormánytól, hogy le kell tenni az esküt a nemzeti tanácsra és a köztársaságra. Még aznap összehívtam a tisztikart és a hadapródiskola összes

növendékeit. Beszédet intéztem hozzájuk, amelyben élénken ecseteltem az eseményeket és elmondtam, hogy a hadügy-minisztériumtól parancs érkezett, hogy le kell tennünk a köztársaságra az esküt. Beszédem végén erőlesen hangoztattam: »Uram, amíg ebben a hadapródiskolában én vagyok a parancsnok, addig senki nem fogja letenni az esküt a köztársaságra. Mi ő Felsége, IV. Károly király katonái vagyunk, mi ő Felségének, legfőbb Hadurunknak tettük le az esküt!«

Apa szótlanul megszorította jó barátja kezét, de belőlem kitört a lelkesedés:

— Boldog vagyok, hogy azokban a nehéz, válságos, veszélyes időkben is volt egy hőslélekű, bátor ezredesünk, akinek helyén maradt az esze!

Az ezredes kezének egy mozdulatával háritotta el az elismerő szavakat.

— Csak a kötelességemet teljesítettem . . . Azután jöttek a szerb megszálló csapatok. De én akkor is a helyemen maradtam. Mikor a kommün kitört, 1919 március végén a szerbek kilakoltattak a hadapródiskolából, úgyhogy feleségemmel és három leánnyal egy kis kétszobás lakásba voltam kénytelen szorulni. Ettől az időtől kezdve a vörösök állandóan figyeltettek, de én nem féltém tőlük, hanem óvatosan dolgozni kezdtem. Másfél hónapon keresztül a keresztényszocialista párt és a katolikus kör kebelében tartott előadásokon felszólalásokkal igyekeztem a kommunisták ellen dolgozni. Felkerestem a pécsi munkásságra legnagyobb befolyással bíró vezető egyéneket és a pártok vezetőivel is hosszasan tanácskoztam. Párt közli gyűléseket tartottunk, amelyeknek az volt az eredménye, hogy a különböző elvű és érzelmű emberek felekezeti különbség nélkül igen jól megértették egymást, úgyhogy abban reménykedtem, hogy Pécsen meg tudom tisztítani a kommunistáktól. Ebben az időben a pécsi szerb megszálló csapatok parancsnoka *Colac Antic* ezredes volt, akivel a legjobb viszonyt tartottam fenn. A szerb ezredessel, valamint két tiszttársammal, *Kovács Antal* és *Inzelt István* ezredesekkel egy tervet dolgoztam ki, amely szerint 1919 június elején egy szerb hadosztállyal átlépjük a demarkációs vonalat és a vörösöktől visszafoglaljuk Somogy és Tolna megyét egész a Sió-csatornáig. Ezen a semleges területen a nemzeti érzelműek megszervezésével alapját

akartuk vetni annak a Magyarországnak, amelynek megteremtésére a szegedi kormány vállalkozott. Közben megszerveztem a pécsi hírszerő és toborzó csoportot, amely tisztékbl, altisztékbl és polgári egyénekből állt. Ez a csoport a magyar nemzeti hadsereg fővezérének intenciói alapján működött és az volt a tervünk, hogy a visszahódított területen a Szegedről vonuló fehér hadsereg zavartalanul folytathassa útját Siófok felé. Sajnos, ez a szép terv nem sikerülhetett, mert az utolsó pillanatban a szerb hadsereg főparancsnokság lefújta az egészet és a szerb hadosztályt sem rendelte ki.

— Közben 1919 augusztus i-én megbukott a proletárdiktatúra; ettől az időtől kezdve Colac ezredes taktikát változtatott, ellenünk fordult és a kommunistákkal lépett szoros érintkezésbe. Colac személyesen ment ki a demarkációs vonalon lévő Árpád-tetőre a fegyvereket letevő vörös csapatok elé. Leghívebb bizalmasa egy Dobrovic nevű kommunista volt, aki a volt cs. és kir. 6. gyalogezred 1918. évi pünkösdi lázadásának értelmi szerzője volt és aki a forradalom kitöréséig a budapesti hadbírótság foglya volt. A kétszínű Colac ezredesnek az volt a célja, hogy Baranyát Jugoszláviához csatolja és ezzel hazájának nagy szolgálatot tehessen. A vörösök fegyverletételénél Dobrovic beszédet intézett a katonákhoz, hogy csak abban az esetben jöhetnek át a demarkációs vonalon, ha beleegyeznek Baranyának Jugoszláviához való csatolásába.

— Ekkor kezdtem igazán erősen dolgozni és akcióba léptem a különböző pártok vezetőivel, akiket sikerült meggyőznöm arról, hogy egy blokk létesítése magyar érdekek szempontjából feltétlenül szükséges. Még mindig reménykedtem, hogy a kiürítés simán fog lefolyni. De a zsidóság félt a kiürítéstől és elhíresztelték, hogy a nemzeti hadsereg »fehér terror«-ral dolgozik és a kommunistákat »eltelzi láb alól«. Tanácskoztam a polgármesterrel, a főkapitánnyal és megnyugtattam a zsidó hitközség elnökét, hogy fehér terror nincs, várják nyugodtan a nemzeti hadsereg bevonulását és nem lesz semmi bántódásuk.

— Egy decemberi pártközi gyűlés után észrevettem, hogy a szociáldemokraták engem rossz szemmel néznek. Attól az időtől kezdve állandóan figyeltettek. Közben a nemzeti hadsereg részére sok mindent vásároltam titokban.

— Colac ezredest a szerb kormány elhelyezte Pécsről aminek örültem, mert amennyire jó viszonyban voltam vele mikor a bolsevizmus letörésére segédkezet nyújtott nekem, annyira elhidegültem tőle, mikor álarcát levette és a ravasz diplomata álnok köntösébe bujt. Utóda *Vuicic Costa* alezredes lett, akivel a legjobb és legbarátságosabb egyetértéssel működtem. Az állapotok javultak, a keresztény és nemzeti irányzat kezdett tért hódítani. Az ellenpárt Vuicic ellen feljelentést tett a szerb kormánynál és azzal vádolták az alezredest, hogy a fehér tisztekkel játszik össze Szerbia hátrányára. A Pécsre érkező entent e-missziók tárgyaltak vele és velem is”. Az ellene indult hajsának az lett az eredménye, hogy 1919 december elején csapatával együtt távoznia kellett Pécsről; utána a parancsnokságot Georgevic lovasalezredes vette át, akit karácsonykor újra Colac Antic ezredes váltott fel.

— Karácsony előtti napokban egyik éjjel erős kapuzörgésre ébredtem, ami nagyon gyanús volt nekem. Azonnal a rendőrségre telefonáltam és gyors segítséget kértem. Ezalatt folyton döngtették a kaput a kommunisták; a rendőrök, hála Istennek, még idejében megérkeztek, de addigra a kommunisták elillantak. Ez az eset 1920 január 3-ról 4-re virradó éjjel megisméltődött, csakhogy akkor egy felfegyverzett szerb járőr és egy detektív voltak az éjféli látogatók. Ismét telefonáltam a rendőrségre, de egy félóráig hiába vártam a segítséget, és mivel ezalatt feszíteni kezdték az ajtót, kénytelen voltam kinyitni. Gorombáskodtak velem és a detektív közölte, hogy le vagyok tartóztatva, azután házkutatáshoz kezdtek, ami reggel 5 óráig tartott. Mivel az irataimat nem tartottam otthon, a revolveren és ismétlőpisztolyon kívül a kisebb kiadásokra magamnál tartott kincstári pénzt és az elszámolásomat, Colac ezredes ellen írt levelem fogalmazványát és a szegedi kormánytól francia nyelven írt megbízatásomat foglalta le. A gyermekeimet kidobta az ágyból és öt órán keresztül kellett hideg szobában vacognunk. Legkisebb leányom, aki akkor beteg volt, annyira átfázott, hogy tüdőcsúcsshurutot kapott.

— Egyidejűleg a katolikus kör helyiségében lévő háromszobás irodámban is házkutatást tartottak, álkulccsal nyitották ki a szekrényeket, ahonnan több iratot elvittek. Engem a járőr a városházára kísért; reggel hat órakor került a sor kihallga-

tásomra, délután hazabocsátottak. Másnap, január 5-én d. e. 10 órától d. u. 2 óráig vallattak, a vizsgálóbíró jegyzőkönyvet vett fel és kijelentette, hogy *lázításért* megindítja ellenem a vizsgálatot; hangsúlyozta, hogy ne merjek megszökni, mert akkor letartóztatnak, családomat is bántalmazni fogják és ingatlanaimat elkobozzák.

— Szabadrólra helyezésem után minden nap tanácskoztunk, de vigyázni kellett, mert a detektívek kétszeres éberséggel őrködtek fölöttem. 1920 január 12-én d. u. egy rendőr jött értem, hogy a vizsgálóbíró hivat. A városházán a vizsgálóbíró egy szerb államügyész jelenlétében hallgatott ki; a kihallgatás d. u. 4 órától este 11 óráig tartott. *Jogtalan toborzásért és kémkedésért* letartóztattak.

— 13-án a szerbek letartóztatták majdnem mindazokat, akik velem együtt működtek a szervezésben: *Steiner Kálmán* és *Sárközy József* századosokat, *Inselt István* és *Sághy Vilmos* ezredesteket, *Fischer József* csendőr ör nagyot, *Verneda René* századost és *Fail Ernő* főhadnagyot. Valamennyiünket a városházán lévő cellákban tartottak fogva, ahová azelőtt a csavargókat zárták. De másnap a polgármester és a rendőrfőkapitány kérésére egy irodahelyiségbe helyeztek el bennünket.

— Január 25-én reggel 6 órakor szuronyos szerb csendőrök között vittek minket végig a városon és erős fedezet mellett szálltunk vonatra. Báltaszéken át Szabadkára értünk, ahol a fogházban való éjjélezés után 26-án egypár gonosztevővel együtt Zomborba szállítottak bennünket. Február 5-én Zomborból Újvidékre vittek, ahol fényes nappal szuronyos szerb csendőrök sorfala közt kísérték végig minket a városon a börtönbe. Út közben az ellenséges indulatú járőkelők gyűlölettel és lövéssel fenyegettek.

— Ezalatt a szerb lapokban a toborzást a szerb állam egysége és hadserege elleni összeesküvésnek tüntették fel és a hírszerzést kémkedésnek minősítették. Véresszájú cikkeket írtak rólunk, a fényképeinket is közölték, úgy hogy a közvélemény ellenünk fordult. A börtönből való szabadulás szinte lehetetlennek látszott, mert senkit sem engedtek közelünkbe, aki tudott volna rajtunk segíteni. Szerb ügyvéd egy sem akadt, aki védelmünket elvállalta volna. Egyik hónap a másik után telt el. Rabkoszton éltünk a börtönben, ahol az örök állandóan zsarol-

tak bennünket. A pécsi pénzügyintézetek a külügyminisztérium engedélyével fejenként havi 1500 K-át juttattak nekünk, de ez nem volt elég, úgy hogy kénytelenek voltunk személyenként 10-15.000 K adósságot csinálni, hogy éhen ne pusztuljunk és hogy a durvaságot némileg enyhítsük.

— Májusban *dr. Szabó János* pécsi ügyvéd régi összeköttetései révén végre hozzánk férközött és a legnagyobb odaadással vette kezébe ügyünket. Kieszközölte, hogy a pécsi pénzügyintézetek útján rendelkezésünkre bocsátott 1,400.000 baranyai bélyegzésű korona kaució ellenében július 8-án a szerb kormány feltételes szabadlábra helyezett bennünket Újvidéken való tartózkodás mellett. Ügyvédünk a pertörlés iránti lépéseket is megtette, hogy a nagy összeget megmenthesse. Újbóli börtönbüntetés elől azonban 1920 szeptember 14-ről 15-re virradó éjjel menekülni kellett.

— *Inzelt* ezredes, *Steiner* százados és én civilben kocsin igyekeztünk Újvidék közelében lévő egyik községbe, ott kiszálltunk és az állomásra akartunk jutni. Egyikünk sem volt ismerős azon a vidéken, a koromsötét éjszakában eltévedtünk, *míg* elértük a vasúti állomást. A szerencse is kedvezett nekünk, befutott a vonat, amely nem volt kivilágítva. Felszálltunk és felsóhajtottunk, örültünk, hogy a sötétben senki sem fog bennünket felismerni. De mire Szabadkára értünk, világosodni kezdett, szemünkbe húztuk a kalapot és úgy indultunk egy, vezetőt keresni, aki minket a demarkációs vonalon átvezessen.

— Órákig gyalogoltunk, már egy teljes napja egy korty vizet nem ittunk és egy falatot sem ettünk. Kimerültek és fáradtak voltunk, de csak gyalogoltunk előre. Egyszerre kísérlőnk hátrafordult és ijedten szólt, hogy három szerb csendőr jön mögöttünk és a nyomunkban vannak. Lélekszakadva rohantunk egy domboldalig, ott egy fa mögé bujtunk. Úgy éreztem magam, mint mikor a nyúl egy fűszál mögé akar elrejtőzni. Egy félóra múlva előjöttünk, sehol sem láttunk csendőröket és nyugodtan folytattuk utunkat. Hosszas viszontagságok után elértük a határt. Kísérlőnk megmagyarázta és megmutatta, hogy az egyik piros tetejű ház már Magyarország és a másik, ezer lépésnyire lévő ház a szerb csendőrség utolsó őrháza. Nekünk akkor kellett elindulni és a kukoricáson átjutni, mikor a két cirkáló csendőr legtávolabb van egymástól és a házat

megkerüli. Sötétedni kezdett. Megköszöntük vezetőnk jóságát, elbúcsúztunk tőle és egyet fohászkodva, elindultunk. Ebben a pillanatban Steiner százados ment elől kúszva, én mögötte haladtam óvatosan. Folyton imádkoztam. Steiner gyorsabban ment, szinte szaladt, ő már átlépte a határt és biztonságban volt, de én meg-megálltam, mert a lélekzetem elakadt és nem tudtam tovább futni. Egyszerre *egymásután* több golyó süvített el mellettem. Nem szégyellem bevallani, hogy akkor megijedtem. A fronton golyózáporban sohasem féltem, de ott, mikor közel voltam a célhoz és a megmeneküléshez, rettenetes érzés vett erőt rajtam arra a gondolatra, hogy a szerbek elfognak. Utolsó erőmet összeszedtem és szaladtam át a tisztáson. Oldalvást rohant a lövöldöző szerb csendőr és folyton kiáltott: Stoj!

— Egyszerre a lövöldözés elcsendesült, úgy látszik, kifogytak a töltények, mert a szerb csendőr irtózatossá káromkodott mérgében. Pár pillanat múlva elértem a drága magyar föld határát. Kimerülten összerogytam és leborultam a földre: meg voltam mentve! Egy parasztfiú jött hozzám, vizet kértem tőle, hozott is egy nagy kancsóval, amit én az utolsó cseppig kiittam. Egy óráig tartott, míg magamhoz tértem és fel tudtam tápázkodni. A magyar csendőrségre mentem jelentkezni; ott találkoztam tisztársaimmal, — akik előbb szöktek meg — és Steiner századossal. Egy magyar csendőrkapitány azt kérdezte tőlünk, hogy van-e nekünk igazolványunk.

— Nincs, — feleltük — mert ha esetleg elfognak a szerbek és magyar igazolvány van nálunk, el vagyunk veszve. Csak hamisított szerb igazolványunk van.

— Az nem elég, — felelte a kapitány — akkor az urakat kénytelen leszek a demarkációs vonalra kísérni.

— Rettenetes! — szóltam közbe. Szüleim és húgom megdermedve, halálsápadtan hallgatták az ezredes elbeszélését. Az ezredes le akarta csillapítani haragos felháborodásomat.

— Ne mérgeledjön Margit, az a fő, hogy minden sikerült. A csendőr kapitánnyal jó ideig vitatkoztunk, azután az egyik hivatalnok kérésünkre telefonált Szegedre, ahol igazoltak bennünket és mi szerencsésen elkerültük az esetleg reánk háruló kellemetlenségeket. Szegedről azt sürgönyöztem egy pécsi ismerősömnek: »Sávoly halálos beteg.« Előre meg volt beszélve, hogy ez azt fogja jelenteni, hogy sikerült megszöknöm. Barátom

ezt közölte családommal, mire ők is menekültek Pécsről. Tél idején egy szál ruhában menekültek, úgyhogy feleségem és három leányom részére mindent újra be kellett szereznem drága pénzen. De az a fő, hogy szerencsésen megmenekültünk . . .

Néma csend honolt kék leányszobámban, ahol együtt voltunk. Az elbeszélés és a veszedelmes kaland annyira felizgatott bennünket, hogy eleinte szólni sem tudtunk, valósággal átéljük a vad üldözés és hajsza izgalmait.

Riffel ezredes törte meg a csendet:

— Azóta ha tízszer megyek el naponta a templom előtt, mindannyiszor betérek és imádkozom, hálát adok a jó Istennek . . .

*

Ne essék rosszul többeknek, akik talán szintén hasonló sorson mentek keresztül, hogy ilyen hosszasan foglalkoztam a mártírhalálban megdicsőült *vitész Zaykai-Riffel Sándor* ezredes menekülésével. De úgy érzem, ha ezt az izgalmas történetet nevek nélkül olvassák végig, sok-sok száműzött, bujdosó magyar sorsa van ebben megírva.

Valamennyien millió szenvedésen mentünk keresztül, a négyéves világháború alig kímélt meg egypár magyar családot, hiszen életünk virágja, ifjúsága, délceg magyar leventék, apáink, fiaink és testvéreink lelkes örömmel siettek a harcmezőre, hogy megvédjék a magyar becsületet és harcoljanak imádott, szent hazánkért.

Azután jött a forradalom . . . Gonosz szellő fújdogált a fejünk fölött és tombolt a vihar vörös orkánja, szinte olthatatlan lánggal égett a pokol gyehennatüze . . .

Szenvedtünk, kimondhatatlanul szenvedtünk... Es lasan, fáradtan jötték vissza az oroszországi hadifoglyaink, akik már nem bírták ki a hosszú rabságot és megszöktek.

Hírt hoztak még ott lévő véreinkről és meséltek irtózatos, fájdalmas történeteket átélt szenvedésről, keservekről, hogy könnybelábadt a szemünk és a vér megfagyott ereinkben . . .

Krasnojarskban, orosz fogságban szenvedő szegény Zoltán fivérem egyik fogolytársa megszökött és megérkezése után felkeresett bennünket. Szomorú dolgokat mesélt a mi ott lévő apáinkról, fiainkról és testvéreinkről, hogy valamennyien nehéz munkával keresik kenyerüket; az egykori elegáns, snájdig

tisztek: favágók, cipészek, asztalosok, szakácsok és árusok lettek. A legborzalmasabb az volt, hogy 1921-ben betört az orosz vörös gárda a fogolytáborba és felszólították a hadifoglyokat a vörös gárdához való csatlakozásra. De a magyar tisztek közt egy sem akadt, aki ezt a parancsot teljesítette volna.

— Nem csatlakoztok hozzánk? — kérdezték a vörösök dühösen. — Akkor megtizedelünk benneteket!

Még leírni is iszonyú, hogy a gonosz, elvetemült emberbestiák a háromezer magyar hadifoglyot százas csoportonként sorba állították és számoltak:

— Egy, kettő, három, négy, öt, hat, hét, nyolc, kilenc . . .

És a tizediket lelőtték. Istenem, mit érezhetett szegény Zoltánunk és vele együtt az a sok drága magyar testvérünk, mikor sorba állították őket? Micsoda kínszenvedés és lelki tusa, kínos, halálos gyötrelem járhatta át becsületes magyar lelküket, mikor a vörös haramiák számoltak és ítélték szegény magyarjaink élete és halála fölött. Nem tehettek semmit, szóltalanul kellett végignézni, hogy közülök minden tizedik bajtárs, akivel éveken keresztül együtt ették a rabság, a hontalanság sovány kenyerét, holtan esik össze. Borzasztó, hogy a huszadik században ilyen vadak, lelketlenek és gonoszok az emberek . . .

Sokat szenvedtünk, milliók szeméből patakzottak a könnyek, de a keservesen hullatott könnyekből fakadnak az öröm és a boldogság rózsái. Mert akik sokat szenvednek, azok fájdalommal és könnyeikkel váltják meg az igazi boldogságot, minden könnyecsepp később fészoló rózsabimbóvá változik és az illatos rózsákon lévő harmatcseppek szimbolizálják az emberek elmúlt fájdalmait. Hajnalban, ha a rózsák szirmain tündöklő briliánsokként ragyogó harmat cseppeket látunk, mindig jusson eszünkbe, hogy amint a felkelő nap aranysugarai felszívják a rózsalevelekről a csillogó harmatot, úgy a jó Isten csodálatos varázskeze az emberek szeméből felszálló könnyecseppeket odafönn egy-egy rózsaszállá változtatva küldi le a földre az emberek szívébe . . .

Azért írtam le részletesen a hősi halált halt Istenben boldogult *vitész Zaykai-Riffl Sándor* ezredes veszélyes szökési kalandját és szerencsés megmenekülését, hogy azok a hős

fiaink, akik Szibéria hómezőiről, orosz rabláncok bilincseit lerázva, szöktek haza, és azok a vitéz bujdosó magyarok, akik oláh, szerb vagy cseh megszállás rabigája alól menekültek az édes anyaföld felé, mindazok önmagukra ismerjenek, ha a hősi halált halt vitéz magyar ezredes történetét olvassák . . .

A szegedi ellenkormány alakulása és a nemzett hadsereg keletkezése.

Az összeomlás után a rombolás hullámai Szegedet is előntötték; ott is, mint az ország minden részében, a fegyelem meglazulása, a lelkek megbomlása, a nemzetrontó törekvések felszínre kerülése, egy törpe, de elszántan terrorizáló kisebbség zsarnoksága uralkodott; a többség ernyedten a kétségbeesés Ölébe hullott és elkábulva, hipnotizáltan, erejét vesztetten nem tudott ellentmondani a legrosszabb tanácsadónak . . .

A belgrádi fegyverszünet következtében az entente jogot nyert ahhoz, hogy többek közt Szegedet is megszállja. 1918 december 10-én jelentek meg Szegeden az első franciák, mindössze 25-30 ember egy főhadnagy vezetése alatt. Karácsony után vonult be az Alföld fővárosába egy francia gyalogezred 600 főnyi létszámmal. A francia megszállás a kommün kitörésekor még nagyon gyenge volt, de mégis elegendő volt ahhoz, hogy a vörös uralom nem tudott kibúzózni. A diktatúra kitörése utáni napon, 1919 március 22-én a vörösök megkísérelték, hogy fegyveresen megtámadják a franciákat; a támadás tervének kidolgozására azonban egyetlen tiszt sem vállalkozott: így tehát a megrohanás elmaradt. Ez a vörös készülődés nagyobb óvatosságra készítette a franciákat, akik lassanként 40.000 főre emelték a megszálló csapatok létszámát. Hat napig tartott Szegeden a vörösök pünkösdi királysága; hat nap múltán a direktóriumnak el kellett menekülnie. A francia katonai parancsnokság ugyanis szigorúan meghagyta, hogy a városból semmiféle fegyvert, muníciót vagy katonai felszerelést nem szabad a vörös csapatok számára átsempészni; a direktórium azonban ezt mégis megkísérelte. A franciák természetesen rájöttek a dologra; a direktórium tagok pedig nem óhajtván megismerkedni a francia haditörvényszékkel, jobbnak látták elinalni.

Ettől az időtől fogva Szegeden csak amolyan »denaturált bolsevizmus« volt.

Betrix francia ezredes, városparancsnok kijelentette, hogy ahol francia csapatok vannak, ott nincs bolsevizmus, a budapesti tanácskormány rendeleteiből csak azokat szabad végrehajtani, amelyeket ő megenged. Ma, esztendőök távlatában különösnek látszik: hogyan történhetett, hogy a vörös direktórium szökése után miért nem lángolt fel nyomban a nemzeti ellenforradalom, az akkori viszonyokat megvilágító ismeretek és az akkori idők lelke azonban megadják a kérdésre a feleletet. Szegednek vörös Magyarországtól való izolálása még nem volt végrehajtva, a franciák maguk sem vallottak nyíltan színt, a polgárság szervezetlen volt, néhány lelkes vezető még nem volt elegendő, hogy felrázza őket abból a félelemből, amelyet a vörös csapatok közelléte gyakorolt; röviden: még nem érkezett el az ideje, hogy a lelkekből ki lehessen csiholni azt a bátorságot, amelyre a polgárság csak akkor vállalkozott, mikor a szeme elé tárult, hogy a fenyegető erőhatalommal szemben van bátor vállalkozókból álló erőhatalom, amelyre nyugodtan támaszkodhatik.

Április vége felé kezdett szervezkedni Szegeden a nemzeti ellenforradalom; attól az időponttól kezdve, amikor Szegednek vörös Magyarországgal minden összeköttetését megszakították a franciák. Ekkor már a budapesti szovjet-kormány rendeletei meg sem érkeztek, se vasúti, se postai, se távirati kapcsolata Szegednek nem volt szovjet Magyarországgal. A szegedi ellenforradalmat *dr. Kelemen Béla* volt főispán kezdte szervezni, kibontakozása pedig attól az időtől kezdődik, amikor a Bécsbe menekült magyar ellenforradalmárok kiküldetésében — akiknek vezére *gróf Bethlen István* volt — megérkezett Szegedre *Gömbös Gyula* vezérkari százados, a Károlyi-forradalom alatt megalakult és feloszlott Move elnöke. Mint *Kelemen Béla* a szegedi ellenforradalomról és a szegedi nemzeti kormány történetéről szóló hatalmas anyagot felölelő munkájában írja, Gömbös ezekkel a szavakkal jött Szegedre: »A szegediek alsznak; fel kell őket kissé ébreszteni. Ezért jöttem ide«, — programja pedig az Volt, hogy mindenekelőtt a politikai vezetést kell a polgárságnak átvennie, ennek megtörténte után önkéntes jelentkezőkből meg kell szervezni a fegyveres erőt. Érdemes a

feljegyzésre, hogy *Gömbös* a *Kelemen Bélával* folytatott első tanácskozása alatt hosszasan fejtegette — Kelemen könyvének adatai szerint — a zsidók és a magyarországi szabadkőművesek állambomlasztó munkáját, nemzetközi alapokon, megszervezett hatalmukat és azt, hogy ezzel a titkos világhatalommal kell megküzdenünk, ha mint nemzeti állam fenn akarunk maradni. *Gömbös* propagandát fejtett ki amellett, hogy Szegeden is alakuljon meg a Bécsbe menekült magyar ellenforradalmárok bolsevistaellenes ligája mintájára az Antibolsevista Comité (ABC), amelynek feladata az legyen, hogy Szegeden vegye át a politikai vezetést és szervezze meg önkéntes jelentkezőkből a fegyveres erőt. *Dr. Kelemen Béla* ny. főispán elnöklése alatt megalakult Szegeden az ABC.

A szegedi ellenforradalom első említésre méltó tünete az volt, hogy az állomásparancsnokságot *Szombathelyi* alezredes vette át, aki napiparancsot adott ki, amelyben elrendelte, hogy a vörös sapkarózsákat el kell távolítani, helyettük nemzetiszínű sapkarózsákat kell alkalmazni és a tisztek nemzetiszínű karszalagot kötelesek hordani. Május 7-én történt meg az első lépés az önálló magyar hadsereg kiépítésére, amikor lefegyverezték a kommunista érzelmű katonaságot. A lefegyverzést a magyar tisztek önerejükből, francia segítség nélkül hajtották végre. Mintha a pillanat jelentősége átlüktetett volna a vérükbe: a magyar büszkeség nem engedte, hogy idegen támogatás is részt kérhessen a nemzeti talpraállás alapkövének lerakásából . . .

A kommunista csapatok lefegyverzését így írja le *Preszly Loránd* csendőrnagy — azóta dr. — egy hozzám intézett levelében:

»A kommunisták lefegyverzését először francia megszálló csapatok segítségével tervezték, amit a franciák meg is ígértek, de végrehajtását napról-napra halasztották. Ez a késedelmeskedés készítette *Diendorfer Miksa* alezredes, ezredparancsnokot arra, hogy azt a csendőrség segítségével, illetve közreműködésével fogja végrehajtani. A terv szerint a légénységet a laktanya udvarán fegyvertelenül sorakoztatta *Diendorfer* ezredparancsnok, ezzel egyidejűleg a Mars-téri laktanyába vezető összes utcákat a csendőrség megszállotta, egy csendőrszázad pedig gépfegyverrel meglepetésszerűen bevonult a laktanya udvarára, azt megszállotta és az összes fegyvereket

az egyidejűleg bevonuló tisztiszázad a birtokába vette. A legénység megbízhatatlan elemeit az ezredparancsnok kiválógatta, őrizetbe vette és internálta.«

A szegedi helyőrség kommunista elvektől fertőzött csapatlegénységének a helyes nemzeti irányhoz való visszajuttatásában a csendőrségnek jelentékeny része volt, általában pedig öntudatos és példás fegyelmezettségével a nemzeti hadsereg megteremtésének hathatós előmozdítója, legfőbb támasza, pillére, erős vasoszlopa és támogatója volt.

A lefegyverzés után a szegedi városháza tornyáról eltávolították a vörös zászlót és felrepült a magasba a nemzetiszínű lobogó: büszke jele a nemzeti ellenforradalom győzelmének.

Akármilyen kisméretűeknek is látszanak az adatok a Szegeden történekről, ne feledjük el: igazi veret, tág elmélyedést csak akkor kapnak az események, ha az idők távlatába kerülnek.

Tudhatta-e La Fayette, hogy a guillotine alá kíséri XVI. Lajost és Marie Antoinettet, amikor Versaillesből a Tuillériákba vezette őket a nemzetőrség élén, annak a tömegnek asszisztálása mellett, amely pár órával előbb mámoros lelkesedéssel ünnepelte a királyi párt? Tudták-e a mohácsi csatából elszéledő nemesek, hogy a magyar történelem legtragikusabb fejezete fog megszületni azokból a beszélgetésekből, amellyel egymásnak elmondták a csatamező eseményeit? Tudták-e, hogy akkor tört reánk a török áradat, hogy aztán 150 évi tartson, amíg a hullámai leporladnak rólunk? Tudta-e az a mozdonyvezető, aki Svájcból Németországon keresztül Kronstadtba szállította Lenint, hogy mint valami portás, a világtörténelem legborzalmasabb fejezetét nyitja meg? Tudta-e az a magyar vitéz, aki a szegedi városháza tornyára kitűzte a nemzetiszínű zászlót, hogy abban az áldott pillanatban ébredt fel tetszhalálából a talpraálló, élni akaró, Nagy-Magyarországgá lenni akaró Maradék-Magyarország? Hogy a zászló glédába álló esztendők élén leng, amerre csak megforgatta a magyar földek, magyar erdők, magyar hegyek felkerekedő szellője: Észak, Dél, Nyugat és Kelet felé? . . .

Ami a percek rohanásában történik, csak akkor bontakozik ki egész valóságában, amikor már múlttá válik.

A szegedi helyőrség kommunista katonaságának lefegyverzése útján teljes erővel megindult Szegeden a nemzeti szellem szervezkedő munkája, bár ezer akadállyal kellett megküzdenie, amelyek sorában nem volt éppen a legjelentéktelenebb a Szegedet megszálló francia parancsnokság állásfoglalása. *Betrix* ezredes, aki ezekben a napokban a megszálló francia csapatok parancsnoka volt, a maga politikáját így fejezte ki: »Ne táncoljanak az urak gyorsabb ütemben, mint ahogy a zene szól!« A zene kétségtelenül úgy szól, hogy az entente bizonyos korlátok közé akarta szorítani azt a nemzeti mozgalmat, attól tartva, hogy annak megerősödése veszélyeztetheti az »utódállamok« helyzetét. A franciáknak a szegedi eseményekkel szemben való állásfoglalásán mindvégig ennek a politikának az érvényesülését tapasztalhatjuk: ez volt az oka annak, hogy Franciaország nem nyújtott segítő kezet a vörösök leverésére alakult nemzeti ellenforradalomnak.

Mindjárt az első napon kifejeződött a francia politika: a szegedi antibolsevista comitének csak arra adott engedélyt, hogy 2000 főből álló karhatalmat szervezzen a rend biztosítására. 1200 főből álló helyőrség és 2000 főnyi karhatalom: eddig a határig elmentek a franciák, tovább nem, mert hátha egy nagyobb ellenforradalmi fegyveres erő csakugyan elegendő volna ahhoz, hogy lavinaként induljon el a vörös áradat felé, azt maga alá görgesse és egy tömbbe gyűjtse a nemzeti ellenállás erőit, amelyek aztán szembefordulhatnak az »utódállamok« erőszakával is?

A szegedi ellenforradalom napján érkezett meg a híre annak, hogy május 5-én Aradon nemzeti kormány alakult *gróf Károlyi Gyula* elnöklete alatt. Önmagában az a tény, hogy Kun Bélának vörös kormányával szemben nemzeti kormány alakult, nagyjelentőségű volt; a nemzeti kormány pusztja jelenlétével élő demonstrációként szerepelt a vörös uralommal szemben. Az ellenkormány arra számított, hogy az entente el fogja ismerni; erre vonatkozólag francia katonai részről ígéretet is kapott, amely azonban sohasem vált valóra. Ebben is az a francia politika tükröződött vissza, amelyet *Betrix* ezredes jelölt meg a legpregnansabban. Nem ellenezte a nemzeti mozgalmat, de nem is támogatta, sőt óvatosan ügyelt arra, hogy a nemzeti megerősödés ne fejlődhessék olyan irányúvá,

amely esetleg feszítőerőt gyakorolhatna a demarkációs vonalakra.

Az aradi kormány megalakulását hosszas tárgyalások előzték meg, amelyeket Belgrádból és Budapestről Bécsen keresztül menekült közéleti és társadalmi előkelőségek folytattak a temesvári és aradi társadalom vezetőinek bevonásával az aradi francia helyőrség parancsnokával, *Gondrecoult* tábornokkal. A tanácskozások akörül folytak, hogy Aradnak, Temesvárnak és Szegednek intelligenciájából alakuljon egy nemzeti ellenkormány, amely egyesítse magában a bolsevizmus ellenségeit, toborozzon karhatalmat a vörösök leverésére és az országnak a vörös uralom alól való felszabadítására. Az ellenkormány megalakításának eszméje a franciáktól indult ki, a kormányalakítást valósággal sürgették, azzal az indokolással, hogy a francia csapatok legkésőbb május végén Budapest ellen vonulnak; erre az időre tehát egy nemzeti kormánynak nemzeti haderőt kell megszerveznie, amely elsőnek vonulna be Budapestre, annak dokumentálására, hogy az országot ön-maga szabadította fel a bolsevizmus rémuralma alól. Ezekről a tárgyalásokról tudott a magyarországi francia hadsereg parancsnoka, *de Lobit* tábornok, aki viszont jelentést tett erről *Franchet d'Espérey* tábornoknak, a keleti entente-haderők főparancsnokának.

Az aradi nemzeti kormány elnökéül *Návay Lajost* szemelték ki, de mikor megtudták, hogy őt a vörös hóhérok meggyilkolták, *gróf Károlyi Gyulára* esett a választás, mintegy szimbólumaként annak, hogy legyen egy Károlyi, aki helyrehozza azt a rettenetes bűnt, amelyet Károlyi Mihály a hazája ellen elkövetett . . .

A bécsi ellenforradalmi comité, élén *gróf Andrássy Gyulával*, *gróf Bethlen István*nal és *gróf Teleki Pállal*, kiáltvánnyal hívott fel minden magyar embert, hogy az aradi kormányt bizalmával támogassa mindaddig, *míg* az alkotmányozó országgyűlésen képviselt, az egész nép akaratán alapuló végleges kormány megalakulhat.

Már megalakulása után elhatározta az aradi kormány, hogy székhelyét Szegedre teszi át; Aradon ugyanis bizonytalannak érezte maga alatt a talajt: állandóan ki volt téve a román megszállás veszedelmének. De mikor az átköltözést

végre akarták hajtani, a románok a kormány tagjait a vonaton elfogták és Mezőhegyesre internálták. Igaz ugyan, hogy a románok megelőzőleg szabad átvonulásra adtak engedélyt az aradi kormány tagjainak, az őket kísérő mintegy száz főnyi, tisztek vezetése alatt álló katonaságnak, sőt a szabad átvonulás biztosítására túszul adtak egy román ügyvédet, — ősi oláh szokás szerint azonban az ígéretet megszegték és Mezőhegyesen fegyverszállítási tilalom megszegése címén letartóztatták és tizennégy napig fogva tartották az aradi kormány tagjait és a tiszteket. Csak *Gondrecourt* tábornok hosszas utánjárása után engedték szabadon őket. Az aradi kormány egyes tagjai előbb szabadultak ki, mint *gróf Károlyi Gyula* és Szegeden különböző, de kicsinyes indokokra, gyakran kisebb intrikára visszavezethető tárgyalásokat folytattak, amíg Károlyi Gyulának Mezőhegyesről küldött levele el nem tiltotta őket attól, hogy az aradi kormány minisztereiként szerepeljenek. Május 28-án, végre Szegedre érkezett *gróf Károlyi Gyula* és május 31-én megalakította a szegedi ellenforradalmi kormányt.

A közbeeső időben Szegeden lassan fejlődtek az események: az ellenforradalmi politikusoknak egyre több akadályllyal kellett megküzdenniök, amelyek sorában nem volt a legjelentéktelenebb az, hogy az aradi kormány egyes tagjai a franciák előtt befeketítették a szegedi politikusokat és a bécsi ellenforradalmi comitét; azt hitették el a franciákkal, hogy a bécsi és szegedi politikusok ellenforradalmi szervezetének célja a német szövetség helyreállítása és hogy ezt a célt elérhesse, *Frigyes főherceg* fiát, *Albrecht főherceget* akarja a magyar trónra ültetni, ami előkészítése volna az osztrák restaurációnak is. Érdemes a feljegyzésre, hogy már ebben a kaotikus időben is felvetődött Szegeden a királykérdés, amely a franciákat élénken foglalkoztatta. A szegedi politikusok előtt francia tisztek tolmácsolták a francia politika álláspontját: egy Habsburg főhercegnek a magyar trónra való kerülését veszedelmesnek tartják, ebbe a kategóriába sorozzák *József főherceget* is, akinek személyével a Habsburg-ellenes hangulatot szított francia közvéleménnyel sohasem lehetne kibékíteni; a franciák sohasem értenék meg, hogy *József főherceg* a Habsburgok magyar ágából származik és éppen olyan bizalmatlanok lennének iránta, mint a volt uralkodócsalád bármely más tagjával szemben.

Egyáltalában: mindaz, ami Szegeden ezekben a napokban történt, miniatűrben valósággal . „pontos hasonmása volt a Magyarországon később lezajlott politikai eseményeknek és összeütközéseknek. Két áramlat küzdött egymás ellen: az egyik, amely a haza érdekét sohasem tévesztette szem előtt, amely tiszta és éles pillantással megújulásunk létfeltételét abban látta, hogy szakítanunk kell a múlttal, annak minden tévedésével, új irányokat, új utakat kell követnünk, a keresztény és nemzeti irányzat, a keresztény demokrácia ösvényén kell járnunk, hogy a megsemmisülésből újra megelevenedhessünk; a másik áramlat mindenáron, akár megalkuvással is, akár intrikák árán idegenek kegyét és beavatkozását keresve, a régi vágányon akart haladni. A franciák azért szállták meg Szegedet és azért küldtek némi haderőt a porbasújtott Magyarországra, hogy a kis-antanttal kötött titkos szerződések érvényrejtését biztosítsák. Természetesen a »szent egység« (union sacrée) elvének megvalósítását sürgették; olyan kormányzatot követeltek, amelyben minden társadalmi réteg képviselve legyen: a liberalizmus hívei éppen úgy, mint a nemzetközi alapon álló munkásság.

Csak ezeknek a szempontoknak figyelembevételével lehet kellőképpen értékelní azt a munkát, amelyet a nemzet érdekeit mindenén keresztül fanatikus hittel és szívós akarattal védő politikusok végeztek.

Május 14-én végre megteremtették az együttműködés alapját az aradi kormány és a szegedi comité között. Közös értekezleten kimondták, hogy olyan kormányt tartanak az ország érdekében a legszükségesebbnek, amely *a magyar nemzeti eszme alapján áll*, az egész ország bizalmát bírja és ennek dokumentálására kifejezésre jut benne az ország összes politikai pártjainak és társadalmi osztályainak egységes képviselote. A szegedi politikusok e törekvéseiket proklamációban akarták közölni a közönséggel; e proklamációban hangoztatták, hogy egyetlen társadalmi osztályt sem akarnak előtérbe helyezni a másíknak, arra törekszenek, hogy a nemzeti erőket megbénító országharcokat — amelyek belső ellentállást idéztek elő — kiküszöböljék. A proklamáció közzétételét a francia hatóságok nem engedték meg. Ezzel egyidejűleg a szegedi politikusok nevében *Kelemen Béla* tárgyalásokat kezdett a szociál-

demokratákkal, hogy a munkásságot a polgársággal való együttműködésre bírja. A válasz az volt, hogy a szociáldemokraták semmiféle vonatkozásban nem akarnak a polgársággal együttműködni. Ezzel szemben a keresztényszocialista munkások csatlakoztak a szegedi politikusok mozgalmához.

Május 21-én végül mégis megalakult a Szegeden tartózkodó politikusok végrehajtóbizottsága és kormányzótanácsa. A végrehajtóbizottság elnöke *gróf Teleki Pál* lett, aki azonban még nem érkezett meg Bécsből Szegedre. A végrehajtóbizottság akként alakult meg, hogy képviselve voltak benne Bécs, Arad, Temesvár, Szeged és Budapest ellenforradalmi politikusai. Az ötös végrehajtóbizottságba, amely tulajdonképpen első formája volt a nemzeti kormánynak, az elnökséget és külügyet *Teleki Pál* részére tartották fenn, a belügyi reszortot *Kelemen Béla*, az igazságügyet és kultuszügyeket *Hencz Károly*, az ipari és kereskedelmi ügyeket a franciáknál nagy befolyással rendelkező radikális párti *Várj assy Lajos*, a katonai ügyeket *Gömbös Gyula*, a közlélelmezési ügyeket pedig *Fülöp Béla* látta el. A kormányzótanács tagjai a végrehajtóbizottság tagjai mellett a referensi teendőket látták el.

A megalakulással egy időben a kormányzóbizottság kiáltványt akart intézni a magyar nemzethez, de ennek a közzétételét sem engedték meg a franciák és közölték a bizottság tagjaival, hogy a végrehajtó hatalmat csak akkor vehetik át, ha a kiáltvány nyilvánosságra hozására a francia főparancsnokság engedélyt fog adni.

Május 28-án *gróf Károlyi Gyula* végre kiszabadult mezőhegyesi internáltságából és Szegedre érkezett. Első dolga volt, hogy az aradi kormány tagjait lemondatta és megkezdődtek az új kormányalakításra vonatkozó tárgyalások, amelyek azzal az eredménnyel végződtek, hogy Szegeden megalakult a nemzeti kormány, amit természetesen megelőzött az, hogy a kormányzóbizottság tagjai lemondtak. A kormány elnöke *gróf Károlyi Gyula* lett, tagjai pedig a következők voltak: *gróf Teleki Pál*, *dr. Kelemen Béla*, *dr. Varjassy Lajos*, *báró Solymossy Lajos*, *Kintzig János* és *dr. Hemmen János*.

A hadügy miniszteri tárca betöltetlen maradt; *gróf Károlyi Gyula* kormányának megalakításakor *Horthy Miklós* ellentengernaggyal, a Novara hősével, az osztrák-magyar hadihajóhad

utolsó főparancsnokával tárgyalt a hadügyminiszteri tárca betöltéséről. *Horthy Miklós* éppen azokban a napokban érkezett kenderesi birtokáról Szegedre, amikor a kormányalakításról folytak tárgyalások. Mikor *Horthy Miklós* megtudta, hogy Szegeden nemzeti kormány alakulása van készülöben, nem volt többé nyugta és maradása Kenderesen, mert részt akart venni a nemzeti újjászületés és újjáépítés hazafias munkájában; elbúcsúzott a családjától és civilben indult el, a nemzeti eszme zarándokútját valósággal bujdosva, vonaton, kocsin és sokszor gyalog tette meg egész Szegedig. Természetes, hogy *Károlyi Gyula* mindenképpen meg akarta nyerni kormánya számára *Horthy Miklóst*. Az a nimbusz, amelyet *Horthy* szerzett magának az otrantói tengerszorosban aratott győzelmével és amely nemcsak a haditettek örökzöldjét fonta a homloka köré, hanem a szívekből áradó szeretet dicsfényét is, — presztízsből, súlyban kimondhatatlan gyarapodást jelentett volna a szegedi kormány számára. Mindezenfelül a tengernagy pompás erélye, vasakarata — amelynek frappáns tanújelét adta a cattarói matrózlázadás elfojtásánál — nyilvánvalóvá tette, hogy nálánál hivatottabb nem akadhatott senki, aki a káoszból ezer nehézség közepette, jóformán a semmiből fel tudta volna építeni a nemzeti hadsereget.

Gróf Károlyi Gyula miniszterelnök május 30-án felkérte *Horthy Miklóst*, hogy vállalja el a hadügyi tárcát a szegedi kormányban. Az admirális függőben tartotta elhatározását és egyheti gondolkozási időt kért, ezalatt informálódott a helyzetről és tárgyalásokat folytatott a politikusokkal.

Június i-én, vasárnap jelentette be *Páter Zadravec István* a kormányalakítást a szegedi alsóvárosi templomban nagymise közben. A hívőkkel zsúfolásig telt templomban megindító hatása volt a bejelentésnek, amelyet a beszédművészet ragyogó keretébe foglalt *Páter Zadravec*, a nemzeti kormányban az agyoncsigázott nemzet, a síró kurucok feltámasztóját köszöntve.

Június 2-án megérkezett Bécsből gróf Teleki Pál vezetésével több ellenforradalmi politikus. Ezen a napon volt a nemzeti kormány ünnepi eskütétele a Klauzál-téren. Volt ennek az ünnepnek egy olyan jelensége, amely minden magyar szívet az ujjongó felszabadulás érzésével dobogtatott meg: kivonult

egy tiszti díszszázad. A csillogó kardok ígéretes zálogai voltak annak, hogy a magyar nemzet kálváriajárásának utolsó állomásán már túlhaladt és már a feltámadás útján jár: hadseregének, amely a felszabadítást ki fogja küzdeni a számára, már megvan a magja. A nemzeti hadsereg első tiszti díszszázadának ez volt az első nyilvános szereplése, amely Bécsből, a megszállt területekről és szovjet Magyarországból Szegedre szállingózó tisztekből állt. Katonazenekar mögött ünnepélyesen lépdelt a tiszti díszszázad, utánuk haladtak a kormány tagjai és rengeteg nép, akik forró és lelkes éljenzéssel ünnepelték az ellenkormányt és a nemzeti hadsereg első tisztjeit.

Dr. Kelemen Béla belügyminiszter felolvasta *Károlyi Gyula* proklamációjának szövegét, azután *Károlyi Gyula* miniszterelnök beszélt röviden, majd *ár. Páter Zadravec István* barnacsuhás alakja emelkedett szólásra és elmondta élete egyik legrszebb, leglelkesebb beszédét. *Páter István* így szólt fehér Magyarország népéhez:

»Magyarország!

Íme előtted e csapat, mely a Haza sokat hányatott, vetetett hajóját a révpartra, biztonságba akarja vezetni.

Íme előtted a megújhodott Magyarország nemzeti kormánya!

Alkonyodik . . .

De nekünk hajnalodik!

Alkonyodjék, be is sötétedjék a közelmúltnak! Alkonyodjék mindannak, mi az utóbbi hónapokban megrázott bennünket! Alkonyodjék egész a sír mélyére mindannak, mi ezt a szegény szerencsétlen Hazát a végveszélybe dobta!

Hajnalodjék azonban mindazon szent érzelemnek, amely magyar, amely e földből fakad s amely ehhez a földhöz tapad!... Hajnalodjék a földig alázott, gyalázatosan elárult édes Hazának.

Magyar Nemzeti Kormány! Megmondom ennek a tömegnek és az egész Magyarországnak a nevében, mit adunk mi Neked s mit kérünk Tőled.

I. *Mit adunk?*

Ezt az elgyötört, bizonytalanságba dobott mindenünket! Odaadjuk ezt a göröngyöt, oda ezt a földet, melyet testvéri vér áztatott meg! Odaadjuk úgy, amilyen: földjéből majd-

nem kiszipolyozták, kiszívták a magyar történelmi múltat. Ez egy frázissal pedig »a múlt«, a »régis rendszer« majd mindenünket halomra döntöttek! En tudom, e tömeg tudja, milliók tudják, hogy a múltnak voltak hatalmas, égbekiáltó bűnei! De azt is tudjuk, hogy annak a múltnak — melyből őseink kinöttek — sok szent, történelmi és igazságos gondolata is volt!

Míg a műit bűneit megbélyegezve a múltnak adjuk, míg elássuk azt, mi gaz, mi hitvány volt a múltban, — addig ragaszkodva ragaszkodunk a múlt nemzeti gondolataihoz és történelmi szent emlékeihez . . .

így e gondolattal tesszük lábaidhoz Magyar Nemzeti Kormány az elárult, a gyalázatosan elárult, s vérrel, testvéri vérrel befecskendezett szegény magyar földtömeget . . .

2. *És mit kérünk tőled?*

Add vissza nekünk a mi régi édes Hazánkat! Add vissza! Add vissza! mert úgy fáj a lelkünk, hogy nincs édes Hazánk . . . A lábaidhoz tett földtömegből alkoss nekünk Hazát! . . .

»Internationale«-t emlegettek, s ez megrabolta szívünk álmát, szívünk múltját, szívünk szerelmét . . . elrabolta eszményünket, édes Hazánkat . . .

Tegyetek hát róla, hogy ez a föld újból magyar érzelmet teremjen, újból magyart termeljen, aki tudjon dolgozni, tudjon áldozni, tudjon tenni ez édes magyar Hazáért.

Nincs ugyan írott jogom-hozzá, de e szent pillanat megadja nekem a jogot ahhoz, hogy az egész Magyar Hazával így kiáltam feléd: *szívre a kézzel Magyar Nemzeti Kormány* \ s ezen a szent helyen, e szent erkélyen, hol a mi apáink Kossuth után szent esküt kiáltottak az égbe, mondd utánam:

Esküszöm a Magyar Hazámra, esküszöm a Magyarok Istenére, hogy ezt a szegény hazát, s elárvult népét boldogulásra vezetem! Esküszöm!

(A néptömeg leveszi kalapját, a Kormány tagjai meg szívre tett kézzel kiáltják: »Esküszöm /«)

Magyarország! Megesküdött a Kormány a Magyarok Istenére, megesküdött e véráztatott földre, megesküdött a mi boldogságunkra, megesküdött édesanyáinkra, megesküdött bölcsőben ringó csecsemőinkre, megesküdött messze sír hantjainkra, hogy ennek a zaklatott Hazának mindene, minisztere, szolgálja

lesz! Mi, a nép, átvesszük esküdet, melyet ott fõnn a Magyarok Istene is hallott. — És számon fogjuk kérni Tõled esküdet!

Míg a Haza megmentésére ily lelkesen esküdtök Ti, a Kormány tagjai, — mi, a nép is teszünk esküt:

A rend, a nyugalom és a Haza visszaszerzéséhez lábaitok elé tesszük ifjú életünket, s mindenünket! Esküszünk! (A hajadonfejû tömeg égre emelt kézzel frenetikusán kiáltja háromszor: *Esküszünk!*)

Magyar Nemzeti Kormány! Hallottad ezt az esküt? Indulhatsz hát a hazaszerzés borzasztó és bizonytalan útjára! E népnek nemcsak szimpátiája, hanem odaadása kísér utadon.

Kérem a Magyarok Istenét, hogy a Kormány és a nép esküjét hallgassa meg!

Kérem az Istent, hogy segítse a Magyar Nemzeti Kormányt, mert programja keresztülvitelében roppant nagy nehézségekkel kell megküzdenie!

Kérem a Magyarok Nagyasszonyát, hogy a magyar népben ébressze és tükélyre juttassa a magyar érzést, s a nemzeti öntudatot; amellyel támogassa a Kormányt.

Kérem a Nemzetek hatalmas Urát, hogy vessen fátyolt a múltra, feledje el a nemrég is elordított provokáló nótáinkat (Marseillaise), s hallgassa meg a magyarra áldást kérõ imánkat!« (Himnusz.)

A felejthetetlenül szép beszéd minden magyar szívet, lelket áthatott; a lelkesedés, az ünneplés örömmámorba fulladt. A megújhódás lázától, a lángoló hazaszeretettõl megittasult tömeg percekgig éljenezte *Páter Istvánt*.

A kormány esküte után a nyári alkonyatban felcsendült a Himnusz és a Szózat, melyet a lelkes közönség a katonazenekar kísérete mellett boldog meghatottsággal énekelt el. Végül a tisztí díszszázad díszmenetben lépett el az új kormány elõtt.

A nap történetének jelentőségét az adta meg, hogy a francia katonaság a nemzeti kormányra ruházta át az imperiumot, amit proklamációban jelentett ki. Ugyanezen a napon jelent meg a nemzeti kormánynak a magyar nemzethez intézett kiáltványa. A nemzeti feltámadásnak ez a dokumentuma így hangzik:

»A Magyar Nemzethez!

Ezeréves történelmünk legválságosabb napjait éljük. A józan polgári és munkástársadalom végveszélyben forog. A bolsevista pártnak és vezéreinek garázdálkodása anarchiát, pusztulást és felfordulást hozott az annyi megpróbáltatást látott országra. Bárhová tekintünk, a termelőeszközök teljes pusztulását, a munka becsületének meggyalázását, fosztogatást, rablást és ártatlan emberek kegyetlen legyilkolását látjuk.

Sehol komoly kísérletet nem látunk arra, hogy a közrend, a gazdasági termelés s az alkotó munka jogaiba visszahelyeztessék. Ily körülmények között nekünk, kik a megszálló csapatok támogatásával rendben és nyugalomban éltünk és cselekvési szabadságunkat megőriztük, kötelességünké vált, hogy különleges, az országban sehol nem található helyzetünkől kifolyólag, kezdeményezzük a rend és jog uralmának helyreállítását.

E kötelességérzettől áthatva, s bízva igaz ügyünk sikerében, megalakítottuk a rend pártjában szent. egységgé tömörült összes magyar politikai pártok kormányát.

Kormányunk egyedüli kötelességének ismeri az alkotmányosság követelményeinek megfelelő magyar kormány megalakulását lehetővé tenni, s működése csak rendcsinálásra és előkészítő feladatok teljesítésére szorítkozik az alábbi vezérelvek alapján:

1. Letörjük a bolsevizmust s helyreállítjuk a rendet, a személy- és vagyónbiztonságot, s a munka tisztelétét. Evégből azonnal megszüervezzük a pártpolitikától mentes, fegyelmezett karhatalmat. Politikai okokból megtorlást senkivel szemben alkalmazni nem fogunk.

2. A bolsevisták által elárult nemzeti eszmét érvényre emeljük.

3. A törvény uralmát, a jogfolytonosságot az állami életben helyreállítjuk, s a végrehajtó hatalmat, a nemzeti hagyományokhoz híven, a művelt nyugati demokráciák szellemében gyakoroljuk.

4. Minden lehető meg fogunk tenni, hogy az ország közéletelmzéséről gondoskodjunk és a munkanélkülieket munkához juttassuk.

5. Az entente összes államaival előkészítjük a baráti jó viszonyt és kiküszöböljük mindazon ellentéteteket, melyek szom-

szédainkkal való jó egyetértésünket megzavarják. Gazdasági megállapodásokat is sürgősen létesítem fogunk, hogy a közellátás és a termelés folytonossága ezáltal biztosítva legyen.

A budapesti szovjet-kormány összes rendeleteit érvényteleneknek tekintjük és működésünk minden terén a közszabadság, a demokrácia és a progresszív haladás zászlóvivői vagyunk.

A mi célunk nem irányul egyes társadalmi osztályok érdekeinek előtérbe tolására, egyik osztálynak a másik felett való uralmára, hanem a nyugateurópai nemzetek társadalmi rendjével összhangban kívánjuk magyar hazánkban az általános jólét szilárd alapjait megvetni, s a szükséges szociális reformok céltudatos megvalósításával a munkásosztály minden jogos igényét is kielégíteni. Mindezt meg kell tennünk a szeretet, a megértés, a magyar testvériség jegyében és minden hazafias polgárt össze kell forrasztanunk az értelmén és érzelmen egyaránt alapuló nemzeti gondolatban és a nyugat európai civilizáció szolgálatában.

Vállaljuk az ország és a történelem előtt a teljes felelősséget és ennek tudatában elvárjuk, hogy mindenki lelkesen támogasson!

A kormány rendeleteinek mindenki feltétel nélkül engedelmeskedni tartozik.

A munkássággal való békés együttműködés biztosítása céljából két miniszteri állást tartunk fenn a munkásság érdekeinek hivatott képviselői számára.

A kormányalakítás előkészületeiről, valamint a kormány megalakulásáról az antantot a megfelelő formában értesítettük.

Kelt Szegeden, 1919. évi május 31-én.

A magyar nemzeti kormány nevében:

Gróf Károlyi Gyula
miniszterelnök.«

»A magyar politikai pártok azon tagjai, akik véleményüket ma szabadon nyilváníthatják, kijelentik, hogy a gróf Károlyi Gyula elnöklése alatt megalakult kormány létrejöttét helyeslik, fenti kiáltványt magukévá teszik és ennél fogva a kormányt, pártkülönbség nélkül, hazafias törekvésében támogatni fogják.

A magyar politikai pártok felhívják ezért minden magyar honpolgárt, hogy a Károlyi Gyula elnöklése alatt megalakult kormánnyal szemben bizalommal viseltessék és hogy azt mindaddig támogassa, amíg egy, az országos pártok bizalmára támasz-

kode alkotmányos kormány létrehozatala lehetővé nem válik, amelyet később — a nemzetnek az általános szavazati jog alapján való megkérdése után — egy, az alkotmányos nemzetgyűlésen képviselt, az egész nép akaratán alapuló végleges kormány fog felváltani.

Gróf *Andrássy* Gyula s. k., *Bartos* János s. k., gróf *Bethlen* István s. k., *Farkasházy* Zsigmond s. k., *Gratz* Gusztáv s. k., *Héderváry* Lehel s. k., *Nóvák* István s. k., örgróf *Pallavicini* György s. k., gróf *Sigray* Antal s. k., *Szmrecsányi* György s. k., gróf *Teleki* Pál s. k., gróf *Zichy* Aladár s. k., gróf *Zichy* János s. k.«

*

A szegedi kormány első legfontosabb kötelességének tartotta, hogy megkezdje a nemzeti hadsereg szervezését. A fundamentumot *Gömbös* Gyula már megalapozta, akinek további munkálkodásában hű segítőtársa volt *Soós* Károly tábornok.

A menekült ellenforradalmi tisztek rendszeren Bécsen keresztül jutottak Szegedre. Bécsben a *Fürich-Gasse* 4. számú házban volt az az iroda, amely a tiszteket pénzzel és iratokkal ellátta és Zágrábon keresztül Szeged felé irányította. Béctől Szegedig 5-6 napig tartott az utazás, mert horvát területen nagyon rossz volt a vasúti közlekedés. Megtörtént, hogy az expressz nyílt pályán megállt, mert elfogyott a szén. Ilyenkor a kalauzok az utasok körében gyűjtöttek pénzt, amelyen a közeli városban szenet vásároltak, hogy a vonatot befűthessék és elindíthassák.

Mikor a vonat a demarkációs vonal határánál Horgosra érkezett, a menekülő ellenforradalmi tisztek elé olyan látvány tárult, amelytől könnyes lett a szemük: kakastollas magyar csendőrök álltak őrt. Amint a vonat megállt, a tisztek örömmel kiugrottak a vasúti kocsikból, boldogan megölelték a magyar csendőröket, térdre borulva megcsókolták a magyar földet és elénekeltek a Himnuszt. A horgosi állomás mindennap visszhangzott a Himnusz hangjaitól.

Szeged és Budapest közt minden összeköttetés megszűnt, még postavonatok sem jártak, nagyon természetes tehát, hogy a legvadabb hírek keringtek a budapesti életről. Ha egy-egy menekült ellenforradalmi tiszt magával hozta Szegedre a vörös újságot vagy a népszavát, ezek a lapok kézzől-kézre jártak és izgatottan olvasták a pesti híreket.

A nemzeti hadsereg a kard markolatán tartotta a kezét, hogy megtámadja Budapestet. Nem ők voltak az okai, hanem az entente, hogy ez elmaradt. Budapest napról-napra várta a fehér gárdát, de az entente megtiltotta a fegyveres beavatkozást.

*

Június 5-én végre abba a helyzetbe került *Horthy* Miklós, hogy elfogadhatta a hadügyi tárcát. A tengernagy megjelent a június 5-iki minisztertanácson és letette a következő miniszteri esküt:

»Én, *Horthy* Miklós, esküszöm az élő Istenre, hogy Magyarországhoz és annak alkotmányához hű leszek, a hivatali titkot megőrzöm, a hivatalommal járó kötelességeket részrehajlatlanul, lelkiismeretes pontossággal és legjobb tehetségem szerint teljesítem. Isten engem úgy segítjen!«

Horthy Miklós hadügyminiszter mellett élénk tevékenységet fejtett ki *Soós* Károly tábornok és *Gömbös* Gyula vezérkari százados, aki a hadügyminisztérium államtitkára lett.

Ezalatt a *Károlyi* Gyula elnöklete alatt álló szegedi kormány minden erejével azon dolgozott, hogy előkészítse a nemzeti eszme renaissance-át, Magyarországnak a nemzeti eszme talapzatán való elhelyezkedését. Hazafias, nemzetvédelmi, önzetlen munkálkodásukban az volt a legmeghatóbb, hogy a miniszterek nem fogadtak el fizetést.

A törvényszék épületében voltak az összes minisztériumok hivatalos helyiségei, amely előtt tiszti századok tartottak díszőrséget.

A nemzeti kormánynak rengeteg nehézséggel kellett megküzdenie. Hozzájárultak ehhez a politikai intrikák, amelyek mindenáron arra törekedtek, hogy a nemzeti eszme uralmát megdöntsék és nemzetközi felfogású politikusokat állítsanak a szegedi kormány élére.

De Lobit tábornok július 4-én Nagyikindán magához kérette *gróf Károlyi Gyula* miniszterelnököt és *gróf Teleki Pál* külügyminisztert és közölte velük, hogy Versailles-ből sürgöny érkezett, amelyben az entente az ellenkormánnyal szemben semleges álláspontra helyezkedik és az ígért támogatásban nem részesítheti.

Gróf Károlyi Gyula Szegedre visszaérkezve, július 5-én minisztertanácsot hívott össze és a kormány tagjainak bejelentette, hogy mit közölt vele *de Lobit* tábornok. Azután előadta, hogy mivel nem érzi magát alkalmasnak a kormányelnöki tiszt-ség további betöltésére, lemond és átadja a helyét másnak.

Horthy Miklós hadügyminiszter, *dr. Kelemen Béla* belügy-miniszter és *gróf Teleki Pál* külügyminiszter felszólaltak és elle-nezték a miniszterelnök távozását. Hangsúlyozták, hogy azt a sok embert, akik hozzájuk csatlakoztak, nem lehet cserben-hagyni és legcélszerűbbnek látták a válság megoldását olyan módon, ha újjáalakítja a kabinetjét. De a miniszterelnököt nem tudták rábírní, hogy maradjon a helyén.

Gróf Károlyi Gyula lemondásával olyan helyzet keletkezett, amelyet az októbrista elemek igyekeztek a maguk számára ki-aknázni. Arra törekedtek, hogy a dolgok fejlődését visszafelé fordítsák; felkapták azt a jelszót, hogy »demokratikus« kormányt kell alakítani. Ugyanúgy operáltak, mint az októbristák a for-radalmat megelőző időben. Politikai érvényesülésük és hatalomra-jutásuk érdekében minden eszközt megmozgattak; nem hiány-zott ezek közül az intrika sem, amellyel a Károlyi-kormány megbuktatását keresztülvitték a franciáknál. Egyre hangosab-ban hirdették a »demokratizmust«, egyre erősebben hangoztat-ták hamis érveiket, hogy a hangulat az entente-államokban balfelé tolódott el, Szegeden pedig jobbfelé, hogy tehát ennek következtében Szegednek új politikát kell követnie: balfelé kell orientálódnia. Az októbristák taktikája talán eredménnyel is járhatott volna, ha nincsenek Szegeden a nemzeti eszmének olyan tántoríthatatlan vezérférfiai, mint amilyen *Horthy Miklós* és *Teleki Pál* voltak, akik a demokratizálás jelszavával szembe-szegezték, hogy a nemzeti eszme mindenképpel való, az entente-hangulat balfelé való eltolódása valótlán (azóta ezt igazolták a tények), a legfontosabb szempont pedig az, hogy nekünk minden körülmények között a magunk erejére kell támaszkodnunk.

Az izgalmas minisztertanács után — amelyen az októbris-ták újra a maguk számára akarták megszerezni a hatalmat, azt hangoztatva, hogy a franciák őket támogatni fogják — a nemzeti érzésű politikusok a városi színházba mentele, ahol a Move tartotta díszközgyűlését nagy közönség jelenlétében. A dísz-közgyűlés *Horthy Miklós*t választotta meg a Move díszelnökévé.

A közönség viharos lelkesedéssel ünnepelte a hadügyminisztert akit mindenáron hallani kívántak. Nagyjelentőségű epizód volt, ami ezután következett: nagyjelentőségű epizód, mert ez a beszéd döntötte el, hogy Szegeden minden intrika, minden gáncsvetés ellenére nem tudott győzelmet aratni a nemzeti eszme fölött az októbrizmus, az örökké áskálódó radikalizmus.

Horthy Miklós azzal kezdte beszédét, hogy ő *cselekedni jött* Szegedre, de eddig nem lehetett. Már a beszéd első mondata is olyan pregnáns, olyan *kifejezően egyéni* volt, hogy szuggesztív erőt gyakorolt a hallgatóságra: mindenki átérezte a pillanat jelentőségét. Katonás nyíltsággal tért rá arra *Horthy* Miklós, amit mondani akart.

— Tudja meg mindenki, hogy *fordulópont*hoz érkezünk. Megtudtuk, hogy a kormány nem részesül a remélt francia támogatásban. De azokat az erőket, amelyek Szegedre sereglettek, cserbenhagyni nem lehet. *Kitartunk, kitartók, míg hazánkat vissza nem szerezzük!* És ha odajutunk, hogy más emberek veszik át az ország sorsának intézését, *csak olyanokat támogatok és támogatok, akik egy véleményen vannak velünk, akik a mi eszméinkért:* a magyar nemzeti eszméért szállnak síkra.

— *Politikai kalandorok ne kísérletezzenek tovább* ennek az agyongyötört országnak, édes hazánknak testén. *Nem tűrjük!* Maradjunk együtt, tartsunk ki és akkor célhoz fogunk érni.

Ez a beszéd tett volt. Véghezvitte a lelkek mozgósítását, bátran, semmivel meg nem alkuvóan szembenézett a veszedelemmel. Ez a beszéd a nemzeti akarat kifejezése volt: a hadügyminiszternek ez a bátor öntudatossága, amely a veszedelem nyílt feltárásával a nemzet eszme védelmében forrasztotta össze a lelkeket, elhessegette a leskelődő októberi árnyakat. *Ez a beszéd fordulópont volt* abban a politikai válságban, amelyet politikai kalandorok mesterségesen idéztek fel azzal a számítással, hogy eltemethetik a nemzeti eszmét.

A Move nagygyűlésének közönsége a lelkek felszabadulásának megittasult mámorával ünnepelte *Horthy Miklóst*. A bátorság, az energia, a férfiaság, a nemzeti eszme ellen intézett támadás visszaverésének ujjongó ünneplése volt az az ováció, amelyben *Horthy Miklóst* részesítették. A gyűlés közönsége a vállára kapta a hadügyminisztert, úgy akarták hazavinni a lakására: mintha ezzel az ünnepléssel akarták volna jelképezni, hogy

Horthy Miklós az a zászló, aki köré az egész magyar nemzeti társadalomnak sorakoznia kell.”

... Az ünneplést félbeszakították a franciák. Nem engedték meg, hogy a tömeg a vállain vigye haza a nap hőjét, a nemzeti eszme megmentőjét. Ennek a lelkeket egybeforrasztó beszédnek mélyenjáró következése az volt, hogy ettől a pillanattól fogva a felrázott, a veszedelem tudatára ébresztett nemzeti társadalom egységes frontban tömörült *Horthy Miklós* köré.

A közvélemény akarata nem engedte meg a politikai kalandorok kísérletezését. így történt, hogy gróf Károlyi Gyula lemondása után, sajnos, bekövetkezett a balfelé tolódó rendszerváltozás, amelyet az októbristák aknamunkája annyi intrikával igyekezett előkészíteni.

A következő napok minisztertanácsain arról folytak megbeszélések, hogy ki vegye át a kormányt, amelyet a franciák jobb szemmel néznének. A cél ugyanis az volt, hogy az adott helyzetben a franciák támogatását kell megszerezni a bolsevizmus elleni aktív küzdelemre. Hosszas tanácskozások után végre abban állapodtak meg, hogy *dr. P. Ábrahám* Dezső legyen a miniszterelnök. A franciák követelték a minisztériumnak balfelé való eltolódását. Hogy tényleg így történt, abban nagy szerepe volt Varjassynak, aki szintén a franciák követelésére került a kormányba és összekötőkapocs volt Kun Béla és a franciák között. Varjassy és Kunossy állandó összeköttetést tartottak fenn a franciákkal.

Sem *Károlyi* Gyula, sem *Horthy Miklós* nem mondtak le saját elhatározásukból a miniszterségről. A franciák kényszerítették Őket erre és kijelentették, hogy nem ismerik el azt a kormányt, amelyben Károlyi és Horthy szerepelnek.

Abraham a kormány megalakításakor azzal kezdte beszédét, hogy ők egy demokratikus kormányt alakítanak, ennek folytán nem is dolgozhatnak hazafias célokért ingyen, hanem fizetésüket is megállapítják. Mi ez, ha nem balfelé tolódás?

Az új kormány július 12-én alakult meg, *Horthy Miklós* azonban nem vállalta el többé a hadügyminiszteri tárcát. A súlypontot nem a politikára, hanem a cselekvésre helyezte. Az új kormány a nemzeti hadsereg fővezérévé nevezte ki. A hadsereg tehát *Horthy Miklós* kezében maradt; ez is egyik garanciája volt annak, hogy az fog történni, amit emlékezetes beszé-

dében mondott: »Szegedre cselekedni jöttünk . . . Nem fogom, nem fogjuk tűrni, hogy politikai kalandorok kísérletezzenek az ország testén.« További programját a nemzeti hadsereg tisztikarának üdvözlő küldöttségéhez intézett szavaiban adta meg: »Történelmi időkben a vörös rémuralommal küzdő országnak hős tisztekből, vitéz legénységből álló nemzeti hadseregre van szüksége.«

Horthy Miklós helyét az új kormányban *Belitska* Sándor tábornok foglalta el mint hadügyminiszter. Szilárd garanciája volt a nemzeti eszmének az új kormányban *gróf Teleki Pál*, aki a külügyminiszteri tárcát tartotta meg és akinek tiszta, éles judiciuma igen fontos tényező volt a balfelé való tolódás megakadályozásában.

Július 13-án vette át *Horthy Miklós* a nemzeti hadsereg fővezérletét.

Válságos időkben a történelem gondoskodó keze mindig adott a magyaroknak erőskezü hadvezért. Az isteni Gondviselés a legjobb kezekbe adta a pajzsot és az ország kardját. Szegeden állt őrt darutollas tisztjei élén a magyar nemzet jövője és reménysége: *Horthy Miklós*.

*

A nevét ismertük azelőtt is, tudtuk, hogy békében Ferenc József császár és király szárnysegéde volt. Büszke magyar nevét akkor vette szárnyára a hír és akkor tette legendássá, mikor a háború kitörésekor átvette a »Novara« tengeri cirkáló parancsnokságát. Egyik fényes győzelmet a másik után aratta és az otrantói csata után *Horthy Miklós neve fogalomná vált a magyar lelkekben*. A nagy tengeri csata alatt a parancsnok is megsebesült. *Horthy Miklóst* a tisztjei többször figyelmeztették, hogy ne álljon ki a parancsnoki hídra és ne tegye ki magát a veszélynek, hiszen magas alakja miatt egyenesen az ellenség célpontja. Az aggó, szeretetteljes bajtársi figyelmeztetést mosolyogva hárította el és azt felelte, hogy nemcsak szélcsendben, de viharban is híven teljesíti parancsnoki kötelességét és a csata végéig a parancsnoki hídon marad.

Felállt és távcsővel figyelte az ellenséges hajókat, közben energikusan osztogatta a parancsokat. Éles látókörű, kemény tekintetű szemével, amelyek az ég és víz nagy távolaihoz voltak hozzászokva és mindig megtalálták a helyes irányt, moz-

dulatlanul állt a »Novara« parancsnoki hídján és a távolba tekintett. Mint egy félisten, úgy állt ott az ütközet hevében és úgy látszott, hogy a tenger habjai fölött ő viszi a hajót győzelemről győzelemre.

Mikor a tengernagy megsebesült, éles fájdalom járta át a testét és mozdulni sem tudott. De az energiája, az ereje és a vasakarata nem hagyta el, mialatt pokoli fájdalmai voltak, határozott hangjának parancsoló szavai hagyták el ajkát és az orvost, aki mellette termett, hogy bekötözze sebeit, elküldte azzal, hogy majd később, ha a csata lezajlott, akkor bekötözheti, de most nincs rá ideje. Két tengerésztiszttel odaszíjaztatta magát a »Novara« parancsnoki hídjához, hogy össze ne essen és úgy vezényelte végig az otrantói csatát. A győzelem istennője pedig babérral koszorúzta meg a glóriás hős fejét . . .

Pár nap múlva fogalom volt a neve, a képeslapok ismertté tették markáns, energikus vonalú, beretváltarcú érdekes fényképét; a neve szájról-szájra szállt, mint egy hősi ének és az otrantói csata legendás hősének, Horthy Miklósnak a képe egy pillanat alatt berepült a rajongó magyar szívekbe.

Érdekes és különösen tragikus, hogy Horthy Miklós akkor lett igazán a miénk, amikor elvesztettük a tengert.: azt az energiát, amelyet addig a tengernek ajándékozott, onnan száműzve, oda kellett adnia a tengerétől megfosztott Maradék-Magyarországnak, amelyet a köröskörül leskelődő katasztrófák áradata ostromolt.

Horthy Miklós, mikor megteremtette a nemzeti hadsereget, a világháború süllyedő hajójának, Magyarországnak árbocfájához kötöztette magát. Mégsem fogunk elveszni és elsüllyedni az élet tengerén ...

A Novara mindig veretlen volt. Biztató ígélet ez arra, hogy az ő vezetése alatt Magyarország is veretlen lesz; Horthy Miklós hadvezéri tudása és államférfiúi bölcsesége viszi előre Magyarország hajóját és míg ő kormányozza, nem ütközik össze bujkáló szirtekkel, hanem egyenes úton halad a végső győzelem felé . . .

És mint egykor a »Novara« parancsnoki hídján, Horthy Miklós most is nyugodtan és biztosan áll a mi bajba jutott hajónk kormányánál...

A magyarság becsületét, jövőjét és reményességét már 1919-ben Horthy Miklósnak hívták, amikor az ország lovagja,

a nemzeti hadsereg élén Szegeden állt őrt a régi magyar becsület címeres pajzsával és az Isten kardjával a kezében.

Mikor *Horthy Miklós* fővezér egy alkalommal tervein gondolkozva szállása felé igyekezett, az utcán találkozott *Magasházy László* tüzérszázadossal, akit Szegeden hadügyminisztersége idejében ismert meg. A fővezér megkérte Magasházyt, hogy legyen a szárnysegéde. Ezt a nagy kitüntetést és bizalmat Magasházy százados örömmel és köszönettel fogadta el.

A nemzeti hadsereg vezérkari főnöke *Soós Károly* tábornok iett. A fővezér mellett a szárnysegéden kívül két parancsörtszt teljesített szolgálatot: *gróf Hunyady Ferenc* és *Fáy László* huszárfőhadnagyok.

Vájjon gondolt-e arra Horthy Miklós fővezér, hogy kedvenc parancsörtszt je, Fáy László három év múlva a veje lesz. A sors útjai kiszámíthatatlanok...

*

A szegedi társaság érdeklődésének központjában Horthy Miklós fővezér állt, aki legnépszerűbb alakja volt Szegednek. Reggeltől estig lázas sietséggel dolgozott a hadsereg szervezésén és közben, ha az utcán, vagy a kávéházban megjelent tengerenagyi uniformisában, azonnal ünnepelni kezdték. Szegeden minden gyermek ismerte Horthy Miklós karakterisztikus arcát.

A tisztok a fővezér körül állandó őrséget tartottak. Egy alkalommal, mikor Horthy Miklós egy villába volt vacsorára meghíva, a házigazda kitekintett az esős éjszakába és legnagyobb meglepetésére a villa kapuja előtt egy fegyveres őrt látott. Azonnal lesietett hozzá és megkérdezte tőle, hogy miért nem jön be? A teljesen átázott csuronvizes tiszt így felelt:

— A fővezért őrzöm: *Gróf Salm Hermann* főhadnagy vagyok.

A villatulajdonos rá akarta beszélni a fiatal tisztet, hogy jöjjön be a vendégek közé, de a kis gróf hajthatatlan maradt; hűségesen őrködött tovább a kapu előtt és nem törődött se esővel, se hideggel.

*

A kommün napjaiban a fehér Szeged lett a magyarság fővárosa. Mialatt Budapesten a vörös rémuralom dühöngött és Kun Bélának sárba taposták a háromszínű magyar zászlót, az-

alatt Szegeden Horthy Miklós fővezér szárnyai alatt a fehér hadsereg kibontotta a nemzetiszínű lobogót és a szegedi magyar nők arannyal hímzett Szűz Máriás zászlót ajándékoztak a nemzeti hadseregnek.

Július 19-én volt a zászlószentelési ünnepség a Mars-téri laktanyában. Szentmise után *Dobrozemsky* Henrik tábori főpap szentelte meg a zászlót, a csapatok tisztelegtek és a tisztek kardot rántottak, mintegy kifejezve azt, hogy a zászlót életük árán is megvédik.

A Himnusz hangjai után a szegedi nők nevében *dr. Kelemen Béláné* zászlóanya, a szegedi magyar nők nemzeti szövetségének elnöknője, lelkes szép beszéd kíséretében nyújtotta át a zászlót *Horthy Miklós* fővezérnek, aki magasra emelte a zászlót a nemzeti hadsereg előtt és így válaszolt:

»Szegedi női kezek hímezték bele szívük melegét ebbe a zászlóba. Büszkeséggel tölt el az a tudat, hogy a szegedi magyar nők ezt a lobogót a magyar nemzeti eszme szolgálatában álló hadseregnek szánták. A régi legendás vitézeknek: egy Hunyadi-nak, egy Rákóczinak kellene feltűnni, hogy felrázzák tespedéséből a magyar hazát. Ilyen veszélyben a haza még nem volt soha. Ha nem fogunk fegyvert, elveszünk örökre.

»Ismerem Szeged népét, Kossuth nemzetének büszkeségét. A szegedi katonák már a háború alatt megmutatták, hogy hazájukért képesek életüket és vérüket áldozni. Vegyétek most ezt a lobogót, e drága kincset és jelszavatok legyen: Ezzel, vagy ezen!«

A tömeg kalap- és kendőlobogtatással éljenezte a fővezért, a nemzeti hadsereg fehértollas vitézei letették az esküt a bolsevizmus letérésére és mialatt a zenekar a Himnuszt játszotta, a csapatok díszmenetben vonultak el a fővezér előtt.

*

A fővezér odaadó buzgalommal és fáradságot nem ismerő munkakedvvel dolgozott a nemzeti hadsereg szervezésén. Kora reggeltől késő estig vasszorgalommal tevékenykedett, minden percét a nemzetének ajándékozta. Amihez hozzáfogott, azt rögtön el is intézte. Áldásos munkáját nagy siker koszorúzta, csakhamar sok ezer főből álló sereg állt a vezér táborában. A fehértollas vitézek imádták a fővezérüket, akiért képesek lettek volna az életüket is feláldozni.

A fehér hadseregnek önként jelentkezőkből 8000 tagja volt. 4500 tiszt, 2500 legénység és 1000 csendőr. A franciák csak 12.000 fegyvert engedélyeztek, s így nagyobb hadsereget nem lehetett felállítani. Mikor *Horthy* Miklós elrendelte a sorozást, néhány ezren jelentkeztek és bár folyt a toborzás, de valamenynyit nem lehetett behívni a franciák tilalma miatt. A franciák annyira mentek, hogy a végén már a folyton érkező menekült tiszteket sem akarták Szegedre beengedni.

A hadsereg felszerelése nem volt egészen kifogástalan, de az élelmezés nagyon jó volt és a fizetést mindig rendesen kapták.

Dr. Kelemen Béláné kezdeményezésére szegedi úri nők fehérneművel és sok mindennel megajándékozták a hadsereget, úgyhogy a vitézek semmiben sem szenvedtek hiányt.

Eleinte tiszti századok alakultak: a *Prónay*, *Ostenburg*, *Madary*, *Bánó* különítmények. Mindegyik század parancsnoka alezredes, vagy őrnagy volt, a közemberek pedig hadnagyokból, vagy főhadnagyokból álltak. Ellátták a díszőrséget, őrizték a Csillag-börtönt, — ahol a szegedi vörös gyalogezred kommunista katonáit tartották fogva — felsöpörték a kaszánya udvarát, takarítottak a szobákban és az istállóban, szóval közlegényi szolgálatot teljesítettek. Egy-egy tiszt havonta 1000 korona fizetést, 100 korona tisztiváltságot, 200 korona lakbért és 500 korona drágasági pótlékot kapott. De ebből szerényen meg lehetett élni, mert a szegedi élet aránylag olcsó volt a pestihez képest.

Rengeteg ember volt abban az időben Szegeden, mindenki csakúgy tolongott a fehér Szeged felé, Bécsből és az egész országból odaözönlöttek az emberek.

A magyarokon kívül voltak francia tisztek, aranyfövegű francia katonák, turbános spáhik, pirosfezes szenegáliak, sötétarcú arabok és fekete négerek lepték el az egész várost, úgyhogy a szögediek csodálkozva néztek az idegen katonákra.

A korzó állandóan élénk volt. Napbarnított arcú, elegáns tisztek sétáltak, akiknek kurucos, sastollas sapkája az ezeréves Magyarország szimbóluma volt. Tisztjeink kemény munkát végeztek, kora reggeltől késő estig dolgoztak.

A Kass- és Tisza éttermei a legkülönbébb színű emberekkel voltak tele, valamint a híres Suhajda-cukrászda is. Ónozoné vendéglőjét vacsoraidőben egészen ellepte az idegen közönség,

mert ott főzték legjobban a fehérrhúsú tiszai halból a halpaprikást.

A Kass-szálló éttermében étkeztek a miniszterek és a tisztek. Ebéd után a különtermekben bridgezés folyt mindenütt. A játék pointje, tekintettel a nagy drágaságra, mindenütt öt fillér volt és ezt az ötfilléres alapot elnevezték emigráns-alapnak.

A város fölött a honfibú virrasztott, 37 cigánybanda muzsikált Szegeden, de 11 órakor a franciák minden vendéglőt és kávéházat bezárattak, éjfélkor az utcák is elcsendesedtek.

*

Ezekben az időkben *dr. Páter Zadravec István*, a szegedi ferencrendi barátok fiatal házfőnöke élesztette a hitet, a reményt és a hazaszeretetet a keresztény magyarság lelkében. Hazafiságtól lángoló gyújtó beszédeivel és egyházi szónoklataival lelkesítette a szegedi kereszténységet, hogy minden erejükkel támogassák a kormányt működésében. Zadravec páter volt Szeged lánglelkű, aranyszájú apostola; részt vett a politikai tanácskozásokon, a különböző pártú, viszálykodó és pártoskodó politikusok nézeteltérését eloszlatta, a pártokat egységes működésre és összetartásra buzdította.

Amikor az egész országban Károlyi és Kun Béla rémuralma dühöngött, a vörös sivatagban friss, üde oázis volt Páter István barnacsuhás fenkölt alakja, mélytüzű, lobogó lánggal égő fehér világító fáklya a szegedi szigeten.

Még a vörös rémuralom alatt sem félt, bátran kiállt a szószékre és a lánglelkű barát szavai öntöttek bizalmat a szenvedő, csüggedő lelkekbe. Már a forradalom kitörése napján a szegedi alsóvárosi templomban lelkes, hazafias beszédben csapdosta, ostorozta a forradalom okozóit. Ellenforradalmi és hazafias beszédei miatt két detektív kérdőre vonta Páter Istvánt és a forradalmi bíróság elé kísérték, de hála Istennek, nem történt semmi baja.

Hívei rajongtak érte; lánglelkének minden kiáradó tüzes sugara beleszállt a hívek szívébe, csodálatos, orgonaszerű lágy baritonja belezsongott a lelkek legmélyére és felébresztette, életre keltette, ápolta bennük a szunnyadó nemzeti eszmét, buzdító beszédei nyomán fellángolt minden magyar szívben a hazaszeretet lobogó szent tüze.

Megnyugtató és felemelő érzés volt az, hogy akkor, mikor a vörös patkányok letépték a háromszínű zászlót és hazafiás érzésünket a szívünk legtitkosabb rekeszébe kellett elrejteni, akkor a magyarság vigasztaló apostolának ajkán felcsendültek az isteni ígék és mint a nemzet új Kapisztránja, lelkesen hirdette a hazaszeretetet, a nemzeti érzést, az ezeréves Magyarország dicső feltámadását és a nemzet újjászületését a legnehezebb időkben.

Nemcsak a polgárság rajongta körül az új Kapisztránt, hanem Horthy Miklós fővezérrel az élükön a hadsereg délceg tisztjei és vitézei is igaz gyönyörűséggel hallgatták Krisztus igéjét. A hős barát lelkes szavai visszhangot keltettek lelkükben; megerősödött bennük a hit és előttük lebegett a szent cél: a haza megmentése.

A hadsereg leventéi olyan csodálattal tekintettek fel a szószékre, ahonnan Péter István alakja magaslott a lelkek fölé, mint a magyarság apostolára, Isten hírnökére, akit azért küldött a fehér hadak élére a magyarok Istene, hogy tartsa össze a fehér hadsereg vitézeit és a szent célért küzdve, reménykedve és a szebb jövőben fanatikusan bizakodva dobbanjon egyszerre az a sok ezer magyar katonaszív.

Ezekkel a csodás beszédeivel tette a nevét Péter Zadravec halhatatlanná nemcsak a szegedi újjászületés korszakában, hanem a magyar nemzet történetében is.

Mikor a nemzet életberöppent álma, a magyar nemzeti hadsereg Szegeden kibontotta nemzetiszínű lobogóját és felkerekedett, hogy a Dunántúlon keresztül bevonuljon Budapestre, az elindulás előtt Horthy Miklós fővezér arra kérte Péter Istvánt, hogy csatlakozzék a vezérkarához, és kísérje el a nemzeti hadsereget a Dunántúlra. Péter Zadravec egy isteni szép beszédben búcsúzott el szegedi híveitől és követte vitéz fiait Siófokra és Budapestre.

Hős Péter István lobogó lánglelke összeforrott a magyar katonák lelkével és nem vált el tőlük soha.

Mikor P. Zadravec István a bevonulás után a nemzeti hadsereg tábori püspöke lett, ebből az alkalomból hálás szegedi tisztelői kedves meglepetésben részesítették. Összegyűjtötték a forradalmi évben (1918-19.) elmondott összes szegedi beszédeit, amelyeket könyvalakban kiadtak: »Péter István a mi Kapiszt-

ránunk a forradalmi évben» címmel. Ennél szebb és kedvesebb emléket nem adhatott Szeged népe a nemzet lánglelkű apostolának, István püspöknek. Hazafiságtól izzó beszédei a magyar irodalom igazgyöngyei . . .

*

Július vége felé érlelődni kezdtek az események. A káosz még nagy volt, de már mutatkozni kezdett a kibontakozás. A szövetségeközi konferencia július 29-én jegyzéket intézett Kun Bélához, amelyben kijelentették, hogy az entente mindaddig nem köthet békét Magyarországgal, amíg Magyarországnak nincs olyan kormánya, amely a népet képviseli és így kötelezettséget vállalhat a megkötendő békeszerződés végrehajtására. A jegyzék éles hangon tiltakozott Kun Béla kormánya ellen, amely csak a rémuralmon alapul.

A szegedi kormány a remény felcsillanó sugarával fogadta a jegyzéket és felhasználta az alkalmat ahhoz, hogy proklamációval forduljon az entente-hatalmakhoz. A proklamáció hangsúlyozta, hogy a szegedi kormány az egyetlen antibolsevista szervezet, amely az összes magyar pártok vezetőiből áll. A proklamációra azonban az entente nem válaszolt. Nem ismerte el a szegedi kormányt sem, amelyet még mindig túlságosan nemzeti-nek, a környező államokra nézve tehát veszedelmesnek tartott.

Előrelátható volt, hogy a szegedi kormányt Parisban nem fogják elismerni, hiszen a Kun Bélához intézett jegyzék előtti napokban történt, hogy a franciák eltávolították Szegedről *Gömbös Gyulát*, aki a nemzeti hadsereg megszervezése körül elévülhetetlen érdemeket szerzett.

Augusztus 2-án érkezett meg a híre Szegedre a vörös uralom bukásának és annak, hogy Peidl Gyula elnökségével szociáldemokrata kormány alakult Budapesten. A helyzet módfofölt bonyolult volt, a szegedi kormány információi szerint a Peiál-kormányt az olaszok támogatták, akik a szegedi kormányt francia kreatúrának tartották, ezzel szemben az oláhok Debrecenben akartak kormányt alakíttatni, míg az angolok kiegyenlítő megoldást kerestek valamennyi kormány eltüntetésével.

Az augusztus 3-iki minisztertanács foglalkozott az új helyzettel. *Horthy Miklós* azt az óhaját fejezte ki, hogy a nemzeti

hadsereggel a Dunántúlra vonulhasson, mert a románok pár nap alatt Budapesten lehetnek, ezt csak az ellensúlyozhatja, ha a nemzeti hadsereg a Dunántúlon tartózkodik. Legjobb megoldás természetesen az lett volna, ha hadseregével Budapest ellen vonulva, ott a bolsevista kormányt elfoghatta volna, ebbe azonban az entente nem egyezett bele. A helyzet új alakulásában azt tartotta leghelyesebbnek, ha a kormány két tagja *de Lobit* tábornokhoz megy, onnan pedig Belgrádba, hogy eszközöljék ki az engedélyt a Dunántúlra való átvonulásra. A minisztertanács a fővezér indítványát magáévá tette, azonban a franciák és szerbek nem adták meg az engedélyt. Erre a fővezér magához hívatta a vezérkar főnökét, *Soós* Károly tábornokot és a hadügyminisztert, *Belitska* Sándor tábornokot és kijelentette, hogy az entente parancsa ellenére mégis átviszi hadseregét a Dunántúlra, mert ha a románok átkelnek a Dunán és a Dunántúlt is megszállják, akkor a hadsereg nem szabadíthatja meg az országot a vörösöktől. *Soós* és *Belitska* ellenezték az átvonulást, de a fővezér ragaszkodott tervéhez és kiadta a parancsot, hogy a nemzeti hadsereg kisebb csoportokban egyenként, feltűnés nélkül vonuljon át a Dunántúlra.

Ez a merész elhatározás volt Horthy Miklós másik kimagasló nagy tette Szegeden: ennek köszönheti Maradék-Magyarország, hogy nem vált teljesen a megszállók zsákmányává, ennek köszönhetjük, hogy a Dunántúlról elindulhatott a nemzeti megújulás egy új honfoglalásra, ennek köszönhetjük, hogy a román megszállás nem merítette ki végleg a megmaradt ország erejét. Ebben a cselekedetében megint a gyors elhatározás nyilvánult meg, a helyzetnek tiszta, éles pillantással, hadvezéri tudással és zsenialitással való áttekintése, annak felismerése, hogy a lejtőn, a szakadéktól való zuhanástól, a teljes összemorzsoló-dástól csak ez mentheti meg az országot.

A nemzeti hadsereg első csapatai ezután megkezdték lassú, titokban való átszállingózásukat a Dunántúlra. A Prónay-század volt az első, amely — a kordont őrző francia tiszték titkos, elnéző támogatása mellett — megérkezett Siófokra.

Augusztus 8-án Budapestről kiküldöttek keresték fel *Horthy Miklós* fővezért, akiket két román tiszt kísért. Arra kérték *Horthyt*, hogy menjen fel Budapestre, mert csak ő teremthet ott rendet. Nem lehetetlen, hogy csapdának szánták az invi-

tálást a románok, akiknek a számára csakugyan nagyszerű fogás lehetett volna, ha a nemzeti hadsereg fővezérét ártalmatlanná tehetik. *Horthy Miklós* válasza csak ez volt:

— *Igen. Budapestre fogok menni. De csak a hadseregemmel!*
Ezen a napon született meg *Horthy Miklós* jelmondata.

Elbeszélte az esetet szárnysegédének, *Magasházy* századosnak, majd elgondolkozva tette hozzá a forró, izgalmas perc hatása alatt:

— *Magyarország a nemzeti hadsereggel áll, vagy bukik!*

. . . Ettől a perctől kezdve a hadsereggel nem rendelkezett más, csak a fővezér. A fővezérlet — a hadügyminisztériummal történt megállapodás értelmében — kivált a hadügyminisztérium kötelékéből és mint önálló parancsnokság működött. Ezer szerencse, hogy így történt: a hadsereget egyetlen erős kéz tartotta össze és nem engedte, hogy politikai törekvések eszközévé váljon.

Augusztus 12-én érkezett meg Szegedre *József főhercegnek*, Magyarország kormányzójának a fővezérhez intézett távirata, amelyben az entente-hatalmak kívánságára azt a parancsát adta, hogy a Szegedről és környékéről elindult csapatok vonuljanak vissza Szegedre. A fővezér közölte a minisztertanáccsal, hogy a visszavonulást elrendelte. Ez a bejelentés azért történt, mert a fővezérnek tartania kellett attól, hogy igazi elhatározását nyomban besűgják a franciáknak. A valóságban pedig az történt, hogy a fővezér megelőzőleg a vezérkarral állhatatos vitát folytatott és minden tanács ellenére kitartott elhatározása mellett, hogy a hadsereg vonuljon át a Dunántúlra; minden technikai akadály ellenére és az entente kívánságának dacára *Horthy Miklósnak* az volt a felfogása, hogyha a románok átkelnek a Dunántúlra, ezt az országrészt is megszállják és akkor még a nemzeti feltámadás reménye sem marad meg a számunkra. A nemzeti hadseregnek mindenáron át kell jutnia a Dunántúlra, hogy ott szervezkedjék és idővel az ország felszabadítására indulhasson.

A visszavonulási parancs elkészült ugyan, minisztertanács elé is került, ezt a parancsot a már elvonult hadosztály megkapta, de *Horthy* a visszavonulást oly feltételes módon rendelte el, hogy azt a hadosztály nem is teljesíthette. A fővezérnek az az elhatározása, hogy a nemzeti hadseregnek mindenáron át kell

vonulnia a Dunántúlra, mentette meg Magyarországot a teljes pusztulástól; *Horthy Miklós* ezzel tette lehetővé, hogy a fel-támadás útjára léphettünk.

Mialatt Szegeden ezek a tanácskozások folytak, megjelentek az első fehér-tollas vitézek a Balaton partján. A Prónay tiszti század egy része akkor érkezett Siófokra, amikor a vörösök még a Balatonban fürödtek. Aki tudott, az a fehérek láttára elmenekült, de azok közül is sokat elfogtak. *Stromfeldet*, a vörös vezérkari főnököt és Rab Ákos vörös hadosztályparancsnokot válósággal a Balaton hullámaiból emelték ki. A Prónayak sok foglyot ejtettek és a vörösöknél levő fegyvereket elszedték. Ez a hős tiszti csapat két nap alatt megtisztította Siófokot a kommunistáktól és addig, míg a többi csapatok megérkeztek, egyedül ők tartották fenn a rendet.

Míg a Prónayak Siófokon csináltak rendet, azalatt mint a villám, csapott le Szombathelyre báró *Lehár* Antal ezredes, aki egyedül száguldott be autóján a még vörös Szombathelyre. A vörösök meg voltak rémülve, azt hitték, hogy Lehár után tüstént megérkeznek a nemzeti hadsereg ezredei. Lehár ezredes snájdigul osztogatott parancsokat, átvette az ottani katonai parancsnokságot és a csendőrséggel elzáratta a határt, úgy hogy egy vörös sem menekülhetett el, mind foglyul estek.

A lóháton és gyalog vonuló nemzeti hadsereg útközben mindenütt lefegyverezte a szétzüllött vörös csapatokat, amelyek az oláhok támadása és üldözése folytán a Dunántúlra menekültek — a fehérek karjaiba. Nem volt menekvés. A fehér hadsereg a vörösök egy részét megtérítette és a saját kebelébe fogadta, nagy részüket pedig, akik megrögzött kommunisták voltak, elfogták.

A nemzeti hadsereg nem indult el egyszerre Szegedről, hanem kisebb csoportokban és más-más volt az útirány. Amerre elhaladtak, a vörösöktől felszabadult lakosság boldogan égette el a vörös zászlót; a fehér hadsereg tiszteletére népünnepélyeket rendeztek és szónoklatokat tartottak.

Természetes, hogy útközben gyakran jutottak veszélyes helyzetbe a kis csapatok. Például egy huszárkapitány, aki Baranyában másodmagával lovagolt Siófok felé, egyszerre csak egy felfegyverzett vörös zászlóaljra bukkant. Úgy segítettek magukon, hogy visszalovagoltak a demarkációs vonalra és az ott lévő

szerb parancsnoktól tíz lovas szerb katonát kértek *kölcsön*, akikkel lefegyverezték a vörösöket.

Később egy egész vörös ezreddel találkoztak és az ellenséges túlerővel újra megbirkóztak. Ismét visszalovagoltak ugyancsak ahhoz a barátságos szerb parancsnokhoz és így szólt a kapitány:

— Ezek már többen vannak, bajtárs. Kérek tíz helyett húszat kölcsön.

Természetesen a vörös ezredet szintén lefegyverezték és nyugodtan folytatták az utat, mintha semmi sem történt volna.

Amerre elhaladtak, minden faluban egy-egy magyar tiszt és néhány vitéz állt őrt az állomásokon.

A Prónay tisztiszázad egy szakasza egyenesen Budapestnek tartott és ők képezték *József főherceg* kormányzó testőrségét.

Augusztus 13-án repülőgépre szállt *Horthy Miklós* fővezér is szárnysegédével, *Magasházy Lászlóval* együtt, hogy hadseregét felsorakoztassa a Dunántúlra.

Mikor *Horthy Miklós* fővezér megérkezett Siófokra és kiszállt a nemzetiszínzászlóval ékesített repülőgépből, hadseregének tisztjei a vállukra emelték és a lelkesedés, a rajongás örömmámorba fulladt. A vitézek kitörő éljenzéssel üdvözölték szeretett fővezérüket és diadalmenetben kísérték lakására a Bélaváry-utca 4. számú villába. A kertkapu előtt fegyveres tiszt állt őrt és a kapu fölött nemzetiszínű zászlót lobogtatott a balatoni szél.

Az admirális ebben az egyemeletes villában lakott családjával együtt, amely egy árnyas és gondozott kert közepén feküdt. A hivatalos helyisége is a villában volt. Balról *Magasházy kapitány* szobájában jelentkeztek kihallgatásra azok, akik a fővezér elé akartak járulni. A szárnysegéd az első emeleti folyosón vezette fel őket és egy ajtó előtt megálltak, amelyre nyomtatott kartonlap volt erősítve: *Fővezér*.

A villa, amelyben a fővezér és családja lakott, a Balaton partján épült és a fővezér dolgozószobájának két ablaka a Balatonra nyílt. Ha az admirális reggeltől estig tartó lázas munkája közben kissé elfáradt és fel akart üldülni, kinyitotta az ablak-

táblákat, pár percig mozdulatlanul gyönyörködött a szép látványban és beszívta a balzsamos levegőt, mialatt pajkos friss szellő lágy fuvalma sietett be az ablakon, a fővezér haj fürtéivel játszott és a fülébe súgta a legújabb híreket, hogy mit hoztak a messzeszálló felhők, miről csicseregnek a fecskék és mit zokog a dalos, csacska fülemüle ...

Estefelé munka után Horthy Miklós rendesen sétált egy félóráig a Balaton partján, közbe leült egy padra és elmélázva nézte a Balaton tarajos, kéklő hullámain. Állát kezére támasztotta és elgondolkozva nézte a habok játékait, de én azt hiszem, hogy inkább a kíváncsi nagy kék víz nézte a mozdulatlanul ülő admirálist. Egy-egy pajkos hullám messziről meglátta a gondolkozó tengernagyot, feléje sietett és mialatt a parthoz ért, hódolattal üdvözölte a fővezért,

Horthy Miklós némán, szótlanul fogadta ezt a kedves hódolatot és tovább merengett. Ugyan mire gondolt? Talán a múltra, mikor a tengerjáró Novarát kormányozta ...

Talán az jutott az eszébe, hogy addig, míg a magyar katona állt őrt az ország határainál, addig nagy és hatalmas volt Magyarország. De azután kezdődött a tragédia, mikor sárba taposták a sapkarózsát, a csillagokat, eldobták az aranyos kardbojtot és porba hullott a szent korona . . .

De a szörnyű, borzalmas álmom elmúlt . . . Talán a Balatont végnélküli tengernek képzelte, amelyen lassan halad Magyarország hajója és ő a tengerész, akinek helyén van az esze és a szíve, mint egy álombeli jelenség, bátran kormányozza a nagy hajót, amely mindig gyorsabban halad a titokzatos, boldog jövő felé ...

... És a hervadó ős falombjainak sárguló levelei méla bájjal integetnek búcsút a víztükörben az úszó felhőknek. , .

A fővezért nem zavarja senki álmodozó gondolataiban. De már kezd sötétedni és hűvös is van. Lassan feláll, katonásan, felvetett fejjel lépked a villa felé . . .

Sokszor az admirális együtt vacsorázott tisztjeivel és ilyenkor jókedvű, fesztelen társalgás folyt. A tengernagy társaságában szoktak lenni: Magasházy László százados, szárnysegéd, őrgrof Pallavicini György, a Dunántúl kormánybiztosa, Soós Károly tábornok, Say Viktor vezérkari alezredes, Ottrubay

Károly vezérkari őrnagy, Görgey György őrnagy, Görgey József és Prónay Pál kapitányok, Gömbös Gyula hadügyi államtitkár, vezérkari százados, gróf Batthyány Gyula, gróf Hunyady Ferenc, Fáy László főhadnagykok és Hardy Kálmán sorhajóhadnagy.

Vacsora alatt nagy viták fejlődnek, élénk eszmecsere támad, miközben jókedvűen beszélgetnek. A fővezérnek mindig jó kedve van, a szellemessége és a humora páratlan. A kedvessége lenyűgöz mindenkit és ő áll a társaság középpontjában. Társaságban szinte feledtetni akarja a fővezérséget és a szerénysége azt látszik mondani, hogy a nemzeti célokért és az ország felszabadításáért küzdő fehér hadseregnek ő is csak éppen olyan egyszerű vitéze, mint a többi.

Természetes, hogy az egész ország rokonszenve meleg szeretettel rajongta őt körül s ez a rokonszenv Szegedről elkísérte a Dunántúlra is. Lepsényben például annyira megszerették a parasztok, hogy megkérték: telepedjen le náluk, s ha ott marad állandóan, a falu földbirtokot és házat is felajánl neki.

Horthy Miklós a Dunántúlt három kerületre osztotta: Siófok, Kaposvár és Szombathely székhelyekkel; Siófok azonkívül főhadiszállás is volt, ahonnan a megyék karhatalmi organizációját intézték.

Közben a hadsereg létszáma folyton emelkedett, minden nap többen csatlakoztak a nemzeti hadsereghez, úgy hogy októberben Horthy Miklós hadserege körülbelül 40.000 lelket számlált.

Reggeltől délig szakadatlanul folyt a munka, a fővezér járt elől jó példával, ő dolgozott legtöbbit, a tisztjei pedig követték a példáját. Délelőtt sohasem lehetett a sétányon és a fürdő strandján tiszteket látni, csak délben egy óra tájban gyülekeztek a parti vendéglőben, ott volt a fővezérlet tiszt menázsa. Ebéd után gyönyörű fürdői élet zajlott le a siófoki strandon, fürdés után pedig újra munkába állt a vitézek serege, vacsoráig ismét senki sem volt látható a sétányon, csak egy-pár küldönc sietett keresztül az utakon, és a nyitott hotelablakokon kihallatszott a Hughes-gépek kopogása.

Este annál nagyobb volt az élénkség, megint hangos a parti vendéglő, vacsora után pedig egyik bajtárs a másikat látogatta meg.

— Cigány, sajnos, nincs, — mondják a tisztok mélabúsan — pedig itt lehetne egy kicsit mulatni, mert nem dirigálnak a franciák!

— No majd Pesten! — vigasztalják egymást a bajtársak.

*

Történelmi szempontból érdekes, hogy ott tartotta főhadiszállását a fővezér és a nemzeti hadsereg, ahol ezer évvel ezelőtt az utolsó pogányok rejtőztek. A Dunántúl fogadta keblére először a Szegedről kiröppent nemzeti hadsereget, az a Dunántúl, ahol a bujdosó pogányok egy ezredével előbb nem akarták megérteni a kereszténység eszméjét és ősz szakállas pogány táltosok a Bakony vadonában titokban áldozatot mutattak be Hadúrnak, mikor kardjukat beledöfték a fehér paripák szívébe. Szent István a karddal és az apostoli kettős kereszttel szétverte az utolsó pogányok, Koppány vezérnek és táltosainak babonáit, de a vörösök nem tudták legyőzni Szent István feltámadt dunántúli hadseregét, a népbiztosokkal és a vörös hadsereggel szemben Rákóczi sastollas seregének kuruc ivadéka, Horthy Miklós fehér hadserege maradt a győztes,

A vörös rémuralom napjaiban a fővezér vitézeinek szívében, sok-sok ezer titkos kis oltáron éppen úgy lángolt a keresztény nemzeti érzés, mint ezer év előtt a pogány gőg. Es Sió-fokon borultak térdre másodszor a vitéz magyar daliák, mikor Horthy Miklós újra kibontotta a háromszínű magyar zászlót. A hazafias magyar érzést és a reménységet Horthy Miklós fanatikus hite, meg nem ingatható tettereje és csalhatatlan reménysége lehelte lángolóvá a csüggedő magyar lelkekben. Mi lett volna velünk és hadseregünkkel, ha nem adott volna nekünk a magyarok Istene egy igaz, vérünkéből való vezért, dicső, hős Horthy Miklós?

Ingadozó hajónk talán végleg elsüllyedt volna az entente örvénylő tengerében, és aki közülünk mentőcsónakon próbált volna menekülni, azt a szívtelen, kegyetlen nagyhatalmak trianoni árja lesodorta volna a tenger fenekére, hogy ebből a büszke szittyá magyar fajból hírmondó se maradjon . . .

De a legválásosabb időben feltámadt Hunyadi páncélos alakja Horthy Miklós személyében, talpig vasban felfegyverkezve állt ki a porondra az ellenségeinkkel szemben.

Minden az ő érdeme. Szegeden az ő hadvezéri zsenialitása teremtette meg azt a hadsereget, amely ma már becsületet, békét és szebb jövőben való hitet és reménységet jelent az országnak. A nemzeti hadseregnek a Dunántúlra való bravúros átkelése is az ő érdeme; a fehér hadsereg gyors szervezkedése és a vitézek lelkesége, akiknek mindegyike bármikor tűzbe menne forrón szeretett, körülrajongott vezéréért — ismét az ő érdeme, mert a legszebb időkben vájó reménykedést az ő lelkéből kiáradó sugarak melegsége árasztotta szét a magyar szívekben. Es az ő érdeme lesz . . .

Horthy Miklós hadserege lesz a becsületes alapja fel-támadó nemzetünknek, és a rendfentartásnak leghatalmasabb oszlopa, melynek erős talpkövein újra fel lehet építeni ezt az összeroppant szegény országot.

És ez a fehér sereg a kék Balaton partján áll és vár. A gyönyörű ős mélabús hangulatában felkészülve áll a fehér sereg és vár. Talán mire a tél havas palástja fehérrel von be mindent és fehér lesz Budapest, akkor felkerekedik ez a fehér sereg és megindul a Balaton jegén keresztül, mint ahogy hajdanában, négyszáz évvel ezelőtt Hollós Mátyás király fekete serege elindult a Duna jegén és most is országszerte hal-latni fogja érces, csengő szavát, amely messze fog elhang-zani . . .

Horthy Miklós fővezér vasenergiájára, nagytudású, fárad-hatatlan, bölcs, hazafias munkálkodására mindenkor és min-deri időben, mindörökre a legnagyobb hálával, elismeréssel, köszönettel kell gondolnia és visszaemlékeznie Magyar-országnak!

A proletárdiktatúra bukása és a román megszállás.

József főherceg kormányzósága és búcsúja.

Vérzivataros pokolból, gyehehnák tűzén, vörösködös éjsza-kák kálváriáján keresztül, idegölő, lelket bénító, keserves szenvedésekkel szívemben, felébredek a gonosz, csúnya, rossz és hosszú álomból.

Csodálkozva nézek körül az új világban, szinte el sem tu-dom hinni, amit látok. Eltűntek a vörös rongyok a házak ormai-ról és mindenütt büszke nemzetiszínű zászlókat lenget a szél.

Megdörzsölöm a szememet. Hát csakugyan édes valóság? Nem az álom jóságos tündére űzi velem csalóka játékait?

Négy és félhónapi keserves sóhajokkal telített viharok szárnyán suhanva szállok tüzes poklokon keresztül és végre felébredek. Szeretném elfelejteni a múltat; de a lelkemet még fogva tartják az átélt borzalmak.

Letiportak, leigáztak bennünket kegyetlenül; de a rémuralom vörös poklából kiszabadulva, — mint a börtönéből kiszabadult sas lelke, — szívünkben kitörő boldogsággal, örömkönnyekben úszó szemekkel haladunk a világosság felé. A fülledt, undorító, vörösködös világból fáradtan, tikkadtan, agyoncsigázva érkezünk az új, tündérszép fehér világba. Megittasul szenvedő lelkünk a gyönyörtől, kitárjuk karjainkat, tudónk kitágul és boldogan szívjuk be a balzsamos, friss, tiszta levegőt.

Leborulok az oltár elé és hálaimát zengve, boldogan kulcsolom össze kezeimet: Mindenható Isten, magyarok Istene, ezerszer hálát adunk Neked, hogy kivezettél minket a poklok poklából. Tekints reánk kegyesen, áldj meg bennünket, vezess mindnyájunkat egyenes úton a világosság felé és ne hagyd el soha a Te sokat szenvedett szegény magyar népedet. Amen.

Jóságos Isten, mi történt velem? Újra toll van a kezemben, szinte hihetetlen, hát igazán szabad már írnom, hosszú hallgatás után?

Írok, írok, tollam barázdásan szánt sorokat a papíron, de még mindig rémképeket látok, képzeletem viharos szárnyain újra és újra visszaszálllok a vörös múltba, úgy érzem, mintha csak egy rossz álom lett volna, melyből édes a felébredés . . .

*

Augusztus 1-én délután azzal a jó hírrel jött haza bátyám, hogy Kun Béláék megbuktak. Eleinte nem akartuk elhinni, olyan hihetetlenül hangzott; de azután mások is jöttek ugyanilyen hírekkel, úgy, hogy a hangulatunk a legnagyobb öröme fordult. Boldogan, örmepesve beszélgettünk, még a hangunk is más volt, mintha azelőtt hangfogó lett volna rajta, azelőtt még hangosan sem mertünk beszélni, mindig csak suttoztunk; most pedig nagy kő esett le a szívünkről, a lelkünkől elszálltak a sóhajok és csak mosolyogni, örülni tudtunk. A lelkünkben ritmikusan zengett az ujjongás, az

öröm. Ennél szebb napunk nem volt soha. Vacsora alatt már terveket szőttünk az eljövendő szebb napokról. Akkor már tudtuk, hogy Kun Béla után Peidl Gyula vette át a hatalmat. Ez a kormány csak azért alakult, hogy Kun Bélának és társainak a szökését segítse elő. A népbiztosok legnagyobb része azon a két különvonaton menekült el, melyet Peidl miniszterelnök bocsátott rendelkezésükre. Ezen a két vonaton szökött ki Ausztriába: Kun Béla, Landler Jenő, Vágó Béla, Vantus Károly, Hamburger Jenő, Kunfi Zsigmond, Pogány József, Böhm Vilmos, Szántó Béla és Rónai Zoltán. Magukkal vitték a családjukat és rengeteg aranyat, meg kék pénzt.

Szamuely repülőgépen szökött ki, az osztrák határnál elromlott a gép és le kellett szállnia; éppen autóba akart ülni, amikor egy csendőr őr járat letartóztatta és Lichtdorfbba kísérte. Mialatt kihallgatták, elővette zsebkendőjét, amelybe revolvere volt elrejtve és szíven lőtte magát. Azután a bécsújhelyi kórházba szállították, ahol meghalt.

A rendőrség őrizetbe vette a terroristákat és azokat a kommunistákat, akik nem tudtak megszökni.

Az események egymásra torlódtak. A diktatúra bukásával kapcsolatban mindenki tudott valami szenzációs hírt és szájról-szájra adták egymásnak. Mindenütt hozzá is tettek, felfűjták és így keletkeztek a lehetetlenebbnél-lehetőlenebb kósza hírek.

A főváros képe egy nap alatt megváltozott. Nem tudom, hova tűnt el az ácsorgó, naplopó proletárság és a sok vörös katona, csőcselék nem lehetett látni sehol, az »elvtársak« eltűntek.

Vacsora után sokáig együtt maradtunk és beszélgettünk. Első gondolatunk a főhercegékhez szállt.

— Vajjon tudják-e már a jó hírt? — kérdezte bátyám.

— Nem hiszem, — szólt apa, — hogy ilyen hamar megtudták volna. Sürgönyözzétek meg!

— Nem! — szóltam közbe. — Tudjátok mit? Menjünk ki a hajnali vonattal Alcsútra!

Az eszme tetszett. Babus tapsolva ugrándozott.

— En is megyek! En is megyek! — kiáltotta örömmel.

Az elhatározást tett követte és készülődtünk az útra.

Előbb azonban jól felbosszantottuk bátyámat és mielőtt aludni tértünk Babussal, a szalonban bátyám szobájának ajtaja elé

álltunk és ketten gúnyosan elbőgtük a csúnya internacionálé első sorát, mert tovább nem tudtuk.

Persze bátyánk nevetve jött ki és a szobánkba kergetett bennünket.

Hajnalban elindultunk. Még sötét volt, amint a lépcsőházban lebotorkáltunk, de annyit mégis láttam, hogy az egyik ajtón egy névjegy fehérlett, amire vörös ceruzával volt ráírva: *vörös katona*. Már régen tippeltem erre, ha bukik a diktatúra, letépek. Egy kicsit hátramaradtam és letéptem. Bátyám és húgom nevettek.

Az utazás nem járt semmi érdekességgel, amit feljegyezni érdemes volna. Bicskéről kocsin mentünk Alcsútig és 11 óra lehetett, mire a főhercegi kastélyba értünk.

Az évszázados ősi parkon keresztülmenve, egy szép tisztásra jutottunk, ahol megpillantottuk a borostyánnal befuttatott egyemeletes sárga kastélyt. Alig tettünk pár lépést, régi jó barátunk, Libits Adolf udvari tanácsos, bukkant elénk. Kimondhatatlan nagy örömmel üdvözöltük egymást.

— No ez igazán szép tőletek, — szólt Libits — hogy eljöttek a Fenségeket meglátogatni, ti vagytok az elsők!

— Természetes, — felelte bátyám — hogy az első utunk ide *vezetett*, hiszen minden gondolatunk és aggodalmunk ide szállt felétek . . .

Libits melegen megrázta bátyám kezét.

— Tudja, annak örülök legjobban, — szólaltam meg — hogy ma egyúttal a Fenséges Asszony névnapja is van.

Sétálgattunk a park évszázados fái alatt és beszélgettünk. Kissé várnunk kellett, mert a Fenségek misén voltak. Természetesen az elmúlt rémnapokról beszélgettünk.

— Most már úgy-e te is nyugodtabb vagy? — kérdezte bátyám. — Emlékszem, milyen ideges voltál, mikor legutóbb itt jártam a Fenséges Urnáé.

— Hát, csak annyit mondhatok, — felelte a mindig kedves, aranyos humorú, jókedvű Libits — csoda, hogy meg nem örültem. Mindig attól félttem, hogy egyik napon beállítanak a fegyveres vörösök és kivégzik a Fenségeket. Rettenetes éjszakákat éltünk át, borzalmas volt . . .

— Hála Istennek, hogy túl vagyunk rajta! — sóhajtottam fel.

— Margit, maga egy aranyos leány, — szólott hozzám Libits — magának nagyon hálásak a Fenségek, mennyit tett értük, hadd csókolom meg még egyszer a kezét!

Megszólalt a kápolna ezüstcsengésű kis harangja. Vége volt a misének és a kápolna felől a suhanó lágy szellő a Himnusz utolsó akkordjait hozta felénk.

Amint megtudták a Fenségek, hogy ott vagyunk, mindnyájan lejöttek a parkba.

Augusztia főhercegasszony jött elsőnek, fejedelmi megjelenés volt gázzal bevont zöld selyem ruhájában, ragyogó arcával, minden zöld volt rajta, még az ékszerei is, sohasem láttam őt ilyen szépnak.

Boldogan, örömmel siettünk kézcsókra eléje, de alig beszélhettünk pár szót, máris jött József főherceg és a négy gyermek.

József főherceg egyenesen felém tartott és mialatt melegen megrázta a kezemet, kellemes baritonján lassan ejtette ki a szavakat:

— Köszönöm, amit a fiamért tett! — hangja megcsuklott és szemeiből két könnycsepp gördült alá.

Nagyon meg voltam hatva, kis hija, hogy sírva nem fakadtam,

— Fenséges Uram, csak a kötelességemet teljesítettem! — feleltem.

Erre József főherceg újra megrázta a kezemet. Mögöttem melegcsengésű hang szólalt meg:

— Charlotte Corday, Isten hozta! Jó reggelt!

József Ferenc főherceg volt. Szeretettel üdvözöltem a gyermekeket.

— De régen nem láttam! — szólott mosolyogva Zsófia főhercegnő.

— Hogy kellemesebb? — kérdezte József főherceg — maradjunk itt, vagy menjünk be a kastélyba?

Mindnyájan a park mellett szavaztunk, tehát a szabadban maradtunk.

— Mikor tudták meg Fenséges Uram, hogy megbukott a proletárdiktatúra? — kérdeztem József főhercegtől.

— Reggel, mikor felébredtem; régen nem volt ilyen szép napom. Rendes szokásom szerint négykor keltem, elmentem a postára, hogy megtudjam: mi újság? Ott kaptam meg a nép-

szavát, abból olvastam a jóleső régen várt hírt, amely boldog, felszabadító meglepetés volt. De mesélik el, hogyan történt' hiszen maguk többet tudnak ...

— Mondd el te! — biztattam bátyámat, mire ő töviről hegyire elmondta a bukás részleteit.

A Fenségek nagy figyelemmel hallgatták, egy-egy részlet iránt kimerítően érdeklődtek.

— Hát a mi szép palotánkkal mi van? — fordult hozzám József főherceg.

— Arról jobb volna nem is beszélni, Fenséges Uram. Nagy rendtelenség és piszok van mindenütt, a falak selyemkárpitjait leöntötték tintával, a karosszékerek címeres gobelinjeit egy-két helyen letépték ...

József főherceg arcán mélabús kifejezés ült, a szívéből sóhaj szakadt fel, amint szomorúan mondta:

— Azokat a gobelineket az Anyám és Nagymamám kézimunkázták. . . De se baj, — és legyintett a kezével — majd rendbe hozatunk mindent.

— Mikor jönnek vissza a palotába Fenséges Uram? — kérdeztem ujjongó örömmel.

— Talán egy-két hét múlva, ha minden rendben lesz.

— Addigra Fenséges Uram nemcsak a palotában, de az egész országban rend lesz!

— Alig hinném ... En nem vagyok olyan könnyenhivő mint maguk, kis leányok. Sokat kell még dolgoznunk, hogy a kommunisták rombolásait újra felépítsük.

Sok mindenről beszélgettünk. József főherceg újra hozzám fordult.

— Tudja-e, hogy hívtak engem egyes kommunisták?

— Hogyan, Fenséges Uram?

József főherceg arcán jókedvű mosoly futott át, amint lassan mondta:

— »Császári és királyi Fenség, nagyméltóságú József főherceg elvtárs.«

Mindnyájan harsogva kacagtunk fel. Azután megszólaltam:

— Hogyan is hívták a kommunisták Királyi Fenségedet? Elfelejtettem a hosszú címzést.

Bátyám csúnyán, szemrehányóan nézett reám, de József főherceg mosolyogva ismételte:

— Császári és királyi Fenség, nagyméltóságú József főherceg elvtárs — és ismét jót kacagtunk.

Azután József főherceg újra megszólalt:

— Gyerekek, ti menjetek a lugasba játszani! — ez Magda főhercegnőnek, László főhercegnek és Babusnak szólt, de a »gyerekek« meg sem mozdultak, ott maradtak a nagyokkal, ők is hallani akartak mindent.

— Es hol van a Szamuely? — kérdezte Augusztia főherceg-asszony.

— Megszökött! — feleltem. Azután elmondtam a Fenségeknek, hogy milyen hírek keringtek a kommün alatt őrölük.

— Ugyan mi? — kérdezték kíváncsian.

— Hogy Zsófia főhercegnőt Taeck angol királyi herceg eljegyezte.

Mindnyájan neveltünk. Zsófia főhercegnő hozzám jött és így szólt:

— Látja és én azalatt kapáltam, úgyhogy a kezem sebes lett, a kapa nyele feltörte a tenyeremet, nézzen csak ide — és a kezét mutatta, megsimogattam, azután ő folytatta:

— Bizony, mind a hárman reggeltől estig dolgoztunk. A sok fehér pénzt be fogjuk váltani kékre és majd veszünk rajta valamit mamának — súgta.

Kellemesen telt el az idő, repültek a percek, az órák, jókedvűek voltunk. Ebéd után megnéztük a kastélyt és a kápolnát, amelynek oltárképét Mária Dorottya főhercegnő, József főherceg húga festette. A kastély folyosóinak falai tele voltak kisebb-nagyobb képekkel, legnagyobb részük József főherceg édesapját ábrázolta a cigányai között, akit csak egyszerűen Palatinus Jósának hívott a nép.

Ötórai tea alatt nagyon víg volt a hangulat, csak mi gyerekek voltunk együtt és nem volt semmi etikette, egymásnak töltöttük ki a teát. Zsófiika észrevette, hogy nincs cukor.

— Hozzon kockacukrot! — szólt az inasnak.

— Nincs, Császári és Királyi Fenség.

Mégis került az asztalra kockacukor.

— Látják, így van ez nálunk, — szólalt meg Zsófia főhercegnő — bizony azelőtt nem volt mindennap tea ...

Vajat és mézet kentünk a kalácsra és versenyeztünk, hogy ki tudja ügyesebben kivenni a mézet és jót nevettünk, ha valamelyikünk lecsöpögtette az asztalterítőt.

Mialatt teáztunk, a főhercegi pár lejött hozzánk a terraszra.

— Hogy vagytok gyerekek? — kérdezték.

Ebben a pillanatban egy repülőgép zúgott, kattogott a kastély fölött.

— Szamuely! — szólt nevetve József főherceg és a botjával felfelé mutatott.

Később a főhercegi pár Libits Adolffal együtt sétálni indult. József főherceg még visszaszólt:

— Józsi, ha tea után sétálni mentek, hívjatok valakit, aki leszedje az asztalt, nehogy eltűnjön valami. Pá gyerekek.

Az ősi parkban még akkor is ki-bejártak a proletárok és a teheneiket is ott legeltették.

— Miért tűrik? — kérdeztem Zsófia főhercegnőtől — hiszen már vége van a proletárdiktatúrának.

— Maga már elfeledtette, hogy tegnap még kommün volt — felelte Zsófiika.

A terraszról szép kilátás nyílt a tóra, amelyen hattyúk úsztak; mialatt teáztunk, láttuk, amint proli gyerekek vígan ugrottak fejest a vízbe.

Tea után József Ferenc így szólt az öccséhez:

— László, hívj valakit, hogy szedje le az asztalt.

— Ne hívjanak senkit, — vágtam közbe — szedjük le mi és vigyük be az asztalt az ebédlőbe.

Igy is történt. Mind a heten megfotguk az asztalt és vittük befelé.

— Jaj, vigyázat, gyerekek, rám ömlik a tej! — szólt nevetve József Ferenc.

Az ebédlő egész üres volt, a főherceg elmondta, hogy május 1-én ki kellett onnan hordatni a bútorokat, mert az ebédlőben táncoltak az alcsúti proletárok és rossz néven vették, hogy a Fenségek nem vettek részt a mulatságon.

Átadtam József Ferencnek a naplóját, amit a gyűjtőfogházban visszaszereztem a detektívtől, nagyon örült, hogy elhoztam magammal. Azután a parkba mentünk sétálni. Bátyám Zsófia főhercegnőt kísérte, én József Ferencsel haladtam, előttünk Magda főhercegnő és László főherceg közt lépegetett Babus.

Nevetni kezdtünk, mert Babus így szólt László főherceghez.

— Fogjon nekem egy pár békát, én úgy undorodom őket megfogni.

László főherceg lehajolt és a tenyerébe fogott néhány apró békát.

— Tessék!

— Jaj, de csúnyák, dobjuk el — szólt Babus és szaladni kezdtek, fogót játszottak a lugas labirintjain.

József Ferenc főherceg megmutatta nekem a kis fehér kutyákat.

— Egyet felnevelek magának, akarja?

— Hahó, hol vagytok? — kiáltotta messziről Zsófia.

Mi a hang irányába indultunk. Zsófia főhercegnő megmutatta a veteményes kertet, amit ők gondoztak és a kidöntött fákat, amelyeket ők vágtak ki. Szinte hihetetlenül hangzott.

— De bizony mi vágtuk ki, úgy-e Józsi? Nézzen ide, milyen erős vagyok, fogja meg a muszklimat — és a karját felém tartotta.

Megtapogattam. Csakugyan olyan, mint a vas.

— Mutassa a magáét! — szólt Zsófia és elnevette magát.

— Jaj, de puha, mint a szivacs. Látszik, hogy maga zongorista és nem dolgozik durva munkát.

Tréfálkoztunk, nevtünk, de hirtelen záporosó zuhogott reánk és elrontotta az örömünket. József Ferenc megfogta a kezemet és szaladtunk a kastély felé. A folyosón nekifutottunk Erzsébet főhercegnőnek, — József főherceg húga — aki mosolyogva hátrált. Pár percig beszélgetett velünk, azután az egyik szalonba mentünk valamennyien.

— Zongorázzon egy kicsit — kért József Ferenc.

Esteledett, készülni kellett az útra, mert a vonatindulás ideje közelgett.

— Maradjanak még holnap is itt — kértek minket a főhercegi gyermekek, — de sajnós, nem maradhattunk, mert otthon megígértük, hogy éjfélre otthon leszünk, nehogy aggódjanak érettünk.

Előállt József főherceg kocsija és mi elbúcsúztunk.

Mivel mi könnyű nyári ruhában voltunk és esett az eső, József Ferenc főherceg így szólt:

— Lehozom magának az esőköpenyemet.

— Én pedig az esőernyőmet — toldotta meg Zsófia főhercegnő.

— Köszönöm, Fenség, ne fáradjanak, nem ázunk meg, hiszen a kocsi csukott.

Még egyszer búcsúzkodtunk és amíg a kocsi ki nem fordult a parkból, folyton integettünk egymásnak.

— A mielőbbi vizontlátásra! — kiáltották.

*

A bicskei állomáson oláh katonák mulattak és az úton mindenütt oláh csapatokat láttunk.

— Alighanem holnap vonulnak be Pestre — mondta bátyám csendesen.

A vonat mentén mindenütt román örök álltak és amint megérkeztünk a keleti pályaudvarra, az állomásparancsnok egy igazolványt adott, amivel igazolhattuk magunkat, hogy a vonatról jöttünk.

Gyalog nekivágtunk az útnak, mert kocsi nem volt. Az eső már elállt, de nagyon hideg volt, fáztunk és siettünk. Kevesen jártak az utcákon, csak igazolvánnyal lehetett késő este az utcán lenni. Mindenütt oláh katonák cirkáltak és többször igazoltattak bennünket. De szerencsésen hazaérkeztünk. Türelmetlenül vártak reánk jó szüleink és aggódtak érettünk. Elmeséltük a felejtetetlenül kedves alsúti szép napot és elmondtuk, hogy az oláhok már itt vannak. Mindnyájunk arca elborult, kétségbe voltunk esve, különösen apa arca volt nagyon bánatos.

Másnap délután csakugyan bevonultak szép fővárosunkba az oláhok. Bátyámmal az ablakból néztük, amint a Vár felé kanyargott a román sereg. Tisztek díszbe öltözve fehér keztyűsen, peckesen feszítettek lovaikon, mögöttük haladt a legénység, akik a trombita hangjaira lépegettek, sajátságos balkáni zene volt ez. A magyarnak húzták a fogát, ha ezt a zavaros pásztorzenét hallotta.

Mind a ketten sírtunk az ablakban, egymás előtt titkolni akartuk a könnyeinket.

— Micsoda szégyen, — szóltam.

A düh elkeseredésével láttam, hogy akadtak olyan elvete-mült bestiák, akik virágokat szórtak eléjük.

Bánatomban levelet írtam Alcsútra, hogy itt vannak az oláhok és milyen jó, hogy nem maradtunk ott. Azután három napig nem járt vonat, mert az oláh csapatokat szállították. Gyakran írtam Alcsútra, ha valami hírt hallottam, hiszen akkor újság sem volt és néha örültünk egy-egy jó hírnél, sajnos, a legtöbb hír rossz volt.

... Augusztus 6-án délután megjelent a miniszterelnöki palotában az ellenforradalmárok küldöttsége, mialatt a palotát lovas karhatalom zárta körül. A bizottság Peidl Gyulához fordult e szavakkal:

— Itt egy mozgalom van, amely ki fogja venni a hatalmat a kormány kezéből. Felszólítom önt, hogy adja át a hatalmat békés úton.

Erre a felszólításra Peidl azt felelte, hogy a munkástanács meghallgatása nélkül nem cselekedhet, összeült tehát a minisztertanács, amelynek az volt az eredménye, hogy a Peidl-kormány miniszterei aláírták lemondásukat.

Ugyanakkor egy katonai és civil küldöttség robogott autón Alcsútra József főherceghez és szónokuk, Friedrich István arra kérte a főherceget, hogy ezekben a válságos időkben álljon az ország élére és vállalja el a kormányzói tisztséget. József főherceg rövid ideig gondolkozott és kijelentette, hogy:

— örömmel állok imádott hazám szolgálatára!

Aznap este bátyám találkozott József főherceggel a Duna-palotában, az amerikai missziónál. Este tanácskozásokat folytatott az entent e-missziók vezetőivel, *Gorton* angol tábornokkal, *Troubridge* admirálissal, *Romanelli* alezredessel és dr. *Weiss* kapitánnyal. Az entente-missziók vezetői József főherceget és az új kormányt a legmelegebb támogatásukról biztosították.

Ezalatt Friedrich István a Bristol-szálló erkélyéről — ahol József főherceg ideiglenesen lakott — kihirdette a sok ezerfejú tömegnek, hogy a Peidl-kormány lemondott és József főherceg, mint kormányzó, kinevezte az új kormányt.

Harsány éljenzés volt erre a válasz és az emberek József főherceget akarták látni, aki pár pillanat múlva polgári ruhában kilépett az erkélyre. Zúgott feléje az éljen ezer és ezer torokból, fehér kendőkkel integettek, a lelkesedés, az ujjongás örömmámorba fulladt. Pár szeretetteljes szót intézett a nemzet-hez József főherceg és a keresetlen meleg szavak után szinte

leírhatatlan lett a lelkesedés. Az éljenzés, az ünneplés csak akkor ért véget, mikor a Himnuszt kezdték énekelni. Az első hangok után ezren és ezren énekelték vele együtt nemzeti imánkat

És másnap reggel megjelent az utca plakátjain és a házak falain *József főherceg* felhívása.

»A magyar néphez!

Abból a soha el nem múló szeretetből, amellyel a magyar néphez ragaszkodom és visszapillantva a legutóbbi öt év közös szenvedésére, valamint engedve a minden oldalról hozzám jutott kívánságoknak, kézbe vettem a mai lehetetlen helyzet megoldását. Nem nézhetem, hogy szegény összeroskadó hazánk sorsa fölött politikusok és különböző érdek- és pártcsoportok marakodjanak. Mindenütt teljes az anarchia, a Dunántúl lázadások, egy hivatalban levő minisztérium, amelyet nem ismer el senki és az élelmezés teljes fennakadása már katasztrófával fenyeget, ha a magyar intelligencia a józan munkássággal és a földműves népünkkel karöltve erős kézzel rendet nem teremt.

Az entente itt lévő hatóságaival történt tárgyalásaim után megbízom:

a magyar miniszterelnökség és kereskedelmi minisztérium ideiglenes vezetésével *Friedrich* István nyugalmazott hadügyi államtitkárt,

a magyar belügyminisztérium ideiglenes vezetésével *Sawissa* Adolf miniszteri tanácsost,

a külügyminisztérium ideiglenes vezetésével *Táncos* Gábor tábornokot,

a vallás- és közoktatásügyi minisztérium ideiglenes vezetésével *Imre* Sándor dr. államtitkárt,

a hadügyminisztérium ideiglenes vezetésével *Schnitzer* Ferenc tábornokot,

a pénzügyminisztérium ideiglenes vezetésével *Grünn* János dr. államtitkárt,

a népegészségügyi minisztérium ideiglenes vezetésével *Csiléry* András dr. orvost,

az élelmezésügyi minisztérium betöltetlen,

a nemzeti kisebbségek minisztériumának ideiglenes vezetésével *Bleyer* Jakab dr. egyetemi tanárt,

az igazságügyi minisztérium ideiglenes vezetésével Szász Béla dr. államtitkárt

és a földművelésügyi minisztérium ideiglenes vezetésével Győri Lóránt dr. államtitkárt.

Az átmeneti kormány megalakulása néhány napon belül fog megtörténni a polgárság, földműves nép és józan munkásság képviselőinek meghallgatása után.

Akinek szívében még él egy kis hazafiúi szeretet, az támogassa teljes odaadással a kormányt nehéz helyzetében.

Félre a széthúzással, kritikával, okoskodással! Jöjjön az összetartás, megértés és munka. Bízunk rendületlenül hazánk jobb jövőjében.

Budapest, 1919 augusztus 7. *József főherceg tábornagy.*«

A plakátok előtt már a reggeli órákban tolongtak az emberek és könnyezve olvasták. Olyan megnyugtató és boldogító érzés volt végre hosszas szenvedés után József főherceg nevét olvasni a felhívásokon. Úgy éreztem, hogy a sivatag vörös poklán keresztülvergődve, József főherceghez, a nemzet oázisához érkezünk, aki az első friss forrásvizet nyújtja magyar népének. A magyar nádorok ivadéka, magyar katonák imádott hadvezére, a mi hős József apánk sietett nemzete megmentésére, újra megmutatta, hogy a mi vérünkből való büszke magyar, akinek a szíve már régen összeforrt a miénkkel.

A felhívás minden sora az ő szívből fakadó szeretetét jelenti, amit nemzete iránt érez. »Abból a soha el nem múló szeretetből...« Muzsikát zengnek ezek a szép szavak, a magyar szívek hárfájának lágy accordjai nem válaszolhatnak reá mást, csak azt, hogy: forrón szeretünk hős József apánk!.. . A párisi békekonferencia a magyar kormányhoz 1919 augusztus 5-én szikratávíró útján a következő jegyzéket intézte: *Paris, 1919 augusztus 5.* A békekonferencia legfőbb tanácsa elhatározta, hogy bizottságot küld Budapestre» amely négy tábornokból, és pedig egy amerikai, egy francia,, egy angol és egy olasz tábornokból fog állani, hogy:

a) érintkezésbe lépjenek a magyar kormánnyal és annak részéről biztosítsák a fegyverszüneti szerződés végrehajtását azokkal a közös megegyezésen alapuló módosításokkal, amelyeket szükségesnek fognak találni;

b) hogy érintkezésbe lépjenek a román és a szerb-horvát-szlovén hadseregek parancsnokságaival oly célból, hogy a békekonferencia utasításai szerint biztosítsák a megszállott területeket minden túlkapás ellen, és hogy megadják nekik azokat az utasításokat, amelyeket szükségesséknél fogva találni úgy az ezen hadseregek által eszközözendő tényleges megszállás, mint pedig haderőiknek saját határaik mögé való újabb visszavonása tekintetében.

A békekonferencia nevében:

Clemenceau.

József főherceg tábornagy, az új kormány megalakulása után a következő táviratot intézte a békekonferencia elnökéhez:

Clemenceau úrnak, a békebizottság elnökének

Paris.

A részben a volt Kun-kormány tagjaiból rekrutálódott átmeneti minisztériumot, híven az ország közönségének felfogásához, lemondásra szólítottuk fel, mire ez a minisztérium tegnap este leköszönt és új átmeneti minisztérium alakult. Én, mint az új magyar átmeneti minisztérium által felkért kormányzó, átvettem a hatalmat, kineveztem és megbíztam a kormányt. Budapest főváros közönsége nagy lelkesedéssel vette tudomásul a bolsevisztikus terror uralmának letörését, és meggyőződésem, hogy az egész ország közönsége éppen ilyen lelkesedéssel vett erről tudomást. Legsürgősebb tervünk most a nemzetgyűlés előkészítése, mielőbbi összehívása, hogy azután az államforma dolgában alkotmányos alapon dönthessen. Addig is programunk: a terror eszközeivel ideplántált bolsevizmus teljes letörése, a fegyverszüneti egyezmények végrehajtása, az ország vitás ügyeinek rendezése, a termelőmunka biztosítása, a béketárgyalások anyagának előkészítése, és mindezekért az entente-tal közelebbi érintkezést keresünk. Kérjük jóakarató támogatásukat és törekvéseink sikere érdekében kormányunk elismerését.

József főherceg, tábornagy.

József főherceg kormányzó megkezdte működését és kihallgatáson fogadta a kormány tagjait, a különböző pártok politikusait és az entent e-missziókkal is tárgyalt.

A főhercegnél több küldöttség tisztelgett, akik bizalmukról, szeretetükről és ragaszkodásukról biztosították őt.

Augusztus 8-án estefelé a belvárosban jártam és meg akartam látogatni *József főherceget*, hogy üdvözöljem mint kormányzót. Amint a Bristol halijába értem, egy frakkos férfi szaladt elélem és kezét csókolt. Nem emlékeztem, hogy valaha láttam volna.

— Nem tetszik megismerni? En szolgáltam fel a teát múltkor Alcsúton.

Kisült, hogy az elegáns frakkos férfi József főherceg komornyikja, most már kezdtem emlékezni Friedrichre, aki szaporán beszélt tovább:

— Ügy-e bár, hozzánk méltóztatott jönni?

— Igen. Itthon van a Fenséges Úr? Jelentsen be azonnal.

— Jaj, a Fenséges Úr minisztertanácson van, az új kormány most teszi le az esküt. Mennyire fogja sajnálni a Fenséges Úr, hogy nem lehetett itthon. Holnap már felköltözünk a palotába, méltóztassék holnap délelőtt feljönni, tudom, fog örülni a Fenséges Úr ...

Aznap este tartotta az új magyar kormány a miniszterelnöki palotában az első miniszteri tanácskozást, amelyen elhatározták, hogy *József* főherceget Magyarország kormányzójának a nemzetgyűlési választásokig elismeri és előtte hivatali esküt tesz.

E határozat után *József* főherceg *Friedrich István* miniszterelnök kérésére megjelent a miniszteri tanácskozáson, hogy a kormány tagjaitól az esküt kivegye.

A főherceghez a miniszterelnök a következő beszédet intézte:

— Fenséges Úr! Méltóztassék megengedni, hogy mielőtt hivatali eskünket letennők, ezen aktus alkalmából a kormány nevében néhány szót intézzek Fenségedhez. Néhány szorgalmas, bátor munkást lát itt Fenséged, akik erős magyar lélekkel és hazafias készséggel ideállottak, hogy az országot jelenlegi kétségbeejtő helyzetéből kimentsék. Máris látunk fénypontokat, látjuk már, hogy biztató jelenségek, várakozásainknak megfelelő új, örövendetes mozzanatok szebb jövő pirkadását ígérik. A ked-

vező fordulatnak e reményteljes körülményeit annak tulajdoníthatjuk, hogy e nehéz feladatkör, e fontos kötelességek élére Fenséged állott. Ezért eltökéltük, hogy elhatározásunkat eskü formájában is kifejezésre juttatjuk. Mivel a magyar földön ma Fenséged az egyetlen személyiség, akinek kezébe az esküt letehetjük, tisztelettel kérjük, legyen kegyes azt tőlünk kivenni.

A miniszterek ezután letették a hivatali esküt, amelynek szövege ez:

»Én.....esküszöm az élő Istenre, hogy Magyarország hű leszek, függetlenségét megvédem, népének javát és haladását teljes erőmből előmozdítani fogom. Mindaddig, amíg a nemzet Magyarország államformáját alkotmányos úton meg nem állapítja, Magyarország kormányzójaként József királyi herceget ismerem el. Hozzá hű leszek, titkait megőrzöm és őt minden erőmmel támogatni fogom. Isten engem úgy segéljen.«

Az eskü elhangzása után József főherceg mélyen megindult hangon a következőket mondotta:

— Ezen a történeti napon, amikor szeretett, imádott hazánk a sír szélén állva, veszendőségnek nézett elébe, mondhatom, majdnem a kétségbeesésből ébredek fel és érzem, hogy hazánk számára van remény, van jövő, mert találtam férfiakat, akikben van hit, van erő, akik vállvetve, karöltve, egyesülve dolgoznak és újra fel fogják építeni e szegény, sokat szenvedett Magyarországot.

— Uraim, egy kéréssel fordulok önökhöz és ez az, hogy kölcsönös legyen azon bizalom, amelyet én szivemben viselek önök iránt. Törhetetlen ez a bizalom és tudom, hogy az önök részéről is meglesz; tudom, hogy mindnyájan egyesülünk e nagy órában, hogy hazánk jövőjét újra megalapíthassuk. Ügy, amint az eskü kimondotta, a nemzetgyűlésig vállaltam és vállalom e feladatot. Arra kérem az urakat, támogassanak engem e nehéz feladatomban.

— Higyjék el, hogy ezen négy hónap alatt, melyben láttam Magyarországot fokról-fokra süllyedni, csakis az az érzés, az a tudat tartott engem fenn, az mentett meg a

kétségbeeséstől, hogy tudtam, hogy van életképesség Magyarországon. Ezt ma megtaláltam itt önökben és higgyék el, hogy ez ad nekem erőt újból.

— Kérem támogatásukat, bízzanak bennem úgy, ahogy én bízom önökben.

A főherceget szavai elhangzása után a kormány tagjai megéjleneztek és ezzel az ünnepélyes aktus véget ért.

Másnap, 9-én, József főherceg 47-ik születésnapja lévén, csakugyan felmentem a Várba és fehér rózsacsokorral köszöntöttem be a főhercegi palotába, ahol nagy sürgés-forgás volt. Sok ember szaladgált ide-oda, a főherceg titkára, Döllér Antal királyi tanácsos ünnepélyes arccal, izgatottan járkált le-fel. A folyosókon drága sastollas vitézek álltak őrt, egypár ismerősöm is akadt köztük, akik sugárzó arccal, boldogan mesélték, hogy Horthy Miklós fővezér őket küldte ide és büszkék voltak, hogy ők adják József főherceg személye körül a díszőrséget. A bíborszőnyegen a fehér terem felé igyekeztem, amelynek ajtaja előtt parancsörtisztek álltak. József főherceg jött le a lépcsőről és a folyosón találkoztam vele. örömmel üdvözöltem és ő mosolyogva vezetett be egy földszinti terembe, ahol átadtam a csokrot és néhány meleg szóval köszöntöttem fel a születésnapos kormányzót. József főherceg meghatottan köszönte meg az üdvözlést. Azután sok mindenről beszélgettünk.

— Úgy-e mondtam Alcsúton, hogy mire Fenséges Uram hazajön, már rend lesz.

— Dehogyan van rend, alapos nagytakarítást kell rendezni így az országban, mint itt. Látja, csak a földszinten hoztak rendbe két termet, ahol a tanácskozásokat és az audienciákat tartom. Az egész palota még rendetlen, hiába szellőztetnek, a lakosztályomban még érzem azt a rossz levegőt, amit a vörösök itt hagytak és most ideiglenesen ebben a szomszédos kis szobában lakom; de az a fő, hogy végre itt vagyok!

Az arca megélnéült és a szemei felcsillantak. Néztem az utolsó magyar nádorra emlékeztető karakterisztikus profilját és olyan különös volt nekem, hogy a magyar katonák imádott hadvezére a megszokott tábornagyi uniformis helyett egyszerű sötétkék civilruhát viselt. Mintha egy másik, egy új József főherceg ült volna mellettem, csak mélyzengésű, aranycsengésű

hangja volt a régi, amint lassan, vontatottan ejtette ki a szavakat.

Mivel már sokáig beszélgettünk, elbúcsúztam. Amint kiléptem a palota kapuján, majdnem összeütköztem egy díszbe öltözött testőrtiszttel, aki a királyi palotából jövet fordult be a sarkon. Már bocsánatkérően sisakjához emelte a kezét és abban a pillanatban örömmel kiáltott fel. Egy régi ismerősöm, ... főhadnagy volt, egyik legdélcegebb, legdaliásabb testőrtisztünk.

A tekintete, a mosolya és az arca ragyogása visszatükrözte azt a mennyei boldogságot és büszke érzést, hogy többé nem kell bujkálni és újra díszben járhat. A főhadnagy elmondta, hogy 23 társával együtt civilben felváltva ők őrizték a szent koronát, mindig máshová rejtették, úgyhogy a vörösök sohasem tudták, hogy hol van Szent István koronája. Kun Bélának fel sem tűnhetett a civilruhás őrség, a palotában minden lépten-nyomon vörösök cirkáltak és bizonyára azt hitték, hogy ezek Kun Bélák detektívjei, hiszen a testőrök is vörös jelvényt viseltek, hogy az állandó őrség ne tűnhessen fel senkinek és soha nem vonták őket kérdőre, sohasem igazoltatták őket.

Szeretném a szent korona 24 derék megmentőjének a nevét arannyal ideírni, de a kis tiszt, — aki már kapitány, — ellezte és még az ő nevét sem szabad elárulnom, bármennyire szeretném.

— Hiszen csak a kötelességünket teljesítettük! — válaszolta szerényen.

Kedves olvasóim, ha festői díszbe öltözött, alabárdos, kócsagos sisakú, délceg testőroket láttok, jusson eszetekbe, hogy ők védték, őrizték és ők mentették meg legdrágább nemzeti kincsünket, a szent koronát ...

*

József főherceg *Horthy Miklóshoz*, a nemzeti hadsereg megalapítójához-a következő levelet intézte:

*Nagy méltóságú
nagybányai Horthy Miklós úrnak,
cs. és kir. kamarás, sz. k. altengernagy
Siófok.*

Értesítem altengernagy urat, hogy kinevezem Önt az Összes magyar haderők fővezérévé.

Vezérkari főnökéül Soós Károly tábornok urat nevezem ki.

*Budapest, 1920 augusztus 8.
József főherceg tábornagy,
Magyarország kormányzója.«*

Mialatt nemzeti újjászületésünk első boldog napjait éltük át, az örömünk nem volt mégsem teljes, mert Budapesten nem volt hadseregünk, hiszen oláh bocskorosok taposták fővárosunk utcáit és *lépten-nyomon* beleütöktünk parfümös, *festett* arcú, hencegő román, tisztetekbe; a mi nemzeti hadseregünk Dunántúlon szunnyadó sastollas vitézei várakozó álláspontra helyezkedtek és a Bakonyban, meg a Balaton partján elszórva arról álmodoztak, hogy jó volna kiverni a románokat, de ez a szép álom nem válhatott valóra.

Csekélyszámú itt lévő tisztjeink gallérjukon újra csillagokat hordtak, de az oldalukra nem volt szabad kardot kötni, mert, sajnos, akkor az oláhok voltak az urak, a mi tisztjeink olyan szomorúan jártak, mint a foglyok. Sokszor ökölbe szorult a kezem, mikor láttam, hogy a magyar tiszt előre szalutál az oláhnak; ilyenkor a fogaim közt sziszegtem: dut jele draku! És ahány oláh, katonát láttam, bizony akárhányszor hangosan ismételttem: vigyen el az ördög!

Cudar, csúf világ volt akkoriban. Üzletekben először a románt kellett kiszolgálni, csak azután kapott a magyar.

A földalatti villamosmegállónál minket sorba állítottak, de ha jött egy oláh tiszt a dámájával, azok soron kívül szállhattak be. Oh, ha villámló tekintetünkkel ölni tudtunk volna!...

Szó nélkül túrtuk, amint hajóinkat, gépeinket, műkinceseinket Bukarest felé szállították és azzal vigasztaltuk magunkat: ne búsulj magyar, lesz ez még másképp is! A magyarok Istene igazságos, egyik kezében kenyeret tart, a másikban korbácsot és egyszer majd lecsap a rablókra a tüzes istennyila, az Isten ostora!

Vártuk, vártuk a szebb időket; de a megszállás még mindig tartott, egész otthonosan befészkeltek magukat, mintha

örökké itt akarnának maradni. És uram Istenem, akadtak olyan léha perszónák, akik oláh tisztekkal jártak az utcán. Hogy nem sült le a bőr az arcukról!

*

Az osztrák és a német sajtó élesen kritizálta József főherceg kormányzóságát, hogy monarchikus törekvései vannak, úgy hogy József főherceg szükségesnek tartotta a következő kijelentést tenni:

— »Teljes határozottsággal kijelentem, hogy én nem a királyság érdekében dolgozom, hanem Magyarországnak szinte viaszatlan helyzetében a mindenfelől hozzám érkezett felszólításra a nemzetgyűlési választásig vállaltam azt a feladatot, hogy hazánk élére álljak. Feladatom az, hogy mint kormányzó, feltétlenül és mindenkivel szemben biztosítsam a nemzet akaratának minden befolyástól ment szabad megnyilvánulását, hogy azután a nemzet a legáltalánosabb választójog alapján létrejött alkotmányos és törvényes képvisellete útján maga dönthesse államformájáról. Amint a választás megtörtént és a nemzetgyűlés összeül, működésem magától véget ér. A nemzetgyűlés döntése mindnyájunk előtt szent.«

A külföldi intrikáknak itt is visszhangja támadt, egyes utcákon zavargások is voltak, úgyhogy az augusztus 20-iki hagyományos Szent István-napi körmenetet, — amelyen József főherceg kísérte volna a Szent. Jobbot, — nem lehetett megtartani, egyrészt a románok ellenkezése miatt, másrészt mert a rendőrség értesült, hogy a kommunisták merényletet akarnak elkövetni József főherceg ellen.

Az entente is ellenezte József főherceg államfői méltóságát. Clemenceau, a békekonferencia elnöke, a budapesti szövetségközi katonai bizottságnak augusztus 23-án a következő táviratot küldte:

»A szövetkezett és társult hatalmak újból vizsgálat tárgyává tették azokat az értesítéseket, amelyeket a Budapestre kiküldött misszióktól és más forrásokból kaptak és a következő határozatra jutottak:

A szövetkezett és társult hatalmakban erős a vágy, hogy a magyar néppel tartós békét kössenek; nem hiszik azonban, hogy ez lehető legyen addig, míg a jelenlegi magyar kormány

van a hatalmon. Ez a kormány nem a nép akaratából létesült, hanem egy katonai csoport által végrehajtott államcsínynek köszönheti létét. A kormány feje a Habsburg-család egy tagja, azé a Habsburg-házé, amely politikája és becsvágya következtében nagy mértékben felelős azért a szerencsétlenségért, amely alatt ma az egész világ szenved és még soká szenvedni fog. Az a béke, amelyről ezzel a kormánnyal tárgyalnának, nem lehetne tartós, másrészt a szövetséges és társult hatalmak ezt a kormányt nem is részesíthetnék abban a gazdasági segítségben, amelyre Magyarországnak oly nagy szüksége van.

Ha erre József főherceg azt hozná fel ellenvetésül, hogy ő hajlandó magát, mielőtt még a szövetséges és társult hatalmakkal tárgyalásokat kezdene, a nép megkérdezésének próbája alá vetni, erre az a »válaszunk, hogy minket ez sem elégíthet ki, mert a választások ez esetben egy olyan kormány közigazgatása alatt történének, amelynek élén maga a főherceg áll. Magyarország jelenlegi szerencsétlen helyzetében nagyon nehéz választások útján megkapni a népakarat tényleges kifejezését. Ezek a nehézségek azonban legyőzhetetlenek lennének, ha a választások egy Habsburg ellenőrzése alatt történének. Még ha az ily módon megválasztott nemzetgyűlés az ország tényleges akaratát képviselné is, sem hinné azt el senki. Az európai béke érdekében kénytelenek tehát a szövetkezett és társult hatalmak ragaszkodni ahhoz, hogy az a férfi, aki jelenleg a magyar államban a legfőbb hatalmat a maga részére igényli, visszalépjön és egy olyan kormány apelláljon a népre, amelyben valamennyi párt képviselve van. A szövetkezett és társult hatalmak hajlandóknak jelentik ki magukat minden olyan kormánnyal tárgyalásokba bocsátkozni, amely egy ily módon választott nemzetgyűlés bizalmát bírja.

Clemenceau.«

Nem volt tehát más hátra, mint lemondani. Bátyámmal éppen a főhercegi palotában voltam, mikor József főherceg elhatározta, hogy lemond. Akkor küldte át az entente katonai bizottsága József főhercegnek ezt a táviratot, aki azonnal Friedrich miniszterelnökkel lépett érintkezésbe, összehívták a minisztertanácsot, amelyen elhatározták, hogy a kormányzó és a kormány lemond.

Mikor Friedrich ezt a határozatot közölte a katonai bizottsággal, azt válaszolták, hogy az entente nem akar beavatkozni Magyarországra belügyeibe, de olyan kormány megalakulását tartja szükségesnek, amelyben az összes politikai pártok képviselve vannak. Felszólították Friedrichet, hogy alakítsa át kabinetjét és addig is vezesse tovább az ügyeket.

József főherceg, mint kormányzó, a következő búcsúszavakat intézte

»A magyar néphez!

A legsúlyosabb válság vészteljes óráiban felszólításra vállaltam szeretett hazánk vezetését. Csak az a tudat bátorított erre, hogy talán segíteni tudok azokon, akikhez szívemet a legbensőbb kötelek csatolják: szeretett honfitársaimon. Csak az a szándék vezérelt, hogy a szenvedésből kivezesse őket egy jobb jövő küszöbére. Most, amikor látom, hogy hazánk a süllyedésből felemelkedőben van és látom, hogy a választások előkészítése akadály nélkül megindulhat, olyképpen, hogy a nemzet igazán saját akaratára alapíthatja jövőjét: működésemet befejezettnek tekintem és a kormányzói hatalmat a nemzet kezébe visszaadom. Az én személyem ne legyen akadálya annak, hogy eddigi ellenségeink barátainkká váljanak, s a népünk fejlődésére szükséges eszközökkel megsegítsenek.

Kormányzói tisztemtől visszalépek, de jóban és rosszban itt maradok továbbra is és szolgálatára állok magyar hazámnak, amelyért élek és halok, törhetetlen hűséggel, utolsó lehelletemig.

A magyarok Istene áldja meg és virágoztassa fel szeretett nemzetemet és hazámat.

Budapesten, 1919 augusztus 23-án.

József főherceg, tábornagy«

József főherceg a minisztertanács előtt is letette kormányzói tisztét. A miniszterek meglehetősen, felejtethetetlen szavakban búcsúztak József főhercegtől, aki mélyen meghatva, egyszerű, benső szavakkal válaszolt:

— Munkámért nem illet köszönet. Azért jöttem, mert hívtak, azért cselekedtem, mert a körülmények parancsolták és mert szeretett hazámon akartam segíteni. Úgy látom, hogy

ezt küzdőtársammal, Friedrich István miniszterelnökkel együtt sikerült elérnünk; nyugodtan vonulhatok vissza, mert érzem, hogy nemzetem iránti kötelességemet megtettem.

— En csak annyit mondok búcsúzásul, szeretett uraim, hogy bárhol és bármikor lesz a magyar nemzetnek szüksége reám, végső lehelletemig, utolsó csepp véremig szolgálatára állok. Isten áldja meg önöket, fogadják hálás köszönetemet, hogy a nehéz napokban mellém állottak. További működésükben egyre gondoljanak mindenekelőtt: mindent csak a haza érdekében!

Ezek a meleg búcsúszavak mély meghatottságot keltettek a miniszterek lelkében és megindultan búcsúztak József főhercegtől, aki még egyszer kezét fogott velük és eltávozott a palotájába, hogy továbbra is a nemzetének és családjának élhessen.

Napokig fájo szívvel gondoltam József főherceg távozására, a lelkemen mindig az ő búcsúszavai rezegtek át és szinte hallottam aranycsengésű hangját, amint lassan ismétli:

»... Jóban és rosszban itt maradok továbbra is, és szolgálatára állok magyar hazámnak, amelyért élek és halok, törhetetlen hűséggel, utolsó lehelletemig . . .«

A jó Isten áldja meg érte!

A királpárt alakulása.

Mikor eltűnt a magyar föld színéről az átkot fakasztó vörös rémuralom, pár nap múlva néhány lelkes royalista magyar férfi titkos megbeszéléseket folytatott arról, hogy meg kell alapítani a »Magyar Királyság Pártja«-t és nyílt propagandával kell harcolni a királyság eszméje és az ezeréves királyság visszaállítása mellett. Az első royalisták: *gróf Bánffy Miklós*, *gróf Somssich Tihamér*, *dr. Sándor Oszkár* és *dr. Laczkó Antal* kidolgozták a párt alapszabályát, amelyet a belügyminisztérium jóváhagyott és a román megszállás első napjaiban a magyar szent korona jegyében megjelentek a király párt plakátjai. A megkínzott és sokat szenvedett magyar nemzet fiai és leányai csoportokban, könnyes szemmel álltak körül a plakátokat.

A belvárosban láttam egy ilyen lelkes tömeget. Százan és százan gyűltek össze a királpárt plakátja mellett. A te-

kintetem szeretettel simogatta végig az embereket és hangosan gondolkoztam:

— Csakhogy megjött az eszük!

. . . És eszembe jutott, hogy ugyanezek az emberek egy évvel ezelőtt még Károly királyt éljenezték, később Károlyi Mihályt, azután Kun Bélát éltették

De aki itt élt ezekben az időkben, az meg tud bocsátani a félrevezetett embereknek. Most ragyogott az arcuk a boldogságtól, amint örömmel kiáltották:

— Éljen a királyság!

Mindenki extázisban volt, a lelkesedés minden embert áthatott.

Ezalatt ezren és ezren csatlakoztak a király párt hoz, úgy-hogy két-három hét alatt az egész ország hazafias magyar népe a királypárt tagja lett és a pártban reggeltől estig lázas munka folyt, alig győzték felvenni a jelentkezőket.

Egy szeptemberi napon meghívót kaptam a királypárt ülésére és mikor odaértem, meglepetve láttam, hogy én vagyok az egyetlen hölgy a sok férfi közt. Az elnökség, az igazgatóság és a választmány, — összesen körülbelül harmincan velem együtt — visszavonult egy terembe a zárt ülés megtartására. *Gróf Bánffy Miklós* és *gróf Somssich Tihamér* elnökök között jelölték ki számomra a helyet és körülöttünk foglaltak helyet a zöld asztal körül a többiek. *Gróf Bánffy* elnöki megnyitója után többen részletesen ismertették a párt céljait és beszámoltak a párt eddigi működéséről, azután *Bánffy* és *Somssich* arra kértek engem, hogy vállaljam el a királypárt hölgybizottságának az elnökségét, mert lelkes hölgyeket is be akarnak vonni a pártba, akik előmozdítanák a párt működését.

Válaszomban megköszöntem a belém helyezett bizalmat és kijelenttem, hogy örömmel vállalom az elnökséget és kezembe veszem a hölgybizottság megszervezését, ha az egész királypárt a magyar nemzeti királyság eszméje köré csoportosul. Hangoztattam, hogy mivel Károly király 1918 november 13-án Eckartsauban írásban lemondott az uralkodói jogok gyakorlásáról, azóta Ausztriától is elszakadtunk, tehát a *pragmatica sanctio* megszűnt, ennek értelmében jelenleg Károly király még nem gyakorolhatja uralkodói jogait és a király választási jog visszaszállt a magyar nemzetre.

Sokan éljeneztek és »úgy van! kiáltásokkal tapsolva kísérték szavaimat. Az értekezlet elfogadta indítványomat.

Megkezdtem a hölgybizottság szervezését, másnap az összes lapokban felhívást tettem közzé a magyar nőkhez és egy-két nap múlva a lakásunkon egyik a másiknak adta a kilincset, egyszerre 10-15 hölgy is felkeresett. Hűséges segítőtársaim voltak: *gróf Zichy Hermanne, gróf Klebelsberg Jenőné, báró Nyáry Gyuláné, Tormay Cecilé, Barkóczy Ilona bárónő és Teleki-Zachariás Istvánné.*

Csakhamar lelkes hölgygárdát toboroztam össze a királypártnak, gyarapítottuk a párt vagyonát és hetenként gyűléseket tartottunk, összejöttünk néha 150-200-an is, volt élénkség a pártban. Megszerveztem a párt vidéki hölgybizottságait, néhány agilis hölgyet elküldtem vidékre, úgyhogy az egész ország a királyságról beszélt. Jelvényünk a szent korona volt, a férfiak nyakkendőtünek hordták, mi pedig a szívünk fölött viseltük.

Gyűléseinkbe bevontuk a férfiakat is és közös megbeszéléseket folytattunk. A tárgyalások és az értekezletek folyamán mindig hangoztattam elvemem, hogy a kibontakozás csakis a nemzeti királyság eszméjével történhetik.

Egy alkalommal két angol úr keresett fel a pártban... lord és a titkára. Meg akartam őket ismertetni *Bánffy* és *Somssich* grófokkal, de egyik sem volt a pártban.

A lord behatóan érdeklődött a párt ügyei iránt.

— Mylord, — feleltem — én a nemzeti királyság híve vagyok, mert úgy érzem, hogy minden magyarnak az a kötelessége, hogy olyan elveket valljon, amelyek az ország érdekeinek leginkább megfelelnek.

— Nagyon helyes, a mi kormányaink is ezen a véleményen vannak. Ide Európa szívébe ezidőszerint nem jöhet vissza Károly király, mert ő újra egyesítené Ausztria-Magyarországot, ami veszélyeztetné Közép-Európa nyugalalmát, A magyar nép válasszon egy nemzeti királyt és akkor békesség lesz, de Habsburg most nem jöhet vissza.

A lord ezután megkért, hogy kérdezzek meg József főhercegtől bizalmasan úgy az ő személyére, mint Zsófia főhercegnő és József Ferenc személyeire vonatkozó néhány fontos dolgot.

A megbízatásomnak eleget tettem egy kihallgatás keretében, még aznap este József Ferenc főherceg kísért az édesapjához,

aki tábornagi díszben fogadott bennünket dolgozószobája csendjében. Hármában sokáig beszélgettünk mindenféléről. És elmondtam azt is, amit nem közölhetek a nyilvánossággal.

József főherceg lehajtotta a fejét és kedves, aranycsengésű meleg hangján csendesen, meghatottan így szólt:

— Amíg ez a szív lüktet, addig csak a Hazámért dobog. Mindig a Nemzetemért éltem és ezentúl is úgy cselekszem, hogy a Hazám érdekeit a legjobban szolgálhassam; gyermekeim is velem együtt így éreznek. Úgy-e Józsi?

József Ferenc főherceg meghatottan igent bólintott a fejével. Még sokáig beszélgettünk, azután elbúcsúztam. József Ferenc főherceg felsegítette prémes téli bundámat és lekísért.. Olyan jól esett József főherceg lakosztálya előtt egy sastollas parancsórtisztet látnom, amint a bíborszőnyeges folyosón fesszen tisztelgett József Ferenc főhercegnek, ahogy elhaladtunk mellette. Eszembe jutott, hogy milyen fájdalmas, szomorú képet nyújtott két-három hónappal ezelőtt a gyönyörű főhercegi palota, amikor vörös gazemberek bitorolták.

Gondolkozva haladtam le a lépcsőkön és kiléptem a kapun a ködös októbertvégi hideg estébe, nyolc óra lehetett, de már koromsötét volt, a lámpák fényét a köd fátyola elhomályosította és a néma csendben fázva siettem hazafelé

A királpárt alakulásával egyidejűleg sokat beszélünk *Zsófia* főhercegnővel arról, hogy egy mozgalom kellene indítani a magyar leányok körében, hogy egy táborba gyűjtjük őket és elhatároztuk, hogy megalapítjuk a »Magyar Leányok Országos Szövetségét«. Zsófia főhercegnő vállalta a fővédnökséget, én pedig az elnökséget és kidolgoztuk a programot. Ketten megírtuk a felhívás szövegét: »Minden magyar leányhoz«.

Mikor az utcákon megjelentek plakátjaink, csak úgy tódultak a szövetség irodájába a fiatal leányok, két titkáróm alig győzte felvenni azokat, akik alapszabályaink értelmében vallás tekintetében is megfeleltek. Egy hét múlva majdnem ezren voltunk és megtartottuk alakuló közgyűlésünket a Zeneakadémiában, megválasztottuk a tisztikart és megbeszéltük programunkát.

A Hungária-szálló tulajdonosa ingyen felajánlott részünkre az első emeleten egy tágas nagy szobát, amit klubhelyiségnek

használtunk. Ugyancsak a Hungáriában tartottuk a szombati tea-délutánokat, a sárga teremben, amit szintén díjtanul bocsátott az igazgatóság rendelkezésünkre, amit ismételt hálással köszönök meg ezen a helyen is.

Egész héten folyt a munka az előre kidolgozott terv szerint, inspekciók ellenőrzése mellett. Volt elég gondom és dolgom a királysággal és a leányszövetséggel. Néha két gyűlés is esett egy napra.

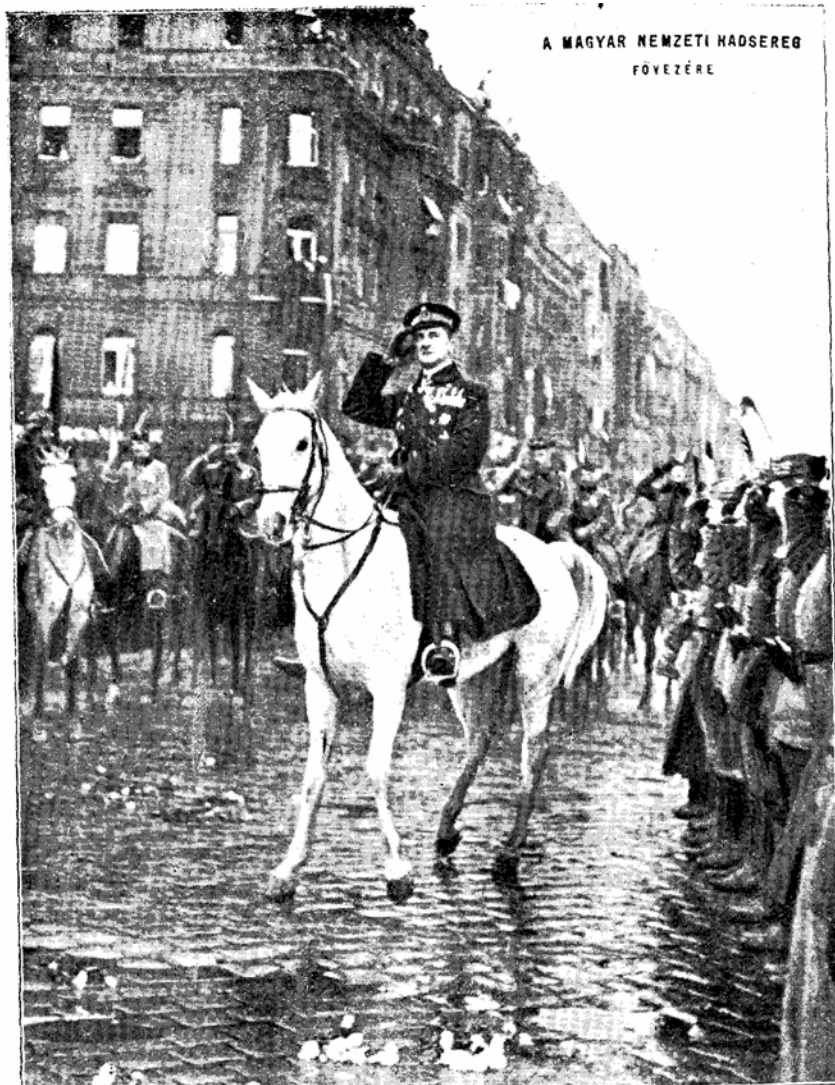
Mindnyájunk lelkét az a gondolat fűtötte, hogy a nemzeti eszme megvalósításáért és a nemzeti hadseregért kell dolgozni fáradhatatlanul minden magyar leánynak és szeretettel vártuk a fehér hadsereg bevonulását ...

A nemzeti hadsereg bevonulása.

Még a rossz emléké román megszállás idejében, 1919 október 23-án Budapestre érkezett *Sir George Clark*, a párisi békekonferencia legfőbb tanácsának megbízottja és megkezdte tárgyalásait a Friedrich-kormányral és más politikusokkal a kibontakozás tekintetében. *Sir George Clark* kijelentette, hogy az entente addig nem tárgyalhat a békéről, míg a Friedrich-kormány gyakorolja a hatalmat és átnyújtotta a magyar kormánynak a párisi tanács jegyzékét, amelyben kifejezést adtak annak az óhajuknak, hogy Magyarországon egy olyan kormánynak kell megalakulnia, amelyben az összes pártok képviselve vannak. A november 5-iki értekezletre feljött Siófokról *Horthy Miklós* fővezér és bejelentette *Clark*-nek és az egybegyűlt politikusoknak, hogy nemzeti hadseregével 16-án fog bevonulni a fővárosba és hangsúlyozta, hogy a hadsereg bevonulása nem fog katonai diktatúrát előidézni.

Az entente jegyzéket intézett a román kormányhoz, amelyben utasította, hogy hadseregét vonja vissza Budapestről. Az entente parancsának megvolt a hatása, fellélegző örömmel láttuk, hogy az oláhok végre készülődtek és csapatonként vonultak ki. Hála Istennek november 11-én kitakarodott az utolsó román katona is a fővárosból. Még a levegő is megtisztult, amint az oláhok elmentek innen.

Öt napja *volt* Budapestnek, hogy a két forradalom és az oláh megszállás után magához térjen, öt napunk volt arra, hogy

A NEMZETI HADSEREG BEVONULÁSA.
(1919 november 16.)

nyíltan is örüljünk a közelgő fehértollas seregnek, szívrepesve, boldog izgalommal vártuk őket, minden perc egy örökkévalóságnak tűnt, óh, de sokáig vártunk rájuk türelmetlenül

A kis gyermekek mindennap az esti imádság közben forrón, lázasan suttogták anyjuk fülébe a drága kérdést:

— Anyukám, hányszor kell még aludni, amíg bevonul ide Horthy bácsi és a nemzeti hadsereg?

A napok fogytak, egyre fogytak, a végén kettő maradt, azután csak egy Es akkor nemcsak a gyermekek, hanem mi is a nemzeti hadseregről álmodtunk.

A vitézek jövetelét plakátok előzték meg, Horthy fővezér kezét ábrázolták, amint a kormánykereket a helyes útra irányítja. Az emberek lélekszakadva, az extázis kitörésével álmodozva suttogták *Horthy Miklós* nevét; az ő neve lett az imádságunk, a hitünk és hálát adtunk a magyarok Istenének, hogy négyszáz év után feltámadt újra a magyar nemzet életberöppent álma: Mátyás király fekete serege felkerekedett a Bakonyból és a nemzeti hadsereg képében közelgett felénk.

Budapest zászlódíszbe és virágerdőbe öltözött, pompás ünnepélyességgel várta Horthy Miklós fővezért és a nemzeti hadsereget . . .

1919 november 16. Egész Budapest lelkes magyar népe már a reggeli órákban az utcákon gyülekezett, hogy gyönyörködhessen a nemzeti hadsereg bevonulásában. Nagyon hideg volt, kellemetlen eső permetezett, de a csatagos idő dacára óriási emberkígyó sorakozott az útvonal mindkét oldalán. Zászlók alatt felvonultak a társadalmi egyesületek küldöttségei, iskolás gyermekek, asszonyok és leányok virágokkal a kezükben várták *Horthy Miklós* fővezért és hadseregét.

A királyságot küldöttsége a Vilmos császár-úton, a Szent István-templom mellett helyezkedett el. *Gróf Banffy y Miklós* és *gróf Somssich Tihamér* elnökök közt álltam a hölgybizottság képviselőjeként *Somssich Livia grófnővel*.

Nyolc órakor tompa ágyúdörgés zaját hozta felénk a szél a ködös, borongós szürke őszi reggelen. A tömegben áthullámozott egy pár szó, amit boldog, izgatott örömmel adtak tovább egymásnak az emberek:

— Most indul el Horthy fővezér a kelenföldi állomásról!

Tényleg, a fővezér abban a pillanatban lépett ki a vasúti kocsiból, mikor az ágyú dörgött; átvette *Soós* tábornok, vezérkari főnök és *báró Lehár* ezredes jelentéseit, azután hófehér lovára pattant és a csapatok élén elindult Budapest felé

A gomolygó szürke felhők mögül sűrűn hullott az ég könnyeinek árja. örömeiben könnyezett, hogy bevonul a magyar sereg és négyszáz év után feltámadtak Mátyás király délceg leventéi és Rákóczi Ferenc sastollas kurucái....

Az ólmos eső fátyolködén keresztül homályosan pislogtak az utcák gázlámpái, azután világosodni kezdett. A sokezerfejú tömeg rendületlenül állt és várt arra a gyönyörű percre, amikor feltűnik a fővezér fehér lovon ülő magas alakja.

Ezalatt *Horthy Miklós* fővezér lelkes éljenzések közben a zászlódíszbe öltözött Gellért-szálló elé érkezett. Fehér virágeseó fogadta a fővezért és a mámoros éljenzés percekig zúgott feléje, amikor táncoló paripáján az emelvény elé lovagolt és megállt.

Díszmagyaros urak csoportjából az emelvényre lépett *Bódy* polgármester és a székesfőváros nevében szép beszéddel üdvözölte *Horthy Miklós* fővezért, aki így válaszolt:

— »Polgármester Úr! Szívből köszönöm szíves üdvözlő szavait. Mondhatom, nem vagyok abban a lelki állapotban, hogy e percben megszokott frázisokat használjak, igazságérzetem azt parancsolja, hogy *minden kertelés nélkül azt mondjam, amit e percben érzek*. Mikor még távol voltunk innen és csak a remény sugara pislogott lelkünkben, akkor, — kimondom — *gyűlöltük és átkoztuk Budapestet*, mert nem azokat láttuk benne, akik szenvedtek, akik mártírok lettek, hanem az *országának itt összefolyt piszkát*. Szerettük, becéztük ezt a várost, amely az elmúlt évben a nemzet megrontója lett. *Tetemre hívom itt a Duna partján a magyar fővárost: ez a város megtagadta ezeréves múltját, ez a város sárba tiporta koronáját, nemzeti színeit és vörös rongyokba öltözött*. Ez a város börtönre vetette, kiűldözte a hazából annak legjobbait és egy év alatt elprédálta összes javainkat. De minél jobban közeledtünk, annál jobban leolvadt szívünkről a jég és *készek vagyunk megbocsátani*. Megbocsátunk akkor, hogyha *ez a megtévelyedett város visszatér megint hazájához, szívéből, lelkéből szeretni fogja a rögöt, amelyben őseink csontjai porladoznak, szeretni azt a rögöt, amelyet veritékes homlokkal munkálnak*

falusi testvéreink, szeretni a koronát, a dupla keresztet. Katonáim, miután földjeikről betakarították Isten áldását, fegyvert vettek kezükbe, hogy rendet teremtsenek itt e hazában. Ezek a kezek nyitva állanak *testvéri kézszorításra, de büntetni is tudnak*, ha kell. Meg vagyok győződve róla, azaz úgy remélem, hogy *erre nem fog sor kerülni*, hanem ellenkezőleg, akik bűnösöknek érzik magukat, megtérnek és hatványozott erővel segítenek *egy nemzeti erényekben tündöklő Budapest felépítésében*. A mártírokat, az itt sokat szenvedett véreinket meleg szeretettel öleljük szívünkhöz.«

Kemény beszéd volt. Beszédét meghatottan hallgatta mindenki, amelynek végeztével szünni nem akaró éljenzés köszöntötte a fővezért és felzengett nemzeti imádságunk, a Himnusz, amelyet sok ezer ember énekelt a szakadó esőben.

Azután a fővezér élén a Ferenc József-hidra kanyarodott a nemzeti hadsereg, a Kálvin-téren, a Múzeum-körúton és a Károly-körúton mindenütt virágosó hullott a hős fővezér elé. Erkélyekből, ablakokból hullottak a fehérszirmú virágok a földre, mosolygó leányok virággal szórták tele az utakat, úgyhogy a fővezér lova illatos virágszőnyegen közeledett büszke, táncoló léptekkel.

Messziről halkan hozta felénk a szél az éljenzést, később a hanghullámok erősödtek és tisztán hallatszottak a boldog örömiáltások:

— Éljen Horthy Miklós fővezér! Éljen a nemzeti hadsereg! Isten hozott benneteket!

Aki nem látta, el sem tudja képzelni, hogy milyen felejthetetlenül szép volt a bevonulás. Sok fájó szenvedésen keresztül végre az öröm, a boldogság rezgett át a lelkünkön és meghatva, könnyes szemmel vártuk nemzeti hadseregünket.

Izgalmas percek.... A hangos beszéd elhalkul, izgatott csendben várakozva tekintünk a Károly-körút felé, szinte hallatszik a nagy csendben a szívünk dobogása.

Dübörög a föld a lovak patái alatt, mikor közeleg a magyar sereg. A fordulónál felcsillan a rendőrfőparancsnok aranyos sisakja, mögötte lovagol egy szakasz díszbe öltözött lovasrendőr, azután egy szakasz huszár. A Bazilika harangja ünnepélyesen kong, mialatt öt huszár közeledik és a trombita, meg a kürt szava összeölelkezik a harang hangjával.

A kürtösök után katonazenekar élén Fricsay dirigálja a Rákóczi-indulót. Tündéri, mesebeli kép tárul elének, mintha varázslatos, csodás idők szépsége elevenedne fel. A pattogó Rákóczi-induló gyönyörű ütemeire ritmikusan büszkén táncol a hófehér paripa, szinte látszik rajta, hogy milyen büszke arra,, hogy ő viheti a hátán a daliás fővezért.

Riadó, zengő éljen és virágosó fogadja *Horthy Miklóst*, aki minduntalan sapkájához emeli fehérkeztyűs kezét. A férfiak levett kalappal, a nők könnyezve tekintenek a fővezérre, aki új Árpádként vonul be hadserege élén és a fehér lovon bevonuló Árpád vezérre emlékeztet. A fővezér angolos, beretvált arca, gyakran elmosolyodik, magyar szíve örül a tomboló lelkesedésnek. Tengerészsapka van a fején, hosszú sötétkék köpeny omlik végig az alakján, a mellét sok színes kitüntetés borítja és az oldalán aranyos kard lóg.

A fővezér előtt Szűz Máriás fehér zászló puha lágy selymét lengeti a szél, amit a szegedi nők ajándékoztak a nemzeti hadseregnek. *Horthy Miklós* mögött a vezérkar élén lovagol. *Soós Károly* tábornok, *Magasházy László* százados, szárnysegéd és a két parancsörtszt, *Fáy László* és *gróf Hunyady Ferenc* huszár-főhadnagyok.

A királypárt nevében *gróf Bánffy Miklós* rövid beszéddel üdvözölte *Horthy Miklóst* és a királypárt hódolatát tolmácsolta, amelyre a fővezér pár szóval válaszolt és táncos paripáján üdv-
rivalgások között haladt az Országház-tér felé.

... Es végtelen sorokban vonul a nemzeti hadsereg. Lovasok, gyalogosok, rohamsisakosak boldogan lépegetnek a virág-szirmok felhőjén. Jönnek a szegediek, somogyiak, a tiszti különítmények, mind-mind sastollas sapkában, festői áradatban vonulnak el a délceg magyar vitézek. Egy-egy század előtt megtépett, drága, szent zászlók tűnnek fel, amelyeket az orosz hómezőkön, a Kárpátok hegyein és az olasz sziklák közt foszlányokra téptek az ellenség golyói.

A lelkesedés egy pillanatra sem csillapodik, ismerős tiszteteket fedezünk fel, örömmel üdvözöljük őket és ők is mosolyogva integetnek vissza.

A felvonulás még mindig tart, megittasult örömmel gyönyörködik magyar szemünk a daliás vitézekben. Úgy éreztem, hogy egy gyönyörű szép magyar álom válik valóra és megeleve-

nedtek, feltámadtak Mátyás király leventéi és Rákóczi Ferenc sastollas hős kurucjai, akik négyszáz év után visszatértek a magyar haza szíve középebe, hogy soha többé el ne hagyjanak bennünket.

A felejthetetlenül szép menetnek is vége szakad egyszer, amelyet egy lovasrendőr díszszakasz zár be.

Ezalatt a fővezér az Országház-térre ért, ugyanarra a helyre,, ahol egy évvel ezelőtt éppen ezen a napon félrevezetett tömegek köztársasági elnökké kiáltották ki Károlyi Mihályt és az Országház lépcsőin a részeg Linder hadügyminiszter ezt rikácsolta.:
— Nem akarok többé katonát látni!
Külöriős véletlene a sorsnak, hogy ugyanazon a helyen, ahol egy évvel ezelőtt sárba taposták a nemzetiszínű zászlót és összeomlasztották, szétzüllesztették a hadsereget, — egy évvel később feltámadt újra a hadsereg, ismét magasan lengett a háromszínű magyar zászló és újjászületését, nemzeti ébredését ünnepelte Magyarország.

A parlament egész épülete zászlódíszet öltött, minden ablaka nyitva volt, amelyekből emberfejek kandikáltak ki. A fölépcső fölött piros, fehér és zöld brokátból tábori oltárt emeltek, amely előtt *dr. Csernoch János* bíboros-hercegprímás állt főpapjai élén és egybekulcsolt kézzel várta a fővezért. A lépcső két oldalán babérok és pálmák örökzöldje mellett álltak az egyházi és világi méltóságok.

A földművelésügyi minisztérium erkélyén foglalt helyet *József főherceg* és családja. Az Országház-téren ötvenezer ember vár izgatottan. A parlament lépcsőin kétoldalt elhelyezkednek a fehérkócsagos, fehérköpenyes koronaőrök és az ezüstsisakos, alabárdos testőrök. A parlamenti dízsátor előtt már együtt vannak a politikusok.

Tíz óra után a parlament kupolájából felharsan egy trombita, amelynek elhangzása után felzúg az éljen és árad, viharzik ez a szó a sok-sok ezer emberajkon a fővezér felé, aki megérkezett az Alkotmány-utca felől. A kép ugyanaz, mint mindenütt a» egész útvonalon.: harangzúgás és virághullás közt zúg-búg az éljen, amely szeretettel, rajongással becézi, simogatja, körülöleli a fővezért.

Horthy az Országház-téren leszáll a lóról és gyalog igyekszik vezérkara élén a parlament felé, mialatt szakadatlanul fűjják

a tábornoki, illetve fővezéri jelzést és a zenekar rázendít a Szózatra. Mikor a fővezér felhaladt a lépcsőkön és a vitézei is elhelyezkedtek a téren, *Friedrich István* miniszterelnök a magyar nemzet nevében üdvözölte *Horthy* Miklóst, aki így válaszolt:

— »Miniszter elnök Úr! Szívből köszönöm a magyar nemzeti hadsereg nevében a meleg és üdvözlő szavakat. Hosszú, nehéz, rögös utakon jutottunk ide e térre, hol éppen *egy évvel ezelőtt bízták az ország sorsát egy olyan emberre, aki hazánkat a sír szélére juttatta*. Hogy mik voltak az indító okai, nem kutatom, de hogy *nem ismer a világtörténelem egy második alakot, ki hazájára annyi fájdalmas megaláztatást, oly abszolút anyagi romlást, annyi keserőséget, oly szégyent* hozott volna, ahhoz kétség nem fér. A forradalom nemcsak szabadságot, jogot, kenyeret nem adott a népnek, hanem a mindennél jobban áhított békét sem hozta meg. Egy előnye volt csupán, hogy *megismertük a destruktív erők működésének egész skáláját, beletekinthettünk a boszorkánykonyhába* és láttuk, hogyan tud egy életerős, virágzó országot a demagógia szétzülleszteni és pocsolóyába tiporni. Ezt a leckét megtanultuk. A poharat kiürítettük fenéig! A hosszantartó szétzüllesztési processzusból *a felépítés is hosszantartó lesz*. Ha tartamát meg akarjuk rövidíteni, akkor *ki kell irtanunk minden mérget a nemzet lelkéből és össze kell fogni minden magyar hazafinak egy szent cél érdekében, amelynek két fülére: a nemzeti eszme és a keresztény morál*. Mindenekelőtt meg kell szünni a széthúzásnak, hogy az ezer jelszóval agyonagitált lakosság nyugvópontra juthasson. Ha valamikor, *most lehetetlen, hogy politikai pártok a nemzetet ellenséges táborokra szakítsák*. A nemzeti hadsereg mint egy test és egy lélek áll szilárdan, önzetlenül a haza szolgálatában és győzelemre fogja segíteni a keresztény világnézetet, a tisztességnek, becsületnek és igazságnak uralmát. Fegyverei oltalma alatt a nemzet minden rétege megkezdheti megint az oly szükséges termelő munkát, amellyel egy szebb, boldogabb, viruló *Magyarországot akarunk felépíteni*. Mikor most az oltár előtt kérjük a magyarok Istenét, hogy ebben a nehéz munkánkban segítségünkre legyen, csak egy szent gondolat egyesít:

»Éljen a haza!«

A hangokat elkapkodta a szél és újra feldübörgött az éljen liatalmas orkánja. Vezényszavak röpködnek a tisztek ajkairól és imára trombitálnak, a csapatok feszes vigyázzban állnak és

imához tisztelegnek. A hercegprímás misét mond, mialatt a zenekar és az operai kórus régi szép magyar egyházi énekeket zeng. Úrfelmutatás alatt huszonötször dörrennek meg a Gellért-hegy ágyúi; mélységes ünnepélyes csendben odalenn a téren sok-sok ezer ember letérdel a szentség előtt.

Mise után a magyar nők nevében *Tormay Cecile* lelkes szép szavak kíséretében egy gyönyörű selyemzászlót nyújtott át a fővezérnek, aki meghatottan vette át és így szólt:

— Mélyen tisztelt Hölgyeim! Fogadják a magyar nemzeti hadseregnek felajánlott szép zászlóért katonáim nevében mély hódolattal és hálával teljes köszönetemet. Mikor a hölgyek itt megjelentek és átnyújtották nemes ajándékukat, lelkemben szomorúan szép napok emléke elevenedik fel és *az emlékezés visszaszáll a Tisza partjára*, Szegedre, ahol négy hónappal ezelőtt teli bizalommal és aggódo reménységgel *ugyancsak magyar hölgyek adták át az első zászlót a nemzeti hadseregnek. Csak pár száz katonám volt még akkor*, de megalkuvást nem ismerő, büszke és elszánt magyar valamennyi. Es én lelkesülve, nem félve-aggódva, de bizalommal eltelve, fogadtam meg velük együtt a zászlóval a kezemben, hogy *ezzel vagy ezen*. Vagy ezzel szerezzük vissza hazánkat, vagy ez lesz a szemfedőnk. Es ezzel jöttünk ide. Magasra emelve azt, jöttünk be Budapestre, az ország fővárosába és azóta a zászló alatt az egykori pár száz lelkes katona sok-sok ezerre nőtt. De *még* nem vagyunk a célnál. Pestről még tovább is kell mennünk. Magasra tartjuk ezt az új zászlót a régivel együtt, a régi dacos bizalommal, a régi jelszóval: »*Ezzel, vagy ezen!*«

Csernoch hercegprímás, *Petry Elek* református püspök, *Raffay Sándor* evangélikus püspök és *Józan Miklós* unitárius esperes megáldották a zászlót és felzengett a Himnusz, amelyet ötvenezer ember énekelt. A katonák vigyázzban hallgatták a nemzeti imát és tisztelegtek, sok ezer könnyes szempár kísérte az ima fenséges hangjait.

A Himnusz után 63 gyászba öltözött hölgy járult a fővezér elé és 63 gyászfátyollal átvont kis csokrot raktak le eléje. A megszállt vármegyék nevében jöttek, hogy elszakított testvéreink fájdalmát, keservét és reménységét hozzák el virág alakjában.

A fővezér lejön kíséretével a lépcső legaljára és mialatt a zenekarok a Rákóczi-indulót kezdik játszani, a pattogó ütemekre

rítmikusan díszlépésben vonulnak el a vitézek a fővezér előtt, aki állandóan viszonzza a tisztelgést. Most látjuk csak, hogy milyen sokezer vitézből áll a nemzeti hadsereg. Valóban büszke látvány ez, magyar szívnek, magyar léleknek a legszebb, legkedvesebb látvány, hiszen most láttuk először a magyar nemzeti hadsereget!

A felvonulás egy teljes óráig tartott.

A vitézek a fővezérre néznek és díszlépésben dobognak nyílegyenes sorokban a dunántúli barnapirosarcú legények, huszárok, tűzerek, rohamsisakos gyalogosok; a hadsereg jövődó tisztjei, a Ludovikások csapatai is elvonulnak a fővezér előtt, az ellenforradalom lelkes hőseit, a kipirult arcú boldog gyermekeket zengő éljenzéssel ünnepli a közönség. Cser készfiúk és lovasrendőrök szakasza fejezi be a felvonulást, amely után előáll egy fehér autó és *Horthy* fővezér beszáll. Tisztek melléje rakják a 63 gyászfátyolos csokrot; ebben a pillanatban a szürke felhők mögül előbújik a nap és aransugarainak tündöklő varázsával glóriát fon a dicső hős fővezér feje köré. Es mikor az autó elindult, hogy a Gellért-szállóbeli lakására vigye a fővezért, nemcsak a magyarság szeretete és reménysége volt mellette virágok képében, hanem az egész úton ráragyogott a magyarság napsugara, amely áldást hintett feléje és úgy kísérte haza

Este az Operaházban díszelőadás volt a nemzeti hadsereg tiszteletére, amelyen lelkesen ünnepelték *Horthy Miklós* fővezért, de azt hiszem, hogy a fővezérnek az az üdvözlés volt a legkedvesebb, amelyet a szemben lévő páholyban ülő három gyermeke küldött neki, kezükkel integetve feléje

Az operai díszelőadás után *Friedrich István* miniszterelnök és felesége a nemzeti hadsereg bevonulása alkalmából fényes estélyt adtak a miniszterelnöki palotában, amelyre *József* főherceg, *Augusztia* főhercegnő, *Zsófia* főhercegnő, *József Ferenc* főherceg, valamint *Horthy Miklós* fővezérrel és feleségével az élén hivatalosak voltak országunk társadalmának egyházi és világi előkelőségei.

.... Es ez a felejthetetlenül szép nap is eltelt. A pompázóan színes kép örökre bevésődött a lelkünkbe, olyan volt, mint a magyar ezeregyéjszaka feltámadt káprázata

Fővezérségtől — a kormányzásáig.

A négyéves háború, a forradalom, a kommün és az oláh megszállás keserves szenvedései után ölünkbe hullott a nemzeti hadsereg és valóra vált legszebb álmunk, legboldogabb reménységünk: megelevenedtek a Mátyás király korabeli dicső idők: magyar fővezér, magyar tisztikar, magyar legénység, magyar vezényszó!

Gyászos időket éltünk a háború alatt és még gyászosabbakat a forradalmak gyilkos tüzén keresztül, de most bizakodva, nyugodt reménnyel tekinthetünk a szebb jövő felé, mert van Horthy Miklósunk és van magyar hadseregünk, amely büszke hirdetője a nemzeti erőnek és a független Magyarországnak.

Hála Istennek, elszakadtunk végre Ausztriától és megszabadultunk az osztrák uralomtól, melynek mostohagyermekai, rabjai voltunk. De Ausztriát elérte az Isten kezének ostorcsapása, beteljesült a végzete: összeroskadt. Mi pedig magunkhoz tértünk és újjászülettünk! Boldog örömmel szorítottuk szívünkre hadseregünket és a hős fővezért, aki egészen a miénk, mert szívvel-lélekkel igaz magyar katona, aki biztos kézzel, rendíthetetlenül, fanatikus hittel szervezte meg a hadsereget.

Milyen megnyugtató érzés volt vörös és oláh katonák után a nemzeti hadsereg sastollas vitézeit látni az utcákon, milyen boldogan néztünk rájuk és ki tudja, hány leányszív dobbant meg titokban, hogy szép álmokat szőjjön rójuk a meghitt otthoni kis fészekben, a bájos leányszoba éjszakai csendjében . . .

Nyugodtan alhattunk a hadsereg bevonulása után, hiszen Horthy vezér vitézei örködték fölöttünk és álmodozhattunk dicsőséges, boldog jövőről, mert *Horthy Miklós* nemcsak a nemzeti hadsereg, hanem a politikai élet szellemét is irányítja és nemcsak vitézei sereglenek köréje, hanem minden igaz magyar csoportosul személye köré, hogy ezer év után újra talpraállhassunk és boldogok lehessünk.

A bevonulás utáni napok megmutatták, hogy a fővezér vasökle és energiája mindenütt rendet teremtett; részt vett a politikai tanácskozásokon is és egyengette a magyarság útjait. A fővezér a munkában nem ismer határt, mindig kora reggeltől késő estig dolgozik.

Alighogy kipihente az utazás és a bevonulási nap ezer fáradalmát, másnap, november 17-én délelőtt felkereste *Sir George Clark-et*, a párisi békekonferencia legfőbb tanácsának megbízottját, akinél tanácskozássra jöttek össze a Friedrich-kormány tagjai és a politikai pártok vezetői. *Clark* közölte a pártok vezetőivel a békekonferencia jegyzékét, amely szerint olyan kormánynak kell alakulnia, melyben az összes pártok képviselve vannak és azután az entente hajlandó Magyarországgal békét kötni. *Horthy Miklós* fővezér kijelentette, hogy a hadsereg aláveti magát az új kormány rendelkezésének, amely *Clark* közreműködésével fog létrejönni. Az értekezleten *Friedrich István* miniszterelnök is felszólalt és beszédében hangoztatta, hogy egy koncentrációs kormánynak átadja a helyét.

A november 21-iki minisztertanácson a pártok képviselői *Huszár Károlyt* designálták miniszterelnökké és megbízták, hogy kezdje meg a tárgyalásokat és alakítsa meg kormányát. Az értekezleten a politikusok elhatározták, hogy a választásokat január 20—31. között fogják megtartani és az összeülő nemzetgyűlés szavazás útján fog államfőt választani.

November 22-én *Huszár Károly* miniszterelnök megalakította kormányát; pár nap múlva *Sir George Clark* egy jegyzéket intézett a kormányelnökhöz, amelyben közölte, hogy a békekonferencia legfőbb tanácsa elismeri az új kormányt és hajlandó velük tárgyalni addig is, míg a nemzetgyűlés összeül. Miután *Clark* eleget tett küldetésének és feladatát teljesítette, visszatázott Parisba.

*

Ezalatt lázas munka folyt a fővezérségen. *Horthy Miklós* fővezér főhadiszállása és lakása a Gellért-szállóban volt, ott helyezték el a vezérkart és az egész fővezérséget. Néhány nappal előbb még a román hadsereg főparancsnoksága székelte ott és kimondhatatlan boldogság és öröm volt nekünk oláh katonák után magyar díszőrséget látni a szálló kapujában. Az oláh trikolór helyett magyar zászló lengett a szálló ormán, melynek drága piros-fehérvörös-zöldjét ide-oda himbálta a szellő. Oláh tiszték helyett sastollas, pirosposztag, délceg leventék sűrögnek-forognak a hallban és aki a forgóajtón belép, azt igazoltatják. Balra van az irányító iroda, ahol újbóli igazoltatás után adtak egy igazolványt, amellyel a látogató feljuthatott oda, ahova hivatalos ügy szólította.

Kihallgatásra mentem a fővezérhez és felhaladtam az aranyrácsos, szőnyeges lépcsőkön, ahol rohamsisakos vitézek álltak őrt. Csillogó érdemrendes tiszték, adjutánsok sietnek ide-oda, pár szót váltanak egymással és az volt az érzésem, hogy régesrég, pár száz évvel ezelőtt ilyen mozgalmas lehetett az élet Rákóczi udvarában is, a nagyságos fejedelem sátora előtt, ahol hős kuruc vitézei álltak őrt.

A múltból, melybe képzeletem szárnyán egy pillanatra gondolatban elméláztam, visszaszállok a jelenbe és gyönyörködöm a csillogó kitüntetéses, kipirult arcú magyar vitézekben. Varázslatos hangulatban átsuhan a lelkemen, hogy ime: itt lakik a nemzeti hadsereg első katonája.

A félemeleten egy fehérselyem függöny választotta el a lépcsőházat az előcsarnoktól, ahonnan a folyosóról több ajtó nyílt. Balra voltak *Soós Károly* tábornok, vezérkari főnöknek és parancsörtisztjének hivatalos szobái; mellette a folyosón egy üvegajtó *Magasházy László* százados, a fővezér szárnysegédének és parancsörtisztjének irodájába nyílt, ahol állandóan nagy volt a jövés-menés, politikusok, diplomaták, külföldi követek és az entente-misszió tagjai vártak kihallgatásra.

Körülnéztem a szárnysegédi teremben; az egyik íróasztalnál *Magasházy* százados ült és cigarettázva dolgozott, munkájában minduntalan zavarták, sűrűn csengett a telefon és alig hogy befejezte az egyik beszélgetést, újra felvehette a telefonkagylót. Az ablak felől két parancsörtiszt dolgozott, *Fáy László* huszár-főhadnagy és egy tengerésztiszt, *Hardy Kálmán* sorhajóhadnagy.

Több katonatiszt és politikus volt a teremben, a nagy füsttől alig lehetett látni. Egy ismerősömmel beszélgettem, *dr. Benárd Ágosttal*, a későbbi miniszterrel. Nyílt a folyosó ajtaja és *gróf Apponyi Alben* lépett be; ő is kihallgatásra jött és a szárnysegéd hellyel kínálta, kis türelmet és bocsánatot kért, hogy nem jelentheti be azonnal a kegyelmes urat, de a fővezérnél vendég van: *József főherceg*.

Félóra múlva az ajtó kinyílt, a függöny szétvált és kilépett teljes tábornagyi díszben *József főherceg*, őt követte *Horthy Miklós* fővezér karcsú, magas alakja. Frissen, fiatalosan sietnek el, a fővezér lekíséri vendégét a lépcsőkön, mialatt pattogva hangzik fel a kommandó:

— Fegy-ver-be!

Feszés vigyázzban, szinte ércszoborrá merevedve tisztelegnek a katonák. Es a fővezér siet vissza, hogy *gróf Apponyi Albertet* fogadja, aki után én következem. Magasházy százados bejelent, a függönyt félrelebbenti és belépek a fővezér fogadótermébe. *Horthy Miklós* mosolyogva elém siet, barátságosan megrázza a jobbomat és hellyel kínál meg, én pedig helyet foglalok az íróasztalával szemben egy karosszékekben. Beszélgetni kezdünk, kedvesen indul meg a társalgás, ugyan miről is beszélhetünk másról, mint a gyönyörű bevonulásról. Markáns, fiatal arca tűzben ég, szemei csillognak, mialatt elragadtatva beszél vitézeiről. Baritonja melegen cseng, amint folyékonyan beszél, de néha gondolkozva, vontatottan nyomja meg a szavakat, jól meggondolja mindazt, amit mond, közben a kezével gesztikulál és egy-egy mozdulatára tengerészuniformisán összezörrennek a kitüntetései. Mialatt beszélgetünk, körülnézek a fővezér dolgozószobájában, amelyben kevés bútor van, de annál több levegő, a nap sugarai melegen ragyognak be a tágas ablakokon és egy pajkos napsugár megcsókolgatta a fővezért, azután hamar tovább sietett és táncos pajzánsággal megsimogatta a falak selyemkárpit jait, a képeket, a márványoszlopos antik órát, a szőnyeget, az asztalt, a karosszékeket és a háttérben lévő fekete zongorát.

Tekintetem az íróasztalára siklott és elmosolyodtam, mert sok akta és könyv között felfedeztem »József főherceg« című könyvem, amit pár nappal előbb küldtem a fővezérnek. *Horthy Miklós* követte tekintetemet és kezébe vette a könyvet.

— Sajnos, még nem tudtam az egészet elolvasni, de érdeklődve lapoztam át és egy keveset olvastam belőle. A királypárt működéséről és állásfoglalásunkról beszéltem.

— Kegyelmes uram, mi a véleménye a király kérdésről? — kérdeztem.

— Nehéz nekem erre válaszolni, — felelte gondolkozva, — fővezéri állásomnál fogva, mint katona, határozottan nem nyilatkozhatom, de úgy érzem, hogy *ez a nemzet most még nem érett meg a királyságra, előbb fel kell építenünk mindazt, amit Károlyi és Kun Béla összeromboltak. Meg kell várnunk a kibontakozást, a nemzetgyűlés majd összeül és államfőt választ. Addig is sokat dolgoznom és érzem, hogy van annyi erőm, hogy Magyarországot ismét arra a polcra juttassam, amelyet a történelem és a magyar őserő a számára kijelölt.*

— Adja Isten, hogy úgy legyen! — feleltem meghatottan.

Észrevettem, hogy a királykérdésről nem szívesen beszél és más mederbe tereltem a társalgás fonalát. Közöltem a fővezérrel hogy az elnökletem alatt álló leányszövetség hangversenyt szeretne rendezni a nemzeti hadsereg javára és arra kértem, hogy vállalja el a koncert fővédnökségét, amit szívesen megtett.

— Örülök, ha zongorázni fogom hallani, nagyon szeretem, a zenét, én magam is játszom, — tette hozzá mosolyogva, — de sajnos, már régen nem zongoráztam, nincs rá időm — és mélabús tekintete szomorúan vetődött a zongorára.

A fővezér kérésemre megígérte, hogy a bevonulás napjának emlékére meg fog ajándékozni egy képpel és rá fogja írni a jelmondatát, amit később meg is kaptam tőle. Sokat beszélünk az elszakított országrészekről, különösen a szép Erdélyről.

Kihallgatásom félóránál tovább tartott, utánam egy angol tisztet jelentett be a fővezérnél Magasházy.

A fővezér nem jött zavarba, ha angol, francia, amerikai vagy olasz diplomaták és entente-tisztek jelentek meg előtte kihallgatásra. Mindenki az anyanyelvén beszélt, ezt könnyen megteheti, hiszen épen úgy beszél németül, franciául, olaszul, angolul, mint magyarul. Sőt kitelik tőle, — amilyen sokoldalú, — hogy a szláv nyelveket is beszéli és talán megérti a japán, meg a kínai nyelveket is, hiszen világéletében tengerész volt, aki többször bejárta a világot és érintkezett mindenfajta nemzetiségű népekkel. Csak kevesen tudják, hogy Horthy Miklós mennyi hangszeren tud játszani, legjobban zongorázni tud, de a vonós-hangszereket is szeretettel kezeli, sőt cimbalmozni és hárfázni is szokott. Sokan csodálkozni fognak, ha elárulom, hogy a fővezér elsőrangú festőművész és mesterien kezeli az ecsetet. Mikor ő Felsője szárnysegéde volt, életnagyságban lefestette Ferenc József császárt és királyt. Annyira szerette a királyt, hogy a képet a háború alatt magával vitte és a Novara parancsnoki szobájában helyezte el, hogy mindig mellette legyen, szélcsendben, viharban, ütközetben egyaránt.

Persze, kedvenc művészi passzióira nem juthatott mostanában ideje a fővezérnek, minden idejét lefoglalta a hadsereg és a politika. Nyáron jut naponta ideje arra, hogy kedvenc sportjának, a lovaglásnak és a tenniszezésnek hódoljon. Ha néha-néha ideje engedi, szokott vadászatni is.

Sokoldalúsága mellett élénkeszű, szellemes, okos társalgó, akivel kellemesen lehet beszélgetni, szinte páratlan a kedvessége, közvetlen modora és állandó jókedve. Haragosnak még sohasem láttam, talán nem is tud haragudni. Es akkor, mikor mindenki ideges és kapkod, ő tenger munkája közepette mindig a legnyugodtabb. Hadvezéri és államférfiúi működése alatt bizonyította, hogy ő volt az egyetlen, aki rátermett erre a hivatásra, és szinte csodálatos, hogy egy embert ennyi szép tulajdonsággal felruházott a jó Isten.

Fővezérsége idejében is minden dolog érdekelte és ha referáltak neki, minden iránt a legapróbb részletekig érdeklődött, nemcsak katonai, de politikai dolgokban is. Minden percét nemzetének ajándékozta, fáradhatatlan buzgalommal résztvesz a tanácskozásokon, megjelenik több gyűlésen, bejárja a vidéket, ahol katonai szemléket tart, ha ideje enged, néha színházba, hangversenyre, Operába megy a családjával, nagyritkán feleségével látogatásokat tesz és vendégeket is fogad.

A fővezért gyakran lehetett látni a városban; többnyire politikai és katonai ügyekben a minisztériumokba is felment, nem kívánta mindig, hogy őt keressék fel a miniszterek, ha dolga volt velük, nem sokat gondolkozott, hanem maga ment el egy-egy miniszterhez vagy az entente-missziók főnökeihez; ez a kedvesség és egyszerűség legjobban jellemzik őt. Ha a fővezér a Gellért-szállóból elindult, vagy szárnysegéde kíséretében odaérkezett és kiszállt az autójából, az őrség fegyverbe lépett, dörgő »Fegyverbe!« kiáltás reszkettette meg a levegőt és mialatt felhaladt a lépcsőkön, az őrség díszjelzést fúvatott és kétoldalt, mint a cövek, úgy álltak feszesen tisztelegve a rohamsisakos magyar vitézek, mintha ércszobrok lennének.

Amerre *Horthy Miklós* járt, mindenütt nagy lelkesedéssel ünnepelték, a nemzet bizalommal és szeretettel övezte körül a fővezért, de nem is csoda. Azelőtt a laktanyákban idegen szellem uralkodott és a vezényszó német volt. Most pedig *Horthy Miklós* valóra váltotta a magyarság legszebb álmát és felállította a magyar nemzeti hadsereget. Ez a hadsereg a mi vérünk, amelynek lelkében magyar lélek él és ha van reménységünk egy jobb jövőre, akkor ezt a jövőt *Horthy Miklósnak* hívják.

A nemzeti hadsereg javára rendezett hangversenyem *Horthy Miklós* fővezér védnökségével 1919 december 20-án volt a Zeneakadémia nagytermében.

A jobboldali páholyban foglaltak helyet József főhercegek, a baloldalian Horthyék. A nagyterem zsúfolva volt előkelő közönséggel, csak az volt a baj, hogy a szénhiány miatt fűtetlen volt a terem.

Az ünnepi hangverseny előtt a következő megnyitó beszédet tartottam:

— A mai hangverseny tulajdonképen egy kis magyar ünnepség, amelyen magyar szívek hálája nyilvánul meg *Horthy Miklós* fővezér és a magyar nemzeti hadsereg iránt.

— Ünnepi hangverseny... Ne legyen ez az est más, mint aminek lennie kell; legyen rajongó magyar szívek muzsikás, zengő összedobbanása, minden üteme verje vissza azt a hálát és köszönetet, melyet az új honfoglaló, *Horthy Miklós* fővezér és a magyar nemzeti hadsereg iránt érzünk.

— Kísérje minden ütemünket a szíveknek ez a boldog, felzabadult zenéje. Es ez a csendes, halk szerenád szálljon oda is, ahová mindnyájan kívánjuk: a lezajlott világháború glóriával koszorúzott, legendás magyar hőse, *József főherceg* felé, akit a benne kikristályosodott hazafias szellem és tántoríthatatlan magyar hazaszeretet a nemzet halványává avatott. »Jóban és rosszban itt maradok továbbra is és szolgálatára állok magyar hazámnak, amelyért élek és halok törhetetlen hűséggel utolsó lehelletemig. A magyarok Istene áldja meg és virágoztassa fel szeretett nemzetemet és hazámat.« Ezt üzenté a magyar népnek, amikor kormányzói tisztétől visszalépett, nehogy a személye akadály legyen annak, hogy eddigi ellenségeink barátainkká váljanak.

— Vele versenyez a magyar haza és nemzet szeretetében hitvese, *Augusztia főhercegasszony*. Azok a szavai, melyeket a koronázáskor az arany magyar szívről mondott, új himnuszként csengenek a lelkekben. »En megtanultam szeretni, becsülni a hű magyarokat ezekben a nehéz időkben, szeretem őket minden hibájukkal és minden erényükkel, ahogy csak az anya szeretheti, a gyermekeit.«

— Nem a pusztában elhangzott szózat volt ez, hanem azóta ott cseng és ott fog csengeni minden igaz magyar szívében.

— Örömmel üdvözöljük *Zsófia főhercegnőt*, akit a proletárdiktatúra alatt durva munkára kényszerítettek, favágásra és kapálásra, de akit a velünk való összeforrottsága itt tartott köztünk. A felszabadulás napjaiban pedig példaképpül állt minden magyar honleány elé, megkezdve a magyar nemzeti hadseregért való munkát.

— És itt köszöntjük *József Ferenc főherceget* is, aki valóra váltotta fenkölt édesapjának, mindnyájunk fenséges apjának tradícióit, hogy jóban és rosszban együtt van a magyar hazával. A rosszemlékű vörös rémuralom alatt politikai fogolyként élet és halál közt volt állandó bizonytalanságban a szenvedés gyötrelmeivel.

— Ínségünk, fájdalmaink közben a főhercegi család szíve «gyütt dobogott a miénkkel. Most a mi szívünk áraszson szeretetet, rajongást, hódolatot és köszönetet feljűk, hogy kegyesek itt megjelenni *Horthy Miklós* fővezér és hadserege iránt tanúsított hálánk és köszönetűnk részeseivé lenni, s ezzel újból és ismételtlen dokumentálni kívánják, hogy ők csak a mieink, a magyar nemzeté és hogy jóban, rosszban velűnk együtt egyenlően kívánnak részesedni. Mindannyiűnk nevében a legforróbb köszönet érte.

— Hálánk, öröűnk, ujjongásűnk szálljon a mai estén az ünnepi akkordok minden forráságával *Horthy Miklós* fővezér és a nemzeti hadsereg vitézei felé, akik megváltották vergődő éjszakáinkat, melyeket a pokol felszabadult gonosz szellemei, véreűzű emberbestiák vad képei tettek megbolondítóan gyötrelmesekké.

— Újűljön meg minden virág, amely a fővezért és daliás magyar leventékből álló hadseregét fogadta egy csatagos novemberi vasárnap reggelen. Nőjjön ki a lelkekből ez a virágdísz és hulljon, áradjon feljűk fehér szirmok illatos felhűje.

— A honfoglaló Árpád vezérre emlékeztető fehér lovon bevonuló *Horthy Miklós* fővezérnek, s a Mátyás király, vagy a Rákóczi Ferenc büszke hadaihoz hasonló szellemű, s a vitézség glóriájával ékeskedű magyar nemzeti hadseregnek szenteljűk a mi mai ünnepségűnket, melynek minden egyes hangja legyen tiszta szűvből fakadó, buzgó áhítattal epedű fohász a magyarok Istenéhez és Boldogasszony Anyánk égi nagy Pátronánkhoz: adják meg imádott és anyyi sebből vérzű szent hazánknek,

letiprott, kizsákmányolt, de még tönkre nem tett nemzetünknek a rég áhított teljes függetlenséget, védjék meg a Kárpátok koszorúta magyar haza integritását, biztosítsanak számunkra egy boldogabb, békés jövőt és adjanak a magyar nemzed hadsereg minden egyes vitézének elég erőt, bátorságot, hogy a haza és a nemzet ellen irányuló bármely oldalról jövő támadó ellenséggel szemben elég erejük legyen tele torokkal szembekiáltani: ne bánts a magyart!

A beszéd elhangzása után dörgő éljenzés és taps zúgott fel. Beszéd közben *Horthy Miklós* és *József főhercegek* neveinek említésénél lelkes éljenzés volt.

Majd megfagytam vékony fehér selyemruhámban, mialatt Bach, Beethoven, Chopin, Liszt, Sauer és saját szerzeményeimet játszottam; közbe *Sugár Viktor* orgonaművész gyönyörű szépen játszott orgonán és *Pilinszky Zsigmond*, az Operaház kiváló tenoristája énekelt.

Szünet közben felmentem József főhercegek és Horthyék páholyába, hogy megköszönjem megjelenésüket. A jól sikerült koncertből szép összeg gyűlt össze a nemzeti hadsereg részére, amit átadtam a fővezérnek.

Elérkezett a. nemzeti hadsereg első karácsonyestéje Budapesten; *Horthy Miklós* fővezér egy óriási karácsonyfát állíttatott fel a Gellért-szállóban. A karácsonyfagyújtás megható percben a fővezérrel és családjával az élén ott voltak a fővezérség, a vezérkar összes tisztjei és vitézei. Az ajándékok kiosztása után a fővezér beszédet mondott a szomorú karácsonyról, amely gyászt hozott a magyar nemzetnek, a gyászos békefeltételeket, amelyek miatt a hadsereg karácsonyfáján az elszakított vármegyék könnycseppjei csillognak és hinnünk kell egy szebb jövőben, amikor visszaszerezhetünk mindent.

Szomorú karácsonyunk volt 1919-ben. A fenyőgalyak az kiszakított Erdélyt és a Tátrát juttatlak eszünkbe és a karácsonyfa gyertyáinak fénye csupa bánatos, honfíában kesergő magyar arcra világított. Egyetlen és utolsó reménységünk. *Horthy Miklós*; mint egy tündöklő üstökös, úgy jelent meg az ő neve a magyar szívek égboltozatán és a viharos felhők mögül reménysugárként ragyogott, világított az ő varázs-

latos nevének remény csillaga a gyászfátyolon keresztül. Az ő nevét rebegette minden magyar, az ő nevét imádságba foglaltuk. Mindenki el volt keseredve, csak a fővezér állt nyugodtan a szirtetön az ország kardjával és a magyar zászlóval a kezében.

— »Ha alá is kell írunk a gyászos békét, — mondotta — majd visszaszerzünk mindent, nem szabad csüggedni, csak türelem, átverekedj ük magunknak a dicsőséges, boldog feltámadást.«

Szavai életet öntöttek csüggedő lelkünkbe és türelmesen vártunk.

1920 január 5-én a magyar béke delegáció *gróf Apponyi Albert* vezetésével elindult Parisba.

Itthon az állomásokon gyászlobogókkal fogadta a magyar nemzet Apponyiékat, a határtól egész Budapestig mindenütt gyászolt a magyar. A békefeltételek hírére a kormány háromnapos gyászt rendelt el, a színházakban nem volt előadás, a kávéházakban nem szólt a zene és az emberek is elnémultak az országos gyász fájdalmában, olyan volt ez a szép főváros a gyászlobogóival és a kisírt arcú emberekkel, mint egy nagy temető, amelyben kísértetek járnak.

*

Ezalatt a kormány kiíratta a választásokat, amely az egész országban a legnagyobb rendben zajlott le. A választások után *Friedrich István* és néhány megválasztott képviselő a Huszárkormány azonnali távozását követelte, viszont a kiscgazdapártnak az volt az álláspontja, hogy a kormány maradjon a helyén addig, míg a nemzetgyűlés államfőt választ. A politikai viszálykodásnak *Horthy Miklós* fővezér vetett véget és szükségesnek látta, hogy állásfoglalását a következő hadseregsparancsban közölje úgy a hadsereggel, mint a társadalommal:

A koncentrációs kormány megalakítását annak idején,, mint a nemzeti hadsereg fővezére, közvetítettem az entente megbízottjával és írásban vállaltam a felelősséget a jogrend fentartásáért, *azon határozott kikötéssel, hogy ezen koncentrációs kormány vezesse az ország ügyeit a tiszta választások lezajlása titán összeülő nemzetgyűlés megalakulásáig.*

E megállapodást csak úgy értelmezhetem, hogy a nemzetgyűlés megalakulása után egy *ideiglenes államfőt* választ,

ennek kezébe adja át a koncentrációs kormány mandátumát és ezen ideiglenes államfőtől nyeri azután megbízatását az új miniszterelnök.

Szükségesnek tartom a fővezérség ezen álláspontját a *parancsnokságoknak és csapatoknak kihirdetni* és a közönségnek is tudomására hozni, mert *feltett szándékom ezen álláspontomnak minden — bárhonnan jövő — az eredeti megállapodással ellenkező törekvéssel szemben érvényt szerezni.* Az ország érdekében állónak tartom ugyanis, hogy a koncentrációs kabinet *csak a törvényes formák betartása mellett* adja át helyét az újonnan megállapítandó minisztériumnak, hogy így minden, az ország külpolitikai helyzetét és gazdasági életét veszélyeztető rázkódtatás elkerülhető legyen.

A nemzeti hadsereg és karhatalmak fegyelme és hazaszeretete biztosítékul szolgál nekem arra, hogy *feltett szándékomat minden körülmények között keresztülviszem.*

HORTHY s. k.

A politikai súrlódás tehát elsimult, a fővezér szava parancs volt. Az egész országban mozgalom keletkezett, hogy a magyar nemzet az összes' pártok fölött álló *Horthy Miklóst* válassza kormányzójává. *Gömbös Gyula* képviselő és *dr. P. Zadravec István* voltak az eszme leglelkesebb hirdetői és propagálói. Még Szegeden tervezte *Gömbös*, hogy mihelyt a hadsereg bevonul Budapestre, nádorrá fogják kikiáltani *Horthyt*, de a fővezér ebbe nem egyezett bele.

Óriási volt mindenütt a lelkesedés *Horthy Miklós* mellett, vidéki körutazásai alatt, mikor több helyen szemlét tartott a csapatok felett, úgy ünnepelték, mint egy félistent, a magyarság új Megváltóját látta benne.

Vidéki törvényhatóságok feliratokat intéztek a kormányhoz, amelyben *Horthy Miklós* fővezér kormányzóvá való megválasztását követelik. *Zadravec páter* és *Gömbös* kezdeményezésére színmagyar vidékekről indult meg ez a mozgalom és az egész ország magyar népe egyhangú lelkesedéssel sürgette *Horthy* kormányzóságát.

Február 14-én a fővezér csapatszemplét tartott a Vérmezőn az egész hadsereg fölött. A felvonuló csapatok teljes hadifelszerelésben, rohamsisakkal a fejükön, jelentek meg a szemlén,

amely után a fővezér beszédet intézett a katonákhoz, amelyben elismerésének és megelégedésének adott kifejezést.

Másnap kedves meglepetés érte a fővezért. A magyar haditengerésztisztek küldöttségileg tisztelegtek volt parancsnokuknál, Horthy Miklós fővezérnél, aki családja körében fogadta volt bajtársait. A küldöttség egy tengerészkartot nyújtott át neki, kosarán a magyar címerrel és Szent István koronájával, pengéjén pedig ezzel a felírással: »Fővezérünknek — a magyar tengerésztisztek.«

A küldöttség nevében *Reissig Lajos* korvettkapitány így szólt a fővezérhez:

— Amikor vagy negyedszázaddal ezelőtt — mondotta — először öltöttem testemre e ruhát, dísz és dicsőséget jelentett ez a viselet, mert akik ezt a ruhát hordták, mint Tegethoff szellemi kincseinek örökösei, a becsületérzés, szigorú kötelelességtudás, férfias bátorság és a tudományos buvárlat munkásai voltak ismeretesek széles e világon. A magyarnak mégis nem sokat jelentett e ruházat, idegen volt nemcsak a szabása, de maga az intézmény is. De amikor földerült az a nap, amelyen valóra vált a magyar nemzet négyszázados vágya, mikor a magyar nemzeti hadsereg fővárosunkba bevonult, akkor táncoló paripán, szívből várt nemzeti hadseregünket ebben a ruházatban vezetted végig Budapest utcáin. S mikép *a nemzeti hadsereg a Te alkotásod*, s annak megteremtése a Te nevedhez fűződik, úgy a Te személyedhez fűződik annak a nagy napnak örömrivalgása, zászlólengése, virághullása, s felejthetetlen szép emléke is. Azóta nem idegen itt többé ez a ruha. Ismét dísz és dicsőséget jelent ez a viselet, örömmel és büszkeséggel hordjuk, mert ünnepi köntössé avattad, megszerettted a magyar néppel, amely Téged rajongással szeret, s melynek történelmünk legsötétebb időszakában reménye voltál s ma vezére vagy.

— A magyar tengerészeti kar küldöttsége ma megjelent előtted, hogy hálája, szeretete, törhetetlen hűsége, rendít hetei len bizalma jelül ezt a kardot felajánlja Neked. Markolatába be van vésve, Szent István koronája, s a hármashalmon a kettős kereszt, imádott hazánk szimbóluma. S ha egykor elérkeztnek véled az időt, hogy ezt a kardot hüvelyéből kirántsd, pillants vissza, s magad mögött fogod látni abban a lelkesült nagy seregben, mely Téged életre-halálra követni kész, egykori tengerész-

bajtársaid kisdéd csapatát is, mely szívvel-lélekkel a Tied és mely régi hűséggel epedve várja, hogy a tettek mezejére hívjad. Követni fogunk bárhova, valamennyien, utolsó lehelletünkig. Horthy Miklós válaszában megatva mondott köszönetet. Kijelentette, hogy bárhova állítsa is a sors volt bajtársait, esetleg új hivatásban, az együvértartozás érzését szívükből senki és semmi ki nem írhatja. »Nem ti vagytok az egyedüliek, — úgymond, — akik nekem kardot adtatok, súlyosabb kardot is tartok a kezemben, *a nemzet kardját*, s vigyázok rá, hogy e kardot kezemből senki ki ne üsse. *Háborús kalandokba nem bocsátkozunk*, bár meggyőződése, hogy sikerülne a kitűzött célt fegyverrel is kikényszeríteni. *Munkára, konszolidációra van szükség*, hogy lerongyolt országunkat újra fölemelhessük és nagyvá tessük. Ezt a munkát csak egész férfiak végezhetik és e munkában lehetünk egymással egyek. Ezzel a munkával virágoztat-hatjuk föl sokat szenvedett hazánkat. Még egyszer köszönöm szíves megemlékezéseiteket.«

Február 16-án összeült a nemzetgyűlés és megkezdte az államfői javaslat tárgyalását. A nemzetgyűlés megállapította, mint a nemzeti szuverenitás kizárólagos törvényes képviselote, hogy a királyi hatalom gyakorlása 1918 november 13-án megszűnt és az államfőválasztás joga visszaszállt a nemzetre.

Huszár Károly miniszterelnök kidolgozta az államfői hatalom gyakorlásáról szóló törvényjavaslatot és átnyújtotta a nemzetgyűlésnek, amely minden változtatás nélkül jóváhagyta és elfogadta.

Február utolsó napjaiban, mikor ismét kihallgatáson voltam Horthy Miklós fővezérnél, sokat beszélgettünk leendő kormány-ságáról. A fővezér töprengve, gondolkozva beszélt:

— *Sokat gondolkozom azon, hogy elvállalj am-e. Maga nem is hiszi, hogy milyen nehéz a helyzetem, sokan rábeszélnek, de nekem az az érzésem, hogy az irigység és a rosszakarát áskálódik ellenem, nem akarom, hogy lejárassanak és hogy a nevem -unalmassá váljék; Magyarországon százféle párt van és nincs az emberek közt összetartás, itt mindenki első akar lenni. Két-három napig, míg valami, vagy valaki új, addig tombolva ünneplik, azután lelohad a lelkesedés és lelökik a mélységbe, kígyót-békát kiáltanak rá és sárral dobálják meg. Higyje el, nagyon*

nehéz a helyzetem, felelősségteljes és hálátlan ez a szerep, én mindig katona voltam és nem szerettem a politikát. De ha a többség úgy kívánja, nem léphetek vissza, nem hagyhatom cserben hazámat és vállalnom kell a kormányzói megbízatást.

— Kegyelmes Uram, ne törődjön irigy, kicsinyes emberek rosszakaratú megjegyzéseivel, mindenkinek vannak ellenségei, -de nem kell velük törődni. Olyannak ismerem Horthy Miklóst, aki fölényesen szembeszáll mindenkivel és diadalmaskodni tud fölöttük. Itt nem lehet gondolkozni és nem szabad a főlúton megállni Horthy vezérnek, hanem haladnia kell tovább azon az úton, amelyet a magyarok Istene kijelölt. Jusson eszébe, amit a bevonulás után mondott nekem: »Érzem, hogy van annyi erőm, hogy Magyarországot ismét arra a polcra juttassam, amelyet a történelem és a magyar őserő a számára kijelölt.«

— Igaza van! — felelte lelkes örömmel és felcsillanó szemmel. — Hivatásomat még nem fejeztem be, talán vállalni fogom . . .

— Gondoljon arra, hogy sok millió szenvedő magyar reménységét Horthy Miklósnak hívják és a vezér nem hagyhatja cserben magyarjait, hanem az ország kardjával hősiesen vezeti nemzetét a feltámadásig...

Elbúcsúztam a fővezértől, melegen megrázta a kezemet és nagyon meg volt hatva.

— Legközelebb úgy szeretném viszontlátni, mint Magyarország kormányzóját és a jó Isten áldása nem fog elmaradni. . .

Horthy Miklós Magyarország kormányzója.

1920 március 1. Budapest szíve ünnepelve dobog és a főváros ismét zászlódíszbe öltözött, mint azon az emlékezetes novemberi napon, amikor a hadsereg bevonult.

Ünnepe van Magyarországnak: ma választ államfőt a nemzetgyűlés. A neve: *Horthy Miklós*. Az ő nevét suttogja mindenki: a parlament felé igyekvő férfiak, suhogó selyemruhás szép asszonyok és az egész magyarság. Ez a név hangzik a parlament üléstermében, róla beszélnek a képviselők, a karzat közönsége: diplomaták, a missziók tisztjei, civilek, a mi tisztjeink, az újságírók, kíváncsi asszonyok. A nők serege úgy hat a

csillogó uniformisos és fekete ünneplőbe öltözött férfiak közt mint egy illatos, szép csokor.

Tizenegykor nyitja meg az ülést *Rakovszky István* házelnök és bejelenti a mai ülés tárgyát: Magyarország kormányzójának megválasztását.

— Éljen Horthy! — kiáltják lelkesen a képviselők és mindjárt megkezdődik a titkos szavazás. A képviselők névsor szerint egy urnába dobják szavazólapjukat, azután össze-számolják a szavazatokat és *Rakovszky* elnök kihirdeti az eredményt: összesen leadtak 141 szavazatot, ebből 131 esett *Horthy Miklósr*a, 7 gróf *Apponyi Albertre* és 2 szavazat megoszlott.

A képviselők mind felláttak és tapsolva, éljenzve ünnepeltek Horthyt. *Rakovszky* elnök a választás eredménye alapján *Horthy Miklóst* Magyarország megválasztott kormányzójának jelentette ki, mire az egész Ház, nemcsak a képviselők, hanem a karzat közönsége is felállva, tapsviharral és éljenzéssel tüntetett Horthy mellett.

Dr. Prohászka Ottokár püspök vezetésével küldöttség indult a Gellért-szállóba a megválasztott kormányzóért, hogy értesítsék az eredményről és elhozzák a Házba ünnepélyes eskütételre.

A küldöttség a fővezér elé járult, akit *Prohászka* püspök először szólított »Főméltóságú Úr«-nak és beszédében elmondta, hogy a nemzetgyűlés és a nép nevében az ország, az egész magyar nemzet bizalmát: kormányzóvá történt megválasztását hozták. Arra kérte *Horthy Miklóst*, hogy mivel a királyi hatalom szünetel, vállalja a kormányzói megbízatást, mondja ki az igent és jöjjön el a nemzetgyűlés elé eskütételre.

Horthy Miklós néhány szóval megköszönte a nemzet bizalmát és utána felhangzott a hallban a harsány kommandó:

— Fegyverbe!

A kormányzó *Prohászka* püspökkel beült az autóba, a soff őr mellett ült szárnysegéde, *Magasházy* százados és mialatt a Házba robogtak, a zászlókkal fellobogózott egész útvonalon a sorfalat álló mámoros közönség örömpesve köszöntötte az otrantói csata hőjét, a nemzeti hadsereg fővezérét: *Horthy Miklóst*, Magyarország megválasztott kormányzóját.

Éppen dél volt, mikor a küldöttség a kormányzóval a Házba érkezett. *Horthy Miklós* az elnöki fogadóterembe ment,

ahova a kormány tagjai követték és hosszabb tanácskozásra vonultak vissza. Végre háromnegyed egykor a kormány tagjai elfoglalták helyüket az ülésteremben és *Rakovszky* elnök is felment az emelvényre.

fogatott suttogás támad, de mikor a jobboldali ajtó kitarul és belép *Magasházy* kapitány, mindenki tudja, hogy Ő következik. A halk beszéd is elcsendesül és halotti csend támad, szinte hallatszik a szívek dobogása. A következő pillanatban belép a terembe Magyarország kormányzója arannyal díszített tengerügyi díszruhájában és összes ragyogó kiegészítéssel a mellén.

Mindnyájan izgatottan nézzük őt és ebben az ünnepélyes szent percben kissé elfogódva, katonásan, egyenesen lép a terem közepére az elnöki emelvény elé. Hogyne volna megatva és elfogódva a kender esi nemesi kúria szülőtte, az igaz vérünk-ből való ősmagyar *Horthy Miklós*, hiszen öt évvel ezelőtt Istenért, Királyért és Hazáért indult háborúba és most az egész magyar nemzet színe előtt áll, mint a magyarság reménysége, büszkesége az újjászületés, a nemzeti ébredés, a megújulás pirkadó hajnalán.

A zúgó éljenzés és a viharzó tapsorkán zajára elmosolyodik és ránéz *Rakovszky* elnökre, aki így szól hozzá:

— *Kormányzó Úr! Magyarország nemzetgyűlése Főméltóságodat Magyarország kormányzójává választotta. El méltóztatik-e fogadni Magyarország kormányzói tisztét?*

Néhány pillanat telik el izgatott csendben, azután *Horthy Miklós* keményen, határozottan felel a kérdésre:

— *Magyarország kormányzói tisztét elfogadom!*

Lelkes, egetverő éljenzés zúg fel. *Rakovszky* újra megszólal:

— Ez alkalomból a magyar nemzetgyűlés üdvözlését tolmácsolom Főméit óságu Kormányzó Úrnak és felkérem, hogy méltóztassék letenni az esküt.

Horthy Miklós jobbkezetét esküre emeli és ünnepélyes csendben mondja el az eskü szövegét:

— Én, *Horthy Miklós*, Magyarország megválasztott kormányzója, esküszöm az élő Istenre, hogy Magyarországhoz hű leszek, törvényeit, régi jó és helybenhagyott szokásait megtartom és másokkal is megtartatom, függetlenségét és területét megvédem, kormányzói tisztemet az alkotmány értelmében a nemzetgyűléssel egyetértésben felelős minisz-

térium útján gyakorlom és mindent megteszek, amit az ország javára és dicsőségére igazságosan megtehetek. Isten engem úgy segítjen!

— Az eskü letéetett! — jelenti ki Rakovszky, mire óriási taps harsog fel és száll, zúg az éljen. Szívbe markoló és megható ez a néhány történelmi pillanat, aki ott volt, sohasem fogja elfelejteni.

Mindenki feláll és ezrek ajkán felcsendül a magyarság nemzeti imája, epedő szent fohász: a Himnusz, amelynek elhangzása után a kormányzó meghajtja fejét a nemzetgyűlés előtt és eltávozik a teremből. Ezután szünet következik, amely alatt a kormányzó és a kormány tagjai tanácskozássra ültek össze. *Huszár Károly* miniszterelnök meleg szavakkal üdvözölte a kormányzót és a nemzet nevében hálás köszönetét fejezte ki, majd bejelentette, hogy a kormány feladatát befejezte és benyújtotta lemondását.

Horthy Miklós kormányzó köszönetet mondott a kormány eddigi működéseért, kijelentette, hogy azért vállalta el a kormányzói megbízatás nehéz feladatát, mert őt az a szent cél vezeti, hogy hazáját boldoggá tegye. Végül arra kérte a kormányt, hogy vezesse tovább az ügyeket, addig is, míg ő új kormányt nevez ki és ezzel a minisztertanács befejeződött.

A kormányzó elbúcsúzott a kabinet tagjaitól és autóján a Gellért-szállóba robogott. A nemzetgyűlés pedig törvénybe iktatta a kormányzóválasztást és a történelmi nevezetességű ülés véget ért.

IV. Károly király 1918 november 13-án Eckartsauban lemondott az uralkodói jogok tényleges gyakorlásáról és azóta állandóan külföldön tartózkodott.

Ez tette szükségessé, hogy a forradalmak lezajlása után a államfői hatalom gyakorlásáról és államfő választásról a magyar nemzet gondoskodjék.

A nemzetgyűlés, mint a nemzeti szuverenitás törvényes képviselője 1920 február 28-án megalkotta az 1920:1. törvény-cikket, amelyben a nemzetgyűlés megállapítja, hogy a királyi hatalom gyakorlása 1918 november 13-án megszűnt és egyúttal rendelkezik az államfői teendők ideiglenes ellátására kormányzó választása iránt.

Az 1920:1. törvénycikk indoklásából:

»Alkotmányunk szerint a főhatalom, s annak birtoklása a nemzet akaratából van. Werbőczy Hármaskönyvének I. része 3. címe 6. §-ában, továbbá a II. része 3. címe 2. §-ában világos kifejezésre jut az az elv, hogy a király uralkodói joga és hatalma a nemzettől származik, mely a szent korona jelképében azt a királyra ruházta. Történelmünk egész folyamán a nemzet maga rendelkezett a főhatalom gyakorlása felől, valahányszor azt a királyi trón megürülése, vagy a királyi hatalom gyakorlásában egyéb okból beállott akadály szükségessé tette.«

A törvény szövege ezzel az ünnepélyes záradékkal végződik: »Ezt a törvénycikket, mint a nemzet akaratát, mindenki köteles megtartani.«

»Soha el nem múló érdemeinek elismeréséül, amelyeket a pusztulás és végenyészet szélére jutott ország megmentésében szerzett«, a nemzetgyűlés 1920 március i-én Magyarország kormányzójává választotta *nagybányai Horthy Miklóst* és az 1920: II. törvénycikkben törvénybe iktatta a kormányzó-választást.

Ez a törvényes alap biztosította a nemzet békés fejlődését és a királykérdés kikapcsolását. A királykérdés végleges rendezését a nemzetgyűlés önmagának tartotta fenn.

*

A történelem megisméltődött. Amikor a nemzetgyűlés *Horthy Miklóst* Magyarország kormányzójává választotta, az a nevezetes korszak jutott eszembe, amikor az 1446-iki országgyűlés *Hunyadi Jánost* kiáltotta ki kormányzóvá.

Akkor is veszélyben volt a haza; külső- és belső ellenség támadt Magyarországra, kívülről a török veszedelem fenyegetett és a török hordák döntő csapásra készültek ellenünk, idebenn az ország szívében pedig a Cilleiek, Garaiak és Újlakiak Hunyadival való pártviszálykodása, irigysége és ellenségeskedése nyugtalanított mindenkit. De a nemzet szeretete, bizalma és reménye Hunyadi kormányzó személye köré csoportosult, aki hűséges segítőtársával, a fanatikus Kapisztrán baráttal együtt majdnem semmiből összetoborozta és felállította nagy hadseregét, amely több csatában megverte a törököket. A nádorfehérvári csatával

pedig Hunyadi megkoronázta egész élete művét, ez volt a vasmarkú és lángelméjű hős hadvezér utolsó csatája, amelyben diadalmas, világraszóló győzelmet aratott a törökökön.

A mi időnkben is veszélyben volt a haza, de bennünket a török veszedelem helyett kívülről újból a bolsevizmus fenyegetett, az ország határain belül pedig az anarchia csirái ütötték fel fejüket és a destruktív elemek veszélyeztették a belső rendet. *Horthy Miklós* is majdnem a semmiből teremtette meg nemzeti hadseregét új Kapisztránunk, *Páter Zadravec István* segítségével és mikor bevonult az ország szívébe, hadseregével rendet teremtett és elfojtott mindenféle anarchista és destruktív mozgalmat.

Hunyadi és *Horthy*, mind a kettő rettenthetetlen bátorságú hős katona, vasöklű, erőskezű, lángeszű hadvezér és mind a kettőnek legékesebb tulajdonsága, messzefénylő ragyogó csillaga: a lángoló nemzeti érzés és a fanatikus hazaszeretet.

Horthy Miklóst is a nemzet szeretete, rajongása és bizalma állította a kormányzói polcra, az egész ország reménysége feléje szállt és követelték kormányzói megválasztását.

Horthy Miklós, *Hunyadi János*, *Kossuth Lajos* és *József főherceg* után a negyedik kormányzója Magyarországnak, az ő képe berepült a magyar szívekbe és a neve belekerült a magyar történelembe.

Kenderesen született, a tiszaparti nemesi kúriában ringott a bölcsője; édesapja nemes, nemzetes és vitélő nagybányai *Horthy István*, főrendiházi tag és nagybirtokos bizonyára legszébb álmaiban sem gondolhatta, hogy szemefénye, másodszülött, élénk kis fiacskája, a szöghajú huncut Miki lesz egyszer Magyarország kormányzója.

Nem akarok róla életrajzot írni és jellemét ecsetelni, nem akarom őt tömjénezni és nem akarok belőle regényhóst csinálni, hiszen ő a magyarok Istenének kiválasztott követe és a magyar szívek hőse, az ország első lovagja. izig-vérig magyar gavallér, igazi nagyúr, mint az édesapja volt.

Ugyanolyan tüneményes pályát futott meg, mint hős elődje, Hunyadi. Ez az, ami imponálónan hat rajta, hogy a saját erejéből küzdötte fel magát a legmagasabb polcra. Mert könnyű bíborban születni és a magasba jutni, de sokkal nagyobb dolog nemesi sorban érdemeket szerezve, a legmagasabb fokra jutni. *Horthy*

Miklós már békében *Ferenc József* király szárnysegéde volt, azután, mikor a háború kitört, ő is elment a tengerre harcolni és a Novara parancsnoka, az otrantói csata diadalmas hőséneke neve fogalommá vált a magyar lelkekben. Azután megteremtette a nemzeti hadsereget és fővezér lett; a nemzet megismerte és megszerette a fővezért és kormányzójává választotta, mert benne látta egyesülni mindazt a sok szép tulajdonságot, amelyek egyedül csak őt predesztinálhatták a kormányzói székbe. Hadvezéri állásánál fogva minden párton felül állt és benne megtaláltuk azt a fórumot, amelyre szükségünk van és amely a nemzetgyűlés fölött áll. Jelleme biztató ígélet a szebb magyar jövőre, rettenthetetlen bátorságú katona, éleslátású, vasakarátú hadvezér és lángeszű államférfi, aki sohasem volt politikus és mégis megtalálta az ősi magyar jogot, megtalálta a szívében, a lelkében a lángoló hazaszeretetet és a törvényes kötelességet hazájával szemben.

Markáns vonalú, napsütötte arcának szimpatikus vonásai belevésődtek a lelkünkbe. Nem szeret sokat beszélni, inkább többet gondolkozik, mint amennyit beszél, de annál többet cselekszik határozott energiával. Protekciót nem ismer, ha valaki ajánlással küld hozzá egy kérvényt, figyelembe se veszi, hanem megjegyzés nélkül küldeti el a referensnek. Ha néha haragszik, egészen szótalán lesz, de sohasem cselekszik addig, míg le nem csillapodik. Meghallgatás nélkül senkit sem ítél el, ő a legigazságosabb emberek egyike.

A szíve színarany, a modora, a kedélye, a hangulata, a társalgása a legkedvesebb, amit valaha tapasztaltam. A világon mindenhez ért és minden témáról lehet vele beszélni, mindenhez okosan hozzá tud szólni. Szereti a zenét, rajong a sportért, de legjobban szereti a hazáját. Kell-e ennél több nemes, szép tulajdonság és van-e ember Magyarországon, akiben mindez párosul és akit ennyi ékességgel és javakkal ruházott fel a Mindenható? *Horthy Miklós Hunyadi János* örökébe lépett és hivatva van arra, hogy visszaszerezze a *Hollós Mátyás* király óta elvesztett magyar igazságot. Hisszük és reméljük, hogy az Istentől kiválasztott *Horthy Miklós* biztos kézzel fogja előre kormányozni a mi ezer sebből vérző megcsonkított hazánk bajbajutott hajóját nyugalmas vizeken a szebb jövő felé

A kormányzó a következő manifesztumot bocsátotta ki.

A magyar nemzethez!

A magyar nemzet bizalma a nemzetgyűlés útján kezembe tette le az államfői hatalmat. Ezzel is előbbre jutottunk az alkotmányos élet helyreállításának útján. Lezártuk az országrontó és nemzetpusztító forradalmak sötét korszakát. Megmásíthatatlan akaratom a nemzetet a boldogulás útjára vezetni. E cél elérésére minden erővel azon leszek, hogy az állam belső rendje, a jogbiztonság, a törvények uralma, a termelés lehetősége és folytonossága biztosíttassék.

Minden honpolgár szent kötelességének tartsa a törvényes tekintélyeknek engedelmességet és szorgalmas munkával közreműködni az ország újraépítésén. Munka és fegyelem nélkül szétzüllik nemzetünk, tönkremegy országunk. Minden honpolgár, aki a haza javát szolgálja, érdeme szerint érvényesülhet. A keresztény erkölcs uralmát helyre akarom állítani az egész vonalon. Szeretettel, türelemmel, megértéssel és igazságossággal fogom gyakorolni a főhatalmat. A közérdeket minden erővel megvédem. Meg fogok gátolni minden visszaélést, mely zavart kelthet az országban.

Egyformán gátat kívánok vetni mindenféle túlzásnak, a kíméletlen érvényesülési vágyóknak, a pártszenvédély elfajulásainak, az osztályharcra való uszításnak és a termelést megbénító izgatásoknak. Örködni fogok a közélet tisztasága fölött. Nem lehet túrnünk tovább, hogy árdrágítók, élelmszerrejtők és mindenféle uzsorások lelketlen hada folyton rohamosan gazdagodjék, míg mások az éhhalállal küzködnek. A magyar nép erényeire akarom fölépíteni a nemzet jövőjét. Minden igyekezettel elősegítem a magyar kultúra tökéletesedését és szellemi életünknek minden mételyező hatástól való megtisztítását,

E súlyos feladatok megoldásához erőt ad a nemzet megnyilvánult bizalma, ezeréves dicsőséges történelmünkbe és faji hivatottságunkba vetett bizalmam és a nemzeti hadsereg vitézségébe, fegyelmeztségébe és megbízhatóságába vetett hitem. A nemzetközi nyugtalanság és társadalmi forrongás gondterhes napjaiban a magyar nép lépett elsőnek a konszolidáció terére. A keresztény világnézet erkölcsi fensőbbiségével

igyekszünk a romokon új életet teremteni. Egészséges szociális érzéssel akarjuk nemzeti államunkat kiépíteni, hogy benne minden társadalmi osztály jól érezze magát. Bosszú és gyűlölet helyett a kiengesztelődést és a megértést keressük a kül- és belpolitikában egyaránt. Az egész magyarság legjobb tehetsége szerint közre akar működni abban, hogy egész Európában a béke, a rend, a nyugalom áldásait élvezhessék a népek.

Egy ezeréves nemzet erkölcsi tőkével, a magyar föld őseréjével és a magyar nép lelkének keresztény hitével bátran nézünk szembe a jövővel.

Istennek kegyelme és a nagy ősök szent emléke segítse honépítő munkálkodásunkat!

Budapest, 1920 március 5.

Huszár Károly, s. k.
miniszterelnök.

Horthy Miklós
Magyarország kor .

*

A manifesztum visszatükrözi *Horthy Miklós* egész egyéniségét és a legmegnyugtatóbb hatással volt az egész országra, mindenütt lelkes örömmel ünnepelték az új államfőt, az ő kormányzósága külföldön is nagy szimpátiát keltett. A kormányzóválasztás után az egész országból mindenhonnan hódoló feliratokkal köszöntötték és a külföld — az entente — is elhalmozta meleg szerencsekívánataival.

A kormányzónak fő célja az volt, hogy rendet teremtsen. Első dolga volt helyrehozni mindazt, ami a íouadalom és a kommün vörös viharai leromboltak. 1918 október 31-ig »királyi« volt minden, ami a minisztériumokkal, állami hivatalokkal, bíróságokkal, udvartartással, hadsereggel, testőrséggel és koronaórséggel kapcsolatban összefüggött. Károlyiék a »királyi« szót is eltörölték, *Horthy Miklós* pedig visszahelyezte a »királyi« szó használatát, úgyhogy ismét »magyar királyi« jelzöt kapott minden állami intézmény, katona és tisztviselő.

Ezeknek az intézkedéseknek az a magyarázata, hogy a kormányzóság átmeneti korszak addig, amíg talpraállunk és elég érettek leszünk a királyság visszaállítására.

A kormányzó tanácskozott a pártok vezetőivel, naponta kihallgatáson fogadta a politikusokat és március 10-én miniszter-

elnökké deignálta *Simonyi-Semadam Sándor* nemzetgyűlési képviselőt, aki összeállította kabinetjét. Az új kormány március 15-én tette le az esküt a kormányzó kezébe a királyi palota, szertartástermében. Külügyminiszter: *gróf Teleki Pál*, belügyminiszter: *Beniczky Ödön*, népjóléti miniszter: *dr. Benárd Agost* és honvédelmi miniszter: *Soós Károly* tábornok lett, akinek helyébe a kormányzó *Berzeviczy Béla* tábornokot nevezte ki a hadsereg vezérkari főnökévé.

A fővezérség megszűnt, beleolvadt a kormányzó katonai irodájába, a vezérkarba és a honvédelmi minisztériumba.

A nemzeti hadsereg csapatai bevonultak a román megszállás alól felszabadult területekre: Püspökladányba, Nyíregyházára és Debrecenbe. A kormányzó pedig megkezdte vidéki körutazásait és csapatszemeleit, első útja Szeged volt, ahova március 18-án érkezett. Diadalkapuvál, zászlódíszben várta Szeged a kormányzót, ahonnan szorongó lélekkel indult el nyáron a fővezér kis hadserege élén Siófok felé. Egész nap szakadatlanul ünnepelte Szeged a kormányzót, akinek átnyújtottak egy ezüst kürtöt és egy ezüst cserfakoszorút. *Horthy Miklós* lelkes beszéd kíséretében átvette az ezüst kürtöt és a cserfakoszorúval a szegedi első gyalogezred zászlaját ékesítette fel, azután szemlét tartott a szegedi helyőrség csapatai fölött, elvonult előtte az egész, gyalogság, tüzérség és lovasság. Délben díszebéd volt a kormányzó tiszteletére a Tisza-szállóban, este pedig díszelőadás volt a színházban, ahol melegen ünnepelték.

Horthy Miklós kormányzó 1920 április 1-én a Gellért-szállóból ünnepélyesen bevonult a királyi palotába. Egy hónapja volt már kormányzó, de eleinte nem akart a királyi palotában rezideálni, pedig a nemzet erre többször felkérte és felajánlotta, lakóhelyéül a királyi palotát, amely mindenkor az államfő rendelkezésére áll. Mikor már nem térhetett ki előle, fölköltözött a Várba, de akkor is így gondolkozott:

— Amennyire rosszul esett nekem, amikor Károlyi Mihály és Kun Béla bevonultak a királyi palotába, éppen úgy el tudom képzelni azt is, hogy akadnak olyanok is, akiknek rosszul esik, hogy átléptem a királyi palota küszöbét.

Kár volt neki aggódni, az államfőnek a királyi palotában van a helye és akinek fáj az, hogy a kormányzó a Várban lakik, az nem magyar ember. Hős *Hunyadi János* utóda, vitéz *Horthy*

Miklós virrasztó őrszem a Vár fokán, aki Hadúr kardjával a kezében őrzi és védi a magyar hazát.

A kormányzónak és családjának lakosztálya a királyi palota Krisztinavárosra néző pontján van, dolgozószobája és fogadóterme pedig ugyanaz, ami a királyé volt, ha uralkodása alatt pár napra- hozzánk is ellátogatott. Itt tartja a kihallgatásokat, a küldöttségeket pedig a nagy audiencia teremben fogadja.

Megelevenedett a régi magyar dicsőség, udvari élet van a Várban, ahol egy oroszlánszívű büszke magyar az úr: *Horthy Miklós* kormányzó.

A királyi palotában testőrök és koronaőrök teljesítenek szolgálatot, a palota előtt katonai várórség van, akik háromszor tisztelegnek és fegyverbe lépnek, ha a kormányzó gépkocsiján elindul, vagy megérkezik. A belső udvarban díszőrség áll szól a váltás idején. A főkapuban természetesen állami érség áll őrt, csak azok juthatnak fel, akik audienciát a kaptak, meghívást és akik igazolják magukat, hogy hivataiua uuiguiv van a kormányzóságon. A bíborszőnyeges, pálmákkal szegélyezett márványfalú lépcsők fordulónál, valamint a kormányzóhoz vezető folyosón is testőrök vannak szolgálatban. A kormányzó fogadóterme előtt festői díszbe öltözött ezüstsisasos, alabárdos testőr áll őrt. Benyitunk az ajtón, ez a szárnysegéd szobájába, ahol a négy szárnysegéd felváltva van szolgálatban. Főúri kény lemmel berendezett terem; a szárnysegéd audienciára bejelenti a meghívottakat és ebből a teremből hófehér szárnyasajtó visz a legelső magyar ember dolgozószobájába. Belépünk a Kormányzó Úr Ő Főméltósága fogadótermébe, amelynek még a levegője is felséges, királyi pompa uralkodik ebben a légkörben, süppedő lágy szőnyegek, selyemtapétás aranyos falak, ugyanolyan bútorok, művészi képek, márványkandalló, gyönyörű íróasztal, előtte a kormányzói szék és vele szemben kényelmes nagy karosszék a látogató részére.

A kormányzó környezetében majdnem ugyanazok vannak, akik Szegedről együtt jöttek fel vele, de természetesen a fővezér környezetét ki kellett bővíteni. Első szárnysegéde *Magashazy László* őrnagy, aki mint egy húséges árnyék követi a kormányzó minden lépését. A többi szárnysegédek: *Koós Miklós*, *Vetter Antal* századosok és *Hardy Kálmán* tengerészkapitány.

A kormányzó kabinetje egy polgári és egy katonai irodából

áll, amelyek a kormányzó és a minisztériumok között közvetítik az összes ügyeket. A kabinetiroda főnöke *dr. Bartha Richárd*, aki évekig volt igazságügyi államtitkár. A vezetése alatt álló kabinetirodában van három kabineteti tanácsos, *dr. O ray István*, *dr. Beleznay Andor* és *dr. Ambrózy Gyula*, két kabineteti osztálytanácsos és néhány kabineteti titkár. A kormányzó szerencsésen válogatta meg a környezetét a legkiválóbbakból.

A katonai iroda főnöke először *báró Láng Boldizsár* vezérkari ezredes volt, azután *Denk Gusztáv* vezérkari ezredes lett az utóda; a katonai irodában természetesen csupa katonatiszt van, akik a katonai ügyeket intézik.

A kormányzóhoz nehéz bejutni, a legtöbb kihallgatásra jelentkezőnek írásban kell benyújtania kérését és csak azokat bocsátják a kormányzó magas színe elé, akiket ő is óhajt fogadni. A katonatisztek a katonai iroda, polgári egyének és nők a kabinetiroda útján kérhetnek kihallgatást. Az ügyeletes beírja a jelentkező nevét és az audiencia tárgyát a kihallgatási könyvbe, *Bartha* öexcellenciája bereferálja a kormányzónak és ha ő a felterjesztést jóváhagyja, a kabinetiroda levélben, vagy telefonon értesíti az illető urat, vagy hölgyet, hogy mikor jelenjen meg kihallgatáson. Például »A Kormányzó Úr Ö Főméltósága 1920 április 10-én délelőtt 11 óra 20 perckor óhajtja önt kihallgatáson fogadni a királyi Várban. Kabinetiroda.«

A kormányzó nagyon el van foglalva, el lehet képzelni, hiszen az egész ország gondja az ő vállát nyomja. Reggel már az íróasztala előtt ül és ott éri az éjfél. Először a kabinetiroda és a katonai iroda főnökei referálnak neki, azután kihallgatáson fogadja a minisztereket, diplomatákat, külföldi követeket, egyházi méltóságokat, katonatiszteket, politikusokat és másokat.

Nagy ünnepélyességgel szokta fogadni a külföldi követeket, akik megbízólevelüket nyújtják át. Ilyenkor udvari díszfogaton érkezik a követ, akit díszbe öltözött lovasrendőrök kísérnek, a királyi palotánál fegyverbe lép az őrség és a palota lépcsőin alabárdos testőrök sorfala között vezeti fel a követet a kabinetfőnök és az első szárnysegéd a kormányzó elé, aki a külügyminiszter társaságában fogadja őt.

Ha nincs audiencianap, akkor van más programja a kormányzónak, ha nincs vidéki szemleúton, akkor a hivatalos ügyek elintézésén kívül ezer más elfoglaltsága van, amelyeknek

mindig eleget tesz, hogy csak keveset említsek: a nemzetgyűlés megnyitása, képkiallítások, árúmintavásárok megnyitása, dél-előtti mozibemutatók, színházi matinék, katonai szemlék, vitéz-avatások, katonai sportünnepélyeken való részvétel, tisztavataások, visszatérő hadifoglyok fogadása az állomáson, néha színház, koncert, lóverseny, vadászat, vacsorák, estélyek, bálók megnyitása stb.stb. Ügyhogy néha napok telnek el, míg a kormányzónak van ideje arra, hogy öt percre lemenjen a Várkertbe friss levegőt szívni.

A kormányzói udvartartást *Miess Rezső* szertartási igazgató vezeti, amivel sok dolog van, különösen 4.500 személyes estélyek alkalmával, ha nincs hivatalos ebéd, vagy tea, az udvartartás elég egyszerű és mióta a kormányzó leánya, Paulette, vitéz Fáy Lászlóhoz ment férjhez, csak négyen ülnek az asztalnál: a kormányzó, a kormányzóné és a két fiú: Pista és Niki.

A kormányzói konyha szükségleteit nem szerzik be udvari szállítóknál, hanem éppen úgy vásárol a személyzet mindent a piacon, a vásárcsarnokban és az üzletekben, mint ahogy más kisebb háztartásokban szokás.

A léggör, amelyben a kormányzó és családja él, igazán feleségesen pompás a királyi palota káprázatos és csodálatos miliójében, amelynek legszebb díszé a fejedelmi szépségű fenkölt lelkű és aranyszívű, jóságos *Horthy Miklósné*, főméltóságú férjének, gyermekeinek és minden magyarnak igazi őrangyala, aki még a levegőt is finommá és illatossá teszi, ahol megjelenik, mintha csipkés kis legyezőjével megérintené mindazt, ami durva, szögletes és csúnya az életben, úgyhogy a közelében minden tárgy és minden ember megszépül és megfinomodik, amelyet láthatatlan apró legyezőjével megsimogat. Igazi magyar nagyasszony a kormányzóné és csoda-e, ha a kormányzó és családja a legideálisabb és legboldogabb szeretetben élnek

De a kötelesség sokszor napokra elszólítja a családi szentély tűzhelyéből a kormányzó apukát és ha itthon van, akkor is csak jóformán az étkezések alatt van meghitt családi körében.

— *Reám szüksége van a Hazámnak,* — szokta mondani — *első a kötelesség, csak azután jön a többi. Nekem kell elől járnai jó példával, hogy mindenki dolgozzék, mert csak így tudjuk feltámasztani az ezeréves szép Nagy-Magyarországot!*

Horváth Miklósné

A nemzeti hadsereg összes budapesti csapatai április 11-én, a Vérmezőn nagy nemzeti ünnepség keretében esküdtek fel a kormánynak. Ugyanezen a napon tették le az esküt Magyarország vidéken lévő összes katonái is.

Korán reggel kezdte meg a felvonulást a Vérmezőn a katonaság. Köröskörül hatalmas embergyűrű szegte be a Vérmezőt, akik gyönyörködni akartak a katonai parádében és kíváncsian várták a legfőbb Hadurat, *Horthy Miklós* kormányzót.

A Habsburgok uralkodása idejében sohasem tudtuk elérni, hogy a közös hadsereg és a honvédség tegyenek esküt a magyar alkotmányra és a törvényekre, nem engedte meg a bécsi titkos kamarilla és a régi copfos osztrák dinasztia, meg a kétszínű (schwarz-gelb) politika. Szomorúan tragikus eset, hogy Magyarország csak a veszített háború és az összeomlás, a forradalmak viharának lezajlása után állíthatott fel magának nemzeti hadsereget. A külföldiek előtt bizonyára érthetetlen az, hogy miért ünnepeljük mi olyan lelkesen azt a hadsereget, amelynek vitézei közül sokan fényes győzelmeket arattak (mi nem katonailag veszítettük el a háborút, hanem politikai hazaárulás okozta veszítünk), de értse meg mindenki azt a szeretetet, amellyel körülrajongjuk nemzeti hadseregünket, hiszen a Habsburgok uralkodása alatt — a 48-as honvédség kivételével — illetve uralkodása után ez az első hadsereg, amely hazafias és nemzeti célokat szolgál: a nemzeti hadsereg a független és szabad Magyarország fehér hadserege, melynek magyar a szelleme, a nyelve, a vezényszava és magyar a háromszínű lobogója.

Ezért vagyunk büszkék reájuk és azért néztük gyönyörködve a vitézek eskütételét, mert ebben az ünneplésben benne volt a magyar függetlenség és a területi integritásunkat megvédő katonai elszántság.

Tíz óra volt, mikor a kormányzó fényes katonai kíséretével lovagolt le a Várból a Vérmezőre. Elöl lovagolt *Magasházy* százados, utána tíz lépésnyire idegesen táncoló paripáján a kormányzó, mögötte pedig a ragyogó kíséret: *Horthy István* altábornagy, lovassági főfelügyelő, *Soós Károly* honvédelmi miniszter, tábornokok és sastollas huszártisztek hosszú sora.

A kormányzó a Himnusz ünnepélyes hangjai, kürt jelek harsogása és a közönség egetverő éljenzése közben ellovagolt és

megállt a dízsátor előtt, ahol fényes papi segédlettel celebrálta az ünenpi misét *dr. Zadravec István* tábori püspök.

Mint tábori püspök, ma szerepelt először a nyilvánosság előtt. *Horthy Miklós* 1920 január 21-én, tehát még fővezér korában térj esz telte fel a római Szentszékhez püspöki kinevezésre *Zadravec* pátert, a pápa március 23-án nevezte ki tábori püspökké, de a blokád miatt a kinevezési okmányt csak később kapta meg a tábori püspök.

Úrfelmutatás alatt tíz ágyú dörgése mellett a tisztek imához vezényelnek. A kormányzó mereven, mozdulatlanul tiszteleg, a katonák szalutálnak és a közönség letérdel. Megható ez az ünnepélyes perc.

Mise után ágyúdörgés közben a hadsereg a következő esküt tette le:

— Mi ünnepélyesen esküszünk a mindenható Istenre, hogy Hadurunk, főméltóságú nagybányai *Horthy Miklós*, Magyarország törvényesen megválasztott kormányzója iránt hűséggel és engedelmességgel viseltetünk, Magyarországhoz és annak alkotmányához hűek leszünk, az ország törvényeinek engedelmeskedünk. Esküszünk, hogy magyar hadseregünk tábornokainak és minden egyéb előjáróinknak és feljebbvalóinknak is engedelmeskedünk, őket tiszteletben tartjuk és védelmezzük, rendeleteiket és parancsaikat minden szolgálatban híven teljesítjük, alárendeltjeinkről mindig a legjobb tudásunk szerint gondoskodunk, példaadásunkkal és minden erőnkkel azon leszünk, hogy kötelességeiket minden körülmények között becsületesen teljesítsék. Esküszünk, hogy szent hazánkért minden belső és külső ellenség ellen, bárki legyen is az, mindenkor, mindenütt és minden alkalommal életünk és vérünk föláldozásával is vitézül és férfiasan harcolunk, csapatainkat, zászlóinkat, lövegeinket és egyéb eszközeinket el nem hagyjuk és az ellenséggel soha a legkisebb egyetértésbe sem bocsátkozunk, Haza- és nemzetellenes, vagy oly irányzat szolgálatába, mely a hadsereg katonai fegyelmét aláásni igyekszik, nem lépünk, semmiféle titkos társulatnak nem vagyunk és nem leszünk tagjai, minden szolgálati titkot híven megőrizzük. A hadicikkelyeket szem előtt tartva, magunkat mindig a haditörvények szerint derék magyar katonákhoz és jó hazafiakhoz illő módon viseljük és így becsülettel élünk és halunk. Isten minket úgy segéljen! Amen!

Eskü után tízezer katona vonult el díszlépésben a kormányzó előtt, rengett, dübörgött a föld, egymás után jöttek az ezredek, a Ludovikások, a tengerészek, rohamsisakos gyalogosok, vadászok, huszárok és végül a tüzéség dübörgő ágyúikkal. Lengtek a zászlók, villantak a kardok és dél lett, mire véget ért a szép katonai parádé,

Mikor az utolsó üteg is elvonult, a kormányzó megsarkantyúzta pejlövát és kíséretével vágatva lovagolt fel a Himnusz hangjainál a Várba.

Április 13-án a kormányzó ismét vidéki szemleútra ment, ezúttal a román megszállás alól felszabadult tiszántúli területek városait tüntette ki látogatásával. Ezt az alkalmat felhasználta arra, hogy rég nem látott otthonát, a kenderesi családi kúriát is felkeresse. A fogadtatás után a kormányzó bátyjával, *Horthy István* altábornaggyal hintóba szállt és hazahajtatott az ősrégi Horthy-kúriába, amely szomorú látványt nyújtott. A kormányzó és bátyja fájdalmas arccal járták be a kastélyt, amint az oláhok rettenetes pusztítását látták, amely nem kímélt semmit, hanem kegyetlen barbársággal zúzott össze minden kedves tárgyat, amelyet addig a Horthyak kegyelettel, szeretettel őriztek. És amilyen képet nyújtott a kastély, olyan volt az uradalom és a ménes, amelyből 64 gyönyörű lovat raboltak el az oláhok. Rombolás és pusztulás maradt utánuk.

Kenderesről Karcagra, Debrecenbe és Nyíregyházára utazott a kormányzó, mindenütt egetverő éljenzéssel, virágokkal és a Himnusz hangjaival fogadták, a kormányzó küldöttségeket fogadott, beszédeket mondott és vége-hossza nem volt az ünnepségeknek.

Horthy Miklós bejárja az országot, megvalósítja az ősi tradíciókat, mint négyszáz évvel ezelőtt igazságos Mátyás király, hogy mindenütt hallassa zengő ércszavát. Minden szózata, melyet a magyar néphez intéz, visszhangra talál nyolcmillió magyar szívében és a sok-sok magyar szív csodás melódiák taktusára együtt dobban az ő jó szívével

A trianoni béke.

Mikor valaki meghal, megkongatják a lélekharangot és eltemetik. A mi ezeréves országunk fölött is megkongatták a lélekharangot Trianonban és megtépázta, megcsonkította Magyarországot a »győztesek« kapzsi telhetetlensége.

Azokat a természetes határokat, amelyeket az Isten keze iont koszorúba országunk körül, a trianoni békeszerződés ledöntötte. Kulissza-határokat rajzoltak Nagy-Magyarország térképébe, áthelyezték a Tátrát, a Kárpátokat, megcsonkították az Alföldet, Erdélyt egészen elvették, a Duna és a Tisza ezüstös habjainak folyását is lefaragták, egyetlen kikötönket, Fiumét és a kékvizű Adriát is lemetszették. Ami ezer éven át a miénk volt, azt elosztogatták ellenségeink közt. Nagy-Magyarországnak csak egyharmadrésze maradt a miénk, egy kis különös alakú csonka terület: a magyar szív.

Trianon ... Ez a szó két-háromszáz évvel ezelőtt nem fakasztott gyászt a szívekben. A bűnös szerelem örömtanyája volt Trianon, egy csodás kastély Versaillesben, Paris közelében, amelyet XIV. jfcajos, a »roi du soleil« építtetett a kedveseinek. Ez a palota a Bourbonok titkos fészke volt, itt rendezték pásztoróráikat a Lajosok. Itt töltötte mézesheteit a boldogtalan Marie Antoinette és mikor a forradalom kitört, a szerencsétlen királynőt Trianon falai közül a Temple sötét börtönébe vitték, azután a vesztőhelyre hurcolták és a guillotine bárdja lehasította szép fejét

A trianoni kastélyt Napoleon is szerette, itt töltötte legboldogabb óráit, itt pihente ki fáradalmait és a park fái között játszott bújócskát a kétéves aranyhajú római király a francia gránátosokkal.

De azután elcsendesült a kastély, mintha százéves álmodat varázsolt volna fölője egy jószágos tündér. A béke ördöge 1920-ban megtörte a varázst; hangos lett ismét a trianoni kastély, amikor a gyászos békét diktálták nekünk. Az egykori szerelmi kéjlak falai a magyar gyásznak lettek néma tanúi és ott a hatalmas zöld asztal körül osztották nekünk a halált.

. . . Mikor Németország és Ausztria-Magyarország 1918

válaszolt, amelyek az igazságos békét hirdetik. Idézzünk egy pár mondatot a borivó, de vizet prédikáló Wilson pontjaiból: »A hadviselő államok között való pusztá békemegállapodások még magukat a hadviselőket sem elégítenék ki, az ilyen megállapodások nem biztosíthatják a békét.« Vagy: »A győzelem oly békére vezetne, amelyet rákényszerítenek a legyőzöttre, ez a béke megalázás, gyötrelem, elviselhetetlen áldozat volna és fulánkot hagyna, bosszúvágyat, elkeseredést idézne elő, csak futóhomokra épülne és nem volna tartós.« Azután: »A világ nem fogadhat el oly békét, amely ellen egyes népek akarata lázadzik és amelyben a lélek, a jog, az igazság és a szabadság-érzés nem tud megnyugodni.«

A tizennégy és az öt pontnak éppen az ellenkezője valósult meg. 1918 őszétől kezdve Golgota-járásból állt a magyarság tövises útja, a kínszenvedésnek, a gyötrelemnek keserves kálváriáját járaták velünk. Az 1920-iki gyászos békeszerződés temetése volt az ezeréves Nagy-Magyarországnak.

Trianon alapjait Károlyiék rakták le, Kun Béláék szilárdították meg. E könyv előző fejezetei világosan rámutatnak arra, hogy Károlyi és Linder sürgették az ország megcsonkítását, a vörös uralom pedig kitűnő alkalom volt Csehországnak, Romániának és Szerbiának arra, hogy katonai berendezkedésüket stabillá tegyék és a határokon — amelyek voltaképpen nem egyebek, mint stratégiai határok, mert a domináló magaslatok, a fölvonulási várutak mindenütt Maradék-Magyarországon kívül esnek — tartósan behelyezkedjenek. A vörös uralom alatt érkezett megj Clemenceau jegyzéke, amely a trianoni Magyarország határait megrajzolta. Az emberek abban az ábrándban ringatták magukat, hogy ilyen kegyetlen feltételeket csak a kommunista kormány számára szabtak, Magyarország térképét másként fogják megrajzolni Parisban, mihelyt a vörös uralom megbukott. Kun Béla hajlandó is lett volna tárgyalni; az ő számára nem az volt a fontos, hogy mi vész el Magyarországból, ő — mint maga is kijelentette — megelégedett volna akár a Budapest környékéből álló Magyarországgal is. A kommunista bornírtság nem gondolt arra, hogy egy ilyen országnak megvolnának-e a létfeltételei. Kun Béla kormányával azonban nem kerülhetett tárgyalásokra a sor; az események elsöpörték a vörösöket. A Friedrich-kormányt az entente nem ismerte el,

így történt, hogy a Huszár-kormány idejéhez fűződik a »béketárgyalások« megkezdése. A magyar béke delegációt Parisba hívták, hogy meghallgassa a békefeltételeket. A magyar béke delegációnak gróf *Apponyi* Albert volt az elnöke, a küldöttségben többek között résztvettek: gróf *Teleki* Pál, gróf *Bethlen* István, dr. *Bartha* Richárd igazságügyi és báró *Lers* Vilmos külügyi államtitkárok, *Popovics* Sándor, *Kállay* Tibor, *Hegedűs* Lóránt, *Walkó* Lajos, gróf *Csáky* Imre, báró *Láng* Boldizsár, vezérkari ezredes, *Kirchner* Sándor ezredes stb.

Mikor januárban *Franchet d'Espéray* francia tábornok Szegedről Budapestre érkezett, felkereste Huszár Károly miniszterelnököt és figyelmeztette, hogy a Károlyi-forradalom és Kun Béláék rémuralma miatt Magyarország elé igen súlyos békefeltételeket fognak szabni. A jóslat valóra vált.

A magyar béke delegációnak párisi útjáról a delegáció egyik tagja a következőket mondotta el nekem:

— Neuillyben, Paris egyik külvárosában, a Château du Madridban szállásolta el a francia kormány a magyar küldöttséget. Az épületet drótkerítés vette körül. Valósággal úgy éltünk mint az internáltak. Ha a delegáció tagjai közül valakit telefonon kerestek, a detektív vette föl a kagylót és közölte, hogy az illető úrral nem lehet beszélni. Arra is engedélyt kellett kérnünk, ha sétálni akartunk; a sétákat csak detektív kíséretében tehetjük meg. 1920 január 15-én reggel kaptuk meg az értesítést, hogy aznap délután vehetjük át a békefeltételeket a francia külügyminisztériumban. A feltételeket Clemenceau kezéből Apponyi vette át. Pár pillanat múlva hazatértünk. Megdöbbenve szemléltük az új határokat feltüntető térképet. Ekkor készült gróf *Teleki* Pál »Carte rouge«-a, amelyen vörös színnel vannak megjelölve a magyarlakta területek és amely pontosan feltünteti, hogy az elszakított területeken hány magyar lakik és hogyan oszlanak meg a nemzetiségek. Másnap, 16-án, volt a békekonferencia ülése, amelyen Apponyi örökké feledhetetlen módon adta elő Magyarországnak az igazságtalanság fölött érzett keserűségeit. Franciául, angolul, olaszul mondotta el megragadó beszédét, amely nagy hatást tett a békekonferencia tagjaira: Clemenceau, Lloyd-George, Nitti feszülten figyelték Apponyi nemes zengésű és nemes tartalmú szavait. Apponyi azt hangoztatta, hogy lényeges módosítások nélkül nem fogadhatja el a

feltételeket, mert ha a feltétlen elfogadás és a visszautasítás között *lehetne* választani, akkor Magyarország előtt csak egy eshetőség áll: öngyilkos legyen-e, nehogy megöljék. Végül népszavazás elrendelését kérte az elszakítandó területekre. Franciaországtól, Angliától, Olaszországtól — fejezte be beszédét — azt kérjük, hogy fegyvereiknek dicsőségét a világbéke biztosításának elősegítésével múlják fölül.

— A beszéd végeztével Lloyd-George aziránt érdeklődött Apponyinál, hogy a kijelölt határokon túl laknak-e egy tömbben magyarok, mire Apponyi Lloyd-George mellé ült és bemutatta neki Teleki térképét. Közben *Praznovszky* Iván átadta a *37 melléklettel* felszerelt magyar jegyzéket, amelyet gróf Teleki Pál készített, amely a szétdarabolás igazságtalanságát bizonyítja meggyőző érvekkel.

— Ezzel be is fejeztük munkánkat és visszatértünk Budapestre abban a reményben, hogy a békekonferencia mégis enyhíteni fogja a feltételeket. Sajnos, ez a reményünk nem vált valóra.

A békefeltételek hírért úgy fogadta Magyarország, mint az országot és a nemzetet ért leggyászosabb csapást. Háromnapos nemzeti gyász volt az országban, elhalt a kacagás, vidámság, a nemzet szíve-lelke gyászt öltött. Temetnünk kellett Erdélyt, a Felföldet, a Bánátot, Nyugat-Magyarországot. Az egész nemzet gyászban állt a sír körül. Nemes tüntetésben forrt össze a magyarság. A gyászlobogók Észak, Dél, Kelet és Nyugat felé integettek: *Nem, nem, soha!*

*

Február 12-én a magyar béke delegáció másodszer is elutazott Parisba és átadott egy jegyzéket több melléklettel, amely tartalmazta Magyarország válaszát a békefeltételekre: az entente rendelje el a népszavazást a megszakítandó területeken, küldjön ki entente-csapatokat a népszavazás biztosítására és entente-bizottságokat az okozott károk megvizsgálására, sürgette hadifoglyaink hazaszállítását és a békeszerződés pontjainak módosítását.

A párisi békekonferencia legfőbb tanácsa átvizsgálta a magyar béke delegáció jegyzékét és május 5-iki jegyzékükben azt válaszolták, hogy a békeszerződés pontjait nem hajlandók

megváltoztatni és a népszavazásra vonatkozó kérést sem teljesíthetik. Végül kérdést intézett a magyar delegációhoz, hogy Magyarország hajlandó-e a békét aláírni?

A magyar békedelegáció *Apponyi* elnöklete alatt ülést tartott, amelyen elhatározták, hogy a békét nem írják alá; a delegáció befejezettnek tekintette működését, megbízatását visszaadta a kormánynak. Így tehát a kormányra hárult az a súlyos feladat, hogy a békét aláírja. A magyar kormány jegyzéket intézett a békekonferenciához, amelyben közölte, hogy hajlandó aláírni a békét.

A nagykövetek tanácsa június 4-ére tűzte ki a béke aláírásának napját. A minisztertanács ülésén a kormány elhatározta, hogy a békeszerződést *dr. Benárd Ágost* munkaügyi és népjóléti miniszter és *Drasche-Lázár Alfréd* rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter fogják aláírni.

Azon a gyászos, fekete napon, melyen reánkborult a békeszerződés sötétsége, az utcákon felvonult az ifjúság, tiltakozó gyűéseket tartottak az erdélyi és felvidéki menekültek, a templomokban szentmisék és szentbeszéddek voltak, délben 11-12-ig az összes templomokban kongatták a harangok a magyar fájdalmat és szenvedést.

Ugyanebben az időben kihallgatáson voltam *Horthy Miklós* kormányzónál és mialatt beszélgettünk, behallatszott a terembe, amint a Mátyás-templom öreg harangjának mélybúgású ércszava sírva, zokogva ölelkezett össze a várkapolna kis harangjának fájdalmasan csilingelő ezüstös hangjával.

Természetesen a trianoni békéről beszélgettünk. A kormányzó rendes jókedve helyett most komoran, csüggedten, szárnyaszegett fejjel, bús némaságban hajtotta le a fejét és hallgatta, hogy a magyar gyászról, a trianoni igazságtalanságról bús panaszt zsongnak-bongnak a harangok. Azután megszólalt, lassan ejtette ki a szavakat, baritonja sötéten csengett, a hangja visszatükrözte szívének és lelkének ezer fájdalmát, viharzó érzéseit.

— Hallja, hogy zúgnak a harangok? Most gyászról, szenvedésről mesélnek és világgá kiáltják a mi fájdalmunkat. De lesz idő, amikor dicsőséges hozsannát fognak zengeni az ezeréves Magyarország boldog feltámadásáról. Szeretném már hallani, amikor a harangok ünnepélyes szavai a magyar jövő örömről,

boldogságáról, a haza újjászületéséről fognák zengeni. Eljön az ideje, hogy ki fogjuk verekedni magunknak a magyar feltámadást, a régi magyar dicsőséget. Vissza akarom segíteni nemzetünket arra a polcra, ahol a béke boldog napjaiban volt. En megelégedettnek, boldognak és ismét nagynek, hatalmasnak akarom látni Magyarországot és a magyar nemzetet. Ez a célom és míg el nem érem, addig a helyemen maradok!

Megkérdeztem a kormányzótól, van-e tudomása arról, amit egy páran híresztelnek róla, hogy ő a koronára törekszik és az a célja, hogy király legyen.

A kormányzó szeme villámokat lövelt és szikrákat hányt, mint egy haragvó félisten, úgy dörgött a hangja:

— Ezt csak az ellenségeim híresztelhetik. En csak a kormányzóságot vállaltam, hogy hazafias és nehéz munkámmal elérjem célomat, mert boldognak akarom látni Magyarországot; ha valóra vált legszebb álmom, akkor átadom a helyemet másnak és szép csendesen visszavonulok. Utolsó napjaimat nyugodtan akarom eltölteni a kender esi kastélyunkban, ősi fáim lombjainak árnyékában. Higyje el, ha egész Magyarország népe feljönne ide és felajánlaná nekem a szent koronát, akkor sem fogadnám el. Nekem nincsenek ilyen magas törekvéseim, én csak kötelességemet teljesítem, azután félreállok az útból és helyet adok annak, akit a nemzet királyává választ. Odafönn őrzik Szent István király ősi koronáját, amely azt várja, hogy a nemzet valakinek a fejére tegye. Addig, míg az ország helyzete jobbra nem fordul, nem beszélünk arról, hogy ki lesz a király ...

*

Június 4-én délután félötör írták alá a békét Versaillesben, a Trianon-kastélyban. *Millerand* francia miniszterelnök elnöklete alatt együtt voltak Anglia, az Egyesült-Államok, Japán, Olaszország, Belgium, Portugália, Kína, Görögország, Panama, Nikaragua, Cuba, Csehország, Jugoszlávia, Szerbia és Románia képviselői. Az első sorban foglaltak helyet: a görög király, az udinei herceg és *Foch* tábornagy, mint vendégek.

Mikor *dr. Benárd Ágost* és *dr. Dräsche-Lázár Alfréd* beléptek a terembe, *Millerand* megnyitotta az ülést és felszólította a magyar meghatalmazottakat, lássák el a szerződést aláírásukkal.

Benárd miniszter és *Drasche-Lázár* az asztalhoz léptek, amelyen a békeszerződés nagy aktacsomója feküdt és Magyarország nevében aláírták a békét. Azután a szövetséges államok meghatalmazottai írták alá a békeszerződést; az egész aktus tíz percig tartott ...

Dr. Benárd Ágost elmesélte nekem, hogy a békeszerződés aláírása után az entente-misszió egy-egy angol és olasz tagja jött hozzá, megszorították a kezét és kedves szavakkal vigasztalták, biztosították résztvevő együttérzésükről és bátorították nemzete szebb jövőjére, amely biztosan be fog következni.

— Az olasz valósággal könnyezett, — mesélte *Benárd*. — Az angol pedig ezt mondta:

— Legyen meggyőződve, Excellenciád, hogy az angol férfiak százezrei önnel éreznek — és melegen megszorította a kezemet.

A kis-entente képviselőinek arcán az el nem titkolható gúnyos káröröm volt látható.

*

Ezalatt itthon gyász viharzott a lelkekben, a nemzet gyászba öltözött és mialatt a békét aláírták, délután is zúgtak a harangok. Megmozdultak a székelyek a többi menekültek és a vagonlakók, zászló alatt vonultak fel és a szabadságtéri irredentaszobroknál gyülekeztek. A tömeg néma volt és hangtalan, csak a fejük fölött lebegő táblák kiáltották világgá a fájdalmukat és gyászukat:

— Erdély hontalan fiai és leányai követelik vissza békés otthonukat!

— Az otthonából kiűzött tizenkétezer vagonlakó tiltakozik a békeszerződés ellen!

... Minden hiábavaló volt. A gyászos békét alá kellett írunk. A szívünkben gyászoltunk, de a lelkünkben örökmécses égett és ez a kicsi vibráló fény messze elvilágított a sötét magyar éjszakába; vitte az üzenetet elszakított testvéreinkhez, hogy ébren őrködünk fölöttük és ragaszkodjanak hozzánk ezután is hűségesen. Mert ha látszólag el is szakítottak bennünket egymástól, nincs az a földi hatalom, amely a testvéri szeretet erős láncát szét tudná tépni; ha erőszakkal idegen államok polgáiraivá kényszerítették őket, az csak látszat volt, érzésben

szívvel-lélekkel örökre egybeforrtak velünk, és mialatt az éjszaka csendjében a határ szuronyos őrei elálmosodnak, a leikeinkben égő örökmécsek öröklánggal égnek és együtt imádkozunk az ezeréves Nagy-Magyarország dicsőséges feltámasztásáért

A Horthy-zászló.

1920 őszén mozgalmat indítottam a magyar nők körében, hogy a nemzeti hadsereg bevonulásának évfordulóján lepjük meg *Horthy Miklós* kormányzót egy szép Szűz Máriás zászlóval. A terv mindenütt nagy tetszést aratott és valóra vált a gondolat.

Tárgyalni kezdtem rendezőkkel, szervezőkkel, iparművészekkel és elmondtam, hogy a zászló ünnepélyes átadását impozáns egyházi ünnepség keretében tervezem a Mátyás-templomban. Az egyik rendező vállalkozott a rendezésre, de csak úgy, ha 50 tagú rendezőség segít neki, ami számítása szerint az összes költségekkel együtt 200 ezer koronába kerülne. Nagyon sokalltam. Egy iparművészettel is foglalkozó híres festőművész a zászló tervezéséért 50 ezer korona honoráriumot kért. Ezt is sokalltam és mind a két tervet elejtettem. Elhatároztam, hogy mindent egyedül fogok elintézni» rendezők és mások segítségével nélkül. Munkához láttam. Egy régi barátomat, egy előkelő urat kértem meg arra, hogy a munka elindításában legyen segítségemre. Mikor beavattam a tervembe, ez a párbeszéd folyt le közöttünk:

— Én azt hiszem, maga nem tudja az egész dolgot egyedül nyélbeütni, hiszen ez óriási dolog, ami sok munkával jár és maga nem érthet mindenhez.

— Amit terveztem, azt mindig valóra váltottam és meg akarom mutatni, hogy amit egy nő akar, annak teljesülni kell! Az a célom, hogy a magyar nők egy örök emlékü ajándékkal hálálják meg a kormányzó nemességét és önfeláldozását, amellyel életre hívta, megszervezte a nemzeti hadsereget és talpraállította Magyarországot.

Szóltanul megrázta a kezemet.

Első dolgom volt, hogy felhívást intéztem a magyar nők-höz és megalakítottam a Horthy-zászló bizottságot, amely

négy tagból állt: a magyar asszonyok nevében *gróf Teleki Pálné*, a miniszterelnökné, a magyar honleányok nevében én, a nemzeti hadsereg nevében *Sréter István* tábornok, honvédelmi miniszter és Budapest székesfőváros nevében *dr. Sipőcz Jenő* polgármester. Mind a négyen aláírtuk a felhívást és *gróf Teleki Pálnét* felkértem a zászlóanyai tisztségre, amit örömmel elfogadott.

Mindenütt lelkesedéssel fogadták az eszmét. Nemsokára már meg is rendelhettem a zászlót, miután elkészítettem a hímzés mindkét oldali tervrajzát. A dolog azonban nem ment olyan egyszerűen. Mikor megrendeltem a zászlót a *Rétay és Benedek* cégnél (Ecclesia), kiderült, hogy elefántcsontszínű duplaszéles brokátot és valódi aranszálat se Budapesten, se Bécsben nem lehet kapni. Ami selyemkészlet volt az üzletekben, azt a kommunisták kifosztották. Tehát Franciaországba, Lyonba kellett kiküldeni valakit, hogy vásároljon be mindent, ami a zászlóhoz kell: brokátot, aranszálat, hímzőselymet, aranyrojtokat stb. Végre megjött a suhogó selyem és hat magyar leány megkezdte a hímzést terveim szerint a zászló mindkét oldalán és a két-két széles szalagon. Három hét alatt elkészült a suhogó selyemlobogó; Olyan gyönyörű volt, mint a legszebb álom. Köröskörül széles szövött piros-fehér-zöld bordúrt aranyrojtok szegélyeztek, mindegyik sarokban nehéz aranybojtok csüngtek alá, a 3 méteres fehér zászlórúd tetején Magyarország címere ékeskedett. Maga a zászló 120—180 cm méretű; az egyik oldalon színes selyemből van hímezve Magyarország védasszonyának, Szűz Máriának képe a kis Jézussal, fölötte és alatta két-két sorban aranybetűkkel hímezve ez a régi fohász, amelynek utolsó sorát megváltoztattam:

*Boldogasszony Anyánk, régi nagy Patrónánk!
Nagy Ínségben lévén, Hozzád kiált Hazánk.
Hozzád foháskodunk áldott Védasszonyunk:
Ne hagyj megcsónkítva a mi drága Honunk!*

A zászló másik oldalán a magyar címer látható a két angyallal és a szent koronával, fölötte félkörben: »Isten áldd meg a magyart!« A címer alatt pedig az ajánlás szövege: »Magyarország kormányzójának, nagybányai Horthy Miklós Úr Ő Főméltóságának, a magyar nemzeti hadsereg bevonulásának

A Horthy-zászló

évfordulója emlékére hazafias hálájuk jeléül a budapesti magyar nők. 1920 november 16.« A két zászlószalagon gróf Teleki Pálné és az én nevem van kihímezve aranybetűkkel.

Hála Istennek, a zászló már elkészült, de hátra volt az ünnepély rendezése. A Mátyás-templom plébánosának, *dr. Nemes Antal* c. püspöknek bejelentettem a zászlószentelési ünnepély napját; tárgyaltam *Sugár Viktor* orgonaművésszel, a Mátyás-templom zenekarának karnagyával. A hegedűszóló eljátszására *dr. Hubay Jenő* hegedűművészt, a Zeneművészeti Főiskola igazgatóját, a magánszólamok eléneklésére *Sándor Erzsit, Medek Annát, Marschalkó Rózsit, dr. Székelyhidny Ferencet* és *Szende Ferencet*, a m. kir. Operaház művészeit kértem föl. *Dr. P. Zadravec István* tábori püspököt arra kértem, hogy ő celebrálja a misét és szentelje meg a zászlót.

Lengerer tábornok városparancsnoktól 20 katonatisztet kértem, akik az ünnepély napján a közönséget bekalauzolják a templomba; *Sréter* honvédelmi minisztert pedig arra kértem, hogy intézzen egy átíratot a budapesti ezredekhez, hogy minden ezred háromtagú küldöttséggel képviseltesse magát, végül megkértem, hogy vezényeltessen ki erre az alkalomra két díszszázadot.

Az ünnepély részleteit a kormányzóságon *Miess Rezső* szertartási igazgató úrral együtt dolgoztuk ki. Ebben az ügyben megbeszélést kellett folytatnunk a rendőr főkapitánysággal, hogy a templom elé rendeljenek ki lovas és gyalogos díszruhás rendőröket. *Dr. Nádossy Imre* főkapitány szívesen megígérte a rendőrség közreműködését, *dr. Szeszlér Hugó* főkapitányhelyettes és *Beniczky* rendőrfőparancsnok buzgólkodtak ebben az ügyben.

Miess igazgató úrral mindent megbeszéltünk a legapróbb részletekig, az ő fáradhatatlan buzgalma a legnagyobb sikert biztosította. *Görgey György* őrnaggyal, a testőrség parancsnokával a testőrség kivonulásáról tárgyaltunk; a templom díszítését *Miess* szertartási igazgató intézte el az udvari kárpitosokkal. Viszont a templom fűtéséről nekem kellett gondoskodnom. Meghívókat kellett rendelni, ezeknek a szövegét megírtam, kinyomattam és elküldöttem a meghívottaknak; az ezredek és a katonai előkelőségek meghívóit a honvédelmi minisztérium küldte szét.

Már minden készen volt, az autók is meg voltak rendelve, amelyek a szereplő művészeket felhozzák a Várba, a tisztekkel együtt főpróbára is készültünk, hogy minden a legnagyobb rendben menjen.

Egyszerre lecsapott a bomba, mint az égből a mennykő és kettéhasította a tervet. A nemzetgyűlés november 13-án ratifikálta a trianoni békét és megkezdték a ratifikációs törvényjavaslat vitáját. A parlament ormán fekete zászló lengett és benn az ülésteremben feketeruhás képviselők a kényszer hatása alatt törvénybe iktatták a trianoni békét és a gyászos békeszerződés égbekiáltó igazságtalanságait.

Két nappal a tervezett ünnepség előtt *gróf Teleki Pál* miniszterelnök arra kért, hogy halasszuk el az ünnepélyt, mert ez a gyászos hangulat nem való zászlószentelési ünnepségre. A miniszterelnök szomorúan ismételte:

— Magyarország gyászban van, itt nincs helye az ünnepségnek.

Tehát legalább két hétre el kellett halasztani. Tenger munka és gond szakadt a nyakamba. A közönséget az újságok útján kellett értesíteni az elhalasztásról, a művészeket és a többi résztvevőket pedig telefonon vagy levélben.

November végén kifejeztem azt az óhajomat *gróf Teleki Pál* előtt, hogy tartsuk meg a zászlószentelést a kormányzó névnapján, december 6-án. A miniszterelnök ehhez hozzájárult, így hát újból megkezdhattuk az előkészületeket. A zászlóra gyászfátyolt rendeltem és mindenkit értesítettem, hogy 5-én délután lesz a főpróba a templomban. Pompásan ment minden, *Miess* szertartási igazgató kiosztotta a tiszteknek is a szerepeket: ti a közönséget vezetitek a helyükre, a kormány tagjait ide a szentélybe balra, a tábornokokat jobbra, a külföldi diplomataikat, a csillagkeresztes hölgyeket, a zászlósurakat és a többi mágnásokat a bársonypamlagokhoz, a közönséget a templom padjaihoz; itt lesz a zászló, te itt állsz díszőrséget a zászló mellett, ti ketten kíséritek be Jákó Margitot, amint bevonul a templomba, azután az oltár mellett mind a ketten a zászló mellé álltok.

Azután engem oktatott ki a szertartási igazgató, hogy díszmagyarban legyek, fehér hosszú keztyűben és legyezővel.

Elérkezett a nagy nap; csúnya, esős idő volt a kormányzó névnapján, de azért tömve volt a templom előkelőségekkel. Az útvonalon a királyi palotától a templomig acélsisakos rendőrök és katonák álltak díszőrséget. Kissé elkésve érkeztem, úgy, hogy az autót alig akarták a rendőrök átengedni, mert már jelezték a kormányzó autóját. Sietve vonultam be a templomba, ami elég nehéz volt, a szokatlanul hosszú brokát - szoknya és a hosszú slepp miatt alig mertem lépni, de végre helyet foglaltam a szentélyben *gróf Teleki Pálné* mellett és körülnéztem.

A kivilágított koronázó Mátyás-templom tündéri fényárban úszott; festői keretet nyújtottak az alabárdos testőrök, akik sorfalat álltak. Az előkelő közönség soraiban ott voltak az összes külföldi nagykövetek, az entente-missziók főnökei, diplomaták és katonatisztek; az oltár előtt *dr. P. Zadravec István* tábori püspök teljes püspöki díszben papjai élén. Az oratóriumban foglalt helyet *Horthy Miklósné* a leányával és a fiaival.

Egyszerre riadó kürt harsant fel, amely a kormányzó érkezését jelezte. Az orgona ünnepiesen bűgött és a Himnusz hangjai mellett testőreinek sorfala közt vonult be a templomba, *Horthy Miklós* kormányzó két szárnysegéde, *Magasházy -László* és *Koós Miklós* századosok kíséretében. A kormányzó mögött jöttek a kormány tagjai, akik őt a templom ajtajában fogadták. A kormányzó helyet foglalt a trónszéken velünk szemben, mellette a szentély padjain ültek a kormány tagjai, mögöttünk pedig a nemzeti hadsereg tábornokai.

Megkezdődött a gyönyörű mise, a hegedű és az ének hangjai összeölelkeztek az orgona mélyzengésű bugásával. Mennyei élvezet volt hallgatni *Hubay* mesteri hegedűszólóját, *Sándor Erzsi*, *Medek Anna*, *Marschalkó Rózsi*, *Székelyhidy* és *Szende* művészi énekét.

Szentmise után a tábori püspök megáldotta és megszentelte a zászlót e szavakkal:

— Zászló, magyar zászló, megáldalak az Atyának, Fiúnak és Szentlélek Istennek nevében, Amen.

Azután magasan szárnyaló gyönyörű beszédet mondott:

— Magyarok Istene, ha letekintesz az égből, akadjon meg a tekinteted ezen a gyászfátyolos zászlón, amely kifejezi a ma-

gyar gyászt és fájdalmat, a trianoni kényszerbéke igazságtalanságát, ahova dicsőséges ezerév után jutottunk el a megcsonkított jelenbe. Ezekben a gyászos napokban sem szabad elkeselednünk, hinnünk kell a régi nagy Magyarország boldog feltámadásában, hinnünk kell abban, hogy a magyarok Istene megsokallja keserves szenvedéseinket. Magyarok Istene, látod ezt a zászlót? Es látod rajta tündökölni Szűz Anyánk képét és az ősi magyar címert Szent István koronájával? Mindenhátó Isten, látod-e a lobogón lengeni a gyászfátyolos háromszínű trikolórt? Magyarok Istene, fogd azt a trikolórt, fonj ostort belőle és suhints végig azokon, akiknek a szívtelensége és kegyetlensége miatt gyászba borultunk.

— Serkenj fel Nagyasszony és könyörgéssel rázd fel félelmetes passzivitásából a magyarok Istenét . . . Hogy áldjon és sújtsa! Áldjon! Áldja meg mindazt a magyart, aki sír és nyög a nagy nemzeti fájdalomban és egyetértően összeveti erejét, munkáját a hazamentők munkájával. Sújtsa! Sújtsa le kérlelhetetlenül mindazt, ki kacag fájdalmunk, gyászunk felett! Sújtsa le mindazt, ki intrikát dob, széthúzást szít a hazamentés nagy munkájában! Sújtsa le azt, ki öncélt keres a tragédiák rettenetességeiben!

— Nagyúr, Kormányzó, vedd ezt a szent zászlót! Gyengéd magyar női kezek hímezték a lágy selyembe a magyar szív *szerezetének* aranyát és a szent hit reményének *fohászatát*, amely mindannyiunk ajkáról száll feléd: szerezd vissza hadseregeddel ezeréves őshazánkat. Emeld hát, vidd, lengesd a magas egekig ezt a szent lobogót, hogy hirdesse az egész világnak a magyar feltámadást Kárpátoktól Adriáig. Amen.

A gyönyörű beszéd mély benyomást keltett a magyar szívekben.

Gróf Teleki Pálné, mint zászlóánya a magyar asszonyok nevében, *Sréter István* honvédelmi miniszter a hadsereg, *dr. Sipőcz Jenő* polgármester Budapest székesfőváros nevében vertek szeget a zászlóba, én pedig a honleányok nevében. Azután e szavak kíséretében adtam át a zászlót a kormányzónak:

— November 16-án múlt egy esztendeje, hogy a Mátyás király vagy a Rákóczi Ferenc büszke hadaihoz hasonló szellemű, s a dicsőség glóriájával ékeskedő magyar nemzeti hadsereg hős vitézeinek élén vonult be fővárosunkba *Horthy Miklós*,

mint fővezér, aki — soha el nem múlt érdemei alapján, azóta Magyarország kormányzója lett, akinek meleg magyar hazafias szíve minden dobbanása oda irányul, hogy visszaszerezze az ezer éven át egységben tartott Kárpátok koszorúza szent Hazánkat.

— Örömmel üdvözöllek, óh igaz vérünkbeli való vitéz *Horthy Miklós!* Nevedet megörökítetted a magyar történelem lapjain és emléked halhatatlanná tetted minden igaz magyar szívében, míg magyar él e hazán!

— Dicső nemzeti hadseregeddel váltottál meg bennünket kimondhatatlanul sok vergődő gyötrelmeinktől, melyeket a pokol felszabadult gonosz szellemei, vérengző emberbestiák eltorzult, vad képei tettek már-már megbolondítóan elviselhetetlenekké.

— Ezekkel a nemes, szinte páratlanul álló hazafias cselekedeteiddel érdemelted ki azt a határtalan tiszteletet, mellyel a mai kettős ünnepségen nemcsak mi, hanem az egész ország magyar népe körülrajong, mert ezzel egy már rég kesergett új korszak boldog hajnala kezdett pirkadni reánk, amely kezdete lett egyúttal a keresztény magyar nemzeti erő újjászületésének is.

— Nemzetünknek egyik ékes tulajdonsága, hogy nagyjai és jóltevői iránt mindig hálás. Irántad való hódolatunkból kifolyólag hálatelt érzelmekkel sereglettünk a mai nemzeti ünnepség alkalmából magas színed elé, hogy leghálásabb köszönetünket fejezzük ki Neked és hadsereged minden egyes daliás vitézének.

— Újuljon meg minden virág, amely a fővezért és délceg magyar leventékből álló hadseregét fogadta azon a csatagos novemberi vasárnap reggelen; nőj jön ki a lelkekből ez a virágdísz és hulljon, áradjon feléjük fehér szirmok illatos felhője. Hálaánk örök szimbóluma gyanánt a magyar honleányok nevében átadom a mi zsenge, tiszta magyar szívünk szeretetének virágai-ból fakadó és hófehér lelkünk varázsának selymes aranszálaiból szőtt, egyházilag is felszentelt és megáldott zászlót a csonkítatlan Magyarország címerével és a magyar nemzet régi nagy Patrónájának, Szűz Máriának képével, mely mindig emlékeztetője és buzdítója legyen az utókornak nagy tettek véghezvitelére. A mi generációnk előtt pedig lengjen ez a zászló a

bizalom, a jobb jövőbe vetett remény szárnyaló jelképeként és dagassza lelkünk vitorláit megújuló időknek üde, friss szellőivel, — legyen ez a zászló a munka, kitartás, hit, remény és szeretet zászlaja.

— Itt a budavári koronázó főtemplom szent falai közt adom át Neked a gyászfátyolos zászlót, mindnyájunk szívéből fakadó azon kéréssel: oszlasd el a gyászos felhőket országunk egéről, szerezd vissza nekünk egységes, régi boldog szép hazánkat, hogy ezeréves múltját Szent István koronájának régi fényében, népével összeforrott király uralma alatt folytathassa.

— És most a zászló átadásának ünnepélyes percében hálás köszönetünk, tiszteletünk és nagybecsülésünk kifejezéséül meghajtom a zászlót Magyarország kormányzója és a dicsőséges magyar nemzeti hadsereg előtt.

— Végezetül nyíljon mindnyájunk ajka arra az ősmagyar szent fohászra, ami a zászlót ékesíti:

Boldogasszony Anyánk, régi nagy Patronánk!
Nagy inségben lévén, Hozzád kiált Hazánk.
Hozzád fohászunk, áldott Védasszonyunk:
Ne hagyj megcsönkítva a mi drága Honunk!

Horthy Miklós kormányzó meghatottan válaszolt és e szavakkal vette át a zászlót:

— Amidőn egy esztendővel ezelőtt ide az ország szívébe bevonultam, a magyar asszonyok áldozatkészsége az akkor még Szegedről alig kiröppent hadseregemet a bizalom és a lelkesedés jeléül lobogóval ajándékozta meg. Azóta a szervezés nagy munkájában ismét egy év telt el. Ma már a nemzeti hadsereg erejében kibontakozva, védelmezője a nemzet legszentebb érdekeinek és becsületes őre a rend főtartásának. Es most ismét a magyar honleányok azok, akik lelkes ragaszkodásuknak újabb tanújelét szolgáltatják. Ápolják gondosan szívükben továbbra is az önzetlen áldozatkész hazaszeretet fenkölt erényét, mert önöknek a feladata az, hogy a családban és a társadalomban gondosan ápolják, ébrentartsák és élesszék a nemesebb érzelmeket. En pedig örömmel és köszönettel veszem át ezt a gyönyörű zászlót abban a meggyőződésben, hogy a magyar nemzeti hadsereg annak csak dicsőséget szerezhet.

Újra felhangzott a Himnusz, amelynek hangjai mellett *Horthy Miklós* kormányzó kíséretével eltávozott a templomból.

Azután egy tiszti küldöttséggel és *Sréler* honvédelmi miniszterrel a királyi palotába vittem a zászlót, amelyet a kormányzó nagy kihallgatási termében helyeztünk el. Ma is ott van a magyar nők ajándéka az egyik sarokban és várja a magyar feltámadást.

Később bementem a kormányzóhoz gratulálni a névnapjára és átadtam a hadsereg céljaira majdnem egy millió koronát, a zászlóra összegyűlt összeg tiszta jövedelmét. Ez akkor nagy összeg volt: a korona zürichi jegyzése 5.— volt.

A kormányzó elragadtatásának, örömének, köszönetének adott kifejezést és kijelentette, hogy soha sem fogja ezt a szép napot elfelejteni ...

A vitézi rend keletkezése.

Horthy Miklós kormányzó poétikus lelkéből 1920 elején életre kelt egy gyönyörű gondolat, amely a rég letűnt daliás idöket juttatja eszünkbe. Megelevenedik előttünk Rákóczi Ferenc és Mátyás király kora. A kormányzót, aki a háború alatt vitézségével is az élen járt, alighogy elfoglalt a kormányzói széket, az a gondolat vezette, hogy a nemzet kötelessége megjutalmazni azokat a hős vitézeket, akik a háborúban kitűntették magukat és életükkel, vérükkel védték a hazát. Ezt a gondolatot közölte első szárnysegédével, *Magashazy László* századossal; kifejtette előtte tervét, hogy földet, vitézi telkeket akar adományozni azoknak a magyar vitézeknek, akik a háborúban a hazáért harcoltak és küzdöttek. A föld védelméért földet, — a hűség és a vitézség zálogaként, hogy azok, akik a föld birtokosai, nemzedékről-nemzedékre oltárként őrizzék meg szívükben a hazaszeretetet és a hazáért való áldozatkészséget.

Klasszikusabb szépséggel, a magyar erények és a magyar igazság messzire hangzó hirdetésével fejezte ki *Horthy Miklós* kormányzó a vitézi rend hivatását egyik beszédében, melyet egy vitézi telekbeiktatás alkalmával tartott. Hadd álljon itt ez a beszéd teljes szövegében nemcsak azért, mert a magyar próza egyik legszebb gyöngye, nemcsak azért, mert az idők szellemének leghűbb kifejezője, nemcsak azért, mert a magyar

törekvések iránymutatója, hanem azért is, hogy ezen a helyen a vitézi rend eszméjének életrehívója mondja el a leghivatottabban: mi a vitézi rend mélyenjáró jelentősége.

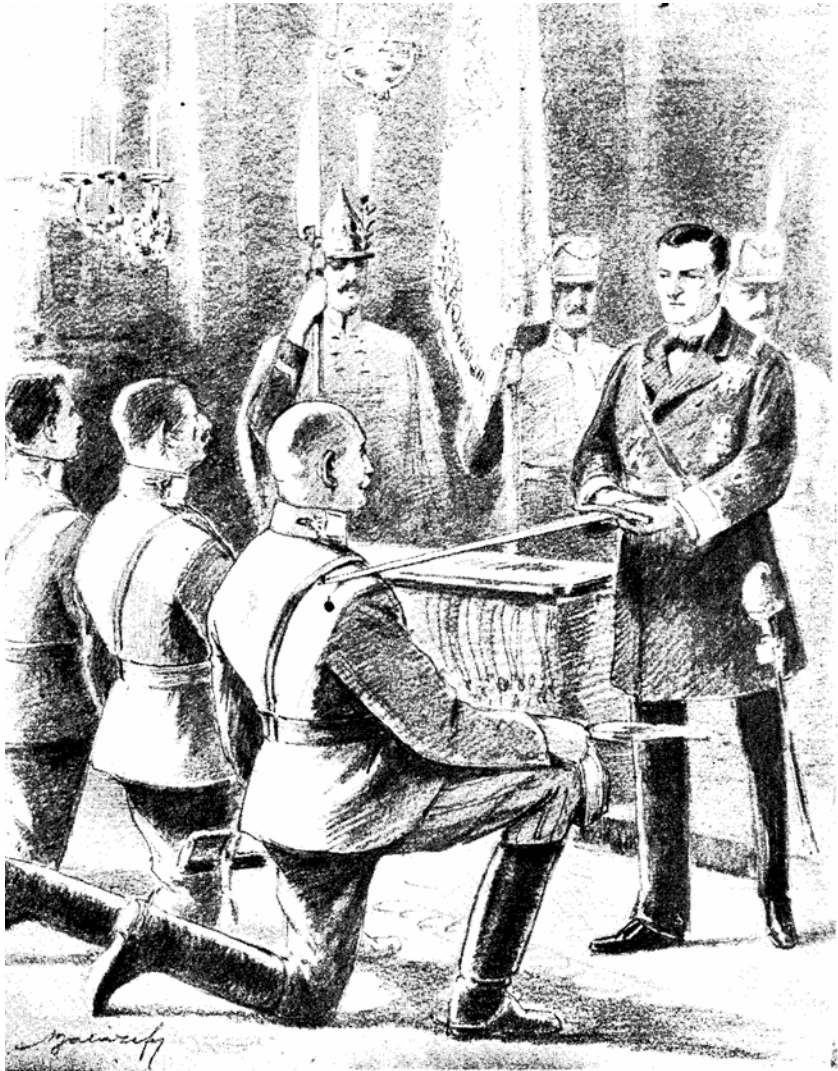
— »A vitézi intézmény alapeszméje — mondta a kormányzó — az volt, hogy hazánk egy-egy darabját magukénak nevezhessék azok a kiválasztottak, akik ezért a hazáért a legtöbbet szenvedtek, a legtöbbet küzdöttek, akik a haza iránti hűségben sohasem tántorodtak meg. A legjobbak közül valók vagytok ti is. A vitézi és honfiúi erényekben nálatok nagyobbak legfeljebb azok lehetnek, akik önzetlenül áldozták fel fiatal életüket, s ma messze kinn porladoznak. A vitézi eszme megvalósulásához lelkes hazafiakra volt szükség, akik ezt az eszmét felfogták, s akik ezért az eszméért áldozni is tudtak.

— Vitéz Bárczy Miklós! Átadom neked ezt a megáldott és megszentelt rögöt, amelyet három igazi hazafi adományozott, felismerve a vitézi rend magasztos célját. Tekintsd ezt a haza hálájának azért a vérért, amelyet védelmében hősiess küzdelemben kiontottál, azért a hűségért, amelyet vele szemben a legválságosabb időben is tanúsítottál. Vedd szerető gondozásba ezt a földet és nyújts példát utódaidnak annak szeretetében. *Mutasd meg, hogy nemcsak ott tudtál aratni, ahol a hadak Istene irányította karodat, de tanítsd meg gyermekeidet és unokáidat arra is, hogy ez a föld az ő kezükben is csak zálog, amely arra kötelezi őket, hogy arról az útról, amely téged ehhez a földhöz vezetett: a kötelességteljesítés, a hűség, az önfeláldozás útjáról letémiök sohasem szabad, tanítsd meg őket arra, hogy példáidat követve ok is hasonló önfeláldozással küzdjenek akkor, ha a haza boldogulása, régi dicsősége azt kívánja.*

— Ezt követeli tőled, ezt követeli tőlünk a vitézi rend, amelynek csak így lehetünk méltó tagjai. Vitéz Bárczy Miklós, teljesítsd kötelességedet, segítsen ebben Hadúr, a magyarok Istene!

*

Történelmi talajból fakadt ez a szép gondolat; a múltban is volt erre példa. A letűnt századokban királyi adományokban részesültek a háború hősei, akik a királynak és a hazának szolgálatot tettek. Ezek a hős vitézek a nemesi címer mellé földbirtokot és várat kaptak jutalmul. Magyarország mostani főurainak és nemeseinek birtokai, kastélyai a régi

HORTHY MIKLÓS KORMÁNYZÓ VITÉZZÉ AVATJA AZ ELSŐ VITÉZEKET

dicső idők fenmaradó emlékei, amelyeket a király ajándékozott őseiknek.

A kormányzó a régi magyar dicsőség kultuszát hívta életre a vitézi rend megalapításával. A tervet *Magasházy* százados dolgozta ki. A kormányzó lett a vitézi szék főkapitánya, helyettesévé pedig *báró Nagy Pál* gyalogsági tábornokot, a nemzeti hadsereg főparancsnokát nevezte ki. A vitézi szék kapitányaivá *Sréter István* tábornok, honvédelmi minisztert, *Siménfalvy Tihamér* ezredest, *Lipcsey Márton* alezredest, *Tookos Gyula* őrnagyot, *Igmándy-Hegyessy Géza* és *Magasházy László* századosokat nevezte ki.

A kormányzó felhívta Magyarország földbirtokosait vitézi telkek adományozására. Nagy lelkesedéssel indult meg Csonka-Magyarországon a földadományozás vitézi telkek céljaira. Karcag város volt az első, amely 100 holdat felajánlott a kormányzó vitézei számára.

Amint a kormányzó Karcag áldozatkészségéről értesült, kíséretével odautazott és felhasználta az alkalmat, hogy elismerésének a következő beszédben adjon kifejezést:

— »Örömmel tettem eleget meghívásuknak, hogy Karcag város közgyűlésén megjelenve, hazafias érzésem egész melegével személyesen is megköszönjem önöknek azt a nemes áldozatkészségüket, amellyel Nagy-kunkarcag határában a nemzeti eszmék és a hősiesség kiváló képviselőinek megjutalmazása végett rendelkezésemre száz katasztrális hold földet ajánlottak fel. Régi álmom beteljesedése kezdődik meg ezzel. Szükségesnek tartom egy legendás hősiesség kultuszát, örömmel állapítom meg, hogy Karcag városa e nagylelkű elhatározásával követésreméltó példát mutatott az egész országnak arról a tette is kész hazaszeretetről, amelyre a sors csapásai által megviselt ország újraépítésénél minden oldalról szükségünk lesz. Szívemen akarom viselni, hogy a hazafias áldozatkészségnek nevemhez fűződő ez a darab földje Karcag városának szándékához képest valóban a nemzet védelmében kifejtett hősi erényeknek és vitézségnek jutalmazására szolgáljon és állandóan ezt a rendeltetést töltsse be. Szeretném pedig ezt olyan formában keresztülvinni, amely közjogilag lehetséges, mint majorátus Karcag hős fiainak donációjaképpen, hogy a dédunokájuk is megemlegesse: Dédatyám vitézségéért kapta e földet. Önöket

pedig, tisztelt uraim, arra kérem, hogy ápolják szívükben továbbra is az őstől örökölt és a múlt dicső hagyományaiból táplálkozó hazaszeretet legszebb erőit és legnemesebb érzelmeit, mert egyedül ennek segítségével vezethetjük *az önzetlen áldozatok és a kitartó munkálkodás útján a magyar nemzetet a szerencsétlen jelenből a szebb és boldogabb jövő felé.*»

Magyarország kormányzója a karcagi száz holdat több részre osztva vitézségi kitüntetésképpen karcagi hős fiúknak adta örök ajándéknak. Ez a gyönyörű gondolat és ez a meghatóan szép elhatározás a kormányzó nemes lelkére, arany magyar szívére és a magyar földben gyökerező magyar demokratizmusára vall.

A vitézi rend eszméje testet, lelket öltött és ma már az egész ország fel van osztva vitézi kerületekre, amelyek élén egy-egy székkapitány áll.

A magyar hősiesség és dicsőség legendává vált a *múltban*, a kormányzó azt akarja, — és ugyan ki ne akarná? — hogy az legyen a *jelenben* és a *jövőben*.

Az államfőnek ez az intézkedése világot vet egész lényére. Bölcs államférfiúi ténykedésének egyik kimagasló oszlopa a vitézi rend megalapítása. Ez a tette is dokumentuma annak, hogy ő nem az ünneplés hangulatával lett népszerű, hanem bölcs gondolkozásával, egyenes lelkével és színarany magyar szívével, amellyel együtt érez minden magyarral, minden hű vitéz katonájával. Ezek a kiváló erői avatták történelmi nagysággá Magyarország kormányzóját.

A vitézi telkek szétosztását katonai bizottságokra bízta. Vitézi telket csak az kaphat, aki a haza védelmében különös vitézségről tett tanúságot és megfelelő vitézségi érdemeket szerzett: legénységnél az arany, vagy a kettős I. osztályú nagy ezüst vitézségi érem, tiszteknél legalább is a legénységi, vagy tiszti arany vitézségi érem, vagy a III. osztályú vaskorona-rend, törzstiszteknél és tábornokoknál legalább is a Lipót-rend lovagkeresztje.

Aki a vitézi rendbe óhajt kerülni és vitézi telket óhajt elnyerni, annak kérvényt kell benyújtani a vitézi rend szék-tartóságához. A vitézi próba a vitézi szék előtt dől el, amely felterjeszti az illető kinevezését a kormányzóhoz. A vitézi telek birtokosa családneve előtt a »Vitéz« jelzöt használja és a vitézi

birtok apáról fiúra száll, sőt előfordult többször, hogy egy-egy elesett hős árváját is vitézzé avatta a kormányzó.

Minden évben Szent István napja táján Hadúr nevében ünnepélyes formák közt avatja vitézzé a kormányzó azt a sok száz hőst, akiket a vitézi rend tagjaivá felvesz. Rendszerint a Margitszigeten történik a vitézavatás, amely a Himmusszal és tábori misével kezdődik. A kormányzó, mint a vitézek főkapitánya, a legutóbbi vitézavatáson ezt a beszédet intézte az avatandó vitézekhez:

— »Vitéz Bajtársaim!

— A nehéz idők ritka örömei között a legelső helyet foglalja el számomra az a nap, melyen magyar fajunk büszkeségét, jövőnk zálogát magam körül összegyűjtve látom.

— Ha szeretettel végigtekintek soraitokon, érzem a magyar rónák tiszta, romlatlan, üdítő levegőjét; elszáll minden kétely, vagy csüggedés és csak bizalom tölti el a lelkemet.

— A Vitézi Rend oltárán ma új tüzek gyúlnak ki.

— Legyetek lánglelkű apostolai a magyar vitézségnek, az önzetlen hazaszeretetnek és fegyelmezett összetartásnak. Országokat, nemzeteket mindenkor a széthúzó szervezetlenség, fegyelmezetlenség tett tönkre és szervezett, fegyelmezett munka épített fel. Ennél a munkánál elsősorban reátok számítok. Szeresétek a rögöt, melyet kaptok és mutassátok meg, hogy mit tud a véráztatta televény magyar föld teremni.

— Nehéz, súlyos idők próbakövei a férfierényeknek. Erősíthető, keménykötésű, hűségben kipróbált férfiakat követel a vajúdó, forrongó hon.

— Fogadalmatokat, hogy mindenkor messzevilágító példaként fogtok előljárni a hazafias erények gyakorlásában, a súlyos megpróbáltatásokkal küzdő haza szent nevében elfogadom. Aldás és boldogság fakadjon lelkes, önzetlen törekvésetek nyomán.

— Szívből üdvözöllek benneteket, mint a Vitézi Rend új hajtásait. Isten áldása kísérjen utaitokon, a Vitézi Rend pedig maradjon mindörökre a turáni fajunk büszkesége.«

A kormányzó beszéde után a vitézek együtt esküt tesznek és külön-külön letérdelnek a kormányzó elé, aki a vitézi díszkarddal megérinti a vitéz vállát és ezekkel a szavakkal avatja fel:

— Hadúr nevében vitézzé ütlek!

A vitézzéütés után a törzskapitányok feltűzik a vitézek mellére a vitézi jelvényt, amely Magyarország címeréből áll, amelyet hegyével felfelé álló pallos oszt két részre.

A vitézavatás ünnepe rég letűnt daliás idöket juttat eszünkbe, a jelenben a múlttól álmodunk és a szebb jövőben reménykedünk, hiszünk.

A vitézi ünnepelés világgá hirdeti a magyar vitézséget és azt, hogy ellenségeink csak az osztrák-magyar monarchiát vehették meg, de nem a magyar hadsereget. Ellenségeink is elismerik a magyar katonák vitézségét és azt, hogy a háborút nem a magyar katonák vesztették el. Hiába csonkította meg a trianoni békeszerződés Magyarországot és a magyar nemzeti hadsereget, egy legyőzött kis ország ünnepli hős vitézeit.

Es ha meg is kell tartanunk a trianoni büntető szerződés gyászos pontjait, azt nem tilthatja meg az entente, hogy a szívünkre ne ölelhessük a hős vitézeket. A letűnt négy háborús év viharaira gyászos, fájdalmas emlékekkel és szenvedéssel gondolunk, de a bús özvegyi fátylak sötét, gyászos felhőin és zokogó árvák könnyes bánatködén, mint egy tündöklő szivárvány ragyog át felénk egy szebb jövő szimbóluma: a magyar vitézség. Ezt nem vehették el tőlünk, ez az ezeréves Magyarországé maradt, amellyel még mindent vissza fogunk szerezni a szebb, a boldogabb jövőben, amelynek felvirradását imádságosan várjuk, várjuk: Magyarok Istene, jöjjön el a Te országod . . .

Horthy Miklós Szegeden életre hívta, feltámasztotta a nemzeti hadsereget és magasra emelte azt a háromszínű zászlót, amelyet a vörösök sárba tapostak. Az ő érdemei elvitathatatlanok, sohasem tudjuk neki meghálálni, amit értünk tesz. Minden percét forrón szeretett nemzetének ajándékozza, feláldozza egész életét, szabadságát és kora reggeltől késő estig azon fáradozik, hogy hazáját megmentse és a feltámadásba vezesse. A nemzet szerencsésen választott, mikor *Horthy Miklóst* emelte a kormányzói székbe. Nálánál jobb, bölcsőbb kormányzót nem találhatott volna Magyarország, ő, aki minden párton felül áll, higgadt, nyugodt államférfiúi bölcsességével, államfői méltóságával szemben a legegyszerűbb természetességgel gon-

dolgozik és minden póz nélkül való egyenes jellemű puritán katona, aki kedvességével és elragadó egyéniségével valósággal elbűvöli az embereket. Aki egyszer beszélt vele, az csak rajongani tud érte. Talán senki a világon nem tud a külföldiekkel olyan lenyűgöző kedves modorban társalogni, mint ő és ha egy külföldi beszélt vele, az mint Magyarország jó barátja hagyja el a kormányzó fogadótermét.

Csoda-e, ha rajongó lelkesedés kel a nyomában mindenfelé, amerre jár? Csoda-e, ha a magyarság szeretetének sugarai övezik immár történelmivé vált alakját?

Kormányzóságának egyik legtündöklőbb világító fáklyája: a vitézi rend. Talán *Balassi Bálint* sugallta a vitézi rend megalapításának magasztos, szép gondolatát a bölcs kormányzónak ezekkel a szavakkal:

»Vitézek, mi lehet e széles föld felett
Szebb dolog a végeknél? ... «

Nyugat-Magyarország elszakítása és Dél-Baranya felszabadulása.

Attól a sorsdöntő fordulattól kezdve, hogy az entente Magyarország határait kulisszákként kezelte és ezeket a határokat az ezeréves országterületen az erőszak eszközeivel beljebb tologatta, — a térképet egyetlen magyar ember sem tudja másképp elképzelni, mint úgy, hogy a Kárpátokkal koszorúzott Nagy-Magyarország területébe, a helyzet kényszerének engedve, belegondolja a trianoni határokat. Maradék-Magyarország, mint az ezeréves területről leszakított és önálló, megváltozhatatlan államtest, senkinek sem él képzetében; az erőszak határain belül megmaradt területeket nem vetíti a maga fényképlemezére a gondolkozás. Az erőszak, az 1918-as magyar tragédia határait a történelem logikája éppen úgy meg fogja változtatni, mint ahogy nem engedte meg tartósan négy évszázad előtt Magyarország három részre való darabolását. Százötven esztendeig tartott, amíg Magyarország testéről lepatant a török megszállás bilincse, de nem szabad elfelejteni, hogy az események fejlődésének tempójában a technikai eszközök is módfelett fontos tényezők. A mohácsi csatamezőn

ugyanaz a hadművelet döntötte el a csatát, mint Gorlicénél: mind a két helyen a frontáttörés hozta meg a döntést. De mik voltak Szulejman szultán ágyúí Mackensen és Conrad harminc és feleséhez képest? Mik voltak — százötven évvel Mohács után — Károly herceg Budát ostromló ágyúí Beseler tábornok Lüttichet, Namurt és Varsót megdöntő ostromütegeihez képest? Szelíd dongók. Budavárát hónapokig kellett ostromolni, Lüttich, Namur, Varsó falai napok alatt összeomlottak.

A történelem: az az eredmény, amelyet emberi akaratok, energiák és az utóbbiaknak a világáramlatokhoz való viszonya hoz létre. Mohács után Magyarországnak százötven esztendőre volt szüksége, hogy a világáramlat kedvező sodrába belevetesse magát és felszabadulhasson a török megszállás alól. Az emberi akaratot, energiák produktívképességének, aktivitásuk hatályosságának a technikai eszközök is határt szabott és ezzel kapcsolatban az, hogy az élet tempója a XVI. és XVII. században lassúbb volt, mint ma, nyilván ezért kellett százötven esztendeig tartania, míg a felszabadulás és az újra való egyesülés órája elérkezett.

1918 szomorú útjelzője annak, hogy ekkor érkeztünk el a csúcspontjára annak a világáramlatnak, amely nem kedvezett a magyarságnak és amelynek lényege, összetétele idegen volt azokkal a célokkal és törekvésekkel, amelyeket a magyar lélek magából kitermel. De ki ne venné észre, hogy már új áramlatok sodrában haladunk? Ki ne venné észre, aki az európai eseményeket figyelő szemmel kíséri, hogy fölöttünk már tisztulni kezd az ég? Ki feledkezne meg arról, hogy nem a XVI., hanem a XX. században élünk? Ki nézné úgy az ezeréves Magyarország kulisszahatárait, hogy azokat a történelem sodra százötven évig fogja meghagyni a történelem színpadán?

. . . Alig hogy az entente ezeket a határokat megrajzolta, máris meg kellett őket tagadnia. Azon a térképen, amelyet az entente legfőbb tanácsa rajzolt meg, Nyugat-Magyarország a maga teljességében Ausztria területéhez csatoltan szerepelt. A valóságban azonban ez a terület Magyarországé maradt. Az osztrák diplomácia kétségtelen ügyes fogásai, amelyek Ausztria gazdasági válságát aknázták ki, el tudták érni, hogy a magyar békeszerződés októbrálása után a nyugat ma gyár országi kér-

dés is napirendre került. Az entente presztízse megkövetelte, hogy ebben a kérdésben Ausztria mellett foglaljon állást, hiszen nem szigorúan a formákat tekintve — nem volt egyébről szó, mint arról, hogy az entente legfőbb tanácsa érvényt szerezzen a maga határozatainak és Nyugat-Magyarországot a maga teljes egészében Ausztriához csatolja. És mégis: a magyar diplomácia, a világáramlat kedvező fejlődését kihasználva, el tudta érni egyrészt azt, hogy Sopronban és környékén népszavazásra kerülhetett a sor és ennek eredményeként ez a területrészt a trianoni békeszerződés határozmányainak ellenére Magyarországé maradt, másrészt pedig azt, hogy Nyugat-Magyarország és Dél-Baranya megye a szegedi háromszög között Junktim létesülhetett. A magyar diplomácia ügyessége, amiben — ez már történelmi tény — *gróf Bethlen Istvánnak* van igen nagy része, el tudta érni azt, hogy a szláv korridornak tervezett nyugat magyar országi területnek úgyszólván útzáró erődé lett Sopron és környéke és így eliminálódott annak a komplikációnak a lehetősége, amelyet Nyugat-Magyarországnak a gyenge Ausztriához való csatolása jelentett volna. Magyarország trianoni határainak megrajzolása stratégiai szempontokból történt, amelyeknek megszabásánál közép- és keleteurópai fennálló hatalmi viszonyok voltak az irányadók, de ugyanezek a szempontok érvényesültek akkor is, mikor Nyugat-Magyarország sorsának eldöntéséről volt szó. Külön taktikai sikere volt a magyar diplomáciának, hogy ugyanakkor — 1921 nyarán — visszakerültek Magyarországhoz a trianoni déli végek. Pécs újra magyarrá lett; három évi megszállás keservei után Baranya lakossága virágerdővel és mámoros lelkesedéssel fogadta a nemzeti hadsereg csapatait, amelyek élén a déli végek parancsnokló tábornoka, *bádoki Soós Károly* altábornagy vonult be a felszabadult területekre . . .

Nem kellett hozzá három esztendő és a szuronyok határai, ha csekély mértékben is, de megváltoztak. Ezt az eredményt az hozta létre, hogy túljutottunk annak a világáramlatnak a csúcspontján, amellyel a magyar nemzeti lélek nem harmonizálhatott és amely ilyenformán a magyarságra kedvezőtlen volt és az, hogy az emberi akaratok és energiák ebben a világáramlatban már nem tompulhattak el, holott ahogy addig hatástalanul működtek.

. . . A trianoni határok megrajzolásával egyidejűleg hozta azt a határozatot az entente, hogy Magyarországnak jelentékeny hadisarcot — 300 millió angol iont — kell fizetnie. Egy külföldi úr, *Henry Wales*, ebben az időben Budapesten járt és kihallgatáson volt *Horthy Miklós* kormányzónál, akitől azt kérdezte: lehetséges-e, hogy Magyarország ilyen nagyösszegű jóvátételt tudjon fizetni.

A kormányzó így válaszolt:

— »Még három fontot sem tudunk fizetni!... Ön nem követhet el erőszakot a természetén, ön nem parancsolhatja a folyóknak, hogy hegynek felfelé folyjanak, csak azért, mert a határokat megváltoztatták.«

A kormányzó a falon függő térképen lévő Erdélyre pillantott.

— »Ezek az új határok — folytatta — tönkreteszik Magyarországot gazdaságilag, kereskedelmileg és erkölcsileg.«

— »Figyelmeztetem az entente-ot, — a kicsinyt és a nagyot — ne kergessék ezt az országot kétségbeesett helyzetbe, ugyanolyanba, mint amilyenben Ausztria van. Hiszen nyilvánvaló, hogy az egyik ország összeomlása maga után vonhatja a másiknak az összeomlását. Németország lassan bár, de bizonyosan szintén lefelé csúszik a lejtőn. Addig, míg az emberek reménykednek, lehet valamit csinálni. Lehet a dolgokon segíteni. De amikor eltűnt a szívékből a reménykedés, amikor a kétségbeesés kerítette őket hatalmába, amikor éhesek, amikor azt látják, hogy a feleségeik és a gyermekeik szenvednek és elpusztulnak, akkor azután kétségbeesett eszközökhöz nyúlnak.«

... A jóvátétel kérdésében máris a fordulat jelei mutatkoznak. A világháramlat nekünk kezd kedvezni. A nemzeti akaratot, a nemzeti energiát egy erős és bölcs kormányzó keze fogja össze és egyesíti, aki a magyar regeneráción tevékenyen munkálkodva, úgy tudja irányítani az országot, amint az a magyar érdekeknek a leginkább megfelel. Államférfiúi bölcsességének nagyszerű dokumentumai ezek a fentebb idézett szavak, amelyeket 1921 őszén mondott és amelyeket mindenben igazoltak az események.

Magyarország térképét egyetlen magyar ember sem tudja másképp elképzelni, mint úgy, hogy a Kárpátokkal koszorúzott

Nagy-Magyarország területébe belegondolja a magyar határokat. De ki nézné úgy az ezeréves Magyarország testébe beletölt kulisszahatárokat, hogy a történelem sodra százötven évig fogja meghagyni őket Magyarországon?

Horthy Miklós kormányzó életmódja, vidéki szemle- útjai és szózatai.

»A nemzeti szellem nem hagyható magára, művelésén tudatos munkával kell dolgozni, mert sohasem annyira magas fejlődésben, hogy ne kellene tovább is ápolni.« — Ezt tanítja Széchenyi, a lángeszű legnagyobb magyar, a nemzeti eszme megalapítója. A legnagyobb magyar eszméjének hű követője a legelső magyar ember: Horthy Miklós kormányzó.

Amint a nemzet ráruházta a kormányzói méltóságot, arra törekedett, hogy modern formában megvalósítsa igazságos Mátyás király ősi tradícióit és megelevenedik a dicsőséges magyar múlt: Magyarország vitéz hős kormányzója bejárja az országot, zengő magyar szava visszhangra talál minden magyar szívében. Minden szózata bölcs államférfiúi gondolkodásáról tesz tanúságot és a történelmi igazságok erejével hat.

Egész Magyarország gondja, keserve, bánata, reménysége, jövője a kormányzó vállán nyugszik. Történelmi felelősségének egész súlyát átérzi: minden percét nemzetének ajándékozza, kora reggeltől késő estig szakadatlanul dolgozik.

Korán reggel már íróasztalánál ül; számtalanszor megtörténik, hogy ő már a kiszabott idő előtt dolgozószobájában van, amikor az ügyeletes szárnysegéd még nem jelentkezhetett szolgálattételre.

Egyszerű reggelijét mindig családi körében fogyasztja el; kávé, csokoládé, vagy tea, hozzá valami apróság, ez az egész reggeli.

Azután átmegy a dolgozószobájába és az ügyeletes szárnysegédétől átveszi a postát; a kormányzó személyesen intézi el magánlevelezését, egyes fontosabb levélre sajátkezűleg válaszol, a többit pedig a szárnysegédek és a kabinetiroda intézik el. Egyik napon 10 órakor a kabinetiroda főnöke, *dr. Bartha Richárd*, a másik napon a katonai iroda főnöke, *Denk Gusztáv*

vezérkari ezredes referálnak a kormányzónak hivatalos ügyekről; megteszik előtte napi jelentéseiket és előterjesztéseiket. Azután audienciákat tart a kormányzó és kihallgatáson fogadja a minisztereket, — akiktől beható jelentéseket szokott kérni, — külföldi követeket, diplomatákat, politikusokat, küldöttségeket, magas katonai méltóságokat és más meghívott előkelőségeket. A legaprólékosabban, minden részletre kiterjeszkedően kíséri figyelemmel az államügyeket; a kormányzó csakugyan a nemzet ütőerén tartja a kezét. Ez azután magával hozza azt, hogy napról-napra döntő fontosságú tanácskozások színhelye a kormányzó dolgozószobája, aki jóformán csak az esti órákban ér rá arra, hogy a hozzá érkező nagytömegű iratokat át tanulmányozza. Magyarországnak Magyarország kormányzója a legszorgalmasabb hivatalnok.

Hogy a kormányzó milyen kedvesen, okosan és szellemsen szokott társalogni audienciák alatt, az szinte leírhatatlan. A dolgozószobája meleg és barátságos. A falakat aranyrózsás selyemtapéta borítja és aranyszegélyű nagy fehér szárnyas ajtók mutatják az utat, amelyek szinte hívogatnak.

Az egész termet lágy, süppedő szőnyeg borítja, úgy hogy elvesz benne a léptek zaja.

A falakat képek díszítik; egy fehér márványkandalló antik órával, egy arany brokát garnitúra, szalon-asztal, könyvállvány és egy hatalmas íróasztal, — előtte a kormányzói székekkel — és a vendég részére egy kényelmes karosszék képezik a berendezést. Az íróasztalán van a telefon, mellette sok akta és irat. Egy vázában mindig illatoznak pompázó virágok, mert a kormányzó nagyon szereti a virágokat.

Az udvaroknál megszokott rideg etikettet nála nem lehet megtalálni, az ember egy pillanat alatt átérzi, hogy az udvar rideg spanyol és francia etikettje helyett nála még a *levegő* is más, meleg, bársonyos és az ő kedves fenkölt lénye elbűvöli a látogatót.

Délután két óráig marad a kormányzó a dolgozószobájában, azután van a dejeuner, amelyen rendszeren csak a család tagjai vesznek részt. Három-négy fogásból áll az ebéd, aki hallja, talán nem is hinné el, hogy milyen egyszerű az ebéd; leves, főzelék hússal, tészta, gyümölcs — ez az

egész menü. A dejeuner felszolgálása is a legegyszerűbb; alig félóráig tart a kormányzói ebéd. Néha meghívott előkelő vendégek is vannak jelen, ekkor az ügyeletes szárnysegéd is meg van hívva; ilyenkor persze a menü egy-két fogással gazdagabb. Minden hó első vasárnapján a várórség parancsnokát, a szolgálatban levő ügyeletes tisztet asztalánál látja vendégül a kormányzó.

Ebéd után egy kis sétát tesz a kertben, nyáron a gödöllői parkban, máskor pedig a Várkertben. Négy órakor már ismét a dolgozószobájában van, aktákat ír alá, hivatalos államügyeit intézi el és késő estig dolgozik. Néha délután is vannak kihallgatások.

Délután hat óra tájban van a tea, amelyre gyakran vannak meghívott vendégek. Este nyolc órakor van a vacsora, ami még egyszerűbb, mint az ebéd. Húsétel körítéssel, befőttel vagy salátával, utána sajt, gyümölcs, vagy tészta. Vacsora után újra visszavonul dolgozószobájába és gyakran ott éri a hajnal, úgy, hogy alig pihen 5-6 órát.

A kormányzó napi programja természetesen változni is szokott, délelőtt kiállításokat nyit meg, évente egyszer vitézeket és tiszteket avat, katonai szemléket tart, délután gyakran kimegy a lóversenyre, sportünnepélyeken, versenyeken vesz részt; néha este családjával együtt színházba is szokott menni, az Operába vagy a Nemzeti Színházba. Itt-ott bridge-partikat is rendez, rendes játszótársai: családjának tagjai és gróf Bethlen István miniszterelnök. Nagy ritkán este zongorázni is szokott a kormányzó, aki rajong a zenéért. Kevesen tudják: majdnem minden hangszeren játszik, zenei kedvtelésének kielégítésére azonban alig van ideje, mióta az ország kormányzásának súlyos gondjait a vállára vette.

Ha egy-egy pihenőnapja van, a birtokaira rándul le, vagy vadászni megy, hogy vadászszenvedélyét kielégítse. Ha Budapesten van, akkor soha sincs pihenője. A nyári hónapok alatt, amikor a kormányzó családjával Gödöllőn tartózkodik, mégis jut egy kis idő a sportra, lovaglásra, vadászatra és szórakozásra hosszú hónapok nehéz, idegőrlő munkája után. Gödöllői tartózkodása alatt a kormányzó korán reggel kel, reggeli előtt egy-egy órára kilovagol, vagy vív, kora fiatalságától kezdve szorgalmasan sportolt a kormányzó, ennek köszönheti erős,

szinte vasból való fizikumát. Négy év alatt, mióta idegeket és fizikumot erős próbára tevő munkáját végzi, egyetlen egyszer sem volt beteg.

A kormányzói pár két fiával meghitt, boldog családi *életet* él. *István*, a nagyobbik fiú, másodéves műegyetemi hallgató, a kisebbik fiú, *Miklós* a piaristák gimnáziumában jár a hetedik osztályba, mint rendes tanuló. Mind a ketten tagjai a diák-egyesületeknek és résztvesznek a cserkész mozgalmakban. A fiúk egyedül végzik tanulmányaikat, nincs hozzájuk beosztva tanár, vagy nevelő. A kormányzó-apa bizony szigorúan neveli fiait. Egyetlen leánya, *Paulette*, 1921 április 3-án ment férjhez *vitéz Fáy László* tart. huszárfőhadnagyhoz. A fiatal pár újszászi kastélyában tartózkodik és birtokán gazdálkodik. Gyakran jönnek fel a kormányzót meglátogatni, vagy pedig a szülők mennek le hozzájuk. A nagyobb ünnepeket, a karácsonyi, húsvéti és pünkösdi ünnepeket a kormányzóék rendszeren leányuknál töltik.

Ilyen egyszerűen él a legelső magyar ember: Horthy Miklós, Magyarország kormányzója . . .

A kormányzó gyakran utazik vidéki szemleutakra, mert nagy súlyt helyez arra, hogy közvetlenül érintkezzék az ország népével és közvetlen közelségből figyelje a magyar életet. Beszédei, amelyeket ilyenkor mondani szokott, nyíltak, egyenesek, mint a magyar lélek, minden frázis nélkül valók. A kormányzó közvetlen, de a lélek mélyéről jövő szavakkal mondja meg: mit akar. Ezek a beszédei kimondhatatlanul fontos tényezői a nemzeti szellem művelésének, irányításának és fejlődésének. Nem csoda, ha szózatai visszhangra találnak minden magyar szívben, amelybe bevésődnek és mély nyomokat hagynak. A kormányzó szózatai olyanok, amilyen ő maga: az energia, céltudatosság, a tiszta látás jellemzi őket; mondatainak pedig megvan a maguk különös dinamikája: ellenállhatatlanul hatnak és lenyűgöző hatásúak a gondolatok, amelyeket kifejeznek. Hadd álljon itt néhány szemelvény a kormányzó beszédeiből, amelyek nemcsak a magyar próza becses darabjai, hanem hű adatai a magyar nemzet életrajzának az 1919-1923 közötti években.

1920 tavaszán, a nemzetgyűlési választások előtt Nyíregyházán tartott hosszabb beszédet a kormányzó, amely bölcs irányítás volt a magyar nép számára, hogy hogyan gondolkozzék a magyar múltrol, annak tanulságait hogyan értékesítse, hogy előkészíthesse a magyar jövőt. Ez a szózat úgy hangzik, mint a legbölcsebb atyai intelem; a hazaszeretet lelkesége fűtötte, az elmélyedés öltöztette feledhetetlen szavakba és díszítette fel megkapó tündöklésű gondolatokkal:

— »A nemzeti hadsereg iránti szeretetben barométer skálát látok mindenütt az országban. Mert aki tetőtől talpig hazafí, megértette a mai szituációt és aki mindenkinek elébe helyezi ma a honmentő munkát, az csak szeretettel lehet a véréből, testéből és csontjaiból való nemzeti hadsereg iránt. Ma — nem hangoztathatom elég sokszor — ezzel állunk és bukunk. Erő nélkül dolgozni, megállni nem lehet. Carrer szerint ma a farkasösztlönök uralkodnak Európában. Farkast csak fegyverrel lehet ártalmatlanná tenni. A háború alatt két frontunk volt, a külső: itt a katonaság becsülettel, önzetlenül megtette a kötelességét, diadalról-diadalra ment négy és fél éven keresztül. A hátsó front itt bent volt az országban. Ez összeomlott, hogy miért? Azt mindnyájan tudjuk, nem kis része volt benne a mindnyájunktól, magyaroktól féltékenyen őrzött sajtószabadságnak. Ez a sajtószabadság sajtószabadossággá fajult és ez züllesztett. Ez volt az oka minden rossznak, minden becstelenségnek, a magyarság boldogtalanságának. Ma romokban hever a haza és csak arra kell mindnyájunknak gondolnunk, hogy hogyan építhetjük föl újra. Itt elsősorban összetartásra van szükség. Mindnyájan tudjuk, hogy vannak atléták, akik láncokat képesek elszakítani, de ha összefogunk, akkor úgy állunk, mint a kéve. A szalmaszálát a kis gyermek is el tudja törni, de ha kévébe kötjük, nincs olyan ember a világon, aki azt elszakítani képes. Ez az a szilárd alap, *az a két pillér, amelyre építeni kell, a nemzeti eszme és a keresztény morál.* A keresztény morált minden tisztességes, becsületes ember a világon elfogadhatja, az izraelita is. Az önzetlenség csak szép, csak jó itt az országban, mindenkinek, aki becsületesen, tisztességesen, önzetlenül a fölépítő munkában segíteni akar, megvan a helye. Aki azonban próbálkozik, hogy visszahozza a régi idöket, a közelmúlt idöket, az örökké szégyenletes idöket, azt eltiporjuk.

— Összetartás szükséges a politikai téren is. Más irány, mint a becsületes, nemzeti, keresztény irány az országban nem lehetséges. Aki itt a politikai pártokat ellenségekkel akarja termi, és ellenséges táborokra szakítani, az nem való közénk. Itt a különböző pártok csak egy bizonyos szereposztást jelenthetnek. Ma össze kell fognunk minden tekintetben. Itt magasabb szempontok vannak, mint az, hogy kinek melyik arc szimpatikus, vagy hogy ki ígér többet, vagy ki tud szebben szónokolni. A parlament nivójának magasnak kell lennie. Minden, minden nagy elmére, minden nagy észre szükség van. Nézzük, hogy ki a legönzетlenebb, a legokosabb, az lesz megbízható hazafi és azt küldjük a képviselőházba. Sőt tovább megyek. A választásoknál a külpolitikára is gondolni kell. Es hogyha olyan embe-reink vannak, akik tulajdonképpen nem is egyeznek tökéletesen a mi gondolatmenetünkkel, meg kell fontolni, hogy mi hasznot hoz megválasztása az országnak. *Én egy célt látok: ez hazám boldogsága!* Ma másra nem törekedünk. Az országnak, nem tudom mennyi, mondjuk nyolcvan-kilencven, talán kilencvenkilenc százaléka *királpárti*. Ez olyan kérdés, amelyről ma *ne beszéljünk, de gondolkodjunk. Ma katasztrófát hoz az országra minden, amit meggondolatlanul teszünk.* Ennek a kérdésnek is el fog érkezeni az ideje. Addig kapcsoljuk ki, de gondolkozzunk fölötte. Egy gondolatunk legyen, a hazának talpraállítása. Minden egyes magyar embernek önzetlen munkájára szükségünk van. Vezetőszerpet csak tisztalelkű és jellemű ember viselhet, mert aki bűnösen él önmagának, az kártékony ellensége a hazának. *Dolgozzon mindenki ott, ahova az „Úristen állította, egész erejéből, önzetlenül és akkor nagyobb lesz Magyarország, mint valaha.* «

*

Miskolcon, a háziezred zászlószentelési ünnepén, 1920 augusztus 15-én klasszikusan szép beszédet mondott a kormányzó. Nagyszerű dokumentuma ez a beszéd a kormányzó államférfiúi bölcseségének. így, a múltba visszatekintve, ez a beszéd megvilágítja, kulcsot ad a kezünkbe annak megfejtésére: miként történhetett, hogy Maradék-Magyarország miért tudott megállni a körülötte tomboló zivatarban. A kormányzó megértette az idők szellemét, amely az ő világfelfogásával harmonizál. A magyar őserő a földben gyökeredzik, nekünk erre

kell építenünk és józansággal, higgadtsággal párosult magyar öntudattal kell jövőnk megmunkálásán dolgoznunk. A reánk köszöntött esztendőnek ennek a bölcs és az európai zűrzavarban nagyszerűen tájékozódni tudó koncepciónak beszédes igazolója.

A beszéd szövege ez:

— »Ezredes Úr! Miskolci gyalogezred Vitézei! Ezennel átadom nektek ezt a gyönyörű, megszentelt lobogót, amelyet szeretettel és bizalommal ad kezetekbe *a föld népe*. Ezt különösen alá akarom húzni, mert *ott gyökerezik a magyar őserő*. Ennek a zászlónak egyik oldalán van a régi Magyarország címere, a másik oldalán Magyarország Patrónája. Ezzel megvan mondva minden. Ma ebben a világégésben, azaz mondjuk ezen a kráteren, amely Európát jelképezi, azé az országé és azé a népe lesz a jövő, amelynek hadserege legtovább tartja meg a vasfegyelmet. Ma, amikor az egyik oldalon tűz van, a többi helyeken parázs a hamu alatt, amelyből minden percben kicsaphat a láng, ma mi itten Magyarországon — ezt büszkén, minden túlzás nélkül kimondhatom — rendelkezünk a legmegbízhatóbb hadsereggel. Tehát ebben az országban, ha igazán erősek akarunk lenni és ezt akarjuk valamennyien, akkor abszolút összetartásra, egy irányra, egy célra van szükségünk. Ha mi itten Magyarországon csak egy gondolatnak szolgálunk, akkor Magyarország jobb jövőnek néz elébe. Erre szükség van. *Ma a nemzeti hadsereggel áll, vagy bukik Magyarország*. Ezt mindenki tudja és aki ezt zülleszteni akarja, az hazaáruló. Ha valaki soraitokba mer furakodni és ezt a vasfegyelmet föl akarja borítani, fogjátok torikon és vigyétek előljáróitokhoz mert az Magyarországot akarja megfojtani. *A háború alatt rengeteg vért vesztettünk, mert ahol baj volt, ahol nehéz volt a munka, ott mindig magyar csapatok álltak, hogy megmentsék a szituációt. Második ilyen érvágásnak hazánkat kitenni nem lehet*, különben aggastyánoknak és asszonyoknak mentik meg országunkat. Vegyétek ezt a zászlót, mint a hazának, a haza szeretetének és bizalmának szimbólumát. Ma mindenki szeretettel néz felétek. Aki nem teszi, az a hazának esküdt ellensége. Azzal a jelszóval adom kezetekbe, amellyel a spártai anyák, adták a vértetek fiaiknak: Ezzel, vagy ezen!«

A nemzeti hadsereg feladatát megszabta a kormányzó abban a beszédében, amelyet a Ludovika Akadémia tiszt avató ünnepségén mondott 1920 augusztus 20-án.

— »A forradalmat legyűrt új Magyarország legfiatalabb tisztjeit hűségeskűjük letétele alkalmából szívből üdvözlöm. Önök ma tagjai lettek egy testületnek, amelynél senki sem szenvedett többet lélekben és testben a két forradalom alatt. Tagjai lettek a tisztikarnak, amelyre az új Magyarország kiépítése körül nagy és nehéz feladatok várnak. Ez a magyar tisztikar, ennek a tisztikarnak kényes becsületérzése, törhetetlen nemzeti öntudata és acélos katonaszelleme kell, hogy *az a szikla legyen, amelyen minden vörös hullám megtörik*. Hiszem és bízom benne, hogy Önök, tisztjeim legfiatalabbjai, tudatában vannak és tudatában lesznek a nagy és nemes hivatásnak. *Izzó magyar nemzeti érzést, halálmegvető kötelességtudást és fegyelmet, híkes építőmunkát vár Önöktől a haza és várok én!*

1920 őszén az Alföldön tett körutat a kormányzó. Oroszán a lelkes fogadtatásra ezekkel a komoly szavakkal válaszolt, amelyekből kicsendül a kormányzó céltudatossága, energiája és az, hogy tiszta szemmel látta az események fejlődését.

— »Köszönöm a szíves fogadtatást. Sajnálom, hogy nem szentelhettem több időt e helységnek. Sokat nem akarok beszélni, de figyelmeztetek mindenkit arra, hogy a végcélhoz egy egyenes út vezet, melyet csak közös erővel lehet elérni. Elvárom, hogy mindenki ezen az úton haladjon, aki pedig le akrr arról térni, azt kényszeríteni fogjuk, hogy visszatérjen erre. A magyar nép az elmúlt időben sokat tanult. Meglátta, hogy hová vezet a lelketlen demagógia és ha még mindig akadnak olyanok, akik bizakodnak a letűnt gonosz kor visszatértében, azoknak kijelentem, ne reménykedjenek. Ide a kommunizmus soha többé vissza nem tér és mi a felemelt fegyvert a kezünkben kiütni soha többé nem hagyjuk. Nehéz időknek nézünk elébe. Minden állam nyögi a háború rettenetes terheit, mi pedig ezenkívül még más csapásokon is átestünk. *Rajtunk ezen a világon senki segíteni nem fog, csak saját magunk. Azért, ha kell, minden magyar ember igaz lelkesedéssel és hazaszere-tettel jöjjön a zászlónk alá.*«

Békéscsabán ez a kormányzói szózat hangzott el ugyanezekben a napokban:

— »Most, hogy a sors és az ország bizalma erre a nehéz helyre helyezett, beláttam mindenbe. Sok van, amin változtatni kell, ha az új Magyarország alapköveit akarjuk lerakni, hogy egy új ezredévet építhessünk rá. Nem azért jöttem el erre az útra, hogy ígérjek, hanem, hogy követeljek. Országunk ma siralmas állapotban van, hiszen minden európai állam sinyli a nagy háború következményeit. Végigszenvedtük a vörös uralmat és a megszállást. Ha az építómunkához hozzálátunk, virágzóvá fogjuk tenni hazánkat. Ezért az abszolút tönkremenésből csak önzetlen munka vezetheti ki az országot. *Hazafi csak önzetlen férfi lehet*, mert aki önmagának él, az ellensége saját hazájának. Ebben az országban mindenkinek vakon kell engedelmeskednie a felsőbbtség rendelkezésének, de biztosítunk mindenkit, hogy ezt nem fogja megbánni. Tudom, hogy itt Békés megyében még parázs van a hamu alatt. Azokat, akik reménykednek, hogy valaha még egyszer a láng ki fog csapni, azokat biztosíthatom, hogy egészen hiába reménykednek, mert minden kísérletet vérbe fojtunk. En szeretem ilyenkor azt is kijelenteni, hogy nagyon sokat foglalkoztam szocialista tanokkal. Sok szép gondolat van bennök és tiszta szívből mondhatom, hogy *soha az életben szegény ember nem fordulhatott hozzám, hogy ne segítettem volna rajta úgy, ahogy tudtam*. Igenis, én olyanokat, akiket tévútra vezettek, nem is tartok bűnösnek, de igenis azokat, akik félrevezették őket. Ha a faluban egy veszett kutya van, nem elég, hogy a Pasteur-intézetbe küldjem azt, akit megharapott, hanem szükséges, hogy agyonüssöm a veszett kutyát is. Fondorlatokkal és hazugságokkal kilopták a fegyvert a kezünkből. Ma erősen fogjuk és senki a kezünkből kivenni nem fogja. Itt meg akarom azt is mondani, hogy azt a *földbirtokreformot*, ami igen szükséges és üdvös, meg kell valószínűsíteni, — de azt is ki akarom jelenteni, hogy ezt nem azért valószínűsítjük meg, mert azt bárki is követeli, hanem azért, mert a haza szempontjából szükséges, — ezt a reformot úgy fogjuk végrehajtani, hogy *a földet attól vesszük el, akinek nem árt és annak adjuk, aki azt minden tekintetben megérdemli*. Ezek azok, amiket mondani akartam. Nagyon kérek mindenkit, — és ezt kétszer húzom alá, — hogy egyesült erővel munkálkodjon a

haza érdekében. A széthúzásnak, mely a magyar nemzet legnagyobb, legrégebb bűne, el kell tűnnie. Nem ismerek felekezeti különbséget, épúgy nem ismerek pártkülönbséget sem, *csak egy pártot ismerek: a magyar pártot.*«

*

Az *egy akarat, egy irány* szükségességéről elmondott szavai, amelyek ugyanezen a körúton Szentesen hangzottak el, örökké emlékeztetéseket kell, hogy maradjanak:

— »Ebben az országban egy akaratra és egy irányra van szükség. Aki nem elég hazafi ezt az irányt követni, azt kényszeríteni fogjuk arra. Támogatnunk kell testtel-lélekkel a nemzeti hadsereget! Ha a hazának minden ép, egészséges fia nem megy lelkesedéssel a zászlók alá, amikor hívjuk, akkor vége ennek az országnak. Válasszuk meg embereinknek legjobbját, legönzetenlebbjét, legokosabbjait, álljon az az élén ennek a népnek, amelyben olyan jó tulajdonságok vannak, mint egy fajában sem a világnak, — s akkor ott leszünk, ahova jutni akarunk: a nemzetek élén!«

*

Ezt a beszédét frappánsan egészíti ki az ifjúsághoz 1920-ban intézett szövege:

— »Fiúk! Örömmel látom itt az ifjúságot, jövőnk és boldogságunk zálogát. A mai ifjúságra Magyarországon különös nehéz feladatok várnak. A nagyját elvégezzük magunk. Ezt el kell végeznünk nemcsak azért, hogy lemoszuk a foltot a becsületünkről és nemcsak azért, mert *becsület nélkül nemzet nem élhet*, hanem azért is, mert ki akarják vágni erdeinket, le akarják aratni az aranykalászos rónát. Csak, ha a jövőre gondolunk, lehetünk tisztában azzal, hogy *rokon és barátok nélkül fog ez a nemzet élni*. És szükséges, hogy harcratermett és harcra-kész lakosság lakja és védje ezt az országot. *A magyar fajnak egyik legnagyobb hibája* — nem akarom mondani a fegyelmetlenség, hanem — *az összetartás hiánya*, összetartás nélkül pedig nem jutunk el oda, ahova jutnunk kell. Ezt az összetartást ki kell kényszeríteni, itt pártokat többé nem ismerünk. *Egy irányban haladunk valamennyien, a jelszó meg van adva: ez nemzeti és keresztény!* Ép testben lakik csak ép lélek. Elsősorban

tehát azt kell propagálni, ami az egészséget és testi épséget előmozdítja. Emellett tudását mindenki gyarapítsa a haza javára. Ha a jövőben pályaválasztásra gondolt ok, mindig az legyen a vezérelv, hogy hol és mi módon szolgálhatunk leginkább hazánknak. Azt tartsátok szem előtt, hogy nekünk mindnyájunknak *csak egy kötelességünk van, hazánkat nagygyá, erőssé, gazdaggá és boldoggá tenni.*»

*

1921 októberének első napjaiban látogatta meg a kormányzó a felszabadult Pécsset. Mély akkordok búgnak ebben a beszédben, amely a magyar akarat csodaszép szimfóniája; *a nemzeti szellem, az összetartó erő, az egységes magyarság, az önzetlenség* a felszabadult Pécshez intézett kormányzói szózat motívumai.

— »Köszönöm, polgármester úr, meleg üdvözlő szavait. Megilletődéssel szólok önökhöz innen, ahová olyan sokáig szomorú aggodással és szorongó várakozással szálltak gerdelataink. Lelkes bizakodás és boldog büszkeség fog el, amidőn az egész ország testvéri üdvözlését tolmácsolom. E jöttem ide, hogy örömből és lelkesedésükből újabb erőt merítsek, mert példájuk megmutatta, hogy az igazság végre is győzedelmeskedik. Nekünk pedig *hinnünk és bizakodnunk kell a magyar igazságban.* Hinnünk kell, hogy ez a nemzet újra megerősödve, egy ezredév dicső hagyományaihoz ragaszkodva, a jövőben is teljesíteni fogja történelmi hivatását. Erre azonban elsősorban arra van szükség, hogy *mindnyájan összetartsunk. A magyarság régi hibája, hogy pártviszályokra fecsérli alkotó erejét.* A forradalom túlzásainak szellemi és erkölcsi mótelye sokakat még hajlamosabbakká tett a pártoskodásra. Azok, akiknek lelki egyensúlyát a megrázkódtatások megingatták, könnyebben hallgatnak a szenvedély szavára és mindig akadnak, akik ezt önző célokra fölhasználják. Ezekkel a bajokkal nemcsak nálunk találkozunk. A háború nyomán támadt gazdasági és politikai válságok mindenütt fogékonyabbá teszik a lelkeket a pártvillongásokra. Ezekben a zavaros időkben azé a nemzeté a jövő, amely leghamarabb forr egy erős egységbe össze, a nemzeti gondolat jegyében. *A népeknek az összetartó erőt csak a nemzeti gondolat adhatja meg, amely nem jelenti senkinek sem, sem egye-*

seknek, sem osztályoknak az elnyomatását, hanem ellenkezőleg, az ellentétek elsimítását, az érdekek összeegyeztetését. A nemzeti eszmz uralmi azt hozza magával, hogy a nemzeti életben mindenki erejéhez és tehetségéhez képest érvényesüljön és minden osztály egymással összefogva, egyesüljön a közös nagy célok és feladatok elérésére. Önöket az idegen uralom sokáig tartotta elszakítva tőlünk és sokáig kellett nélkülözniök hazájukat. Szomorú alkalmul szolgálhatott ez arra, hogy saját szenvedéseik árán is meggyőződjenek az összetartás szükségességéről a hon-szeretet jegyében. Gondoljanak majd erre akkor is, amidőn a közel jövőben, felszabadulásuk után először fogják alkotmányos jogaikat gyakorolni. Mődjukban fog állani, hogy befolyást gyakoroljanak az ország, a haza sorsának irányítására, válasszanak meg olyan férfiakat, akikben erősen él az egységes magyarság gondolata. Szeretném, ha innen, a magyarság emez ősi fészke-ből míghallaná szavaimat az egész ország és a nemzet nagy feladatainak szolgálatára zárt sorokban állana mellém az önzet-len, hazájukat mindsnekfőltt szerető magyarok egységes tábora. Mink ne feledjük el, hogy olyan időkben élünk, amidőn az ősök szellemének tisztelete, utódaink jóléte és saját magunk becsülete egyaránt azt követeli, hogy életünket a nagy nemzeti céloknak szenteljük.«

*

A munkásság küldöttségéhez ezeket a meleg szavakat intézte a kormányzó:

— »Köszönöm meleg üdvözlő szavaikat. Jól esik osztoz-nom örömben, látnom nemes lelkesedésüket és hallanom készségüket a közreműködésre az újjáépítés nagy munkájá-ban. A saját szenvedéseik keserves árán győződhetek meg arról, hogy *mit jelent az, ha tudatlan álmodozók és lelketlen nép-bolondítók akarják kezükbe venni a nép sorsának irányítását. Könnyű aranyhegyeket ígérni és hangzatos jelszavakkal leplezni, hogy mint gurultunk lefelé a lejtőn.* Sokkal nehezebb a romokat eltakarítani, a züllést megállítani, az alkotó munkát újra meg-kezdeni és a népet a megélhetés és jólét felé visszavezetni, msrt a becsület útja folytonos küzdést, folytonos munkál-kodást kíván. A múlt csapásainak és megpróbáltatásainak súlyát még soká fogjuk érezni, de azt is megtanulhattuk, hogy

mindnyájunk megélhetése, mindnyájunk boldogulása a haza sorsától függ. Egy osztály jóléte sem épülhet mások elnyomásán, mások tönkretételén, hanem csak összefogva, egymást kiegészítve boldogulhatunk. Mindenkinek meg kell tennie kötelességét és dolgozzék mindenki a maga helyén szorgalmasan, mert csak kitartó, vállvetett munkálkodás vezetheti ezt a sokat szenvedett országot szebb jövő felé.«

*

»A nemzeti szellem nem hagyható magára, művelésén tudatos munkával kell dolgozni, mert sohasem annyira magas fejlődésben, hogy ne kellene tovább is ápolni« — hiidette Széchenyi, a modern magyar nemzet igazi megalapítója. A legnagyobb magyar tanításának hű követője a legelső magyar, a kormányzó. Attól a perctől kezdve, hegy átvette a kormányzói méltóság terhét, modern formában valósítja meg az ősi, szépséges magyar tradíciót, amelyet a nádorok gyakoroltak, de amelyet legendás magaslatra Mátyás király emelt: időről-időre végigjárja az országot, hegy hallassa a szavát, hegy kezét a nemzet ütőerén tartsa, hegy a nemzeti szellem művelésén tudatos munkával dolgozzék.

Megnyilatkozásai az államférfiúi bölcsesség kristályával ragyognak, minden egyes szózata, amely maradék országunk nyolcmillió magyarja felé hangzik, az elmélyülő gondolatnak csillagos sora, gondolatoké, amelyek felriadó visszhangra találnak minden magyar szívben. Nyolcmillió szív visszhangja, csodásan szép összedobbanása a válasz a kormányzói szózatokra; magyar fajiságunk, öntudatosságunk, erőnk, bizalmunk és nemzeti akaratumk himnuszát zengi a szívek visszhangja.

Allamférfiúnál a kiválasztottság próbája: meg tudja-e szólaltatni a korszellemet, amit úgy is lehet fogalmazni, hogy történelmi időkben a nemzeti akarat kifejezői a hivatottak. Országot járó útjaiban a kormányzó a magyar fajszeretetet, a nemzeti hagyományok ápolását hangoztatja, mert: erőnk az ősz magyar anyaföld. Az ősz magyar anyaföld, mely a jobbágyok utódait, a falu népét hordozza hátán, amelyről Széchenyi lelkiismerete azt a vallomást tette, hegy ez a magyarság utolsó záloga, reménye, fentartója. A kormányzó szavaiban a nemzet megújhodási akarata szólal meg, a kormányzó a nem-

zet erkölcsi energiájának, lelkiismeretének megtestesülése, a magyar öntudat első magyarja. Nemes szépségű jelmondatai a történelmi igazságok metsző erejével hatnak. Es mi, e magyar gondolatok harcoss katonái, bízó hittel, szemünkben a magyar jövő reményének tüzevel tisztelgünk a magyar jövőt taposó, az ősi anyaföldet járó útjában.

*

... Egyetlenegy helyen járt Horthy Miklós kormányzó' ahol nem az ő nemes szózata hangzott el, hanem ahol a múlt lepte meg és rakta elébe grandiózus némasággal, az ünnep csendjével, a pillanat nagyszerűségével a maga csodás ajándékát. Magyarország kormányzója 1923 tavaszán meglátogatta a tündéri Balatont ... és megújult a magyar legenda. A kormányzó végignézte a balatonföldvári halászok munkáját, akiknek hálójában megakadt egy Hunyadi korából származó ősi kard. A magyar tenger megajándékozta Horthy Miklóst az ősi karddal, amely Hunyadi János korának dicsőségét hordozta. Évszázadokon keresztül őrizte kincsét, a magyar dicsőség kardját a Balaton,— szívetdobbantó, hogy várt, várt, míg megérkezik hozzá Magyarországnak a vörös pokoltól, a megsemmisüléstől való megmentője. Most Horthy Miklós kezében Hadúr kardja, a magyar akarat, a magyar erő, a magyar szív kardja, a Balaton titokzatos kincse. Amikor a kormányzó a Balaton ajándékát a magyar tenger pariján a kezébe vette: ragyogott a napfény, kék volt az ég, napsugarak táncoltak a kard acélján. A Balaton hallgatott, a hullámai halkán csobantak, a víz tükre a legragyogóbb pompába öltözött és magába fogadta Horthy Miklós férfias, kemény alakját, amint Hunyadi kardját a kezébe fogta . . . Hallgatott a Balaton ... A fák, madarak, halak megértették, hogy lágy suhanással miért simogatja a szellő a magyar tengert. A magyar múlt dicsősége és a magyar jövő aranya ragyogott a pazarul aláömlő napsugarakban ...

IV. Károly király tragédiája.

1916 december 30-án, hét év előtt került IV. Károly király fejére Szent István koronája . . . hét esztendő múltán porladó halott egy összeomlott hatalmas birodalom uralkodója. Mélyen megrendítő tragédia IV. Károly király sorsa; meg-rázóak a percek, amelyekben a jelen kiesett hatalma köréből, megsemmisítőén tragikusak a percek, amikor már csak a ragvógó múltra való emlékezés és a jövődöben való biza-kodás maradt az egyetlen kincse, amely a rettenetes össze-omlás fájdalmas tudatát enyhítette. És még csak fokozza a tragikumot, hogy a jövőben való reménykedést is felörölték a történelmi események.

. . . 1918 november 12-én, az összeomlás után napokig tartó töprengés után Károly császár aláírta a manifesztumot, amelyben az osztrák állam vezetésében való részvételéről lemondott. Dr. Renner, Német-Ausztria forradalmi kancellárja a trónról való lemondást akarta kieroszakolni, a miniszter-tanács azonban leszavazta és Seypel akkori népjóléti miniszter — a mai osztrák kancellár — formuláz ásat fogadta el, amely csak a kormányzásban való részvételről szóló lemondást tar-talmazta. A manifesztumot a forradalmi kormány nem hozta nyilvánosságra; kikiáltotta a köztársaságot. Károly császár a manifesztum aláírása után Schönbrunnból legszűkebb környe-zetével Eckartsauba költözött. Itt november 13-án a magyar zászlósarak küldöttsége kereste fel Károly királyt, akinek alá-írásra átnyújtottak egy manifesztumot, amelyben a király a Szent István koronájához tartozó országok vezetésében való részvételről is lemondott mindaddig, míg a nemzet az állam-formáról dönt.

A német-osztrák kormány fenyegető magatartást tanúsí-tott Károly császárral szemben. A forradalom talajából táplál-kozó élénk agitációt indított ellene, úgy, hogy az angol király végül is szükségesnek látta, hogy Károly császár és király személyes biztonságának megvédelmezése érdekében egy angol ezredest rendeljen melléje. Renner kancellár azzal fenye-getőzött, hogy ha Károly császár nem mond le a trónról és

nem hagyja el Ausztria területét, a népörséggel internáltatni fogja. Ez egyet jelentett volna azzal, hogy az uralkodó; — II. Miklós cár mintájára — szabad prédája lehetett volna vérengző ösztönöknek. Humánus motívumoktól indítatva és királyának akaratára Anglia tehát kieszközölte a svájci kormánynál, hogy Károly császár és király a köztársaság területén telepedhessék le. Március végén utazott el az uralkodó udvari vonaton Ausztriából egy angol ezredes kísérete mellett. Elutazása alkalmából tiltakozó iratot adott ki, amelyet nem hozott nyilvánosságra, hanem csak néhány uralkodónak küldötte meg. Ebben a tiltakozó írásban, amelyet ma már a nyilvánosság is megismerhet, semmisnek nyilvánítja a német-osztrák kormánynak, az ideiglenes és alkotmányozó nemzetgyűlésnek határozatait, az Ausztria területéről való távozását pedig a kormány internálással való fenyegetésével indokolja és azzal, hogy az uralkodó személyét törvényen kívülállónak nyilvánította.

Svájcban előbb Warteggben, utóbb pedig Pranginsben telepedett le Károly császár és király.

A magyarországi vörös uralom bukása után állandóan foglalkoztatta Károly királyt a Magyarországra való visszatérés gondolata. Erre vonatkozó tervéről, amelynek kialakulását meg gondolatlan tanácsadók és a Pranginsben megjelenő főurak rábeszélései sietteték, értesítette Károly király Horthy Miklós kormányzót is, aki több levelében tüzetesen informálta a királyt a politikai helyzetről. 1920 tavaszán a többek között ezt írta:

»Mióta a sors engem a megpróbáltatásokkal erre a nehéz helyre ültetett, szünet nélkül azon gondolkozom, hogy ezt a szomorú romhalmazt újra felépítem. Kiküldöttjeim útján többször iparkodtam Felségednek a helyzetet megmagyarázni, türelmet kértem és mindenekelőtt bizalmat. Azt a választ kaptam, hogy előzetes tudomásom nélkül kezdeményező lépés nem fog történni.«

Es mégis. . . Erre a levélre, amely türelmet kér, 1920 májusában Károly király levelet írt Horthy Miklós kormányzónak, amelyben bejelenti, hogy még az év folyamán visszatér Magyarországra.

»Amennyiben ismét részt vennék a kormányzásban, — írja levelében Károly király — úgy az entente részéről semminemű

IV. KÁROLY KIRÁLY SVÁJCBAN MAGYARUL TANÍTTA
ÍRNI ÉS OLVASNI OTTÓ TRÓNÖRÖKÖST ÉS ETELKA
FŐHERCEGNŐT.

beleszólást nem engedélyezek, ugyanis francia vezetőszemélyiségek részéről ilyen szándék tudomásomra jutott. A magyar birodalom megőrzése és konszolidálása érdekében még ez év folyamán át akarom venni a kormányzó hatalmat, ezért hát kérem Főméit óságotat a helyzet világos felismerése után, hogy a trónra való visszatérésem időpontját közölje . . .« A levél aláírása: »Tántoríthatatlan királyi hűséggel — Károly.«

Károly király nyilvánvalóan arra számított, hogy Horthy Miklós kormányzó — minden tekintet nélkül — át fogja adni a hatalmat. Ezenfelül az is befolyással lehetett a király elhatározására, hogy Magyarországon egyre erősebben bontakozott ki a karlista propaganda. A kormányzó szükségesnek látta, hogy a királykérdés felvetéséről és annak időszerűtlenségéről nyilatkozzék a nyilvánosság számára. 1920 október 17-én Székesfehérvárott a főispán üdvözlő beszédére válaszolva, a többek között a következőket mondotta:

»Újabban mind sűrűbben lehetett észlelni olyan törekvéseket, amelyek a király személyének kérdését igyekeztek előtérbe tolni. Mindnyájan egyetértünk abban, hogy ez az ország, meg nem tagadva ezeréves múltját, mint királyság folytassa életét a nemzetek nagy közösségében; mindnyájan szeretnők Szent István koronáját régi fényében tündököltetve látni. *Odáig azonban még nagy külpolitikai feladatok és a belső konszolidáció nehéz munkájának befejezése vár reánk.* Azok, akik a király személyének kérdését idő előtt felvetik, a nemzet egységét bontják meg, az ország polgárainak lelkét forradalmosítják, megakasztják a belső konszolidációt és ezzel bénítják külpolitikai cselekvőképességünket is. Jól tudom, hogy vannak olyanok is, akiket nem a múlt hagyományaihoz való ragaszkodás vezet, hanem önző célokból, vagy egyenesen azzal a gonosz szándékkal tartják ébren az ily kérdéseket, hogy ezáltal megzavarják és megakasszák azt a gyógyulási folyamatot, amelyre a nemzetnek a háború és a forradalmak pusztulásai után szüksége van. Sőt akadnak, akik kölcsönös bizalmatlanság ébresztése és széthúzás előidézése végett a rágalmak és gyanúsítások piszkos eszközeivel dolgoznak, nem kímélve hol jó-, hol rosszhiszeműleg az én személyemet sem. Holott mindenkinék tudnia kellene, hogy Magyarországnak a királyi hatalom gyakorlása szünetelésének idejére a nemzetgyűlés által

a legfőbb hatalom helytartójául megválasztott kormányzója nem élhet vissza e hatalommal, nem nyúlhat a királyi hatalom, nem nyúlhat a királyi trón után. En így fogom fel kötelességemet. Értsék meg kötelességüket mások is. Aki nem érti meg, azzal meg fogjuk értetni. *Kísérletezésre idő nincs*, aki nem alkalmazkodik a jogrendhez, az bűnhődni fog. Az első év küzdelme után *a második évet az imperatív megnyugtatás jegyében óhajtom megkezdeni*, amelynek Isten segítségével *idővel gazdag* «s hatalmas Magyarország lesz az eredménye, koronás királlyal az élén, akit a nemzet lelkesedve fogad, tárt karokkal.»

Ez a beszéd elhangzott Pranginsbe is. Horthy Miklós kormányzó a helyzetet ismerve, nem tehetett olyan közlést Károly király számára, hogy elérkezettnek látja az időt a visszatérésre.

És mégis . . . Werkmann százados, Károly király titkára írja Münchenben megjelent »A madeirái halott« című könyvében, hogy 1920 őszén egy alkalommal Károly király így szólt hozzá:

— Visszatérésemet nem tolhatom ki a tavaszon túlra.

Werkmann százados hosszan kifejtette a visszatérés akadályait és azt, hogy a nagyhatalmak nem fogják megengedni a trónfoglalást, hanem száműzetésbe fogják kergetni a királyt.

Es mégis . . . 1921 március 24-én délben Károly király, anélkül, hogy bárki észrevette volna, elhagyta a prarginsi villát Larsen Jakab kíséretében, aki az utazást előkészítette. A királynak fényképes A. Sanchez névre szóló útlevele volt és egy vörös keresztet ajánlólevele, amely azt igazolta, hogy beteges ember. Az útlelvizsgálatok alkalmával sehol sem ismerték fel a szemüveget viselő, a vonat pamlagán pihenő királyt. Akadály nélkül érkezett meg a király éjfélkor Bécsbe, ahol gróf Erdődy Tamást kereste fel. Innen autón utaztak Szombathelyre, ahova késő este érkeztek meg. Gróf Mikes püspök palotájában szállott meg Károly király: történetesen ott tartózkodott Vass József miniszter is, aki húsvéti konferenciákat tartott az intelligenciának. Sem Mikes püspök, sem pedig Vass miniszter nem ismerték meg a királyt, mert az arca át volt maszkírozva. Károly király átment a másik szobába, lemosta arcáról a festéket, azután visszajött, összeütötte a bokáját és mosolyogva így szólt:

— Most sem ismernek reám?

Ebben a pillanatban csodálkozva ismertek rá Károly királyra, aki közölte Vass miniszterrel, hogy azért jött, hogy a kormányzótól a hatalmat átvegye. Vass miniszter táviratilag hívta Szombathelyre a Nyugat-Magyarországon vadászó gróf Teleki Pál miniszterelnököt. Károly király felszólította őket, hogy alakítsanak kormányt. Teleki és Vass azt felelték, hogy a kormányzó tudtán kívül ezt nem tehetik meg. Elhatározták, hogy Károly király Erdődy gróffal, Teleki miniszterelnökkel és Vass József miniszterrel Budapestre utazik. Teleki és Vass reggel 7 órakor indultak el autón Budapest felé, hogy a kormányzót Ő Felsége látogatására előkészítsék. Úgy beszéltek meg, hogy a király csak 10 órakor indul. A miniszterelnök és Vass miniszter az egész éjjeli tanácskozástól elfáradva, elaludtak. Mire felébredtek, észrevették, hogy egész más vidéken halad az autó, nem a legrövidebb szombathely—budapesti útvonalon. A soffőr mellett egy főhadnagy ült, mind a kettőjüknek, úgylátszik, az volt a célja, hogy a miniszterelnök és Vass miniszter ne érkezhessenek előbb Budapestre, mint a király.

Az autó csak lassan és hosszabb útvonalon haladt, több defektusa is volt, így történt, hogy a király autója előbb érkezett a Várba.

Március 27-én, húsvét vasárnapján délután 2 óra lehetett, mikor a király autója a Várba jutott. Érdekesnek tartom megemlíteni, hogy Augusztá főhercegnő és József főherceg a hangos autót ül kölesre, ami a nagy csendben felhangzott, kisiettek a palota erkélyére. Ebben a pillanatban ért oda az autó és ő Felsége mosolyogva, barátságosan intett feléjük üdvözetet, de a főhercegi pár nem ismerte fel a királyt. Nem is sejtették, ki ül az autóban . . .

Ő Felsége a királyi palotában szállt ki. Sigray gróf előresietett, hogy Magasházy őrnagynak, a kormányzó első szárnysegédének a király megérkezését bejelentse és hogy Ő Felsége beszélni óhajt a kormányzóval.

Magasházy bevezette a királyt és a gróft egy terembe, azután a kormányzóhoz sietett, aki gyors léptekkel jött Károly király elé. A találkozás megindító volt. ő Felsége könnyezve

ölelte meg a kormányzót és melegen megszorította a kezét.

A négyszemközti tanácskozás több mint két óra hosszat tartott. A király arra kérte a kormányzót, hogy adja át a hatalmat és hívja össze minisztereit. A kormányzó kijelentette, hogy a húsvéti ünnepek miatt a miniszterek mind vidéken vannak, tehát minisztertanácsot azonnal nem hívhat össze. Feltárta Ő Felsége előtt a helyzetet, hogy váratlan megérkezése milyen bonyodalmat idéz elő és milyen készületlenül találta a nemzetet. A kormányzó kifejtette, hogy Csonka-Magyarország még nem heverte ki a forradalmak viharait és a királyság időelőtti visszaállítása a külső és belső békét veszélyeztetné; ismertette ő Felsége előtt azokat a szerződéseket, melyeket a nagy- és kis-entente kötött Magyarországgal és amelyek előre is tiltakoztak Károly királynak a magyar trónra való visszatérése ellen.

Horthy Miklós kormányzónak nagyon nehéz volt a helyzete, Horthy Miklós és a kormányzó összeütközésbe kerültek egymással: Horthy Miklós *át akarta* adni a főhatalmat Ő Felségének, de a kormányzó *nem adhatta át*, mert az entente — a nagy és a kicsi — megtiltották és megszállással, háborúval fenyegették meg az országot.

— »Egész életemben mindig becsületes ember voltam, — mondta a kormányzó — esküt tettem Felségednek és ez köt, annak dacára, hogy felmentett alóla, de van hazám, van nemzetem, van fajtám, van becsületem és lelkiismeretem, mely nem engedi *meg*, hogy nyílt szemmel behajtsam nemzetemet a megsemmisülésbe és a háborúba . . .«

A király a helyzet megismerése után kénytelen volt belátni a kormányzó igazát.

Közben megebédeltek, feketekávét és frissítőket szolgáltak fel, azután elbeszélgettek mindenféléről és ő Felsége elhatározta, hogy elhagyja az országot.

Ezalatt érkezett meg a kormányzóhoz Teleki miniszterelnök és Vass miniszter. A kormányzó dolgozószobájában magára hagyta Ő Felségét és kijött a szárnysegédi terembe, ahol Teleki és Vass vártak rá. Elmondta ő Felségével való tanácskozását a legapróbb részletekig, azután visszament Károly királyhoz, aki búcsúzóul megígérte, hogy csak akkor

fog visszatérni, ha a kormányzó hívja és ilyen meggondolatlan lépést többé nem tesz.

A kormányzó táviratilag magához rendelte az összes minisztereket, akik megnyugvással vették tudomásul, hogy a kormányzó ezt a súlyos válságot milyen bölcsen, erélyesen és tapintattal oldotta meg.

A kis- és nagy-entente követei kihallgatásra jelentkeztek a kormányzónál és valamennyien kormányaik nevében szigorú jegyzékben tiltakoztak Károly király visszatérése ellen, megerősítve ezzel azokat a diplomáciai információkat, amelyek a magyar kormánynak a Habsburg-kérdésben tudomására jutottak.

ő Felsege visszatért Szombathelyre, itt várta meg, míg Svájc a magyar kormány intézkedésére újabb tartózkodási engedélyt adott. Április 5-én utazott el különvonaton Károly király néhány magyar főúr és három magasrangú ententetiszt kíséretében, akik a nagyhatalmak nevében a Svájcig való zavartalan utazást biztosították. Szombathelyről való távozásakor Károly király gróf Teleki Pál miniszterelnöknek írásba foglalt kijelentést adott át, amely a következő szavakkal végződik:

»Minthogy azonban meggyőződtem arról, hogy apostoli királyi uralkodói jogköröm elfoglalása most nehéz és elviselhetetlen megpróbáltatásoknak tenné ki a nemzetet, ezt pedig lelkiismeretemmel össze nem egyeztethetem, ismét távozom, de távol a magyar nemzettől is minden erőmet és minden időmet, ha kell véretem is hazámnak akarom szentelni, melytől elszakadni, melyhez hűtlenné válni sohasem fogok. Bízom az isteni gondviselésben, hogy el fog érkezni az a pillanat, amikor ismét szeretett hazámban maradhatok, közös erővel, közös célokban, közös munkára egyesülvén nemzetemmel. Amíg ez a pillanat bekövetkezik, a magyar nemzetet a magam részéről is arra kérem, támogassa azt a férfiút, ki a nemzetgyűlés bizalma alapján jelenleg az államfő nehéz és súlyos felelősséggel járó tisztjét betölti és akitől a magam részéről is bizalommal várom azoknak az érdekeknek gondozását, amelyek Magyarország ősi alkotmányos törvényei szerint a király és a nemzet harmonikus együttműködését kívánják.

Szombathely, 1921 április 2.

Károly s. k.«

Magyarországnak a forrongó Európában elfoglalt rendkívüli módon exponált és a szó szoros értelmében kardélen táncoló helyzete okozta, hogy Károly király nem maradhatott itt, de nekünk leromlott helyzetünkben azt kellett tenni, amit az entente diktált. Legnehezebb volt a kormányzó helyzete, neki kellett megvívni a legkeservesebb lelki tusát, a saját énjének kellett szembeállni a kormányzóval. A királyát szerető hű magyar, aki vitézül harcolt Istenért, Királyért és Hazáért, nem cselekedhetett a szíve szerint; az entente által szorongatott, a megcsonkított és fenyegetett ország létét védő kormányzó nem adhatta át a hatalmat Ő Felségének: kemény, de bölcs cselekedettel el kellett háritania a nemzet égboltjáról a viharfelhőket és megmentette az országot a végpusztulástól.

Gróf Teleki Pál miniszterelnök a nemzetgyűlés április 5. és 6-iki ülésén beszámolt a király elutazásáról. Súlyosan elítélte azokat a tanácsadókat, akik erre a meggondolatlan lépésre rábeszélték Ő Felségét.

Gróf Teleki ezután lemondott; április 15-én a kormányzó gróf Bethlen Istvánt nevezte ki miniszterelnökké.

A húsvéti események után azonban még mindig nem jutott nyugvópontra — akárcsak ideiglenes nyugvópontra — a királykérdés.

Külföldi kormánykörökben az a hír terjedt el, hogy június közepén a királyi pár Magyarországra jön. Ezek a hírek nem voltak alaptalanok, a terv ki volt dolgozva, hogy Bajorországon keresztül a Dunán monitoron Komáromba érkeznek, ahonnan autón mennek Szombathelyre Mikes püspökhöz, ott a király kormányt alakít, amely a Bethlen-kormányt felszólítja a kormányzás azonnali átadására; a karlisták megszállták volna a Várat a hadsereggel, amely leteszi az esküt és ezek után Károly király Zita királynéval és katonai kísérettel vonul be Budapestre.

Természetes, hogy a külföldi diplomácia is résen állt; a kis-entente államai minden előkészületet megtettek az esetleg szükségessé váló fellépés számára.

A kormány megtette a szükséges óvintézkedéseket, a határ őrizetére karhatalmat rendelt ki. Gróf Bethlen István

miniszterelnök tanácskozott a király bizalmasaival, úgy, hogy Károly királyt sikerült lebeszélni a tervtől.

Augusztusban azt a hírt hallottuk, hogy Ő Felsége augusztus 17-én a születésnapját Budapesten akarja ünnepelni, azután mikor ezen a napon nem történt semmi, olyan híreket vittek egymásnak az emberek, hogy a király résztvesz az augusztus 20-iki Szent István körmeneten.

Horthy Miklós kormányzó 1921 augusztus 29-én levelet írt Károly királynak, amelyben ismételte, hogy minden restaurációs kísérlet lehetetlen, ő Felsége hazatérése az ország megsemmisülését jelentené és hogy a külpolitikai helyzet a király visszatérése ügyében még kedvezőtlenebb, mint húsvétkor volt.

— »Semmi sem áll tőlem távolabb, — írta a kormányzó — mint hogy mostani tisztségemhez, a kormányzósághoz ragaszkodjam, vagy annak kibővítésére törekedjem. Kötelességemhez híven egyetlen törekvésem az, hogy az országot — amelynek élére kívánságom és akaratom ellenére az események és a nemzet bizalma állítottak — kivezesse a mai helyzet súlyos nehézségei közül, majd pedig a legitim és államjogi igazságos elvek megőrzése mellett a hivatott kezekre bízam. . .«

A kormányzó azzal fejezte be levelét, hogy ő Felsége visszatérése súlyosbítaná szomszédaink ellenséges magatartását és ezekkel a szavakkal búcsúzott a levél végén:

»Kérem Felségedet, e jelentésemet kegyesen elfogadni és legalázatosabb közléseimet olyképpen felfogni, hogy azok egy olyan férfi lelkiismeretes, igaz szavai, aki előtt a király, haza és a személyes becsület egyaránt drága.

Felséged legmélyebb hódolója

Horthy.«

A levélhez a külügyminisztérium mellékelte egy áttekintést a külpolitikai helyzetről. Dr. Gratz Gusztáv vitte ki a levelet Svájcba Károly királynak.

Kormánykörökben nyilván úgy vélték, hogy a király nyugodtan be fogja várni azt az időt, amikor a kormányzó hívja, hogy vegye át az uralkodást. De nem így történt.

Egy szeptemberi napon teára vendéget kaptam, gróf Somssich Tihamér, családunk régi jó barátja volt a látogató, királypárti elnöktársam, aki teázás közben azt újságolta, hogy azelőtt való este a pártban egy soproni úr kereste fel és elmondta,

hogy Ostenburggal beszélt, aki azt a hírt közölte vele, hogy a királyi pár egy hónapon belül Magyarországon lesz.

Nem akartam elhinni, de Tihamér többször hangoztatta, hogy ez komoly értesülés.

Aznap este hosszú levelet írtam Károly királynak, igyekeztem ő Felségét szándékáról lebeszélni, utaltam arra, hogy ugyan az egész ország royalista, de a jelen körülmények között az entente miatt lehetetlen volna a szívünk szavára hallgatni. Türelmet kértem Ő Felségétől, amíg a helyzet teljesen megérett a trón elfoglalására. Emlékeztettem ő Felségét a kormányzóval való beszélgetésére és ígéretére, hogy türelmesen vár addig, míg a kormányzó hívni fogja. Ezzel fejeztem be leveletemet:

»Belátom, hogy Felséged jóságos szíve sokat szenved idegen földön és vágyódik haza, mégis arra kell kérnem Felségedet, méltóztassék türelemmel várni addig, míg a nemzet hívó szava felcsendül. Talán nemsokára elérkezik ez a boldog pillanat, amikor újra összeforr a király és a nemzet lelke. Elmegyünk majd Felségedért, diadalmenetben fogjuk hazahozni a zászló-díszben és örömmámorban úszó fővárosba, szeretett magyarjai közé, hogy soha többé el ne hagyjon minket . . .«

A válasz hamar megjött. Kedves ereklyéim közt őrzöm Ő Felsége levelét. Azonnal feleltem és még egyszer kértem, hogy most még ne jöjjön. Erre a levelemre már nem érkezhetett válasz, mert ő jött személyesen Magyarországra a király-néval együtt.

Hogy a királykérdés rendezése a kormány legfontosabb feladatai közé tartozott, de egyúttal az is, hogy mennyire váratlanul, a kormányzó és a kormány tanácsának kikérése nélkül történt az októberi királylátogatás, élénken bizonyítja gróf Bethlen István miniszterelnök október 21-én Pécsen tartott beszéde, amelyben a legitimizmus jogosultságát és a királykérdés jelentőségét fejtegette.

Mennyi minden történhetett volna másként, ha Károly király türelemmel megvárja idejének megérkezését . . .

Októberben a királyi pár repülőgépen tette meg az utat a Sopron közelében levő Dénesfáig. A részletek emlékezetesek. A királyi pár elindult Sopronból az Ostenburg-század kíséretében. Az út nem volt olyan sima, ahogy tervezték.

Ő FELSÉGE IV. KÁROLY A HALÁLOS ÁGYON.
(Madeira. 1922. április 1)

A kis-entente csak az alkalomra lesett, hogy Maradék-Magyarországot megrohanhassa. Úgy Romániának, mint Szerbiának és Csehországnak megvoltak a maguk messzemenő tervei, amelyekkel a maguk berendezkedését — Magyarország testének újabb feldarabolása árán — meg akarta szilárdítani. A lezajlott ausztriai krízis eléggé megmutatta, hogy Csehország a Szerbiával való korridor létesítésére törekedett, Románia pedig nem csinált titkot abból, hogy a Tiszáig akarja határait kiterjeszteni. A kis-entente által forgalomba hozott térképek mindennél többet mondanak. Károly király politikai programja sem volt titok: a föderációs dunai monarchia, amelynek keretében az egyes nemzetiségi államok széleskörű autonómiát kaptak volna és amely nem annyira a politikai, mint inkább a gazdasági egységre helyezte a fősúlyt, csak úgy valósulhatott volna meg, ha az utódállamok »hódított« területei leszakadnak.

A húsvéti királylátogatás óta a kis-entente fokozott módon figyelte Magyarországot. A hatalom a kis-entente kezében volt; Magyarország számára a fegyveres erőmérkőzés megkockáztatása egyet jelentett volna a katasztrófába való rohanással. A magyar kormánynak a módfelett feszült külpolitikai helyzet következtében olyan kényszerű rendszabályokhoz kellett folyamodnia, amelyek keserűek voltak ugyan, de amelyek egyedül voltak alkalmasak az ország létének megmentésére és biztosítására.

Komárom mellett meg kellett állítani a király vonatát, mert Nagy Pál gy. tábornok, hadseregfőparancsnok felszedette a vasúti síneket. Ostenburg csapatai kijavították a pályát és folytatták az utat egész Budaórsig, ahol a király csapatai összeütköztek a kormánycsapatokkal. Károly királyt nagyon megrendítette az ütközet, magához hívatta Ostenburgot és kiadta a parancsot:

— »Ne támadjanak, be kell szüntetni a harcot. Én nem azért jöttem, hogy saját népemmel harcoljak.«

Rakovszky István, a király miniszterelnöke és gróf Bethlen István miniszterelnök ezalatt többször érintkeztek egymással telefonon és izgalmas tárgyalások után fegyverszünetben állapodtak meg. A harc megszűnt.

A kormány megbízottja, Vass miniszter 22-én este Komárom és Tata között a vonaton át akarta adni a kormányzó levelét a királynak, de a miniszter nem juthatott őfelsége

elé, mert Rakovszky és Andrássy megakadályozták, így tehát Rakovszkynak adta át a levelet. Ez az írás megvilágítja az egész kérdés háttérét, leplezetlen és az államfői kötelességből következő nyíltsággal és egyenességgel tárja fel a komplikált háttérret. A levél szövege ez:

»Budapest, 1921 október 22.

Felséges Uram!

Nehéz lelki tusában, de súlyos aggodalmaktól indítatva arra kell kérnem Felségedet, hogy ne folytassa útját a főváros felé fegyveres erővel. A helyzet tavasz óta, midőn Felséged az országot elhagyta — nem változott.

Mindazon indokok, amelyek akkor arra kényszerítettek engem és velem együtt Felségednek az ország sorsáért aggódó meghitt tanácsadóit, hogy Felségedet visszatérésre bírjuk, fokozottabb mértékben ma is fennállanak. A helyzet ma súlyosabb. Tavasszal Felséged bejövetele meglepte az egész országot és a külföldet is.

Azóta, mint közismert, készültek arra a lehetőségre. Világos ez abból is, hogy most a tiltakozás, amely a múltkor csak több nap múltán közöltetett velünk, — most a kormánynak azonnal átadatott és pedig a múltkorinál sokkal határozottabb formában, mert a kis-entente nyíltan a bevonulással fenyegetődött. Erőviszonyaink pedig rosszabbodtak és a három oldalról betóduló ellenségnek képtelenek volnánk ellentállani. De meg, feltéve a lehetetlent is, ha az utolsóját védő nemzet valahol fel is tudná tartóztatni az ellenséget, az ország óriási területei pusztulnának el. Ez utólag olyan elkeseredést szülne és télen oly nyomort, hogy biztos úton a bolsevizmushoz vezetne. De fájdalom, komoly mérlegeléssel már ennyire sem lehet a veszélyt elodázva látni.

Bizonyosabb most már az, hogy az ellenség előrenyomulásával bekövetkeznék a végső elkeseredés és az anarchia.

Az ország nagy részének hangulata olyan, hogy Felséged nem tömöríthetné maga mögé. A polgárháború veszedelmének elhárítása nem tőlem függ.

Ha Felséged fegyveres erővel vonul Budapest felé, elkerülhetetlen a végzet és néhány nap múlva az ország maradéka is idegen kézre kerül.

Ha Felséged személyesen óhajtáná az entente képviselőivel, velem, vagy a kormánnyal ezt a szituációt verifikálni, természetesen nincs semmi akadálya, hogy Felséged szűk kíséretével teljes biztonságban az utat ide megtehesse. Önzetlenül éltem mindig kötelességemnek, utolsó kötelességem azt jelenteni: ha Felséged fegyveres erővel bevonulna Budapestre, Magyarország örökre megszűnt létezni.

Legmélyebb hódolattal
Horthy. «

A fegyverszüneti tárgyalás október 24-én folyt le. A király megbízottai elfogadták a feltételeket. A királyi pár részére Esterházy Ferenc gróf felajánlotta tatai kastélyát, ahova az elfogott politikusok is követték őket. A kormány az entente kívánságára a királyi pár tartózkodási helyéül egyelőre Tihanyt jelölte ki és október 26-án este érkeztek a tihanyi kolostorba, ahol az entente tisztjei őrizték őket.

A nagykövetek tanácsa úgy határozott, hogy Károly királyt Madeira szigetére internálja és követelte a kormánytól a Habsburg-dinasztia detronizálását.

A november 3-iki nemzetgyűlés kimondta IV. Károly király uralkodói jogainak és a Habsburg-ház trónfosztásáról szóló törvényjavaslatot, amelyet az 1921. XLII. t.-c.-ben törvényeink közé becikkelyeztek.

Pár nap múlva az angol »Glowworm« ágyúnaszád a Duna hullámain vitte a szerencsétlen uralkodópárt a Fekete-tengeren és az Óceánon Madeira felé ...

A határig Schioppa Lorenzo pápai nuncius kísérte a királyi párt és ott búcsúzóul megáldotta őket. Egész Madeiráig hűséges kísérőjük volt gróf Hunyady József a feleségével, akik rövid ideig ott is" maradtak ő Felségével.

A portugál kormány a tengerparti Palace Hotel melléképületét, a Via Viktóriát bocsátotta a száműzött királyi pár rendelkezésére. Később anyagilag nem bírták a drága szállodai életet és felköltöztek egy villába, amelyet egy gazdag portugál ajánlott fel.

Közben a királyné Svájcba utazott beteg fiához, Róbert főherceghez, akit operálni kellett és a sikerült műtét után a hét gyermekkel együtt visszatért Madeira szigetére. Gróf

Andrássy Gyulától tudom, hogy Károly király ekkor már beteg volt; a sok izgalom, a nagy lelki csapások megőrölték a lelkét. A villában 9-10 fok hideg volt. Nem lehetett jól fűteni, ez a villa csak nyaralásra volt alkalmas, ő Felsége tüdeje már akkor meg volt támadva.

Március végén riasztó hírek érkeztek a király betegségéről, hogy tüdőgyulladásra van. Minden nap rosszabb hírt hozott.

A királyi palotában voltam éppen, mikor április i-én délben valaki a kabinetirodából jelentette, hogy Ő Felsége meghalt. Könnyező szemek fogadták a megrendítő hírt. A márványkandalló kis antik órája dermedt percek feszült csendjében elütötte az egyet. Ismét jelentette valaki, hogy telefonon visszavonták ő Felsége halálhírét. De az öröm nem sokáig tartott. Este megjött a legszomorúbb hiteles hír, hogy délben egy órakor Károly király meghalt. Abban a percben talán azért zengett az óra hangja titkok csendjében olyan gyászosan ...

Szomorúan jöttem le a palota lépcsőin, a hallban két komornyik siránkozott, az egyik a bölcsőjét ringatta, a másik vele játszott, mikor kicsi volt. Milyen tragikus emlékek...

Másnap az újságok gyászkeretbe foglalták Károly király nevét és a paloták homlokzatairól gyászlobogókat lengetett a szél. A királyi palota ormán fekete zászló gyászolta a halott fiatal uralkodót. Révedezve jártam a Várban. Elérkeztem a Szentháromság szobra elé. Hat évvel azelőtt ott esküdött a daliás ifjú király Szent István koronájával a fején . . . Most már omladozik a vakolat a szobor talapzatáról. 1918 nyarán még ép volt a szobor, de mikor kitört a forradalom és kikiáltották a köztársaságot, a talapzatról kiesett egy téglá és hullani kezdett a vakolat. Azóta egyre több és több vakolat hullott le, mintha szimbolizálni akarná, hogy az ezeréves magyar hazát megremegtette egy irtózatoss földrengés, köröskörül lehullottak róla az elrablott vármegyék. . .

A Mátyás-templom harangja megkondul, zeng, bűg, komoran szól, a halott királyt gyászolja. A templomban tompán, üresen visszhangoznak a lépteim. Az oltár előtt térdelek. Imádkozom; egyedül vagyok a gondolataimmal.

Az emlékek raja zümmög körülöttem. Mintha tündéri álomkép volna . . . 1916 december 30. A koronázás. Az oltár elé vonul Károly király fehérfátyolos királyasszonyával. Itt tér-

ZITA KIRÁLYNÉ ÉS A NYOLC ÁRVA.

(Spanyolország, Loquito, 1923. augusztus.)

deltek koronázáshoz, ahol én most és az oratórium páholyából boldogan nézte, nézte őket a szőkefürtű kis Ottó trónörökös, mintha tündérmesében gyönyörködnék. Aztán felzúg az orgona, megszólal a szeráfok zenéje, kivonul a templomból a koronázási menet, a király a Szentháromság szobránál leteszi az esküt és lóra pattan, fel vágat a koronázási dombra, Észak, Kelet, Dél és Nyugat felé suhint kardjával: meg fogja védelmezni az ellenségeivel küzdő országot mindenkivel szemben. Riadó éljen harsan fel a tömegből, amelynek lelkére ránehezedett a háború lidércnyomása. A király lelovagol a dombról ... A szent korona meginog a fején . . . a keze villámgyorsan felfelé lendül... megigazítja lovaglás közben a koronát. A tömegen riadtan fut végig a félénk, titokzatos megdöbbenés:

— Rossz ómen ...

Imádkozom. Az emlékek raja tovább zümmög körülöttem. Debrecen, 1918 október 23. A királyi pár beszáll az ötös fogatba, a lovak megbokrosodnak. Zita királyné megborzongva súgja a király fülébe:

— Rossz ómen . . .

... Egyszer volt, hol nem volt. . . volt egyszer egy daliás ifjú király, akit a legszebb pompa vett körül: sorsukért aggódó szívek reménykedő szeretete. Tündérhonban jártak, Magyarhonban jártak, a szeretet rózsáinak puha szőnyege hullott a lábuk elé, ebben az országban, ezeréves Nagy-Magyarországban, amelyben nem tudott pusztítani a háború fűriája. Békét, békét akart a király ... de kint zúgni kezdett a szélvész, országokat döngetett, trónokat döntött . . .

A tragédia már akkor kezdődött, mikor a háború kellős közepén, 1916 november 21-én ők ketten: IV. Károly és pármái Zita kiléptek Ferenc József halottaszobájából és egymás kezét fogták. Verőfényes fiatalságukban szomorúan indultak el a tövises úton.

Schönbrunn . . . Eckartsau . . . Wartegg . . . Prangins . . . Hertenstein . . . Luzern . . . Madeira . . .

— »Istenem, legyen meg a te akaratom. Irgalmadba ajánlom életemet, feleségem és gyermekeim életét. Legyen az én életem áldozat népemért.«

Ezek voltak a száműzetés és a gond sorsát szenvedő Károly király utolsó szavai.

Egyszerű koporsóban feküdt a király, tábori uniformis volt rajta, nyakán az aranygyapjas-rend. Sok-sok virág volt körülötte és ez enyhítette a szegényes, magyar szívnek oly szomorú képet: a hatalmas monarchia uralkodója messze idegenben, elhagyottan feküdt a ravatalon.

A temetés egyszerű volt. 1921 április 5-én a koporsót egy kis kétkerekű kocsira tették, amelyet a gyermekek nevelője és Károly király osztrák szolgája toltak ki a funchali templomba.

Alighogy Károly király meghalt, két hónapra rá életre kelt egy kis bimbó: Erzsébet főhercegnő, aki sohasem fogja megismerni szegény édesapját.

Azóta az özvegy királyné és a nyolc kis árva bús elhagyatottságban, szomorúan éldegél a lequeitói magányban, Spanyolországban . . .

JÖVŐ.

Még a titok rejtelmes világában szunnyad a messze jövő, abban a titokzatos világban, amelyet misztikus fátyolköd takar el előlünk. De jönni fog, mert jönni kell: felkél még az ég peremén a napsugár és el fogja oszlatni a fekete ködöt, amely oktalanul, a jelen bonyodalmaitól félve rejti el a minden magyar szíve közepén titkolódzó csodás képet: a Kárpátok koszorújával díszített, az örökkévalóságnak élő ezeréves Magyarországot.

A csüggedés, a fájdalom posványában nem lehet elmerülni. Európa szíve, központi vér kamrája, lüktető élettáplálója, létét, fennmaradását pokoli veszedelmekkel szemben való megvédelmezője évszázadokon át Magyarország volt: a Duna-Tisza medencéje, ez a földrajzilag együttlélekző terület, amelyet a Kárpátok örökzöld koszorúja foglalt szent egységbe. Ez a föld, amelynek ezer év óta csörgedező folyók erőt sugárzó hullámai és ezerév óta égnék meredő hegykoszorúk szilárdsága adott erőt, a gyászos, küzdelmes jelen korszakában is egybekapcsolódik, akárhogy is külön akarják választani erőszakos, semmiházi határok. A szorgalmas, emberfeletti munka, amelynek tradíciói az ősi földben gyökereznek, megint virágzó, boldog országgá fogja varázsolni Magyarországot.

Bűn, bűn, konok átkotárasztó bűn volt az, amely a lelkek tartalmát ki tudta szipolyozni, amely a lelkek ellenállását meg tudta törni, amely a lelkek kéréjét szét tudta hullasztani és a háború elvesztésére vezetett. De ez a bűn nem tépheti le rólunk a nemzetek életében való hosszú időre az ország kétharmadát. Szálljunk magunkba a hamvazás órájában. A szalma-láng — nemzeti átkunk — a frázisokat ragyogó fényességgel övezi. S ha végsőt lobban? A kínlódás sötétsége sikolt utána. Frázisok, beszédek helyett cselekedjünk, a munka, kitartás, a szorgalom sugárzó, életet adó napfénye virradjon ránk, hogy a vértől csorgó Maradék-Magyarországból újra feltámadjon a boldog békeidők Nagy-Magyarországa.

Ha így lesz, — és így kell lennie — a magyarság széthullott testvérláncai majd újra összeölelkeznek, egybekapcsolódnak, ha megszólal a magyar feltámadás diadalmas harsonája és ismét megvalósul Szent István és Széchenyi életberöppent álma: a keresztény kultur-közösségben méltó helyét elfoglaló ezeréves Nagy-Magyarország.

Most olyan sorsdöntő küzdelmes időket élünk, amikor a politikai zivatarok viharfelhőjéből villámok csapnak le reánk. De a szebb jövőben való hitről nem szabad lemondanunk és nem szabad csüggednünk, mert Igazságos Horthy Miklós, aki immár négy éve virraszt álmaink fölött, az Isten kardjával elhessegette és el fogja hessegetni az ellenséges kísértetek lidérceit és a keresztény nemzeti gondolat jegyében nyugalmas, csendes vizekre kormányozza tovább országunk bajba jutott hajóját: a boldogságos és igazságos magyar jövő kikötőjébe . . .

De a magyar újjászületés hajnaláig még keserves Golgotát kell járnunk. Türelemmel és kitartással kell vezekelnünk a tövises, nehéz úton, míg a magyar feltámadás birodalmának kapuján bebocsátást nyerünk. Akkor majd lehullanak rólunk az átkozott bilincsek, amelyek megsebeztek, megmérgezték szívünket, lelkünket. Látom: a Jövő boldog verőfényes csarnokában, feltámadásunk hajnalán az újjászületett ezeréves magyar nemzet felajánlja királyának a szent koronát és Szent István palástját, sok millió magyar térdet hajtva, leborulva ünnepli az ünnepek ünnepét és a szívek dobogása muzsikás himnusszá olvadva, dicsőséges hozsannát zeng imádságos lélekkel:

— Magyarok Istene, eljött a Te országod...

II. OTTÓ.

(Spanyolország, I.-Quito, 1923 auyus/tus.)

TARTALOM.

	Lap
Emléksorok	5
Prológus	28
Múlt, Jelen, Jövő	31
MÚLT	33
A mai idők — Hunyadi korának tükrében	36
A magára hagyott Magyarország	38
A magára hagyott Hunyadi	43
Intrikák Hunyadi ellen.....	48
Hunyadi János — Horthy Miklós	57
JELEN.....	65
A magyar forradalom a francia és az orosz forradalom tükrében	67
1918 október 31-én kezdődött a bolsevizmus	70
Mi könnyítette meg a hazaárulók aknamunkáját?	74
A királyság utolsó napjai.....	86
Megindul a lavina	97
A badeni hadseregfőparancsnokság hibái a fegyverszüneti tárgyalá- lásokkal kapcsolatban	101
A »forradalom« éjszakája	110
Hogyan árulta el Károlyi Belgrádban Magyarországot	127

* Azért foglalkoztam olyan nagy szeretettel a Hunyadi-korszakkal, mert anyai ágon egyenes leszármazottja vagyok Hunyadi János kormányzónak. Nagyatya, *Serbán* hunyadmegyei kenéz, vezér volt. Atyja, *Serbán Vojk* már udvari vitéz volt Zsigmond király szolgálatában, aki vitézségéért 1409 október 18-án Hunyad várát kapta királyi adományul és nemesi birtokul, s ezáltal a magyar nemesek sorába emelkedett. Fia, *Serbán János*, szintén Zsigmond udvarában vitézkedett és többször kitüntette magát; ő már Hunyad vára után *Hunyadi-Serbán Jánosnak*, ' később *Hunyadi Jánosnak* nevezte magát. A határ védelmében kifejtett buzgalmaért és hősiességéért a király Szörényi bánná nevezte ki, ami által Magyarország főrendinek sorába emelkedett. Később Beszterce örökös grófja lett, majd a hadsereg fővezére, végül 1446-ban az országgyűlés Magyarország kormányzójává választotta. 1456 augusztus-én bekövetkezett haláláig, tehát tíz évig ő kormányozta az országot.

Édes Anyám leányneve *Hunyadi-Serbán Lívia*.

K. J. M.

A köztársaság kikiáltása és Magyarország megszállása	134
A kommün »előjátéka«	145
A vörös rémuralom	153
József Ferenc főherceg fogsága.....	170
Mártírkoszorú.....	226
A szegedi ellenkormány alakulása és a nemzeti hadsereg keletkezése.....	253
A proletárdiktatúra bukása és a román megszállás. József főherceg kormányzósága és búcsúja	288
A királpárt alakulása	310
A nemzeti hadsereg bevonulása	314
Főverésztől a kormányzóságig	323
Horthy Miklós Magyarország kormányzója	336
A trianoni béke.....	352
A Horthy-zászló	359
A vitézi rend keletkezése	367
Kelet-Magyarország elszakítása és Dél-Baranya felszabadulása	373
Horthy Miklós kormányzó életmódja, vidéki szemleútjai és szózatai.....	377
IV. Károly király tragédiája	391
JÖVŐ	407